

PETELEI ISTVÁN ÖSSZES NOVELLÁI III.

Sajtómegjelenések és kéziratok 1878–1906

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

16.

Sorozatszerkesztők:
Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

(Címlapnyomtatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)

Petelei István összes novellái III.

Sajtómegjelenések és kéziratok
1878–1906

Sajtó alá rendezte:
TÖRÖK ZSUZSA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2014

A kötet az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre.

A könyv megjelenését az Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadási Kollégiuma, valamint az OTKA PD 101133. pályázata támogatta

Lektorálta:
Hajdu Péter

© Török Zsuzsa, 2014
© Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2014

ISSN 1418-3242
ISBN 978 963 318 426 4

Kiadta: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
Debreceni Egyetemi Kiadója, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Műszaki szerkesztő: Juhászné Marosi Edit
Készült Debrecenben, 2014-ben

Tartalom

III. kötet

SAJTÓMEGJELENÉSEK (1878–1899)

1878	Eszter és János	11
	Caleidoscop	21
1879	Betegek	28
	Miért nem farsangolt a medve?	32
	Beszéd a kicsi Borisról	35
	A bocskoros katona	41
	A kegyetlen halott	46
	Theoriák	53
	„Menyből az angyal lejön hozzátok...”	65
	Karácsonyi történet	70
1880	Sebestyén Eszti	74
1881	A veres kakas háza	98
	A „mi utcánk” betege	106
	A Lengyel Zsuzsi sorsa	111
	A köszörüs	116
	Titi anyó	128
	Szétfoslott álmok	133
	Álmok	138
1882	A nagymama reménysége	145
	A Nemes Biri haragja	151
	Jön	157
	A Domokos Ferencz beszéde	162
1883	Gyermekség	168
1884	A kövesdi kőház lakói	173
	Az utolsó Bobori leány	185
	Az alku	213
	A mama szerelme	219
1885	Egy bárányról	242
1887	A vén nemes	247
1888	Bimbófakadás	255
	Ismeretlen katona	262
1889	A Csulakok	264
	A Lila kis regénye	269
1890	A Zúdor familia	289
	Vihar az éjben	296
	A tehénke	304
	Karácsonyi ének	312

1891	Kánikula.....	314
	Hóbortos történet	317
	Menyegző az erdőn	324
1892	Világosság az éjszakában.....	328
	A Kaki esete.....	331
	Tragödia	334
	A gólyák	337
	A czudar ut	341
1894	Éjjel a betegszobában	344
1895	Éjjel a malomban	348
	Úton	352
1896	A harangok	358
1897	Romanz	361
	A levél	367
	A csalogány	372
	A tiszta ház	376
	Két gyermek.....	381
	A fekete tulipán	384
	Báránylehők.....	390
1898	Leányharag	394
	Éjjel	400
	A rossz szerződés	405
	Az asszony.....	410
	A gyermekek	416
	A szép Katica	419
	Amáli néni	424
	A láthatatlan kéz	429
	Sárka	433
1899	Özvegy asszony bűje	437
	Feltámadás	440
	Másodvirágzás	445
	A pehely a szél ellen.....	450
	Gát az utban.....	454
	A büntető	457
	A Mária inge.....	461
	A polgármester fia	464

IV. kötet

SAJTÓMEGJELENÉSEK (1900–1906)

1900	Téli reggel	471
	Orvosság.....	475
	Parasztiségyen	481
	A tegnap, a ma ellen... ..	487
	A gyáva	492
	A lúdasi pópa a másvilágon.....	497
	A szemfedél.....	499

	Nyomoruság	503
	Az első vihar	508
	A Kardos Kis Ferenc hagyatéka	512
1901	A Boros Samu háza	517
	Öreg asszonyok	522
	Czifra Kati	527
1902	A kisgalambosi papnak... ..	530
	A csók	535
	Akinek van valakije	539
	Az idegen gyermek	540
	Szeretik	544
	Falusi idill	548
	Vashti királyné.....	554
	Mari kirug.....	561
	Napsugár a télben.....	563
1903	Crescendo – decrescendo	567
	Jolánta	572
	Gyuri lop.....	576
	Márton bácsi	580
	Az utolsó mohikán	584
	Itt volt-e ma az uram?	587
	Apró történetek	590
1904	A préda.....	594
	Az élheterlen	599
	Az én utcámból	603
	A Soros Béni története	608
	Két levél	612
	Mária.....	616
1905	Kis leány a vadászaton	619
	A csizma	623
	Apró képek.....	627
	Apró kép.....	631
	A Vass Laji története	634
	Gyerekek karácsonya	638
1906	Igazmondás	641
	Balog Eszti elment... ..	645
	[?] A végrendelet	649

KÉZIRATOK

Fogalmazványok

[Eszter]	655
[Az öreg Székely Károly]	657
[Margitka ángyó]	660
[Az izgatottság napjai]	663
[A szerelem és az élet]	665
[Sipos Pál]	668

Kisvárosi fotografiák	670
Kisvárosi fényképek	673
Karácsonyi történet	677
[Verzár]	683
A Nemes Biri haragja	685
A szamarak	695
Karácsonyi ének	720
[A jutalom]	722
Leánysors	727
Töredékek	
[Képzelt nagyság].....	743
Álmok	744
Gyenge üzlet	746
[Gyenge üzlet 2]	749
[Eszter és a família]	750
Tavaszi.....	755
[Pilulák]	758
[Kercsóék]	759
[Hazaérkezés 1]	760
[Hazaérkezés 2]	761
[Erzsike és Mari]	762
A kiadásról.....	767
A szövegek jegyzetei	775
Rövidítések és jelölések	829
Szómagyarázatok	830
Szakirodalom	846
Kiegészítő bibliográfiai adatok	851
Betűrendes címmutató	855

SAJTÓMEGJELENÉSEK (1878–1899)

Eszter és János

Eszter és János férj és feleség lévén, ketten tesznek egy párt.

Názmánfalva nemcsak arról nevezetes, hogy kegyes bucsuk alkalmával odajárnak a környék lakói leróni a bűneikért járó adót, hanem arról is, mert látta születni Esztert és Jánost.

Ugyanitt adta őket össze egy kövér barát három polgári esztendővel ezelőtt s ugyanezen barát keresztelte meg a természetből törvényesen megszabott időben született nagyreményű ivadéukat, II. Jánost. Utóbbi azonban három holdnak fogytával elvándorolván a fáradalmak emez országából egy jobb hazába, ugyanezen barát temette be Názmánfalvának könnyáztatott földjébe.

Befektette ezzel a földbe egyuttal mindazon kapcsokat és köteleket, melyek az Eszter és János párt Názmánhoz fűzték és bilincseltek.

Földbirtokuk Bakter Sámuel és a mennybéli Ur gondviselésébe ajánlathván – s ezért 40 o. é. krok árában egy mise is mondatván – ők mindketten egyező akaratla városhba tették át munkálkodásuk szinterét.

János keblében a lónemesítés nagy ügye iránt lévén eltelve magas eszmékkel, kocsis lett Nagyságos Bakaméri Lázár urnál; Eszter pedig a szenvedő emberi gyomrok kielégítését tűzvén magasztos életfeladatául, Kajetán Bogdán fűszer- és vegyes áru kereskedő urnál vállalt szakácsnői hivatala.

És oh! hogyan elkerülték Nagyságos Bakaméri Lázár ur jó vérü paripái János müértő kezei alatt mind a hizás, mind az ordító elsoványkodás álláspontjait; – milyen kerekék lettek, teltek, mollettek és gyorsak, mint két madár, – és milyen boldoggá tette Eszter a körülötte élő gyomrokat, melyek azért éltek, hogy jól éljenek.

Az bizonyára a jó szakácsné a délutáni álomra nézve, a mi a pap az örökkévaló álomra vonatkozólag. Ha ez utóbbi a mennybe vezetí bocsánatot adó szavával s egy darab kenyérral elszálló lelkünket – hát testünket egy jó szakácsné nem vezetí-é a nyugalom s rózsás megelégedés egébe egy fölségesen párolgó pudding, egy zamatosan süttött beafsteak elandalító karjain?

Ilyen papszakácsné volt Eszter Bogdán Kajetán ur földi paradicsomára nézve s ilyen derék, élethivatását jól felfogó és helyesen betöltő pár – Eszter és János.

De hajh! minden változik a nap alatt s „forgó viszontagság járma alatt nyögünk” – mint azt a költő éneklí.

E „forgó viszontagságot” a boldog pár élete szekerén Simkó Albí ur képviselte, foglalkozására nézve kereskedő-gyakornok Bogdán Kajetán ur fűszer- és vegyes-kereskedésében.

Albí ur városh törvényes születésü 16 éves kamasz. (Megindulással valljuk meg, hogy egyik lába piczikét rövidebb mint a másík; azonban kedves elégtételül szolgálhat magas növése s kurtább lábáért hosszú orra. Így pótolja kí a természet, amit egy helyről megvont, máshol.) Ezenkívül kapacitás, – miről másodík gymnasiális bizonyítványa tanuskodnék,

ha mutatná valakinek – és változatos életet élt turista. Amint beszélük, beutazta a kicsi Erdély minden városát, új és új munkálkodási tért keresvén röpké szellemének, míg két évvel ezelőtt visszatérvén az ölelő anyai karok közé, úgy látszik állandó foglalkozásul a fűszer- és vegyes-áru kereskedés kitanulását tűzte ki, s gyönyörűséggel állíthatjuk, hogy Kajetán ur teljes megelégedésére pár hónap múlva promoteáltatik pipátlan száju inasból, szivarszopókás, fodorított hajú segéddé.

A helyiség hát, hol történetünk hőseit felkeressük, nem a nagyurak fényes terme, vagy a csizmát és ruhát varró csekély társadalmi állású kétlábuak kunyhója, hanem egy konyha, sokszor tisztelt Bogdán ur házában.

Ragyogó tiszta konyha, fehér asztallal, fekete kemenczével és sárga rézedényekkel. János (ki estéli látogatóba jött élete párjához) nem is kényelmes karszékekben ül, hanem egy vadgalamb színre festett ládán, nagy közelségben feleségéhez – míg Albi ur a vacsora után való emésztést gyakorolja. A fás láda tetején – a kemence mellett. És ez igen bájos kép, ha meggondoljuk, hogy akárhány rangban alább való kép lenne szemlélhető ez este, a hol nem ülnek pattogó tűz lángjánál – annak daczára, hogy kinn a havas föld tetejét csipős, kanyargó szél csókolgatja.

A szót Eszter asszony viszi. Megvallhatjuk e helyen – megadván nemének a kellő tiszteletet – hogy nem szónok. Halk és lány hangon beszél s az „s” betűt csak sziszegi.

„...A bizony! A hajsza tészta mindig más ízű mint a kockás. S ugyanazon serítésből más íze van a bordásnak, a reczésnek. Emlékezik János, szegény anyám, hogy tanított seríteni: »gömbölyű legyen a laskád – mondta – ne seríts olyan begyeseket, mint a plébános sapka!« Ki is mereszi kicsi szeméit az asszony, mikor ki-kinéz a konyhára, a kisasszony pedig visitoz, hogy levágom a körmömet, mikor a hajsza tésztát vágom.”

„Ugyan Eszter” – vette át a szót Albi ur, ki begömbölyített kezében tartotta szivarkáját készen minden eshetőségre s a kemenczébe fujta a füstöt – „ugyan Eszter nem unta meg maga ezt a sok tészta serítést?”

Felelet sehonnan. Albi ur szünet után folytatta:

„Egész életében tésztát akar maga seríteni. Nem akar maga egyéb lenni? Nem vágyakozik másra semmire? Hiszen igen szép a maga tudománya, hanem mégis csak sokan parancsolnak az embernek. Aztán megessi a szemét a tűz s az örökös lótas-futás megbetegíti. Engem megbetegítene. – Mindig tésztát seríteni, sültet sütni, rántást kavarni – nem igaz János?”

A megszólított ránézett a feleségére; kék nadrágba öltöztetett lábszárára ütött s rejtelmesen dűnyögte: „Ü-hüm.”

A beszélgetés megakadt.

Igazat szólva Albi ur olyan kérdést dobott szőnyegre, a mire a szájnak nincs válasza. Csak a kebel sóhajtása felelhet. Eszternek volt még a tészta serítés módjairól elmondani valója – de kisszerűnek és nevetségesnek találta Albi ur szavai után a laska gyurást. Azt is meg kell vallani, hogy a fölvetett kérdés nem volt logikai összefüggésben a kezdett tárggyal – de hát Albi ur nem tanult logikát.

A szívet érintette harmoniátlan volta mellett is.

A csendet János szakította meg.

„A mi az ember foglalkozása Albi ur s a mit az ember tud, hát csak azt csinálja. Ugy születik az egyik urnak, a más szolgálak – s nem lehet arról tenni. Jó volna élni Názmánfalván, hogy magunk urai legyünk s ne parancsoljon senki – de hát kicsi a vagyon. – Eszter sem

tudja a mezei dolgot; mikor elvettem, szakácsné volt. Azt tanulta, azt csinálja. Ha aztán rásegít az Isten s gyűjtünk, hát majd könnyebb lesz az élet falun is!”

Albi ur nem felelt, csak dűnnyögött. A replica nem volt mestersége; inkább csendesen megérlelt gondolatok találó előadására volt képessége.

Eszter hallgatott. Válságos pillanatokban az asszonyok mindig hallgatnak.

Valljuk meg, hogy a helyzet így élire állítva, ily meztelenül tárgyalva, sajátságos. Az ember lehet kocsis is, szakácsné is, de ha szemébe mondják, mégis csak restelli. – Eszter csinos asszony s bizonyára a selyem ruhát nem vetette volna meg, ha telt volna neki. Járt is olyanféle gondolat az eszében, a melyet Albi ur dobott szőnyegre, hogy csekély működési kör az ő nedves nagy kék szemeihez, kicsi lábaihoz, csepp kezéhez, karcsu derekához a konyha. – János vékony legény volt, kék nadrágos és csak kocsis, – de szó nélkül lett volna nagyságos ur, ha teheti s volt álma olyan, hogy ő ült benn a kocsiban s Nagyságos Bakaméri Lázár ur a bakon mint kocsis – és János igen jól érezte magát. Csak álom volt. Reggel a lovak kiporodott szőrét éppen olyan resignatióval vakarta és kefélte, mint máskor s nem igen gondolt sokszori álmára.

Most azonban, hogy életmódjukat ily tapasztalt ajkak kicsinyelték, a kebelben meglévő hurok érzékenyen megrezdültek s ki tagadná, hogy a rejtett vágyak, titkos álmok lábra kelttek, szárnyat nyertek!

Ugy érezték egy perczre magukat, mintha velük igazságtalanságot követnének el. Nem tudták minémű, csak aényt érezték.

Egy hónappal a rajzolt este után Kajetán Bogdán ur és Eszter asszony között a következő párbeszéd folyt le:

„Aztán mit akarnak maguk csinálni, Eszter?”

„Hát instálom, János hivatalba jutott s fizetésünkéből fogunk megélni.”

„Hivatalba? A menykőt, s micsodásba?”

„Kérem... Nagyságos Bakaméri ur pártfogása alatt. A törvényszéknél hivatalba, instálom, s meg tudunk belőle élni.”

„Már én csak azt mondom magának, Eszter, maga ne bolondozzék. Jól tud főzni s szívesen tartják mindenütt. Meglátja, nem lehet megélni a jövedelemből s kurta idő múlva visszaszégyenkezik a fakalán mellé. Nehéz urnak lenni, Eszter. De ki vert maguknak afféle ostobaságot a fejükbe? Sz’ ha János tud irni, hát jól van, lehet belőle Názmánfalvára nótárius, – de itt Kaczagán, mit fog csinálni? Kikaczagják, meglátja csak.”

„Már kérem, mi ezt így határoztuk Jánossal. A nagyságos ur be is csinálta Jánost s ő pedig tudja, hogy mit csinál. A jövő hónapban be is állunk az új helyre s már fogadtunk is lakást.”

„Lakást, az ördögbe!” Kajetán Bogdán ur megfordult, meglökte mutató ujjával pipája száját s hozzákente hamvas kezét egyszer a nadrágjához, egyszer a falhoz s beballagott.

„No Rebi – mondta hitestársának – a világ megbolondult. Meg! Az emberek mind urak lesznek. Szolgát nem kapunk maholnap. Te szapulsz, Margit kenyeret dagaszt, én lovat vakarok – s Eszter majd könyvet olvas. Oh, szentséges Máriám, milyen felfordult állapotok! Hidd meg nekem Rebi, hogy nem messze az ítélet napja, mert erősen zavarodunk. Eszterből tekintetes asszony lesz, te Rebi! Slájert fog hordani s a főbiróné mellé fog ülni a templomban. A főbiróné mellé, majd meglátod.”

Újra kinyomkodta pipáját. A gyufát reádobta a kenyértartó kosárra s megtépegette a diván karján gunnyasztó macskának füleit.

„Persze, tekintetes asszony lesz. Elprédálják, a mijök van, s visszatérnek majd jajgatva, hogy semmijök sincs. Meglátod, visszatérnek. Fogadok veled – a sok bolond!”

*
* *
*

Persze Kajetán ur egész életében sem csinált egyebet, csak számolt. Összevett kigyót, bogarat s eladta. Őszvéren, lovon, tutajon járt. Hóban, zivatarban futott, áradozott, hogy pénzt csináljon. Egy tajtékipipával kezdte az életet. Tizenhat váltó forintért eladta s vett rajta – lóbőrt. A lóbőrből kerültek lábon járó lovak. Cseppből többre örökösen. Végre egy kicsi fűszeres boltocska – s aztán egy nagy bolt kávé-s-hordókkal, czukros állványokkal. Jó jövedelem. Jó konyha. Hanem az egész életben semmi becsülése a rangnak. Hogyan is? Egy ember, ki lóbőrrel kezdte, hogy értse meg, micsoda dicső dolog az „állás”, a rang? Ha éhezünk is mellette, ha fázunk is, ha szomjuhozunk is.

János se erősen érezte, az igaz. Tisztelet, becsület, de ő nagyra nézte a lovat. A ló nemes állat, okos állat. Ha ismeri az embert, olyan hü mint egy jó barát. Csupa dicsőség, mikor a gyepő az ember kezében van s gunyosan, tánczolva, délczezen szalad, rohan az a két okos gyermek. És szóértő a ló. Ugy-ugy el lehet vele gyógyögni, olyan okosan néz az ember szemébe. Aztán nem is utolsó foglalkozás a lóval való bánás. Tudomány kell hozzá s a nagy urak is üzik. Hanem Eszter! Eszter bizony nem nagyra becsülte a lovat. Barom az is, mint a kecske vagy az ökör. Aztán szolgálta mellette az ember. Nemcsak az ur szolgálja, hanem azé a baromé is.

Szóval, Simkó Albi ur elvetett szavai termékeny földbe találtak. Az asszony kimondta kereken: „János fiam, én nem szolgállok többet. Erőm sem birja – s utálok is. Ha te nem beszélsz a Nagyságos urral, hát majd beszélek én, hogy valami más kenyeret szerezzen nekünk.”

A protestált János minden estve kisirt szemmel kapta az asszonyt a vadgalamb színű ládán. Szótlan lett és durczás. Nem kezdett beszédet s ha felelt is, kurtán – egy szóval, kettővel tette, sőt egy óvatlan pillanatban, mikor János derékon ölelte hogy megvigasztalná, olyan sebesen kirántotta magát karjai közül, hogy a kontyában levő hajtűvel János orrát meg is vérezte. Szóval, a helyzet tarthatatlan lett. János feladta pozícióit s az asszony az ügyek elintézésében szabad kezet nyert.

Nagyságos Bakaméri Lázár ur szívére vette sorsukat s egy rövid hónap alatt már János hóna alatt voltak az ide-oda hordozható hivatalos oklevelek s Eszter asszony a Szent-Péter utcában már be is rendezkedett az új lakásban.

János valóságos „kézbesítő” lett.

Nem tagadhatta, hogy ez új foglalkozás sok kellemetlenséggel jár. Bizonyos tekintélyt szerez az embernek az a sok iratsomó. Ugy hitte, hogy mindenki ő reá néz, amint végighalad az utcán. Szemeit le is sütötte s olykor-olykor el is pirult.

Az első iratsomagnak alján kívül szép olvasható betűkkel volt felírva: „Nyuzó Jeremiás contra Virágvölgyi Ábrahám.” Valami özönvíz előtti ügyvéd írta oda. Jánosnak – amíg vitte – unatlan fülében csengett „Nyuzó Jeremiás contra...” Ütembe lépett s tagolta: „Nyu-zó Jere...” A nap besütött a szemébe, repkedő bogár ütődött képéhez, siető emberek botorkáztak bele – ő ballagott az ütem szerint. Este, mikor csendes szobájában a fehér abrosszal terített asztal mellett ült, azt kérdezte Esztertől:

„Te fiam, mit tesz az, hogy contra?”

„Contra? annyit tesz... Contra, te egy szép barna szakállu fiatal ember a collégiumban.”

Egy perczig mehökkent János – valjon honnan tudta ezt Eszter – de aztán csengett tovább a fülében „Nyuzó Jeremiás contra Virág völgyi” s mikor lefeküdt is, amíg lerugta csizmáját s amíg milliomszor felcsavart nyakravalójából kiszabadította nyakát, mind ezt énekeltek belé a láthatatlan szellemek. – Meg is ölelte feleségét, meg is csókolta s igen nyugodtnak érezte magát. Éjjel is, álmában is mosolygott és tactusban tagolta: „Nyu-zó Je-re-mi-ás cont...”

*
* *

Másnap – csodálatos! – a nap csak úgy kelt fel, mint máskor szokott. Mosolyogva, mint egy bölcsőjében felébredő baba. Ráküldötte első sugarait az ablakra s János, mintha megvilanyozták volna, talpra ugrott. Az ablakon lógó vastag zöld függönyt lekapta, hogy ne gátolja a napsugarakat. A tegnapi esti maradványok még ott feküdtek az asztalon; a diófa színre festett rácsos kanapén ruhadarabok voltak; s a székek rendetlenül itt-ott. Künn a kicsi konyha hideg kemenczéjével, a még el nem helyezett ágyneműekkel, zöld lábasokkal s a pohárszékre felrakott virágos porcellántányérokkal. S ez mind az övé, s övé az a kicsi feleség is, aki alig dugja még ki fejét a puha párnák közül.

Az egész udvaron még senki sem kelt fel, csak a nagy komondor járkált erre-arra, s a nagy eperfa levelei himbálóztak a reggeli szellőben; – ennyi volt az egész mozgás. Hej beh jó is urnak lenni! Semmi dolog nem sarkalja az embert; úgy tehet, amint akar. Kinyitotta az utca-kaput s kiment szétnézni. Napszámosok szállingóztak; az utca végén egy részeg urfi tántorgott a falak mellett; szekér alig járt. Végigsétált az utca mentén s fütyörészett. Két kezét a nadrágja zsebébe mélyesztette s kívágta a mellét. – Visszatért később s szölongatta Esztert:

„Fiam, hát nem kelsz fel?”

„Ugyan hagyjon békén! Ki látott ilyenkor felkelni? Hát ki sietteti magát, ki parancsol magának? Hiszen nem vakar most lovat. Az igaz, hogy magából soha sem lesz semmi.”

Az igaz bizony. Hát ki parancsol? Lovat sem kell vakarni. Az asszonynak mindig igaza van. Úgy ruhástól ledőlt az ágyra. Lovat sem kell vakarni. – Forgott erre arra. Kilencz óráig semmi dolga. Ur ő most. Addig forgott, míg lágy szender ereszkedett szempilláira. Úgy képzelte, hogy Nagyságos Bakaméri Lázár úr künn az istállóban – csodálatos! – az ő istállójában vakarja a lovat. A Villám rug veszettül. Ő az ajtófélnak támaszkodva nézi, a mint vesződik a nagyságos úr. Ott van ni! A Villám kirugott s a Nagyságos úr elterült a földön. Odafutott, hogy segítse. A Nagyságos ur nyöszörgött s háládatosan megcsókolta a kezét. Az ő kezét! Égette ez a kézcsók s felébredt s felugrott. A nap már magasán állott. A házban felkelt mindenki s János önkénytelen vádat érzett lelkében – nem tudta miért. Feje kábult volt, mintha ivott volna s igazán szégyelte, hogy ennyit aludt. – Eszter is fenn van már. A tükör előtt ül, rendezgeti magát s kaczag.

„Oh maga – mondta – ugyan kocsis most is. Lovakkal viaskodik álmában is, s egészen kiizzad belé. Csak szokják már le azokról a gondokról. Más most a maga dolga!”

„Leszokom fiam idővel, leszokom. Csak te légy nyugton.”

Vette kalapját s indult utjára.

„Hát nem is köszön, ugy megy el?”

„Eszter ne regulázz; – más ember nem leszek, mint a milyen voltam. Ne tanitgass fiam!”

Már sértette Jánost, hogy kocsis voltát annyit emlegetik.

Eszter egyedül maradt. Dél felé azonban látogatója akadt.

A Nagyságos ur jött el megnézni pártfogoltjait.

Bakaméri Lázár úr monoklistól, bő kabátostól, pálczástól – egészen. Nyuzott sovány alakja, ránczos képe.

Ha nem kerülne sokba, ugyan ki ne csináltatna kertjébe olyan támasztó fákat, mint a Nagyságos ur? Szemet nem kellene nagyot vágatni, szája helyére csak egy vékony, keskeny vonalat; az orr kikerülne egy elhasznált zszindely fokából, arcza színét pedig tökéletesen adná vissza a cserfa sárga bele, – csak árkokat kellene vájni belé, hogy tökéletes legyen. Többe kerülne a csilinder, a kockás pludér. Az igazság kedvéért meg kellett jegyezni, hogy az ablakon besütő nap fényében olyan volt, mintha csak árnyék lenne. Nem is ember csont- és húsból (a vérről szó se legyen), csak árnyék. Egyedül a szeme csillámpolt.

„Jól érzed magad kicsikém? – szólott Eszterhez. – Ez a te fészked s jobb itt ugy-é, mint máshol?”

Megcsipkedte az asszony arcát hosszú ujjainak hegyével, s aztán kapargált zsebében.

„Hoztam neked ilyen apróságot. A csukrot minden madár szereti s te is olyan vagy, mint egy éneklő kanári.”

Mikor átnyujtotta, hosszan tartotta kezében az asszony kezét s a szeme közé nézett sokáig. Bizony olyan volt, mint mikor az áprilisi kaczagó napfénybe belé kandikál a tél – hávával.

Jánosról nem tudakozódott, hanem otthagya a piruló asszonyt a szoba közepén.

Ő olyan mint egy kanári! A kanári sárga. Sárga-e ő?

Nézte! Arcz-szine inkább a piros eperszemhez hasonlított. De a kanári kicsiny. Ő is kicsiny. Így értette bizonyosan.

Kinézett az ablakon. A kapu alatt János fordult be. Gyorsan felkapta az ajándékot s této-va nélkül rejtette el. Nem szükséges Jánosnak mindent tudni.

*

* *

„Ugyan ne könyököljön az asztalra – szólott egy nap, a nagyon gyér beszéd között Jánosnak Eszter – oly parasztos szokás! Aztán le is vethetné azt a kék ruhát s csináltathatna egy becsületest. Olyan azokkal a fényes gombokkal most is, mint egy kocsis.”

„Hagyd el fiam! Elég uri dáma vagy te s eleget cziczomázod magad. Mire nekem is?”

„Én cziczomázom magam? S ezt a szemembe mondja? Amiért embert akarok csinálni magából, azért sérteget?”

„Embert, fiam? Hagyd el! Engem így sem szól meg senki.”

„Hát engem megszól, azt akarja talán mondani?”

„Azt hát. Az özvegy, öreg ügyvédné itt a másik lakásban azt mondja, olyan vagy, mint a páva. Vásárolsz, mintha grófné volnál. Az utcán szégyelsz egy kosarat a kezedbe venni. Nem köszönsz senkinek; – s aztán még egyebeket is mond, a mit én nem akarok hallani.”

„Egyebeket is? S maga elmegy a feleségéről pletykázni? Te alattomos, te!”

„Mérsékeld magadat, asszony. Én nem megyek sehova. Én látom, a mit látok. Hogy félretett kicsi pénzünk elment selyem kalapra, köntösre. Hogy a fizetés soha sem elég. Hogy velem mindig úgy bánsz, mint a kit meguntál. Soha jókedved nincs, ha itthon vagyok. Én látom...”

„Igy. Hát én roszt vagyok; hát én préda vagyok. Hát én nem kellek már magának. Ezt érdemeltem én magától. Oh én istenem, én istenem!”

Zokogva vetette magát az ágyra.

„Maga másra hallgat, másnak hiszen. Ez az én jutalmam.”

János egyedül költötte el vacsoráját. Az asszony meg sem mozdult. Hozzá közeledett. Megsimogatta:

„Na ne haragudj fiam! Nem azért mondtam. Hát ne haragudjál! Csak tudod, az embernek teletöltik a fejét. Ugy-e szent a békesség?”

Meg sem mozdult. Híjában. A jó egyetértés olyan vékony szálakból van fonva, mint a pókháló. Ha egyszer elszakadt, ember legyen, a ki összebogozza.

*
* *

Egy szép reggel, mikor Eszter cifra köntösben, megsiratott kalapjában a piacra kimenőben volt, az utca kapujához épen egy időben érkezett az özvegy öreg ügyvédével. Oh! ez a vén sátán sugdosott Jánosnak. Rá sem nézett, hanem fogta az ajtó kilincset, hogy kimenjen.

„Ho-hó leányasszony, ténsasszony, nem vág előmbé!”

Eszter éreztetni akarta neheztelését s arra se fordult.

„Ejnye, kicsi semmiség, beh meghizott! Be gangosan hordja fejét! Szembe nézzen velem! Fiskális volt az apám is, fiskális volt az uram is. Nemes vér foly bennem – s hátra attól az ajtótól, a mig én kilépek.”

Eszter indulatba jött.

„Eressze el a ruhámat. Maga nem parancsol. Nem a magáé ez az ajtó!”

„De a tied sem, felfuvalkodott kicsi béka. Milyen parancsoló ténsasszony lettél, mióta az a nagy ur tesz neked vizitákat. Haj, ha kinyitom uradnak a szemét, majd vége lesz ám a parancsolgatásnak. Te, a ki megfértőztetted a mi csendes udvarunkat, te állsz utamba. Te?”

Eltaszította onnan erős kézzel s kilépett az utcára, házsártosan csapván be az ajtót maga után.

Eszter benn maradt szégyenével. Végigszaladt az udvaron, be a szobába. Lehányta magáról a ruhát, az asztalra vágta kalapját s keserőséggel telt szívét úgy szeretne volna valakin kiönteni. Könnyei is megeredtek s várta a delet, várta Jánost. Ő egy perczig sem marad ezen az udvaron. De János nem jött. Estve sem jött, mintha a föld nyelte volna el.

– János a sörház árnyas fái alatt ült Albi ur tisztes társaságában.

Üritik a poharakat s már csak kevés szóban értekeznek. Ugy is megértik egymást.

„Jah! bizony sok czukrot fogyasztatok el János!”

„Sok czukrot, bizony!”

„És sok kávé fogyasztatok el János barátom!”

„Sok kávé, bizony!”

A fáról egy nagyszemű zamatos eperszem esett az asztalra. Megkoppant. A mélézó János fölvette s megtörölte a nadrágjához, hogy megehesse. A piros szem szétmállott szorító ujjai között. Lerázta s aztán busan bekönyökölt tenyerébe. A mitől pirossá vállván homloka s félarcza egy, a csatából megtérő indiánnak látszott.

„Bizony sok kávé! Hanem barátom Albi, kell az ember rangjához. Jaj! ahhoz sok kell. Maholnap kitesszük Baktor Sámuel a názmán-falvi házból, mert az is kell.”

„Kell bizony.”

Albi ur észrevette János arcának festői pirosságát s kezével, – hogy letörölje – végigmászott a képén. A mitől az Albi ur ujjai is veresek lettek.

„Azt bizony Albi te csináltad.”

„Én? Soha! Te mázoltad a képedre.”

„Eh! a képem. Te csináltad, hogy nem maradtunk csendességbe. Te verted az asszony fejébe ezeket a bolondságokat. Szamár voltál barátom te is, én is, mind szamarak voltunk!”

„Mind szamarak voltunk.”

Szünet.

„De te nagyobb szamár voltál, barátom. Miért engedted, hogy az asszony úgy tegyen, a mint neki tetszik? Hiszen jobban vásárolt a piacon, mint Bogdán ur. Kell neked pulyka? Ha pulyka kell, hát fizess.”

„Pulyka? Nem ettem én, barátom, pulykát.”

„Eh, ne vakits engem. Feleséged vette, láttam. Kell neked poplin köntös, hát fizess.”

„Poplin köntös? Nem kell az nekem, barátom.”

„Beszéld másnak. Feleséged vette. Mandulát szeretsz te és mazsolát, hát fizess!”

„Mandulát? barátom. Én mandulát?”

Felgyújtották a lámpásokat. Szellő szaladt végig a fák ágai között, s távoli tompa dörgés moraja suhant végig a levegőn. Az emeletes nagy kaliczkában egy pár gerle bűgött s kergette egymást állásról-állásra.

„Hanem végét szakitom ennek a dolognak – mondta János. – Végét én! Visszamegyek kocsinak. Nincs itt egy jó pajtásom, dolgom sincs. Unom. Nem születtem erre. A feleségem is megváltozott – végét szakitom.”

„Hát a feleségeddel mi lesz?”

„A feleségemmel? Ki tudja!”

Nagyot harapott szivarja végén, aztán földhöz vágta. A szikrák csak úgy repkedtek szerte-szét.

„Aj be veszett keserű... A feleségemmel? Hát lesz szakácsné, ami volt.”

„De nem lesz, fogadjunk.”

„De lesz, fogadjunk. Megmutatom én, hogy lesz. S te ha belélelgyedel barátom. Ha te belélelgyedel! De barátom, te nem elegyedel belé, ugy-e?”

Egy nagy csepp eső hullott az asztalra. Szét is freccsent rajta. Éles villám cikázta át a sötét felhőket.

„Jer, menjünk haza.”

Az utca már porzott végig. A nagy eső cseppek mintha füstöt vertek volna fel. Villám villámot kergetett, dörgés dörgést. Szaladó alakok suhantak végig – s egyszerre csak omlani kezdett a zápor.

„Hamar haza! Én közelebb lakom – mondta János – menjünk hozzám.”

A vékony nyári kabát átázott egy percz alatt. A kalap orrukra vetette a vizet s patakcskák alakultak az utcán. Itt-ott egy gödör viztartónak, a melyben csak úgy csobogott a hulló zápor.

De hát itt van már a kapu. Az udvaron gyorsan futottak végig s a ház nagy eresze alatt rázogatták le a vizet magukról. – Mintha nyomott beszéd hangzanék ki a belső szobából. Ajtó nyílnék, ajtó csapódnék. János odahallgatott, levette kalapját s belérázta karimájából a vizet Albi ur orczájába, a mitől Albi úr prüszkölt.

A konyha sötét, de mintha valaki volna benne. Gyorsan nyitotta fel a szoba ajtaját. – Benn minden csendes. Eszter asszony a falnak van fordulva. A lámpás ég s a megterített asztal várni látszik a gazdát. Albi úr még mind a konyhában van, csak a hangja hallszik be, mintha pusmogna valakivel.

„Barátom, Albi – jöjj már. Mit bogarászol ott kinn?”

„Semmit barátom, a kabátomat ráztam le. Itt vagyok én is.”

Eszter asszony ki van pirulva s nem néz Albira. Nem is köszön, csak tesz-vesz.

„Kivel beszéltél oda kinn, barátom?”

„Senkivel; a suhogó esővel. Mind tönkretesszük a szobáját, Eszter.”

„Nem baj az.”

„Nem baj barátom, azt mondja. Jer, ül ide le. Eszter gondoskodott az asztalról is. Szép, hogy nem haragszik reám. Ugy-e fiam, adsz nekünk vacsorát? Bekergetett az eső, pedig mi nem szeretjük a vizet, ugy-e, Albi? De hát beszéljetelek, ne nézegessetek erre-arra!”

„Hiszen te beszélsz, barátom János. Hadd csak!”

Az asztalra hideg pulyka pecsenye kerül fel s csendesen egyebek. Eszter asszony elfoglalja helyét János mellett. Jó alkalom ez elenyésztetni a félreértéseket s János az asztal alatt megfogja életpárjának kezét. Eszter nem vonja vissza, sőt mosolyog – mig szeme a földön tévedez.

Engesztelődik – gondolja János – megbékél. Megpuhítottam s látja, hogy erősebb vagyok nálánál.

„Még is jó fiam – mondja – így ez a vacsora. Ha te tudnád, miről beszélgettünk Albi barátunkkal a sörházban. Mert ott voltunk fiam. Ugye, Albi?”

„Ott, ott.”

„De haza kergetett az eső. De ha te tudnád fiam, hogy miről! Rólad is beszélgettünk. Ugy-e, Albi?”

„Igen fiam. Hát az a veresség mi a képén? Megütötte?”

„Dehogy, fiam. Eper. Hanem mind rólad beszélgettünk és rólam is, na. Ugy-e, Albi barátom?”

Esztert köhögés fogja el s fölkél, hogy vizet igyék. A víz künn van a konyhán. Hidegebb ott – Albi udvarias gyerek; siet, hogy segítsen tölteni s azt mondja halkan:

„Ne mondjon ellent Jánosnak. Hagyja úgy, amint ő kívánja.”

„Hát fiam, azt beszéltük, hogy drága az élet, hogy rossz így s hogy sokba kerül. Ugy-e Albi? Nini, kié az a pálcza ott az ágy mellett?”

„Az a pálcza... az a pálcza...” hebegi Eszter asszony.

„Az a pálcza az enyém – feleli Albi ur – hát nem is ismered pajtás?”

„Hm... az a pálcza, olyan pálcza mint a nagyságos Bakaméri Lázár ur pálczája. A tied, Albi barátom? Uri pálczád van. Szóval fiam, azt beszéltük, hogy drága az élet. Ugy-e, Albi? Az a kockás kabát is a tied az ágy mellett? Az is olyan, mint a nagyságos uré. Várj, hadd vegyem föl.”

„Ne fáradj, édes barátom. Majd fölveszem én. Az enyém az is.”

„Ejnye, hát két kabátot viselsz? Beh nagy ur vagy te is, barátom. Nem szeretlek már, mert ur vagy. Hanem szóval, azt beszéltük fiam, hogy én, hogy – de ne haragudj fiam – hogy nekem már volna is helyem, hogy szóval, én itt hagynám az állásomat s lennék, ami voltam. Hiszen tudod te! Ugy-e, Albi?”

„Ugy, ugy.”

„Hát te mit szólsz hozzá, fiam?”

„Hát én mit szóljak? Te vagy a gazda. Te tudod!”

„Ugy, édes kicsi feleségem. Én vagyok a gazda, persze. Hát aztán te?”

„Hát engem úgy is sokat keserítenek. Ma is az a vén... No de jól van. Hát én fiam – meguntam én is; majd csak amint te akarod.”

„Persze, én vagyok a gazda. Az isten áldjon meg érette, édes fiam. Nem is vágyunk többet urak lenni. Leszek, ami voltam, kocsis. Te visszamégysz Bogdán urhoz, a jó Bogdán urhoz, én pedig...”

„Te fiam nem mégysz Nagyságos Bakaméri Lázár urhoz.”

*

*

*

És úgy tettek, a miként beszéltek.

Caleidoscop

Van nekem egy jó pajtásom. Egy mákszemnyi kicsi koboldom. Csufolkodó, izgága szellemecske, a ki mindenben a gyengeséget keresi. Akkorácska csupán, hogy rézpenna nyelem vastag dudorodásában kényelmesen elfér s ott is lakik.

A minap kikukucskál tűfoknyi ablakocskáján s azt mondja nekem:

„Te! Csunya, furcsa ez a te világod. Szűk kicsi házakban, – melyek oldala sár, fedele sár, a lakója sár – és nagy kő-palotákban – melyeknek szobái aranyosok, lakói bársonyosok, selymesek – mindenütt rettenetesen hazudoznak ezek a te atyádfiai. Egymásnak is, maguk maguknak is. Ugy ruházkodnak, olyan háztájt tartanak, olyan fontoskodva beszélnek, hogy a kik látják és hallják őket, ámulnak rajtuk, mondván: »milyen gazdag, milyen okos ez az én felebarátom!« Maga magáról is azt hiszi mindegyik, hogy olyan jegyző, olyan ellenőr, olyan szónok, olyan kereskedői szellem nincs a sűrűn benépesített világban mint ő. – Na ne csinálj olyan mérges képeket. Nézz csak te is magad körül s lásd, hogy mit tapasztalsz.”

A mire én ezt feleltem.

„Kobold! A mit te beszélsz, az igen nagy gorombaság. Csodálom magamat, hogy nem jövök ki a béketüresemből és nem rontalak pozdorjává hajlékoddal együtt, mikor ilyen oktalan vádakát bocsátasz világga. Nem czáfolnak-e meg téged a tények? Nem látsz-e nemes hevet a fiatalságban, igaz szerelmet, makula nélkül való igyekezetet a megélhetésre, önzetlen hazafiságot, barátságot és hálát, mikor ember emberre szorul, alapos készütséget; gőg nélküli urat, alázatos szolgát, szemérmes kisassz...”

„Tudod mit? – vágott közbe a kobold – én nem feleselgetek veled – gazdámmal. Nektek parlamentáris nemzetnek még a forgácstok is jobban tud szónokolni mint az egész szellemvilág. Legyőznél beszédeddel! Látod, ma szép nap van. Derült napfényes vasárnap. Vigy el engem magaddal s tegyünk ketten tanulmányokat. A példa magyaráz leghelyesebben. Ha valamit tapasztalsz, bevedd szemeddel és füleddel s ingerült ne légy. Vihetsz oda, a hova akarsz. Gondold meg!”

Ám jól van! Tudom előre, hogy nincs igazad, de megtámadott fajom érdekében – hadd győzzek meg – beléegyezem. Induljunk!

*
* *
*

Barátunk megy véletlenül a kapu előtt. Csipeszkedjünk a karjába. Szégyent nem vallunk vele. Renommál fiatal ember. Csak egy csöppecske igaz – de ügyes szép sárga kör-szakállá van. Elegánsul áll a szemüveg kicsi arczán s ruhája mintha csak rá volna öntve. Jövedelme tisztességes, állása kifogástalan, viselete hiba nélkül való. A nagy szökdösés közben is, melyet a kövek hegyein teszünk – kikerülendő a sárt – van figyelme a kisasszonyok iránt. Jó eleve figyelmeztet, hogy annak a földszinti háznak ragyogó tiszta ablaktáblája mellett egy „érdekes” kisasszony leskelődik.

„Érdekes, Pepi, s leleselkedik? Magyarázd bővebben.”

„Hát azért érdekes, felebarátom, mert friss báli ismerős, s azért leleselkedik, mert tetszem neki. Én aztán minden nap elsétálok az ablaka előtt s töltöm a kedvét.”

„Ugy, Pepi? S ő is tetszik neked?... minden bizonynal?”

„Nem mondhatnám. Tudod, egy kis szórakozás csak kell az embernek. Fűszerezi az életet. Ez a kisasszony igazán kedves és naiv, a mint lebámul utánam az utca-sarok végéig, a mig elhaladok. Mondhatom neked, kellemes ostobaságokat csevegtünk együtt. De tetszeni? Nem. Csak úgy, a mint egy ilyen csontra nőtt és vérrel megtöltött hustömeg, a melynek fehér a bőre mint a liliom s hamvas mint az őszi baraczk – tetszhetik.”

„Szép poesis, Pepi. De hát te e szerint hazudozol neki?”

„Jól mondtad. De hát mikor a vér úgy kiül csattanó két arcáján s mind a 32 szép (igazán szép!) és ép fehér fogát megmutatja, ha biztosítom, hogy az ő személye tetszik az én árva lellemnek – hát miért ne mondanám? Nekem semmimbe sem kerül s neki gyönyörűséget okoz.”

„No, isten velünk Pepi! Mulass jól. Utaink elválnak.”

A kobold nyughatatlankodik. Ing-gombom üvegén átlátszik vigyorgó arcza. „Ugye hazudik?” „Ne fészkelődj, apróság. Ez hazudott, nem cselekszi a más.”

Várjuk meg, a mig Pepi behalad az utca sarkán. Így! Elvesztettük már szemünk elől. S most menjünk be a kisasszonyhoz, a ki már be is huzódott az ablaktól. Jó ismerősünk. Gyermekkori barátok vagyunk s érzékenyen vesszük, hogy egy ilyen léha urficska összerombolja szive világát. Hadd verjük le a reménység nélkül való ábrándokról. Kötelesség az.

„Ugy, Mariska hugom? Hát mit nézett az ablakon át? Növeszti magát is az éltető nap-sugár, mint gyönyörű jáczintját?”

„Mondja csak – vág közbe – jó ismerőse az a kivel sétált?” (Nem meri a nevét kimondani.)

„Miért, hugocskám?”

„Mert... mert szeretnék olyannal találkozni, a ki jól ismeri.”

„Jól, Marika? Kit ismerünk jól? Senkit sem. Magunkat sem.”

„Nem úgy. Látta, annyit kacagtunk együtt a bálban, s aztán szeretnék róla többet tudni. Olyan bolondos, annyit kacagtunk. Leejtettem a keztyűmet s azt mondta: »oh ha ugy magamhoz vehetném a kezét is, mint ezt a kesztyűt!« – s én (szidjon csak meg) azt feleltem: »vegye hát...« s ezen annyit kacagtunk. Aztán szóval... de ön meg hogy néz rám!”

„Mit akar hát tudni, Marika?”

„Hát azt, hogy mennyi idő? Apjánál lakik-e? Mennyi a jövedelme? Hiszen tudja már mit... Feleljen hát, ne nézze az inggombját. Ugy bizony – maga sem tud róla.”

A kobold azt sugja nekem: „Ez is csak olyan mint a többi! Férjhez akar menni. Szerelem nem bántja. Jer, menjünk tovább! Menjünk!” Megvallom kobold, fáj nekem ez a tapasztalás, mind a kettőt többre becsültem, mint a mennyit érnek. Rosz uton vannak.

„Tévedsz. A kis leány jobban tud számítani mint szeretni – de azért egyszer jó asszony lesz s piros, egészséges gyermekeit nagyon fogja szeretni. Most csak mulat. Pepi barátod is csak mulat. De mindig is azt fogja cselekedni. Praeparálja magát agglegénnyé. Nagyobb szerencsétlenséget nem fognak okozni senkinek. Nem ezek a veszedelmes hazugok. Menjünk!”

Itt egy szivaros-bolt, lássuk el magunkat füstölő anyaggal. A boltos asszonyka szomorú képpel teszi élénk szivarait.

„Megöl, instálom, ez a gyors időváltozás. Épen tegnap panaszkodtam a hideg ellen s ma mintha megbomlott volna a világ, úgy süt a nap. Reám, instálom, iszonyuan hat ez a gyors változás. Egész nap a görcs kinzott. Többet nem parancsol, instálom?” (A szivarokat kérdi.)

„Használjon cikóriát vízbe s hagymát sülvé a görcs ellen, Klára asszony. Jó az.”

Tudom, hogy megfogadja s bizonyosan nem fog ártani neki; persze nem is használ. Kár is volna a rosszára törni. Igen jámbor jó asszony. Két orczája kicsattan az egészségtől, álma tökéletes, étvágya kifogástalan, hanem az a hite, hogy mindig beteg. Ám éljen orvossággal!

Az új vásárló, a ki most jött be az ajtón (törpe, rongyos ruhájú öreg asszonyka) megszólít:

„Jól van hál' istennek az ifju ur?”

„Jól hál' istennek! Kirákné maga is jól van?”

„Köszönöm alássan – dehogy vagyok jól. Szegénységben, nyomorúságban. A befaló kenyér is alig kerül ki. Egész nap futok, szaladok s este sokszor nincs vacsorám. A ruha lefeszlik rólam a nagy igyekezetben s a szegény nyomorult öregemnek orvosságra való pénzét alig tudom kicsinálni. Instálok, lelkem, (a boltosnénak szól) egy garasáru nádmézest s két garasára kávé. Sokat adjon, lelkem. – Né, hol jön a fiam, lelkem, a nagyságos ur, nem menyen az ifju ur hozzá?”

A „fiam, a nagyságos ur!” – Lagtopános glacé kesztyűs őrök, az utca tulsó felén lépdél s csapkodja nádpálcikájával az üres levegőt.

„Hát a fia, Kirákné, nem segíti magát? Hiszen eleget költött reá!”

„Jaj, instálom, a fiam nem teheti. Maga is alig tud élni. Mert tudja, lelkem, a rangjával sok jár. Ő sajnál minket, de nem segíthet. Olyan jólelkű pedig, hanem nem teheti. Ott volt a múlt héten is nálam s beszélte, hogy összeszólalkozott a nagyságos báróval s azért nem kap most többet. Majd megismerik később...”

„Megyek a fia után Kirákné, nagyon elhalad s beszélni akarok vele.”

„Menjen, instálom, menjen.”

A nagy férfiu nem haladott még messze. Könnyen beérhető.

„Hova, Károlykám szépem, olyan gondolkozva?”

„Hova barátom? – feleli – nézem ezt a rongy flasztert s gondolkozom a felett, milyen élehetetlen ez a mi rendőrségünk. Nézd azt a gödröt vízzel telve ott az út közepén; tekintsd ezt a sárt a járdán, azt az odafagyott, odarakodott jégtáblát a kut mellett. No majd megmosom én a fejét a mi rendőrségünknek holnap a lapban. Barátom, ilyen feneketlen rendetlenség a világon sincs mint itt nálunk! Sujtanunk kell a sajtó hatalmával, hogy türhető állapotaink legyenek. Tekintsd csak azt a sok ingyen élő ott az utca-szegleten, azokat a rongy cigány kölyköket a ház oldala mellett. Valóban ázsiai állapotok.”

Azokból a szívos életű rongy cigány kölykekből egy (mintha tudná, hogy róla van szó) hátunk mögé huzódik, s orczátlánul nyávogó hangon kunyorál:

„Az isten fizesse meg a nagyságos urfiknak, instálok egy krajczárt.”

„Takarodj, szemtelen kölyök! Barátom! tisztességes ember nem is járhat ezektől a pió-czáktól. S kérde: hol a rendőrség? Sehol. Takarodj, gyalázatos kölyök.”

„Kenyerget alássan.”

Az utca kanyarulatánál két cifra köntösű kisasszony fordul be a mama kíséretében. Károlyka kikapja gyöngyházás tárczáját s egy fényes két piczulást dob a kunyoráló kölyöknek.

„Az isten fizesse meg a nagyságos urfinak; adjon ezer annyit a nagyságos urnak, a nagyságos...”

Károlyka mosolyogva köszön a kisasszonyoknak. A kölyök még folyvást hálálkodik s a rendőrség nincs sehol.

„Milyen jó szived van, Károlyka. Nem is tenné fel az ember rólad.”

„Szót sem érdemel barátom. Illik, hogy a feleslegből juttasson az ember az éhezőknek. (A kobold sértően kaczag s azt kérdi tőlem: »Hát az édesanyja?») Na, nem térsz be ide a sörházba velem egy pohárára, legalább előljük az időt.”

„Isten neki, miért ne térnék?”

„Tudod, választások ideje van s megbízással bírom elősegíteni az ügyeket. Persze meggyőződésből is cselekszem. Aztán tudod, szükséges, hogy az ember betöltsön minden tért, mely számára munkával kínálkozik.”

„Tudom, tudom, Károlyka.”

Az jutott eszembe, hogy ez az ember igen le van kötelezve egy jó öreg úr iránt. Az öreg ember keresztapja is, a mint tudom. A térdén ringatta mint gyermeket. A míg tanult, sokszor segítette. Befolyása által nyert itt is állomást. Most bizonyosan – mert választások következnek – e jó urnak segíti elő Károlyka az ügyét. Jól teszi! Ugy kívánja a hála. Aztán az öreg ember jó ember, becsületes ember, pontos hivatalnok, lelkiismeretes. Meg vagyok győződve, hogy Károlyka derék ügyet szolgál. Én is bemegyek vele és segítek neki.

Oh kisvárosi korcsma! Édes mindene, anyja, apja, dajkája a fiatalságnak; te felséges menhely, hova a háztűz nélkül való faczér elviszi unalmát, hogy egy pohár borba beleölje; te tudományos vitatkozásoknak, magas politikának, családi ügyeknek megbeszélő helye, – te hajléka a hajléktalanoknak, gyámola a gyámoltalanoknak, foglalkozást adó helye a foglalkozás nélkülieknek; te casino, te templom – szürkére, veresre festett nedves falaiddal, fogadj kebeledbe!

Mystikus félhomály dereng a szobában. Nem tudni vajon a füst vagy a gyorsan születő téli alkony miatt. A hosszú asztal végig van ülve s a veres abrosz már nedves rajta. Az ajtó mellett lévő kerek asztal felett lógó lámpás veres fényt vet az alatt ülőkre. A lámpa világába belékontárkodik a nappal halvány világossága – mely a szürke ablaküvegen szűrődik be s az emberek arcza ebben a kettős világításban kétszinű.

A kerek asztal körül egymáshoz szorulva egy csoport serdülő bajszú „jövő reménysége” ül.

Bálrendezők, kik babérjaikon rágódnak. A nagy esemény tegnapelőtt esett meg s „magasztosan” sikerült.

Honnan hát mégis e heveség hangjukban, e tűz arczukon? A ki beszél, kiabál, a ki hallgat, villogtatja a szemét és szuszog rettentően. Lábaikkal csoszognak, székeiket rángatják erre-arra, s egy gyöngyvirág képű urfi (kinek szelid arczára nem szült a természet mérget) unatlan törüli homlokát zsebkendőjével a képzelt izzadságtól.

Beléptünkre a vezérszónok (a ki már mutató és hüvelyk ujjainak körmeivel meg tudja fogni bajuszát) felszökik helyéből és elénkbe jön.

„Kérem méltóztassanak – mondja – helyet foglalni a mi asztalunknál. Fontos kérelmünk vagyon.”

Helyet foglalunk. Hihetetlen gyorsasággal repül elénkbe két pohár pilseni sör (jobb a mi német.)

A vezér-szónok beszél:

„Tisztelt Kirák Károly urról bátorkodtunk beszélni. Tetszik tudni kérem, a tegnapielőtti bálról, mely nagyszerűen sikerült. Mindenki meg volt vele elégedve. Megmaradt még 27 forintunk. De a »Trombitában« valaki igen sértően nyilatkozván az egész bálról, ide összegyűltünk és határoztunk. Ugy-e, fiuk?! Kérem, ilyen bál még nem esett a nagy szálában – és azt írja róla a »Trombita«, hogy »elszegényedésünkhez közelebb vezetett egy lépéssel«. Tetszik tudni, ezért gyűltünk ide, – máskor a megmaradt pénzből egy vacsorát rendeztünk, – hogy e gyalázatért elégtétel-vevésről gondoskodván... Szóval, mi azt akarnánk, hogy... általában visszafelelni akarunk!”

No, Károlyka – gondolám – megcsiptek. Biztosan tudom, hogy azt a cikket ő írta. Egyszerűséget prédikál s Károlyka, ki a létező állapotok egyikével sincs megelégedve, csak azért írta, hogy írjon.

„Ugy-e, fiuk! Azt határoztuk, hogy megkérjük tisztelt Kirák Károly urat, a mi nevünkben sziveskednék megírni az igazságot. Mert ezt csak nem tűrhetjük – ugye-e, fiuk?!”

A gyöngyvirág-képű legényke közbeszól:

„És odaadjuk a 27 frtot fáradságáért.”

„Uraim! (Közbe szólok, mert az incriminált cikkben igazságok foglaltatnak.) Uraim! Nincsenek önök a kérdéses »Trombitában« megsértve. Ellenkezőleg! A rendezőségről dicsérrettel szól az írás. Egyedül a fényüzés rosszaltatik. Vallják be önök is, hogy mikor egy ilyen kis városka egy estélyre a ruhák árában két-három ezer forintot kidob, az vagyoni állapotának romlására van... s hogy ez a diszesen öltözött publikum csak hazudik, mikor fényével azt akarja elhitetni a világgal, hogy gazdag. Szegény bizony! Keresete nincs, ipara nincs. A szűk termés folytán a vidéknek pénze nincs. Ne haragudjanak önök.”

„Ah, hát így vagyunk!” szólt egy veres képű kövér legényke s nagyot vág az asztalra, mire tánczolni kezdenek a lelketlen vörös poharak.

„Uraságod is?” folytatja a gyöngyvirág-képű urfi s újból megtörli homlokát s lepök az asztal alá.

Mindnyájan összenéznek. Gunyos, megvető pillantásokkal mérik végig szürke ruhámat. A vezérszónok széken elterpeszkedve, szagztatott tagokban kaczag. Két kezét nadrágja zsebébe dugja s nagyokat rándít alsó ajakán.

„De mi baja? könyörgöm – kiált egy nyulánk ur – a »Trombitá«-nak is, másnak is, hogy fényüzés van-e, vagy nincs? Könyörgöm. Nevetséges. Azt csináljuk, a mit akarunk. Igazán nevetséges. A mit nekünk tetszik, könyörgöm!”

Jobb lesz bizony, ha felkelek innen s elmegyek más asztalhoz. Ellenem zudult a közvélemény. Kár volt szólanom. Senki sem maraszt – csak a vezérszónok szagztatott kaczagása kísér, míg felkelek és az oldalszobába távozom.

Az oldalszobában komoly képű férfiak ülnek az asztal körül.

Kiskereskedők, iparosok, kik fontoskodva értekeznek a holnap választásokról. Mindannyija azt hiszi, hogy az egész ismert világ szemei ő rajta függenek – micsoda értelemben fog holnap az urna előtt nyilatkozni? Asztalfőn a kisváros legspeciálisabb gyártmánya ül és szónokol: – a totumfactor. (A totumfactor kisvárosi productum. Nem lesz, hanem csináltatik. Hasonlít az itatós papiroshoz, mely minden zsiradékot magába szed, de a melybe mindent be lehet csavargatni. Jobban hasonlít azonban a levegőhez, mely tudvalévőleg minden ürbe beférkőzik – s csak annyiban tér el, hogy nem olyan szükséges, mint a levegő. A totumfactor mindent lát, mindent igazít, mindenütt ott van. Kiabál, cselekszik, szónokol, intéz. – Ős idők óta fogva ez az emberszámba menő csinálmány a czehek kebeléből származtatik. Ott hagyatják vele tüjét, ollóját és beállítják p. o. vámosnak. A vámos – tudjuk a bibliából,

– nem valami magos rangot foglal el ugyan a társadalomban, de alkalma lévén sokat tanulni, nagy ismeretkörre szert tenni – olyan semmivé válik, a kiből minden lehet. Jogi fogalmakat magyaráz, az emberi csalások és hazudozási törekvések meggátolásában közreműködik s most a rábeszélés, majd a guny vagy erősebb szónoki figurák alkalmazása által – kérlel, fedd, int. Ha ez előkészítő tanfolyamot sikeresen végeztették vele, lesz először gazda-ember, másodszor megcsinálják város-atyának – s kész a totumfactor.)

Lenn a hosszú asztal végén egy kávészin kaputos barátunk ül. Feje két tenyerébe van hajtva s busul erősen.

„Hej kutya élet, kutya élet!... Kinnal hordom keresztedet – könnyel szórom kenyere-met... Keserves sirással sok könnyhullat... Te is itt vagy, pajtás? Jöjj! ülj ide mellém. Becsületes ember vagy. Veled kezét fogok. Jöjj ide...”

Odahúzódok szívesen. Ez nem józan, igaz, de szívesen lát. A többiek észre se vesznek. A totumfactor szónokol:

„Uraim! Tisztelt polgártársak! Én tudom, hogy gazdálkodnak az urak vagyonával. Én látom, én védem véres verejtékkel szerzett filléreinket. A policzia semmi, a tanács semmi, mind semmik. Egyik a másik kezére miskulál. Önöknek bekötik a szemüket, de én látom. Mit? Az öreg polgármester? Hiszen az tehetetlen, az nem lát, az vak. Az nem őrzí meg önöket uraim, tisztelt polgártársak. Azt akarják ott hagyni a helyén? Azt?”

A szomszédom beszél:

„Ne hallgass oda, pajtás! Az a rongy szabó gyalázza az öreget. Jól teszi! Miért tett vele jót az öreg? – Ilyen a fizetség. – Nézz meg engemet. Nyomorult féreg vagyok. Görbülök az író asztal mellett. A jegyző futkos – a bíró futkos. Én irok. Mekkora végtárgyalást végeztem be. 18 iv barátom, 18 iv. Tudod-e mi az?... De nem gyalázok senkit, nem átkozok senkit.”

A totumfactor szól:

„Penziót neki uraim, tisztelt polgártársak. Kegyelem-kenyeret, hogy ne haljon étlen – de nem a mi dolgunk a felette való intézkedés. A kit én ajánlok önöknek, tisztelt polgártársak, annak van ereje, van képzettsége.”

Szomszédom mormogja:

„Hej Kati, Kati! Beh szerettem! Az életem, a lelkem, a jövőm mind az övé volt. Kezében hordta. S ő is szeretett. Hogy éltünk együtt, pajtás!... mint két galamb. S aztán mégis ilyen nyomorult féreg vagyok, azt mondod? Ilyen hát! A ki iszom, korhelyeskedem. Szemét lettem, sárrá váltam. Miért? Semmiért! Minden megvolt, csak az államvizsga hiányzott. Az államvizsga...”

Az ajtón Károlyka jön be s odalép mellém.

„Nos, Károlyka?”

„Mit nos?”

„Megszöktél tőlük?”

„Meg. Haragszanak rád. De minek is szóltál!”

„Sebaj, Károlyka, megbékélnek. De védtem a te igazadat. Hát te mit csináltál?”

„Mit? Hát elfogadtam. Irni fogok. Fizetnek érte s élnem csak kell.”

„De magad ellen, az igazság ellen! Károly, az becsstelenség, amit te teszel.”

„Eh barátom, milyen goromba vagy ma. Mi bajod az én dolgommal? Ha én nem irok, elvállalja más s élnem csak kell. Nem értesz te ahhoz. Uraim (a társasághoz szól és stentori hangjára csend lesz) osztom előttem szóló tisztelt ur vélekedését, mint igaz hazafiét, szeretett polgártársamét – a választásokra nézve. Javukra törekszik, menjenek utána.”

„Te Károly (megrántom a kabátját és fel akarom világosítani) a totum-factor az öreg ellen agitál. Keresztapád ellen, jóltevőd ellen. Figyelj csak.”

„Eh, ne szólj belé – kiáltja. – Hát ha édes apám ellen is! A közérdek előbbvaló a rokon-érzetnél. Polgártársak, barátim...”

Szomszédom csendesen suttogja:

„Csak az állam-vizsga – csak az államvizsga...”

*
* *

Csendesen megszöktem.

„Kobold! Bizony sokat hazudnak és sokan. De nem mindenki.”

„Nem – feleli – az a részeg ember nem hazudott. De igazmondása nem az ő érdeme volt.”

Betegek

Csak egy pohár vizet töltök magamnak, Tercsi. Aztán ide húzom ágya mellé ezt a kényelmes karosszéket s aztán cseveghetünk egész este. Semmi dolgom. Egy kicsit elvagyok tikkadva a sok járástól. Ennyi az egész.

Maga jobban van. Láza alábbhagyott. A szeméről látom, Tercsi. Vidámabb.

Kinyitom az ablakot. Olyan csend van kinn, mintha halál esett volna. Az este temeti a lenyugovó napot. Figyelje csak. A dungó zakatolása a legerősebb hang. Beleveri fejét az ügyetlen az ablak-üvegbe. Illat árad be. A virágok jelentik magának, Tercsi, hogy élnek. Rég látta őket ugy-e, szegény gyermekem? Ne szóljon, Tercsi! Holnap kísétálunk a szép puha gypepre, ha jól viseli magát.

Ma új beteget kaptam, Tercsi. Nem is gondolná kit. A kicsi boltosnét ott a sarkon, azt a szegény romot.

Emlékszik, milyen rakott szekerekkel költözött ide mint szép fiatal özvegy asszony? Egész csoda volt nekem a nagyvirágos puha szőnyeg, a magoshátú ruganyos székek, a ragyogó tükör vastag kerete, a csillár csiszolt üvegei – egész csoda volt Klára is gyönyörűséges formájával, zengzetes szép szavával.

Milyen szép is volt. Sugár szemöldöke mint a szivárvány, mélységes tekintetű szemeinek tengere felett; duzzadt piros ajaka s olyan termete, mint a milyent a legképzettebb szobrász – a természet – teremthet jó kedvében.

Oda van ma minden. Oda a fényes tükör, a csillár s a szőnyeget is elnyelte a szükség...

A boltban egy bogos kezű, nagy lábu legény vette el a kalapomat. Valami rokon. Klára benn fogadott a kicsi sötét oldalszobában. Az álla felvult kötve:

„Jöjjön, doktor úr, jöjjön. Az oldalam nyillalik, a karom fáj. Nézze, hogy összeesett. A fejemet szaggatja valami. Sándor (a bogos) adj széket a doctor urnak. A foghúsam oda van. Tegnap kinn jártam. Czugot kaptam. Sándor, kergesd ki a macskát. Meleg volt s este-felé szél fujt. Az időváltozás tönkre tesz. Sándor, valaki jött a boltba. Ne csapd ugy az ajtót, kérlek. Semmi kényelemem sincs, doctor ur. Szüntelen beteg vagyok, köhögök is. A hüléstől, ugy-e? Sándor, küld be Gáborkát.”

Gáborka vásott, csunya, piszkos gyermek. Valamelyik szegény rokonának nyomorult fiacskája.

„Gáborka, mutasd a doctor bácsinak a hátadat. Ugy-e, fáj?”

„Nem fáj, kicsi mama.”

„Fáj, Gáborka, ha mondom. Mutasd rögtön.”

„De bizony isten nem fáj, kicsi mama.”

„Gáborka, ne keserits. Jaj a fejem. Gáborka, ne ejts kétségbe, mutasd a hátadat. Fáj a háta, doctor ur. Szegényke szintén igen beteges. – Főfájásom ellen eddig ánis-magot használtam tejbe, aztán viola-gyökeret eczettel. Gyömbért és szegfűt már nem használok párálni, mert

érzem, hogy nem segít, inkább kánforos piritusszal locsolgatom a fejem lágyát. Ezt ajánlták. A karomat lenmagolajjal kentem, oldalomon pedig mustáros tészta van. – Gáborkának vizet vetettem, de nem lett jobban tőle. Használhatom ezeket tovább is doctor ur, vagy egyebeket rendel? Sándor, adj csukrot Gáborkának. Eredj oda a székre, Gábor, s ülj le. Kapsz csukrot. De ki ne mozdulj kérlek.”

Szegény Klára! Szépsége, arcának, természetének zománcza lassankint lemaradozott róla. Most hullatja az esztét. – Mindennap elfog hivatni magához. Minden perczben uj fájdalmakat fedez föl roncsolt testén.

...Nero is beteg, Tercsi!

Ki az a Nero, azt kérdi? Ki? Hát Kerek Elemér, az író.

Beteg? Beteg bizony. Nyári betegsége van.

Tudja, a kisvárosi író nagyon hasonlít a kemenczéhez, melyet csak télen használnak. Nyáron belepi a por s lim-lomot tartanak belsejében. – A kisvárosi írónak is saisonja van. Mikor a bálók „esnek”, a színház „járja”, a hangversenyek „adódnak” s a piczula-estélyek rendeztetnek.

Nyárban semmi dolga. Senki sem ügyeli s ilyenkor – hogy töltse idejét – beteg.

Elemér most például értekezéseket ír. Egyet most végzett be. Czime: „a csotról a kutyának.” Első fejezet: a csotról. Második fejezet: a kutyáról. Harmadik: mire jó a csont a kutyának? Negyedik: mely csontokat adjuk a kutyáknak?

Ezenkívül sajtó alá rendezi egy régibb felolvasását: „a csókról a nőknek” cziműt – (Első fejezet: Mikor adjunk csókot a nőknek? Második: Mely csókokat adjuk a nőknek, stb. stb.) Aranyba nyomatva 10 kr. Ezüstbe s feketén csak fele. A jövedelem az árváké, özvegyeké és ügyefogyottaké.

Elemér csak úgy lett író.

Már kölyök korában csinálta a közvéleményt a néhai nagyemlékeztű „Dáciában” s mint ama görög isten, ki vértesen, sisakosan kész fegyverzettel születik, pattan ki a világra, vagy mint az a cseh zenész, ki a legenda szerint hegedüsön, klarinétosan lép ki e földi életre – úgy Elemér is kész író volt mielőtt észrevette volna. Egypár levél a világ állásáról, színi szemlék, báltudósítások, két fordított s egy eredeti novella (ez utolsó „Milusról” e kényes kandúrról) – s voilà! megvan az egész história.

Azt mondja Elemér:

„Az íráság nem mesterség. Azt nem lehet megtanulni, mint a csizma-készítést. A ki tanul, pedáns lesz és unalmas. Az íróban lángész lakik, mely felel a hozzá intézett kérdésekre. Csak megfacsarja az ember, mint a narancsot s csorog.” – Nem hiszi, Tercsi, hogy beteg lenne? Hogy Elemér jó kövér ember s izmos?

Igaz, Elemér nem sokat ad a külsőségekre. Tréfás dolognak tartja, mikor a költők soványak, véznák s epedők, mint egy szőlőkaró. Ah! Elemér megesszik egyszerre egy kappant, vagy akár egy pulykát s úgy hizik tőle, mint egy göboly.

Nevetségesnek tartja, mikor a költők kihajtott inggallérral járnak ala Petőfi. Elemér semmilyen inggallérral sem jár. Az ördög vigye el azt, a ki valaha látta az Elemér inggallérját.

Kacagásnak tartja azt is, mikor a költők kifényesítik a csizmájukat, vagy megkefélik a kabátjukat. Mire a költőnek a kefe? Tett-e valaha valakit költővé egy kefe? Van-e ennek valami nyoma az irodalom-történetben? Nincs! Elemér megveti sőt gyűlöli a kefét.

...Hanem mindezek daczára most beteg.

Látná csak télen, Tercsi! Komoly, félelmes fenségében, a mint jobb kezében plajbásszal, bal kezében jegyzőkönyvvel sétál végig a báltermen vagy terpeszkedik végig a színházban,

amint bólint vagy keserűen lenézőn mosolyog, avagy rázza roppant (fésületlen) fejét s türelmetlenül, savanyu (mosdatlan) arccsal csemcseg – bizony elijedne tőle.

Az emberek suttojják:

„Majd megmosdatja holnap Zsigának, az első szerelmesnek (szegény fellengző szabólegény) fejét a lapban Neró név alatt és egy csillag alatt. Meglásd csak.”

Elemér mindig így ír. A cikkek elején egy (* s a végén Neró név. Tetszik neki ez a bolond Neró. Kegyetlen egy ficzko lehetett. Elemér is kegyetlen, aki egyképpen üti a pogányokat és keresztényeket. Aztán a csillag? Hát a bájoló tündérmesék fekete lova (melyen királykisaszszonyokat rabolnak el) nem csillaggal van-e megjelölve homlokán? S aztán ott vannak az égi csillagok. A vacsora csillag s egyébféle ilyes alkotmányok, melyeknek a jó isten tudja a nevét.

Idegéneknek így mutatják be: A sajtó képviselője városunkban. Kerek Elemér vagyis tetszik tudni „Neró egy csillag alatt”, mire az idegen rendesen éktelen zavarba jön. Valami balcsillagzatra gondol.

Szót szaporítok, Tercsi? Igaz.

Tehát beteg. Unja magát: azt véli, hogy főfájása van, hogy agyveleje gyulladásban szenved, hogy szeme fáj, hogy háta érzi az íróasztal sorvasztó voltát, hogy – – tudom is én?

Nyár van s unja magát s tetszik neki ha a doktort csipheti meg áldozatnak, hogy felolvassa neki nagy feltűnést okozandó értekezését a „csontról a kutyának.” Hogy megkinzott! Azt ajánltam neki, ne dolgozzék semmit, attól meggyógyul. Megköszöni nekem az irodalomtörténet. Ha eljön a tél nem lesz semmi baja.

A bíró ur házsártosabb legény. A mint beléptem az ajtón, már kezdte:

„Jöjjön, doktor úr, jöjjön. Az isten verjen meg engemet, verje meg a feleségemet, barátaimat és verje meg a bátyámat, a képviselőt Budapesten, ha ki tudom tovább állani! A szemem szökik ki a helyéből s tűzbe van az egész fejem. Ordítok, mint egy barom s szeretném pozdorjává törni, valamennyi odvas fogat teremtett a magasságbeli erre a kinszenvedéses világra. Párolom? Hátha a pokol minden tűzével párolnám használna-e? Hideg vizet teszek rá? Hát van-e annyi jege az északi sarknak, a jegestengernek, folyóvizeknek és tavaknak? Tegyen rá valamit, vagy csináljon valamit vagy valamit, valamit... jaj... valamit.”

...A szegény kicsi Ella hallgat. Édes kedves kicsikém ott fekszik piczi ágyacskájában. A torka fel van dagadva, alig érthetni mit beszél. Nagy kék szeme nedves a könnytől. Csepp kezével bábuját öleli magához s nevet ha lát.

„Édes doktor bácsi, fáj Ellának a torka. Itt fáj. Aztán mama sir. Miért sir? Mondja doktor bácsi, hogy ne sirjon! Ella szedi az orvosságot s jó leányka, ugy-e mama. De nagyon fáj. Ella nem tud nyelni.”

Édes angyalkám, csak alig lélelzik. Piczi orrocskáján is árad ki a hang s pacsirta kis szája beh hamar megnémul! Ella nem látja meg holnap a napsugárt, sem a virágokat a kertben, sem bábujának szóke fejét – és sohasem.

Vigabbat, Tercsi!

A nagysás urról nem is szólok.

Ő örökké beteg. Rögtön meghalna ha nem lehetne beteg. Ez a foglalkozása. Reggeltől estig új egészségi rendszabályokon töri fejét. „Valjon a déli ebédben nem lesz-e emészthetetlen az eczetes csuka, – nem nehéz-é a töltött csirke – a tésztától nem betegszik-é meg? Használjon-e ürmöt ebéd előtt s szódát utána? A vacsorát mikor egye meg és mit egyék, én Jézusom?”

Hideg se legyen a szoba, meleg se legyen. Reggel használja-e a zuhanyt vagy délben? A kanalas orvosságból két óránként vegyen-e – hát a pilulákból, hát a porokból, hát az

ó-borból, hát a vasas cseppekből, hát a gyökerekből? Mikor alkalmazza a kenőcsöt, mikor az izzasztót? Mennyit aludjék, mennyit sétáljon?

Aztán vizsgálódik. Most láza van, most borzong. Vékony nyilallás van a könyökében, a bal lábának hüvelykét mintha megszúrták volna. A jobb szeme repdes. Néha úgy véli mintha a haja fájna, mintha a tenyere zsibongna. A füle kiállhatatlanul ég, a nyaka megvan meredve. Ha kinyújtózkodik ropog a csontja és fáj. Bal felén nem pihenhet a lélekzéséért, jobb felén sem a lélekzéséért, hanyatt sem, oldalt sem a lélekzéséért. Ha szél lesz, érzi a lába: ha tartós eső lesz, a karja mondja meg. A szeme nem türi a napfényt s borzad a homálytól.

Éjjel nappal keresteti a doctort. Apró czédulákra jegyzi a változásokat s kérdést intéz miattuk. Most mit használjon?

Ha látom az utca-szegleténél visszafordulok vagy elrejtőzöm kapuk alá.

A nagyságos ur egyébiránt csak téli beteg a mint Neró csak nyári.

A mint a tavasz kezdődik, ajánlok neki fürdőt. Mindjárt indul. Ha haza akar jönni, ajánlok más fürdőt. Rögtön megy. Ha ősz jön ajánlok meleg égalyt. Sietve pakol. Ilyenkor sincs azonban nyugtom. Ha távol van leveleket ír. Egy nap kettőt, hármat. Így kezdi: „beteg vagyok” s így végzi: ajánljon valamit. Kétségbe ejtő részletességgel írja le a görcsöt, mely derekában, vállában, oldalában gyötri.

Vannak olyan betegek, Tercsi! a kiknek nincs saisonjuk, hanem csak alkalmyszerűleg gyöngélkednek.

Nem azokat értem, kik elhazudják egészséges voltukat, hogy kimentsék magukat valahonnan – mint a kis deák, ki nem mer iskolába menni s beteg lesz – vagy kik divatból migraint üznek, hogy érdekesek legyenek, – hanem azokat, kik csak akkor betegek, ha valaki egészségi állapotuk után tudakozódik. Rájár a szájuk. Ha kérdi tőlük: „hogyan van?” felelik: „gyengén.”

Tetszik nekik, hogy részvétet gerjesztenek, hogy szájalommal legyünk gyengeségük iránt. Hogy megcsodáljuk akaraterejüket, mellyel fenntartják magukat a munkában, szenvedő állapotuk dacára is. A világért sem lennének egészségesek. Egész nymbus nekik a fájdalom. A martyrságot kellemes állapotnak nézik.

Ezek nők, Tercsi.

Bolondabb a férfi, a ki agyonijeszt magát.

Ha megkél az uja, már végét érzi közeledni. Látja előre a mint el fog feketedni az egyik tagja a másik után. Előbb a keze, aztán a lába. Elűszkösödik a szívéig (főképp ha a balkeze fáj) s krakk... megfojtja. Érzi a mint terjed a kin. Nyughatatlankodik, forog, nyög, zsémbel, jajgat, káromkodik. Ügyvédet hozzanak végrendelkezni, doctort kurálni, papot az Ur testével, mely besegitse, betuszkolja a mennyországba. Az egész ház talpon van éjjel nappal. Kenős asszonyok jönnek, kik elejét vegyék a baj terjedésének. Hagymás, puskaaporos, kénköves orvosságokkal van tele az asztal. A „nehéz” beteg ott sétál; keze kantárban felkötve. Az udvaron síri csend. Lábhegyen járkáló szolgálók, sugdosódó siető alakok. Uram, ne hagyj.

Az emberek örökké hazudnak...

Csendesen, Tercsi.

Az idő már késő. Beteszem az ablakot s magára hagyom kedves kis kaliczkájában, édes madárkám.

Ha csendesesen lesz, holnap kísétálunk a kertbe. Adja a kezét, hogy köszönjek.

Milyen finom puha keze van, Tercsi!

Megcsókolhatom?...

Miért nem farsangolt a medve?

Hát ugy esett, hogy az erdőn hideg volt. A ropogó hó, az ágak között dudorászó, siró, sivitó szél – csak költeményben szépek. A simára nyalt sziklaoldalhoz odafagy a nyelv; a sárga muhar s az örökzöld kuszó – mélyen eltemetve – nem nyujtanak változatosságot a szemnek – aztán az ördög is megunná ezt az egyformaságot.

A városban farsangolnak, mulatnak, tánczolnak. Mi tesz ilyenkor az okos medve? Nyaka közé keríti két első lábát s megy táncolni, mulatni. Elkél a medve is ilyenkor, ha ékes pirouetteket tud csinálni.

A boltban kikent haju legény fogad s tetszik neki, hogy egy rendbéli fekete ruhához valót kérünk. De megütközik nagyon és megbámul, mikor a posztóhoz való sujtásról tudakozódunk.

– Sujtást, könyörgöm, sujtást nem alkalmazunk. Sujtás, könyörgöm, nincs, hanem selyemmel bevont gombok, nagyok és finomak. Sujtás, könyörgöm, nem használtatik és nem találtatik.

Ám jól van. Vessen hát a sujtás! A nemzeti érzületből áldozunk föl egy szemernyit azért, hogy civilizáltaknak látszassunk. Az ördögbe is! Ha erőszakoljuk a sujtásos ruhát, csak a vak nem látja át, hogy medvék vagyunk. Kérjünk hát gombokat, nagyokat s bizzuk magunkat ennek a „könyörgöm” urnak az eszére; tudja ez, hogy csinálják most.

– Mellényhez, könyörgöm, hollandi fehér pikétet veszünk. Jó hosszan hagyjuk, hogy tótágast álló két szárnya kiviritsen a frakk dereka alól. Kesztyűt, könyörgöm, svédet veszünk hozzá s áttört fehér franczia nyakkendőt. A posztó igazi angol szövet s bélésnek lyoni selymet alkalmazunk. Igen elegáns lesz, könyörgöm; ez mainczi lakkból Bécsben készült czipő – s ki lesz elégitve az öltözet, könyörgöm, e kitűnő jósaгу klakk által, mely Prága legelső iparosától való.

Én jó istenem az égben, micsoda mappa van ennek a könyörgömnek a fejében!

– De, tisztelt uram, az idén gyenge termés volt. A makk szűken eresztett. Jövedelem semmi...

– A makk, uram? a makk?

– Oh bocsánat, a buza!

Egy jámbor boltos-kölyök (a kin mind hazai gyártmányból lesznek a ruhák, mert igen szin nélkül valók és rongyosak; a csizma pedig bizonyos sz.-udvarhelyi bagaria lesz, mert igen vastag) elküldetik a szabó után; addig:

– Nagyságod parancsoljon helyet foglalni, könyörgöm.

És tessék elmélkedni. Bizonyosan úgy lesz, hogy szűkös világ lévén, kevés a vásárló s nagyon megbecsülnek. Ime ez a „könyörgöm” ur hogy hajigálja a „nagyságos” czimet. – – Kolozsvárról való lesz jó bizonynyal.

Oh tévedek!

Im az ajtó nyílik; segéd, gazda mind szökik a pudli elé. Ki széket kap, ki hajlong, ki mosolyog, kitől-kitől a hogy telik. A kicsi dakszli kutya is, a mely minket szagolt idáig – idegen büzünk által tereltetvén igaz irányba – csóválja farkát a jövők elé.

Bálba készülők jöttek ruhát nézni. Mama és két kipattantani való déliglító.

Németül szólnak.

Se baj. Ugy is tudunk. A koma fiának czimborája a taliánokkal tánczolt késő vénségeig Welsben. Ott tanulta meg ezt az idegen nyelvet, s hogy hazaszökött, minket is megtanított reá – tréfából. Az ember, még ha medve is, hasznát veszi a német szónak.

A vevők bizonyosan idegenek; mind okvetetlen Welsből jöttek s ott tanulták ők is.

Az áruló asztal egy kurta percz alatt megtelik mindenféle színű selyemmel, s gonddal választatnak ki a színek.

A színek? Hát színek ezek?! Ez a halovány sárga, ez a lágy kék, ez a homályos fehér, ez a hamvas rózsaszín? Nincs ilyen az erdőben. Jobban csinálják, mint a hogy terem.

A mamának azonban bársony kell – a ruhára csipke.

A kék selyemhez igen elegáns a rózsaszín, a sárgához a fekete. Két fejű sas nincs rajta. Halommal a virágok, melyek előnteni fogják a haját s a ruha alját. Egész mező minden virágaival. A kikericstől kezdve a buzavirágig. Bizonyára ha prücsök lesznek a bálteremben, mind rá fognak ugrálni erre a virágokkal telehintett hajadonra. A mezei prücsök ismeri e virágokat mind.

– Alássan kérem uraságotat – kérdem mikor eltávoztak – idegenek ez asszonyosságok?

– Oh nem, könyörgöm. Az asszonyosság a szemben lakó kereskedő felesége. A bálba készülnek.

Ah! tévedtem.

Medve logica. A selymet pedig szeretik és telik nekik. Eresztett a makk...

Jön egy más csoport. Pátrioták. Az atyus elől. Bundával hátán, pipával szájában. Aztán a mama keztyütlen vörös kézzel, vörös képpel: halovány kisasszony, – s a szabóné.

Lenge szöveteket kérnek.

Az atyus igen beszédes.

– Jaj ilyen világot – ilyen világot! (A kereskedő mosolygó arczczal hallgatja.) Mikor Czicza (bizonyosan a felesége) bálba járt, egy karton köntösben volt kétszer is „nóbel bálban.” Kivágtuk az ezüst huszast s tánczoltunk kivirradtig. Most – áldja meg a Jézus (bizonyosan nem ezt gondolja) ezüsttel, arannyal átszőtt köntöst vesznek, a melyik csak pipaszárra való. Kereset nincs. Buzánk annyi sincs, a mit megegyünk: idegen országból hoznak. Nem kereskedünk egyébbel, csak szotyorral. Az is kevés van. Ebben a csillogó köntösben elmegegyünk egyszer s megsinljük az árát százszor. Jaj ilyen világot!

De hát ki hallgatna rá? Fontosabbakat beszél a „könyörgöm” ur.

– Elegáns megjelenésre, könyörgöm, csak a selymet merem ajánlani. Alig valamivel, de többbe nem is kerül, hanem jobb mint a már közönségessé vált tarlatánok. Diszes megjelenésre, könyörgöm, csak ezt ajánlják. E kék, könyörgöm, eme halovány rózsaszínnel felülmulthatatlanul fog Nagysád arczához illeni, könyörgöm.

Az atyus sóhajt:

– Négy kalangya buza kövér földből ereszt két vékát. A kilencz hónapig hizlalt sertésért...

Maradjunk azonban a selyemnél.

A veres orru szabóné aranyos tokból veszi elő a mértéket.

A kisasszony diktál:

– A ruha alját elől kurtán kérem. Hátul jó hosszan elnyulva. Két sor rüs. A tunikán ez a selyem csipke. Karnak nem kell szövet. A vállat a derékkal egy sor csipke tartsa össze. Jó mélyen vágja le elől is, hátul is. Így, idéig... Nem: lentebb... lentebb kérem...

Medve, indulj! A hódításért odaáldozni a szemérmet is!

– Uram, bocsánat... A szabó sokat késik, később lesz szerencsém... Engedelmet.

Oh a szabad levegő! Vissza az erdőbe. A sárga sarmantyú csak sárga és csuf – de fel van öltözve. A veréb nem tudja mi az illendőség: kicsi dög és szegény – semmije sincs – de nem is eszik ám pástétomot.

Azoknak érted te is az eszét... Más világ ez, mint a tied.

*
* *

A medve ezért nem farsangolt!

Beszéd a kicsi Borisról

Mózsas a folyfalvi kovács így kezdte beszédét:

.....

A tavaszon volt, tens uram, hogy Boris egy reggel nagy rongyosan megállott az én házam előtt. Letelepedett az ut szélére s nézett egy szabó bogarat, mely előtte mászkált. Követte a szemével. Nem tudtam honnan jön; nem láttam a faluban soha. Szóltam hozzá; nem felelt. Békét hagytam neki.

De mert csak ott ült egész nap a szemem előtt, meguntam. Megbabonázott, – mert ott hagytam a tüzet, hogy égjen, s lábom megállott a fuvó hajtásában. Mindig őt néztem. – Az árokban nagy fű volt. A parton bürök. Oda bujt a fűbe. A bürök nagy fehér virágjának tányerán futkostak a legyek. Nagy dungó most a szárnyait hosszú lábával s az apróbbak ott zümmögtek, forogtak körülötte.[!] Mikor összeütődtek, felszálltak mind s karikákban kerültek ismét vissza. Boris kacagott nekik s tapsolt kicsi fekete kezeivel.

Meg – igazán megbabonázott. Odaálltam én is mellé. Soha sem láttam addig, hogy fürdik a szunyog-csorda a levegőben mikor a nap süt. Néztem vele. Ha egy veréb hasított utcát közöztünk s aztán ismét csak összekerültek – én is kacagtam Borissal.

Összeszoktunk így játék közben. Ugy néztem mintha hozzám tartoznék. Este megfogtam a kezét s bevitettem a házba. Együtt ettünk. Boris kiválasztott egy sarkot magának a kamrában, ott lefeküdt s elaludt. Ott maradt nálam.

A faluban nagy csoda volt Boris. Egy idegen rongyos gyermek, a ki csak úgy odatéved az utra. Mindenki szerette volna látni. – De a ki megnézte, nem szerette.

A kisbíró mindjárt másnap odajött. Azt kérdezte: micsoda idegen leánykát rejtegetek a házamban? Van-e írása? Hát az apja? – Boris felelt: ő nem idegen. Ő itt lakik. Ezelőtt az uton lakott. Kéregettek egy öreg emberrel. Az öreg ember elhagyta. Ő csak ide jött. – Aztán nem beszélt többet.

Később az asszonyok tekintették meg. Klára néni onnan a felszegről azt mondta róla: „Te czéda, te igézős vagy. Nézzék a szeme fölött, hogy össze van nőve a szőr. Olyan is a szeme állása. Imádkozzál az istenhez, te czéda.”

Aztán mindenki mondta Klára néni után:

„Jaj be rossz tekintete van ennek a gyermeknek. Csak úgy termett ez ide, mint az ut szélére a laboda. Nem hoz ez jót kendnek.”

Gonosz hirbe hozták Borist már az első héten. Megtámadtak az uton: „Miért tartja kend magánál ha igézős. Klára néni tudja ezt a dolgot. Meglátja kend, hogy veszedelmes lesz. Kergesse el kend.”

Boris nem ügyelt rájuk. Csak ott csicsergett mellettem egész napokig. Nézte a tüzet s kacagott ha egy szikra ugrott fel a szénből. – Örömem volt benne igazán. Egyedül éltem eddig s szerettem, hogy lármáz valaki a házban.

Nem is láttam, hogy rossz tekintete volna. Inkább boldogtalan volt. Sokat verhették kicsikora óta s nem mer az emberek szemébe nézni. Ha megemelte a szemét, igaz, hogy erősen tekintett fel. Nagy kiülő kék szeme volt s mintha vizes lett volna a golyója örökké. Aztán veres karika volt körülötte.

A mint az idő telt mind többet bajlódta Borissal. Beszélték, hogy nagy veszedelme van a falunak benne.

Egyszer a kisbíró négy ökre közül az egyik – a mint mentek az uton, csak megrestült s lefeküdt, mintha el akarna pusztulni. Fútt az orrlukán s nagyokat sóhajtott. Vallatták a bérést s az úgy emlékezett, hogy: az a rongy Boris sokat nézte a párákat a mint elhajtottak a réten.

A szomszédnak – máskor – kicsi gyermeke megsárgult, megszedült s leesett a lábáról. Vizet vetettek neki, hétszer hét kereszttel. A szén mind feljött a víz tetejére. Megvolt ígézte. Borissal játszott azelőtt.

A tisztelendő ur fejős tehenének szent András napkor csak eltűnt a teje; a jámbor pára rugott s nem tűrte maga mellett a fejő asszonyt. Látták Borist azon a tájon csatangolni, amint hosszasan nézte a legelő állatot. Pedig a tisztelendő egy nagy szürke lájbit dobott egyszer ki az ablakon Borisnak, melyen mind megvoltak az aczél gombok. Kész bundát.

Boris csak kacagta az egész dolgot. Örvendett, hogy félnek tőle. Szaladt a gyermekek után s elbujt a kapuk mellé, hogy ijesztgethessen.

De csak mind több esetet beszéltek, s mind jobban kezdték üzni a szegény kicsi leánykát.

Ha lovat hoztak hozzám, messziről kiáltották: „Eltakarítsa kend azt a veszett szemű gyermeket a környékből, hogy mehessünk oda ezzel a barommal.”

Ha az uton járt, kitértek előle. Klára néni váltig hajtotta, hogy ő látta, hogy ő megmondta az első látásra, az első szempillantásra, hogy az a czéda rosszra használja a szemét. Nem boszorkány, csak igézős. Szegény nem tehet róla!

A gyermekeket elparancsolták tőle. Ha ott locsolódott a mezitlábos apróság az árokban vagy futkosott és dobálózott az országuton – szétriadt mindjárt, a mint Boris kilépett. Csak messziről hajigálták meg s hessegették el, mint a kártékony verebet.

Boris mind félénkebb lett. Űzték mindenhol. Csak a mezőre mert menni s ott elbujt a vetések közé. A faluban, ha a szomszéd szegletig mert is elcsavarogni, mindig a válla közt tartotta ijedten a fejét. Félt hogy megütik. A kisbíró Pistája egyszer egy túske-szárral végigvágott a képén. Sirt is sokat érte s napokig ott kuczorgott a műhelyajtó háta megett.

Ha valaki szembetalálta az uton s nem bujhatott el előle, hát megállította a gyermeket. Főlemelte rossz szalma kalapját, beköpött az arcába, keresztet vetett s azt mondta: „az isten pusztítson el Boris igézős tekintetével. Ne fogjon szemed az igazakon.” Ezt tudták egyedül való orvosának ellene.

Elvadult egészen. Hozzám is kevesebbet beszélt. A képe is elcsufult. Az ütés nyoma – annak a gazembernek cselekedete – ott maradt rajta foltosan. Ott együgyűskedett a kamra oldala mellett s leste a karicsáló tyukot, hogy kilophassa a tojást alóla. Azzal aztán kiszaladt a mezőre. Papsajtot evett a vetések széléről és a tojást szopogatta. Egyszer hét napig sem jött elé.

Be akartam hozni szolgálni a városba. Mondtam, ne busuljon, majd megsegíti az isten.

Csudálkozott. Ki az? Mondtam, a ki a szelet hozza s az esőt. – „Haragos lesz?”

„Övé az a templom.”

„Mit csinál benne egyedül? Szegény!”

Rongyos volt. Meztelen lábu s fekete. Elsütötte a nap. Beteges, kicsi keze – nem munkára való. Pedig szép haja volt, mint egy uri gyermeknek – puha mint a len – de nem ügyelte. Egyszer megsimogattam, mikor aludt ott a szegletben. Hogy sirt: „Jaj ne verjen, ne üsse Borist.” Ha csak megszólították is reszketett. Üldözte mindenki.

Akkor történt, hogy a nagyságos kisasszony azt a kék csikos ruhát vette neki a bucsun. – Nem is tudom, hogy látta meg szegénykét. Áldja meg érte az Isten. Sikoltozott örömében, mikor haza hozta. Mintha meg akart volna fulladni, úgy beszélt:

„Az isten vette Borisnak, Mózsi bácsi. Szép fehér isten ott a bucsun. Nézze be szép; be szép.”

És szökdösött. Soha sem volt akkora öröme. Behúzta a kutyát fejénél fogva. Ráakasztotta a kék ruhát s futkosott körülötte. Haragudott a Bodrira, hogy nem ugrándozott vele, csak ostobán ott állott.

„Uj – mondta – uj. A Borisé!...”

Aztán felakasztotta a falra s odafeküdt elébe a földre:

„Uj. Borisnak vette a fehér isten.”

Hentergett gyönyörűségében. Aztán lágyan megölelte, hogy ne fájjon szép uj ruhájának s kiszaladt vele a kerten keresztül a mezőre. Nem láttam egész nap.

Olyan egyedül volt szegényke. Nem is volt a kinek megmutassa az ajándékot. Azért kivitte a füveknek s a bogaraknak. Soha sem volt olyan jókedvű, olyan sebes. Futott a kerten végig.

Tens uram! A szemem megtelt könnyel; pedig erős ember vagyok. Nem szégyenlem. Áldja meg az isten érte, a ki vette neki.

Azt is elfelejtette, hogy busuljon. Este mind gyűgyögött nekem.

Meséket próbált mondani; Isten tudja, hol tanulta. Mind olyan nagy fekete csuf állatokról, a mik marnak és nincs mit egyenek.

Másnap már hajnalban ölébe vette a kék ruhát s kiállott vele az utczára. Ha szekér jött, kitért előre s aztán visszament ismét az ut közepére. Mutogatta mindenkinek. A ki elhaladt mellette, hozzáért ruhájához s mondta: „Bácsi látja?”

Tán nem is fognak rá haragudni – úgy gondolta – ha látják ezt az uj ruhát. Nem is fogják kergetni. Elment a szegletig. Ott szembetalálta Klára nénit.

„Rám ne nézz, te czéda! Ne mutogasd azt a ruhát, hanem haza takarodj. Te falu veszedelme! Gyujtogató a gazdád s te igézős vagy. Fel kéne perzselni azt a rongy viskót. Törjék el a lábam ha odamegyek hozzátok. Haza takarodj, czéda!”

A kurátor is kergette: „Merj a templom környékére jönni, hitvány – mint tegnap tetted. Merd elzavarni onnan az imádkozókat, hitvány. Kikapsz! Haza takarodj mindjárt.”

A gyermekek, a kik messziről kíváncsian lesték, a mit az az uri asszony ajándékozott Borisnak, nekibátorodtak e beszédre s üldözni kezdték a gyermeket.

Futva jött haza. Pihegve. De nem sirt. Mérges volt. Mintha védeni akarta volna szép ajándékát, úgy ölegette s dugta el a szalma alá a kamrába s ráfektette a fejét.

Minden gyönyörűségére.

Nem bujt ki többet az utra. Csak a mezőre járt.

Eljött a tél is. A mező s az ut csupa hó volt. A hegyen át, mely a városba visz, vékony nyomdék látszott az én udvaromról. A városba járók csinálták. Sokszor mutogattam Borisnak:

„Látod? – beviszlek én ott téged uj esztendőre. Beszegődtetlek szolgálni a városba.”

Én sem hittem, hogy befogadnák valahol, csak mondtam, hogy örvendjen.

S örvendett is. Örökké beszélte a várost. Ő is járt ott, de csak egyszer. Kéregettek s megharapta egy kutya.

Bevette a fejébe erősen: Hogy milyen jó lesz a városban. Hogy ki sem ismernék szép új ruhájában, hogy ő nem oda való. Mert felvenné.

Addig csak a tisztelendő lájbijában járt. Olyan volt neki, mint egy bunda.

Mindig bennült a házban. Nem is mertem kiküldeni. Olyan hideg volt, hogy a verebek is megfagytak s ennek a szegény verébfiókanak még nem is volt ruhája. Hitvány inge felett csak a gombos lajbi. A kéket fel nem vette volna. Hullott a hó. Akkorára nőtt, hogy alig lehetett járni.

Hogy fejébe vette a várost a szegény gyermek, nem volt többet olyan félénk. Ugy is elviszik őtet innen; semmi baja sem lesz a Kisbíró Pistával. Bátorságot kapott, mérgesebb lett. „Majd – mondta – ha ő visszajön egyszer a városból, majd ő is elkerget a ház elől mindenkit. Verekedni fog – igazán.”

Biztattam, hogy vegye föl karácson napjára a kék ruhát, s menjen a templomba. Ne féljen, nem bántják most. Nem akarta. Hátha leszaggatják róla?... Minden gyönyörűségét.

De fölvette mégis. Csak úgy meztláb s egy hitvány fekete keszkenőt tett a fejére.

Dél felé futva jött haza. Ki volt kelve a képéből – szólni sem tudott, csak odavágta magát a földre. A ruhája meg volt tépve. Keze, képe véres. Verte a padlót és jajgatott. Alig lélekzett.

„Jaj Istenem, Mózsi bácsi – megverték Borist. Ott... ott megdobták. A gyermekek. – Összeszaggatták... Borist.”

És sirt. Nem tudtam meg, mi történt.

„Ott az ajtónál megütöttek. Mind reám jöttek. Fával ütöttek.”

A keszkenője elveszett, haja összetépve, a szeme is véresen. Egyszer csak felugrott a földről.

„De Boris is visszatépte – kiáltott. – A kutya kisbíró Pistának a szemét. Attól véres a keze. Odarántotta a hóba a körmivel. Attól véres Boris. A gyermekek mind elfutottak. Ott van Pista a földön... sir...”

Megértettem. Tudtam, hogy baja lesz. A kisbíró úgy is dühös a szerencsétlenre. Odamentem én is, hogy lássam mi történt. A templom-kerítés előtt össze voltak gyűlve. A gaz kölyök jajgatott. Megtámadták Borist és verték s a leányka a földre tépte kisbíró Pistát s összekarmolta a kékét. Csupa vér volt az igaz. Nem is mentem közelebb.

Indulatos ember vagyok, tens uram s féltem, hogy roszt csinállok.

A gyermekekre is mérges voltam. Be sem néztem utána a kamrába.

Délután jött a kisbíró. Görbe végű pálcájával kaparta a havat s ütötte a kutyákat az uton. Olyan lassan jött, hogy azt hittem, nem is haragszik.

Rekecsesen szólott hozzám:

„A felsőbbség megparancsolja kendnek, Mózses kovács és meghagyatik, hogy elpusztítsa azt a veszett szemű gyermeket az udvaráról s a faluból most mindjárt. Kutya vagy, gyujtogató s igézöst tartasz a házadban. Nyomorékká tette a fiamat az a falu veszedelme. Csontját a lelked nem fizeti meg nekem. Hol az a kölyök, hol van, hadd lássam – de mindjárt.”

Kértem, tens uram. Mondtam, hogy úgy is elviszem a faluból. Én is csak azért tartom, mert sajnálom. De elviszem új esztendőre. Nem engedett.

„Parancsold ki, de mindjárt. Most rögtön. Hitvány kölyök. Te gyujtogató, te!”

Kértem, tens uram, hogy legyen lelkük. Most ebben az időben még a rosz állatot sem kell kihajtani. Elviszem hát holnap.

Nem engedett s én is elvesztettem a fejemet. Rákiáltottam, hogy vérét veszem a ki bántja azt a gyermeket. Ha kutyák mind, ha lelketlenek, én nem hagyom. Van törvény s nem hagyom.

A kisbíró hátrált s mind beszélt:

„Elvesztetted magad, Mózsi fiam, azért a hitványért. De bennem tiszteld a többséget. Azért a hitványért pusztulsz ki innen fiam a hol az apád is élt.”

Attól félt, hogy megütöm – s ment az ajtó felé.

A mint kilépett, felordított. Mikor jött, rávágott görbe pálcájával Bodrira s a kutya ott leste az ajtóban.

Várta a felelettel s beleharapott a lábába.

A kisbíró ordított, Bodri szökött, ugatott s az utcáról odacsődültek az emberek.

„Jaj a gyilkos – kiáltotta – jaj a haramia, tolvaj! Rám uszította a kutyáját: nyomorékká tett az életemre. Gyujtogató gazember. A bíró küldött rendeletről, koma, hogy elkergessem azt a veszett szemű gyermeket – a ki a keed tehenétől elvette a tejet, a kitől a keed gyermeke szintén meghalt, a ki a keed ökrét megigézte – s ez a tolvaj kidob s a kutyájával haraptat meg. Koldussá tesz. A fiamat összetépte az a czéda, az a falu veszedelme. A falu megparancsolja, hogy elkergessem, s ő nem enged a falunak, ő erősebb mint a falu, ő nagyobb mint mi. Jöjjenek utánam kentek, segítsenek!” Láttam, hogy reám uszítja az embereket. Mind az ajtónak jöttek. A kamra felé mentem, hogy eldugjam sebesen Borist. Dörömböltek is. – Csendesen, beszóltam: „Boris.” Nem felelt. Kiáltottam: „Boris, leánykám.” Sehol senki.

Vártam a míg bejöttek s ott kivágtam végre a kamara ajtót: „No hát keressék kentek...”

Boris megszökött. Érezte, hogy rettenetes dolgot cselekedett. Azt hiszem nem bánta – de félt. A míg őt verték, türe – de a kék köntösért elfogta a düh. Magáért sirt – a köntösért karmolt, verekedett.

Összekerestek hijut, padlást, udvart. Nem kapták sehol. Nem is tudom, mikor mentek el.

Elindultam, hogy keressém én meg.

Nem volt helyén a fejem sem. A szénaboglyákat a kertekben megkerültem kétszer, háromszor. Alig tudtam a hóban járni. – Kiszaladtam a csorgóhoz. A nagy fa alatt szokott ülni a kövön, ha vizért ment. A fa is fehér volt, az ut is. Sehol a nyom.

Mezítláb, rongyosan hol kóborolhat?

Eszembe jutott, hátha az ösvényen indult a városba, a melyet annyit nézett. Nem hittem. Félt azoktól a fekete állatoktól „a mik marnak és nincs mit egyenek.” Az ösvény az erdőbe vitt. Félt Boris az erdőtől.

Ugy éreztem, tens uram, hogy a fejem szétszakad. Nekiindultam az ösvénynek. Már este felé volt az idő. Futottam, mert fáztam. S szegény kicsi leányka mezítláb, rongyosan didereg valahol.

Ha idegen lett volna is, kerestem volna: pedig nekem nem volt már idegen. Megszoktam, mert mindenki kergette.

A kutya mind ugatott a nyomomban. Soha sem volt az ut olyan hosszú. A hó csikorgott lábam alatt s a lépések fellármázták az erdőt. Megis álltam. Lélekzeni alig bírtam a futástól. Kiabáltam a nevét mindenfelé.

Az ut szélén beleütődtem a fába s megteltem hóval egészen.

Egy-egy fekete csutkának nekimentem. Azt hittem: az a szegény gyermek. Felit is átfutottam az erdőnek.

A kutya csuful ugatott egyszer. Odanéztem. A hóban egy fekete gombolyag volt. – Boris feküdt ott. A lájbi rajta a mit a tisztelendő adott – s a kék ruha feje alatt.

Aludt...

Két fekete kicsi keze a homlokán, meztelen lába a hóba s idő előtt megvénült csepp orcáján behunyva veszedelmes két szeme.

Szóltam hozzá. Aztán ráztam. Olyan hideg és merev volt annak a teste mint a jég.

*
* *

Elüldözték! Még a temetésre sem jött senki. Verje meg őket az a magosságbeli nagy isten.

A bocskoros katona

A „TALÁLTMÁNYOK könyvéből” ki van felejtve egy igen fontos fejezet.

Nem elég, hogy a legelső kalapács geniális fölfedezésétől egész mr. Wattig, Kun László szekerétől Jókai légjárójáig ismerjük a feltalálók és szerszámaik történetét. – Nem!

Egy fejezet hiányzik!

Azokról az eszközökről nem szólt ugyanis e jeles írás, melyeket a bűnös cselekedetek megtorlására eszelt ki a leleményes emberi fő.

Mily érdekes volna például nekem (ha policzáj volnék) ismerni a hüvelyk-csavar, a spanyol csizma, az izomroppantó „vas szüz” történetét, – tudni azokat a mértani alakzatokat, melyekből az akasztófa mai tökéletes alakjában leszármazott, vagy azokat, melyek szülőanyái voltak az oly kiváló működésű guillotine-nak.

Beszélnie kellene az arany pilléssel bevont nyirfa-vesszőről, melyet a csecse angyal hoz a kis istenkétől szép karácsony napján; majd a tata törökcseresznye pipaszáráról az erős kézben; – aztán a somfa-pálczáról és arról a nagyerejű bunkósbotról, melyet a vérmes fiatal reménységek agyonverésére használ a sors. Következnek szép sorban: sudár czédrus, vagy felséges rózsafából faragott édes, de nehéz keresztje a házaseletnek és végül az a görbe végű husáng, melyre az aggság támaszkodik a tátongó sirgödör szélénél...

Ez eszközök története, kapcsolatban a feltalálók életírásával, hiányzik ama jeles könyvből.

Bárha azonban sajnálattal adózunk e körülménynek, semmi esetre sem fogjuk mi ezt a fejezetet megírni. Legfőllebb arra vállalkozunk, hogy azokat, kik csak olyas elveket szeretnek új intézmények alapjául elfogadni, melyek helyességét, czélszerűségét a történelem már beigazolta, a büntetésnek egy nem eléggé elterjedt módjára tegyünk figyelmessé, mely módszer házi kezelés mellett igen alaposnak és sikeresnek bizonyulván be, jó lélekkel ajánlható közhasználatra is.

Értjük a „bocskoros katonák” intézményét.

Bocskoros katonának neveztetik ugyanis egy személy, kinek semmi egyéb kötelessége nincs, mint jól enni, jól inni.

Tartózkodási helye a szolgabíróságok mellett van, honnan adandó alkalmakkor körutrándul hanyag falubírók, jegyzők megfenyítésére s meg nem fizetett képék behajtására.

Csekély eszközeit a lehető legprimitív módon értékesíti.

Ugyanis addig eszik és iszik a delinquens nyakán, meddig a hanyag bíró megsérényedik, rossz fizető kikaparja zsebéből legutolsó réz krajczárját, rest jegyző kötelességének teljesítésére iramlik.

A rendszer alapja a történelemben gyökerezik s igazolva van a stratégia által is. Rövid szóban így lehetne kifejezni: kapitulációra való kiéheztetés (kievés, kiívás) által.

Egyszerű és hathatós! Csak a végrehajtó eszköz megválasztásában vezesse az igazság és méltány az intézőket.

Ez „eszközök” rendesen kiszolgált katonák. Hajdan csak gyalog jártak; innen „bocskoros katona” nevük. Ma lóra ültette őket a haladó kor. Hogy az intézmény életrevalóságát igazoljuk, példákkal szolgáljunk. A példa magyaráz ugyanis legvilágosabban.

* *
*

Például:

Bocskor Abrám (a híres Bocskor familiából), ki bíró Nagy-Rontóban, szénát gyűjt egész nap. Az időnél, meg a szénánál, meg egyebeknél fogva is – de gyűjti egész nap.

Este torba megy. Baka Zsiga kovácsnak ártatlan jó feleségét temették el és Zsiga komát vajh ki ne tisztelné meg e gyászos alkalmatosságból? Vacsora van.

Abrám bírót (a híres Bocskor familiából) csak unszolják: „egy pár tányér leves elköltésére és egy pár pohár bor megivására.” A leves rizskása s csak apró szemű eleven borsok vannak benne, de a melyek erejétől akkorára dagad az ember szeme, mint egy kókuszdió. A paprikás hus csak piros – de tüzet gyújt azon az uton, melyen leereszkedik.

Ezekre inni kell. Isznak. Abrám bíró (a híres Bocskor familiából) egyszer csak nem tudja: valjon melege van-e vagy fázik? Jó báránybőr süvegét felcsapja üstökére és omlasztja ki a szót magából.

Ám Kovács Pál ezt nem nézi jó szemmel és szót indít a felől, hogy: „az a süveg a bíró fején nem jó helyen vagyon.”

Abrám, ki igen híres familiából való, sértve érzi magát. Szónoklatot kezd Kovács Pál orcátlanságának mekkoraságáról, a mire Kovács Pál viszontag úgy felel, hogy ő „hódolattal öröklök ugyan Abrám bíró urnak, de álljanak belé a kutyák, ha illik az a süveg azon a helyen!”

Mely ötletből parlamentáris vitatkozások kezdődnek. Korelnök választatik s szót vesznek, szót adnak. A süveg marad.

A paprika kiűt az arcokra, a bors ingerel. Lassanként erősebb szónoki figurák kerülnek szőnyegre (a padló ugyan agyagos), sőt egy pár pohár is kerül szőnyegre, miután már repülést kockáztatott a hig levegőben. A pohár után ököl, ököl után bot s utolsó eszközül a hosszú pad kerül szőnyegre.

Abrám bíró (a híres Bocskor familiából) megdagad a fején, hogy a süveg nem fér bele. Haza vitetik munkaképtelen állapotban, ami bizony baj, mert adóbeli kimutatásokkal van hátralékban. A tegnapi napot elpuczérkodta a szénával, a mait el ugyan az ágyban s félő, hogy a szolgabíró bocskoros katonával talál gondoskodni Abrámról (a híres Bocskor familiából) nehogy megunná magát.

Ugy is esik.

Dél felé nyílik a kapu s egy délczeg vitéz üget be szürke vén lovon a tágas udvarba.

Szétnéz, mintha otthon volna. Istállóhoz vezet a párát; odadobja Pista kölyöknek a kantárszárat, rámondván, hogy: „jól tartsd ezt a sárkányt zabbal, szénával gyerek, ha jó kell a lelkednek és a vérednek.”

Befordul azután a házba s nem tekintve sem ide, sem oda, azt sem mondva, hogy „adjon isten”, rázuditja magát a rácsos kanapéra. Két hosszú lábát kétfelé veti – sajnálja, hogy nem vetheti három felé – süvegét csak meg sem emeli, hanem megtörlí szűk homlokát s fertelmes

vastag szóval azt mondja, hogy: „A szolgabíró ide küldött azokért az írásokért. Adjanak ketek ennem.”

Csodálatosan hangzik ez tőle. Ha egy kis baba azt mondja, hogy: ehetném, s ha ez a kétfelé nyílt vitéz azt mondja, hogy: ehetném – az két különböző dolog. A vitéz orra keskeny; szeme szinte összeér; szemöldöke nyugvó helye lehet vadaknak és madaraknak; bajusza csomókban végződik, mint egy görbe bot, melynek két végén szörnyű bunkók vannak; szája, ajaka, teste mind roppant. Ha baba kér: egy csuporka tejet szánunk neki; mikor a vitéz azt mondja: ehetném, az éléskamra jut eszünkbe egész tartalmával.

Ezt a vitézt nem dobja ki senki.

De Bocskor Abrám (a híres Bocskor familiából) szörnyen megelevenedik. Kifordul az ágyból, s tesz-vesz a szobában esze nélkül. Turkál minden alaku lineázott papirosok között s szaporán indit Kovács Pál kisbíró után. Félszemmel rátekint a vitéz jó báránybőr süvegére s nem bánná, ha levenné a fejéről.

A vitéz pedig már megunt lábait kétfelé tartani s azért keresztbe teszi őket; könyökével lepihen a diszes kanapéra, ásitgat s vakarja unalmából a fejét.

Megérkezik azonban Kovács Pál uram is. Abrám nagy hercze-hurczát kezd vele az adóhátralékok kimutatásáról szóló istenverte papirosok felől. „Hódolattal örököl a bíró urnak, de – kérdi – miért nem tetszett elkészíteni?” Abrám igen tisztelt urak és asszonyságok neveit – kik a felhők feletti magos égben lakoznak, huzza bele a vitába. – Pál: „bárhogyha érti a bíró ur ékes beszédének foglalatját, szíves indulattal csak annyit rekkommendálhat, hogy sebtiben meg kell csinálni az írást, mert a bocskoros katona ahajt ül a déványon s el se mozdul, míg a kezébe nem adatik.”

Eljön a dél. A bocskoros katona csak a szempilláját sem mozgatja meg erre a lármára; mintha nem is róla folya a beszéd.

A vitéz elejébe párolgó pityóka-levest tesznek föl. A vitéz belenez előbb a tálba. Majd a fakanál vékonyabb végével belébök egyszer jobb felől, másszor bal felől. Kifordít egy sárga darabkát a csikos asztal-terítőre. Egyiket szét is morzsolja csombókos ujjával, – megrántja bogos bajuszát s szól:

„Kell a kutyának a pityóka-levesetek.”

Abrám hivatkozik az ő híres familiájára, mely szintén megeszi a pityóka-levest s inti a vitézt, ne orczátlankodnék.

Az asszony ígéretet tesz, hogy szentül a szeme közé önti a hitvány, czudar semmiházi-jának, ha meg nem elégszik az ő főztével. A vitéz felel:

„Rezonérozának kentek, rezonérozának! Pityóka levest nem eszem. Öntsék ketek a disznónak. Pityókát adnak nekem kentek? Pityókát?...”

Keserű megvetés szól hangjából, a mint az utolsó szavakat mondja.

A pityóka letünik a szinpadról, hogy emberibb eledeleknek adjon helyet. – Némi csekélyebb jelentőségű eszmecserék után a fogások minőségéről az ebéd bevégeződik. A vitéz fölkel ültéből és kinyújtózkodik egész hosszában. Két karját ég felé mereszti s megnyújtja derekát. Nyakán egyet-kettőt roppant – csak úgy csattog s kidöcög az ajtón.

Szép fényesen süt a nap. A tornáczon szűszékok, egy összerakott osztováta és lóczák állanak. A vitéz ledől egy lóczára pihenni. A nap csókolgatja orczáját – s elalszik bele.

Majd megtekinti a sárkányt, ha uriasan van-e ellátva? Kapott-e szénát, zabot? Nagyokat ásit. Unja magát. Sétálgat. Bemegy a szobába, majd kijön s dobol a tornácz karfáján. Bete-kint a konyhába a vacsora után s sürgeti az asszonyokat.

A szomszéd hegy ormán fényes verességben halad le a nap aranyos sugara. A vitéz nézi. Vacsorál nyugodtan.

Abrám (a hies Bocskor familiából) körmölgeti a papirost s az asztalt s szid-káromkodik minden irányba. Dagadt fejére nagyokat üt s felhány minden falatot, melyet a vitéz lenyel. A konyhában is azt kívánják, bárha megfulladna az ingyenélő hitvány, bárha kővé válna a galuska a gyomrában, bár kigyulna a pálinka gégejében, bárha ülőhelyében megütné az istennyila, bárha... Bárha! – a vitéz vacsorál s ágyat kér nyugodni. Pizskálgatja a fogát, majd a körmét tépi, füttyörészget, aztán leül az ágy szélére s lógatja a lábát. Szemeit hunyorgatja, nagyokat szuszog, majd arra felé néz nagy merőn, merre a feje áll, kényesen köpköd (célózván a szék lábát; többször sikertelenül) ásít nagyokat, aztán bevágja magát az ágyba s elalszik.

Abrám csak kapar. Dörgöli dagadt fejét s gyilkolási vágyak keletkeznek kebelében, látva azt az isten semmijét ott szétnyújtózkodva. – A gyertya hamva nagyra nő meg. Csipős füstje szétterjeng a szobában. Abrám nem látja, csak kapar az írások között. Rávág az asztalra és káromkodik:

„Istenverte gaz zsványa! Ilyen rest kutya volt legény korától fogva. Ott kidögösködté Mántuvában a katonaságot s haza jött isten ostorának.”

A vitéz horkol. Csend minden felé. Abrám morog tovább:

„Nem kell neki a dolog s beáll bocskoros katonának. Még lovat vesz magának a hitvány. Ugy is más tartja. A szolgabíró mellett uraskodik. Ott ül egész nap s lesi, kinek a nyakára küldik ki?”

Aztán folytatja:

„Nem kell neki a pityóka-leves a disznó testünek. Nem kell neki pityóka! Az apjának száraz kenyere sem volt. Itt ül a nyakamon, a mig készen nem lesz ez az írás. Pedig holnap délig sem lesz készen. Kieszi a házamat a pimasz. A lovának zab kell. Kötél az akasztófára valónak. Pityókát nem eszik!”

Majd szidja Baka Zsigának a torát. Szidja a kisbíró s minden keze-ügyébe eső élő és holt lelkét a kinos földnek.

„S fizetés is kell neki. Napi fizetés, patkópénz. Azért, hogy semmit sem csinál, fizetni kell. Azért, hogy eszik-iszik a nyakamon, patkópénz kell neki.”

Aztán döngeti ismét dagadt fejét.

„Ugy kell neked, Abrám. Kell bíróság? Ne bíróság! Hiszen látod, hogy e nélkül az írás nélkül sem tud elélni a szolgabíró. Bocskoros katonát küld a nyakadra. Ne, Abrám, ne!”

Mig azonban Abrám bíró (a hies Bocskor familiából) döngeti a fejét, a bocskoros katona olyan nyugodtan alszik, mint egy báránka. Tudja jól, hogy utálják, mint a pestist; felhányják a falatot, melyet lenyel; átkozzák jártát, fektét. Rá se gondol, jól eszik, iszik s aztán – neki ez a mestersége!

...Mestersége?

Néha nehéz ez a mesterség!

Ott van például Hosszu Péter, a ki az idén csak egy árva fityinget sem fizetett a papjának. Prédicatiót hallgat a hitvány paraszt, ur-vacsorát vesz a tiszteletes szép fehér kezéből, de fizetni?... dehogyan fizet.

Bocskoros katonát a nyakára!

A vitéz Hosszu Péter portája felé irányozza a sárkányt.

Rongyos porta biz ez. Sövény a kerítése s kapuja nincs sehol. Az udvaron fű nő, pipehur s egy sovány tyúk lézeng. A csűr egyik oldalán le van omolva a szarufa. A pajta ajtaja nyitva

áll s a jászol mellett még egy hitvány tinó sincs. A vézna, elcsenevészett kuvasz ott hever a földön s kapkod a legyek után. Nem ugat, csak nyafog azon ülőhelyében. A ház szalmával fedett, melynek széle rongyolódott s színe fekete. Itt-ott deszka van a szalma-zsupok közé dugva a mindenütt beszűrődő eső ellen. Kiaszott moha rondítja foltonkint. Az ajtó csak úgy durván van összeróva. Deszkái lógnak. A pitvarban mocskos s szalma szétszórva. Jobbra a kamra, melyben csak egy hitvány üres láda áll, fadarabkák szétszórva s megszurkült üvegek az ablak párkányán. Balra a lakószoba ajtaja, melyen nincs kilincs. Csak úgy meglöki lábával a vitéz, midőn be akar lépni.

Künn világosság, benn félhomály. A szűk ablakok megsárgult papirossal vannak bera-
gasztva. Bűz árad ki. Hosszu Péter az ágyban fekszik, kicsi fia meg a földön egy szakadozott lepedőn. Hajadon leánya kisirt szemmel üldögél a nagy száju hideg kemencze szélén. Az anyjuk nincs itthon. Orvosságra való pénzt ment „csinálni”.

A vitéz kivágja az ajtót s úgy hagyja nyitva, de nem lép be. Megáll a küszöbön. Azt sem tudja, mit mondjon. Szívja a fogát s orrával fintorgat, hogy csombókos bajusza csak úgy lóg bele.

Hosszu Péter nyögve fordul kifelé. Sovány ábrázatja tűzben és fakó nyoszolyája recseg a mozgás alatt. A gyermek ott a földön nyöszörög.

A bocskoros katona belép. Erre-arra néz. Megcsipi a hajadon leány orcáját s mondja:

„Már csak itt maradok nálatok, kincsem, míg ki nem fizetitek a papot.”

„Oh Balázs bá – rimánkodik – az isten irgalmára, hiszen látja hogy vagyunk. Se kenye-
rünk, se szénánk. Apám uram majd meghal. Jóska már beszélni sem tud. Bedagadt a torka.
Balázs bácsi, semmink sincs, az isten látja.”

A gyermek gyügyög ott a földön. Érthetetlen szóval, milyenen a tanulatlan gyermeksziv
trécsel az angyalkákkal. Azok értik bizonyosan.

Vizet nyujtanak neki.

Balázs vitéz elfordul. Aztán csak úgy hiszi: „...ez a komandó, nincs pardon...” s ismét
megcsipi sovány, vénülő orcáját a rimánkodó leánynak:

„Gyöngyöm, ha nem fizettek, itt ülök a nyakatokon. Ez a régula. Bujjon ki ked, Péter
gazda, abból a hitvány ágyból s nézzen ked pénz után szaporán.”

A beteg nyög: „verjen meg a Jézus!”

„Balázs bácsi, három nap óta nem ettünk főtt ételt. Az isten megfizeti, Balázs bácsi...”

És zokog.

Balázs vitéz leköp a földre, majd feltartja a fejét s nézegeti a füstös mester-gerendát.
Morog; aztán kimegy az udvarra.

Ostorával veri a földet s roppant haragos képeket vág.

Egy betövesedett füvet minden áron ki akar turni csizmája orrával. Rágja a hüvelykujját
s elmegy a pajta ajtajáig. Benéz s behuzza a nyitva álló ajtót.

Benn sirnak.

Rászökik a szürkére. Megcsapkodja s megszorítja keményen a térdével. Mind zsémbelő-
dik nagy halkan magában.

Ostobaság... igazi ostobaság...

A szolgabírónak jelenti: „Hosszu Péternél nem találtatván semmi... nem lévén semmi
sehol, jelentem alálassan.”

A kegyetlen halott

...Te!

Azt hitte mindenki, hogy megőrülök. Meg is romlott akkor a vérem. Eszeveszetten futottam a virágos kertben, a szobákban. Minden üresnek tetszett nekem. Sehol senkim!

Átkoztam az emlékét. Miért halt meg? miért hagyott itt egyedül? Jegygyűrűm az ujján, az övé az enyémen s ő a hideg földben. Gyűlöltem, utáltam – mert elhagyott engem. Visszakértem az égtől, a földtől. Romboltam a füves hantot, mely megholt teste fölött domborodott; – szerettem volna kiásni, kitépni abból a némaságból.

Rá emlékeztem minden nyomban.

Ezt a kék percail ruhámat szerette? Ronggyá téptem. Gyűlölte a kutyát? Simogattam, édesgettem, mintha babám lett volna. Puhának, szépnek mondta karomat, könnyököm gödröcskéit bájolóknak? Összekarmoltam. Háborított minden, ami rá emlékeztetett. Miért halt meg? miért hagyott itt egyedül?

Máskor megváltó zokogás jött reám. Az édes órák emléke töltötte be szívemet s mérhetetlen kincsnek láttam mindent, a mi kedves volt az ő szemének. Ringy-rongy papiros-darabokat, melyeken az ő keze írása volt, csókolgattam és sirva borultam a földre, mely egyszer lába nyomát hordozta. Kinai jutottak eszembe, haláltusája s utolsó sóhajtását hallottam szünet nélkül.

Ki is merültem néha. Valami csodás pihenés szállott meg, mintha aludni ment volna minden érzékem.

Édes zsidbadás feküdt agyvelőmre s csak a porszemek millióit láttam csendes nyugalomban lebegni a napnak fényében.

Nem tudtam sirni sem, pedig kétségbeesetten éreztem, hogy most már igazán árva vagyok, egyedül a világon annyi roppant ember között. Most... mikor ő is egyedül hagyott fényes ábrándjaimmal s elvitte jegygyűrűmet a fekete földbe a rothadásnak és a férgeknek.

De eltiltottam, hogy róla beszéljenek. Ne vigasztaljon engem senki. Eltiltottam magamtól, hogy visszaemlékezzem reá. Eltiltottam szívemnek, hogy tovább szeresse, eltiltottam a bűt is magamtól.

Nem is hittem senki fájdalmában. Csalónak, ámitónak néztem mindenkit. A helyet is gyűlöltem. A csendes kicsi szobát piros butorzatával, a virágos kertet, hol az ő halovány sárga rózsája kevélykedett, az embereket és az egész várost. Szemébe kaczagtam, ki azt mondta, hogy szép vagyok: „Nektek vagyok én szép?”

Ugy vágytam el onnan. Véremmé vált az a gondolat, hogy szabadulnom kell annak a sirnak a közeléből.

Rabszolgája leszek, a ki megvált – a ki elvesz, a ki elvisz innen messze. Akárki. Ha ostoba, ha gonosz, mit bánom én! Éjszaka az álmom, nappal a gondolatom mind azon a vőlegényen járt – a ki eljön értem.

Nos? Kaptam is.

A pap azt kérdezte az oltárnál: „szeretem-é?” – utáltam s azt feleltem rá: „igen.”

Igen, tehát igen!

Elvett. Mikor megérkeztem a ti várostokba, szépen fogadtatok. Szemembe néztetek, ráztátok a fejeteket, mondogatva: „miért ment ez a viruló fiatal leány ahoz a romhoz. Valami bibije van a dolognak.” Gyanusítgatásaitok között indultam be a házaseset boldogságába. A guny piszkos esőjében, mely ha bemocskolt egyszer, soha sem mosható le egészen.

Mind azt mondtátok: „Milyen szép mosolya van annak a menyecskének; – be jó, be derék! Majd mosolyog a nekünk is. Otthon pedig – az én jövődöbéli otthonomban azt mondja a vén Klára kisasszony: „Lelkecském, maga igen szép a mi Mihályunknak.” – Megsimogatta ránczos kezével az arczomat, megtapogatta a karomat: „szivecském, a mi Mihályunknak igen gyönyörű a maga orczája, a maga puha karja.” Mintha azt mondta volna: „Gyanakszom rád. Szemmel tartlak.”

Mindenki csóválta a fejét, ha rám nézett. Félttem már föltekinteni. Untalanul a fülembé csengett: „Gyöngyöcském, maga igen szép a mi Mihályunknak.”

Igen szép!

Ha mocsoktalanabb lettem volna, mint a felhőköl alálengő hó, ártatlanabb mint a tolatlan madárfióka, szentebb szavu mint a gyügyögő baba – akkor is hitvánnyá kellett volna válnom a mindenünnen rám leselkedő gyanakodás tekintete alatt. „Igen szép vagy te Mihálynak!”

Jogot képzelt mindenki magának, hogy udvarlóm legyen. A ki először is látott, titkosan megszorította az ujjam hegyét s merőn a szemembe nézett, mintha mondta volna: „Leszek én a vigasztalód, babám.” – Sugdosódva szólt hozzám s a harmadik szóra azt kérdezte: „Unom-e magam e környezetben?”

Mihály csak a mezőt őrizte. Ha eső esett, szidta az eget: „Mert minden elrothad.” – Ha nap süttött, kétségbeesett: „mert minden kiszárad.” Mikor a buza dugta ki elevenzöld fejét vagy a fa vetette világra titkokkal teljes rügyét, mind az időt mérte: nem hül-e meg? A hullámos kalászkok felett a boruló ég rémitgette: „jég nem paskolja-e végig?” Borjának lába, bőre; lovának szeme, bokája; birkájának gyapja – mind fontosabb volt neki, mint feleségének bújja, gondja. „Van neki kivel mulasson!” – azt mondta.

Iszonyu mulatás! Mulatás az öreg szüzzel, ki gyanakodó szemeivel folyvást azt kérdezte: „miért jöttél te Mihályhoz?” Azokkal a hitványokkal, kik azt suttozták folyvást: „engem szeress Mihály helyett!” Mulatás a halottnak emlékével, kit káromló szóval idéztem meg elhagyatottságom minden órájában – okolva nyomorúságomért. Miért hagyott itt? A boldog életet, mely reám vele várt, mért tette pokollá? Miért halt meg?

Mert így csufolt meg a sors? Dacolni akartam vele és mindenkivel, a ki könnyezett. Ellenére cselekedtem folyvást minden jónak, minden okosnak, csak hogy keserithessem másokat. „Őrült vagyok – azt mondták – nincs helyén az eszem.”

Az udvarlóknak visszaadtam kezük szorítását, sugdosódó szóval feleltem beszédükre, biztattam, bátorítottam, hogy mikor elakadó lélekzettel, táguló orrlyukkal, elboruló szemmel suttogják égő sovárgásuk szavait – kikaczaghassam mindnyájukat: „Téged szeresselek én? Mátkám a sirban fekszik, jegygyűrűm az ujján! Téged szeresselek?”

De esküszöm neked itt, ezen a helyen, e fertelemnek ezen a tanyáján, a hol utálat lenni, káromlás igazat szólni, és esztelenség esküdözni: esküszöm neked, hogy ártatlan voltam minden büntől.

Klára folyvást kísért figyelmével. Megbujt a szobában – a zöld ágytakaró alá, onnan leskelődött beszédemre. Tudakozódott utánam, a merre jártam: nem tettem-e valami illetlent? Árnyékom volt fektemben. Gyűlölte képem frissességét, ellensége volt fiatalságomnak s

testemnek, mért nem ránczos, összetöpörödött? Szüntelen gyötört azzal a kérdéssel: „Ugy-e, rossz ember Mihály? Ugy-e únja maga szivecském?”

Kaczérkodásom dühbe hozta – s jól esett kinoznom. Éreztettem vele, hogy az én szivemben nincs neki helye. És senkinek sincs, a ki környez ezen a földön.

Sirban a mátkám s őt is gyűlölöm, mert elhagyott magától.

Ugy tudtam volna pedig szeretni!

Az éjszakának nyugodalmában, mikor elpihent minden körülöttem, azt éreztem néha, mintha bőröm alatt fekete üresség lenne. Fájó szorongás gyötört, kimondhatatlan vágyakozás valami után, a mit szivemhez szorítsak. Agyvelőm zúgott s forróság volt puha párnámban, kemény ágyfámban. Forgolódtam. Tervezgettem. Alakot is öltött vágyakozásom... Ha nem halt volna meg, ha nem hagyott volna magamra, most csendes otthonom lenne s egy édes kis leánykám, szőke, beszédes kis baba ölemben. Egy makula apróság kék köntösben, puffadt kis kezű. Rugdosódó lábait láttam, térdét, piros sarkát, csepp körmeit. Lehelletét is éreztem néha s csengő kacagása hangzott fülemben. – Harsány szavától megtelnék a ház s a virágos mező, a mint karomon hordanám a ragyogó napfényen.

Hozzánőtt a fejemhez ez a gondolat. Órákig ültem a csendes kertben, nézve a levegőt s az egymásba bonyolódó fehér felhőket. Minden üres. Csak képzeletem mutatja az én kicsi kék köntösös leánykámát lágy hajával, rózsás orcájával.

Körülöttem mindenütt hidegség, gyanakodás, gúny, bennem pedig tűz, véremben pezs-gés, sovárgás dolgok után, a mik nincsenek; – megnevezhetetlen vágyakozás valami után amit szeressek.

Te! Éheztem a szeretetre!

„Oda a hangja gyermekem – mondta Klára – oda a kedve. Valami baja van, mit csak az Isten gyógyít meg; forduljon hozzá.”

Oh, utálatomat irántatok ő sem gyógyítja meg, – csak a sír!

Mihály csikos zsebkendőjével végigtörölte homlokomat – amint egy poros szobrot szoktunk törölni – s azt mondta: pihenjek, mert beteg vagyok, úgy tartja a doctor. Kérdezte: fáj-e a fejem, agyvelőm nem zavarodik s nem zug-e?

Azt hitte, el akar hagyni az eszem! Aztán összehajtogatta zsebkendőjét a téglázott felére és elment, mint a ki elvégezte dolgát. Valamelyik lovának fájt talán a lába. Azt ment gyógyítani.

Egyedül voltam annyi ember között, mintha kígyó lakta zsombékok közt éltem volna. A kígyó a tulajdonos; – tőle irtózom; a szitakötő szava pedig, mely elröppen a suhogó nád felett: ismeretlen beszéd nekem!

Kertünk vége a kosárdombra nyílt. Arra a szép egyenes síkra, melyet a nagy erdő szeg be. Szántóföldek fényes levelű rozsszal, sárga repcével – messze az ezüstös Maros és falvak a völgyben. Nyugodalom mindenütt, csak egy-egy kóbor kutya, mely ürgét fogni jött az árok szélén.

Kívül voltam a kerítésen s a békavirág lágy pehely labdáját rugdostam lábaimmal. Belébolondultam annak nézésébe, hogyan kapkodja el a gyenge szellő ezt a hitvány semmit, mikor egyszerre ott mellettem szólalt meg egy rekedt hang.

Ránéztem. Lábam odagyökeredzett a földbe. Elfelejtettem az orczátlanságot, rekecses beszédet. Csak a képét néztem. Mohón megragadtam hitvány kabátja szélét, hogy el ne tűnjék előttem. Azt hittem, szellem. Mátkám képe hát nem rothad-e el a fekete földben? Im, ez a czudar kilopta onnan. Azt viseli.

„Ki vagy te? Élsz-e igazán, ki vagy?”

„Allah!...” azt felelte.

A hangja rekeszes; a szeme vérbefutott, az ajaka, szintelen orcája puffadt s mégis olyan, mint a mátkám. Ruhája hanyag, koppadt, rongyos; inge kigombolódott, csizmája fakó – s mégis ő volt. Jeggyűrűmet néztem, nincs-e az ujján. Termete, izmos válla, kicsi keze, ajaka járása, szemének nézése – mind az én mátkámé. Hol rabolta?

Ijedelem nem fogott el. Inkább dühös voltam, hogy ilyen hitvány féreg viseli az én álma-im alakjának képét. Megráztam a kabátját s rárivaltam:

„Ki vagy – honnan jössz?”

Csak mosolygott bután s felelte: „Részeg vagyok babám s a korcsmából jövök. Kidobtak igazság szerint. Mindennap kidobnak babám, ha megvirrad.”

„Miért vagy olyan hitvány? Miért jöttél ide? Mit keressz?”

Motyogott: „Furcsa! Ilyen arcot... Ilyen lábakat...”

Megzavarodtam. Orozva lepett meg ez a czudar. Mátkám képét hordozza, a melyhez csak nekem van jogom s a sirnak. Nem tudtam, mit kérdeztek tőle. Egy gondolat nem jött eszembe s a torkom is összeszűkült.

Lassankint aztán, a mint néztem, én nem tudom miért, én nem tudom hogyan? – megfogtam a kezét, megsimogattam halvány orcáját s azt mondtam ennek a rongy embernek: „Édes, édes álmom.”

Kimondhatatlan gyönyörűség járt át s még a Klára hangja sem busított meg, aki csak ott állott mellettem, mintha a földből bujt volna ki.

„Szivecském – mondta, be jól mulat. Jöjjön be.” Ugy vezetett a kerten át, mint egy akarat nélküli gyermeket. Nem láttam én semmit.

Nagy vigság fogott el. Idegeim megépültek, megfrissültek, kacagni szerettem volna és tánczolni.

„Csodálkoztok – kérdeztem – hogy rajongok. Hajam lobogása, arczomnak égése feltűnik nektek. Rám meresztet aszott szemeidet, Klára? Nézz csak! A szivem feltámadt ismét, a mi fölé ti mindnyájan raktátok a nehéz hantot. A mátkám kijött a sirból, azért ujongok. – Te láttad, Klára. Ő volt. Tőle hoztál el. Bizonyíts mellettem!”

Csendesen sugtak, bugtak: „Megőrült.”

Mihály után futottak sietve. Hallottam nagy csizmáinak kopogását a kövezett udvaron. Klára mondta halk szóval:

„Átkot hoztál a nyakunkra. Vénségedre egy fiatal, szép bolondot. Mondtam ugy-e az első szempillantásra, hogy rosszul áll a szeme a fejében. A vak is láthatta, hogy nincs tökéletes esze. Itt kuráld most. Megbolondult.”

„Meg? Megbolondult.” Mihály verte a földet pálczájával s törülgette a porszemeket kabátjáról.

„Meggyógyítjuk szegényt. Meggyógyítjuk.” Aztán sétált a nagy eresz árnyékában alá s fel. Klára követte, mint egy árnyék s beszélt minduntalan:

„Hirbe hozta ezt a mi csendes házunkat. A sok semmiházi csak úgy dongta, mint a légy a harangvirágot. Mindenki jó volt neki, csak te nem. Gyalázat! Az egész város rólunk beszél. A napszámos is jó neki. Ma egy csavargóval édelgett a kertben az aljas!”

„Leskelődtél ismét, Klára?”

„Leskelődtem hát a te érdekedért. Hálátlan. A ki azzal fizeted meg a szerelmemet, hogy asszonyt hoztál a házhoz, a nyakamra. Ver is az isten bottal. Örült volt, mikor elvetted, – te is az voltál – most futó bolond. Te is az leszel. Most gyógyítsd.”

Mihály csak szorongott. Törölte a homlokát s motyogta: „Meggyógyítjuk; meg!”

Aztán nem láttam én többet. Ugy éreztem, mintha a mai nap minden izgalma ránehezednék agyvelőmre s vérem minden csepe szuró tövissé válna. Szemem elvesztette a látást, fülem a hallást s szín, hang összefolyt előttem. Kezem rugékonysága, lábam ereje elhagyott. Ki voltam merülve.

„Őrült vagyok” – az csengett fülembé. Tapogattam a homlokomat. „Miért olyan nehéz?” Szemem látását próbálgattam: „Hol a világa?” Kezem sulya ejtett kétségbe: jegygyűrűm van az ujjamon. Attól nehéz. Mátkám a sirban, s hozzám másnak van joga.

Rongyosan, beteg, elnyulva az ut szélén, roskadt ház tövében, odvas fának árnyékában mind őt láttam haloványan, mint aki most kelt ki a fekete földből. Őt a ködön át, mely eszemre borult. Mátkámat, a mint összezsugorodva boldogtalankodik ott a kert végében s mondja: „Állat vagyok.” S a mint az a mélységes éjszaka oszolni kezdett agyvelőmről: öntudatommal együtt született a vágy is, hogy feltaláljam ismét. Együtt nőtt az eszemmel. Ki is fejeztem:

„Nem vagyok én őrült. Ne nézzetek olyan félve rám. Ne ijedjete meg attól, amit beszélek. Csak a mátkám után vágyom, aki visszajött a sirból is hozzám. Téged utállak, Klára. Igazán utállak – de Mihály, te légy olyan, mint az apám. Ugy sem ismertem az apámat. Anyámat sem. Árva voltam. Csak ő szeretett: a mátkám. Oh segíts, hogy találjam meg! Te nem bántottál engem soha. Szánsz is bizonyosan. Látod! gyűlöltem, mert elvitte jegygyűrűmet a sirba. De nem volt igaz. Megtaláltam ismét. Rongyosan, hitványul. Klára látta, de elűzte onnan. Átokká váljék az imádsága. De te hozzá segítsz, Mihály. Én tudom azt. Jobban vagyok én. Nem fáj semmim. Aztán nem vagyok én őrült. Ha te azt hiszed, hogy nem él: hát meg akarok bizonyosodni felőle. Csak győzz meg Mihály – arra kérlek, akit szeretsz.”

Azt sem tudom, meddig voltam beteg. A szenvedély erőt adott nekem, hogy meggyógyuljak. Mátkámat akartam látni. Hittem, hogy az én mátkám az a rongyos ember. Csodálatosképen; de ő ez. Elfeledtem édes álmaimat az én kicsi kékköntösös leánykámról; vágyom se volt nyugodalmas élet után vele. Csak arra vágytam, hogy megtaláljam. Ha ő aljas – az leszek én is. Akár elkárhozzam miatta.

De eltelt a nyár is. Egyik nap a másik után. Égető vágyam egyre nőtt s ő nem volt sehol. Sirtam, tomboltam. Kicsi volt nekem a ház, a kert, a város, kicsi az egész világ nála nélkül. Ugy éreztem, mintha elvolnék zárva.

Aztán eljött az óra. Oh! legyen az utolsó életemben. Láttam még egyszer. Az eszembe van minden szava.

Csendesség volt körülöttünk. A lapályra ráfeküdt a szótalán levegő. Még madár se szólt.

„Én nem tudom asszonyom, hol kezdjem. Én nem tudom mért bánik jól velem. Mért fogja meg a kezemet. Elszoktam én ettől. Eszembe van, hogy már egyszer láttam. Nem tudom, hogy kerül *kétszer* ilyen hitvány csavargó utjába.”

Lesütött fővel beszélt s lassan, mintha félne, hogy meghallják.

„Ne kérdezze a nevemet, asszonyom! Ugy hívnak, hogy Pacsmag. Ugy csufolnak. A másik nevem – az igazi – a földben van. Oda vitte az apám s nem szeretné, ha háborgatnám. A korcsmában úgy hívnak, hogy Pacsmag s ha kidobnak, kidobták Pacsmagot – mást senkit. Aztán nem is áll velem szóba tisztességes ember, mert én semmi vagyok asszonyom, épen semmi. Az is voltam egész életemben.”

„Nem is tudom, miért beszélem el azt. *Semmi*. Ha anyám tudta volna, mikor a tejét szop-tam, hogy semmi leszek, előlte volna magát, hogy elpusztítson engemet.”

Megtörölte szép, magas homlokát s folytatta:

„Ne érdeklődjék történetem iránt asszonyom. Nem esett velem semmi. Azt sem tudom, mikor hagytam el gyermekséget. Férfi soha sem lettem. Most őszül a hajam. Nézze: – fürtöknént. Gonosz nem voltam s jót se tettem. Senkinek sem kellettem soha s így lettem semmi. Csak a vagyonomat vertem el egészen. Mindennap hitványabb lettem, mint az azelőtt valón. Csendesen, történet nélkül. Az a végem, hogy megfagyok egyszer télen, mikor részeg leszek. Nem törődik velem senki.”

Megáll ott beszéd közben:

„Kegyed se törődjék, asszonyom. Ha tudom, hogy utjában vagyok, elvándorlok erről a vidékről. Nekem mindegy, akárhol. A végem úgy is elér. Ha jó szót szól, asszonyom, úgy tesz, mintha bántana. Elszoktam én attól.”

Aztán hallgattunk. Nehezen lökött ki minden szót.

Nem tudtam, mit mondjak neki. Szorongás gyötört engem is. A fü töredezett lábai alatt, a mint verte a földet.

„Aztán nem is tudom asszonyom, miért szólít meg s azt sem tudom, miért mondtam el, a mit mondtam. Kaczagás az, hogy Pacsmag egy szép, ifjú asszonnyal szóba álljon; hogy Pacsmag annyi haszontalanságot beszéljen. Átkozott legyen a lábam, ha erre a tájra jövök többet. Bánt engem, hogy szembenéz velem, asszonyom.”

„Azt hiszem gúnyból teszi. Csak annak van joga bántani engem, a ki egy rangu velem. De mert annyit kérdi, ki vagyok, mi vagyok, – hát elmondtam. Azóta, hogy ezzel lettem asszonyom – nézzen végig rajtam – ezzel! nem bajlódott velem senki. Kegyed sem fog. Nem egy világban élünk. Én kiszaladtam onnan már rég. Azt sem tudom mikor. Nem is vágyom vissza.”

Rimámkodtam. Hogy ne hagyjon el, arra kértem.

Csodálkozott: Hát miért? Szánt is. Azt hitte ő is, örült vagyok.

Te! tán álmodtam is ezt, a mit elmondtam. Azt tudom csak, hogy benn voltam abban a zöld függönyös, utálatos szobában, mikor tudtam ismét magamról. Ő nem volt sehol!

Minek legyen itt? – azon vívódtam. – Ugy bánnak velem, mint egy beteggel. Örült vagyok-e igazán? Senkinek sem kellek, s nekem sem kell senki. Csak a mátkám, ha él. Ha otthagya azt a sok kopogó göröngyöt, a mit rávetettek. Nem tudok én ujrakezdeni egy olyan életet, a milyent keresztülnyomorgtam, mielőtt láttam azt a csavargót. Az a sors küldte utamba, a melyik gyötört, gunyolt születésem óta.

Hol lehet most? – az kinzott. – Jön a tél is. Megfagy ott a hóban. Éreztem, hogy hozzá vagyok kötve.

Menekülni vágytam. Utána menni. Nem gondoltam azzal mi lesz belőlem. Semmi ijedelme a világnak nem rettentett volna vissza. Rosz volt a vérem – égetett. Mennem kellett – szöknöm utána.

Ugy lestem az alkalom után, mint egy tolvaj. Valami homályos sejtelmem volt, hogy ellopom a Mihály csendes házának jó hírét. Bántam is én. Csak az én bűm az igazi. Csak az én bánatom a gyötrő. Nagyobb, mint minden szégyen.

Mennem kellett.

Milyen napok voltak azok, te! Mennyi kin, mennyi pirulás!

Az utczagyermek is megszólított, a merre jártam, ha látta elnyűtt ruhámat, szakadt, poros cipőmet.

„A Marosban úszik a becsületed, hugom. Ott halászd. Nagy szemü ne legyen a hálód!”

„Ejnye gyöngyöm, hol barangolsz? Szemérmeddel most repült egy szürke veréb. Birta. Nem volt sok.”

Voltak, a kik megcsipkedték az arcomat. Azt mondták, hogy szép vagyok. Egyik faluban lepökött egy öreg: „Fertelem – azt mondta – hogy az *ilyen* népek szabadon járnak.”

Éheztem is. Félttem, hogy megkapnak. Mihálytól félttem a ki bizonyosan keres s átkozza az órát is, melyen meglátott.

A végét látod te is.

Két hétig barangoltam. Hideg volt – ruhám szakadozott – testem beteg. Mikor ide érkeztem, este volt. Ismeretlen város. Mindenik utczában sötétség. Kábultan jártam sikátorból ki s be. Kétszer is átcsavarogtam egyet. Cél nélkül, kimerülten. Pénzem sem volt. A hol szállást kértem, ajtót zártak előttem.

Egy helyt mulattak. Kövér ember ment be az ivóba. Békéredzkedtem. Végignézett s azt mondta: „Az ilyenféléknek, mint te – nem itt a helyük.” Az ivóból a világosság ráesett arcomra. Újból megnézett, kacagott s mutatott az ujjával: „Látod ott az utca tulsó szegletén azt a házat? Gyertya van az ablakában. Az a templom. Oda eredj imádkozni babám. Sáppadt vagy, de kántálhatsz azért te is. Meghallja az Isten.”

Igaz!

Az övé sem lettem. Senkié sem – mindenkié lettem. Az utálaté, a fertelemé.

Itt vagyok. Látsz. Vess meg!

Theoriák

I.

A nagy eperfa alatt, a kerek asztal fiókjában álltak a játékaim.

Bárány pettyek, a mivel labdázunk, két füzér gomb – közönséges fületlen gombok és ónnal töltött fényes katona gombok – egy piszkafa nyelestől, egy összezsugorodott szellaboda, mindenféle vas-, fa- és színes üvegdarabkák, kerek és hosszukás kövek, békateknyők a Maros partjáról, jóízű édes gyökér s egy valóságos, igazi veres pipa szárazástól, selyem bojtjal.

A fal mellett, a tejes-fazekakat tartó ágas szomszédságában volt a „Pásztor” háza, s az én székem s a padom. Ott játszottunk. Gomboztunk s összeverekedvén a felett: valjon nyolcz csontot számít-e az ónos katona-gomb, vagy kilenczet? Labdázunk is. Bogarakat gyűjtötünk, pillangót kergettünk és cserebogarat. Az öreg Zsiga bá nagy, hosszulábu golyákat festett szénnel az eresz oldalára és segített nekünk téglát törni porrá, ha boltosdit játszunk.

Azután tanultunk is. A szénás hijuban, a körtefa tetején, a nagy kocsi alatt, (mely roppant építmény tetején tyukok is laktak) s a meszes gödör fölött. Könyvünk mocskos volt bizony, meg rongyos, átszurkálva bicsakkal s beplajbászozott. Igazán: csak a vacsoráért tanultunk. Nem adtak máskép.

Este ünnep volt. A ház elé ültünk ki a gerendára. Zsiga bá mesét mondott. Szép meséket: víz alatt lakó aranyhaju tündér leányról, szilaj fekete paripán vágató királyurfiról, aranypalotáról a hegyek gyomrában és a szegény árváról, kit hamupogácsával ereszt nagy, bizonytalan utra mostohája. Majd el is bóbiskolt valamelyik. Nosza, papirost a fülébe, vaczkort a tetejére. Aztán futkostunk a nagy árok szélén. Port is dobáltunk egymás hátára és sikoltoztunk, hogy csak úgy csengett a nagy utca.

Reggel kaczagva keltünk s mosolyogva aludtunk el. Az én édes jó anyám napja örködött felettünk sugarával, a merre jártunk-keltünk...

...És aztán ha mély barázdát is huz az élet a gyermekkor végébe, ha baj gyötör, gond, bubánat s olyan nehéz kereszt akad is a nyakunkba, hogy roskadozunk terhe alatt: édes, édes kincsünk marad örökké emléke annak az időnek, mikor boldogok voltunk a nélkül, hogy tudtuk volna.

Sajnálom is én igazán azokat a szegény csodagyermeket, akik olyan okoskák, akik olyan komolyan néznek szelid kék szemekkel, mint a kinzott galamb. Akik nem játszanak, nem vigadnak; pataksárral, szilvaizzal csak egyszer sincs bekenve a képük s ki sem kaczagják magukat igazibul soha. Akik nehéz fejtörő kérdésekkel foglalkoznak, tudomány a kosztjuk. Emlékük, mit a gyermekkorból az élet nehéz harczába átvisznek, nem áll egyébből, mint egy csomó könyvből, tudákos professorokból, szakadatlan tartott oktatásokból: a fákról, a füvekről, a levegőről, a vízről s az emberi testről.

Elek is ilyen csoda gyermek volt. Szép piros orcájú gyermek, akit mindenki beszélgetett. Finom ruhájú, finom viseletű, illetudó gyermek, aki örökké tele volt bölcs mondásokkal.

Keresztes néni, vig fiatalságától fogva (amikor ő volt a legszebb menyecske nagy földterületen) örökké epekedett, sóhajtozott bár egy csepp gyermek után, akit öltöztessen szép

csipkés köntösbe, bársonyos ruhába – s a gólya bácsi, ki uralkodik a szőke Maros partján, bekopogtatott szegény nyomorult emberekhez s vitt áldást – piros csőrében édes csecsemőt – ha várták, bőven, többet is néhova, mint a mennyit kértek – s Keresztes nénit úgy elfelejtette, mintha nem is volna a világon. S mikor aztán már alig is merte várni, csak: kopp-kopp, odatípett hosszú lábaival: „itt van, nesztek. Hoztam fiut. Szépet, épet. Becsüljétek!”

Meg is becsülték. Ugy őrizték minden lépését, úgy dicsérték minden szavát, minden mozdulatját, úgy lesték minden vágját, mint egy királyfiét.

Alig tudott járni, már elhatározta Keresztes bácsi, hogy Elek egyenesen ahhoz a kék-kabátos, aranyzsinoros testőrtiszthez hasonlít, ki a Keresztes familiának felragyogtatta a csillagát nagy szép királynénk Mária Thérézia oldala mellett. Ott van a képe a salonban nagy aranykeretben. Hires szép ember volt. Szőke bajuszu, piros arczu; bálványa az asszonyoknak.

Mig Keresztes néninek homályos sejtelmek voltak Elek hivatása felől, s úgy képzelte csak, hogy *ur* lesz, olyan, akiért rajong mindenki, aki világosságot terjeszt, a merre jár, anyák reménysége, leányok szerelme, szegények vigasza: addig Keresztes bácsi katonának szánta egyenesen. Nagy hadverő, seregbontó hősnek, kinek tekintete előtt elolvad az ellenség.

És nagy igyekezettel fogtak hozzá mind a ketten, hogy kineveljék: egyik finom viseletű urnak, a másik független érzelmű, tüzes katonának.

Miért beszéljem? Hiszen önök, kik hallgatják az én beszédemet Keresztes Elek élete felől, mindnyájan láttak növekedni szép urfiakat, akiket készítenek, hogy nagy tért foglaljanak el a társadalomban.

A csiga anya ilyen anya: azt a csepp nedves hátú csecsemőt oda helyezi valamelyik almafa mélyedésébe, jó hüvös árnyékba s ily szavakat mond: „Im magzatom! egy nagy zöldelő világot adok neked. Illatos virágok friss hajtásával, gyengéd, ropogós rügyekkel ajándékozlak meg; elhelyeztem testedben mindent, ami által ur lehetsz. Anyagokat, a miből házat építhetsz hátadra, két szép tapogatódzó csapot a fejedbe, erőt a járásra. Menj utadra. Növekedj, építs, élj!”

Önzés.

Az emberi anya így szól: „A mi benned van gyermek, az nem a tied. Sem az eszed, sem a kezéd ereje, semmi tehetséged. Látsz itt egy nagy rakás embert, a kik egy csomóba építettek házat, hogy egymást kölcsönösen korlátozzák és gyötörjék. Ugy hívják őket összesen, hogy: társadalom. Minden gondolatod, törekvésed ezeké. Nem az a dolgod, hogy egyél illatos hajtásokat, gyengéd ropogós rügyeket, szerelmeskedj, nyugalmat szerezz s aztán fáradt tested majd megpihentesd a halál árnyékában – hanem hogy kilátszódjál ebből a »társadalomból«. Akármi uton, akármi bajjal, vesződéssel csak hogy kilátszódj.”

A tanulatlan gyermek egy darabig kéjeleg is azon a gondolon, hogy ő ki fog látszani. Irigyli a jegenyefa sorsát, a torony tetejét. Piros orcáját, finom ruhával fődött teste ügyességét, nagyhangu beszédjét érvényesíti a hol tudja. Kiabál, feszeng a sétatéren, lenézi a romlott térdű borzas kortársakat, pálczikát forgat kezében s kifeszített inakkal, kidüllesztett mellel s fenntartott fejfel sétál.

Befurakodik majd a kávéházba. Előbb félve, később merészen. Vékony puha ajaka vastag szivart ölel. Kalapja alól homlokán diszesen kanyarított, illatos olajjal kent fürtök kandikálnak ki. A kassziros kisasszonyhoz is van egy-két szava, ki a likőrös üvegekkel ékesített trónról osztja a mosolyt, kinek pénzért, kinek ingyen.

Ugy látja, hogy a nagy czélok, melyeket elébe tűzött a szerető szülői gondoskodás: éremesek a munkára s kellemesen érhetők el.

Pajtásainak vezére; szava: hatalom, akarata: parancs. Bálokban kezd szerepelni. Nagy kisasszonyok állanak vele szóba, s mikor az első pelyhek megjelennek puha orcáján, az élvezetek, mulatságok tengerében evez ép, még jó dongájú csolnakkal, kemény evezővel: kedvvel, egészséggel.

Szerelmes is lesz. Előbb egy masamód kisasszonyba, aztán valami ismeretlen katon ruha tulajdonosnéjába, ki titokszerűen jelen meg néha szemei előtt, mint egy phantom. Verseket is irt mind a kettőhöz. Idő mulik s a társadalom nagyreményű regeneratora látja, hogy a masamód kisasszony egy sarkantyus tisztnek mosolyog, a phantom egy mézsáros legény karján halad a napfényes utcán.

Eh! Száz virág nyílik a réten.

Aztán a vigság, a barátság, a bor!

Egy ideig. Aztán megunja.

Előbb az asszonyokat. E vérből, csontból ékesen formált alakokat, kiket az élet piaczn drágábban mérnek, mint másféle állatot. Az epedő sohajokat, a szerelmes, suttogó, turbékoló szavakat, a lopva adott kézszorításokat, a titkolódzó lágy tekinteteket. Mind egyformán végződő históriák. Egy gyenge nő, erőtlén fejű férfi; aztán a közös élet nyüge-baja...

A függetlenségben van boldogság!

Később a férfiakat. Az adomákból, tréfákból kifogy, melyek első rangu korhellyé tették. Uj csillag, pihent erő tűnik fel. Ki fényével beragyogja a korcsma-asztalt.

Aztán spleenje lesz. Divatos betegség. „Nem érdemes – úgy véli – élni sem a társadalomért, sem magunkért. Nincs célunk, nincs gyönyörűségünk.”

Maga sem tudná megmondani, miért unt meg mindent!

Apró sértéseket észrevesz s kedvetlenül fogad minden mosolyt. Kigunyol minden törekvést, minden vágyat, minden érzélgést, lágy szívűséget. Kaczagja a kereskedőket, az ideálisokat, a munkálkodó tudóst, a buta parasztot. Az egész világot.

A mikor az öreg Keresztes bácsi elment dicső őséhez a kisbajuszu, kékkabátos, aransujtásos gárdistához, ki tul a kéklő égen csinál rendet a nyüzsgő lelkek milliói között – Keresztes Elek már átesett a fiatal élet minden bolondságán.

Huszonöt éves, szép magas ur volt, aki végigélt egy egész emberéletre valót, örökös zajban, mulatságban.

Soha sem volt gyermek. Független, magával és környezetével rendelkező „ur” volt, aki nek minden szabad.

Becézttette, kényezttette mindenki. Hibái genialitások voltak; botlásai: szellemességek.

Azt a mélységes, minden vétséget elnéző, kiegyenlítő, azt a figyelő, tűrő, reménykedő, nagy szeretetet, mellyel Keresztes néni elhalmozta, nem becsülhette meg Elek soha. Megszokta, hogy csodálják, hogy szeressék: ki a szép szeméért, ki azokért a drága papirosdarábokért, melyeket senki sem tudott nagyobb eleganciával szórni, mint Keresztes Elek. Meg is unta.

Kész vén ember volt huszonöt évvel. Gunyolódó, szélesedő homloku, összeszorított ajaku, mosolytalan vén ember.

Pénzen vett szerelem ha megcsalta, érdekből kötött barátság ha cserben hagyta, nem nyílt meg érte panaszra az ajka. Gyarló hitvány faj az ember. Harap, ha bír.

Gyermekkorából nem maradt más emléke, mint Kabakár Pál mester, egy olyan félig tanító, félig szolgaféle hagyaték, kit úgy örökölt a többi lim-lommal.

Egyszerre szerezték Eleknek Pál mestert azzal a kicsi fakóval, a melyen lovagolni tanult.

A fakó hol van már?... Pál mester él még azon szürke kabátosan, szemüvegesen, magyar nadrágosan, nagy csizmásan, ahogy szerezték. Él, azzal a kutya hűséggel gyermekes szívében, mellyel illik gazdája iránt lenni minden ebnek.

Pál mester korhely – Elekért szerelmes – Elekért; gyűlölködő, vig, búbanatos – Elekért.

Hüvös éjszakákon ott virraszt a korcsma ajtajában az Elek nagy kabátjával karján:

„Instállak urfi, hüvös van. Elhoztam a kabátodat. Aztán nem is tudok én aludni s más ilyesmi. Hiszen tudod, urfi!”

Tegezte Eleket ha ketten voltak. Néha úgy is szólította, hogy: „fiam.” Idegenek előtt „nagysás urfinak” – a tisztesség végett.

Csudálta Eleket. Büszke volt rá. Ő is nevelte egy kicsit. Eszméi bámulatra keltették: „Instállak urfi, ha nem termettél volna urnak, milyen tudós lehetnél s más ilyesmi.”

Ha volt is azonban büszkeség Pál mesterben, szívesen kifejté az Elek kabátját: „Annyi az, mintha a magam kabátját kefélném s más ilyesmi.”

Nem fizetésért volt Elek mellett Pál mester. Fizet-é az apának a gyermek? Soha! Aztán mikor úgy is csak egyedül van Elek, aztán hiszen el nem hagyná jószántából még a sirón túl sem.

Az Elek szívügyeiben is egyetértett Pál mester. Együtt szerettek attól a szép virágáruló kis leánytól fogva – ki orcájáról is, kosarából is eladott végre minden rózsát – a legutolsó halvány menyecskéig – mindenkit, kivéven e sorozatból minden barnát, fekete hajut, fekete szeműt. Pál mester gyenge volt a szőkék iránt. Valami rector leánya, hat élő testvér között a legszebbik... ott egy faluban... egyszer rég... szőke volt, mint egy rafaeli angyal.

Pál mester arra vélte magát hivatottnak, hogy jó napokat szerezzen az ő fiának.

Mikor Elek víg volt – lármás társaság által körülvevett, csodált, irigyelt fiatal ember, mikor kalandról kalandra járt – Pál mester csak messziről követte. Orczája mosolygott örökké s kezeit dörzsölte, mint a ki meg van elégedve a világ folyásával.

De mikor Elek olyan volt, mint a ki megelégtelt már az életet, mikor unatkozott s bezárkózott hangtalan legényszobájába – Pál mester ott volt a nyomában szüntelen. Homlokáról nehéz verejtékcseppeket törölt le szürke kabátja szárnyával s nagycsizmás lábával méregette a szobák hosszát, tűnődve gondolatok felett, melyek visszahoznák az ő fia kedvét.

Valami rettentő szellem lakik egy ilyen „legény-szobában”, a ki nagy szárnyával ráfekszik a levegőre s megnehezíti azt. Az ember érzi a súlyát. Kesernyész szag tölt be minden zugot. Kong benne a beszéd s a csizma ropogása hangzik. Ha az óra üt a toronyban, szekér halad el az ablak előtt, gyermek sir a szomszédban, eső permetél a kövezetre, vagy percczes-inas sipol – mind hangzik itt benn nagy bolond szóval. Mintha csak likacsos volna a szoba fala. A drága butorok lábai fakók s a selyem kárpitra por rakódik le. Egy megszürcült poharat ott felejtének a fényes tetejű asztalon napokig s olykor csizmahuzó, papucs esetlenkedik a gazdag terítőjű ágy előtt. Az ablaküvegen beszűrődő nap fényében millió porszemecske játszik, kavarog, s tán egy pókhálóba is megakad valamelyik szegletben. Unalom ül minden tárgyon. Ki vesz egy papiros-darabkát is kezébe? – hiszen minden betűjét ismeri: a diszkótésű könyvek minden lapját tudja betéve s az album képeit ezerszer látta. Szép fodrosfejű kisaszszonyok másai vannak benne. Egy része már asszony, sok síró gyermeke van, egy-kettő meg is halt közülök. Valjon mi lett megmunkált képekből, fodorított hajukból, orcájuk mosolyából ott a nyirkos földben?

Pál mester utálta ezeket a szobákat. Asszonyt szeretett volna belé.

„Instállak urfi – mondta sokszor – milyen dolog is ez? Huszonöt évvel valaki így elveszítse a kedvét s más ilyesmit, mint te. A sok öröm mellett, amit élvezhetnél, te penészedsz itt

ebben a tömlöczben. Jeles poéták oktatnak, hogy: minden órának leszakitsd virágát s más ilyesmire. Ki bántott? Bántott valaki, urfi? Beszélj, instállak!”

Ha Elek nem felelt, csak legyintett a kezével, üzte Pál ur magában a gondolatokat: „Az a kicsi czéda, a kinek egy kis magyar gyászkeszkenyőt ajándékoztunk a multkor – pedig se-lyemből – azt mondta Eleknek: köszönöm bácsi. Én tudom, hogy ez is bántja. Bácsi! Ostoba-ság. Ki sem tudom csalni hazulról. Rá sem néz a régi pajtásokra. Nem csinál semmit. Ostobaság s más ilyesmi.”

Senki sem is találta volna ki, mi bántja Kerekes Eleket. Ő sem tudta igaziból. Valami névtelen, tárgytalan ingerültség gyötörte. Birálta a multját, barátait, szeretőit, lovait, tani-tóit, apját, anyját, szeretet nélkül való szívét, erejét, idejét, esztét. Az eltöltött órákat, álmait, törekvéseit, s mindent a mi körülötte élt, küzdött.

Addig vagyunk boldogok, mig mindenben azt látjuk meg, a mi szép. A rózsán a harma-tot, a pillangó szárnyán a zománczot. Jaj, mikor arra ügyelünk: mi csuf? A virágban: a bo-gár; a pillangóban: a hernyóra.

„Krizis – úgy vélte Pál ur – krizis az Elek dolga s más ilyesmi. Uj anyag kell neki, a mi felvillanyozza.”

Hol vegye az „uj anyagot?”

Szivesen vette volna akárhol, csak kapjon. Kereste is.

Egyszer egy kicsi színésznőről beszélt az egész városka, a ki most jött a társulattal s ott játszik a nagy sétatér deszka-bódéjában. Igen roszul játszik – azt mondta mindenki – inkább „diszlet” végett szerezte be az igazgató – de a mosolya ellenállhatatlan. A diákok zöld és veres papirosra nyomtatott verseket vetnek alá a karzatról – melyben egetvivő művészete dicsőítették nagy kiabálások között, s az egész német tisztikar látogatja az előadásokat bo-londul – pedig egy szót se ért abból, amit a kicsi Anna beszél.

Csak Annának hivta mindenki. Olyan mihaszna portéka volt, a kinek egy név is elég.

Mindenki beszélt róla, s Pál mester egy nap ujból varrta a nagy szürke kabát lógó és hi-ányzó gombjait, a borbélynál kikenette a haját s uj kék babos százzrétű nyakkendőt vett. Készülvén, hogy megnézi ő is.

„Szőke lesz s más ilyesmi – mondogatta – megnézem Elekért.”

Szőke volt. Jóformán gyermek, aranyos hajjal, piros ajakkal, finom arczéllal.

Pál mester szertelenül felhevülve jött haza.

„Instállak urfi, nézd meg. Hiszen nézd meg – szégyen neked, hogy nem is láttad s más ilyesmi. Aztán szépen is játszik – kész művésznő s mindenki csudálja... s kék a szeme, s milyen formás s más ilyesmi. Nem is illik neked urfi – elzárkózni a világtól. Mindenki kér-dez, hogy beteg vagy-e? Gunyolni fognak, instállak. Nézd meg, urfi!”

Hitte Pál ur, hogy jó lesz belőle.

Azon a napon, mikor elcsalhatta az ő fiát ennek az „uj anyagnak” megnézésére a szín-házba, minden fonákságot össze-vissza csinált Pál mester. Simogatta az ajtófélfát, kinn a tornáczon belékaczagott a markába, öltöztette Eleket, szorongatta a kezét, nevetett minden szón, akármicsoda értelmű volt is, és mikor előadás után hazafelé tértek a csendes utczákon, helytelenkedett mint egy gyermek.

Várta, hogy mondjon valamit Elek. Százszor is akarta kérdezni: ugy-e szép? Egyszer belékezdett: „Anna...” azután elhallgatott.

Bántotta, hogy nem szól Elek semmit.

„Majd ha többet látta...” De napok teltek. Elek megnézte minden nap, beszélt is vele s Pál urnak se, senkinek se szólt egy szót sem.

Pál mester nem volt megelégedve az eredménnyel.

„Instállak, urfi – mondta – mit félsz úgy tőle, hiszen olyan gagyogva szólsz hozzá, mint egy gyermek. Láttam bizony, hogy reszketett a kezed, mikor köszöntél neki.”

Reszketett bizony... Elek maga sem tudta, hogy van. Szorongást érzett, mikor látta azt a semmiséget s a hangja ott hangzott a fülében napokig. Nem sikerült, ha ketten voltak, semmi tréfája. A könnyü, vig hang megrekedt a torkán, mint a hívőnek az oltárkép előtt.

Ő, ki elhatározta, hogy semmi sincs az egész világon, ami után érdemes volna fáradni, más világba valónak számította Annát. Logikája cserben hagyta. Egy papiros-darabról, egy szalag-rongyról is Anna jutott eszébe; fűben, virágban az ő képét látta. Uj, ismeretlen világ született üres szívében, dus növényzetü, soha el nem muló. Nem érdekelté egyéb semmi. Sem a mult, sem a jövő. Nem látott más senkit, Pál urat sem.

S Pál urnak nem is tetszett az egész dolog.

„Bolond Elek! – mondta. – Éjszakákon át ténfereg a kertben, vagy ott ül a nagy karos-széekben s nézi a semmit. A nagyasszony féltve őrzött drágaságait: a színetlen fehérgyöngyöt s azt a régi gyémántos diadémet már elhordta a polituros kaszten fiókjából. Még kevesebbet beszél mint eddig s nekem is megmondta, hogy ha lehet, ne recsegtessem a csizmámat a láрма végett s más ilyesmi.”

Tavaszi felé egyebeket is megért Pál ur. Azt is, hogy egy szép reggel megfogta Elek a vállát s azt mondta: „Megházasodom Pál, ne busulj!”

„Megházasodik?” Pál mesteren végigszaladt a világ összes hidegsége. Keresztes Elek a nagy vagyonu, nagy familiáju, páratlan Keresztes Elek megházasodik – elveszi Annát, kinek az apja nevét sem tudja senki az élő emberek közül.

Annát! Pál ur átkozott minden színházat, circust, művészt, bohóczot, tanult lovat, tudós szamarat. Átkozta saját bolond fejét, a mellyel ráerőszakolta ezt a hitvány semmit az ő fiára. A csendes, gyermekes Pál ur fölemelte kezét a mosolygó égre s mondta káromló szóval:

„Istenem, no látod s más ilyesmi. Ilyet engedsz te, instállak? Hát ez a te igazságod?”

Az égből meghallották a Pál mester együgyü szavait s úgy tettek igazságot, a hogy ez a hüség, szegény öreg gyermek kívánta.

Az igazság az volt, hogy Anna egy nap bucsuvétlen elrepült a harsány szavu diákok, a hódoló német tisztek s Keresztes Elek elől.

Nem szerette a levegőt, inkább a „contra C” tulajdonosát az operettben, ki szárnyai alá vette az angyalt begyűjtött pénzével, drágaságaival együtt. Ugy beszéltek, hogy gyermek-kori vonzalom csatolja a fiatal művésznőt a „contra C”-hez. Tán vissza is vonulnak a színpadtól... a csábító nyugalom... csendes élet utáni vágy... ki tudja?

A tisztikar két álló napig csörgette a kardját a kaszinó előtti flaszteren, idegen nyelvű hangos szavakat küldött az elrepült vasút nyomába és sajnálta nagyságos Keresztes Elek urfit. A diákok nem sajnáltak senkit – de egy pár szív megrepedése helyzetetett kilátásba. Káv mellett mosolygó nénikék beszéltek a közérkölciség sülyedtségéről, kacagtak Annán, ügyességén s a szegény Keresztes Eleken.

„Ugy kell neki – azt mondták – megérdemelte.”

Csak Keresztes Elek hallgatott.

Odaborult a Pál mester széles vállára s nyögte nehezen fölfakadó szóval:

„Öreg vagyok, Pál – öreg egészen.”

II.

Puha iszapban, csendes folyó fenekén, elrejtve, beburkolva, félig élve, félig halva, szárny nélkül, láb nélkül összegömbölyödve teng a kérész puzdró. Vivődik a napfény után, csepp testét idomitja, hóféhér mezét készítgeti arra a napra, mikor az ő szemei is meglátják a virágos mezőt, az ingó nádat a tó partján. Három hosszú esztendő nagy munkája után ledobja burkát, otthagyja álmainak házát, a csendes vitzükröt és kiröppen a szép világba. Rászáll egy ingó falevélre, sütkérezik, szárnyával szeli az illatos levegőt, vidám, boldog egy perczig, egy rövidke napig – s aztán meghal.

Keresztes Elek is egy napig élt csupán, mint egy szegény kérész.

Fiatal életének hosszu, szeretetlen éjszakája után szive csak egy napig melegeedett a szerelem verőfényében, s azután meghalt. Bezáródott mindörökre.

Nem tombolt Elek, nem átkozódott. Azt mondta: öreg vagyok! Vágyak, reménységek nem illetnek engem. Hevülés nem illik hozzám. Öreg vagyok. Búslakodni: férfiatlan; tespedni, rágódni a mult idők emléken: utálatos.

Mi is illik egy ilyen nagy, megbántott urhoz, a ki ismeri a világot gyönyöreiben is, hitványságaiban is?

Társalkodás azon nagy szellemek müveivel, kik kiemelkedtek a közélet porából. – Nem azért, hogy amit tőlük tanul, értékesitse; csak hogy keresztül ussza ezt a rejtélyes mélységekkel, sekélyes szigetekkel tele tengert, melyet életnek neveznek s a melyre akaratumkon kívül dobja a végzet a mi testünk, lelkünk törékeny sajkáját, hogy eltöltse az egymás nyomába lépő napok unalmas sokaságát.

Keresztes Elek szép társaságot keresett magának. Tudósok könyveit, kik a természet rejtélyét kutatják, bölcsékét, kik az emberi sziv titkait fejtik meg. Számüzött értük minden vigáságot, minden hivalkodást. Lenyügözte vérét ereiben, lüktető szivét.

Ugy rendezte be házát, hogy ment legyen minden háborgatástól.

Ne lásson ő sem nyomoruságot, sem bánatot. Egyik se indítá meg. Senki sem szenvedett annyit, mint ő. Vigság ne érintse, hiuság által fölvert zaj ne untassa.

Pál mester, az elbusult öreg Pál mester jó társ Eleknek.

Nyugodalmas jó tanítvány, aki elhallgatja órákig, amire az ő fia oktatja.

„Már én kivénültem, instállak. Te jobban tudod” s más ilyesmit mondogatott, ha egy-egy nagy ideával gyötörtetett meg. – Pál mester nem hord ujságot. Pál mester világa az a szomorú nagy ház, benne az ő fiával.

Néha nyughatatlankodott, az igaz. Ha Elek magyarázta neki, hogy: ez az élet egy ostoba kör; gyermekkorral kezdődik s azon végződik s ott járkalunk a felületjén azon napok alatt, melyek ki vannak mérve részünkre bölcsönktől a koporsóig.

Pál ur háborodásában nem birt elaludni. Egész éjjel mind ott bandukolt annak a körnek a kerületjén, s reggelre akár elment volna gombozni egy iskolás gyermekkel, annyira meg volt győződve, hogy ő ama bizonyos kör összetetalálkozási pontjához közeleg.

Ugy beszélt Pál urral Elek, mintha a levegőnek mondaná el feltolakodó ideáit:

– Látod, Pál! mondta – ezt a kicsi kavicsot eldobom. Ura vagyok s mikor engem, a hatalmast, erőmmel, akaratommal együtt befed a föld – a nyomom se látszik meg – ez a kavics megmarad kavicsnak. Uralkodom eszem erejével egy egész rakás mozgó husdarab felett, a milyen én vagyok. Bút fakasztok, bánatot oszlatok. Nem elég nekem semmi nagyság, semmi hatalom. S engem ha betakar a föld, eldicsekszik-e annak, aki tapossa a hátát, hogy ő most micsoda jeles csontot sárgít, minő kitünő hust oszlat porrá? Ocsmány hust!

Pál mester csak bólingatott. Ő csak azt tudta, hogy van a szomszédban egy csizmadia, annak van hat gyermeke, azok fekete kenyeret esznek, esténként a kemence ajtajához ülnek vihogni semmiségek felett – s azt, hogy ha úgy néha napján fenntartják a hárs-széket a Pál mester számára, ő igen jól érzi magát ez ocsmány husdarabok között.

Amint az évek teltek, egyik nap sem hozott egyéb ujat Eleknek, csak őszülő hajszálakat s egy pár ránczot.

Figyelte Elek, hogyan gyengül napról-napra minden tehetsége. Izmai hogy lankadnak, szeme ereje hogy vesz, esze fogékonysága hogy pusztul. Idézte, hogy mit mond Darwin az idegrendszer fejlődéséről és hanyatlásáról. Ugy tekintette testét, mint egy eszére bízott gépet, melyre ügyelnie kell. Ha elvástak a kerekek, ha bomlik szét a gyenge szervezet – ki lehet róla?

Nem bízott Elek senkibe. Senki fájdalmába, senki örömébe. Szerep az mind! Ki jobban, ki rosszabbul játsza. Ámitó az ember. Azt mondta Elek, hogy ő boldog. Nem is vár, nem is kér – nem is ad – Pál mester senki!

Pál mester hallgat. Csodálja Eleket – a félelemig. Ha sétálnak a himes mezőn, a csendes tóparton, hátrább jár mindig egy lépéssel az ő fiánál: „a tisztesség végett” úgy mondja, pedig félelemtől. Mindig csodálatos hőség lepi el Pál mestert, ha Elek reá néz, s hidegbe, melegbe, ott lógatja fehérbabos keszkenőjét a homloka körül. Hallgatja jámboran Eleket, ha beszél a nagy buzogányu bákányról, mely ott ingatja botjának fekete bunkóját a tóban; a sárga tavi-rózsáról, melynek alakjától tanult az egyiptomi építészet, a sokszirmu nymfáról, mely éjszákára (mint egy tündér) víz alá meríti fehér koronáját. Néha felingerül, ha hall a csomorikáról, halált adó mérges gyökeréről, mely megszünteti a gerinczvelő munkásságát s nyomot nem hagy gyilkos munkája után sem az eltorzult arcban, sem a test színében.

– Honnan tudod te ezeket, urfi? Miért tanulsz ilyen bolondokat, instállak, mikor nem kell s más ilyesmi?

Néha a multról is beszéltek. Álmokról, az öreg Keresztes néni reménységeiről. Apró pajkos históriákról. Egy tárgyról nem szóltak soha... Mintha egy roppant kő lett volna hengerítve az Anna emlékére, melyet fölemelni nincs ereje emberi kéznek.

Hanem az idő! Az erősebb minden emberi kéznél.

Egy lucskos őszi estén, mikor kinn a kisváros hegyes kövel kirakott utcáit felvette a híg sár, eső szitált, majd verdeste az ablak üvegét, a Keresztes Elek nagy szobájában úgy mozgott, forgolódott Pál ur, mintha valami igen fontos dolgot akarna mondani.

A drága svéd kályha mellett ült Pál úr, süttette veres csizmáját az átpirosuló tüzzel, oda-kapott néha szürke kabátja zsebéhez, vakargatta az orczáját, felállott félig, ismét leült s belekezdett kétszer hogy „instállak, urfi.”

Hogy nem hallgatták, harapdálta idegesen mutató ujjá husos részét s rátette cserepes tenyerét az Elek fejére. – Elek felnézett a vastag könyvből: „No öreg?”

„Urfi, te! Tudod mit akarok neked mondani? Nem tudod! Látnod, kaptam egy levelet – nem is levél, csak czédula. Itt van instállak a kaputom zsebébe. Írták nekem. Még a délután s más ilyesmi s neked is szól.”

Kivett zsebéből egy összegyűrt papirost. Simogatta, forgatta kezében szemérmesen.

„Na találod, instállak, ki írta?”

De mert Elek nem felelt, csak legyintett, mintha mondta volna: „bánom is én, akárki!” – Pál ur hevesebben folytatta.

„Ne nevezd számrának, instállak. A kórházból írták. Egy szegény beteg írta. Azt is megmondom neked urfi, hogy asszony írta s más ilyesmi. Nyomorult – azt írja, hogy »halálos

ágyon«. A te könyörületedre számol urfi, bárha tudja, hogy mélyen megbántott s más ilyesmi. Őt is megcsalták urfi. Elhagyták betegen, szegényen a gyermekével. De az meghalt s más ilyesmi – s kér urfi, hogy segítsd, mert ő azért vánszorgott ide.”

Keresztes Elek felállott. Tán a lámpás, tán a tűz miatt, de arcza fehér volt. A hangjának nem volt csengése.

„Én, Pál? Nekem mondd, Pál?”

„Neked urfi, instállak. Hiszen nagy idő telt el azóta. Tizenöt esztendeje lesz a tavasszal s más ilyesmi – tudod, mikor ő botlott. Kiengesztelődhetett a szived, urfi.”

Senki sem szólt Pál mesternek. A hallgatás bátorította a beszédre.

„Én tudom urfi, amit tudok. A szolga beszélt, aki hozta ezt a levelet – mondhatnánk czédulát. Mondta, hogy a policzia küldte oda – tudod a kórházba – mert igen rongyos volt s eszmélet nélkül kapták a város végén a födeles kut mellett. Vén, azt mondta s köhögős – alig él. Pedig nem vén, hiszen tudod urfi. Négy napja van ott, de meghal szegény... s más ilyesmi.”

Jól hallatszott, mint omlik szét a megégett fahasáb a kemenczében, olyan csend volt. Keresztes Elek merőn nézett a szegény gyöttrődő vén emberre. Magas alakját, őszülő haját csak félig világította meg a lámpás.

„Pál, rosszul tetted, hogy szóltál. Hibáztál s ez a második nagy hiba életedben!” – Soha se beszélt így Elek. Igen tompán, nehezen. – „A ki nyomorult, Pál, a ki szerencsétlen, az megküzdött az élet harcát és nem volt elég erős. Ha gyenge, hát hadd vesszen ki. Miért segítsd? A természet rendje ellen teszel, ha dédelgeted, ami hitvány. A minek nincs életképesége, ne erőszakold fennmaradását. Egy nappal hosszabbítod a kinjait, kettővel s vétkezel Pál. – Pál, róla nem kellett volna szólanod...”

Kinos beszélgetés volt ez.

„Pál, ne hozz hirt nekem senkiről. Az én szívemhez nem áll közel senki. Az a czédula átok a kezeden. Égesd meg, Pál. Én öreg vagyok, Pál – nem szeretek senkit!”

„Nem szeret senkit!”

Pál alig tudta, hogy ért ki a szobából. A tornáczon találta magát.

„Bolondság – mondta. Szerette, tudom én, mint a lelkét s most otthagyná veszni!...”

Odaállott Pál az oszlophoz s kopogtatta a fejével.

„A nagyasszony, ha látná az égből, azt mondaná: magának van igaza mester ur – s a nagyságos ur ide hozná szegényt ezekbe az istenverte szobákba – s ő nem akarja ismerni! Bolondság; – rossz a szive Eleknek s más ilyesmi.”

Sétált a tornáczon. Egy vakolat-darabot vajt ki a falból s azt morzsolta bunkós ujjával. Rázta néha az öklét, mint a ki valami elhatározásra jutott.

„Bizott bennem, nekem irt. Én megkeresem. Én, Pál! Én megkeresem a kórházban, ha megharagszik is Elek. Majd kibékül.”

Leült a tornác szélére s várta, míg elsötétedik az Elek szobája... Az éjszaka előhaladt már jól s a lámpás még mindig sütött ki a széles ablakon.

„Nem tudsz te se aludni, urfi. Hiában vagy olyan erős, te kinlódol azzal a kicsi szőke gyermekkel, aki bennem is bizott s más ilyesmi. Hiszen utáltam én is, de szive csak van az embernek, instállak.”

Hiszen megkeresné Pál mester, csak várja: mikor alszik el az ő fia.

„Az ő fia!”

Addig nézett úgy merőn, míg összefolyt apránként szemei előtt a fényes fal, világos ablak, miközben ajaka mindig járt:

„Én fölkeresem.”

El is aludt. Izgalma, könnyörületes jó szíve azonban nem hagyta pihenni öreg testét. Fázott is. A hideg sanyargatta.

Alig világosodott, mikor kinyitotta szemét.

Azt hitte, csak kábult, attól lát még mindig világot a fia ablakában. Megsimogatta homlokát s nézte: „Lámpás bizony s más ilyesmi.” – Halkan ment az ajtó felé s felnyitotta. A szobából keserű csipős szag áradt ki – a pislogó lámpás füstje – a nagy karosszék üres volt. Benn nem volt senki.

Ha álmatlanul tölti egy ilyen okos, tanult ur az éjszakát s otthagyja meleg házát – ki meri virrasztásának okát keresni?

Meri Pál ur az ő világos jogánál fogva, hiszen: „együtt szerették Annát.”

Szerep mind, a mit emberek játszanak... hát a tied nem szerep? Hidegséges, komoly, megközelíthetlen eszed, teoriáid bevehetetlen vára nem szerep? Nincs-e szived, nem sajnog-e?

Csak végigfutott ilyenféle gondolat a Pál ur fején. Nem mert volna ilyet gondolni igazából, soha.

– Hol lehet? kérdezte.

A lombtalan kertben senki. Mikor mehetett el?

Sietve kereste elé Pál mester utczára való kalapját, csontfoglalatú szemüvegét a veres almáriomból, s kiindult a házból.

Nesztelen volt az utca végig. Egy pár lucskos farku komondor lézengett s egy csatangoló számár. A szegleten vívódott a lámpás fénye a világosodni készülő nappallal.

Pál mester azt sem tudta, hova indult, hova megy. Ott volt egyszer az előtt a ház előtt, hol az a beteg asszony fekszik – ő sem tudta, hogyan.

Benézett a nagy kapu kis rácsos ablakán. Megfordult, járt le s fel s ismét benézett. A feketé, boltos kapuszinben egy mécses csillámlott. A füvel benőtt udvaron nem járt senki. Meghuzta a csengetyű gombját. Amint a hangok végigsivítottak a csendben, Pál mester úgy érezte, mintha bogár verődne agyvelejéhez.

Várt.

Álmos szolga jött nagy idő múlva. Szürke durva ingével törölte a szemét s végigmérte Pál urat.

– Mi kell?

– Instállom, barátom... az a dáma, a ki irt levelet – mondhatnám czédulát s más ilyesmi. A howyléte végett... Található-e barátom?...

– Dáma menykőt! Található a másvilágon. Jött volna, mikor hivatta.

– Ugy érthetném-e barátom – nyögte Pál ur – úgy vélhetném s más ilyesmi, mintha már nem volna található azon asszonyság e helyben?

– No persze, hiszen elhalt még az este. Ugy ugattak belőle a halál kutyái, hogy csengett a hely. Maga is meghallhatta volna a világ végén is.

Pál mester azt vélte, hogy egy igen sulyos tenyér nehezedik a fejére. Egy jaj-szót se mondott, hanem koczogni kezdett, mint egy meglóditott kődarab, hazafelé – sietősen, szinte vadul.

Alig látta meg a kicsi köz nyílását, melyen útja vezette. Nem érezte az esőt, nem a szelet, mely vágta orcáját, mint egy ezer-águ korbács.

Igen természetesnek találta, hogy Elek ott volt a szűk sikátorban.

– Vége, urfi... vége, instállak. – Meghalt, urfi, még az este. Mondtam instállak, ugy-e mondtam... Urfi... hiszen elesel – édes fiam, hát szólj inkább valamit. Támaszkodj ide a vállamra. Urfi... te vagy a fiatalabbik, szégyen, instállak s más ilyesmi. Menjünk no urfi.

Bu, harag egyszerre mult el a Pál mester szívéből, csak az ő szenvedő fiát látta, ki hang nélkül omlott össze, mint egy szúette oszlop.

...Aztán eltemették onnan a kórházból.

Oda ástak sirt neki a temető végébe, a hol már a mező kezdődik. A lombos árnyékos pihenő gazdag embernek való. A nyomorultat hadd süsse a nap. Egyebe sincs.

A „Boldogasszony czéh” temette el, mert nem volt senki ismerőse. Fekete koporsóba fektették. Akkor volt, mint egy gyermek-koporsó. Ott a kórházban szentelte be a pap – a sáros ut miatt. Két vézna tinó volt befogva a mocskos, festetlen szekérbe, a melyen kiszállították elhíványodott testét. Harang sem szólott. A szekeret sem kísérte senki, csak egy béres gyerek, aki nagyokat csattantott ostorával.

Ösztökölték a tinókat, hogy végződjék sebesen ez a „munka.” Csekély fizetés jár érte a „Boldogasszony czéhnek.” Egy pár krajczárért nem szívesen vereti magát az ember ezzel a csipős esővel. – A hogy a csuszós oldalon haladtak fel, taszították is a szekeret, mert nem birta az a hitvány tinó. A temető-csőz zsályáit letaposták az utban s csizmaikról rázták a ragacsos sárt szitkozódva. A kopaszodó fákról fényes szemű vízcseppek hulltak a széles karimájú kalapokra, ha hozzájuk ért az ember.

Belé fektették... – Döcögött biz az! Nem lesz már annak semmi baja.

Semmi soha!

Keresztes Elek is ott volt. Esetleg sétált a temetőben. Pál mester is. Távol egy kerítés oldalához voltak támaszkodva. A kerítés egy kertbe szolgált, melyben vig leányok ástak, kapáltak nem ügyelve senki bánatjára, senki fájdalmára.

Énekeltek pajkos nótákat:

Ki az urát nem szereti
Főzzön csomorikát neki!
Elaluszik s mikor meghót
Azt sem tudják mi baja vót.

Nem is nézte Keresztes Elek a temetést. Nem is volt arra fordulva. A kerítés nyílásán bámult be azokra a veres karu, markos, dolgos leányokra.

Nem látott pedig tisztán.

Az emberek is eloszoltak a temetőből. A nagy kaput betették, a szekér-döcögés elhangzott. Keresztes Elek ott csudálkozott be a korláton, mintha ő sohase látott volna asszonyt egyet se. Hallgatta az éneket. Egy-egy strófa benyilallott a fejébe, pedig nem is értette a szavait igaziból. Úgy csengett az a vers, úgy behizelegte magát a fülébe:

Ki az urát nem szereti,
Főzzön csomorikát neki.

A nélkül, hogy tudná mit tesz, tagolta ő is:

Főzzön csomorikát neki.

Odatapadt fejéhez ez a sor. Mint mikor egy kicsi dalocska kap meg, a melyet éneklünk szüntelenül s nem tudunk megszabadulni tőle.

Kiértek Pál urral a temetőből.

„Eredj haza, öreg. Én meg vagyok nyugodva. Meg vagy te is öreg, ugy-e?”

Pál mester azt gondolta: bár nyugodnánk el urfi mind a ketten.

„Fordulok még egyet Pál, jót tesz a friss levegő.”

A fülében mind ott zsongott, mint egy repülő nagy bogár:

Főzzön csomorikát neki.

„Fordulok én is veled, instállak, akárhol.”

A mező le volt tarolva. A tó partján messze csillogott a sás, a fekete bunkóju bákányok bolondul lógtak erre-arra a szélben.

Rugdosta Keresztes Elek a vastagszáru bürköt s egy-egy fűszálat tépegetett le.

„Botanizál – mondogatta Pál ur – már botanizál s más ilyesmi – hála istennek!”

Gyökerével is kihuzott egy-két kimagzott száru növényt s eltette gondosan a zsebébe.

„Mér gyűjtöd ezt a szénát urfi, mire jó az neked?” Magában pedig mondta: Jól teszed istenem, hogy megvigasztalod! Jól teszed, instállak. Szegény szenved s más ilyesmi.

Szenvedett igazán. Erős teoriáját összerontotta egy ilyen semmi esemény. Felforgatta a vérét egy ilyen kis dolog.

Teher élni, teher gondolkozni.

Bezárkózott otthon csendes szobájába. Itt sohajtott utolsót Keresztes néni, amott van annak a szőke bajuszu gárdistának a képe, a kihez Elek hasonlít.

Pál ur ott hallgatódzott az ajtó előtt. Sétált benn az ő fia. Annyira nyugodt volt Pál úr, hogy pipára töltött, de nem gyújtotta meg, az igaz.

Egyszer kialudt benn a világosság.

– Lefeküdt Elek – mondta – hála Istennek!

Lefeküdt örökre.

Nagy szép homlokán semmi nyoma a küzdelemnek, szeme héja lezáródva, vékony finom ajakán nyugalom – a halál nyugalma.

A csomorika felvagdalt, sárga, likacsos gyökerei ott feküdtek az asztalon.

Pál mester rábukott a meghidegült testre, szemeiből megáradt a könny:

„Urfi – instállak, mért tetted ezt nekem!”

„Menyből az angyal lejön hozzátok...”

„Buli! – elcsaplak, ha filozófus kezdesz lenni. Állj ide legalább s lógasd a farkad – de ketten nem férünk meg bölcsekül ebben a lyukban.”

(Az a „lyuk” egy terem. A fala kárpitos, a butora selyem, az ablakok, melyeken beviláglik a nagy utca lámpa-sora – vastag függönyvel takartak.)

„Hopp gazember... vigadj s ne komolykodjál! Feleséged van-e, a ki megcsal, vagy kegyetlen szüléd? nem kapsz-e enni vagy ugatni küld valaki ebben a czudar időben? Tedd ide a fejedet, hogy kérdejek valamit – tedd ide, Buli!”

„Láttad ugy-e ficzkó azt a csizmadiát itt hátul az udvarban, a ki már egy hét óta nem csinál egyebet, csak fur-farag a gyermekeivel; épít bethlehemet, szab cifra papirost, nyulbőrt, baba ruhát; a ki esténként sorba veszi az egész háznépet s üvölt nekik nótákat, rigmusokat, szóval készül a karácsony estére – láttad ugye? Felelj, ficzkó. – Korbácsot, ha nem szólsz!”

„Igaz, bocsánat. Nem szólhatsz, mert nem tudsz; – de méltóztattál ugye látni a boltost a „Kecske közben”, ki egy nap alig árul 10 garast s minden garaskáért tíz gyermeke sivalkodik, amint egy nagy fenyőágot vásárolt drága pénzért a szögleten, s gyertyákat reá, aranypilés almákat, játékszereket – mind drága pénzen a karácsony estéért.”

„No most magasság kegyeskedj nekem megmondani: – bolond-e ez a boltos s az a csizmadia; s ha nem bolond, miért örvend a Karácson estéjének – mért különb az neki, mint egy más este, a mikor sült tököt, s szilvaizt eszik s didereg, mint egy lucskos ürge; – miért költ reá, miért fárad érte? Állapodjunk meg abban, tisztelt kutya, hogy: bolond s ne vessünk ügyet reá, ha önnek úgy tetszik. –”

„Reménylem, te nem bolondulsz meg; – reménylem, én sem, s reménylem, hogy a mai estén is csak eltelik így csendeskén, mint a megelőzők. Mely okon fogunk csak belé a mai napra kiszemelt unalom üző dolgunkba s mulassunk a hogy tudunk.”

„Mi is következik ma? Tegnap láttuk a barátságos levelezéseket, tegnapelőtt az érzelmes irásokat illatos papíron, sajtó hibákkal diszitve; azelőtt a gyengéd emlékeket: a fűrtöket (tudod!), a varrott tárczákat, a harisnyakötőket – – – ma – –. Nos, Mihály szolgám, mit parancsolsz?”

Mihály ur megáll az ajtó előtt, nagy zavarban nyeli a nyálát s tenyerit a kabátjához dörzsölgeti.

„Nos?”

„Karácsony este lévén... mikor keresztény lélek a templomba menvén... ülven... ha a nagyság urfi eleresztene, én is... izé... bizony Jézusomra... izé...”

„Hm... te is szolgám... Hát közöd neked a karácsony estéhez?”

„Hát instálom, minthogy akkor születvén az izé... a.”

„Most következnek egy fejezet, szolgám, a bibliából. Hagyjuk el szolgám, s eredj tőlem a pokolba. Egy-kettő.”

„...Ez is... Na Buli ur, te nem parancsolsz? Nem mégysz-e? vagy inkább itthon maradsz? Az ördögbe...”

S Gecze Balázs urfi mérgesen ül le medvebőrös divánjára. Bosszantja, hogy mulat mindenki; – mintha nem lenne több oka az egész világnak a sirásra, mint a kacagásra?

De mert unja hallgatni, beszél, – hogy ne legyen egyedül.

„Ketten vagyunk legalább – mondja – én s az eszem. No még a kutya Buli, a ki okos, mert nem szól.”

...Mi következik ma... Az album, igaz. Hol az album, Buli?

...A külseje, remélem nem érdek. Valami állat bőre, a kit megnyuztak. A kapcsai ezüstök. Minthogy nem vagy bőrziáner, megmutatom neked. Reménylem, nem lopod le.

„Az első lapja üres.”

...Neki nincs képe... Ki rajzolná le a szőke haja fürtjét, gyermekes félénk szép szemét, ártatlan orcáját? – S ki tenné őt ide... ezek közé? Szegényt. Hogy sirt! – s két karja – a mint átfonta nyakamat – eh bolond karácsony-estétek érzélgővé tesz engem is. Otthagytam igaz; sirt igaz; a gyermek is sirt – – nohát nem omlik több köny is a világon? Az ördögbe.”

Elé Buli... Hogy... Látod-e a második lapot – ezt a barnát, nyakán gyöngyökkel, hamissággal két szemében? – Akkor kaptam, mikor utazni mentem tudod? – dehogy tudod! Hogy a kocsiba lépett, az első órában tán mosolygott, a másodikban megszorította a kezemet – míg az ura aludt a kényelmes szegletben. Szegény leány volt – az ura pénze tette dámává. Kétszeres ok, hogy megcsalja. Tudod melyik emlék való tőle? Az a gombos kis cipő, a mit megszagolgattál tegnapelőtt... dög. Mint egy gyermek cipő akkora.

„A harmadik lap s ezek itt sorban libák, Buli. Sápogó, siránczó libák, ez a kettő haddon, a ki regényt olvas (becsüllek, hogy te nem olvassz!) s szeretné elraboltatni magát valami trikós, kardos, spanyol galléros hőssel – viharban égzengésben... A harmadik asszony... a harmadik... Nos, mit kapdosod a fejedet? lárma?”

„Igen, a csizmadia ereszti utnak porontyait. Látod, hogy ragyog a bethlehem tornya? Ide állj a párkányra, gazember. Az a kicsi gyermek a fehér inggel áthül bizonyosan s holnap beteg lesz az egész familia. Az öreg is megy velük. Ugyan minek örvend a bolond? Mi közünk hozzá? Hol az album...”

Gecze Balázs urfi azonban, hogy odahagyja az ablakot, hátradől karszékeiben s nem nézi az albumot. – Unja beszélni.

Bebámul csendes merengéssel a lámpa üvegébe, keze lecsüng s özönével tódulnak eszébe a gondolatok. Emlékei régmúlt – sohasem felejtett időknek – a mint egy rég hallott hang szokott visszacsengeni fülünkbe, ha olykor kinez a némaság, unalom.

A kicsi falusi ház a kastély alatt; az árnyas, s virágos kert, az özvegy mesterné egyetlen leánya, kinek képe hiányzik az album első lapjáról. Gecze Balázs: ereiben ifju pezsgő vérral, tele ábránddal, feneketlen nagy szerelemmel... Az öreg, komoly fenséges asszony, ki féltékenyen őrizi a Gecze familia régi fényét... aztán siró arc a kicsi falusi házban, könyök hullása, sóhajok omlása... Látja azt az édes csepp apróságot, kinek ringó bölcsőjére fényt vet a gyertyaszál, bubánatos gyermeteg anyját ráhajolva, gyászszal szívében, szégyennel arczában. Aztán Gecze Balázst ismét: a ki tombol, dőzsöl, a ki eltemetett, fekete hanttal borított mindent, mi gyengéd volt benne, minden becsülést, vonzalmat, szeretetet, ki elhagyja gyermekévének, örömeinek helyét s hitvány is lesz néha, csakhogy felejtessen, s a ki most, mikor visszatért, utálatot érez szívében minden iránt, kivéve ezt a szobát s ezt a kutyát.

...Az album lapjain fürtözött, mosolygó orcájú szépek, a kandallóban tűz, a szívből hamu, csend, nyugalom mindenütt, – és ennyi millió vigadó ember között, kinek társul választhatna magának Gecze Balázs, kinek elmondhatná gondolatait, – egy kutya; – úgy hívják, hogy: Buli.

S hogy a külső ajtón dörömböztek, hogy két pakulár legény állott be bőrkoszókban, görbe pálczával kezében, hogy a háttérben (a havas udvar fényének körzetében) gyertyavilágos papiros bethlehem körül a csizmadia vidám porontyai dörzsölték kezeiket, készen torkukban a rosszul betanult nótával:

„Menyből az angyal lejött hozzátok pásztorok... pásztorok...” s hogy csipős szél özönlött be a gazdag szobába – úgy ugrott fel Gecze Balázs a nagy karosszékéből, mintha kigyó marta volna meg:

„Be azt az ajtót. – Be egészen... Tegyétek be az ördögbe. Nos, mit bámulsz kölyök – elétesztetted – kihez jöttél? – be egészen. Maga pedig ott hátul mester, restelhetné fagylni a gyermekeit ebben a...”

Az ajtót már huzzák – a Gecze Balázs szavába pedig belevágott a csizmadia nagy vidáman:

„Nem fagy meg az a poronty sem, ha nem fagyott meg a mi urunk, a ki született ezen a napon, nagyságos uram s a ki adjon vig karácsonyt nagyságodnak is!”

Aztán kacagtak s az egyik fehér inges apróság – valami csendes jó gyerek – beénekelte örömébe a kulcslyukon, hogy... „lejött hozzátok...”

Balázs ingerült volt. Sétált, kinézett az ablakon, ismét sétált, rugdosta Bulit miközben hallotta – mintha egy folyton zsongó méhkas dudolná a pipafüstös légben... „az angyal lejön hozzátok.”

„Komédia.”

De tán sajnálta is, hogy nem hallgatta ezt a komédiát. Jó kedvük hátha ragadós?

Odaállott az ablakhoz, dobolt az üveg táblán, miközben sebesen suhanó alakok körvonalait látta, kiket megvilágít az utca lámpasora, s egy-egy gyermekét, ki szalad – kezében papiros-csillagot tartva – hogy rigmust énekeljen, a hol meghallgatnák, vidámat, szerencse kívánót; gyertyafényt az ablakokban s a fehér havat, melyen barázdákat szántott a szekérkerék. Fütty szó, dana, valahonnan muzsika szó hangzott, vastagon beszélő férfihangok, csizma csikorgás, korcsma ajtó nyitogatás, melyen csak úgy omlott ki a vastag párázat.

„Eh, ha bolond mindenki, legyek én is az. Elé Buli; elé a pálczám, elé a kalapom.”

S bezárta a diszes lakás ajtaját s kilépett az isten ege alá, mely egyformán uré, szegényé, vidámé, szenvedőé.

Havazódó szolgálókat talált a kapuban. Egy galacsin megérte a Balázs urfi kalapját is. Arra nézett – s Isten tudja, hogyan, most nem haragudott érte.

Egy részeg ember jött az utcán, kigombolt kabáttal, hajadon fővel. Kidobták valahonnan. Balázs szóba állt vele:

„Gombolkozzál be ficzkó, gombolkozzál örömödbe bolond.”

„Bolond hé! Ki mondja? ki meri?... Mäskülönben, egyébiránt uram vig karácson! Bolond hé! Ha nem várna a feleségem... majd... de ha nem keres, kutya legyek... ugató, uram. Hó... hó!”

Dalot s ödöngött tovább.

A fordulónál két legényke veszekedett a begyűjtött pénz felett. A templom előtt keresztlábas asztalokon aszalt szilva, kéményseprők, gyenge ruhájú babák, aranypillés almák, festett kis ágyak, székecskék vártak az angyalra, ki megvegye őket jó gyermekeknek.

Semmiségek igazán!

Balázs tán nem is látta soha – hanem ma, mintha eddig alvó érzékei ébredtek volna fel, az általános vigságban, zajban. Még azt a ragyogó hópelyhet is meglátta, mely kivált néhol a többi közül, mint egy szent János bogárka.

A kicsi sétatér léczes kerítése mellett egy gyermeket is meglátott Balázs, a ki a földön ült és sirt, apró szagztatott lélekzéssel.

Hozzá ment s megszólította:

„Sirsz, gyermek?”

„Bácsi...”

„Látlak! Miért sirsz?”

Felnézett s tehetetlen haraggal csapta le kis öklét egy csomó összerongyolt papirosra s egy szita kávéra.

„Betörték a csillagomat. Jöttek szembe s beütötték a papirosát. A gyertya is elaludt.”

„Hogy hívnek?”

„Tudom is én! – egy nagy fiu törte be s a bethlemesek, kikkel együtt eresztett el az anyám, itt hagytak, mert nem akartam menni.”

„Állj fel gyermek abból a hóból. Állj fel. Beteg leszel.”

„Bánom is én. – Balázsnak hívnek s anyám csinálta nekem a csillagot, mert kértem. Kék papirosból volt, arany is volt rajta. Gyertyám három volt, azt sem tudom, hova lett. Még nem voltam, csak két helyt vele.”

„Állj fel na... megcsinálom én neked, ha felállsz. Na fel gyermek, elmehetsz még ma vele – –.”

„Mert meg is tudná bácsi! Mert meg is lehetne?”

Mosolygott könyein át, s minthogy reménye támadt, fel is kelt a földről.

„Bácsi, ha megcsinálná nekem – látja csak itt lakunk közel a »templom« utcában, az anyámmal ketten. – Oh instálom bácsi, csinálja meg. Anyám vár otthon s csiriz is van s a kék papirosból is maradt. Jön ugye, bácsi? megyünk ugye?”

...S megfogta a Gecze Balázs kezét s hizelgő hangon ümmögött neki. Szaporán törölte fel könnyeit s indult, vissza-visszanézve a „templom utca” felé.

A csillagok az égről, a fénylő hold de neki meresztették szemeiket, hogy látnák Gecze Balázst, ki engedelmeskedik egy tökéletlen, siró gyermeknek, Balázst, ki felemeli kezébe a hitvány kávé, a papiros rongyokat, s még mosolyog is a bajusza alól.

A gyermek szaporán lépdelt előtte s gagyogott folyvást:

„Balázsnak hívnek, bácsi – s falun laktunk az anyámmal – de most benlakunk mert a nagyanya meghalt... Szegény... De anyám varr ruhát másnak holnapra, s eleresztett a beth-lehemesekkel. Látja azt a házat, azt ott a melyiknek ablaka világos; nem azt a nagy sárgát, hanem azt a kicsit, a zöld kapust?”

„Elöl lakunk. De megcsinálja ugy-e bácsi, most mindjárt...”

Egyszerre azonban megakadt a szava s a sirás szorítani kezdte a torkát.

„De hol kapunk gyertyát – nyögte – hol kapunk most már gyertyát? Istenem!”

Mikor pedig már igen közel értek a zöld kapuhoz, Gecze Balázst is csak elhagyta a kapernaumi ördög, foszlott az ígézet róla:

„No te kis Balázs – mondta – tán elég is lenne tőlem. Már itthon vagy s bemégysz Balázs. Én adok neked pénzt gyertyára, mert a csiriz tudod nem szárad meg, Balázs. Aztán elmondod az anyádnak, hogy betörték a csillagodat. De ereszd a kabátomat, barátom Balázs!”

Az apróság kételkedve nézett rá egy ideig, hangja ingott a sirás és nevetés közt, mikor bizakodva sugta:

„Megszárad, bácsi, megszárad bizony... Csak itt lakunk, már látja... Édes bácsi...”

Valamelyik házban énekeltek, „menyből az angyal...” a nagy utról szánkázók csengetyüje hangzott, kutya ugatás az udvarokról, s messziről emberi hangok.

„Elég, kicsi Balázs, elég tőlem. Nesze a csillagod, nesze a pénz.”

A gyermek zokogott. Fejét lehajtotta csendesen – visszanézett, nem jön-e igazán a bácsi? s aztán hallszott a kapu nyílása, záródása.

Gecze Balázs pedig megállott azon a helyen, a hol hagyta csepp druszája. Mormogta: „bolondság”, de olyan jól esett testének, lelkének az izgalom, a miben volt. S máskor bizony szégyelte volna ilyen előkelő ur, – – most vágyat érzett, benézni a kicsi ház világos ablakán. – – „Elől lakunk.”

...Benn asztal a szoba közepén. Ruhadarabok rajta, félig varrva. Fiatal nő az asztal előtt. Szőke, lány haja... magas homloka. A régies butorokon hófehér lepel, láng a kandallóban, s a falon kaliczkában alvó kanári...

...S hogy megnyílt az ajtó s belépett rajta összetépett kék csillaggal, siró szemmel, havas ruhával a piros arcú fiucska s hogy felugrott székéről édes mindene – anyja, – miközben karcsu derekát, gyermekes félénk szemét, arcának ékes-körvonalait beragyogta a lobogó gyertya fénye... – – Gecze Balázs urfi elkiáltotta magát az ablak előtt – s mint egy sebes repülésű ágyugolyó, melyet láthatatlan, emberfeletti erő lök – vakon szakította fel a zöld kapuajtót s egy ugrással ott állott a küszöbön.

Karjait kitárta, melle zihált, szeme, orcája fénylett, s mint az áradat, tört ki belőle a szó:

„Édes... édes álmom, fiatalságom öröme, reménységem – – én szerelmem, minden boldogságom – Erzsi!” – –

Karácsonyi történet

– Szigoruan bánt vele!

– No hát?

– Hiszen annyi volt neki, mint az édes anyja. Sőt több az anyjánál!

Ugy vette magához, mint vennénk egy elhíványodott szürke verebet, ki majd meghal az éhségtől és hidegtől s kopogtat ablakunkon, védelmünket kérve.

Apja elhagyta, anyja elhagyta. Az apja elment a fekete földbe, az anyja: világgá.

A szomszédjában laktak Klára néninek – s Eszti egy reggel beütötte veres haját, sovány orcáját, vézna testét az ajtón s azt mondta: „árva vagyok.”

– No ha árva vagy, van itt még egy darab kenyér s egy ágyhely a szegletben – s csak egy csépp szeretet is akad a te számodra! Kiszolgálász a vendégeknek – elbírod a boros üveget – ügyelsz, takarítgatsz s úgy szegényesen – a hogy lehet – felnősz te is.

S megtanította írni. Nevét, s azokat a görbe numerusokat, melyekből egy pár most is ott fehérlik az ajtó szemöldökén – Eszti írta. A megviselt bőrkötésű bibliából ő olvasott fel, mikor megcsendesedett a háztájék s égett az ivóban magasra fellobogó lánggal a zöld kályha tüze.

Rongyosan nem járatta, nem verte, nem ütötte. Soha, de egy ujjal sem – de úgy bánt vele, mintha egyenesen neki adta volna a Jézus.

Ott a szegletben, a veres almáriom fiokjában vannak még a bubái, csuprai, a mikkel játszott. Az ő tyúkjá még kinn karicsál s a zsályasorok a kertben és a magas száru mályvák, melyeket ő ültetett: élnek még.

Itt mozgott. Törölgette a fekete asztalokat, mosta a poharakat. A zöld kancsó, a melyikkel a bort hordta fel, a törölők egymás hátán, szép sorban.

Mosolyogva, a mint járt, kelt: szíves szókat, tréfákat mondva; vagy a mint ült az ablak mellett öltögetve szorgalmasan: – megállott az emberek szeme rajta. Rokkájának dörömbölését, orsójának pergését, mintha hallaná még az ember; s lábainak kopogását, a mint szerényen fut le a pincze grádicsain. Énekétől csengett az udvar, perelő szavától a konyha.

Üres minden, mintha meghalt volna.

Bár halt volna meg!

Megsiratná az ember. – Jó voltál – mondaná – szerettél, szolgáltál; porló csontodon, lelked édes hüvelyén áldás legyen! Felneveltelek – eltemettelek – könnyem omlott utánad. Jó. – Több köny is omlik a világon!

De így, hogy éljen idegennel, átokban – bár halt volna meg!

Kaphatott volna pénzes, módos, tisztességes embert társul. Ráhagyta volna Klára néni a mije van – úgy akarta, látja az Isten – s élhetne uriasan, rangban, vagyonban... de hát az ő makacs feje, s az a tekergő kovács, s a szívük s a szerelmök s az ördög tudja mijök...

Eh!

Öt esztendeje bizony annak. Így karácsony felé volt, mikor először belépett a küszöbön a kovács. Vándorlásból jött haza s látni akarta Esztit, a ki játszó társa volt.

Itt gyügyögtek az ajtó sarka mellett. Fogták egymásnak a kezét s mosolyogtak, mint két bolond.

– Oh te, édes, – édes, be megszépültél.

– Miklós... az idő meg az út; be megügyesedett.

– De a szemed Eszti... karcsu derekad be ölelni való.

– Emlékszel-e erre, – kezdték, – emlékszel-e arra. A házi kutyára, az árnyékos eperfára, a sánta vízihordó Jánosra, meg a galambjaimra; a fáskamrára, hova elbujtunk; a virágos mezőre, a hol futkostunk, fűre, bokorra – emlékszel-e?

A rongy... tekerő!

Klára néni hallotta, a mint Eszti akkor mind nyüsgölődött ágyában egész éjjel, – s hogy reggel felé szender borult rózsás orcájára, látta mozogni ajakát s sügni annak a pénztelen csavargónak a nevét.

Oh, az veszedelem!

Fiatal leány, ha álmodik – a kiről nem kellene álmodnia: mintha hivatlan napsugár kontrázkodnék be – az éjszaka nyugalmaiba.

Munkát neki, dolgot, hogy felejtse; rossz szót, hogy elmenjen a kedve.

Majd! Ilyen rongynak nevelte volna Esztit – ilyennek taníttatta volna, ápolta volna!

De kimondta kemény, határozott szóval, hogy neki ne álmodjék Eszti minden semmi-házi jött-menttel – parancsoljon az álmának – neki ne mosolyogjon, ne szóljon, szemét rá ne vesse: parancsoljon minden izének...

Mintha lehetne is.

Mintha abból a szemérmes, piruló leánykából ne akaratos, furfangos teremtés válnék: ha szeret; mintha a galambból ne üli lenne azért, kit párjául választott.

Ha tiltották a kovácstól: nyelvelt, ha kimondta Klára néni, hogy annak a pénznélkül valónak nincs helye az ő házában: – találkozott vele máshol, a templomban, a piacon, uton, utcán...

S mikor egy reggel – bár ne virradt volna több az egész világra! – megszökött Eszti abból a fészekből, mely meleget adott neki, a hol megtollasodott; s mikor otthagya búban, könyben, a ki felnevelte; a kényelmet: a fáradságért, a gazdagságért: száraz kenyérért, – Klára néni sirt, pogánykodott s omlott szájából a káromló szó, mintha fekete zápor hullana a meggyülemlett felhőkből:

– Koldus légy – mondta – mikor a küszöbömön beveszlek! Csonttá kopjék a talpad a járástól, deczkává nyelved a szomjuságtól – tenyeredet törje fel minden ajtó kilincse. Csaljon meg, a kit szeretsz – s hagyjon el, a mint elhagytál te engem...!

Ha hoztak róla hírt: hogy letelepedett az urával ott a város végén a patak mellett, házában hogy kéménye füstöl, van kenyere, sója, s orcájának van mosolygása; hogy dolgozik s vidám; hogy szereti még a gólya mama is, s piros csőrében vitt neki édes csecsemőt, szépet, épet: csak hallgatott Klára néni.

Ő nem ismeri azt a háládatlan személyt – ő nem tud róla, hallani sem akar sem bűjáról, sem örömről.

Jöttek vigasztalni a szomszédasszonyok. Mondták:

– Oh, aranyosom, rossz most a világ, csak a kutya hű. Romlott a mostani népség – ugy-e kitagadja! Hogy itthagya, én Jézusom, a ki felnevelte, öregségében! Én Jézusom!

És sáпитoztak s lesték alattomban: busul-e, sajnálja-e? Az utcán pedig kacagták: – no azt kinevelte ügyesen. Jaj gyöngyvirágom, a kit üznek untalan, mint egy cselédet – megszö-kik biz az. Nem bolond!

Üres marad a ház utána – hiszen az ember még egy szüette butordarabtól is bajosan válik el, ha megszokta.

Vén benne minden.

A rácsos hátú fekete divány: kopott; a zöld boros kancsó: fületlen; a sorba rakott poharak között sok a csorba. A nyitott kemencze ülőjén: mállott a vakolat s a vékony rámás képek a falon: sárgák, avasok.

És sárga Klára néni is. Bőre ránczos, szemekörnyéke: vérmes, homlokára simított gyér haja: szürke, öltözete: ócska, viseltes. Teste összetöpörödött kicsiny – bizony, mint egy gyermeké, kinek orcájára rózsájából ránczot formált valami pajkos tündér.

...Kinn szánkák siklanak végig a sima havon, innen-onnan dana hangzik, ajtó csapdosás s vastagon beszélő férfi hang. Betlehemesek tapognak végig az utcán zajongva, vigan.

...Benn sistereg a fáhasáb, ketyeg az óra elfáradhatatlan ingája, némaság a négy fal között, alvó macska a tűzhely szélén.

...És az emlékezet.

Klára néni merőn néz be a tűzbe. Keze lecsüng, vékony, szintelen ajaka mozog, s mintha a tánczó lángok fényében küzdelmes életének képét látná.

...Fiatalságának csendes örömeit, s azt a munkás, vidám arczu, szerető legényt, kit az ő életének társául rendelt az Isten. Házikójukat törpe falával, tele szegénységgel szükséggel. A munkás napokat, küzdelmet.

Eszébe jutnak társai, kikkel élt, vigadott. Egyike módos lett. Prémis bunda, meleg étel jutott osztályrészeül; másikat gyötörte a nyomorúság, a sok gyermek; fagyalta a hideg, kinozta az éhség. Mind: kik vigak voltak, vagy sirtak, mind ott kinn vannak a temető kertben. Fehér hó nyomja kemény ágyukat. A munka, a gyűlölködés, mind hitványság – hiszen elmulik minden...

...Aztán özvegysege, gyásza. A hogy egyedül marad minden gonddal, vesződséggel. Lopja cseléd, szomszéd. A fiatalság örömei: a szívből; ereje: kezéből, lábából; a rózsák az arczáról, kedve – elhagyják mind. – S az a gyermek, a kit felnevel – Esztiike – a vig, dolgos, serény Esztiike, segítsége, kit (mintha mindenért, a mit elvett) adott az Isten. – Esztiike, ki egy idegenért elmegy a háztól, az özvegy asszony szomorú házától.

Pedig szerette. Apró játékjait, ágyát, szobáját, megkezdett varrását, őrzi, tartogatja.

Ha szólnak róla, úgy tesz, mintha nem hallana belőle egy szót sem – de megjegyyez mindent, s egy csendes este mikor lenyugodott minden lélek, elsompolygott kétszer is a háza előtt, a hol lakik. A műhely ajtaja, bárha le volt bocsájtva, bárha még az eperfa levele sem zörgött a némaságban, s bárha csak egy vékony sugara szűrődött át a benn égő világnak a tábla hasadékan – látta Klára néni azt, a mi benn van.

Álmodott is vele.

De házához nem ereszti... Átkot mondott utána s hijában kéri, hijába izenget fűtől, fától, nem ismeri, nem akarja ismerni.

S az öregség makacsságával intett kezével Klára néni, a mint erre gondolt s mondta fenhangan: „nem... nem.”

Kinn pedig megnyílt a kicsi kapuajtó – nyikorogva, mint szokott – s a csengetyű élesen sivitott. Valaki bejött az udvarra.

Karácsony estéjén ugyan ki nézne be a Klára néni ivójába. Valami család nélkül való korhely, kinek házához nem köszönt be a Jézus, kihez gyermeknek nem visz semmit az angyal.

Kinn a konyhában suttogó hangok. A szolgáló beszél valakivel.

– Ki az?

S hogy megnyílik az ajtó, össze-vissza csak egy csepp veres haju gyermek, fázó, kipirult arczu, czondra kaputkába bujtatott apróság szégyenkezik nyílásánál; kezecskéjében egy olyan haszontalan papiros csillaggal, a milyen mellett rigmusokkal szokás mondani szerencsekivánót, egy pár krajczárkéért.

– No hát?

– Néni... édes.

– Énekelni jöttél?

– Én... Miklós... én, az anyám, az apám...én.

Aztán tévetegül, félig a kemencze mellett ülő öreg asszonyra, félig az ajtóra nézve; nem tudva merre lépjen, mit szóljon, nevéssen-e? sirjon-e?... elfelejtve mondókáját, rázva kezében kalapját – tapog jobbra, balra.

Miért is tette Klára néni – tudja is ő csak felkelt ültéből, hogy megfogja kezét annak a bátortalan semmiségnek:

– Egyedül jöttél-e? – no ne sirj cseppem. Csillaggal jöttél! – tudsz-e valamit? Ne félj, na, ne sirj na! Hogy hívnak? – na...

Könyein át némi bizakodással, bátortalan, szaggatott hangon nyögi:

– Ide jöttünk... mind... néni... én... ott kinn... anyám is... édes néni.

S lány haját simogatva, ráteszi kezét a kilincsre Klára néni:

– Ki van ott kinn?

A konyhában csoszogás, suttogás, s a vidáman ugráló komondor szűkülése.

– Ki van ott?

S hogyan esett... tudom is én, (az örömet, a kibékülést a ki intézi: mondhatná meg), valahogy kétfelől két kéz kapaszkodott az öreg asszony fonnyadt kezeibe s sirástól remegő hang mondta:

– Én vagyok, Eszti, édes néni... az az én fiam... A gyermek kedvéért, néni, a gyermek kedvéért... engedjen meg... nekünk is, neki is, édes néni...

S a kovács is széles vállával, a mint betolakodott az ajtón, s a komondor is s a kaczagó orczáju piros szolgáló is – mintha fény özönlött volna be velük az öreg asszony szomorú házába.

– Te édes... édes leányom... én gyönyörűségem.

Sebestyén Eszti

Széles karimájú nagy kalapja kinn feküdt a parton, kabátja mellette.

Szemüvegét feltolta homlokára s úgy ült egy elkorhadt fűzfatorzsön. Horga bevetve a lomhán folyó vízbe, tarisznyája üresen.

A perzselt fűben tücskök ciripeltek; veres hátú bogarak mászkáltak a kopár ösvényen s távolról csendes énekszó hangzott.

Hallani lehetett, a mint végigdübörgött egy-egy szekér a messze fehérülő országúton s pengett a berekben a kasza.

A nap széles ecsetével veresre festette a szemközti hegyoldalt, a gabonakévéket, a zöld fákat, bokrokat s egy szalmafedelű kunyhót a tetőn. A бүrkök a parton hosszú árnyékot vetettek s apró muslicák gombolyogtak mérhetetlen sokaságban.

Horgáról leették a zöldhasú sáskát kétszer is mókázó csukaporontyok, s pókok mászkáltak széles hátán.

Valami fenséges nyugalom ült fán, vizen. Mintha aludna minden.

Benn a fák közt valahol gyermekhang dúdolt egy búbánatos parasztdalt, mely olyan, mint a tagolatlan sírás, csakhogy mosolyogva fűjják.

Felkelt ültéből. Spárgáját rábogozta egy fűzfaágra s indult, hogy megkeresse az éneklőt. Felvette kabátját, kalapját s ment a part hosszában.

A kaszások szava hallszott a berekből. Az úton senki. Benézett a bokrok megé, guny-nyasztó madarakat rebbentve fel.

Távolabb egy árnyékos ösvény szélénél a fűben gyermek babrált fadarabkákkal.

Fején koszorú volt a komló haragos zöld leveleiből, ölében lánc a kutyatej szárából, kavicok lábánál; szeme, haja, piros orcája napfényben.

Testén viseltes szőttös köntös, előtte kis batyu, betakarva pántlikás szalmakalapjával.

– Te énekeltél-e, gyermek?

– Miért kérdi?

– Hát te énekeltél igazán? Csak úgy kérdem, tudod, csak azért...

– Ügyeljen, ügyeljen hova lép, szétrontja a malmomat a nagy lábával. Én énekeltem na – hát mi van abban rossz? Nyugodjék a malmomtól – mekkora lába van!

– Hm... Mérges vagy! Kivel vagy itt kinn?

– Kivel? Hát magammal, meg a lábommal, meg magával.

Pandrák bácsi leült egy puha vakondtúrásra szembe a gyermekkel. Kalapját letette s feltolta szemüvegét homlokára.

– Ne, gyermek, egy garas; egy garas, a miért két csomó almát kapsz s ne, ez a barack a zsebemben. Megennéd-e?

– Meg bíz' én, ha ideadná.

– Hát odaadom, ha énekelsz még egyet. Előbb a barackot, de a garast is.

- Hiszen nem tudok én; csak azt, hogy *Galagonya ágon s Megfereszti rózsavízben.*
- Hát énekeld, hogy *Galagonya ágon.*
- Igen, csak ide előbb a barackot.

Felkelt a bokor mellől, komlókoszorúját letette, odaállott Pandrák bácsi elé s kinyújtotta a kezét.

- Oh hiszen csak tréfál. Minek kéne magának az én énekem.
- Nem én... Hová való vagy?
- Szentföldi.
- Mit csinálsz itt?

– Malmot... Apám kaszál s már négy napja itt vagyunk. Magával hozott s itt hálunk a bokor mellett. Itt is maradunk holnap is; – adja ide a barackomat.

Komlókoszorúját tépte; szilánkokká a leveleket, de bátran beszélt. Nem volt szép. Haja veres és borzas, orcája szeplős. Gyermekes bizalmaskodással telepedett le a Pandrák bácsi lábához s kérdezte:

- Maga ki?
- Én, leányom... én, hát miért kérded?

– Látja – nálunk van egy vak. A barátoknál lakik, mikor otthon van; máskor koldul. Az látja, olyan, mint maga. Nem látta-e a búcsún? De van is maguknál búcsú? Simi bá-nak hívják. Ott Kálon felül a hol a lapos kút van a feszület mellett, találtuk vala, mikor jöttünk.

- Van-e sok testvéred?

A gyermek azonban nem engedte, hogy kérdezzék. Nyelve megeredt, s ő kérdett.

- Hol lakik maga?

– Én, leányom, ott né. Nézz végig a berken, látod azt az utcát s azt a kicsi házat a szegeleten – nagy fa van előtte – látod? Ott lakom.

- Mit csinál ott?

- Muzsikát tanítok gyermekeknek. Szeretnél te is tanulni?

– Jaj, látja én is énekelek a templomban. A tisztelendő megcsípte a képemet s azt mondta, hogy a hangom kihallszik az egész közül...

Pandrák bácsi vakargatta a füle tövét s kék zsebkendőjével törölte az arcát.

– Szeretnél te – kérdezte zavartan – szeretnél ott lakni abban a házban? Velem csak, mert más nem lakik ott.

- Én!... Tudom is én!

Kacagott s mint a ki nem akar tréfálni, visszaült a bokor mellé, készületlen malma mellé.

- Van-e még barackja? – mondta, – adjon ha van.

- Szeretnél te is tanulni – aztán énekelni, futkosni a kertben egész nap?

– Jaj nekünk is van kertünk. Olyan nyakas körte benne, mint a rózsza, de apám törökbuzát vetett belé.

- Hogy hívják, gyermekem?

- Sebestyén Esztinek.

S hozzáfogott ismét a malmához. Ágakat tördelt le, megindította a meggyülemlett vizet, beleigazította a kereket s újjával vájta az árkot.

Pandrák bácsi felállott. Horga jutott eszébe s visszaballagott a keskeny ösvényen. Sóhajtott.

– Ha ő neki, ha az ő házában, ha mellette valahogy volna egy ilyen kicsi leányka. Ha özvegyi házában sikoltozna, futkosna egy ilyen eleven kis majom...

Mióta az asszony meghalt, üres ott minden. A kertben gyom, a falon pókháló, unalom pitvarban, terített asztal mellett.

A mint a köd belepi a völgyet, gödrét, zugát, egészen – úgy fogta el a Pandrák bácsi eszét teljesen az a gondolat, hogy: „ha ő neki egy ilyen kicsi leánya volna.”

– Eltartanám, mint a magamét.

Hanyatt feküdt a fűre s nézett a berek felé, hol Sebestyén Eszti rakja a malmot.

– Megmondom az apjának, – gagyogta – adja örökbe hozzám.

Ha valaki mellette lett volna, hallhatta vala, hogyan beszél: „Megálmodta a szomszéd-asszony, megálmodta s megmondta. Veréb jött – azt mondja – a házamhoz s búzaszemet hozott. A búzaszem – azt mondja – kikelt, meg is rakta a számaint a lutriba. Szomszéd, – azt mondja – ez azt jelenti – tudja minden ember, hogy babát jelent; a házhoz babát. Kacagtunk rajta s itt van né... Ágya volna s úgy tartanám, mint a magamét.”

Megbabonázta Pandrák bácsit az a gyermek. Nyúghatatlanul mozgott s csodás bátorság szállotta meg. Felállott s mondta hangosan – csak a falevelek hallgatták s egy pár ott lézen-gő sarmantyú – „beszélek az apjával.”

– Sebestyén Eszti, – kérdezte – melyik ott a sorban a te apád? – s zavarral bár, de odáig ment, hol az a szentföldi erős székely döntötte rakásra a kövér fűvet.

– Magáé, gazda, az a kicsi leányka ott a bokornál, úgy-e?

A kaszás felnézett. Egy viseltes kabátú, pápaszemes törpe mihasznát látott maga előtt, kinek nagyon mozog az ajaka. Megtörölte egy csomó fűvel kaszájának élet, hozzáfogott munkájához ismét s mondta – úgy félvállról:

– Azt beszéli az anyja, hogy az enyém.

– Azt akarom mondani, – rebegte Pandrák bácsi, – azért jöttem, hogy ha hozzám ereszténé azt a gyermeket, hogy nálam lakják az a gyermek... ha akarná s a... gyermek is akarná, nem szolgálatba, hanem úgy né... én eltartanám a gyermeket.

Egy percig megállott a kaszával s aztán vágta tovább a rendet.

– Tartsa csak a magáét el, – mondta. Kinek a hány gyermeket ad az isten, annyi darab kenyeret ad hozzá. A mit a magáénak adott, azt ne adja másnak. Kicsi még az cselédnek ingyen.

– Nem cselédnek, gazda, nem cselédnek. Felnevelném becsületesen. Ott lakom, látja, a kerekítő mellett a szegeleten. Pandrák muzsika-tanító, – csak kérdezze meg akárkitől. Senkim sincs, – ott nálam ellakhatnék. Neki is jó volna.

– Hagyjon nekem békét az úr. Nem oda való ez a gyermek, meg nem is adom.

Nagy mogorva ember volt Sebestyén András, Mikházáról való a szentföldről. Otthon még hat gyermeke s hitvány felesége. Nyomorúság a nyakán, – pénzt csinálni jött a városba. Drága volt neki az idő a beszélgetésre.

Pandrák bácsi pedig vérszemet kapott. Mind motyogott, járván a székely nyomában: „Nézze csak... lássa csak, felnevelném becsületesen... gondolja meg igazán.” Szinte rimánkodott: „Leányommá fogadnám, nézze csak, magának is jó volna.”

András rá sem hallgatott. Oda szólt a társához:

– Te, nőjön kilis a nyelvemre, ha mondok még egy szót. Ez az úr azt hiszi, – csak úgy odadobom neki egy szóra azt a semmi kölyköt, mint egy polyvát!

– – Mikor haza ért Pandrák bácsi (nagy kerülőt tett, hogy ne lássa a malomcsináló apróságot), az a fészek, melynek megszerzésében annyit izzadott, fáradt, melyet az „asszony” rendezett be, – pitvarába a szövőszéket, pádimentomos első szobájába a csipkefüggönyt, asztalára a zöld szőrtakarót, a hátulsó szoba, a nagy kihúzó ágygyal, kicsi ablakával, meg-

vasalt székeivel; az udvar, a gyomoskert, mind olyannak látszott neki, mintha valaminek híjával volna.

Erős vágy keletkezett benne. Olyan mohósággal, milyennel a gyermek kap az után, a mi megtetszik szemének, – óhajtott valakit az üres udvarba. – Milyen élet lenne! – sóhajtotta.

Mint hosszúhajú fiúcska állott be, – onnan Prágából a „kis oldalról” a Hradzsín árnyékából – a katonabandába. Fűtta a klarinétot, fűtta tele pofával, szakadatlan pontossággal, míg fehér szálakat szőtt az idő jámbor fejére. Azzal a szegény asszonynyal, ki már a temetőkertben, lombos kőrísfa alatt aluszsza örök álmát, vivódtak ezért a fészékért. Most már senkije sincs. Se atyafi ez idegen földön, se feleség...

Úgy született a vágya, mint a kérész, – egy nap alatt. Az idő viselte méhében, egyedülvalósága költögette, s most kipattant a világra szárnyakkal készen.

Pipája sem ízlett. Tett-vett, kiült a kapu előtti gerendára.

Esteledett. Az utca népesült. Füttyszó, rivalgás, ének hangzott innen-onnan. A távol hegyei elé felvonni kezdte fátyolát az éjszaka. Az utca kútjánál locsolódtak, valahol gitár pengett s távolról kutyaugatás hallszott.

Pandrák bácsi ült egyedül. Piszkálta a porondot lába előtt s nagyokat ütött a levegőbe: „nem adta – mormogta – nem adta...”

Észre sem vette, mikor ott előtte állott meg valaki. A hang riasztotta fel:

– Hát kell-e igazán a leányom az úrnak? Hát ha kell, mit ad érte, hogy itt hagyjam? Mit fizet esztendőnként érte? Van ugyan otthon, még elég, – hál’ istennek – de azért kutyába nem dobnam egyiket se. Ha megfogadja, mért ne adnam ide...?

– Leányomnak, gazda, leányomnak veszem. Nézze, gazda, itt lakom, egyedül lakom, – Pandrák muzsikatanító, – megmondhatja akárki. Jöjjön be na, hozza be na... nézzük meg na... itt a kapun, itt előre. A kert is az enyém, az udvar is na... Nézze na...

Sebestyén Eszti ott tipeggett hátul. Batyuja kezében, szalmakalapja karján s a „malom” egy spárgára a nyakába akasztva.

II.

Abban, hogy Bab Feri ivott, nincs semmi tagadni való. – Bort, pálinkát vegyesen, a mennyi belé fért.

Német sapkáját félrevágta, kabátját ingűjja felé panyókára vetette s kurjongatva lódörgött utcáról utcára, kiáltozván: „Eb a világ, eb!”

Pajtásai a leghíresebb verekedők voltak, a legcímerebb korhelyek s általában a kerekítő utca közvéleménye úgy tartotta, hogy Feriből, ha kinőheti magát a szabad levegőn, a legköztönivalóbb gazember lesz, kit csak a föld hátán hordott valaha.

Hogy honnan iszik, azt a világért meg nem foghatta emberi ész.

Az apja már megitta a mije volt; (erejét is megitta, a becsületét is); a mesterségben nem dolgozhatott, olyan dadogó, összeesett, reszketős lévén, mint a kocsonya (tán csont sem volt a húsa alatt); – hajadon huga télen-nyáron, mint a veréb a mezőn, szemétdombon futkorászott, énekelve, gondtalanul; Feri pedig? – no hiszen csodát látott, ki Ferit dologban lephet-te meg. – Anyja egy vézna, száraz, munkában görbült, veszekedő némbér; annyit alig kere-sett, mennyiből a kenyérre való kijusson, – s Feri mégis ivott.

Nagy, nyúlánk siheder volt. Bajusza, szakállá alig pelyhedzett, – de azért izmos s erőszakos volt. A mit ő csinált a háznál: jól volt; a mit kívánt, parancs volt: még a kutyák is féltek tőle.

A Babék agyagpadlós szobája szűk. A bútorok benne veresre lehettek festve; fala tán meszelt volt. Az óság ráterítette fátylát székre, asztalra. A kemencében tűz ég, a lyukas padon az asszony gyömöszöl egy kalapkarimát; imitt-amott szalagrongyok, csattok, csillagos kalapbélések elszórva; fekete cseberben fekete festék; pléhtartóban faggyú gyertya.

Az asztalon hosszúnyakú zöld üveg s mellette egy faszéken Bab Feri. Iszik. Hangja rekeszes, ruhája szinehagyott, szeme beesett.

A csendet csak néha szakítja meg:

– Eb a világ, öreg, eb! – szól apjához. – Húzz egyet öreg, húzz ebből a jóból. Ki tudja, meddig élsz! Eb a világ! Az öreg Hajnalt is eltemettük ma. Itthagya a nagy házát, sok drága kincsét, – semmit sem vitt magával. Holnap ropogtatják a férgek, mint akármelyik koldúst. Eb a világ! Ígyál, öreg!

A vén Bab mozog a kemence mellett. Félénk tekintetet vet felesége felé s szeme olyan mohósággal nézi a zöld üveget, mint egy éhes farkas a prédát.

– Itasd, itasd azt a barmot. Látod, hogy a lábára alig tud állani, itasd csak! Ti isztok, én dolgozom, izzadok, mint egy fiadzó kutya, hogy kenyeretek legyen s ti isztok, a helyett, hogy segitenétek. Kiloptok, kiszívjátok a véretem; itasd csak. Ígyál rongyos, de ha elkeseredem, aztán koldulhatsz kilincsről-kilincse, míg elkopik a talpad.

– Eb a világ! ígyál öreg! Ne haragudjatok örökké. Lármáztok csak, a jó szóra nem megy a fejetek. Mi a hasznod, ha dolgozol, asszony? Van-e látszatja, van-e becsület? Míg jól ment a dolgotok, néztek reád; néz-e most valaki? Segít-e valaki? Eredj a szomszédba csak egy tojásért, – ad-e valaki? Mid van? szegénységed. Gazdag leszel-e, ha haragszol szüntelen?

Szegénysége! Ott volt a falon, udvaron, a rajtuk lévő ruhán. Súlyosabb, mint egy hegy, s nehezebben vájható le a hova ragadt, mint a magas égről a csillag.

– Ti csináltátok, – kiáltotta Babné. – Apádnak a... majd megmondtam, hova való torka s te is, Lila is. Ő megitta, eldáridózta s ti nem segítetek. Láttad-e ma Lilát? Űlt-e itthon egy percig? – Felöltözik mint egy páva s itthagya, bánja is ő, akármilyen történik. Sétál, tudom is én hol; mi lesz belőle, tudom is én? Ha szólok, az is rossz, rám förmedtek mindjárt!

– Eb a világ, – kurjongta Bab Feri, – mi bajunk a holnappal! Lila szép leány; kap az magának urat. Asszony lesz, – te úgy se adod férjhez. Mit akarsz?

Röhögött. Megrázta az apró összeesett vállát. Gémberedett tagjait kinyújtóztatta s odaült az anyja mellé.

– Te, – szólalt halk rábeszélő hangon, – legyen eszed, te! A mit én beszélek, nem gyermekszó. Tegnap is együtt voltunk, – úr az az ember. Hallgasd meg az okos mondást. Kőfaragó mester s most jött ide a városba. Pénze van annak s műhelyt akar állítani. Én ajánltam neki a házunkat. Meg is nézte. Erre sétáltunk. Láthattad volna, – Lila látta is. Egy nagy magas úri ember. Tetszik neki a jószág, azt mondja, mert a Maros mellett van s a mint a kövek jönnek a vizen, ki lehet rakni könnyen. Gondold meg, anyó.

Babné abbahagyta a munkát.

– Hagyj békét, Feri, – szól, – nyugodj. Egyebünk sincs ennél a háznál, nem adom el ezt is. Nem adom, mondtam már. Hogy kiegyétek, kiigytok az árát, s maradjunk koldusoknak az utcán, – nem adom.

– Ugyan ne légy bolond! – Feri indulatos volt. – Hát kid vagyok én neked? Ellenséged vagyok-e vagy fiad? Romlásodat akarom, azt gondold? Most nincs pénz a mesterségben,

nincs is mit dolgozni. Akkor pénz is lesz és segíték én is. Aztán nem is költözünk ki innen. Az idegen úr csak az első szobát lakná. A hátulsót ide adná nekünk s az áztatónkat is meghagyná. Ő a kertbe építene műhelyt s Pandrák bácsitól is megvenné a kertjét. Mit akarsz? így szeretnél nyomorogni míg a világ!

Az öreg embernek is mozog az ajaka szaporán, mintha rángatnák. Szeme héjai tágulnak s mondani akar valamit. Fel is emelkedik, erőlködésébe kerül, hogy beszéljen, de nyilvánítani akarja akaratát:

– Nem adom, – motyogja – én sem adom... Én szeretem... itt akarok meghalni... Akárhogy... én sem adom... én vettem...

– Ej öreg, te is! Ígyál öreg, ne szólj belé. Mit tudsz te! – hiszen meghalhatsz itt is; miért kinlódol. Elhoznám holnap, anyó; fizetne kész pénzzel. Egész más életet kezdenénk, én is, te is. Mi hasznod van, hogy így nyomorogsz. A milyen ügyes ember, te is megszeretnéd. Na! Hozzam, ne hozzam? Gondold meg jól.

Babné indulatosan kiált közbe: – Ne hozd – ne beszélj!

– Bolondok vagytok!

Feri visszaül az asztalhoz, füttyöl, tölt poharába, belékönyököl két tenyerébe és hallgat. A kemencében sistereg a vizes fa, az öreg ember erős szuszogása hallszik.

A némaság a szegény fagygyúgyertyás szobában fullasztóbb, nehezebb, mint mélység felett a sűrű köd.

Bab Feri mozog néha: – Hej de megbánod anyó, de megbánod! El hagyod repülni a madarat a tenyeredből, elszalasztod, – lásd!

– Jó madarak vagytok...

Kinn nyikorog a kapuajtó. Siető lépések kopogása hallszik s vidám szó. Két fiatal leány lép az agyagos földű szoba küszöbére.

Két viruló virág. Egyforma pirosra csipte a hideg a szőkének is, a barnának is arcát.

Tuszkolják egymást előre:

– Te menj elül, Eszti.

– Belöklek, Lila.

– Én itthon vagyok.

– Hát én?

– Eh babám, – Bab Feri felugrik az asztaltól, sápadt arca fellángol s átkapja izmos karjával a szőkének a derekát, – babám, miért ceremóniáz? Jobb itt benn. Úgy is mióta nem volt nálunk, Eszti...

– Ereszszen el, – sikoltja a megtámadott, – vegye a karját. Haza megyek, ha nem hagy békét, Feri, – s mint egy nádszál hajlik ki kezéből, hogy odaszaladjon az öreg motyogó emberhez.

– Ide, ide ülök a bácsi mellé, ha helyet ad. A bácsi nem hagy engem, a bácsi megőriz. Úgy is csak hozzá jöttem, csak látni akartam.

Bab Lila számol.

– Esztiéknél voltam, anyó, egész délután. Megmondhatja Pandrák bácsi. Elhoztam Eszti is, hogy higgyed. Csapatot állított fel a bácsi a verebeknek s annak ügyeltük a spárgáját. Látnád csak, mennyit fogtunk egész délután!

– Úgy, – Babné előre nyújtja csontos nyakát, – úgy, a kisasszony verebeket fogdos, míg én itt kinlódok, vesződöm segítség nélkül. Verebeket fogdos...

– De ugyan kérlek, hát ne veszekedjél már. Az ember alig lép hozzátok, már kezdek. Csak nem kívánod, hogy itthon lesselek egész nap s hallgassam a panaszodat.

– Bácsinak rongyos a kabátja, – Sebestyén Eszti simogatja az öreg ember reszkető karját – s azért reszket benne a keze. Úgy-e fázik? A szeménél veres s a haja is milyen borzosan áll. Volna csak nálunk a bácsi, majd felöltöztetnők melegen.

A nyomorútnak mozog az ajaka. Azt látszik mondani: „mindig ilyen.” Szemébe felgyülemlik a könny: „soha sem másforma.”

– Verebeket fogdos a kisasszony, míg én izzadok, – verebeket?

– Miért izzadsz? Ki mondja, hogy izzadj? Csinálnál te is egyebet.

– Eb a világ anyó, eb! Miért csinálsz szót, ha vendégünk van. Ne is ügyelje Eszti; bal-lábbal kelt fel az anyó, de magát ő is szereti. Mind szeretjük, édes gyöngyöm. Széket adj, Lila. Üljön el az öreg mellől.

– Nem, semmiért sem. Én a bácsihoz jöttem. Ő úgysem jön hozzánk – s oldalához simul, mint egy hízelkedő macska. – Majd ha eljön a tavasz, kiviszszük a kertbe... s meggyógyul a bácsi... Mit is csinál most egész nap? Segít a néninek, úgy-e, a mit tud, úgy-e?

– Semmit kicsi... semmit...

– Nem leszek rabotok, nem leszek cselédek. Hogy én keressek s ti elverjétek. A nyakam nyúljk, hogy a kisasszonynak köntösrevalója legyen s aztán verebeket fogdosson, – verebeket! Eladom ezt a viskót, eladom s csináljatok, a mit tudtok. Akár mindjárt elhozhatod, Feri, most mindjárt eladnám... verebeket!...

– Ne is ügyeld, Eszti; – ilyen mindig. Így szokott velem bánni, te tudod már, te látod. Hogy az embernek nincs nyűgodalma a szájától egy percre soha.

– Jól teszed, anyó, eb a világ! Most okosan beszélsz. Oda kell adni; a szerencsét nem kell megvetni. Egy olyan úri ember csak szerencse akárki házánál. Elhozom reggel...

A két leány suttog:

– Az lesz, a kit láttunk, az a magas barna.

– De Lila, hát elköltöznének?

– Tudom is én, kicsike. A ki Ferivel járt erre tegnap.

– Itthagynátok a házatokat?

– Bánnám is én! Még fiatal ember. Mi is lakhatnánk itt...

– Vele Lila, – mit gondolsz?

Bab Lila nem felel. Gondolkozik; szája körül mosoly képződik, valami örömdetes eszmére, mely frissen született hamis fejében.

A haragos asszony tesz-vesz. Szegeletbe vágja a félig kész kalapot, leül a tűzhely szélére s piszkálja a zsarátnokot.

A gyertya fel-felvetődő lángja küszködik a homállyal, lobogásában megvilágítva az asztal mellett ülő Bab Feri hosszú sovány arcát, Esztire irányzott égő két szemét s az öreg embert, a reszkető apót a két leány között.

Eszti felkel:

– Haza megyek. Pandrák bácsi vár. Csak Lilával eresztett idáig.

Mind marasztják; az öreg ember is fogja gyengén köntöse szárnyát. Sebestyén Eszti szaporán veti magára keszkenőjét, – nehéz neki ez a levegő, – s indul.

Lila is készül:

– Én kísérem haza.

– Senki sem kell.

Bab Feri durván taszítja hátra Lilát:

– Itt ülsz. Én viszem, én akarom. Ne féljétek, nem szököm el. Itthon leszek mindjárt.

Kinn sötét van. A hó világa enyhíti csak az éjtszakának földre boruló gyászát. Az utca csendes végtől végig s a szegeleten égő lámpa sugara alig hat el pár lépésre.

A mint kiérnek, Bab Feri átfogja karjával a Sebestyén Eszti karcsú derekát. A hangja suttogóvá lesz a hogy beszél hozzá:

– Egyetlen-egyetlen, mióta nem láttalak! Az a vén medve Pandrák csak tőlem őriz, s te sem akarsz látni engem, úgy mutatod.

A hangja, ha csendes is, szeme fénye átragyog a sötétben is. Hallszik, milyen nehezen léleklizik:

– Ne, Eszti, – mondja – ne huzakodj a karomból, gyöngyöm. Ne idegenkedjél tőlem. Kést forgatok a húsában, a kit előlbe teszel. Ha elhagysz engem valakiért, Eszti, én tűnök, édes, én gyöttrődöm, édes, de az utolsó óránk lesz... Édes cseppem... Velem nőttél Eszti – együtt élünk... együtt halunk...

Odaszorítja a mellére. Indulatosan beszél:

– Vad vagyok Eszti, – állat érted, minden érted, édes cseppem... Csak te ismersz engem.

Aztán odahúzza a gyermek szőke fejét magához, hogy lehelletük egybeforr. A Pandrák bácsi kicsi szobájának ablakán kiviláglik a gyertya fénye.

– Ereszszen el, Feri... ereszszen haza...

– A fejedet Eszti, – ezt a szép fejedet.

S tusakodva, lihegve ad csókot ajakára.

– Feri – oh fáj a mint szorit...

S hogy kibontakozhatik öleléséből, futva iramodik haza.

– Oh... milyen borszagú volt!

A kapuajtónál megáll egy percre. Visszanéz, – aztán sietve kapja meg a kilincset, mint a ki fél, s besurran, mint egy sebes gyík a havas udvarra.

– – Pandrák bácsi benn hallja a kapu nyílását. Ismeri a kopogó lépéseket s jámbor arca felderül. Kitérja az ajtót az ő leányának. Zsörtölődik:

– Ilyen hidegben kijárni, buba, ki látta! Ide izibe a kezedet. Meg is fagyott. Az arcod piros, lélekzedet alig van. Futottál, buba! Pihenj na – nyugodj na... itt ezen a széken a tűz mellett na... Boldogtalan, buba... boldogtalan...

S mosolyognak mind a ketten.

III.

Pandrák bácsi mintha látta volna azt a nagy fényes közönséget, melyet Eszti megigéz a hangjával.

– Kincs van a torkában – mondta, – csak ki kell csiszolni.

De mert Eszti minden lajtörja és faág iránt több érdeklődést tanúsított, mint a hanglajtörják iránt; mert kinyilatkoztatta, hogy ha őt gyöttrik az énekléssel, hát felpakol és haza megy Mikházára; – s mert Pandrák bácsi jobban szerette, így a milyen durcás, akaratos, majd kedveskedő, siró kacagó lármás semmiség volt, – mint minden egyebet a világon; hát úgy találta, hogy jól van mindenképen a dolog, csak Eszti maradjon.

Majd asszony lesz belőle – ha nem művésznő – s akkor is úgy fog mellette élni Pandrák bácsi, mint egy úr. Pihenve – vigan.

Ki is eszelte, hogy miképen lesz akkor a világ. Úgy meg-megjárt, dörzsölgette kezeit a tervezgetésben, úgy kacagott előre azon idő gondolatjára is, mikor ő nagyapa lesz. Lábát

lógatta s bölcsődalt dúdolt avas fogai közül, mintha egy édes csepp emberke lenne immár a térdén.

Mert valahogy csak lesz – hiszen az ő leánya megigéz mindenkit, azt látja ország-világ.

Az utca legénységének színe-java ott lebzsel a kapuban a mint esteledik s Eszti tartja őket szóval, mosolylyal.

Napközben ha nem is látta, mikor a tanítást elvégezte s feje is zúgott a végtelen etüdtől, – este ő is boldog volt simogatva a Sebestyén Eszti veres haját.

Az öreg Sebestyén András ritkán jött be meglátogatni a leányát: „kit pedig ő nem hagy csak úgy isten számában.”

...Ilyen alkalmakkor rendesen Mikházán nagy inség uralkodott. A búzavetés megdőlt, a kukorica kapálatlanul sárgult el, a gyér zab a magot sem adta ki. Lábas marhák pusztultak el, szárnyas jószág omlott rakásra. Nem panaszkép mondja – de sújtolja a kár mezőn, házban. Ez a két hitvány ló is, a melyikkel idáig jött, nem övé, hanem csak úgy könyörögte kölcsönbe a szomszédtól; sőt a szekeret is, a hámisztrángot is csak innen-onnan szedegette össze. Nem panaszkép, – isten mentsen! – de nehéz az élet. S bárha nehéz – csak nehezen fogadja el a mivel ilyenkor Pandrák bácsi meg akarja terhelni. Úgy kell kérni. A szekérbe erőszakkal tesznek fel egyet-mást.

– Ne erőltessék – ne!

A kapun túl aztán kacag bajusza alól a kapzsi székely:

– Meghúztam a németet, – mondja – ha dolgoztatja a leányomat, fizessen.

A szomszédok azt beszéltek a kerekítő utcában:

„Többször is utánanézhette az édes apja, hogy mit nevel Pandrák bácsi ebből az Esztiből. Hiszen maholnap nem bir vele ember. Tekereg úntalan Bab Lilával utcáról útcára. S hogy pereg a nyelve, ha legényt lát, Jézusom! Peregne az én Zsuzsámnak, az én Terkámnak! Keresztül mennék a lelkén. Mi lesz belőle!...”

Rátartós volt Eszti pedig.

Ha jöttek a várból cseh bandisták látogatóba, piros lapos képű becsületes népek s kacagtak szemérmesen a markukba s telepipázták porcellán szerszámaikkal a kicsi szobát, – Eszti beszédbe se elegyedett velük.

Elásitották a bácsival az időt. Némelyik el is aludt télen a kemence szájánál, míg a másik elropogtatta, hogy Prágában a „kis oldal” csak olyan, a Moldva sem más, a hidak szépsége sem csorbult s a hradzsini székesegyházban is úgy énekelnek, mint hajdan, mikor még Pán Pandrák látta.

A Sípósne kamasz fiát már jobb szemmel nézte. Az szabó legény volt s azon nevezetességgel bírt, hogy fia lehetett Sípósneknak, kinek két háza van a kis utcában. Kezével lejtett a lovag minden szóhoz, s nyakával a taktust verte úntalan.

Pap Andrásnak az „arany parasztnak” magzatja pedig a legkapósabb bizonyosan. Ez betyárosan ül a széken, fenszóval beszél, szivarozik s úgy füttyöl, mint egy rigó. Minden leányos anya vágyainak tárgya a kerekítő utcában s szemefénye a legényeknek.

Csak az nem tetszett Pandrák bácsinak, hogy megmeri szorongatni az Eszti derekát:

– Miért hagyod, buba? – hogy meri tenni a szemtelen? Kiverem, kidobom, ha meglátom még egyszer, hogy rád teszi a kezét.

– Te vered meg, bácsi? – kérdezte kacagva Eszti. – Erős lesz neked András. Férjnek jó lenne tudod, verekedő társnak rossz.

Néha elmaradozott Eszti hazulról. Késő éjjel került elé. – Pandrák bácsi várta.

– Táncoltunk, bácsi – mondta lihegve, – mulattunk. Nem haragszol úgy-e. Miért vártál, mért nem feküdtél le?

Pedig féltette a leányát. Féltette Bab Feritől s az egész familiától. „Nem szeretem őket – mondta – s örvendek szívemből, hogy eladták a házat annak az idegen úrnak, a ki köveket farag. Legalább megszabadulunk tőlük.”

Az ugyan nem tetszett az utcában senkinek, hogy Dobszki – így hívták az idegen urat – olyan rátartós, kezét a zsebében hordó, kockás plundráju halandó, a ki nem köszönne a viláért senkinek, – de azon örvendett mindenki, hogy Babékat kitúrta.

Ki is békültek volna vele, hogy látták a tavasz eljöttével, – mikor földből bogár, fűszál, fából a rügy, bimbóból a virág kibújt, – miként takaríttatja ki a rongyos Bab kúriát ácsokkal, kőművesekkel, – de rossz néven vették viszont, hogy azt a rongy népet – az egész Bab családot – meghagyja a hátulsó szobában s ő csak az elsőben fog lakni.

– Liláért teszi, higgyétek el. A szeme sem áll jól annak a semmiházinak.

Liláért bizony!

Az öreg Bab bácsiért bizonyosan nem, a ki még rondább lett a boldogság miatt, mint azelőtt vala, minthogy senki sem ügyelte. – A ki kíváncszorgott a napra s valahogy titkos utakon titkolt üvegeket szerzett, hogy vigasztalja tartalmukkal szomorú napjait. Azért – mint mondta – azért iszik, hogy felejtse, pedig egész életében ez okon tömvén magába a pálinkát, nem tudta felfogni az ember: mit akar tulajdonképpen felejtetni. – Ott didergett a napfényben az eresz alatt. Végignyúlt a szalmán s rángott keze-lába, mintha egy fapójáca volna, kit csintalan gyermek táncoltat spárgáján.

Feriért sem. – Babnéért sem, a ki pedig elégtűlt, sőt vidám volt, hogy pénz került a kezébe s pihenhetett a sok „kutyálkodás” után, – hanem Liláért; két szép szeme tűzéért, piros arca rózsáért, ajaka mosolyáért.

Ajándékot is vett neki már az első nap. Kisasszonynak szölitotta. Dicsérte a haját, szemöldökét s a hangját, melyet képezni kellene. Csendes félhomályban kézen fogta Lilát s énekelt vele ábrándos dalokat. Ki is nyilvánította Babnénak, hogy: „nagy dicsőség egy anyára, ilyen kedves magzattal birni. Ő – Dobszki – járt Amerikában, ő járt Olaszországban, ő járt a nagy világban s mondhatja, hogy mindenfelé igen ügyes leányok vannak s legkivált Amerika a szőkekben ritkítja párját, – de Lila is egy igen drága kincs s dicsőség egy ilyen gyermek minden szülőnek.”

Megvolt elégedve mindenki.

Eszti is látta az idegen urat.

A kertből a veresszőlő bokrok mögül. Csak a sövény választotta el őket. Hallotta a hangját s félig nagyleányos kíváncsiságból, félig gyermekes vakmerőséggel mászott fel a vén körtefára, hogy megnézhesse jól.

Dobszki észrevette. „Lám – mondta – milyen gyümölcsöket teremnek erre a fák”, – Bab Feri pedig haragosan tekintett Esztire.

A gyermek inkább lehullott, semmint szállt az ágról.

Szégyellte magát erősen. Felpirult az arca. – Hiszen nem gyermek már – s futva futott végig az ösvényen. Át nem ment volna Lilához a viláért.

– Szép gyümölcs az a kicsike, – mondta Bab Ferinek az idegen úr, – ismeri-e?

Feri vontatva felelt: – Ismerem úgy né... a szomszédból. Itt nőtt fel.

– Beszélni szeretnék vele.

Rekedten szólt: – Ne tessék...

Dobszki ránézett s elfordította a fejét.

Eszti azon éjjel végigálmodta az egész jelenetet s igen izgatott volt.

– Milyen úrias, – mondta, – milyen boldogok Liláék.

Nem nyughatott. Bárha szégyelte volna, ha ismét meglepik, másnap ismét a kertbe lopózott s megbújt a sövény mellett. Szerette volna látni az idegen urat.

Csak Bab Feri járt a kertben. Sötét volt az arca és gondolkozó. – Máskor átkiáltott volna hozzá Eszti legalább egy „jó reggelt” vagy valami pajkos szót. Most félt. Maga sem tudta miért.

– Nos – gondolta Sebestyén Eszti, mikor betért a házba, – nos Lila szerencsés. Ügyes leány Lila... El is veheti az idegen úr, ha szereti... Miért ne venné el... Jó is lenne szegénynek...

Dacára azonban e gondolatnak némiképp nyugtalan volt. Rosszúl eső szorongást érzett s az egész ebéd alatt nem hallotta szavát Pandrák bácsi.

Búja azonban hamar elenyészett.

– Bánja az ördög, akármit farag Lilából.

Meg is pirongatta magát, a miért irigy volt. Mert irigység, semmi más. Azt sajnálta csak, hogy Lila most – tán Dobszkiért – felé sem néz. „Elmúlik az is.”

Mégis – a ki a vágyódásokat intézi s az emberi sorsot, tudná megmondani: miért? – mégis Eszti többet lebzelt a kertben s az utcán, mint máskor s szerette volna, ha látják.

Megkérdezte egyszer Pandrák bácsitól: – Szép-e ő? s az arcán lévő szeplők nem csúfítják-e el?

– Látod, bácsi, – mondta, – nem kellett volna, hogy rám hallgass. Parancsoltad volna, hogy tanuljak s most én is tudnék úgy énekelni, mint Lila. Nagyon szépen énekel Lila, úgy-e?

Egy délután az ablakban ült Eszti. – Az idegen úr ott ment el a ház előtt s köszönt. Levette a kalapját egészen.

Eszti arcát átfutotta a hőség, lélekzete megnehezült, – alig tudta fogadni.

Majd felugrott ültéből, ugrált, kacagott, belékapaszkodott a Pandrák bácsi nyakába s addig forgatta össze-vissza az öreg embert, míg az elsédült belé.

IV.

Azon a helyen, a hol egyszer Sebestyén Eszti csinálta a malmot, – fűzfa bokrok ingó ágai között, egy szűk ösvényen, bürkös, néhol a komló indáitól átszelt, nedves, árnyékos úton sétált Bab Feri, várva valakit.

Arca haragos volt, szeme beesett, mint a ki sokáig nem alszik, vagy kit szenvedély gyötör.

Néha meg-megállott hallgatózva, – eltaposott egy-egy földrehajló ágot, végigtörölte izadó homlokát s lépett tovább.

Izgatott volt s türelmetlenkedését minden ize elárulta.

Távolról hallszott a toronyóra ütése; a hangok végigrezegtek a légen.

– Mégsem jön.

Kiment a széles útra s elnézett rajta nagy ideig. A parton lévő kavicsokat berugdosta a siető vízbe s egy-egy faágat dobott be indulatosan.

– Ha nem jönne el, – mondta – ha valakiért másért nem jönne el... megölném...

Bement az ösvényre, ha látott valakit. „Tudja, hogy várom, hogy rég várom.”

A szeme kigyúlt. „Én istenem!...” Levágta magát a földre. Öklével verte a pázsitot s nyögött mint egy beteg ember.

Már a fák árnyéka messze nyúlt el. Bogarak repültek éjjeli szállásra, mikor az ösvény szélén a Sebestyén Eszti kecses alakja megjelent.

Bab Feri odaszökött hozzá:

– Oh hogy vártalak! Nézd, lázban van az egész testem. Tegnap sem jöttél el, – mind ott ácsorogtam a kaputok előtt s az éjjel ittam búmban, láttalak az ablakon át, te is láttál, ne tagadd, – s nem jöttél ki. Nem szeretsz-e már, Eszti? Megúntál-e, vagy vártál valakit? Eszti?

– Ne szorítsa úgy a kezemet, ne rángasson, hiszen beszélni sem tud az ember.

– Látod, te most más vagy. Fáj, ha hozzád érek. Unsz már, – mástól nem fájna, mástól türnéd.

– Ne legyjen bolond.

A fák ágai között áttört a lemenő nap sugara. Átölelte az Eszti szeplős arcát s haját mint-ha meg akarná gyújtani.

– Magával nem jön ki az ember! – Leült a fűre, köténye szélét rángatta s vontatottan beszélt. – Szüntelen leskelődik, gyötör. Ha a kertbe megyek, rám rivall, az utcán nyomomban jár; azt hiszem a házunk falán is átnéz. Hát mit csináljak? Nem jövök-e ide, mikor lehet, nem olyan vagyok-e, mint rég, nem beszélek-e úgy!... Megúnná akárki...

– Mert szeretlek Eszti, mert sohasem tudlak eleget nézni. Tudod, hogy nem mehetek hozzád, mert nem hagyják; azért ügyellek. Dologkerülő vagyok, hogy láthassalak s elülök egész napokat a kertben, hogy halljam a hangod. Te tudod jól s kacagsz. Csak játszol velem, Eszti... Ha nem szólsz hozzám, gaz leszek s iszom; elverném a mennybeli jussomat is érted. Te sem jössz most hozzánk. Mióta mocsok lett a mi házunkból s undorodás, mióta oda költözött Dobszki – verje meg a Jézus! – te is kerülsz... Féltlek, Eszti... széltől is féltlek, embertől, asszonytól... mindenkitől.

Kacéron nézett fel ültéből a Bab Feri sáppadt arcára. Fűszálakat tépegetett s végigdőlt a puha pázsiton.

– Üljön ide mellém, – mondta. Szeme, ajka mosolygott.

– Mit csinálnak maguknál? kérdezte.

– Fertelmet, fertelmet. Nem merek belépni a kapun. Az anyám belébolondult abba a gazemberbe s a pénzéért elad neki becsületet... mindent... Az apám iszik, ha bírja s Lila, szegény Lila... Ő kereste... Nem... Én kerestem. Én vittem ahhoz a házhoz, az én bűnöm, én ajánltam. Pénzt akartam szerezni. Szégyelltem melletted rongyosnak lenni. Hittem benne, Eszti, hittem...

– Mit csinált Dobszki?... miért szidja?

– Te is véded. Eszti! – vad volt s rekecses a Bab Feri hangja. – Láttam, hogy te is jó szemmel nézed, mosolyogtál rá, láttam. A kertbe bújkáltál utána. Eszti vigyázz!...

– Eh, bolond...

Úgy tett, mintha nem is hallaná, a mit Bab Feri beszél. Egy légygyel viaskodott, mely belébonyolodott veres hajába; – sőt kacagott is.

– Indulatba jövök... Csak érted, Eszti... látod, dolgozni akartam becsületesen, de a házat se fizette ki egészen. Mind alkudott ácsokkal, kőmivesekkel s nem láttuk, hogy csak ámit. Kinézte a kőfaragó műhely helyét, mondta, hogy jönnek a kövek s a legények. Bolondított mindnyájunkat. Mikor Lilának elvette az eszt s az anyámét a pénzével, – engem kiűzött a házból. Az apám élőhalott. Ez az emberfosztogató kártyás időtöltőnek szemelte

ki az én hugomat... az én hugomat!... Ez a... Únod hallgatni Eszti, hogy félrefordítod a fejedet?

Szürkült. Tücsök szólt valamelyik bokor alján, s a posványban éktelen lármát vertek a békák.

– Szeretsz-e, Eszti?

– Miért ne.

– Így felelsz?

– Mit mondjak hát?

– Te biztattál. Így nőttünk fel. Te hitegettél. Ha meghal az öreg, azt mondtad, rád hagyja a házat, rád a mije van s akkor az enyém leszel. Boldogok leszünk, feleségem leszel... Szád ki nem fogyott a biztatásból. Meg is csókoltál néha, hagyta, hogy fogjam a kezedet. Azt mondtad, hogy csak engemet szeretsz. Úgy van-e most is, Eszti?

Sovárgás a szemében, hangjában valami bizonytalan, félő, reménylő.

– Úgy van most is, Feri... Úgy van... Látja, milyen vörösen ver vissza a nap a hegy háta mögül?

Szél lesz holnap.

– Eszti... A hova mentél, követtelek, mint a hű eb. Nem kívánhattál semmit, hogy meg ne tegyem. Ha örvendtem: érted; ha kétségbe estem: érted... Úgy van-e most is?

– Ezen a héten nem jövök ki. Nem lehet, már nem vagyok gyermek. Törje le azt a százszorszépet s adja ide. Fázom, hűvös az este... S Lila utána adta magát?... a becstelen. S a néni túri? Nem hiszem, hogy kártyás legyen Dobszki. A neve nem csúf, látja. Na mit néz úgy, hiszen tudja, hogy nem beszéltem vele soha... Szél lesz holnap. Ne ögyelegjen annyit a házunk körül. A bácsi tegnap is észrevette és szidta... Rossznak tartja magát... Miért hagyja Lilát? – milyen útálatos! Kísérjen el a partig. Nem bánom, ha a berek széléig jön is. Tovább nem hagyom. Mit mondanának, ha együtt látna valaki. Na ne szorítson magához, – ereszen, várnak. Összegyüri a ruhámat, – a bácsi beteg, fekszik s este nem jöhetnek ki. Látja, ki tenné meg magáért, hogy ide jöjjön? Az ember nem mehet a maguk házához a világ szájáért sem. Vajjon elveszi-e Lilát? Csak nem viszi el, úgy-e?

– Csak ilyen percig ülsz most velem, Eszti? Futsz már, Eszti?

– Ügyeljen, hogy lép; beesik a martról. Addig a fűzfáig kísérhet, onnan egyedül megyek. A jövő héten, ha nem lesz sár, kijövök még. Ne fogja a kezemet...

Tetszett Esztinek, hogy Bab Feri ilyen vadállat. Ha az egész kerekű utca minden legénye ilyen vad lett volna, azt sem bánta vala. Hiú volt.

Együtt nőttek fel, játszva, s a megszokás összeboronálta őket. Inkább félt tőle, semmint borzas csúf formája iránt csak egy sziporkányi szeretettel is lett volna. Most csak játszott vele, mint játszik a gyermek a tűzzel, melyről pedig tudja, hogy éget. Édes teher volt az asszonyi hiúságnak örökön örökké a gyöttrődő, átkozódó férfi.

Kijött a berekbe, hogy beszéljen vele, pedig otthon nehéz beteg nyögött a kemény ágyszalmán. – Pandrák bácsi, a kit lát gyötört s az aggság bántott.

Ott feküdt az első szobában. Orcája kipirúlva, égő szemekkel, száraz ajakkal. Gagyogott érthetetlen mondatokat. Hánykolódott s kiáltotta parancsoló szóval: „Hozzátok be a kicsikét, hozzátok a térdemre! – Te buba! olyan mint te... veres hajú... Nekem ne adjatok dolgot... Csak vígan... vígan... Főzzetek urak, legyetek csak vígan...”

Esztit látta lázában. Esztit, kinek saját háza tüze van. Az öreg Pandrák bácsit: a mint uraskodik az ő leánya paradicsomában.

Néha magához jött s ilyenkor megtelt a szeme, ha ránézett Sebestyén Esztire:

– Ha meghalnék, buba, – mondta – mi lenne belőled? Nem szeretnék itt hagyni, míg férjhez nem megy, ahhoz a kit én is akarnék. Megcsalna mindenki s meglopna. De jobban leszek, buba, ne búsulj, nem hagylak itt. Kell, hogy az Isten adjon nekem is pihenést melletted... buba.

– Igen, bácsi... édes bácsi.

Ott ült ágya fejénél s simogatta forró homlokát.

– Ha meghalna!... Azt súgta Bab Feri is, az öreg kapzsi székely is, hogy házát, tele kamaráját csak nem viszi magával, hanem az ő leányának hagyja... Nincs senkije.

A mint ült Sebestyén Eszti a nehéz levegőjű betegszobában, a körülötte tenyésző fekete unalmat tarka képekkel szőtte át képzelete: Mindenki csodálni fogja, ha gazdag lesz; irigyelni ég, föld. Szebb ő Lilánál, gazdagabb Lilánál. Nem veheti el Dobszki... hogy is vehetné el.

Kinn hűvösödött. A kerekő-utcát fölverte a sár. Fa hullatta lombját, rét a mezét s reggelenként apró szemekkel lepte el a dér a zsendelyes háztetőket.

Egyszer, – este felé volt, ködös borongós idő – hogy az öreg ember aludt ott benn s az egyedülvalóság kiállhatatlan volt a sötétedő szobában, – otthagyta székét Sebestyén Eszti s nesztelenül kilépett az utcára. Csendesség volt mindenfelé. A homály elzárta a kilátást. A berek zöldjén, lombos fáinak árnyékán pusztulás ült és sötétség.

Emberrel akart beszélni. Nem bánta volna, ha akár a rongyos vad Bab Feri lesz is, ki útjába vetődik. A házuk felé nézett. Alig lehetett odáig ellátni. Valaki oda volt támaszkodva a Babék házának kapugerendájához, – telt, magas férfi alak; kabátja álláig húzva.

Esztikében megdobbant valami. Ha Dobszki volna... Az úrias Dobszki, kivel még soha sem beszélt... Mintha félne az az ember tőle. „Csúfabb vagyok-e mint Lila?” kérdezte magától.

Egyszerre valami ötlött az eszébe.

– Hátha követne, ha előre mennék, – dünnyögte – s megszólítana... Hátha...

Elfelelte a láztól gyötört öreg embert, elfelejtett mindent. Keszkenyőjét szorosabban húzta gömbölyű vállai köré. Izgatott volt, mint a ki nagy elhatározás után nagy cselekedetre készül.

Arra nézett, hol az a sötét alak állott s szapora léptekkel indult a szűk, homályos sikátor felé, mely a piacra visz.

Nehéz párázat ült a sikátoron, gyertyák csillogtak fel az ablakokban. Víz csobogott lábai alatt, s a kövek síkosak voltak. Hallgatózott egy-egy percre s szinte lihegett a nélkül, hogy fáradt lett volna. Léptek kopogását hallotta a háta megett s reszketett, mikor kellemes hangú férfi szólt hozzá:

– Hova megy kegyed?

– Én... én... uram.

– Megengedi, hogy kísérem?

Nem tudott felelni. Ilyennek képzelte a Dobszki hangját. Tán hallotta is; talán álmában vagy émetten, – ki mondaná meg?

– A hova megy, oda megyek én is, nincs semmi célom.

– Orvosságért megyek a bácsinak.

Hazudott.

– Szomszédok vagyunk és soha sem látjuk egymást; hányszor szerettem volna pedig szólani kegyeddel.

Eszti is olyan néma volt, mint az est.

– A kertben láttam egyszer s az ablakban néha. A körülmények tiltották, hogy felkeressem. Mindent adtam volna pedig érte...

– Mikor a szomszéd házát megvettem, kegyedért tettem... Miért bújt előlem?... útált-e, félt-e?

– Én... én?

Hangjában kérdés volt és felelet.

Sokat nem beszéltek... Itt-ott keskeny ösvényt hagyott az utcán folyó víz. Összeszorúltak. Egy árkon átsegítette Dobszki a kezénél fogva. Ott is fogta remegő ujjait saját erős kezében.

Kendője lecsúszott válláról. Reszketett tán a hideg miatt. Dobszki föltette a kendőjét. A leány azt mondta:

– Félek.

Egy saroknál visszafordult Eszti a kerekítő utca felé. Mikor a házukig értek, sötét volt.

– Ha láthatnám mindig, – sügta Dobszki, – minden vagyonomat odaadnám érte. A bácsija – betegen – tán nem is engedné meg; pedig szándékaim tiszták. Én világot láttam s tudom tisztelni a nőnemet, de a gyanúsítás átka a világnak. Itt szándékozom e kies helyen megtelepedni s csupán barátságos szomszédságáért vágyom becses ismeretségükre...

A kapunál megfogta kezét és megcsókolta.

Oh... égette mint a tűz ez a csók! A fülében mind csengett: „szándékaim tiszták.” Miért mondta?

Mint fenséges hős, mint a mesék mérhetetlen erejű királya volt a szemében Dobszki. Hangja, tartása egy-egy csoda. „Szándékai tiszták.” Kinn pedig a szeles zimankós időben a falat verte hatalmas öklével Bab Feri s úgy hörögte, mint egy bolond: – Megölöm... megölöm!...

V.

– Megölöm, – nyögte.

Mély fájdalmat érzett egész testében. Feje nyilallott s melle mintha szét akarna repedni. Hozzáátaszkozott a falhoz s kábult agyában csak ez egy szó keringett: „Megölöm.”

A havas eső verte tűzben égő képét, fedetlen koponyáját, míg kísérte szeretőjét s Dobszkit a mint kézen fogva s egymáshoz szorúlva mentek a sötét utcában.

– Hugom után ezt is... ezt is!

A tüdeje alig tudott megtelni levegővel s homlokán nagy vízcseppek ültek. Merőn nézte az egymás mellett álló két házat, hol Eszti él s a hol Dobszki uralkodik.

– Megölöm, – nyögte.

Tapogatózva ment a falak mellett. Lába alig bírta. Azt sem tudta, mit tesz. Be akart rontani a kapun, hogy számon kérje gyötrelmeit, kínját Dobszkitól. De a kapu be volt már zárva.

Az utcára nyíló ablak elé állott s benézett rajta... Benn Dobszki az ágyon végignyúlva. Az öreg reszkető ember a kemence mellett összezsugorodva; az ajtóhoz támaszkodva a sovány alázatos képű magas asszony, s Lila mosoly nélkül, megsáppadt arccal, az asztal mellett. Szűk homlokán egy-két tincs vastag fekete hajából, szeme héja összefogva, mint a szendergőé.

Nos?... megvette Dobszki őt is, a házat is. Megvette a szegénységet s a becsületet: pénzen. Olcsó portékák, ha a nyomor boltjában árulja valami kapzsi asszony.

Látta egyszer Lilát – megtetszett neki, eladó volt, s hát?... Megis únta már. A tavasz óta lakott itt s a hosszú nyáron – éppen Lila miatt, – csak alig látott keresete után.

Abból élt Dobszki, a miből legkönnyebb: az emberek bolondságából. Formája, módja úrias volt, keze nem reszketett, ha százak veszték el kártyájának egyetlen lapján és a szeme nem fénylett, ha százak jöttek vissza azon.

Ma itt lakott, holnap máshol. Erre járt, megtetszett neki ez a kis város; – meg is únta az idillt.

És íme... az a szőke semmi gyermek, – még csupa érzés, költészet... keze, lába: egy csepp; arca hamvas, mint az őszibarack héja... hangja remegő; szeme félénk, – íme ide vetődik az útba.

Úgy vélte Dobszki, érdemes még maradni, hogy felvegye a földről ezt az Isten adományát.

Kacagott arra gondolva, hogy Bab Feri féltette tőle Esztit. Bab Feri, a hitvány!

Terve kész volt. Mesterségével járt a dolgok higgadt kigondolása. Úgy tekintette az egész ügyet, mint egy csinosan kezdődő parthiet, s haza ment, hogy rendelkezék Babnéval a ki az *útő* lesz.

Ő adott kenyeret, ő parancsolt.

Intett neki kezével s halk hangon adta elé kívánságát.

Ha látta volna azt az égő szempárt, mely benézett a szűkös ablakon, nem mosolygott volna legalább.

Babné hevesen felelt vissza s elutasítólag intett. Dobszki pénzt mutatott neki s mintha mondta volna: „kell-e? nem-e?” Aztán megcsendesült az asszony, elfordult az ágytól s hallgatta a parancsot.

– Mit főzhet, – dünnyögte Bab Feri az ablak alatt, – mi gonoszt? Kit akar megrontani? Miért mutat pénzt?

Nem is gondolkozott sokat. – „Ügyelni fogom, – mondta szinte fenhangon, – ügyelni akarom”, – s átvette magát az alacsony korláton a sötét udvarra. Végigsimult a fal mellett az ócska ereszig, hol az öreg Bab süttette roncsolt testét néha a nappal s a törődött szalmán végignyúlt.

Azon éjjel hideg volt. A tél nagy erővel köszöntött be. Hitvány fekvőhelyén összezsugorodott Bab Feri, mint egy kutya, s nézte a kitisztúlt, megcsillagosodott eget.

Az éles maró hideg csonttá fagyasztotta a sarat s csak úgy reggel felé kezdett hullani a hó. A fák ágai mintha betollasodtak volna s a rögök közül ki-kicsillogtak a ragyogó pelyhek. Köddel virradt, mely elfogta a kilátást.

Bab Feri reszketett a hideg miatt, de reszketett attól a gondolattól is, hogy valaki meglepi búvóhelyén. Félt volna valakivel találkozni az övéi közül.

Valami oktalan remény fogamzott meg benne Esztit illetőleg. Szerette volna elhinni, hogy a mit ő látott az este, tán nem is úgy van, a mint látta, – hogy valami tévedés van a dologban.

El nem ment volna a környékről semmi áron, míg nem beszélt Esztivel; nem tudta ugyan, hogy miről szólna vele, de hangját akarta hallani okvetetlen.

Hátrament a kertbe s a Pandrák bácsi házát nézte nagy sovárgással.

Hányszor járt ő a sövényen át! Hogy ismerte az Eszti kedvenc búvóhelyeit, ott a jázmin bokor aljában, túl a galambbúg mellett. Amott az ösvényen sétáltak együtt bűbájos estéken... Hó most a földön, fagy, tél, pusztulás bokron, fán, édes szerelmen.

Izgatott volt Feri minden hangra s egyszer, – azt sem tudta hogyan, – csak ott találta magát a ház ajtaja előtt, kezét a kilincsen látta s belépett.

A szövőszék, a kenyérsütő kemence, a falon függő csuprok, a cserfa szűszék, mintha mind igen csodálkozva néztek volna rá. Esztendőktől fogva nem volt szabad lábát ide betennie. – Pandrák bácsi tiltotta ki, mert tekerdő, korhely, kitől minden leányos apa félhet, mint a pestistől. Most itt volt, s szeretett volna máshol lenni, de el nem ment volna, ha űznék is.

Beléptének zajára Eszti kijött s meg volt ütődve.

– Mit keres itt, – kérdezte – hogy jött ide?

Bab Feri suttogott:

– Látni akartalak, Eszti, minden áron. Ne haragudjál érte.

– Menjen ki az istenért... mit mondana a bácsi, mit a ki itt kapná?

– Ne űzz... nem hagyom, nem mozdulok. Mondanom kell valamit, kérdezni akarlak valamiről.

Homlokát simogatta; akadozott:

– Nem is tudom, hogy kezdjem. Már a szót sem kapom... Eszti, nézd, itt lestelek ezen a hideg éjszakán. Meg is vagyok fagyva... Csak arra felelj: Úgy van-e a mint volt? Úgy szeretsz-e?... Koponyám teljék meg sárral... essék szét a csontom, ha birom tovább a kínoamat... Nem is tudom, mit beszélek. Úgy van-e, a hogy volt, Eszti?

– Bolond... Menjen ki innen... menjen ki.

– Felelj... csak erre felelj s esküdjél is meg és aztán itt hagylak... Úgy van-e?...

– Úgy van Feri... úgy.

– Lát az Isten...

– Lászon...

Benn a betegszobában nyögött Pandrák bácsi. Bab Feri kinn volt a havas udvaron.

– Ki beszélt veled, buba, ki járt itt?

– Egy csavargó, bácsi.

– Adtál volna neki egy darab kenyeret s hagyta volna, hogy megmelegedjék... Elkergetted-e?

– El.

...Elkergette.

Útálság volt rá gondolnia. Szíve, feje más képekkel volt tele. Össze sem hasonlította Dobszkival. Szentségtörésnek vélte volna. Egy elrongyolt bubát ha eldob a gyermek, mikor újat kap helyébe, – sajnálja-e?

Hallotta a Dobszki hangját, a mint mondja: „Szándékaim tiszták”; érezte keze szorítását s hő futott át testén.

Minden darab bútor, egy porszem is csodálatosképpen Dobszkit juttatta eszébe, az úrias Dobszkit.

Soha sem szeretett Eszti. Csak ámitott mindenkit. Dicsekedett diadalaival. A koldús csodálata is hízelgett volna neki. Azt a mit Dobszki iránt érzett, elásni szerette volna a föld alá, hogy ne lássa senki, hogy ne tudja senki.

Néha felvillant a szeme s belsejében mondta valami: „boldog vagyok”. Máskor tárgyaltalan ingerültség, izgalom, láz fogta el, s fájdalmat érzett.

Egyik percben csevegett, mint egy madár, – majd az ablaküveghez verődő légy zúmogása is bántotta.

Megölelgette Pandrák bácsit, megsimogatta forró homlokát, s aztán kiszaladt a csendes hátúlsó szobába és sírva, kacagva borúlt az ágyra, betemetve kipirúlt orcáját a puha párnákba.

„A buba megőrült”, – azt mondta volna Pandrák bácsi, ha látja.

Elszaladt az ablakhoz, kinézett az utcára. Kiállott a küszöbre, hogy letekinsen a kertig. Nyugtalan volt. Az órák nehezen teltek; vége nélkül való volt a nap.

Hó esett. Az ég sem volt érzékkel a Sebestyén Eszti örömei iránt.

Szürkült már, mikor Babné átnézett Pandrák bácsihoz.

Beteglátogatóba jött, úgy mondta. Csupa részvétből, régi szomszédi szeretetből.

Megkérdezte, hogy alszik, hogy eszik, mit szeret, mit utál az öreg úr. Hasonló esetekre emlékezett, melyből mind nagy könnyűséggel gyógyultak ki az emberek.

Orvosságokat ajánlott. Tejbe áztatott hagymát, tört gyömbért, eleven borsos árnikát, csihánygyökeret. Mellesleg a drágaságról panaszkodott, a nagy adóról, az emberek rossz-ságáról. Számtalan példával igazolta szavait és segíteni ajánlkozott, – ha meg nem vetnék.

Mikor búcsúzott, megfogta Esztikének a kezét s édes aranyos leányának nevezte, kit úgy szeret, mint a saját véré. Kivonszolta a pitvarba a gyermeket, megnézte, ha be van-e jól téve az ajtó, hol Pandrák bácsi fekszik s aztán minden átmenet nélkül súgta:

– Aranyom! Hogy szereti magát a mi lakónk!

Oh... orgyilkos támadás volt ez. Reszketett rá Eszti, mint egy falevél.

– Mind magáról beszél... Dicséri, magasztalja. Elmondta nekem, hogy együtt sétáltak a múlt este. Úgy van velem, mintha anyja volnék. Milyen úr az, Eszti! A kit szeret, beh jól van annak dolga! Kár, hogy maga, aranyosom, meg sem ismerheti jól. Mert tudja, lelkem, ő nem jöhet ide, minthogy beteg van a háznál, s elmegy tán örökre a városból a nélkül, hogy magával beszélhetne. Oh, hogy sajnálom, szívem, oh, hogy búsulok utána. Maga is bánhatja, tubám, mert magához való finom úr, a kinek ugyan megtetszett. Csak átjöttem, hogy ezt megmondjam s megvigyem, ha valamit izenne neki. Na nem izen semmit?

– Én néni... én... – csak hebegett Eszti.

– Nem tartóztatom, szívem. Megfázik, menjen vissza...

Meg is ölelte, meg is csókolta. Újra aranyosának nevezte s édes vérének és szaporán iramlott haza.

Erős kar fogta meg kinn az utcán a nyakára tekert viseltes keszkenőt.

– Mit kerestél ott, – kérdezte egy durva hang, – mi bajod volt annál a háznál? mit rontasz, mit pusztítsz?

Alig tudott felelni:

– Feri – mondta, – te vagy? Ereszd a nyakamat, bolond. Hát beteget látogattam. Mit csavarogsz itt, mit leskelődöl? A szomszédba csak átjöhet az ember, azt hiszem? Bocsáss el.

– Vigyázz... vigyázz magadra!...

VI.

Soha irgalmasabb szívet mint a Babnéé!

Úgy megszánta azt a szegény gyermeket a mellett a beteg ember mellett, úgy megkönyörült rajta, hogy; dehogy ne segített volna neki a háztartás nehéz terheiben.

Sőt ott ült mellette úntalan. Fát hozott, tüzet rakott, sepergetett, tett-vett.

– Elsenyved itt, aranyosom, – mondta, – e mellett a folyton nyögő ember mellett. A szem elveszti fényét, megfakul a képe. Kár ilyen virágszálért. Örökös kár.

Simogatta a Pandrák bácsi lázban égő homlokát, s hallgatta töredezett szavait.

– Miért nem néz ki a friss levegőre, szívem? Miért nem jön át hozzánk, mint máskor? Ügyelek én itt, gyöngyöm. Hiba nem lesz.

Néha megfogta az álmadozó gyermek kezét, szemébe mosolygott s kérdezte: – Semmit sem izen, édes?

Máskor, úgy véletlenül – rájön a szó az ember szájára! – hírt mondott Dobszkiról:

– Ott ül szegény az ablak mellett, – tudja, szívem, az első szobában, a hol a mi asztalunk állott régebben. Fejét a tenyerébe hajtja s búsul. Nem is tudom, mi bánthatja. Ilyen két napja, mióta magával beszélt. Csak sóhajt, nem is eszik. Alig tűrtöztethetem, hogy át ne jöjjön ide magához. Okvetetlen látni akarja. Pedig maga nem szeretné, ha ide most betenné lábát, úgy-e galambom? Ezért a szegény betegért sem.

Nagyokat lélekezett néha és súgta: – Nehéz terű a szerelem. Sok el se bírja.

...Kinn hullott a hó. Nagy pelyhek szállottak meg faágat, szalmás tetőt, s tették egyenessé a kerekő utca göröngyös talaját. Jégvirágok képződtek az ablakokra szeszélyes formákban.

– Raknánk tüzet, aranyosom, – mondta Babné, – a hátsó szobába. Meg kell ott fagyni, olyan hideg van.

– Tüzet, néni... kinek?

– Nem tudja az ember, szívem. Ha valaki jönne, az sincs, a hol szóba álljon vele. Itt csak nem is lehet, mert az öreg gyenge. Nem viszi szegény sokáig... nem bírhatja. Nagy betegség a vénség.

...Ki jöhetne hozzá? Ki kereshetné fel? A levegőből, a szoba minden szegletéből, virág a cserépből, porszem az asztal felületéről, minden felelt egyszerre: „Dobszki”. – Lehúnyta a szemét Sebestyén Eszti, – s őt látta. Lélekezett: őt lélekezette. Kezén keze szorítását érezte. Agyvelejének minden szemerkéje az ő nevével tele. Némi fájdalom testében s végtelen boldog izgalomban minden csepp vére. „Nehéz terű a szerelem, – hallotta, – sok el sem bírja”.

Oh! Babné tele jóssággal, gondossággal. A mint szürkült, ropogott is a fahasáb a hátsó szoba nagy nyitott szájú kemencéjében. – Hátha jönne valaki?

Az öreg Pandrák bácsit is rettenetes olykor hallgatni. Vivődik, küzd. Orcáján kipirúlnak a ráncok s fehér gyér hajszálait össze-vissza kúsálja izzadságos kezével.

Nagy színházat lát... türehtetlen világosságot s népet körülötte mérhetetlen sokat. A levegő nehéz; – mellette bummog a nagy dob, döng a gordon, sír a hegedű és sivítnak, bömbölnek a trombiták.

...Karban deli vitézek, ékes leányok. Harsog a szárnykürt s felzúg a kar:

„Szárnyat ölts fel szívem gondolatja,
És repülj az imádott hazába...”

Keze jár a levegőben s komolyan, szabályosan veri ki a négy-negyedet. Ajaka mozog: „...Halkan... erősítve... sext... vermindete...” Aztán dúdolja a dallamot: nehéz a szíve az embernek, ha hallja.

– Oh néni, ma ne, – fakad ki Esztiből, – csak ma ne!... félek ha idejön. Szólani se tudnék hozzá.

– Bubám, ne legyen gyermek. Ott epesztené azt a drága urat. Más leány boldog volna, ha szóba állhatna vele... A hátúlsó szobában elbeszélgetnék az időt, – én itt ülnék addig az öreggel... Meg is mondtam neki, hogy ma este ájtó lehet. Ha látta volna, gyöngyöm, milyen boldog volt... Hogy szereti az magát, Eszti!

– Félek, néni... félek. Azt hiszem, szétreped a fejem. Mit is mondjak neki?... Miért is jön ide?...

Babné kacagott. Megfogta a gyermek remegő kezét és suttogott a fülébe, míg az öreg ember lihegése s egy-két szaggatott szava hallszott csak a sötétedő szobában.

– Már átmegyek, aranyom, s megmondom, hogy jöhet. Maga csak legyen a hátúlsó szobában s várja ott. Én ügyelek itt... Édes bubám... – Meg is ölelte: – Úgy szeretem, mintha saját vérem volna.

...Aztán nyílt a kapuajtó. Nyikorgott. Eszti azt hitte, hogy hallja azt a nyikorgást az egész világ. Az udvaron végigjövők kopogása fel kell hogy verje az egész város csendjét.

Ha látná valaki... ha tudná a bácsi, hogy idegen jön a házhoz. Ilyenkor, mikor a tolvaj jár s a ragadozó vad az erdőben.

Dobszki lépett be a hátúlsó szobába. Mosolygó arccal, csendesen.

– Úgy vártam e percet, mint a vízbehaló a mentőt. Életem is kevés ezért a boldogságért; szolgálatába adom, a mit még megér. Mi hasznát venném úgyis kegyed nélkül... mire való volna nekem! Ha megkönyörül rajtam, ha nem vet meg, dúsabb leszek minden királynál.

S miközben meghajtotta nyúlánk termetét, megfogta a kezét Sebestyén Esztinek:

– Oh szóljon szívesen hozzám, – folytatta. – Ne hagyjon elepedni, elsorvadni szerelme nélkül. Ez a hely az én mennyországom, a levegő, melyet kegyed mellett szívok, az én üdvöm. Tegyen boldoggá, Eszti, – legyen az én drága kincsem...

Kezét szorongatta s benézett a szemébe olyan tekintettel, milyennel a kígyó igézi le a szegény madarat.

Eszti is úgy vergődött, mint egy tehetetlen galamb. Orcája égett, minden íze reszketett s inkább lerogyott, – semmint ült, – a széles fadivánra.

...A beteg szobából hallszott az öreg ember rekecses szava: „Oltsátok el a lámpákat... oltsátok el... megvakulok!... Egész kar: »szárnyat ölt fel, szívem gondolatja.«”

Dobszki suttogott:

– Nappal s álmomban látom. Imádkozni szoktam hozzá, mint egy szent képhez. Minden gondolatom itt van... Oh szeressen... szeressen!...

Eszti felriadt egyszerre:

– Az ablak alatt van valaki... Mozgást hallottam, s mintha valaki benézett volna... Istenem!

– Senki, édes, senki... Ne gondoljunk a világgal. Ne féljen mellettem. Minden hatalom, minden erő ellen megvédek, véremmel, életemmel.

– Láttam a szemét... Az üvegtábla megkoppant. Félek... Istenem!

– Ide keblemre, Eszti; itt van a helye... viharban, vészben. Miénk az élet, a szerelem...

Mint egy könnyű pelyhet, úgy emelte magához.

Karcsú dereka meghajlott az ölelésre s tele kéjes édes boldogsággal simult a Dobszki széles mellére. Lélekzete elakadt s mintha álom akarna nehezedni két szeme héjára, úgy érezte.

Dobszki súgta: – Édes mennyországom!

...S az ajtót durván szakították fel, – megrengett bele a padló, – s úgy termett a szobába Bab Feri, mintha a pokol vetette volna oda.

Hörgött. Nem is volt emberi szó, a mi elhagyta rángó ajakát:

– Most megöllek, Dobszki... Utolsó órád ütött... A legutolsó!

Pusztá kézzel volt. Ruhája rongy, feje fedetlen, a szeme rettenetes fényben.

Egy ugrással átvette magát az asztalon, melyet Dobszki állított elébe s mint egy vad-állat ragadt belé a megrémült emberbe.

– Számolsz a hugomért, – ordította, – számolsz a szeretőmért, számolsz az életémért!

Csupasz nagy öklét magasra tartotta s rávágott a Dobszki koponyájára.

– Számolsz minden gazságodért, a szeretőmért, a szeretőmért...

Dobszki vérzett; sápadt arca, színtelen ajaka: mint egy halotté. Elkábult az ütések súlya alatt, melyek omlottak fejére.

El volt vakúlva Feri; az örült ember dühével vágott, szaggatott.

– Ez Liláért... ez a becsületért... ez a szeretőmért.

Dobszki érezte, hogy elvész. A kétségbeesés erejével kapaszkodott Bab Feribe. Megragadta vállát s összefogóztak.

Kinn Babné szaladott végig az udvaron s ordította tele torokkal: „Segítség... segítség!”

Az öreg ember felült ágyában. Tévetegül tekintett erre-arra. Félíg ébren, félíg lázban kiáltotta: – Csendesebben... Bombardon piano... Kar diminuende... csendesebben...

Sebestyén Eszti pedig tán nem is élt. Ott állt a falnak támaszkodva. A mi bensejében végbement, az iszonyat, a kín, rengetege a fájdalomnak: látszott az arcán is. Ajaka nyitva, szeme a küzdőkön. Zuhanás hangzott. Dobszki verte be a fejét az asztal szegletbe s esett le a földre. Vére omlott. Bab Feri ott térdelt a mellén. Utánuk hullott a gyertya is. A sötét szobát a tűz vereres fénye táncolta körül.

Kinn Babné kiabált: „Segítség, gyilkosok, segítség!”

A ház környéke népesedni kezdett. Innen-onnan szaladtak az emberek. Zavart hangok, ajtó-csapdosások mindenfelől. Csendes meleg szobájukból felvert mesteremberek, ijedt vén asszonyok, rivalgó gyermekek a szomszédokból. – Gyertyák csillogtak fel az ablakokban s a Pandrák bácsi kicsi udvara telt betódulókkal. A tömegben két kézzel nyitott magának utat Bab Lila.

– Világot, – kiáltották, – gyertyát!

Nyomultak be az ajtón: Fogjátok meg... ne hagyjátok... gyertyát... gyertyát!

Lökdösték egymást előre. Valaki azt kiáltotta: – Az első szobában csak az öreg cseh hörög.

– Gyufát gyújtsatok hát!

– Ne taszigálj...

Világ került.

Bab Lila sikoltva ugrott a verekedők közé. Dobszki már alig lélezett. Arca ki volt szederjesedve.

A bejáratot elállták s olyan csendesség lett egyszerre, mely fullasztóbb akár a kétségbeesés lármájánál.

– Úgy, – csendült meg a Lila hangja, – úgy, Sebestyén Eszti, a szeretőd verekesznek. Úgy, becsstelen, sunyi. Te fertelem, te! Vért ontanak érted, ártatlan bárány. Úgy! Lepöklek utálatos.

Majd beleragadt körmével a bátyjába, szeme lángolt mint egy fúriáé s ráborult Dobszkira, ki élettelenül volt elnyúlva az agyagos padlón.

– Céda! – kiáltották a vén asszonyok Esztire, – becsstelen! – végignézi a míg ők egymást érte.

Egyik megrázta Esztit a vállánál fogva:

– Mozdulj! – sikoltotta durván, – ne szenteskedjél, útalatos!

Bab Feri dühösködött mint egy farkas: – Eresszetek... Őt is megölöm... Eresszetek, ő hitegetett, ő bolondított... verje meg a Jézus! – s aztán megeredt a könnye.

– Mocsok, te! – sikoltotta Lila – éjjel jönnek hozzád a széptevők... Fertelem! – És rá-
ütött.

– Dobjátok ki innen! szólt egy hang.

– Vessétek ki... ki kell lökni, – kiáltották mindenfelől.

– Csendesen, – mondták mások – az öreg Pandráknak mindjárt vége van. Ne zúgjatok. Kitaszígták Sebestyén Esztit. Mindenki lökött rajta egyet.

A hideg megcsapta arcát. A kapuajtót nyitva látta s mint egy eldobott kő, vakon szaladt ki rajta.

*

Az országút mentében a kukorica földek fehérlettek a hótól. Fekete kocsányok meredtek ki s itt-ott kóréból piramis. Háttérben a téglavető agyagdombjának tetején a fák: mint annyi nagy, sötét, kiterjesztett szárnyú madár.

Jobbra a berek vén, rothadt fűzfáival, balra fenn az erdő.

Az út szélén kőprizmák.

Sebestyén Eszti megbotlott némelyikben s végigesett rajta. Ha megvágta az éles kavics képét, nem is tudott róla. Futott, míg tartott a lélekzetében s aztán lihegve állott meg s félve nézett hátrafelé.

A kanyarúlatnál a szt.-györgyi fogadó kéménye még füstölt. Ajtaja zárva s a sövény mellett dühösen ugató kutya.

Az éles szél csomónként kapdosta fel a havat s verte az Eszti arcába. Rémitette a lombtalan fa, saját lépteinek zaja s minden ebben a fekete éjtszakában. Hallotta a hangokat: „dobjátok ki... vessétek ki!”

Félve tapogatta a fogadó ajtaját. Be volt zárva. Kopogott s el szeretett volna futni, mikor kiszólt egy durva hang: – Ki az?

Nehéz szag az ivóban, fullasztó meleg.

– Mit keres a leány?... Mi kell?

Alig nyögte Eszti:

– Szállást kérek az éjtszakára.

– Szállást?

A faggyúgyertya lobogásánál gyanakvó szemmel nézték kereken körül. Az asszony is elébűjt, álmosan, borzasan.

– Becsületes szándékkal nem jár ilyenkor ember.

Honnan jön a leány?

– A városból jövők... Ne űzzenek el.

Súgdostak a szegeletben. – Te szólj, Ráchel, – mondta a gazda.

– Van-e pénze? kérdezte az asszony. – A szállásért pénz kell. Magáé az a gyűrű az újján?

– Odaadom, csak reggelig hagyjanak itt. Elülök csendesén a padon.

Nehéz éjtszaka volt. Álma... nyugalma... oda minden. A Pandrák bácsi iszonyú nyögését, lázas szavait hallotta szüntelen, – s azt a nagy zuhanást.

Hova menjen?... A szentföldi csendes faluba, a klostrom alatti szalmás házikóba... apjához, anyjához?

Haza Mikházára...

Alig virradt, mikor a gazda fogta be két lovát.

– Vigyen el engem is, vigyen magával. Mindenemet odaadom, csak itt ne hagyjon.

Könnyűlést érzett, mikor fenn űlt a szekéren.

Az úton emberek jöttek szembe, kik a városba igyekeztek.

– Kit viszel, zsidó? – kérdezték.

A gazda hunyorgott: – A leányomat.

Éles, metsző hideg volt. Szagatta az Eszti testét. Arca majd megfagyott. Néha felnyögött. – Fázom.

– Kaálig elviszlek, – mondta a gazda. Túl lakol-e azon?

– Túl, – Mikházán.

– A városból jössz?

– Szolgáltam.

Szeméből könnycsepp hullott ki. „Oh mikor érek haza!” Gyermeksége óta nem járt ezen az úton. Mikor malmot faragni hozták be a kaszások.

Dél volt, mire Kaálhoz értek. A nap rásütött a vidéket elborító hóra. Egy-egy pehely úgy csillogott, mint a Szent János bogárka. A fagyos út csikorgott a kerék alatt.

– Mid van? kérdezte a gazda. – Semmid sincs, hitvány. Mit vegyek el tőled? Megfagysz, ha lehúszom a réklidet. Menj isten nevében.

A gyűrű újján volt immár.

Eszti futni kezdett. Gémberegett tagjai fölfrissültek, – de nem bírta sokáig. Messziről látta az iszlói hegyet s a havasokat. A kaáli patak csörgött le mellette sebes zuhogásban. Szélein fénylett a jégreteg.

Emlékezett a fűzfákra. Ilyen csonkák, beletlenek voltak akkor is, mikor utoljára látta. Egyikhez hozzátámaszkodott. El volt fáradva.

– A hajlásban van a Szt. Péter kútja – mondta magában, – megnyugszom a kávján.

Ott volt a kút. Körülötte a befagyott posvány. Előtte a rothadó itató válú, oldalain jégcsapokkal. Csókák és játékos szarkák repkedtek a gémen.

Nem pihenhetett meg Eszti, mert az iszlói hegyen felkanyargó gyalogösvényen embert pillantott meg s azt akarta utolérni.

– Bácsi, – kiáltott utána, – bácsi, álljon meg!

Aztán kitörő örömmel, sikoltva szaladt feléje, hogy megismerte Simi bá-t, a vak koldúst, ki a barátoknál lakik Mikházán s kihez Pandrák bácsi úgy hasonlít. Nem változott rajta semmi; görbe botja, a ráncok arcán, mind ugyanazok, – csak a kuttyája más.

– Ki vagy? – kérdezte az öreg.

– Sebestyén Eszti, az András leánya Mikházáról a templom alól, tudja Simi bácsi.

– Az András leánya, a kisasszony vagy? Haza jössz-e? és gyalog jössz? Mondtam apádnak, hogy haza kerülsz. Becsületes leány nem szokja meg örökre a várost.

Aztán végigtapogatta Esztit:

– S haza jössz egészen? Fázhatol. Hiszen ruha sincs rajtad. Így eresztettek el? S te igazán a kisasszony vagy? S még nem mentél férjhez? A társaid már asszonyok. Mihály Juci molnárné lett s úgy él az urával, mint egy király. Hát nálunk fogsz-e lakni?

– Oh be jó, be jó, hogy találom. Együtt megyünk úgy-e, Simi bácsi?

– Te! Az ajakad reszket-e, kisasszony, vagy mi, hogy alig tudsz beszélni? Nem láthatom a képedet... állj errébb. Tudod, csak a földet látom egy cseppet, – s így ha felemelem a fejemet hát még valamicskét.

S felhúzta két vizenyős szemgolyója felett a bőrt.

– S ilyen télbe eresztettek egyedül? Nem szeret a nevelő apád? A kutyát se kell kiküldeni ebben az időben... Ilyen fagyban, a milyent nem értünk... gúnya nélkül...

– Szólj hát, – mondta később, – s ne maradozz hátra.

Hallgatva haladtak.

– Deményházánál nem megyek tovább. Csak ezt a hegyet mászszuk meg s a fáknál leereszkedünk, – látod-e a fákat? Te láthatod.

– Futottam bácsi, s el vagyok fáradva.

– Ne légy elfáradva. Ne állj meg.

Úgy érezte Eszti, mintha nehéz súlyokkal húzná le lábát a földhöz valami láthatatlan erő.

– Pihenni kellene bácsi... Egy kicsit csak...

A hegy csúcsát még nem érték el.

– Ragyás Birinél tegnap volt keresztelő, – motyogta az öreg. – Az is egyvívású veled. Nagy traktát csaptak, mert az ura hat ökrös. Most asszony volnál te is, ha otthon maradsz vala... Így is jó na. Lépj sebesebben.

– Nem bírok. Egy percig csak, bácsi. Álljunk meg. Itt a tető. A koldús-kő-re leülök egy cseppet, – csak, hogy szélyvel nézzek.

– Látom Deményházát, látom az erdőt s az utat is az oldalban, de el vagyok fáradva... Harangoznak Deményházán, nem hallja-e, Simi bácsi? Miért harangoznak? Mintha a „füleki” hangja volna.

– Dehogyan harangoznak, Sebestyén Eszti. A „füleki” nincs is Deményházán. Csak ne űlj le na, mert itt maradsz. Add a kezed... a kezed... Sietni kellene. Este lesz, mire a faluba érünk.

– Oh ne siessünk, bácsi! Olyan jól érzem itt magamat. Pihenjünk meg. Az éjjel nem aludtam egy cseppet sem. Azért vagyok bágyadt... Hallom, bácsi, hogy harangoznak... hallom igazán.

– S mintha itt mellettem zúgna a malom is... a mi házunk mellett való malom. Hol is vagyunk?... Ha tudná a bácsi, be jól esik, a mint a fejem zsibong. Csak ne nehezednék el a szemem...

– Add na a kezedet, te Eszti... add ide; – együtt menjünk. Én is viszlek. Dörzsöld a lábadat.

– Jól esik, bácsi... Mindjárt... mindjárt. Csak a szempillámat bírnám. A mi madarunk énekel-e, vagy a másé? „Szárnyat ölt fel...” szegény bácsi, bácsi... szívem...

Ásitott. Kezével végigsimította homlokát.

– Mindjárt elalszom...

*

Akkor is aludt, mikor az emberek, kiket Simi bá vert fel, kijöttek Deményházáról Sebestyén Eszti után.

...És aludt örökre.

A veres kakas háza

...Igazán, t. közönség, én engedelmet kérek, hogy pennát merek ragadni a kezembe.

Egyszer: mert nincs valami szép írásom s másszor: mert félek, valaki rossz néven veszi, hogy magánügyemet nyilvánosságra hozom. De minthogy, t. közönség, én nem birom tovább s Kati sem bírja tovább s kénytelenek vagyunk e helyről elköltözni, hol apáink is laktak, s minthogy én a nyilvánosság embere vagyok s akárkinek szívesen adok leczkéket hegedűben, sőt fuvóhangszerekben is, minthogy még mindig vannak szabad óráim, s minthogy apám is a nyilvánosság embere volt... azt hiszem, jogosan szólhatok.

A hogy utóbbi időkben e házban énekelnek és mint a jelekből látszik, a milyen hamisan fognak örökké énekelni, azt én nem viselhetem el s Kati sem viselheti el.

Csak ha a ma reggelit méltóztattak volna hallani, csak ezt az egyet, és méltóztattak volna látni a kakast, ki nevetségesen veri a taktust, hogy tarisznyája csak úgy lóg belé, – akkor, mikor semmi muzsikális ismeretei nincsenek, azt kegyeskedtek volna mondani: „Pucht Adolfnak igaza van, a kis Pucht nem ok nélkül beszél.”

A „kakas” asztalos, – tisztelettel szólok az asztalosokról, kiknek sorai közül reményteljes növendékeim voltak, – tehát gyaluljon és ne verjen taktust. Sőt ha csizmadia volna vagy szabó, – kikeről szintén tisztelettel szólok, minthogy soraik közül hasonlóan voltak reményteljes növendékeim, – akkor sem tanácsolnám, hogy taktust verjen.

Egész kaczagás... de az ember sirni szeretne.

A végén is kénytelen vagyunk itthagyni e házat, melyet én is megszoktam, Kati is megszokott s tanítványaim is (ugy hogy van olyan, melyik keresés nélkül ráakad lakásom ajtajára), csupán a kakas muzsikális dühe miatt.

És láttam épülni e házat!

Minden fedelét, ablakát ismerem, éppen úgy, mint a kakas: össze nem vétek soha sem lépcsőt, sem küszöböt: minden kémény formáját látom, ha behunyom is a szemeimet, s sajnálom itt hagyni, igazán.

Visszatérnek emlékezetembe azok az idők, mikor csak ötön-haton laktunk benne, mikor a számár csürje is megvolt s az eperfa is a ház előtt... visszagondolok a családias egyetértésre, melyben éltünk, s a szívem elfacsarodik.

Esténként kiültünk a kapuba, – akkor csak egy kapu volt – s odagyült az egész utcza.

Az öreg kis Pucht pengette gitárját, s mi énekeltük mind (hogy az arra menő szekerek is megálltak):

– Nem minden szép, a mi szép.
Ki mit szeret, az a szép.

Kati, a kedves, – akkor még borzas feketehaju kis leányka, – pettyezett a tapasztott ülőhely szélén (ma sem tudom felfogni, hol szedett annyi báránylábat össze, mennyire pettyező szenvedélyéhez szüksége volt) s hallgatott. – Emlékszem, hogy néha, ha gyengédebb érzelmeimtől sarkalva beszédet kezdtem vele, bedugta kedves hüvelykjét szájába, csakhogy válassz ne kelljen adnia s úgy kaczagott rám a szemével.

Vizhordó Péter ott gunnyasztott a sasfa tövében vidám képpel, minthogy semmi oka sem volt sirni. Őrizte a szamarat, vizet hozott a Marosról s az egész házban mind ő kapta a kenyérhajat s a sok drága avast. Kótya volt szegény s a hijuban lakott. Haláláért a kakas felelős, a ki elüzte abból a vaczokból egy télen, valami hitvány ládákért, melyeket oda akart tenni. Ostoba, félig kaczagó, félig siró képpel, dideregve ment ki a kapun: senki sem is bánta, hogy ott a tutajörző ház háta mögött megfagyott nyomorultan. Négy-öt szál kukoriczakóréval volt csak betakarózva.

A kedves kis Kati néni is ott mulatott velünk, ki olyan tiszta volt örökké, mint egy virágszál. Csipkés főkötőjét, módos kis kaputkáját, karján lévő kosárkáját, – melyben örökké volt, mikor a piacról hazajött, rezeda vagy lépesméz, – fehér kis köténykáját, – mintha most is látnám... Ott mulatott: hallgatta a kis Pucht gitárját és sugva fordult hozzám:

– Jaj be szép lelkem... nem veres az orrom; be gyönyörűen veri az örege, lelkem... nem veres az orrom.

Mind az orrát féltette. Igen szép volt régebben (ugy mondták) s vénségében sem hagyta el magát.

Virágokkal én raktam ki koporsóját s egy szál tiszta viaszgyertyát vettem a kezébe. A kakas ajtaja elé csináltunk sátrat s abba terítettük ki. A szobába nem fért. Mosolygott, mintha élne. A leánya nekem maradt: – meg is örööm, cziviltől, katonától, míg élek s kezemet mozgatni bírom, – fogadom szentül.

S ott ült e sorok írója is, akkor még hosszú szőke haju fiucska, ki azonban már a Kreutzer Etüdöket huzta ezen apai örökségen, ezen becses kremónain, melynek hasa alig egy héttel ezelőtt vakartatott meg fehérre üvegcsereppel. (Eladó!)

A kakas és Bagó Anikó is mind ott voltak vigan. Tulajdonképen a Bagó Anikóé is a telek, azt el nem lehet tagadni a törvény előtt sem. Igaz, hogy mikor a kakashoz férjhez ment, csak két pár emberre való lakás volt, most pedig lakunk benne huszan. Maga Anikó, – bárha a kakas egy indulatos ki-kiveresedő, lármás, mérges ember – jámbor és erényes volt, mint azt az egész utca megmondhatja. Árulta szegény a kocsonyát s a zsiros téstát durva katonáknak a kis piacon álló nap és soha (tán az orrán és szemhéján levő szümölcsökért, vagy tán kis gödrökkel rakott veres orczájáért, vagy szemérmes magaviseletéért), de soha még részeg ember sem támadta meg valami komolyan.

S mi mind ott ültünk és vigadtunk. A kakas épített egy-egy toldást a házához esztendőnként, törpébbet vagy magasabbat, a hogy telt, kicsi ablakost, vagy nagyot a mint lehetett, míg – míg az a szerencsétlenség nem történt, hogy a kakast az „intézetbe” vitték.

Kiállotta, elismerem, – és sajnálom őszintén, de a mi megtörtént, nem lehet elhazudni.

Oh milyen fölfordulás volt, mikor meghozták a hirt, hogy a kakast „két ügyes zsandárkápár” (mint azt akkor Kati megjegyezte) bekísérte, mert lopott portékát vásárolt!

Állatok bőgtek az udvaron, asszonyok sirtak s maga Bagó Anikó kibontott haját orczájára terítette, s a küszöb mellé kuporgott, merőn nézve maga elé, mint egy bolond. Egy kutya jött át – emlékezem – a szomszédból s nekiesett egy kocsonyás tálnak: Anikó nézte merőn s csak azt suttogta: „egyél kutya... egyél”, – máskor keresztülment volna a lelkén.

A lakók közül egy pár el is költözött, – nem fizetvén házbért természetesen – nem akarván egy tolvaj házában lakni, de némelyek – így e sorok írója s Kati – barátok maradtak a szerencsétlenségben is...

S itt a hála.

Az a két esztendő az „intézetben” kiforgatta a kakast a formájából.

Néhány szál szőre szája felébe és állára ott nőtt (azelőtt olyan ránczos csupasz volt, mint egy juh-sajt); tarisznyája, az a bőrszíjon lógó fekete tarisznya, mely éjjel-nappal oldalán fityeg, ott került; teste ott kövéredett meg s azt az alázatoskodó, utálatos vékony hangot, melyen sipog, ott tanulta el Frates Simontól, ettől a czégéres, szenteskedő gazembertől.

Alig ismertünk rá.

Mikor a kapun belépett, kiterjesztette két kezét, mintha repülni akarna, szemeit forgatta és sipogta: „...Neveztessek e hely, hova én bevonulok, Názárethnek emlékezetnek okáért... Visszavezérelt közétek az én Atyám. Ő vezérelt »be« is, büneim büntetéseért, Ő vezérelt »ki« is. Dicsértessék örökkön örökké...”

Mi mind tudtuk, – megmondhatja az egész utca, – hogy orgazdasága vezérelte „be”; de jól van!

Más természetet váltott.

Azelőtt illetlenkedett az asszonyokkal, szitkozódott, kiabált, – hogy a képe kiveresedett belé, mint egy kakastaréj; – most megcsendesedni látszott s mindig olyan ábrázatokat csínált, mintha abban a percben huzzák volna ki egy fogát.

Mikor e sorok írója látta, mikép veti magát térdre a hegyes flaszteren, s hányja a keresztet, ha üt a várbeli óra; miképen vereti fedetlen fejét az esővel a nélkül, hogy kénytelen volna vele, azt hitte, hogy a kakas otthagytá csekély eszét az „intézetben.”

Új lakókat fogadott be.

Először is a fukari aktuáriust, kit e sorok írója soha ki nem állhatott.

Hosszu képétől, örökös mosolyától, tubákszinü kabátjától, félrehuzott szájától, mely mögül örökösén látszanak az avas fogak, – iszonyodott. (Pedig nem koptatja a fogait valami nagyon az aktuárius, mivel szüntelenül sütőtököt szopogat, melyet darabokra törve hordoz mély zsebeiben, s melytől szakálla, bajusza mindig olyan, mint a békavirágtól sárgáló, gyér kaszáló.)

Hogy a kakas befogadta, mindjárt zenebonát kezdett. Odarakott valami hitvány madarakat kalitkában a Kati ajtaja felé. Tán... hihetőleg egy veresbegyet reggelizett volna be, a mint mondják, a Kati kedves macskája s ezért az aktuárius oly szörnyű lármát csapott, mint-ha lerágták volna a fülét. Megérjük, hogy ma holnap a legyek végett is felszólal, melyekkel a Mila táplálja gyöngé testét.

Ezenkívül, midőn e sorok írója látja, miként dugdosztatik a tubákszin kabát alatt földarabolt fa, stearingyertya, spanyolviasz s írópapiros konczszámra, melyek a hivatalból csenetetnek (míg ugyancsak e sorok írója az elésoroltakat készpénzen kénytelen vásárolni), igazságérzete föllázad.

Beköltözött másodszor Frates Simon, e czégéres gazember, kivel a kakas együtt volt elzárva az intézetben, s kitől a szemforgatásokat tanulta s a táska-viselést: – ki a mint mondja papnak készült, s csupán szemei gyengesége miatt lett csizmadiává. Ki nem dolgozott soha, hanem hizott a más ember nyakán, ki lopott s ezért bezáratott, ki úgy iszik a máséból, mint egy kiszáradt pocsolya s olyan szentnek mondja magát, mint egy festett angyal.

A kakas vele trafikált szüntelen.

Meleg nyári délután volt, mikor ketten azt a nagy orditást csinálták, melytől összefutott az utca.

- Kijöttek a számaink, – bőgte Simon.
- Rámtekintett az én atyám, – makogta a kakas.
- Laudáte, laudáte, – harsogták karban.

Aztán átszalasztották az alázatos Bagó Anikót – kinek pedig tulajdona a ház, s kit a kakas nem is úgy tekint, mint feleségét, hanem csak mint egy cselédet, – a korcsmába, hogy bort hozzon.

A kakas inni akart örömeiben. „Leiszom magam – kiabálta – földig, keresztény felebarátaim.”

Ingre vetkezett s szuszogott, fűtt. Attól félt, hogy megüti a guta a sok italtól. Mégis töltötte a poharakat s kocshintott Simonnal, – míg feleségét egy vizes cseberrel oda állította a háta mögé, hogy locsolja a fejét. Szegény alázatos asszony rakta az áztatott kendőt ritka türelemmel a kakas halántékára s nyaka csigájára, míg ura ivott és ivott, és énekelt – hamiisan – pogány dalokat, a mint csak a torkán kifért.

Mikor fölvették a pénzt a lutristól, mintha az ördög bujt volna mindkettőjükbe, olyan dühvel kezdtek építeni.

A kakas a ház jobboldalán szeretett volna egy lapos fedelű kicsi toldást. Simeon a baloldalon egy hegyes fedelűt. A kakas a kicsi ablakokért bolondult, Simeon a szélesekért. A kakas tornácokat, grádicsokat csinált, Simeon a sátoros kéményeket sürgette. Egyik a keskeny ajtóknál gyönyörködött, a másik a magosakban. Pinczegádorok, szénabevető ajtók, fakilincsek, vaskilincsek, lyukak, agyagos, pádimentomos keskeny és hosszú szobák keletkeztek, titkok... titkok mindenfelé. Kőművesek mocskoltak, ácsok kalapáltak egész nap: meszelő asszonyok kentek, lakatosok dörömböltek: a kakas forgott nagy táskájával s rendelkezett, Simeon szintén nagy táskájával és ordított; Bagó Anikó, – hajával beborítva arcát...

Nem volt nyugtunk... Eltűrtük, Kati is eltúrte, mert apáink is ott laktak.

Elöl az utcára a teénsasszony költözött, ki fehérén szereti a falát, veres pontokkal; bennebb a fukari aktuárius, ki feketén szereti, mert az nem piszkolódik; – az egyik lakó kékre festi az ő részét, a más sárgára: Simon rózsaszínre, a kakas pedig golyákat rajzol az ajtaja fölé korommal.

Renóválnak szüntelenül. A kapuzábék közül egyik örökké rothadt: az ablaküvegek sohasem voltak üvegek, lanternák, papirosok. Mire egy helyt megújították a fedelet, már csorog be a más oldalon: az egyik ajtósarkot alig forrasztották össze, szakad be a másik...

Tűrhetetlen lenne másnak – de mindegy! Apáink is itt laktak.

Ringy-rongy népek költöztek a lyukba:

a) a vigyorgó, sántalábu harangozó, ki örökké dudol s képes könyveket árul: ki ha nincs keresete, a mi ajtónkba ül, s lógatja rossz lábát, csikorogva:

Nem egyéb az oka én bujdosásimnak,
Ide s tova való hosszas járásimnak,
Azok közt sem szünő sok busulásimnak,
Hanem elveszése két szép magzatimnak... stb. stb.;

b) az elcsapott végrehajtó, ki szüntelenül az ő elmúlt nagy dicsőségéről s gazdag sorsáról beszél, (miképen kocsizott négy lótól huzott batárján, hogy ölelgették czimeres nagy urak, hogy szorongatta kezéit a püspök,) ki a méltóságos elnököt úgy hívja, hogy: „Friczi”, s az

alispánt, hogy „Kari”; ki kezeit nadrágzsebében hordja, kidülleszti a mellét, s csak a záp-fogáról beszél mindenkivel (bárha e sorok igénytelen írója egyáltalában hazugnak tartja);

c) a nagy bajszu nyugalmazott őrmester, kitől reszket minden gyermek, mikor köhög, vagy prüsszent: ki egy nagy kutyát tart, örökké olyan hangon beszél, mintha az egész városnak beszélne, olyan port ver, mikor jár, mint egy ernyős tót szekér: ki egyszerre tíz emberre valót ennék s egy akármilyen hordóra valót innék, ha volna: ki akkora bottal jár, mint egy tutajgerenda s mikor valami roppant történetet beszél el – mikép foglalt el csupaszz kézzel egy ágyut, – bumm, olyat vág az asztalra, hogy attól megnyílnék még a szikla is, s ki ha valamit magyaráz, úgy fogja az ember kabátját, úgy megrángatja, míg ronggyá nem lesz s úgy megdöröcsköl a vállát, hogy kék a helye, egy hétre is;

d) mindenféle elrongyosodott, koldus népek: egyik betegesebb, nyomorékabb, mint a másik; kik hápognak, panaszkodnak egész nap: a kik kikönyörgik a falatot az ember szájából s kilopják a szemét a gödréből: kik egymást tolvajnak, zsványnak szidják, verekednek, átkozódnak: egymásra szüntelenül gyanakodnak s mindegyik magamagát mártírnak tartja, kit a „nehéz sors”, az „Isten csapása”, a „rossz emberek” áskálódása juttatott inséges helyzetükbe; – és egy csomó a Kati nemén lévő személy, kiket épen Kati iránt való gyöngéd érzelmeinél fogva nem nevez e sorok írója „asszonyok”-nak.

Senki sem állaná ki e társaságot, – de eltűrtük s Kati is eltűrte, minthogy apáink is itt laktak.

Az elősorolt personák közül senki sem fizet szállásbért, (míg e sorok írója, keservesen szerzett keresményének egy részét, ép e célra kénytelen áldozni, –) hanem csak azért tartatnak a kakas által, hogy ájtatossági gyakorlatokat végezzenek, böjtöket koplaljanak (bizonyos időkben csak hüvelyes veteményekkel, máskor hig levegővel éljenek), proceszsiókban részt vegyenek; este csengettyű-szóra feküdjének, reggel csengettyű-szóra keljenek, a kakas által elé mondandó siralmakat után nyöggjék s köpönyegül szolgáljanak bizonyos gyanus dolgok takarására, melyeket e sorok írója elhallgat (bárha néha lepedőbe takart egyet-mással belopózkodó idegen embereket lát besurrani az egyik kapun s eltűnni a másik kapun, s tudná – ha akarná – hogy a kakas oldala felől való pinczegádorban, sok lopott jószág hever egymáson, melyekből titkos uton adogatnak el – a minek jó vége semmi áron sem lesz).

Azért tartatnak, hogy énekeljenek, szenteskedjenek, míg az „éj fátyola alatt” – mint a költők zengik – eltakartatik az igazság fényes arcza, s míg (a közélet nyelvén szólva) emez istenes gyakorlatok által félrevezettetik a policzia, mely azt véli, hogy itt oly ájtatos gyülekezet lakik, kiket a kakas vezérel a mennynek útjára – a helyett hogy (távol legyen e sorok írójától minden árulkodás!) meggyőződnek, mikép itt lopott portékákat dugdosnak, abból pénzeznek, építkeznek, dáridoznak, mialatt e bűnös cselekmények palástolásául egyebet mutatnak, egyebet hitetnek el a felsőbb hatóságokkal...

Eltűrnők – Kati is eltűrné – más dolgával nincs közünk!... s apáink is itt laktak...

Sajnáljuk is a kakast, kit Frátres Simon ez a tömlőcz-virág tanított meg az igazság eltakarásának eme módjára, s kit e szemétnép befogadására, e törvénytelen cselekmény (tiszteltetlenséggel szólva: az orgazdaság) üzésére s annak istenes gyakorlatok által való eltakarására ő oktatott be bizonyosan addig, míg együtt voltak bezárva az „intézetbe.”

Sajnáljuk, de eltűrnénk, minthogy apáink is itt laktak s nem is a mi dolgunk: mit csinál a „kakas”.

De a mik az utolsó napokban történtek s a mik szüntelenül történnek, azt e sorok írója már zenei – bár szerény – képzettségénél fogva sem viselheti el s kénytelen, életének párjával

együtt elhagyni e helyet, hol mindkettejük apái is laktak, s honnan porait az örök nyugalomnak körisfákkal beültetett helyére vitetni reménylette.

A kertre nyíló kis kapura ugyanis Simeon (kit azért neveznek „Fratres”-nek, mert mint papos ember, a csehgyűléseken így kezdi szónoklatát: „Fratres”) még a mult virágvasárnap oltott mésszszel rámozdította a következő szavakat: „Töltsék el a NAGYHÉT a Kereszténység Lelke szerint”, s e percztől fogva vége a veres kakas házában a nyugalomnak.

Mindjárt vasárnap a Passió-val kezdték a lármát.

A kakas táborokra osztotta népeit.

A strázsamester, mintha egy trombitát dugdosna a torkában, olyan hanggal kezdte:

„Akkor egybegyűlenek a Papi Fejedelmek és a Népek vénei a Fő Pap pitvarába, ki mondatik vala Kaifasnak, és tanácsot tartának.”

A koldus népek kart formáltak. Köztük visitott a kakas, s ki a hogy birta, énekeltek vissza, hogy:

„Ne az ünnepnapon, hogy netalán támadás ne legyen a Nép között.”

Az elcsapott végrehajtó ábrázolta Judás Iskariótest. A félszája volt csak nagy görbén nyitva, s a zápfogáról sziszegte mint egy liba:

„Mit akartok nékem adni és én Ötet kezetekbe adom.”

Simeon mosta kezeit vizzel, egy repedt tekenyőben, minthogy ő Pilátus, míg a fukari aktuáriusnak szívéből látszottak jőni a hangok, mikor sütőtőktől sárga fogai közül sipogta:

„Mirevaló e vesztegetés, mert ezt drágán eladhattuk volna.”

A kakas állott elől kék mundérijában: oldalán a táská. Ő ütötte a taktust, a kinek pedig semminémű zenei ismeretei nincsenek.

Az utczaról becsődültek a gyermekek (közéjük csábított egy pár reményteljes növedékem is) s a vénasszonyok dicsérték a kakast: „mert olyan áhítatos.”

E sorok írója kénytelen volt rendesen előre fizetett szállásáról megszökni s bolyongani a néptelen Marosparton, azon hangok elől, melyek a vénasszonyok tetszését megnyerték. Vékonyan és vastagon énekelni, de a harmónia minden szabályainak ellenére, csak pokoli hangokhoz szokott vénasszonyoknak tetszhetik, kik örökös veszekedés és gyermeksirás között élnek napjaikat.

Csak estefelé mert e sorok írója haza térni, reményelve, hogy óhajtott csendességgel találkozand.

Keservesen kellett csalódnia.

Az egész házat pálmaágakkal fölraakottnak találta. A korbát is be volt szurkálva velök s ezenkívül oly hangok ütötték meg füleit, melyek, egy farkánál fogvást fölfelé huzott macskának száján kellett, hogy kiszaladjanak.

Nem!

Csupán a harangozó ült a kapuban: az rázta sánta lábait s elnyujtott vastag ajkai közül az üvöltötte a következő zsoltárt:

„Bésüledtem a mélységes sárba, és nincs állandóság. Elfáradtam a kiáltásban; berekedett a torkam; elfogytak a szemeim...”

Nem is nevezhető miveletlenségnek, ha e sorok írója, elkeseredésében megfogta a harangozó vállait s megrázni volt szerencséje.

„Sziveskedj Tódor... El innen, sziveskedj egy más oldalára a veres kakas házában: és sziveskedj lefeküdni, nyugalomad végett s másoknak nyugalma végett s torkodat zabozni sziveskedj.”

Nem is felelt csak süvöltötte tovább:

„El ne boritsón engem a víz habja, se el ne nyeljen engem a mélység: se bé ne rekeszsze reám száját a kut.”

...Örök emlékezetre méltó a jelenet, mely most történt.

Kati lépett ki az ajtón: kedves kezeiben egy közönséges nyirágseprű, melyet minden szóváltás kikerülésével odafektetett a harangozó hátára és megszokott szép hangján csak annyit mondott: „Mars...”

És kilépett viszont a kakas, – kék kabátja lógott és a bőrtáska oldalán, orcája felfuvódott s kiveresedett (a miért és lármás asszonyok körül berzenkedő gonosz természetéért nevezték is el „veres kakas”-nak) s: „Jobb lett volna – rikoltá, – ha nem született volna az asszony”, és hadonázott szörnyen.

Kati sem hagyta magát:

„Nekem ne tanácsolja – zengte – hogy mi lett volna jó, nekem ne kántáljon s eltakarodjék e tájékról minden éneklő, míg én fizetem a házbért, mert megemlegeti a születése óráját, a kit még e helyen nyávogni hallok.”

Tán mint észrevehető volt... tán a pincze torkában eldugott holmikról is ejtett volna Kati pár szót, tán gyanusított is a kakas s némi szóváltás egyáltalában el nem tagadható.

E sorok írója csak annyit jegyez meg, hogy közte és Kati között még azon este meghatározottat, hogy a kakas háza, hol apáik is laktak, nem lehet hajlékuk továbbra is... s hogy Kati szemeiből könnyek permetéltek.

Ha tudták volna azonban az említettek, mit rejtenek részükre a következő napok, ugy kétszer fogadták volna föl, hogy elköltöznek.

Kedden reggel ugyanis, még pitymallatban kicsengette a kakas az egész tábort a szűk udvarra.

A harangozó egy ecsetet tartott piszkos kezében s csirizet egy tálban.

Simeon mellette állott valami czédulákkal.

Előléptetett a strázsamester.

A kakas intett a harangozónak. A harangozó megmártotta az ecsetet s végigmázolta a katona széles mellét – Simeon pedig a bekent helyre, egy görbe betűkkel beírt papirost nyomott.

A strázsamesteren a következő név vala olvasható:

„ALEPH.”

Következett a végrehajtó.

Bekenték s ráragasztották hogy: „BETH.”

Sorban jött az aktuárius, ki nevezetett:

„GIMMEL”-nek; Simon, ki: „DALETH” s a harangozó, ki „HE”-vel jelöltetett.

Most a kakas körbeállította őket. Ő maga letette táskáját a földre s mondá: „Kezdetik Jeremiás Profétának siralma, Jeruzsálem pusztulásáról...” S minthogy Jeremiás a romok tején ült, sirván, a kakas is letelepedett a vásott, fekete bőrtáskára.

Aztán intett csombókos ujjával a strázsamesternek, ki rákezdte:

„Mi-ké-pen ül egye-dül a Nép-pel ra-kott Vá-ros...”

E sorok írója csak annyit mond, hogy hallván a hangokat, fejéhez merészkedett kapni, minthogy úgy érezte, mintha valaki belétepített volna a hajába.

Mikor pedig az emberek becsődültek az utcáról csodát látni s Beth ur kezdte el siralmait, ijedten nézett szét: vajjon a veres kakas háza nem merült-e mély vizek alá? s nem tenger fenékről szól-e föl az az üvöltés?

E sorok írója csak annyit mond, hogy a Beth ur hangja állati volt: – csuklás-fuldoklás, levegő után kapkodás; mintha buborékok pattantak volna szét minden szótag után.

E sorok írója kézenfogta Katit s elmenekült a Daleth jajgatása elől, ki úgy nyögött, mint-ha hántanák le a bőrét, s He ur elől, kinek sikoltása folytán viszketést érzett hátán, és keze fején.

Még messzire is úgy hallotta, mintha tiz disznópásztor-kürttel sipolnának valahol a felhők között s nem mert visszafordulni a kedves hajlék felé, hol Kati fölött s hol apáink is laktak.

E sorok írója zenész, s csak annyit mond, hogy kénytelen volt – kénytelen – otthagyni a veres kakas házát, s elköltözni a Nagy-Király utcába: miért is felkéri minden ismerősét, ne ütődjék meg, ha husvét első napjától fogva, egy kis zöldtáblás házacská kapuja fölött látja az ismeretes firmát:

PUCHT ADOLF,

HEGEDÜT ÉS FUVÓHANGSZEREKET MÉRSÉKELT
DIJÉRT TANÍTÓ MŰVÉSZ.

A „mi utcánk” betege

Tudod-e édes kincsem, hogy miért szegeztettem be a kert kapuját, ott a nagy erdő felől, hol az agyagdombig lehet ellátni? Miért hagytam ott a pihenő helyemet, azt az árnyékot adó vén jázmin-bokrot, melynek aljából a szélről ingatott buzaföldek tetején a kanyargó Maros látszik, a falvak a hegység tövében, a berek szürke levelű görbe fűzfáival s a dinnye-földeken őrködő csősz; – hova a legelésző csorda kolompja hallszik, a dolgozók éneke s a vízholdó leányoké, s hol olyan barátságot kötöttem valami veresszárnyu pillangókkal s egynehány verébbel, hogy rám merészkedtek röpködni, sőt egyszer a kalapomban lévő cseresznyébe csipkedett belé az egyik szürke köntösű pajtás?...

Tudod-e?

Elmondom az okát.

*
* *

Látod: itt ebben az utcában a kicsi házakban, mind csak fazekas lakott.

Emberemlékezet óta nem juthatott más szerzet telekhez.

Apától a fiu örökölte a száraztató polczokat, az égető kemenczét, a szükös hajlékot, meg a mi benne volt – s nem eresztettek idegent maguk közé.

Ugy is hívták, hogy: „a mi utcánk.”

Egyszer egy utazó király járt azon tájon. Végigrobogott a kocsijával az utcán, a mi tagadhatatlanul nagy dicsőség. Emlékéről el is nevezték „József-utcának.” De azért csak úgy hívta mindenki, hogy „a mi utcánk.”

Közel az agyagdomb, meg a bővizű papokcsorgója, meg a nagy erdő s meg aztán úgy is a szokás, s úgy is jó... tudja az isten, miért?... de hát csak fazekas lakott benne időtlen régtől fogva, míg egy semmiházi korhely, a „dologtalan Márton”, el nem adta a maga jószágát egy csizmadiának. Egy valóságos, hét gyermekes csizmadiának, a ki egész pereputtyával beköltözött szégyenszemre a „mi utcánkba.”

Persze, „dologtalan Márton” elitta a pénzt s kikerült a kőrisfás hegyoldalba, a sok semmivé vált ember, hiúság, hazugság közé a fekete föld alá; de a szégyen megmaradt a „mi utcánkban.” Meg egy tiz éves fiucska maradt igen nagyon árván és egyedül.

Hányódott biz’ az egy ideig. A halál sem volt elég mentség arra a vétekre, melyet az apja elkövetett. Még inasnak sem akarta befogadni senki; s hányódott volna, ki tudja meddig, ha Deé uram helyet nem ad neki. Tán ott pusztult volna el a „mi utcánk” örök gyalázatára.

Mikor felfogadta Deé uram, ugyancsak volt morgás az utcában, megindultak a rossz nyelvek: „Fogadott – mondták – egy olcsó cselédet magának, gyermek-dajkát, bérest.”

Nem úgy lett. Márton Feriből fazekaslegényt, ügyes, szorgoskodó, becsületes s betűismerő derék legényt faragott Deé uram, a kinek arany volt szíve s a beszéde.

El is hallgattam akárhányszor a szavát. A kertem vége odanyult a „mi utcánkra” s azért nem néztek idegennek. Helyem ott volt esténként a Deé uram háza előtt, a faragott gerendán. Oda gyűlt pihenésre, meshallgatásra, csöndes mulatásra vacsora után a mi utcánk. Volt köztünk egy katona-viselt fiatal házaspár. Az megtanult jártában gitározni, a felesége pedig úgy énekelt, mint egy pacsirta. Belekezdtek egy nótába s aztán fűttük mind utánuk. A gyermekek abbahagyták a futkározást, porral, kővel való hajigálást s odasereglettek köztünk dudorászni; még az öregek is kivették a pipát a szájukból s olyan morgó hangon, mint ha csak a föld alól dudolna ki valaki, nagy kecskebőrtömlővel bummogtak a nóták után. – Aztán mesét mondott egyik-másik, vagy egy-egy történetkét. Mindenki persze azt, a mi vele, vagy az ő házatájékán esett. Egy híres kutyának a történetét, a melyik sarokba szorított czudarul valami szalonna-lopó tolvajt, minden héten elmondta Deé bácsi legalább egyszer. – Volt egy vén asszony, a kit irgalomból tartottunk. Már nem is látott s lépni csak a más segítségével tudott. Az mindig arról mesélt, hogy ő milyen szép volt s mennyien szerették. Egyszer egy gróf-urfi is úgy futólag megnézte s azt mondta: „hol loptad a két szemedet, te tündér?” Erre a szóra ráemlékezett örökre. Egész örökség volt az neki.

A legények neve „hallgass” volt. Nem illik ott szólni gyermek népnek, a hol tapasztalt vének vannak. Azért a fiatalság ott vihogott valamelyik kapusarokban. Egyedül Márton Ferinek, az árvának, volt jussa a beszédhez, a ki – hol, hol nem tanulta – de mindig tudott egyet-mást, a mit könyvből olvasott. Régi történeteket mondott el meghalt emberekről, úgy mintha ő akkor már élt volna, maga világ sorjáról „históriákat” s olyan csend volt mikor beszélt, mintha csak a pap szólna.

Aztán egyszer, mikor Deé bácsi megelégette a mulatást, hát fölkelt s azt mondta: „Holnap is nap, népek!” S ez parancsszó volt. Mind felszedősködtünk, jó éjszakát mondtunk s néhány percz alatt csöndes volt az utca. – Deé bácsi kezén fogta a leányát: egy beteges, gyenge növésű, szelid teremtet és a leánya kézen fogta Márton Ferit, s így kézen fogva három macskán végigjárták az életet, megvizsgálva a kamrát, a csacsi csürjét, a pihenő majorság ülőhelyét – s aztán lepihentek csöndes álmra, milyenhez az igaz embernek van érdeme.

Egy este takarodás után ott maradtam a faragott gerendán. Olyan csodálatos udvara volt a holdnak, meg a csillagok úgy világítottak, mintha ünneplő ruhába öltöztette volna mindnyájukat a dús, gazdag égbolt. Azt bámultam. A csöndben, mely rám borult, neszelést hallottam a Deé bácsi szobájából.

Az öreg szólt:

– Eltakarodsz a házamból, te semmi...

Esztike zokogott.

– Te hitvány, háládatlan semmi! Te gazember!

Márton Feri komoly, nyugodt hangon, de minden szót megnyomva azt felelte.

– Most már elmegyek, Deé uram. Egy szót se mondjon többet. Nem vagyok én háládatlan, csak tán nem voltam elég ur a szíved fölött. De lesz erőm erre is. Mindazért a jóért, a mit velem tett, jussa van, hogy szidjon... De nem vagyok gazember...

A leány csak zokogott, Deé bácsi pedig izgatottan lökte ki magából:

– Te semmi... te... te!...

S aztán kinyitotta a szoba ajtaját s kilépett az udvarra. Járt ott le s föl.

A szobában csend volt. Még a sirást sem hallottam többet; hanem rövid vártatva Esztike mondta alázatos rebegő hangon az udvaron Deé bácsinak:

– Én is Ferivel megyek...

– Mit csinálsz?...

– Vele megyek, a hová ő megy.

– Te is, Eszti?

Aztán napok teltek s az utcában hire kezdett járni annak, hogy a gazdag Deé uram Márton Ferinek adja a leányát.

No bizony, mondhatom, nem dicsérte érte senki (tán egy pár öreg totyó, a kik szerették Ferit, azt mondván, hogy éppen olyan deli, ügyes, a milyenek ők voltak fiatalon), sőt meg is eredt a szó a „mi utcánkon.”

– Mit? – mondták az öreg asszonyok – a régi familiájú Deé ennek a koldus ivadéknak juttatja a leányát? No hiszen, ki is eszik szépen!

– Mit? – mondták a leányok – ezt a penészvirágot akasztják a Feri nyakába? No hiszen, csak győzzön doktort, patikát!

– Mit? – mondták a fiatalok – ezt a sehonnait teszik élénkbe! No hiszen, eddig sem volt köztünk, ezután se merjen!

S rosszat jövendöltek, szörnyű sok nyomoruságot mindnyájan.

Jött a tél s az esteli összejöveleteknek vége szakadt. Csak belenyugodott csendesen a „mi utcánk” abba a nagy eseménybe, hogy a Deé uram leánya a Márton Ferié lesz.

Azt mondják, nem látott ember ilyen boldogságot, milyen a Deé bácsi házában volt akkor télen. Ugy játszott-gyügyögött az a két gyermek egész napon át, mint egy pár madár. Mert hát jóformán együtt is nőttek fel ők; hiszen gyermekké lesz az, a ki igazán szeret: játékos, vidám gyermekké! A szerelem az igazi tavasz. Megifjodik a melege alatt, a kit megérint.

Az öreg Deé bácsi is vidám volt. Meg volt elégedve. Ugy dolgozgattak hárman. Annyi tréfás szó, ének, s olyan kevés haragos vagy panaszkodó hang hallatszott ki onnan, hogy szegény ahhoz képest egy király palotája is.

S a hogy eljött piros pünkösöd napja, Deé uram a „mi utcánkat” mind meghívta a házához a nagy lakomára, s bizony a tiszteletes ur is azt mondta, hogy:

„Isten áldása van ezen a házon, melylyel fizet ő szent felsége jóért jóval: az árva felfogadásáért boldogsággal.”

A mire – bárha illetlen volt – hitetlenül csóválta meg a fejét egy-két öreg asszony.

Már zöld volt akkor a mező. A békavirág sárgája elhullott s pille lett belőle, harangvirág nyilott, almafa virágzott s az erdő lombosodott szépen.

Olyan melegek jártak, hogy pünkösöd másodnapján este a faragott gerendán tréfálgattunk az új házaspárral. Ott ültek a végén. Nagyon kicsi helyen tértek meg. Fogták egymás kezét s be-bemosolyogtak az egymás szemébe.

Az öreg Deé bácsi elmondta a terveit is: „hogy ő már megpihen. Dolgozzanak majd a fiatalok... Megsegít az isten.”

Hallottam, a mint a távolabb állók suttogták:

– Az ám! Majd dolgozik Eszti, hiszen jártányi ereje is alig van. Olyan hitvány, mint az édesanyja...

– Majd megerősödik! – tették hozzá pajzánul s mosolyogtak hamiskásan.

Márton Feri nem hallgatott senkire. Tele volt az ő szíve a felesége hangjával s másnap, ünnep harmadnapján délután, felhámozta a csacsit s elindult agyagért ki a domb alá. – Munkához kell fogni!

Gyalog mentek Esztivel, kézen fogózva. Virágot téptek. Feri ismerte a nevét s gyógyítóerejét a tavaszi füveknek s arról beszéltek. Kátyukból kisegítették a szekeret s nevetgéltek vigan.

Mikor a hegyen föl az agyagdomb alá értek – fölfelé olyan nehéz is az ut – fáradt volt Eszti. Csakugy lihegett.

– Majd megszokom, sugta s mosolygott.

Egy-két madár reszketett a bokrokon, ember szót nem értő madár s mégis csak suttozott Eszti. Csak az urának szólt, édes mindenének. Mire hallja azt még a madár is?

Egy bokor előtt állottak meg az árnyékban. Feri letette a kabátját, hogy ülőhelyet csináljon az ő fáradt gyermekének. A csacsi harapdálta a füvet s nézett nagy bután erre-arra.

Aztán pörlekedtek. Feri vette a kosarat s a kapát, hogy majd ő megy agyagot vágni; az asszony pedig nem akarta egyedül eresztetni.

– Én is veled megyek...

– Te itt maradsz a szekér mellett.

– Nem hagylak el...

– Mit esküdtél? Nem engedelmességet?

– De arra is megesküdtem, mosolygott vissza az asszony, hogy nem hagylak el se jóban, se rosszban. Jaj, édes uram, én is megyek!

Aztán megügyelte jól a helyet Feri, hogy kényelmes legyen. A bokor kiálló ágait letördelte s elment a dolgára. Visszanézett a feleségére sokszor, majd hallszott messziről a szava. Énekelt.

A nap sütött az égről; a domb mellett lefutó árokban kőről-kőre csobogott a „papok csorgójába” igyekező víz; pillangó röpködött ágról virágra s madár csiripolt az erdőben. Eszti jól látta az urát. Olyan nagy éléhajló karimája volt az agyagdombnak, mint egy ernyő vagy mint a ház eszterhéja. Alája kellett bujni a munkához való sárgaföldért. Onnan kaparták ki. Látta a mint Feri odáig ért s az oduba bujt be. Még hallotta a danáját is.

De hát olyan szép volt minden, meg Esztike olyan fáradt is volt, meg gyöngye is volt, és a meleg és a csorgó víz, éneklő madár, szálló pillangó – mintha mind altatták volna. Akarata ellen is nehezült a szemehéja s olyan édes szender borult rá, milyen a játékban fáradt gyermek szemét földi el.

Olyan nagyon boldog és elégedett is volt, mint a gyermek.

Aztán.. aztán... hát én istenem... aztán összetört a játékszere ennek a szegény gyerekeknek.

Valami rettentő dübörgés verte föl az álmából és iszonyu suhogás, mintha összeomlott templom híjáról millió halálmadár kelt volna szárnyra.

Az erdő alján az agyagdombnál óriási porfelhő támadt s zöldülő fa, virágzó bokor omlott le az aljba.

Az agyagdomb beszakadt...

Eszti kétségbeesetten ugrott fel. Sikoltott, a mint egy vergődő madár bukott előre az ösvényen. Futni akar az omlás felé, de térdre hullott; ismét felkelt s két karját terjesztette előre, mintha szállani akarna.

– Feri!... Feri!... rebegte. A csendes mezőn még a viszhang sem válaszolt.

Aztán elért az ő édes kincsenek temetőhelyéig s örülten kaparta gyenge kezével a földet s jajgatva sikoltva hányt szét rögöt rög után...

Otthon ül most napközben csöndesen. Tesz-vesz. Mozog ő is az udvaron s nem vét senkinek. Mosolyog is néha szomorú mosolylyal. Ha szólnak hozzá, felel s jajját nem hallja senki, könye pergését nem látja senki.

Ugy három óra tájban minden délután kezébe veszi a kis kosarat és szapora lépéssel fut végig az ösvényen.

– Agyagért igyekszem – mondja, ha utja felől kérdezik – dolgozni kell!...

Aztán megvonul a bokor irányában ott, a hol az ő édes kincse vetett neki puha nyugvó helyet, akkor, réges-rég...

Nézi merőn az omladékot s olykor dudol is. A Feri énekét hallja tán, a ki kapával a vállán, kosárral a kezében haladt a verem felé.

Aztán kezébe vesz egy-egy rögöt. Megnézi merőn s arra hajtja, a hol az ő élete boldogságát temette el az irigy föld.

Rög rög után hull a dombra, míg eljön az est s az öreg bánatos Deé bácsi haza vezeti kézen az ő szegény beteg leányát.

*
* *

Az én kertem végétől az agyagdombig lehet látni.

Ezért szegeztem be a kicsi ajtót, édes kincsem.

A Lengyel Zsuzsi sorsa

Édes!

Mikor a múlt nyáron az ilyésmezeiek feljöttek az égerbokros lapályról, a csendesen folyó kék Juhód vize mellől, hogy a Szakadátban lekaszálják a szénájukat s itt a lármás, kőről-kőre tombolva szakadó tajtékos Szováth vize mellett felütötték a magas bikk-karókra a sátraikat – egy csendes este, az öregek s vidám lármás fiatal népek csoportjában a pislogó tűz mellett – egy éjjel én is ott ültem közöttük és hallgattam a Domokos Ferencz beszédét, kit az országuton mentében fogtak el a legények s hoztak oda a tanyára.

„Mi frisset tudsz ?” kérdezték körbefogva.

Egyik kalapját szedte el, más a botját; tarisznáját kapta el a harmadik. Bokor András, ki vezető volt a tanyán, a maga báránybőrös bekecsét terítette le a gyepre, a leányok arra erőszakolták Domokos Ferenczet, s zajongva, kaczagva, enyelegve, vigan dongtak a fülébe.

„Hol jártál?” kérte az egyik. „Mit láttál?”

„Mondj egy beszédet, édes Ferencz bácsi.”

„Vigat”, kiáltották mások.

„Csend! népek, – szólott András gazda. – A maga szavát sem érti az ember köztetek. Harapni valót adjatok Ferencznek, meg nyelni valót. Beszél az aztán.”

Azt... azt... sugta a szorongatott, ránczigált ember.

...A hold olyan fényesen ragyogott, hogy a bokroknak árnyéka is látszott. Messze a Várhegy sötétlett roppant bikkfákkal benőtt oldalával, s a Bekecs, melynek lábánál a gyors futású Nyáradot s a Mátyás-tartomány házikóinak füstjét, nagy cziherjét s a hegyekben elvesző fehér utat, mely az én születésem helyére visz, mintha látnám.

Fejünk felett közvetlenül a Szakadát oldala, a bikkfák közül kifehérlő kősziklákkal, háborítlan pihenő helyével dúvadnak, s édes szavu madárnak, – tul az uton pedig a házikó, hol ragyogó szemü menyecske ad a szomjazó utasnak italt.

Állat pihent, nyáj kolompja nem szólott. A csendes félhomályban, ott a kör közepén Domokos Ferencz, a ki mesét mond, mert ez a mestersége, s mi mindnyájan csendben és figyelemmel várva az ő szavára.

„Mondjak-e beszédet Sebestyén Andrásról, kit a farkasok ettek meg az uton, mikor hitestársától s két kis gyermekétől idegenbe vágyott?”

„Mást, Ferencz apó – mást mondj.”

„Mondjak hát beszédet a gyergyai hadról, a mint só jussáért sötét éj idején oda lopózkodott, hol az a hegy látszik s viaskodva váltig... ott veszett egy lábíg?”

„Mást, mást mondj. Mind tudjuk ezeket.”

„De hát Lengyel Zsuzsi sorsát nem tudjátok. Én is most tanultam...”

Kivette zsebéből a pápaszemét. Feltette a homlokára a tekintély végett. Apró, éles kicsi szemeivel pedig végignézett mindnyájunkat. Azután törülgette csendesen az állát, köhintett s reszketős öreges hangján elkezdett beszélni.

Orláton történt, a gonoszok földjén. Soha sem szerettem azt a tartományt. Szép a népe, de nem igaz. A szája sohasem azt mondja, a mit a szíve kívánna, hanem mit a rosszban járó esze parancsol, pedig ver azaz ur a borda alatt náluk is; lovas is, gyalog is mind az ő szolgája.

Mikor Lengyel Zsuzsi kivirult a bimbójából, nála is megmozdult. Olyan szép legényért, kinek a tűzben égő két szeme a farkasból is engedelmes kutyát tudott volna csinálni s ki a hízkelő nyelvével a kigyót is kicsalta volna a bőréből.

Rosszul tette, hogy számba vette hitegető szavát, mert nem voltak egymáshoz valók. – Zsuzsinak csak a szép két orczája, a vidám lelke, meg egy szegény, öreg beteg anyja, a legénynek pedig első portája a faluban, ökre, földje s becsülete nagy határban.

...A szomszédom – egy eleven kicsi leány – közbeszólt.

„S megszerették egymást?”

– Meg hát, édes hugom, mint te a tiedet. – Van neked is ugy-e ? Összejöttek sokszor a táncban, kézen fogva perdültek a sorban, együtt bútták a virágos mezőt s örökké volt valami mondanivalójuk nappal, este. A legény ott lakott szinte az özvegyasszony házában s tele volt szép ígérettel, hitegető szóval.

Ősszel, melynek multán a jó Jézus – áldassék a neve! – fehér köntöst ad a termő földnek, bimbózott a szerelmük s az özvegy asszony házikójában a nagyszáju kemencze melegénél nyilott ki. Ott gunyaszottak minden este a tüzelő szélén. A ki ügyeli cselekedetüket s a parázsba látta, mikép ölelkeztek, mikép sugdosódtak, más senki soha. Az öreg asszonyt kinozta a vénség s elég baja volt a keresztjével.

A leány mind gyenge. Szó-beszéddel megveszed az esztét, egy virágos pántlikával a hajlandóságát s egy kézszorítással, egy jó tekintettel a szívet.

A szomszédok sugtak-bugtak: „Lengyel Zsuzsi olcsó leány – mondták – pókhálóból van a becsülete, békanyálból az erkölce, mit a szél is elfúj.”

„Lengyel Zsuzsi szép virágszál, helyet ad a pillangónak, harmatgyöngynek s azé, ki a kezét nyújtja ki utána s leszakasztja.”

„Lengyel Zsuzsit ne bántsátok, ilyen is kell. Mi lenne a becsületes leány sorsa...?”

Az idő is futott, mint a vágató ló, s mikor a kökénybokor virágzott, Lengyel Zsuzsinak akkor hervadt el igaziból a becsülete. Megfehéredett az orczája, elszáradt a mosolygása s permetélni tanult meg a szeme. Ott látszott a gyalázatja, el se lehetett volna titkolni...

– A körben, mely körülvette Domokos Ferenczet, csendes zugás hallszott. Egy ragyogó szemü menyecske onnan az ura melléről, a hol pihentette a fejét, Ferencz bácsihoz szólott:

„Beszélhetne egyébről is, vagy mi?”

„Ne taníts te, hugom.”

„De bizony tanítom. Leány is ül köztünk.”

„Igaz-a, igaz-a”, hallszott mindenfelől, „beszéljen egyébről”. „Vig beszédet mondjon... A lónak van kedve busulni... Tisztességeset mondjon. Mindenkinek valót...”

„Ugy? – mondta Domokos Ferencz – ott az ország útja, rajta a hajlékom, a hol nem parancsol nekem senki. Én jöttem-e ide, vagy ti hoztatok le?... Nem fogyott még el a népe annak az utnak, maradt még nekem is belőle...”

Olyan szaporán kelt fel a földről, mint egy fiatal legény, s kereste a botját, tarisznyáját. Törpe kis emberke volt, megviselt köntösben, ritkán borotvált arczczal – de mikor haragudott igazán, azt hitte, a ki látta, hogy parancsolásra született. Ragyogó két szeme világított s hátraszegte nyakát, kinyújtotta a derekát – mint egy támadásra készülő farkas.

A leányok közrefogták: „Nem rossz szívvvel mondták, a mit mondtak, Ferencz bácsi, ne is vegye számba. Maradjon na – édes Ferencz bácsi, édes” s czirógatták, ölelgették. Még Bokor

András is közbeszólott: „Ne bolondozz, Ferencz. Ül le a helyedre. A ki nem hallgatja, tágas itt a mező. Elférünk mindnyájan...”

Csend lett. Csak a zakatoló Szováth vize hallszott, meg egy-egy vércsevijjogás az erdőből. A hold fénylett s olyannak látszott a tányéra széle, mintha ki volna rongyolva.

Domokos Ferencz helyére ült és simogatta az állát. A haragos menyecske felkelt az urával s a szénafiók háta mellé húzódott. Hallszott, a mint mondták mentökből: „Látod be nagy szája van a csavargó Domokosnak.” – „Hazudik, az a mestersége; ma nekünk, holnap más határban másnak.”

...„A legény elhagyta. Mindenki elhagyta, csak a szégyene nem; még az édes anyja is, a kit kikísértek a temető kertbe.

(Tégy ágat a tűzre, öcsém. Szeretem ha pislog.) A porontya is elhagyta, alig élt egy-két nap.

Olyan árván maradt, mint a szegfű szára, melyet a téli fagyban feledtek kinn. Egy rongyos háza, megtépett szive, sárba vert becsülete s könyek a szemében... egyebe semmije. Nem akadt egy szomszéd, a ki megsegítse, nem egy barátnéja, a ki szóljon hozzá. Még a templomban is félreültek tőle.

Csak telt, mult az idő. Nap szaladt nap után s járt mindenki a maga útján. Munka, vesződés, vigalom csak úgy folyt, jobbak sem lettek Lengyel Zsuzsi példáján az emberek; s úgy megnőtt a buza, csak úgy learatták, ott is kelt fel a nap s arra is feküdt le – a hol s mikép addig.

Az a gonosz legény más leányhoz fordult, mással járt a tánczban és Zsuzsit kikaczagta. A kik kárhoztatták, azok is feledték. – Nincs szive senkinek más ember nyomoruságára. Csak bár a magát bírni!

Zsuzsi is azt hitte, hogy hát elfelejtik, a mi rajta esett. Csak az ő szégyene sem tarthat örökké. Másnak is feledték, a ki gonoszabb volt, másnak is elnézték, hogyha talán botlott.

Olyan csendes is volt, olyan alázatos mindenkivel – mint egy szegény koldus, kinek semmije sincs. Mivelte a kertjét s azt a kicsi földjét, a mi reá maradt s élt, a hogy lehetett. Olyan kevés szót ejtett ki a száján, hogy majd azt hitte volna az ember, elfelejt beszélni. Nem volt kivel szóljon.

Egy egész nyár eltelt. Vagyona a csürben, szára, gyökere, a mint termett, kinn a hideg földben. Az emberek elfelednek mindent; még a kenyéradó termő földjét is, ha a magja megvan.

Mulattak fonóban, tánczban s bizony egy sem gondolt a Zsuzsi bujára. Egynek se jutott eszébe: vessünk egy jó szót annak az égtől, földtől elhagyott árvának.

Muzsikaszó mellett, vigalom zajában, lányok menyegzőjén ugyan ki gondolna a Lengyel Zsuzsi sirására.

Pedig Zsuzsi gondolt mindegyikkel, tán a gonosz üzte, de ott árvaságában egyszer azt tette fel, hogy...”

– – – „Ne nyivogj ott gyermek, hiszen nem ölik meg, a kiről Ferencz bátyád beszél...”

„Az ám, – szólott belé a duzzogó menyecske onnan a boglya mellől – te talán elhiszed, a mit füled hall?”

„Hazudj öreg; hazudj – tóditotta a menyecske engedelmes ura – hazudj, ha jól esik.”

Domokos Ferencz a felé a szőke haju leány felé fordult, a ki sirt s mondta: „Eszter lányom, a te két könnycepped többet ér két darab gyémántnál. Helyén van a szived...”

Volt a körben olyan is, a ki már aludt, végignyulva a puha szénán: némelyike a tenyerébe nyugtatta az állát s úgy nézett a Ferencz szemébe. A hold bujkált az égen, néha kiragyogott

fényes tányéra, majd felhő alá kúszott. A vén mesélő arcza olyan csendes volt, mint az este. Megszokta, hogy beszédet mondjon. Abból élt. Egy nagy fehér szőrű komondor odafészkelődött a lába elé. Ráhajolt, megsimogatta s mondta tovább: ...Felvette az ünneplő piros viganóját s egy éjjel elment a tánczba. – Ott volt a falu. „Itt vagy Zsuzsi?” – kérdezték csodálkozva, mintha nagy utról hazatértet látnának. „Ide jöttél?”

Ott forogtak el előtte. – Némelyik ránézett s sipogta: „Jaj de czifrán kicsipted magad, Lengyel Zsuzsi.”

„Legalább a ruhája legyen jó, ugysis rongyos a becsülete.”

„Ne busulj, cziróka – akadhat még párod” – sugta röhögve a kisbíró.

A legény is ott volt. Mással tánczolt. Kurjongatott vigan, ütögette a bokáját s csattintott a kezével, mintha ostort fogna. Kétszer is elhaladott Zsuzsi előtt, csak reá sem nézett. Mikor harmadszor is ott találta az útjában, végigmérte azzal az igéző két szemével s éles, csufolkodó szóval illette:

„Félre onnan, Zsuzsi, hozzá találnál érni ehhez a *tiszta* hajadonhoz, a ki velem tánczol...”

Lengyel Zsuzsi ámolgyogva ért haza, mintha álmodot látna.

A kemenczében még veresedett a parázs, odaesett a világa arra a helyre, a hol az az *álnok* szokott ülni s mondta el a hitegető beszédjét. A falon látszottak a csuprok, a földön az asztal s a tulipános székek, semmi sem fordult fel. A világ a maga útján, minden csendesen, a mint hagyta, pedig sirnia kéne fának, falnak is, meg a perzselő paráznak is. Ott nézte merőn egy álló helyében, a hogy omlott hamuvá egyik vereslő darab után a más... Nézte, ki tudja meddig s ki találna ki, miért? Mikor pitymallott is, csak ott állott azon a helyen.

Akkor eszébe jutott valami, mit a gonosz sugott be a fülén. Lekapott egy csuport a szegről, zsarátnokkal töltötte meg szinig s azzal futni kezdett. Ő se tudta tán, hogy hova? A boszuja üzte s ártani akart.

Ott feketéllett annak az álnoknak a portája az utca végén. A szalma-fedél szélei lenyultak az ablakig.

Arra szalad Lengyel Zsuzsi s bevágta tüzzel tele csuprát a kötések közé, s mikor veresedni kezdett a szalma, ő is fűtta, hadd éledjen.

Láng lett abból – egy láng az egész fedélből. A világosságától megijedt az éjjel s elsötétedett a Lengyel Zsuzsi feje.

Belékapott kezével a fedélbe, tépte, szaggatta s kétségbe esetten kiáltotta: „Tűz van!... tűz van!...”

Aztán futott utczárol-utczára s összerogyott egy helyben, mintha elvágták volna az élete gyökerét.

Mikor feleszelt, ott ordított a félfa az égő porta körül.

Hallszott a kisbíró rekecses szava, a mint kiáltotta.

„Ur Jézus... ur Jézus, a gazda hol van?”

„Benn – rikoltották mások – benn hever a házban. Részeg mint a holt s alszik. Ur Jézus...”

„Segítség... segítség...”

Lengyel Zsuzsi úgy rontott elé, mint a vad, kinek a kölykét bántják. A szeme vérben, az ajaka vérben s a mit mondott, az üvöltés volt.

„Én gyujtottam reá... én... én... Engem is égessetek meg...”

– – – Most hát ott penészedik a szentgyörgyi tömlöcz fenekén. Nem is tudom, miért tartják ott, mikor az esze nincs vele...

*
* *

A mi tűzünk is kihamvadt.

Domokos Ferencz eltette szemüvegét és simogatta csendesen a kutyát.

Az égről világló hold nyugodtan pihenő emberek alakjára nézett, kik alusznak, hogy erőt gyűjtsenek a holnapi nap munkájához, s álmodnak Lengyel Zsuzsi szomorú sorsáról, és az öreg mesélőről, ki apró szemeivel a messzehaladó országutat nézi...

A köszörüs

Im Vranek Mátyás a köszörüsmester!

Képzeled-e, te édes, hogy valaha fiatalabb lett volna? Képzeled-e, hogy begombolt tobákszin kabátja valaha új lett volna? hogy a szeme tán ragyogóbb, arcza tán vidámabb lehetett volna? Hiszed-e, hogy Vranek Mátyás gyermek is lehetett volna, olyan kis cseresznyeszájú, mosolygó, gyügyögő, tipegő baba, a kit kényeztetnek, becéztenek, ölbe hordoznak, kit az anyja szépnek tart, s kit tán meg is csókolnak?...

Mernéd-e hinni, hogy az aczélgombos bársonymellény alatt valaha egy olyan vértől hajtott husdarab ketyegett volna sebesebben, a mit szivnek hívnak? hogy e szűk nyak felett trónoló torokban valaha levegő rekedt volna meg? hogy e szelid kutyaszemekben valaha láng csapott volna fel egy asszonyféléért, egy asszonyféle hamvas piros orcájáért, piczi ajakáért, domboru melléért, vagy tán a szaváért?

Gondolnád-e, hogy ez a Vranek Mátyás a nagy templom faragott, hallgatag köveinek árnyékából, hajtván ott köszörüjének nagy kerekét, fenve kést, ollót, égve nyárban a napfénytől, fázva télen a bőrrhasogató havas szélről – egy hosszú életen át egyebet is nézhetett volna az átellenben fekvő ház veresre mázolt falán, mint a vakolatot, meg a czirádákat, melyekkel a kőműves fantáziája beaggatta azt az emelettől le a kopogó kövezetig? s hogy ugyanezen Vranek Mátyás a Dombody Gábor gyermekfeleségét ügyelte volna – ki azon ives sötét ablakok árnyékában mosolygott, míg meghalt?

Nézd Vranek Mátyást, a mint ott megy ünnepi diszben, nem olyan-e mint egy titok?

A kráglia az álláig ér, tobákszin kabátja végig begombolva, nagy keze a zsebében, szemei a földre szegezve, haja ráborulva feje bőrére; nem úgy néz-e ki, mint egy teljesen minden részében vászonnal s egyéb holmikkal mindenfelől jól beborított mumia, ki ezredévek titkát hordja magában s ki arról, mit hosszú létele alatt látott, hallott, érzett, nem szól egyetlen hangot sem senkinek e földi világban... Az égiek úgy is tudják, a mi vele történt...

Csak úgy odanőtt (mint a gomba, melynek magát senki sem vetette, kikeltét senki se várja) a templom fala mellé, szembe azzal a veresre mázolt vén házzal. Bizonyosan fiatalabb volt akkor, mint most, mivel vagy 20 esztendővel előbb nőtt oda, de a képe csak olyan csupasz volt; a haja csak olyan lágy, mint most; a kabátja csak úgy állig gombolva, lájbija csak ugyanazon fényes gombos s én hiszem, hogy ugyan e mostani kabát vala s meg vagyok győződve, hogy ezt ő nem is vette soha, hanem csak úgy vele nőtt fel az a posztó, belőle származott ki, mint a fából a levél...

A veres házban akkor tájban kezdődött az új élet.

Akkor történt, hogy Dombody Gábor, miután elverte a vig pajtásokkal mindazt, mi rá maradt a fukari apjától, egyszerre beállott csendes embernek s megnyitotta a ház alatt a rég bezárt boltot a „vad ember”-hez s hátraköltöztette Rebit, a házgondviselő leányát, a szép Rebit az udvar végébe, öreg félvak apjával együtt, egy nedves, sötét zugba, s helyébe az emelet nagy szobáiba valahonnan vidékről asszonyt, feleséget hozott, kinek, mint mondák, sok a pénze.

Akkor történt, hogy valahogy, valakinek a szava után azt kezdték suttogni az emberek, hogy Rebi beteg s azért nem vette őt el feleségül Dombody Gábor, miként ezt ígérte annyiszor, hanem egy vidéki gazdag kisasszonyt s hogy nem is egyéb baj bántja, – nem ragályos vagy fekélyes – sőt éjsötét szeme a férfiszívet s éjsötét haja a földet csak úgy megveri mint eddig, de az eszében, a lelkében beteg; olyan ok nélkül felsíró, ok nélkül felkaczagó bolondos teremtés, kitől isten őrizzen mindenkit.

S akkor történt, hogy az emberek ismét jó véleménynyel kezdtek lenni Gábor iránt; tán azért, mert bizonyosan okos lett, bizonyosan bölcs, jószívű, ember könnyén könnyörülő, mindenetre pedig azért, mivel gazdag lett a felesége után ismét.

Mit tartozik azonban mindez Vranek Mátyásra, ki a veres ház iránt mindössze is annyiban érdeklődik, hogy munka után este a nehéz kerekos köszörükövet az ives nagykapu alá szokta behuzni a gazda engedelmével, minthogy nem birt annyira vergődni akkoriban, hogy bár egy szamarat vegyen magának, a melyikkel azt esténként a saját szállására huzassa. S ha érdekelné is, mit merne szólni Vranek, kinek neve gyermekkorától óta „hallgass” volt, az ur ellen, Dombody Gábor ellen, ki olyan hatalmas, erőszakos ember, hogy tán még a mindent bántó szélvész is félne hozzá érni.

Igaz pedig, hogy egyet-mást tudott volna akkoriban mondani Vranek. Nevezetesen ez egy szót hogy „hazugság”, több rendben alkalmazhatta volna. Hogy hazugság, mintha Rebi beteg lenne – a ki, mint Vranek látja, sir ugyan, s kinek, mint hallja, csendes zokogása nem egyszer átnyilalik a levegőn – de a ki annyira nem örült, hogy szégyenét, a rajta esett gyaláztatot úgy el tudja titkolni öreg félvak apja előtt, hogy ez még most is, mikor már minden ember látja, nem tud róla semmit.

Látja ugyanis Vranek, hogy néha esténként miként húzza a Rebi éjsötét hajtól koronázott fejét ölébe a vén ember, mint simogatja végig reszkető kezével, hallja, hogy vékony ajaka körül mint reszket ki a szó, mikor mondja: „Aranyos leányom, megérem-é, hogy férjhez menj? Ilyen csendes jó leánynak, mint te, nem akad szerencséje, czédáké, mulatósaké a világ most...” s hallja, a mint Rebi mint a kinzott őz, kibe a vadász kést ütött, sir fel e beszédre s csak pereg le a könnye, míg öreg apja vigasztalgatja is, hogy: „Ne sirj, na, ne busulj na... megérem hát, megölelgetem az unokámat még, na...”

Ezenkívül azt is látja Vranek, hogy Dombody Gábor ur, az erős, haragos férfi, olykor nyugodalmas szürkületben le-lebotlik fényes lakásából az udvar hátsó részébe s olyan gyöngéden suttog Rebivel; a bánatos leány kezeit úgy fogja, simogatja, mint a hogy fel sem tenné az ember olyan valakiről, kinek már gazdag felesége van.

Mindezt tudja ugyan Vranek, s nem lehet eltitkolni, hogy esténként, mikor haza ballag munka után, nagy lompos kutyájával, e négylábu barátjával, mely hallgatag, s egyetlen mozgó, élő teremtés, mely tart Vranektől is, egyetmást a tudásaiból el is mond, de hát a komondor nem adja tovább.

Igy élt akkoriban Vranek. Tele mindenféle titkokkal, a miket magába szedett, kevésből szűken, szegényesen, egy rongyos kis házban a város végén, tobákszin kaputban, szolgálva mindenkit, bárha nem tartoznék vele senkinek, egyedül a világon, minden vágy, minden reménység nélkül – kivéve tán azt, hogy egykor valószínűleg egy szamarat foghat szerezni, mely a kerekos köszörüt esténként haza húzza, miközben Vranek büszkén lépdél a nagy alkotmány nyomában.

Igy élt, miközben egy nap a veres ház ablakának rájája között egy olyan képet látott kiragyogni, minőt valaha az édes anyja őrzött az imádságos könyvében egy csipkés szélű, aranyos papirosra rajzolva s felfordult nyugodalmas életének szekere rögön.

Soha sem jutott tulajdonképpen eszébe az a kép, a minthogy gyermekkorából nem is emlékezett másra, mint – sok verésre; de a veresház ablakából kiragyogó fő, mintha csak abból az imádságos könyvből kelt volna ki.

Egy perczig látta csak Vranek, nem tudta bizonyosan, vajjon a homloka körül nem volt-e ott az arany sugár. Az imádságos könyvbelin tisztán emlékezett, hogy arany sugár volt. Nagy ünnepnapon megengedték, hogy megcsókolja.

Azon éjjel, hogy látta, igen nyugtalan volt Vranek, – akár csak ha hangyabolyon feküdt volna – s alig várta a más napot, hogy után nézzen ennek a dolognak. Minthogy pedig hasztalanul nyitotta kerekre a szemét s nem vehetett ki semmi szent képet a veres ház ablakában, hajlandó volt az egészet álomnak gondolni.

Két nap múltán azonban ismét ott volt a szent kép. Nem volt semmi sugár a homloka körül, de azért mégis csak csoda volt. A haja szőke, szemei kékek, arcza halavány, mint a kinek érében nem is vér kering s ajaka tán nem is nyílik egyéb szóra imádságnál. Olyan kicsi fél gyermek, fél szüz. Inkább egy sohajtás vagy valami édes vágy, a mi testbe formálódott.

Ugy ódalgott Vranek Mátyás nagy szemérmesen, nyughatatlanul, mint a ki valami rossz tette készül, a bolt felé s onnan látszik, mennyire nem volt eszénél, mennyire nem birt sejtelmével sem annak, a mit tesz, hogy ő, az alázatos köszörüs, meg merte szólítani Dombody Gábort, ki a boltajtóban állott, kérdvén:

„Instálom, ki méltóztat kitekinteni ott fenn az ablakon... itt a mi házunk ablakán?”

Gábor felnézett egyszer az ablakra s végignézett egyszer a köszörüsön s aztán kurtán, hangosan felelt:

„A feleségem, Vranek Klára!”

„Pedig... instálom, pedig...”

Nem is hallgatta, az igaz, Vraneket senki, de ha hallgatta volna, egész este csak ez egyetlen szót hallotta volna tőle: „pedig, pedig...”

Másnap már szörnyű nehéz volt Vranek Mátyásnak a köszörűkö. Hajtotta egy kissé s mindjárt-mindjárt megállott s fél szemmel felnézett a veres ház ives ablakára. Többször igen melege lett, elannyira, hogy végig kigombolta a titkokat takaró tobákszinű kabátot. Aztán később igen furcsán kezdte érezni magát Mátyás. Nyughatatlan volt s bolondokat tett. Hajtotta a kereket s a mit soha sem hallott tőle senki, hát dudolt, vagy sugva, hogy azt emberi fül meg nem érti, mondta sebesen egymás után „Klára, Klára, Klára...”

Majd igen szégyenlős kezdett lenni. Félelmet érzett a veres ház ablakai iránt, melyek mind rá néztek. Azt vélte: az ablak feketéje mögül valahonnan az a két kedves nagy kék gyermekszem néz ő reá. Ez okon a lábait olykor keresztbe rakta, majd kiegyengette ismét. Kezének nem kapta a helyét s a mit ez előtt tett, hogy t. i. az nap keresett sovány ebédjét ott a köszörűkö talpára ülve ette volna meg – vége volt mindörökre. Azok előtt a tátott száju nagy ablakok előtt, de be nem falt volna Vranek Mátyás egy falatot semmi kincséért.

Legfőképp pedig mondani szeretett volna Vranek Mátyás valakinek valamit. Hogy mit, azt ő nem tudta, sőt talán semmit, egyáltalán semmit, de soha, soha sem érezte addig, hogy az emberekkel való beszélgetésnek kellemei is lehetnek. Nem igen próbálta.

Tény, hogy a szent kép néha megjelent az ablaknál, sőt az is tény, hogy Mátyást észre is vette egyszer.

Ugy történt, hogy az urával jött ki a kapun karon fogva s arra nézett, hol Vranek forgatta eszeveszetten a nagy zöldkereket. Nevetett, Mátyás felé intett s mondott valamit... Mátyás elpirult szörnyen. Lehajolt a kutájához s nem tudva mit tesz, odahuzta a lompos ku-

vasz ostoba fejét dobogó melléhez, összeszorongatta s tele boldogsággal rebegette: „édes kutyám, édes kutyám, édes drága kutyám.”

A szent kép mindebből persze nem látott semmit s tán az ura sem, a kit Vranek szörnyen kezdett gyűlölni.

Egy csendes nyári estén, mikor Mátyás a nagy köszörüt tolta be a kapu alá, ott ment el mellette Dombódy Gábor s a köszörüs olyan irtózatot érzett iránta, mintha gyík szaladt volna el az útja előtt. Megállt azon helyben. Hallotta, a mint ez az utálatos fekete szakállú lény, a ki Rebit szerette egyszer, felment a lépcsőn; hallotta, a mint ajtót nyitottak előtte s hallotta a „szent kép” hangját, a mint mondá: „Te aranyos uram, meg akartalak boszantani (nevetett mint egy gyermek), lefeküdtem, hogy majd betegnek tettetem magam, mikor jössz s te majd odajössz s megsimítod a homlokomat, mint az anyám szokta. De hát hogy hallottam a lépésedet, elfeledtem a leczkémet, felszöktem... itt vagyok a nyakadba. Kellek?...”

A szent kép kacagásától csengett a sötét folyosó, az ajtót becsapták s Mátyás úgy érezte, mintha tobákszinü kabátjának szét kellene repednie. Ugy szoritotta valami – ott belül.

Kikerülte az uton Gábort s elfordult tőle, ha a boltajtóban állani látta. Mikor egy-egy nagy kést fent ki, ha végighuzta hosszú kését a sima fényes vason s a veres ház tulajdonosa ott sötétlett közelében – oh, milyen kéjérzettel szelt volna ki belőle bár egy iznyit... Ki tudná, hogy miért?...

A sors megtréfálta pedig még azon őszön azzal, hogy szolgálnia kellett a veres ház urának. Ugy történt, hogy egyszer a görbe kis sikátor torkánál a haza ballagó Vranek Mátyás elé toppant a veres ház ura, még sokkal sötétebb, utálatosabb arccsal, mint valaha.

Látzott, hogy nem véletlenül van ott; hanem várakozott, mert izgatott apró lépéseitől be volt tapodva egy kis ösvény a sáros sikátorban.

„Mátyás – szölitotta meg a köszörüst – hol lakol?”

Mátyás mutatta az omlatag kis házat.

„Van-e szomszédod? mert akkor csak itt beszélünk az uton, hol nem hall senki.”

Aztán a szemébe nézett erősen a köszörüsnek olyan bolygó, téveteget tekintettel, milyen addig volt neki, míg a házasság előtt éjjel, nappal dorbézolt a pajtasokkal a veres házban, mikor még Rebi volt az urnő... Hiszen egy fél esztendeje nincsen még annak?

„Mátyás, rád bizok valamit – lökte ki izgatott, félelmesen szapora szóval – egy gyermeket bizok rád, a ki csak egy hetes... Leány s el kell fogadnod. Fizetek a mit kívánsz. Az életem függ rajta; a tied is, ha el nem fogadod, a sokunk élete. Azt kell mondanod, hogy a tied... Kell... kell...”

Mátyás azt hitte, egy-egy kalapáccsal koppintanak a fejére, mikor azt mondják: „Kell.” Utálatával küzdött a félelme s mégis alig tudott annyit nyögni:

„Kinek a gyermeke?...”

„Miért kérde? Mit érdekel ez téged? El kell fogadnod. Meg kell várnod otthon, hogy elhozzam. Én hozom el, a mint este lesz. Urrá teszek – leány-gyermek s meg kell mentened. Engem is, a gyermeket is...”

„A gyermeket is – nyögte Mátyás – kell... kell...”

Életében először bántotta ez a szó, hogy „kell”. Vágyat érzett, hogy ő is mondja:

„Nem akarom, nem kell”, de a vágytól a tettig épen akkora a távolság, mint egy embertől Vranek Mátyásig.

Mikor ott sipogott a feketeszemű apróság egy cifra bölcsőben a Mátyás szobájában, mikor a szomszédasszonyok gunyosan mosolyogtak a köszörüs szeme közé, sőt füle hallatára mondták: „ej haj, sunyi szomszéd, honnan hozta magának a gölya ezt a kis babát?... Ugyan

szomszéd, nem restelli?...” mikor az ismerős férfiak megveregették csufolkodva a vállát s dicsérték, hogy: „ki hitte volna magáról, fiam Mátyás, ezt az ügyességet” – s mikor – eh! mindenem keresztül egy szót hallott Mátyás, ezt, hogy „kell... ott kell tartanod magadnál a gyermeket... meg kell mentened őt is, engemet is...”

De minthogy „kell”, hát ott csak elülhet a gyerek a hátsó szobában. Agyagos ugyan az a szoba, de ott élélhet a dajkájával az ilyen bűnnel fogant, kinra született pondró, a kire, mikor majd pille lesz, sem vesztegetnek majd szeretetet. Mire vesztegessen most Vranek?

Sőt rá sem ügyelt. Járt ki a köszörükövel s fent, ha volt mit, s élt, ha volt miből. Egész lételének célja sem volt más, mint hogy ezeket cselekedje.

A tél is eljött. Karácsony felé járt az idő s igen hideg volt azon a szörnyű napon, mikor Vranek kezével érintette a szent képet.

Mind nyitogatták akkor s zárták a kaput. Egy nagy kövér asszony járt rajta többször ki s be, meg a pápaszemes doktor. Többször sugtak-bugtak az utcán mindketten Dombody Gáborral, aggódó arczczal néztek fel a veres ház emeletére s egyszer Mátyás köszörükövéig vitte a szellő a doktor ur azon kinyilatkoztatását, hogy „...baj van bizony... nagy baj...”

A kövér asszony többször hozott egész szállítmányokat a patikából s felvitte a veres ház emeletére, bárha a lefüggönyözött ablakokon át még Vranek Mátyás sem láthatta, hova viszik tulajdonképen.

Érezte azonban, hogy a szent képhez. Vraneknek forrósága volt azon egész nap. A szája nyitva, a szemei nagyra nyitva, orrlukai és tobákszin kabátja szintén folyton nyitva valának. Csak kicsi esze volt bezárva. Nem tudott volna semmire gondolni; – zürzavaros képek fogták el a fejét...

Este is ott maradt a szokott helyén. Akkor is ott állott, mikor az a velőt rázó sikoltás hangzott ki a veres házból.

Röpült, mint a kihajított kő, melyet láthatatlan erő üz, a veres ház felé gondolkodás nélkül s majd egyszerre ért a szobába – fényes nagy szobába – Dombody Gáborral, az ural, kit a boltból kinos hallgatásból rázott ki az a visitó szörnyű hang.

Ott a szobában Rebi állott lángoló szemmel, lángoló tekintettel, Rebi, ki, a mióta asszonyt hoztak a veres házba, nem érintette csepp lábaival a nagy kőlépcsőket s az emeletben levő szobák küszöbét.

Az ajaka reszketett, szemhéja röpkedett, mint a szélről hajtott falevél s hófehér fogai ki-villogtak a szájából.

A szent kép félig ülve, félig fekve, elalélt, halálosan sápadt arczczal az ágyban, mellette a bölcső, s a bölcsőben tán egy baba, a ki még alig látta a napvilágot.

Gábor egy szökéssel ugrott az ajtótól Rebihez. Átkarolta derekát s benézett a szemébe.

Még egyszer hallszott az a sikoltás s Rebi ellökte magától az erős férfit. „Ne érints – ne nyulj hozzám. A gyermeket... a gyermeket... adjátok ide azt a porontyot.”

Keze ökölre volt szorítva s dereka előre nyulva, mint a prédára ugró macskáé.

„Elraboltad a gyermekemet, tőlem, az anyjától. Jogom van hozzá is, hozzád is... az enyém, az én édes leánykám, egy hétig volt csak az enyém. Sirj – csattant fel a gyermek nyöszörgésére, ki a lármára neszelt fel – sirj. A sírásodat hallottam meg; az hozott ide. A temetőből is felköltött volna.”

Aztán örült kiáltással vetette magát a bölcsőre; odaszökött a piczi lélek elé.

Mikorra azonban a szent kép kiröppent ágyából s kikelt arczczal, kiterjesztett karral – akár az ijedt fecske, mely gyenge szárnyait terjeszti ki fészkének védelmére – a parányi bölcső védelmére állhatott volna; mikorra Dombody Gábor odáig ért, már ott fuldokolt Rebi a

bölcső felett s hízeltő édes szóval gyűgyögte: „oh te rózsalevélkém – édes kis cseppem, én bánatánalak?...” S összerogyott, mintha a lélek hagyta volna el.

Vranek a kezével érintette a szent képet – mivelhogy Gábor a tenyerébe rejtette el arczát, de meg nem mozdult a helyéből.

Azt mondta Vranek a szent képnek: „instálom... instálom, ha vissza tetszenék feküdni.”

Behelyezték a szent képet, kinek szemei csukva voltak, behelyezték a puha pelyhek közé. Még csak azt látta – vagy vélte látni Vranek, hogy Gábor vezeti le a lépcsőn Rebit. Ugy rémlett neki, mintha igen gyöngéden ölelte volna magához s suttogott volna a fülébe valamit – meg a kutyáját látta Vranek, ki hozzádörzsölődött az uton s aztán a havas utcát, a csillagos eget.

Az uton összekavargott benne a fájdalom és a düh – bárha egyikhez sem volt joga s e kettő vegyülékéből egy határozat született benne, melyet ily móddal mondott el a komondornak:

„Utálom... ezt a „kell”-t. Gazember az apja. Nem tartom, ha parancsolja is. Veszem most mindjárt az ölembe s viszem haza az anyjának. Mit bánom én, ha megtudja az egész világ... Nem tartom, nem kell... nem.”

Megrugta a kutyát, berugta az ő szegény lakásának az ajtaját. – Tűzben volt Vranek.

Megállott a pitvarban.

Hallotta, hogy a dajka jár-kel a hátsó szobában. A karján ringatott kaczagó képű leánykát altatja, a Rebi leánykáját. A tűz világa kiszűrődött az ajtó hasadékain s a világ nyomán a dada hangja, ki énekelte:

„Czirókám, madárkám, semmi kis galambom,
Hájá, hájá szépen.”

Vranek Mátyás óvatosan tette be a pitvar ajtaját, lábhegyen lépett be a maga sötét szobájába, s ráborult a lompos komondorra.

Mást gondolt.

Azt gondolta, hogy majd előbb beszél Gáborral, de mikor másnap reggel a veres ház elé ért a nagy elhatározással, olyan némának találta azt, mintha senki sem laknék benne. A függönyök le voltak eresztve, a bolt be volt zárva.

Sétált a ház előtt Vranek s beszédre szerette volna birni a hallgató ajtókat, a falakat, a sötét gangot annak kivallására: mi történt? miért olyan csendes minden?

Eljött a dél, a függönyöket nem huzták fel, a boltot nem nyitották meg s egymás után eljött s eltelt három hosszú nap.

Akkor papok tértek a veres házba s harangok zugása mellett egy fényes koporsót kísértek ki az ives kapun, melynek nyomában Dombody Gábor lépdelt.

A szent kép pihent a koporsóban, kit elvittek, hogy a minden bűnnek, ijedelemnek végét szakító, minden vidámságot betakaró föld röge alá rejtse el. Őt, gyermekeg arczát, szelid szemeit, gyenge kis testét – mindörökre az emberi szemek elől.

Csodálatosképen azonban az a hatalmas ur, ki kezén pergeti le a mát a holnappal összekötő vég nélkül való lánczot, nem ejtett le a kezéből egyetlen szemet sem arra az igen szomorú esetre, hogy a Dombody Gábor gyermekfelesége meghalt. A napok csak úgy jöttek-mentek, az emberek csak úgy jártak-keltek, mintha a kis Klára élne, mosolyogna ott a veres ház ablakában.

Valóban Vranek hitte is, hogy csak álom az egész s egyszer megjelen a szent kép feje – glóriától övezve – az ives ablakok keretében.

Minden megjött azonban, a tavasz a tél után, gyümölcstermő őszi a nyár nyomában, bűnre kén, áldás a jóra – de Klára soha sem!

Eljött az ideje annak is, hogy Rebi vőlegényt kapott magának. Dombody Gábor helyett a halált, ki könnyörülőbb volt amannál s becsülete helyett csak az életét vette el; az is, hogy mikor a veres ház asszony nélkül maradt, kiverte belőle a némaságot a vig heje-huja, korhely pajtások danája, kik visszazárlingóztak ismét s kiknek szavától úgy csengett-bongott éjszakánként a veres ház, mint egy üres pohár, melybe dongó szorul bele; eljött mindennek az ideje: csak Klára nem tért vissza soha.

A Vranek Mátyás tobákszin begombolt kabátja alá ismét gyűltek a titkok.

Igy oda takartatott be annak a reggelnek emléke, melyen egy átdorbézolt éjszaka után Dombody Gábor egyedül bandukolt hátra – a falhoz támaszkodva – addig a szűk szobáig ott a raktárak végébe, hol Rebi élte élete utolsó éveit s a melyen az a mogorva ember rácsapta izzó homlokát a néma szobának ajtajára s olyan hangosan, hogy a köszörűkövéért az udvaron ödöngő Vranek is hallhatta, mondta: „egyetlen eggyem, te is elhagytál – te is. Haraggal hagytál-e el? Azért-e, mert egy másért, egy másnak pénzéért a te gyémántot érő szivedet, másnak vagyonáért az én életem boldogságát adtam oda?... De hát te tudod, hogy üzött a szükség, üzött az örülségem, – oh ver, sujtol most minden; látod, látod sem bortól, semmitől a világon nem tudok feledni...”

Gyűlt továbbá a hosszú kabát alá az a tudás, hogy a veres ház pusztul. Hogy vakolata romlik, udvara gyomosodik, fedele roskad, s hogy idegen emberek mindenféle irásokkal hónuk alatt járnak ki s be az ives kapu alatt, kik pecsételgetnek olykor ajtókon, sőt a szobák butorain is.

Minden omlott, semmivé vált.

A vidámság is kihalt abból a házból, s egyik élet nyomában a másik. Csupa bánatos emlék volt Vraneknek minden ajtó, minden ablak. S mégis csak nem tudott megválni attól a helytől. A lába vitte önkényt oda. Rosszul érezte magát, ha eszébe jutott néha, hogy másfelé kellene helyet keresni. Ugy érezte, hogy elviselhetetlen veszteség volna rá nézve, ha nem láthatná a veres házat.

Aztán a köszörűkő jó helyt is van ott. Azt már tudja mindenki, hogy Vranek, ki nem égeti el a kések élet, ott forgatja maga a szerszámját. Munka is akad s különben is el nem lehetne hagyni azt a helyet. Ugy látszott, hogy ki van mérve a sorstól, hogy Vranek azon helyből nézze végig az egész veres háznak s mindennek, a mi benne van, pusztulását, elmulását...

Hogy lássa, miképp őszül, romlik egy pár esztendő alatt meg az a hatalmas, erős ember, kit Dombody Gábornak hívnak, miképp kerül idegen ember kezére a veres ház s a régi „vad emberhez” címzett gazdag bolt, minden az utolsó nyomig. – Egy reggel aztán Gábor is eltűnt. Senki sem tudta, merre s Vraneknek új népekkel kellett volna ismeretséget kötni, – de hát miért ismerkedjék Vranek? Mi szüksége van neki valakire? Azzal tán, hogy egygyel több gazdája legyen? Hogy egygyel szaporodjék azok száma, kiknek Vranek engedelmeskedni köteles, minthogy minden embernek, kit valaha ismert, megszokta engedelmeskedni?

Különben is akkorra már sok esztendőt takart el a nyomába jövő attól fogva, hogy a veres házban egy új élet kezdődött volt a kis Klárával, s akkorra már felsegítette a javakat osztogató hatalom a Vranek Mátyás sorsát. Álmainak akkorra már teste lett, kézzelfogható bottal

üthető teste: egy kis szürke számár, t. i. Vranek szerzett egyet. A köszörükövet megnagyíttatta. Két kis takaros rudat szerezhetett neki s a számmal vonathatta hazáig minden este.

A komondor elpusztult, az igaz, de helyébe a javakat osztogató hatalom kegyéből egy kis leányka tipeghetett Mátyás nyomában, egy öt esztendő s kis pofókos fekete haju leányka, kit Annának hívtak s kivel összesen háromra emelkedett a Mátyás családtagjainak száma.

„Mi hárman...” szokta mondani a köszörüs.

Ők hárman igen kevésből is jól megélhettek, bárha meg kell vallani, hogy igen nehezen szoktak egybe.

A számmal csak megbarátkozott hamar Vranek, de a gyermek, a Rebi gyermeke, kit fel „kellett” fogadnia, nehezen fért a szívéhez. Sőt gyűlölte egy ideig s haragos összeránczolt szemmel nézte. – De hát az erős idő, mely a szikla élet is lesimitja – bírósabb volt a Mátyás gyűlöleténél is, s így esett, hogy mikorra a veresház új emberek birtokába került, Mátyás kibékült az aprósággal s kis családjával minden reggel nagy nyugalommal vonult a templom árnyékába s foglalta el helyét. A gyermek a számmal elvonult pihenni, játszani, Mátyás fent s minden nap leéltek egy napot, semmi más vágygyal azon kívül, hogy bár a holnapit is leélhethék.

Gondol-e a kövek közül kinőtt vadbürok egyébre annál, hogy nőjön? Gondol-e tán arra, hogy illatozzék, pompálkodjék, hogy észrevegye valaki, a szellő, vagy emberi szem? Azonkívül, hogy táplálékot kapjon, kíván-e egyebet?

Nos, miért kívánt volna Vranek Mátyás? Lételének tudatával, sóvárgással valami után, a mi olykor hiányzik az emberi szívnél, érznek: hogyan birt volna Vranek, ki azt is, hogy él, csak azon furcsa véletlennek köszönhetette (épen mint a bürok), hogy született.

Hiszen „ők mind a hárman”, Vranek, Anna is, meg a Vranekék Marczija is (a számár t. i.) e furcsa véletlen által vannak; nem használva, nem ártva senkinek, nem kívánva senki által.

Minek okáért csak egymás között vannak is, ismerősök és barátok nélkül. Nyárestenden együtt bandukolnak haza, együtt ki a mezőre s míg Mátyás kurtaszáru pipájából füstöl, a gyermek játszik Marczival, mely a legfiatalabb élő teremtmény mindhármuk között, a leg-hallgatagabb s a tegnapnak emlékével a legkevésbé törődő.

Vranek Mátyás törődik olykor!

Az ő szegény kicsi eszében idő által soha át nem hidalható mély árkot vájt a szent kép arcza, mosolya, bújja. Fel-felsőhajt olykor! – Látja, bizonyosan látja azt a glória-övedzte gyermekfejet az anyja imádságoskönyvében, meg az ives ablak keretében! Ilyenkor igen haragos szemmel néz a kicsi leánykára (bárha általában soha sem tekint egész tekintettel reá, hanem csak úgy lopva, mintha nem tudná elhatározni: szeresse-e, utálja-e a Rebi gyermekét, kinek a születése okozott minden romlást, pusztulást).

Néha az első érzelem kerül felül. Ilyenkor dédelgeti, dajkálja, „csirkének” nevezi. Megsimogatja fekete akaratos haját s olyan szeretettel néz végig a leányka szürke ruháján, mint-ha igazán az övé volna. „Mindenem vagy nekem ezen a világon” – gondolja ilyenkor, vagy tán mondja is.

Máskor, csöndes éjjeleken, ha kísérti Vraneket a szent kép, ha az üres légben nyitott vagy behunyott szemmel őt látja s igen kellemetlen, szorongó érzések között kénytelen forgolódni kemény ágyában – elfordul a Rebi leányától s haragosan ránczolja össze homlokát.

S a mint így teltek a napok, sok munkával, fázással, izzadással, egyik hajszálra olyan, mint a más, semmit sem hozva ujat: nem óhajtva, nem is unva – egyszer csak azt vette észre Vranek Mátyás, hogy az ő leánya már sokkal nagyobb, mint a milyen akkor volt, azon a szörnyű napon, mikor majd haza küldte a szegény beteg anyjához.

Egyszer csak azt látta Mátyás, hogy ha ez éles fekete szemü, hosszú dereku leánnyal – ki olyan mint Rebi volt valaha a vidám időkben – végigmegy az utcán, ha a veres házzal (az idegenek által lakott: idegen nagy ablakaival haragosan néző emelettel) szemben megáll, arra fordul minden elmenő.

Miért? Tán a kabátját nézik Vraneknek, vagy a köszörűsükér lett kopottabb, vagy a Marczy ostobább formája, mint a milyen vala?

Igazán néha nagyon furcsán érezte magát Vranek. Ugy mozgott-forgolódott a rávetett tekintetek hatása alatt, mint egy megigézett gyermek.

„Én nem tudom – mondta Annának – valami változás van ugy-e rajtam?”

„Nincs semmi, apuska, – csak a szemed alja, tudod, veresebb, meg itt ránczosabb a szád körül.”

Észrevette azt is időjárástól, hogy Anna nem segít neki szívesen, mikor reggelinkint kihurczolkodnak s hogy huzódozik félre a kicsi szekértől, ha emberekkel találkozhatnak szembe; – továbbá, hogy egyáltalában nem bírható rá ez a gyermek a régi szokások folytatására, hogy ott üljön a köszörűkő talpán s fecsegen, nem várva feleletet egész nap s hogy ott ültében egye meg a sovány ebédet. Mindezekből azt okoskodta ki Vranek, hogy Anna már nagy leány és igen zokon vette tőle, hogy megnőtt.

Sőt látnia kellett azt is később, mint cziczomázza magát otthon, a haját mint borzolja a homlokára, mint mosolyog néha egyedül magában s mint néz rá az utcán egy-egy posztóruhás urfira, bárha e tekintet után rögtön lesüti is fekete szemeinek takaróját.

Mátyás tünődni, nyughatatlankodni kezdett. Teljesen hihetetlennek látszott, hogy életében valami új dolog történhessék, de a mint e leányra nézett Vranek, attól félhetett, hogy valami váratlan esemény következhetik be. Ezért olykor feddő arczczal nézett Annára s intőleg mondta:

„Igen vig vagy... ne légy olyan vig. Nem tetszik nekem a szemed állása... igen vig. Szeretném, ha nem lenne olyan vig...”

Anna felkaczagott:

„Miért busuljak, apuska?”

„Mindenért”, felelte Mátyás, a nélkül, hogy olyan nagyot akart volna mondani, a mekorát önkénytelenül mondott.

Mindenért... minthogy olyan kevés oka is volt Vraneknek az örömr. Soha sem busulhat eleget az ember, minthogy ime a nélkül, hogy Mátyás valakinek vétett volna, a sors abban a kegyetlen meglepetésben részesítette, hogy egy este (ott azon a helyen a sikátor fordulójánál, hol egyszer azt mondta neki egy erős, hatalmas férfi: „Kell Mátyás... el kell fogadnod...”) egy igen rongyos kinézésű emberrel találkozzék, ki igen hasonlított valakihez a mult idők-ből s ugy állott ott a szegleten e helyen, mintha nem is egyéb lenne, mint a mult idők-ből visszaverődő árnyék...

Annával tért épen haza a munkából Vranek s az ösvényen találták a nagy, magas, borzolt, erős haju férfit – épen azon a helyen...

Mátyás megreszketett egész testében. Megragadta az Anna kezét s ijedten tért ki a férfi elől. Az alak utána szólt:

„Nem ismer rám, Vranek...” mély morgó hangja volt: egy iznyit parancsoló s egy szemernyit bánatos, de fátyolozott, mintha csak a föld alól szólna.

„Nem ismerem, nem” – lökte ki magából a köszörűs s aztán hozzáfordult szaporán Annához s rábeszélőleg, szinte kérve sugta neki: „nem ismered ugy-e te sem...”

„Nem, apus – Anna megrázta fejét s csodálkozott – én nem ismerem...”

Lépteit meggyorsította Vranek, de érezte, hogy követi az alak nyomon s mikor már majd a kapunál állott, érezte, hogy begyűrözi a kezét egy sikos, nedves tapintatu tenyér.

„Én vagyok, mondta komoran az alak – én. Nem ismer? Én vagyok...”

Vranek közbevágott:

„Ne mondja, hogy ki... nem ismerem, nem...” s aztán ijedten csapta be a kaput.

Keze, melyet azé az emberé érintett, rezgett, mintha fáznék. Ráütött a számárra s aztán tenyerét, keze fejét s minden ujját külön addig dörzsölte, surolta az ostoba állat szőrös hátához, míg véressé lett. Ott érezte folyton annak az embernek a fogását...

Anna kérdezte:

„Ki volt az az öreg, apus?”

„Senki – felelte Vranek – én nem ismerem. Te sem ismered ugy-e?”

Azon éjjel nehezebb volt minden perc, mint egy roppant hegy s hosszabb volt mindegyik, mint az örökkévalóság. Minden pillanatban attól rettegett Mátyás, hogy be fog törni az a csavargó a kapun, be az ajtón s kérdezni fogja ijesztő mély hangjával: „nem ismer-e?”

Mert hát az ilyen embertől minden kitelik – s bárha Mátyás úgy érezte egy percben, mintha ő semmit sem vétett volna senki ellen, a másikon ezer ok jutott eszébe, melyek miatt halálos ellensége lehet neki az az erős férfi. Ugy szeretett volna felkiáltani: „Hagyjanak nekem békét” s minden egyéb érzésnél győzősebb volt benne az az egy, hogy igen nagyon félt. Az is jutott eszébe, hogy be igen jó volna, ha Anna nem is lankná nála, ha ő nem is ismerte volna soha, vagy ha – eh! ...elfogta pillanatra a keserűség, az is jó volna, ha ő nem is született volna.

A mint eljött a reggel, nyugtalanul távozott az udvarra. Nem mert kinézni a szegletig.

„Menjünk már, menjünk – mondta – az ember azt sem tudja, mi történhetik...”

Kézen fogta Annát, oldalához simult s izgatott lépéssel tipegett a számár nyomában.

De minthogy a szegleten nem volt senki, bátrabb lett s erre-arra tekintett. Egyszer egész váratlanul szólalt meg:

„Te Anna, szereted te... látod-e te, hogy rád néznek a fiatal urak az utcán... Nem bánod-e?”

„Miért bálnám?”

„Miért? Azt mondd, miért?” dűnnyögte magában „ostobaság.”

Nem tudott hozzákezdeni ehhez a mondathoz: „Szeretnék megszabadulni tőled: félek...”

Beleragadt a fejébe az a gondolat, hogy másnak a gondjára kellene bízni a Rebi leányát. „Miért is tartom én – buggyant fel az eszébe – miért vesződöm vele?...” Ránézett s lesütötte a szemét. Rosszul eső szorongást érzett e gondolatra. Többször mondta: „én... én... én” anélkül, hogy a mondatot befejezte volna. Dühösen forgatta a nagy kereket egy-egy perczig, majd odacsapott a földre egy köszörűkövet, hogy millió darabra tört, aztán lankadtan állt meg és sohajtott.

Azon este a hazamenetelkor a múlt idők kísértete nem állt ott a sarkon. Másnap este sem s a következőkön sem. Vranek kezdett megnyugodni s mint minden gyenge ember, kezdte el is feledni hamar az egész dolgot, csupán csak néha emelte fel az öklét, megfenyegette vele az idegenek által lakott veres házat. Ilyenkor Dombódy Gábor jutott az eszébe.

S hogy kergették egymást a napok, az is alig észrevehetően kezdődött, hogy a Vranek házának vendége is akadt. Egy nagy horgas kamasz, valami kádárlegény a szomszédból, ki ott lábatlankodott előbb a kapuajtó előtt, majd beljebb – minden este, mikor Vranek a munkából hazajött az ő kis családjával.

Olykor dohányt hozott a köszörüsnek, megigazította a szekeret, segített Annának vizet hozni, almot szerzett a szárnak, minden munkát elvégzett és akkorákat kaczagott, hogy Vranek ijedten ugrott fel rá... Azt nem lehetett volna megmondani: mikor és hogyan kezdett átlátogatni, valamint azt sem: vajjon nem örökké járta-e azt az utat?... Kis vagy Nagy Andrásnak hívták s az apjának háza volt és két ökre...

Azonban nem is tudom, miért beszélem én el mindezeket? Hiszen alig érdemel szót az, hogy ez a kádárlegény olykor megfogta az Anna kezét, simogatta a nélkül, hogy egy szót is szólott volna egész este, vagy tán az, hogy néha igen elnyújtott szájjal, egy félórai hallgatás után annyit tudott mondani: „maga kis boglyas...” vagy az, hogy néha gyér szemöldökeit összeránczolva, furcsán nézett a Rebi leányára, tenyerével megtaszítva a karját, bizonyos nehezteléssel mondta: „Ugy hallom, hogy valami legény tekintget be rajtam kívül is ide magukhoz... Ugy hallom, hogy onnan az utcza végéről a gazdag Szokor András... Meg ugy hallom, hogy szót is váltott volna... Kutyák iszszak meg a vérét, csak annyit mondok...” Még kevésbbé érdemes az a szóra, hogy olykor emberszivet megvesztegető nyugalmas estén kézen fogva járkáltak Annával a kicsi udvaron, mosolyogtak egymásra, s hogy ilyenkor Vranek is mosolygott a küszöbön, a zápfogára vette a pipáját, szivta és igen ostoba képeket csinált...

Nagyobb és említésre méltóbb dolog mindennél az, hogy a mint a tél leterítette fehér takaróját a földre, egy vasárnap délután ismét ott látta az utczában Vranek azt a rongyos embert s ezuttal a saját kapujával szemben.

A csavargó ráfektette éktelen arczát a kapu tetejére s rákönyökölt a deszkára. Szemei tévetegek tekintetűek voltak, s ott révedeztek a Vranek lakásának ajtaján, ablakán, a szárnak csürjén, a pitvar előtti padkán s minden darab fán, minden szegen mely azon az életen volt. Nagy meredt szemek voltak azok s minden pillantásuk egy kérdés volt.

A kádárlegény rákiáltott:

„Maga ki? mit keres? mi kell?”

Vranek ismét olyan ijedt, szárnalmas képeket váltott, mint akkor este, mikor ez a rongyos senki a szegletnél azt kérdezte volt: „nem ismer-e?”

A csavargó meg sem mozdult.

„Adjatok egy botot – riadt fel a kádárlegény – adjatok valamit, majd megmutatom én, hogy elmegy onnan... Adjatok egy baltát... Pusztulsz-e onnan?”

„Ne... ne... bánts-d – gagyogta Mátyás – ne érintsd, nem szabad...” s belekapaszkodott a legény karjába.

„Hiszen láthatjátok, hogy részeg. – Alig tud állani a lábán... csak meg kellene lökni... engedjete na...”

Esteledett. A szűk szobát bevilágította a nyitott száju kemencze. A sötét pad, a fogas, a nagy almárium, egy pár láda a szegletekben, a nagy asztal s a székek mintha csak sötét árnyékok lennének. Ez árnyékok a tűz világánál ülő alakok az öreg köszörüs, ki élt s Anna és a kádárlegény, kik kezdenek élni. Hallgatag árnyékok. Mindenben ígézet ül, annak a két tévetegek szemnek az ígérete, mely a kapu felett – bizonyosan – betekint váltig. Vranek és Anna is – azzal az ösztönszerű bizalommal, melylyel gyenge ragaszkodik az erőshez – odahúzódtak a kádárlegény oldala mellé.

„Látod, András, látod – sugta egyszer egy hirtelen feltámadó gondolat parancsára Vranek – látod ezt a leányt itt. Mit szólsz hozzá?...”

„Én? Mit szólok?”

„Nem szeretem a teketóriát, András – nem szeretem. Elég ép s nagy leány s mindjárt 20 esztendő. Egészen asszonynak való. Mit?...”

„Hiszen én...”

András ránézett a leányra, ki lehajtotta a fejét.

„Hiszen tőlem akár holnap...”

„Hát te Anna?”

Aztán hallgattak tovább. Az a két szem onnan kívülről valószínűleg nézett be az udvarra...

...Másnap reggel, mikor András munkára ment, megállott az ablak előtt s bezörgetett egy ujsággal:

„Az a zshivány – mondta nagy vigan – a ki itt dőlingélt a kapunál az este, kutyául megjárta. Hallották-e? Ott van az árokban, olyan kemény, mint a csont. Veszett hideg volt az éjjel s tudják, be volt kapva az öreg s ott maradt szépen. Nem néz az be senki portáján soha...”

Jó reggelt mondott Annának – kit már olybá vehet, mintha csak felesége volna – s füttyö-részve ment tovább. A hó csak úgy sirt, jajgatott lábai alatt.

* *
*

Im, édes! Im, Vranek Mátyás, a köszörüs, ünnepi diszben.

A tobákszin kabátja be van gombolva, hosszú karjai lógnak s járása nem roskatag, hanem ünnepies, kimért.

A leányát kíséri esküvőre a templomba.

Arczán szokatlan élénkség ragyog. Minden bút, ijedelmet elfelejtett, s ha mindazt a sok könyvet látta volna, mindazt a sok sóhajt és jajt hallotta volna, mely, mióta az emberi sziv szeret, fakadt a szerelem nyomában – elfeledné mind.

Gondol-e valaki, ha elhervadt virágok, szétomlott leveles ágak porán új élet indul tenyészetnek, arra, a mi elmúlt, vagy arra, a mi elmulandó?

Titi anyó

A lakóm a „mi utcánkban” szerfelett nagyra van azzal, hogy ő tartja irgalomból a felesége édes anyját. El is mondja mindenkinek. Nékem mindjárt az első napon elmondta, mikor beköltözött.

„Egy iparos, instálom – mondta – a mai szük világban nem csekély becsületet világosit ki, mikor egy ilyes személy tartásával foglalatoskodik, a ki, instálom, azonfölül, hogy eszik, csupán a törés és rontás kedvéért existál, a mit el sem lehetne disputálni, mivelhogy vak és boldogtalan az öregség miatt. De hát, instálom, csak tartja az ember, mert hát mit csináljon?”

A lakóm csizmadia. Sovány, csontos ember s kilátszik belőle, hogy sok viszontagságon ment keresztül. Mindenhez ért, ezermester hírében áll s czéhbeli collegáival csak foghegyről beszél. Sokat tart az auctoritásra, a megjelenésének tekintélyességét határozottan emeli az, hogy ékesen szokott beszélni és sok diák szót kever a mondataiba.

A felesége egy kék szemű, vézna asszony. Lemondó, hallgatag, engedelmes teremtés. Szüntelen arról beszél, hogy mennyit dolgozott, mennyit dolgozik és mennyit fog dolgozni. Imádja a tisztaságot. Ő maga ugyan, igaz, hanyag a ruházatjában, meg a szobája is mindig felfordult – de hát a sok dologtól nem ér rá mindenre. Aztán meg „most” szűkösen is vannak s Endrének nincs módjában „most” nagyobb lakást felvenni, meg a két gyermek is rendetlenkedik s nincs segítsége...

A gyermekek csak zavart tudnak csinálni.

Az egyik három esztendő s a másik most tanul járni s az öreg Titi anyó sem mehet gyermekszámánál egyébbe. Épen olyan motyogó, ingatag járásu ügyetlen teremtés, akár a kis Kati, csakhogy míg a baba megtanul idővel egyet-mást – Titi anyó csak felejteni tud. Kati lesz – az anyó csak volt – most egyformák: gyermekek mind a ketten.

Tulajdonképen mégis csak Titi anyóra ad a lakóm többet. Az ő eszire, felügyeletére bizza a két apróságot. „Tartja az ember – azt mondja a lakóm – mert hát mit csináljon? S denikvé őrzí a gyermekeket, habár a nevelésükre különben alkalmatlan, mivelhogy nincsen respektusa.”

A nevelést a lakóm vezeti. A három esztendőre kevés szót veszteget ugyan, de sokat kopogtatja a fejét, (azért a fejét, minthogy, mint állítja, így legalább nem sántul meg) míg Katira nagyokat rikkant néha. Nagy boldogtalan szemeket mereszt csak az apróság ilyenkor s szepegni kezd – de fél sirni.

Nem helyeselt, hogy a Dodi fejét annyit kopogtatja a lakóm s felszólaltam érte – de megnyugtatótt szaporán, biztosítván, hogy nem árt az neki. –

„Hol lennénk, instálom, – mondta – ha rossz befolyása volna ártatlan fenytéki módoknak? Hiszen méltóztat látni, mily disznó esze van a kölyöknek. Fállábon állva megtanul annyit, mint más urasan ülve. Sőt bizonyos jótékony hatása lehetséges az agybeli működés felrázásának a hüvelyk érintése által.”

A lakómnak egész külön nevelési elvei voltak. Sokszor részeltetett bennük, minthogy a kertben ült örökké. Elvégzett szívesen akármi munkát, s ha nem akadt, hát kék flanel rékli-

jén keresztbe tette a karát, s mindenféle bölcs mondásokat beszélve, kísért nyomról nyomra – csak a maga mesterségét ne kelljen üznie. Azt nem dolgozta. Nem mintha utálta volna, – sőt magas röptű ideái voltak felőle, s egészen új systemája a mérésben, szabásban, – hanem, mert azon természetek közé tartozott, kik a maguk dolgát unják s a másét – akármennyi legyen – szeretik s könnyűnek vallják.

Azt helyesnek tartja a lakóm, hogy a „népei”, t. i. az anyó meg a két gyerek kitipegnek a mezőre, mert legalább „nyugalma van az embernek tőlük.”

Itt mennek végig a kertemen. Dódi mindig előljár egy lépéssel, a csepp Kati összefogózáva az öreg asszonynyal, botorkázik a sima uton utána. A korláton kívül, szemben az agyag-dombbal s a nagy erdővel, leülnek a fűbe. A csepp rága a papsajtot – rátanult hamar, – Dódi sivitoz, kaczag s futkos. Néha tréfából telerakja az öreg nanyó fejét, ölet mindenféle ríktó színű mezei virággal meg kövér füvel.

Egyszer hallottam, hogy a nanyó mesét mondott (valami igen együgyű történetkét egy aranyhaju tündér kisasszonyról) igen kevés hatással. Dódi ugyanis a mese alatt egy soklábu, fényes hátú futonczot lesett s sokkal jobban érdekelte, hogyan szalad a ragyogó bogár fűről rögre, mint a tündér kisasszony utjai. Kati pedig egy darabig nyitogatta nagyra a szemét, mosolygott, gyűgyögött az ő nyelvén valami érthetetlen semmiséget, de aztán elaludt hamar s odafeküdt a nanyó ölébe.

Azért Titi anyó csak mondta tovább...

Semmit sem csináltak igaziból egész napon át ott a korlát mellett. Olyan sokat hallgattak mind a hárman, hogy azt lehetne hinni, hogy tán gondolkoztak, ha ugyan három olyan gyermekfőben teremne gondolat...

Néha Dodi valami szörnyű nehéz kérdést tett. Például egyszer az ég mérhetetlen boltozatára mutatott fel csepp kezével, melynek kék karimája egy fél világ széleit éri, s azt kérdezte: „valjon édes nanyó, mi van ott fenn?”

Titi anyó keresztet vetett s felelte:

„Az isten...”

„Mind az egészbe az isten van? Milyen nagy, te nanyó!”

Máskor bogarat hozott s odatette az öreg asszony ölébe.

„Nézd – mondta – mennyi a lába, miért van neki annyi? Nézd, milyen bajusza van. Mit csinál a bajuszával?”

A nanyó nem tudott felelni s azért csak rázta szüntelenül a fejét s mosolyogni próbált. Arra azonban, ha a gyermek azt találta kérdezni: „miért reszket nanyó a kezéd?” vagy „miért olyan veres a szemed alja?” egész sor mondani valója volt Titi anyónak. Okolta a vénséget, okolta a sok szükséget; szemei hitványságáért a sok sirást...

„...Mert sirtam sokat, mikor a nagyapád elhagyott. Te nem is ismerted, hogy milyen ember volt! hogy milyen szép és jó ember volt... De megvették bolond szóval a fejét... Eleget mondtam neki, ne hagyj el... maradj. Az uton utánunk nézett akárki, ha kézen fogózva mentünk. De elment... rég, rég...”

S lógatja a fejét, s vékony ajaka reszketett.

Nagy néha Kati is szól valamit. Rendesen játszik a nanyó köntösének csücskéjével, vagy valami hitvány fűszállal s motyog az ő nyelvén, melyet ember nem ért. Azt hallottam, hogy az angyalok értik... Aztán ha igen megehezik, kicsi mutató ujját beteszi a fogai közé, kelletlen – bár kissé mosolygó – képet csinál, szemeit kerekre nyitja, jelentősen dünyögi a nanyónak: „Üh, üh” s int kicsi fejével a ház felé.

A nanyó megérti s csitítja: „Majd kapsz enni, cseppem: várj, csak várj...” Kati néha vár, néha nem vár, hanem sir.

Ha nem látja az apját, mer sirni.

A lakómnak ez igen hizeleg. „Tart tőlem a kis nép – mondja önérzettel – látszik, hogy jó érzélem honol a kebelében...”

Kénytelen vagyok azonban megvallani, hogy a lakóm olyankor szokta a gyermekeket leginkább sétára küldeni, mikor étel ideje volt. Nagy ravaszsággal valami megbízást adott nekik ilyenkor s például, hogy nézzék meg valjon az erdő fái milyen árnyékot vetnek? vagy hallgassák meg ha énekel e az a rigó, a melyik a kert hátában zöldülő bokorban lakik? vagy ügyeljék meg szép e fényes délben a messze csillogó Maros vize?

S a három gyermek egymásba kapaszkodott s kibiczegett a kert végébe a korlát mellé, a fűbe.

A lakóm pedig megetette a madarait – sok madarat tartott kaliczkában s ezen kívül két pár gerlét, s ritka páva és bukázó galambokat – s ebédelt a „nejével”.

„Nem győz az ember, instálom – mondta – rájuk keresni. Ha a házba vannak, kénytelen az ember a legjobb falatokat nekik adni – mint hogy a szíve rendben van az embernek – s azok számára nem marad táplálék, kik kézi munkájuk s fáradságuk után szerzik ki a mindennapit.” Ugy is elég pénzbe kerülnek s terhes családomon kívül itt tartom az öreget is... De hát mit csináljak?”

Nem hiszem azonban, hogy tartotta volna, ha csak várandósága nem lett volna Titi anyó után. Valami pert folytatott a lakóm az anyó végett. Én bizony nem tudom az egész történetet, de úgy lesz valahogy, hogy volt a nanyónak egy fia valahol idegen városban jó módban, s az több just vett ki, mint a mennyi illette volna, vagy tán az anyja tartásában kellett volna valamit fizetnie. Elég, hogy Titi anyó után nézett valami 30 forint. A lakóm biztos volt ugyan hogy megkapja, de erről nem szeretett beszélni a közgyámon kívül mással. Annak járt a nyakára untalanul s panaszkolta, hogy „milyen nehéz az élet,” hogy az idegen városban élő gyermek mily rossz szívé, s hogy a nanyó mennyibe kerül stb.

Egyszer nekem is előhozta. Mikor elvégezte a panaszát, olyan megadásteljes arcot csinált, mintha egy világot tartana vállain s az emberiség jóvoltáért túrné e szörnyű terüt s keserűen mondta: „De hát tartom, instálom, mert hát mit csináljak? Őrzi legalább a gyermekeket...”

„Hátha – kérdeztem – hátha meg sem éri az anyó a per végét. Hiszen szemlátomást gyengül s alig van már jártányi ereje...”

A lakóm felbiggyesztette az alsó ajakát, mosolygott s legyintett a kezével s felelte:

„Dehogy nem éri instálom. Oda van annak növe a teste a lelkéhez. Tudom én azt. Tul él az mindnyájunkat. Különbén pedig perelünk azután is...”

A mint a nyár forróbb lett – hogy az almafák levele lankadtan lógott a szárán s a fű gyökere aszni kezdett – a lakóm is, meg a felesége is mind kevesebbet dolgoztak s mind többet panaszkodtak. A lakóm, – ki a mestersége helyett örökké egyebek után látott, – talpfényesítő vasakat csiszolt az árnyékban s szidta a világot, mely az emberek fáradozásait nem fizeti meg, esténként pedig horgászni járt, hogy legyen valami időtöltése is, míg a felesége bogarakat keresett s legyeket fogott a horog számára s közbe panaszkodott a sok dolog miatt s emlegette, mily sok vesződéssel él, mennyit fut, fárad s hogy mennyire áhitozik a tisztaság és rend után, melyet azonban ily terhes családdal alig reményl elérhetőnek.

Titi néniék csak jártak ki a kert végébe, hallgatva, s élve egyik nap után a mást.

Hármuk állapotjában összevissza annyi változás történt, hogy Kati megtanult járni s hogy Titi anyó mind gyengébb lett. Annyira gyenge lett, hogy mikor vonult át kíséretével a kerten, szüntelenül hátramaradozott. A csepp is, Dódi is előtte jártak. Vezették, huzták maguk után s olyan jóízűen kacagtak, ha botlott az anyó.

Mert botlott, pedig mind a földet nézte. Hallottam a mint mondta egyszer:

„Te Dódi, nem vezettek-e ti engem valami hegyre? Mindig úgy érzem, mintha hegyre mennénk, olyan nagyon fel kell emelnem a lábamat. Igazán, nem üztök-e tréfát belőlem?”

Dódi kacagott:

„Jaj – mondta – jaj de vak vagy, te nanyókám! Jaj – itt ezen az egyenes uton hegyet látni, jaj de boldogtalan vagy te nanyó,” – s tapsolt a kezével vigan.

S annyira gyenge lett a nanyó, hogy kikelt néha a leánya meg a veje ellen, s néha az élet ellen. Persze igen boldogtalan és szakadozott szavak voltak azok, a miket mondott s Dódi se értett belőlük semmit.

Rég is húzta a nanyó a keresztjét. Azt ugyan nem tudta, hány esztendeje van annak, de számlálhatatlan sok ideje lehet. Akkor zavarta össze a számítást, mikor az ura elment. Mert elment valami háboruba. Addig igen szépen éltek s kerestek is, bárha idősök voltak már mind a ketten. De jöttek olyan napok, mikor azt kiabálták: „hi a haza...” s az öreg is puskát vett. Valahol Gálfalva körül lőtték meg. Keresztülment rajta az ongolyóbis. De rég volt s Titi anyó igen elhítványodott azóta, mivel igen össze voltak szokva, s bajos volt elszakadni.

Az utolsó nap, mikor a maga erején végigtopogott a kertben, még szólott hozzám is. Hallotta a hangomat, bólintott felém a fejével s csendes, akadozó szóval mondta: „szép nap van ma...”

Hallgattam, mint fedtte Dódit, mikor kiértek a kapun.

„Miért nem nyujtod a kezedet, gyermek, hogy leülhessek. Hiszen azt sem tudom hova üljek. Mind ereszkedem lennebb, de a fű nem lehet olyan nagyon messze. Miért nem segítsz?”

Ahoz képest tulságosan beszédes volt az nap. Azt hiszem, könnyebben érezte magát. A súlyos életnél valami könnyebb várt reá. Annak érhetne a lehe.

Dodi igen vig kedvében volt. Letelepedett a fővényes útra, s a porból dombot rakott össze. Aztán fácskákkal egy kört kerített be s odacsalta a csepp Katit, hogy megmutassa, milyen udvart s házat szerzett. A pordomb volt a ház. A tetejébe egy kék búzavirágot dugott s az udvart felosztotta három részre az ujjával: „Ez a Dodié, mondta, ez a nanyóé, ez a Katié.”

Titi anyó beszélt. Azt hiszem, nem is várta, hogy valaki hallgasson rá.

„Bizony – suttogetta – furcsa idők voltak azok. Itt vágattak végig a pikások a piaczon s itt a muzsikás kút mellett állott a polgármester – de az öregem akkor már nem volt sehol.”

Dodi felnézett a beszélőre s felkacagott:

„Oh te boldogtalan nanyó! Hogy mondhatasz olyant. Hiszen a piac nem itt van. Ez a kosárdomb. Hol látod te a piacot?”

„...Mondtam neki, hogy ne menjen, ne hagyjon engem egyedül a világon, de birt is vele valaki. »Hi a haza«, azt felelte. Ki az? Ki? Mintha én maradhatnék...”

Aztán elhallgatott s világos, szinte vizes szemgolyójával a messze sárguló agyagdomb felé nézett, az erdőaljba.

Dodiék rakták a házat; leveles ágakkal szegélyezték az udvart. Látszott, hogy Dodi akar valamit, mert időnként a nanyó felé nézett. Majd felállott s simogatni kezdte az öreg aszszonyt:

„Lelkem – mondta – add ide a keszkenyődet, hogy kössek bubát belőle. Ugy szeretnénk játszani Kattal s nincsen bubánk. Add, lelkem.”

A csepp is odakúszott Titi nénihez, s rángatta a nanyó köntösét. Motyogta: „bubát... bubát.”

Bizonyosan nem is tudott semmit arról az öreg asszony, hogy leoldták a keszkenőjét. Szerfelett betegnek, gyengének nézett ki kopasz fejbőrével, melyen imitt-amott csillogott néhány szál fehér haj. Csak beszélt magában.

„...S még jól is állott az öregemnek a veres sujtásos kék mántli. Ugy megfiatalodott s megszépült. »Huszár leszek« – azt mondja ő. »Öreg vagy te ahoz«, azt mondom én. »Dehogyan asszony« azt mondja ő – »most is el tudnám járni a vőlegény tánczot«. Azt mondta, a vőlegény tánczot. A bolondos... De nagyon süt a nap rám.”

Csend volt. Tán egy pár tücsök ha czirpolt, szökdösött. A nap végezte a dolgát csendesen érelve a gazdag kalászeket. Akkora roppant munkát olyan zaj nélkül csak olyan hatalmas úr végezhet mint a nap. Az erdő széléből egy-egy katona bujkált ki. Gyakorlatot tartottak a hantok alatt, s óvatosan bujtak ki egyenként a lombok mögül.

Dodi megkötötte a bubát, a nanyó keszkenőjéből kákaszárral, s tanította állni, járni. Beszélt hozzá:

„Nagy vagy már buba, nem szégyenlsz örökké feküdni. Tanuljon már járni a buba a lábán. Nem akar a buba? Ne te rossz, te becsstelen portéka. Mit nyitogatod a szádát. Tej kéne ugye. Kutty tej. Kutty ölbeülés.”

A csepp is motyogta a nénje után: „tutt... tutt...” s tapsolt a kezével.

Titi anyó beszélt magában:

„...Ott verték a dobot az ablakunk alatt. A sok fiatal bolond ficzánkolt az utcán. Pergették a dobot s bekiáltották hozzánk: »jöjjön ki, Ferencz bácsi, jöjjön.« Hogy rekedt volna be a torkuk.”

„...Hogy hozták haza. Bár hagyták volna ott, a hol elérte az a golyó. Mit nyert veled a haza? mondtam én. Nyert-e valamit, szólj?... Hát kellett ez a hazának, hogy te... hogy én... hogy mind a ketten... Látod, tudtam! én megmondtam előre...”

Egyszerre felütötte a fejét az öreg asszony s rekeszes, de hangos szóval rivalt a gyermekre:

„Te dobolsz, Dodi? ki dobol? Hol verik? Kit hívnak?”

Dodi felugrott. A csepp csak kerekre nyitotta a szemét csodálkozva. A tájék csendességét hangos dobszó lármázta fel. A katonák az erdőszélben állottak nagy csoportban. Fényes fegyvereik csillogtak a napfényben s vidáman szólt, pergett a dob.

Az özvegy asszony egy kicsit felemelkedett. Előrenyújtotta hallgatózva a nyakát, szemét, száját tágra nyitotta s reszkető kezeit feltartotta.

„Hallod a dobszót? a dobszót? jönnek ismét mind,” s aztán visszaesett s szemhéja ráborult a nedves üveges golyóra. Az álla lecsuklott mellére, mintha csak igenelni akarna valamit – s egy pár hajszála eléhullott ránczos nagy homlokára.

„Hallom hát, nanyó, felelt a kérdésre Dodi – hallom. Dobolnak, de ne kiabálj, nanyó lelkem...”

Aztán felpillantott az öreg asszonyra. A lecsukott szemek láttára odafordult kis testvérkéjéhez, intett a kezével s halkan sugta:

„Psz, Kati, a nanyó elaludt... Furcsán alszik... pszt...”

Szétfoslott álmok

A klastrom könyvtárának ablakai nyitva voltak. A napsugár rávilágított a nagy régi kötésű rongyolt kötetekre, az egyik polczon egy csepűvel telt kosárra s néhány zsákra, mely a szegletben állott. A falakon végig portól ellepett pókhálók, néhány rongyos bőrszék jól megvasalva s egy cserefa-asztal a középben, mely előtt Ferencz pap ült tenyerébe hajtva hanyagul borotvált arczát.

A mély csendben hallzott a mint egy-egy sóhaj tör fel széles melléből s a mint kezefogása alatt olykor megreccsen az asztal. Oykor felkelt s a szegletből kihuzta a rongyolt szélű csíki énekes-könyvet s kivett lapjai közül egy papirlapot. Megnézte – s valami édes mosoly terült el arczán – s visszatette viszont. Sétált meg-megállva az ablakban s nézve a napsugaras réteket, a virágzó hársfákat s tul a hegyen az üde, lombos erdőn át vezető kanyargós országutat. Azon az uton hozták ide néhány hónappal ezelőtt. Rávágott öklével az ablak párkányára, sétált s leroskadtt a cserefa-asztal előtti székre.

Időnként önkénytelen mozdulattal kapott az oldalzsebe felé s egy összefogdosott levélkét vett sokszor elé s tett ismét vissza. Minden szavát tudta, minden betűjét ismerte s olvasni vágyott mégis minden perczen.

Gyenge női kéz által firkált sorok voltak:

„...Mind vártam magát s maga csak eltűnt egyszerre, nem gondolhatom miért? Rosszul bántam-e magával, vagy sértettem valamivel? Így illik-e odahagyni barátainkat? Mindig fogadta, hogy kivülem nincs semmi gondolatja, hogy feláldozna mindent egy mosolyomért s im egy kis pletyka is megijesztette. Mende-monda mindig van a világon, barátom, s a ki attól fél, az ne éljen a világban. Levelét megkaptam, de ne írjon többet. Nem szeretem a betűket. Ha jön szívesen látom, de nem szeretek írogatni. Tudja az sok beszédre ad alkalmat. Nos szeret-e?...”

Kiterítette maga elé a lapocskát s a csíki énekes-könyvből kivette a féltve rejtett arczképet. Hamiskás barna arcz volt, pisze kis orral, csepp szemekkel, parányi szájacskával, szűk homlokkal, melyre a fekete hajból ráomlott néhány fürtöcske... Odatette a levél mellé az asztalra s beléveszni látszott a tekintete ebbe a két édes emlékebe.

Az ablakon éles hang hallzott be:

„Mit olvas, Ferencz?”

Ijedten takarta el mind a két kezével a levelet s tekintett arra, merről szölitették. Nem látott senkit, de lázas gyorsan rejtette el édes kincseit...

„Mit olvasott, Ferencz?” csengett ismét a hang.

Az ablakot néhány nagy kőrisfa árnyékolta s az ágak közül egy csepp fő bukkant elé. Alig látszott ki.

„Nem könyvet olvasott, úgy-e Ferencz? Úgy-e egyebet olvasott?”

A férfi felugrott s egy szökésben állott az ablak elé.

„Leskelődöl, Lila?”

„Mit dugott, mit olyan nagyon? Tudom én, hogy mit dug. La-la, tudom, hogy mit dug... la-la... tudok én egyetmást s elmondom majd egynek-másnak.”

Aztán kaczagott – olyan gyermekes, sivító kaczagása volt – és folytatta:

„Szép az az asszony, a kinek lesegeti a képét?... Szép-e, Ferencz? Mit ir, mi van abban a levélben? Tudom ám, óh jó szemem van nekem, látok én annyira. Kivánja hogy elmondjam?”

Himbáldozott az ágon s kaczagott folyton.

„Hazudsz!” lökte ki magából Ferencz pap.

„Mert nem hazudok... Szeretné ha hazudnám úgy-e?... Ne dühösködjék csak, mert nem félek a haragjától... Nem bizony... nem bizony... Mit ad ha nem szólok senkinek?”

„Lila, te kinzol.”

„Úgy, már szebben beszél? Úgy, már fél Lilától? Hát bántom-e én? Adja nekem ezt a képet... Nem adja. Jó. Nem is kell...”

Mindenféle fitorokat csinált orrocskájával a komor képü emberre s úgy kuszott le a magas fáról, mely az emelet ablakáig ért fel, mint egy mókus.

Ugrált mikor a földet érte s felkaczagott az ablakba. Haszontalan kis pupos semmi volt, félig gyermek, félig leány, nagy fekete szemekkel, széles ajkakkal s tömött sűrű hajjal.

Meghajtotta magát gunyosan s aztán futni kezdett. Végigszaladt a kerten.

Nem az utakon járt, hanem a gyepen, de lábacska olyan gyengén érte a fűvet, hogy nyoma sem látszott.

A dombról mint a sebes nyilvessző surrant az aljba, a vizparton a legkisebb bokor is eltakarta. Egy helyen, hol a legsűrűbbek voltak az égerfák, becsuszott az ágak között s egy pusztuló fatörzs tetején kuporgott össze. Kissé lihegett s egy nagy mohos kőre nézett merőn, mely a sebesen csobogó vízből kiállott. Faleveleket dobott rá s félhangon beszélt a kőhez:

„Ohó te Ferencz, te reám se nézel? Hiszen nem vagyok én már gyermek, hanem nagy leány. Ohó! te csak sétálsz, te csak elbujsz a könyvtárban, de nem is gondolsz Lilával. Ok nélkül legyen jó hozzád Lila. Ok nélkül szeressen téged. Ohó te csunya, ohó te kopasz, ohó te semmi Ferencz.”

Néhány ágat tördelt le s haragosan vetette a kőre s megfenyegette ujjával mohos, nedves fejét...

„Te rosz gyermek, te Ferencz – szólt hozzá – te valami gonosz csinyt követtél el a városban. Te egy szép asszonyt mertél szeretni, te levelezni mertél vele. Kitudták úgy-e az okosabbak a kópéságod s usdré elcsaptak a városból s kiküldtek Bikklakra a barát-klastromba büntetésből? Hát te csunya Ferencz ez e neked a büntetés, hogy most is csak ott lesed a könyvtár ablakból az országutat örökké s dugod a nagy könyv alá annak a városbeli fertelmes, rut asszonynak a képét, olvasod a levelét. Tudjuk mi, tudjuk. Majd adunk mi neked...”

Aztán leszállott a fatörzsről, komoly állást vett s prédikáló hangon, vastag ajakát felbigyesztve, fontoskodólag integetve folytatta:

„Megjobbítsd magad, meg bizony, ha azt akarod, hogy szeressen téged Lila s hogy helyetted mindent elvégezzon Lila, hogy kiadja a pulykáknak az ételt Lila, kimérje helyetted a törökbuzát Lila... te rosz gyermek te... te...”

Egyszerre elkaczagta magát, tapsolt s óvatosan a kavicsok hátán belépett a patakba s megsimogatta a nagy követ, melyhez szónoklatot tartott. Ugy ráhajolt, mintha megölelné. Majd kiugrott a füves martra s futva-futott ki a bokrok közül.

Zaj hallszott a néma udvaron, a gvardián érkezett haza s a lányka gyorsan iramlott végig a kavicsos uton s egy fának kiülő gyökerére ráült, halkán dudolva, hogy észrevétesse magát.

A gvardián megszólította: „Te ördögboroda – mondta tréfásan – hol csatangolsz, mit csinálsz, mit lesegetsz?” s megsimogatta a fejét. Kérdezte, hogy elvan-e látva a majorság s a frater vett-e ki kukoriczát. Lila csemcsegett s félvállról felelt: „Honnan vett volna?”

„Honnan, hát Ferencz atyától.”

„Ohó, kinek az atya?”

„Kinek? Ne semmiskedj.”

S mikor a gvardián tovament az uton, utánafutott s félkaczagva, félkomolyan árulkodott:

„Ferencz? szól is az valakihez? tesz is az valamit? Ül az ablakban s néz ki meg... meg olvas. Nem gondol az a majorsággal, pedig neki kellene kiadni a törökbuzát...”

„Tiszteld őt, Lila, mert nagyon tudós ember.”

„Az az. Tisztelem, mondja meg neki.”

„Bizony, Lila! Ha elfelejti is, néha hát neked kellene figyelmeztetned, hogy: »tisztelendő ur a majorságnak enni kell,« mert ez egyébre is gondol.”

„Bizony gondol.”

„Milyen hangon mondod ezt?”

„Az enyémen...”

...Csendesen alkonyodott. A falu élénkülni kezdett. A szemközti hegyoldalon a juhokat hajtották le s a nagy porfelhőből csak a turma szélén látszott egy-egy futkosó bárány. Bégetésük hallszott, meg a kolomp kongása s csengettyüik csengése. Az úton hosszú sorban biczigtek hazafelé gágogva a libák. Egy bokor mellől nagy kuvasz ugrott elé s felrebbentett egy párt, mire össze-vissza szaladt az egész nyáj s szárnycsattogatva, sivitva érkezett a faluig. A csorda is jött s a faluban a kapuk előtt sorban állottak meg a tehenek, bőgve kérve bebocsájtatást. A leányok s a munkáról hazatérő fiatalság döfölözött, kergetőzött az uton s egy fiatal házaspár ment összefogodva a házak mellett. A menyecskét, kinek gereblye volt a vállán, a gazda tartotta átölelve. Énekeltek vigan.

A zárda még sokkal elhagyatottabbnak nézett ki ebben a mozgó életben. Folyosói üresebbeknek, czellái kihaltabbnak. Kinn még világított a nap, benn az épülettől négyszögbe körülfogott kis udvaron már a némaság társául szegődött a homály is. A gang törpe ajtaján botorkálva lépett be a gvardián s tapogatózva ment a lépcső felé. Alig látta meg az öreg szakácsnét, ki lefelé jött. Halkan szólította meg, kérdezősködve, nem történt-e valami említeni való míg oda volt. Az öreg asszony félvállról felelt vissza:

„Mi történt volna? Nyugodt már az az ember egészen. Nem olyan fuzsitus, lármás, mint a milyen volt, mikor ide hozták. Bujta a könyveket egész délután, beszélgettek a leánykával.”

„Nem szeretem, hogy annyit van a leánykával.”

„Ne féljen – válaszolt az asszony – jobban őrzöm én, mint maga. Én nem feledtem el, hogy az én leányom.”

„Na na... csendesen, Zsófi.”

Az emeleten alig akadt czellájának ajtójára a gvardián.

Egészen sötét volt. Majd beleütődött Ferencz papba.

„Dicsértessék” – mondta.

„Mindörökké.”

Az ajtó csattant, a mint becsapódott s a visszhang élesen verődött vissza. Ferencz pap léptei is, a mint sétált le s fel, sokszorosan hangzottak. Megkerülte néhányszor a folyosót s aztán a choris előcsarnokában kinyitott egy ablakot s tenyerébe könyökölve nézett ki a nesztelen estbe. Bár egy bogár zümmögése sem hallszott, a szellő s a falevelek pihentek és a

kék égbolton felgyult egy-egy ragyogó csillag. Majd megszólalt a harang s alant Lila rángatta a csengettyűt.

Mikor meglátta Ferencz papot, felkiáltott: „Enni... enni jön, nem hallja, hogy csengünk.”

A refectorium ajtajánál megállott Ferencz. Az ajtó felett a cifrázatok jó ismerősei voltak s megnézte, mintha valami rég látott barátjával találkozni. A tágas teremben körüljárt. Valaha rég, növendékek is laktak a zárdában s itt a refectoriumban a szószéken tartották a próbaszónoklatokat. A falakról vén képek néztek le s a deszkaburkolat, melylyel a padok háta mögött a vakolat van elfedve, tele bölcsmondásokkal.

A nagy asztalnak az egyik sarkán teritettek most csak. A termek kék világítás ömlik el. A rostélyos ablakokon benéz a hold s egy gyertya pislog az asztalon. Nehéz a levegő s a por vastagon van megüledve egy vaskos énekes könyven, mely a pad karján nyugszik.

A gvardián az asztalfőn állt meg, keresztet vetett s halkán mormogott. Ferencz jobbra a szegleten várta a jelt a leülésre. Lili belopózott a konyháról s a szószék lépcsőjén gömbölyödött össze s rága a mutatóujját s csendesen lógatta a fejét. Olykor hosszan nézte meg Ferencz papot.

A némaságot előbb csak a frater léptei szakították meg olykor, ki járkált az asztal körül, majd a gvardián beszélt halkán mindenféle mezei munkáról, valami rosszul növekvő vetésről, egy ösvényről, melyet jogtalanul hasított a falu, s erősen feldicsért egy csikót, a melyre éppen alkuszik. Ferencz pap csendesen felelt. Mikor a frater kiment, a gvardián bizalmasan veregette meg asztaltársának a vállát s mondta:

„Én nem tudom, Ferencz, miért küldtek ide téged, – én nem is tudakoztam soha, mi lelt, de nagy viharok kellett lennie. Én látok, jól látok, Ferencz. A vérednek a rossz szellem volt ura és úgy korbácsolta, hogy nem volt emberformád; dühöngtél, fiam, mint egy rossz beteg. Látod milyen áldott hely ez a zárda, látod, hogy megcsendesített. Látod, hogy ez a nyugalom hogy eltölti a lelket s milyen más szemmel nézed az egész világot... Csak három hónapja pedig, hogy itt vagy...”

„Látom, látom...”

„S a lemondás s a napi munka s a...”

„Ugy? – kérdezte egy kissé csufolkodva Lili – s hát még mi?” Előjött a zugból s rákönykölt az asztalvégre.

„Mit keressz te itt?” rivallt rá a gvardián.

„Milyen haszontalanságokat beszélnek össze-vissza.”

Távolról lármá hallszott, mintha valaki az épület kapuját verte volna, s aztán élesen sivitott a csengettyű. A zaj tisztesen volt a folyosókon s úgy hangzott, mintha száz éles fütty csengene.

A gvardián felszökött ültéből, kinyitotta a refectorium ajtaját s kikiáltott: „mi az?” Majd visszafordult s mondta: „Ferencz atya, az már tespedés, hogy te meg sem mozdulsz erre az éktelen zenebonára.”

Valami kifejezhetetlen unalommal felelt: „Minek?”

Léptek hangzottak s a frater egy levelet hozott, melyen nagy pecsét volt. Czimül nagy betűkkel volt írva: „Főtisztelendő Menyő Andrásnak a bikkfalvi zárda gvardianjának.”

„Ilyen lármát – mormogta a gvardián – ezért a levélért. Az esperes ur írása. Ki hozta?”

„A kocsis hozta Vásárhelyről.”

Ferencz kissé felkapta a fejét a város emlegetésére s aztán csendesen fordult ismét el tekintete a gvardiántól, ki végigolvasta kétszer is a sorokat:

„Kurta, – mondta – de velős. Tessék nekem bedöcözögni holnap ismét a városba, mert szükség van. Ennyi az egész... Tessék! S a munka marad itthon... Bánják is?”

Aztán visszaült az asztalhoz, bort töltött s kedélyesen beszélt.

„Furcsa história ez, Ferencz. Benn hallottam a városban s a névre jól emlékszem s ennek kell lennie, a kit itt említnek. A méltóságos esperes ur asztalánál beszéltek róla – s itt van a vége ebben a levélben. Tudod, Ferencz, egy fiatal özvegy asszonykáról van szó, a ki... Első pedig a földön az asszonyi hűség...”

Meglátta Lilit s rákiáltott:

„Még mind itt vagy? Mit keressz te itt? Nem neked valókat beszélünk.”

Ferencz felemelkedett helyéről. Nagy szemeiben halálos ijedtség látszott, hallhatóan lélekzett nyitott ajakán át. A hangja fátyolozott – szinte tompa volt – a mint kérdezte:

„Mi van abban a levélben?”

„A levélben, fiam, semmi, nem arról beszéltem. Miért álltál fel, hiszen még van elég idő a lefekvésre. A levélben? Hát elég az hozza, hogy furcsa kis história, mert az egész város fejét megbolondította az az asszony. Igaz, hogy szép is. Volt érte egy csomó párbaj. Összeveszett egy egész halom lelkes fiatal ur felette, s a végén sült ki, hogy csak bolondította mindnyájukat. Szóval, világi bolondságok, s a hiuság vásárára hozott áldozatok.”

„A levél – Ferencz reszketett egész testében – a levél... mi van a levélben?”

„Mi lelt téged, Ferencz? Röviden hát ez az asszony, a mint látom a levélből, férjhez megy s az esperes ur becsitál az esketőre, mert ő ma este elutazik...”

Ferencz orvul – mint a prédára lecsapó vad – kapott a levél után s kiragadta a gvardián keze közül.

„Mit cselekszel?”

Lelkében minden kin egy kiáltásban tört ki s leomlott a székre. A leányka szemében megvillámlott a tűz és éles csengő hangon kiáltotta: „Az volt... a szeretője volt” s kicsi kezeivel merőn mutatott az összeroskadt emberre. Aztán szaporán szaladt mellé s hízogóan fogta meg lecsüngő kezét s annyi jószággal hangjában, mennyit alig lehetett feltenni róla, gyűgyögött mindenféle töredezett szavakat.

„Te is mi fili?” mondta a gvardián.

Ferencz felkapta a fejét s kiáltott, hogy zengett vissza az üres szobában:

„És szájadra mered venni az ő nevét s mered állítani, hogy férjhez megy, hogy mindenkit megcsal és beszélni mersz róla... róla, a ki... a ki...”

S a hangja elfult, dühe zokogásba olvadt fel és erőtlenül hullott vissza helyére.

Lila ott állott és simogatta a forró homlokot.

„Ne is ügyelje – sugta – ne is gondoljon reá, ő sem gondolt magával. Mire is emésztene magát. No legyen férfi... no... édes Ferencz, édes Ferencz.”

A férfi ráhajtotta fejét a leányka vállaira s alig érthetően rebegte: „Hogy szeretem Lila, hogy szeretem s látod, látod...”

Aztán mintha nehéz álomból ébredt volna meg, felállott s kissé révedezve tekintett körül. Ránézett a gvardiánra s mondá:

„Bocsánat.”

Lesütötte a fejét s dereka megrokkant.

„Bocsánat, a régi emlékek vettek erőt rajtam. Nem is tudom mit beszéltem. Bocsánat.”

Megkapta a Lila kezét s halkan sugta: „Köszönöm.”

„Nem lesz oka több panaszra ellenem, főtisztelendő... Vége mindennek a mi a világba vonzott...”

Álmok

Péter tett-vett a nagy szobában s lopva pillantott néha a gazdájára, ki a nyitott nagy ablakon a kert bokrait s a feljövő holdat nézte.

Kétszer is elment a háta megett, sőt egyszer azt az illetlenséget is elkövette, hogy könyökével gyöngéden megérintette az uraság hátát.

– Kell valami, Péter?

– Nekem? Semmi, úrfi... De...

– Mondani akarsz valamit?

– Én? Semmit, úrfi... De megszorodtunk.

– Meg, Péter. Örvedetes. És hol?

– Örvedetes a mennykőbe, instálom. A szomszéd kertben szaporodtunk meg. Tulajdonképpen csak meg fogunk szaporodni.

– Kérlek, ne beszélj talányokban.

– Hiszen voltaképpen nem is szaporodás, instálom... csakhogy a szomszéd kert lakója haza jön.

– Péter – kérlek, hagyd el e tárgyat.

– Hiszen elhagynám én, úrfi. Öt esztendeje hagyogatom. Egy szó kevés, de annyit sem mondtam. Hanem holnap reggel a lakó... hiszen tudja, instálom.

– Ki?

– A Bige Klára, na – a ki itt hagyta az urfit, a ki megcsalta – lelke ne legyen nyugodt! – a ki a jegy gyűrűjét küldte vissza s feleségül ment ahhoz a városi gazdag majomhoz; a ki nem merte erre hozni az orrát azóta; a kiért utaztunk, s legények maradtunk, Bige Klára holnap megérkezik. Irt a tisztartónak. Oda át takarítanak bolondúl. Reggel itt lesz. Nem nálunk – de ott. Ide ne is tegye a lábát! – Itt tölti a nyarat... Többet nem sétálunk a szomszéd kertben... Ezt akartam mondani, na...

– Itt? itt lesz? ide jön?

– Instálom, na, úrfi. Legyen férfi na, hiszen elesik. Ide hát, van arcája bőre s vissza mer jönni... Ejnye no... Üljön le, hiszen lába nem bírja.

– Engem, Péter... Én, Péter... semmi bajom. Ha jön, ha igazán jön, én megyek el... De nem fog eljönni. Csak bolonditanak téged. Nem jöhet ide, nem léphet abba a kertbe, melynek minden bokra, minden levele... Eh, hazudsz.

– Jó, na – Péter legyintett a kezével – hát hazudok.

Tett-vett tovább, morgolódott; a sötétedő nagy szobában világot gyújtott, kiment, ismét bejött s mikor az ő úrfiját, Dudor Ambrust végig haladni látta a kert porondos útján, egy káromkodás szaladt ki a száján.

– Szereti – mormogta – most is szereti, úgy segéljen.

Csóválta a fejét, odaállott az ablakhoz és várt. Lassanként feljött a hold. A nagy udvart, közepén a gémes kúttal, oldalán a cseléd-lakásokkal, a csűrös-kerttel, magas kasaival s azt a pár vedlett körtefát a kerítés mellett beragyogta sugarával.

– Fogadok akármibe, hogy a szomszéd kertet búvja vagy az Ér partján mászkál. Megnézem. Ember legyen, a ki beszél ismét vele egy darabig.

Nem gondolkozott sokat, hanem kilépett a kert útjára s morgott magában.

– Mikor az a bolond história is történt, hogy az a városi majom a batárjával ide jött s a bérlője leányát, az én uram játszó-társát, mátkáját, egy hét alatt elütötte a kezünkről, akkor is így kezdődött. Mind a kertbe futkosott azon egész éjjel, s mind a holdat leste. Másnap csak kikiáltott: „Menjünk innen Péter, megfuladok.” No hiszen szépen leszünk, ha újra kezdjük. Mi is hozza ide azt a szép sátánt?

A szomszéd kertben, – melybe az Érre vert pallón lehetett átjárni a Dudor Ambruséból – ott sétált az úrfi.

Nézett fel a csillagos égboltra s lógatta a fejét. Péter odaállt melléje:

– Instálom, úrfi, mind össze tetszik taposni a levendulákat itt az út szélén.

– A levendulákat... Azt szerette Klára.

– Dehogy, úrfi, a méhek szeretik. Jó volna haza menni, mert hát ez nem is a mi kertünk, s tán a legjobb volna, ha lebontanók hamarosan az Érről a pallót. Nem illik ide átjárunk.

– Itt játsztam vele annyiszor. Ott a nagy fenyő árnyékában ültünk, s szőttük a szép álmoképeket.

– Azt... azt, úrfi, aludni kell, a miért is a legjobb lesz haza menni.

– Ott esküdte, hogy nem lesz a másé, s egy hét alatt elhagyott. Megtagadta szerelmét, kincsért.

– Úgy, úrfi, úgy... Ide nem tesszük a lábunkat többet; nem csavargunk a más jószágán, hanem olvassuk a mi kertünkben a könyveket, mert az is elég nagy. Aztán úgy is dolog van – a gazda szeme.

– Eh, hagyj békét nekem.

Mindazonáltal haza ment s néhány igen sárga aszott virág-levelet szedett elé s nézegetett nagy merőn, meg egy lefátyolozott kép alá állt és sóhajtott nagyokat.

Péter dűnnyögte: Ilyen gyáva volt örökké. Mind füveket szárítgatott, meg sóhajtozott a helyett, hogy megropogtatta volna a derekát a Klárikának. A kell a lánynak! Tudom, istenem, hogy az ujját se fogta meg soha. Lett volna csak az én kezemen az a gonosz tekintetű hamis cédácska... No de!

A vágya hamarabb teljesült Péternek, mint sem képzelte volna, mert másnap reggel a keze alá került Bige Klára.

A mint leszállt a kocsiból – csak úgy futólag nézte meg az ősi kastélyt, melyben valaha, mint a bérlő lánya nőtt fel, de melyet nem látott azóta, hogy úrnője lett – s leszaladt a kertbe. Nem gondolkozott sokat, hanem minthogy látta a padlót az Éren, mely az Ambrus kertjébe vezetett, átszaladt azon. Élénken nézett végig a hosszú, egyenes úton, kalapját megigazította; kecses termetén a kissé gyűrött ruhát meglegyintette apró kezeivel s a sűrű, bokrokkal benőtt ösvényre tért, mely az Ér partja mellett szalad végig. Egyszerre szembetalálta Pétert, a ki a kertben csatangolt. Eléje futott s nyújtotta a kezét:

– Édes Péter bácsi, hát itt van még? Hát ismer még, hát jól van? Látja megjöttem, s mert itt maguknál jobban találom magam, hát átszaladtam. Látni akartam, hogy változott-e a kert?

Péter éktelen zavarban dűnnyögött.

– Hát Ambrus hol van? Itt van-e a kertben? A kicsi lova megvan még Ambrusnak? hát a lugast nem rontották-e le, a hol annyit ültünk? Hát itt az Érből miért apadt ki a víz? Hát feleljen, Péter bácsi!

– Mit feleljek, instálom?

– Mit? Úgy-e, hogy megváltoztam? Egy kicsit meg is teltem. Hát megcsúfultam-e Péter bácsi az öt esztendő alatt? Hisz maga jól tudhatná, mert magával voltam örökké – no meg Ambrussal. – De gyermekem nincs. Nem adott az isten. Az uram örökké seftel. Most is magamra küldött ide. Ő nem jött el, mert tudom is én – búzáat árul. Hát hol van Ambrus? Hívja be, na. Mondja meg, hogy sokat gondoltam rá... De itt lesz bizonyosan valahol... csak maga ámit.

– Nincs, bizony isten nincs, édes kisasszony. Ott búsul fenn a szobában.

– Búsul, hát miért?

Péter megakadt. Olyan szócska az a „miért”, hogy Péter arra nem tud felelni. Igazán szánandóan boldogtalan képet csinált s felhuzta a vállát, mintha mondta volna: „tudom is én.”

De minthogy űzték, noszogatták, hát ráadta a fejét, hogy majd ő lehívja az úrfit a kertbe. Annyira buzgó lett, hogy lépésből futásba indult s rohanva ért be a szobába.

– Jöjjön, úrfi – jöjjön – kiáltotta – jöjjön, izibe, mert igen várják. Vegye a kalapját úgy... hagyjon békét a pálcájának, csak a kertbe megyünk... szaporán, szaporán.

Úgy, hogy Ambrus jóformán magához sem tért s már ott állott Bige Klára előtt, ki nevetve nyújtott kezét neki.

Oh nem így képzelte a találkozást. Lázás éjjeleken, bánatos költemények olvasása közben más képet alkotott róla. Egy pár igen kétségbeesett verselő úgy meghatotta a szívét, hogy bizonyosnak tartotta, mikép csak a fagyos rögök felett, melyek egykor sirhalma felett fognak kopogni, keresi meg majd őt könnyel szemében a hűtlen szerető. Majd akkor az Ambrus lelke kitör a sirból és rémesen fogja sutogni: „miért csaltál meg? Ime a büntetés.”

De hát egyáltalában nem úgy történt. Klára jó reggelt kívánt s a kezét nyújtotta és mosolygott:

– Minthogy maga nem keresett meg, – csupa zene volt a hangja – hát itt vagyok én! Tet-szem? Rossz ember, illik-e elfeledni az ismerősöket?

Ambrussal egyet fordult a világ s akarata ellenére szaladt ki az ajakán: „az ismerősöket?...”

– Hát nem vagyok-e ismerőse? Hiszen jegyesek is voltunk. Hát elfeledte? Szép, igazán szép!...

Ajakát felbiggyesztette s úgy tett, mintha haragudnék, csak a szeme mosolygott.

Aztán előre ment. – Eleget ültem itt, – mondta s Ambrus követte mint egy kutya. Áthaladtak a pallón, Ambrus kezét nyújtotta, bárha reszketett. Klára ránézett.

– Eh, nem félek én ezen a pallón. Eleget jártam. Csak a levendulákig kísérjen. Nem akarnám, hogy megtudják, hol voltam. Az uram azonban nincs itt. Adja a kezét... Sokszor fogom még látni.

Péter morogta: „boszorkány”. Ambrusnak pedig a feje zúgott. Úgy érezte, mintha valami veszteség érte volna. A lélegzete nehezen jött. Ámolyogva indult hazafelé. Szívesebben vett volna valami érzékeny jelenetet. Egynehány könnycsepp egy világot ér néha. Ábrándosan szerette Bige Klárát. Péter jól tudta, hogy soha még a kezéhez sem ért. Benn a szobában levetette magát a kerevetre s betúrta fejét egy puha párnába.

Péter gyötrődött az ajtó mellett: „Mi az ördög hozta ide ezt a kicsi boszorkányt?”

Csekélység hozta. Vágyakozott a régi után. Unta magát... A bőség és kényelem is egyszer olyan tűrhetetlen lesz, mint a szegénység. Szerette a pompát. Hiú volt, tudva, hogy szép s otthagytá egyszer szívesen Ambrust a városi palotáért meg a kocsierért. Tündökölt az ura mellett – hanem belefáradt hamar. Szeszélyes gyenge asszony volt, megutálta az udvarlókat

sorba. Eszébe jutott egyszer Ambrus is... harmadnap künn volt a régi nagy ősi házban, a hol mint a bérlő leánya nőtt fel, hallgatva Dudor Ambrust, ki örökösen a virágok jelentőségéről, meg a költőkről, néha a holdról, az alkonyról s hajnalderűről beszélt neki.

Délután ismét lement a kertbe. Kíváncsian nézett szét. Bizonyosnak hitte, hogy ott fog lézengeni valahol Dudor Ambrus. Csodálkozott előbb, hogy nem látja, majd bosszankodott. Ragyogó két szeme felett összehúzta a pillákat s a mutató ujjával veresre dörzsölte. Lement az Érig. Úgy vélte, hogy a szomszéd kert bokrai mellett valaki van. Rezegtek a levelek.

Mosolygott. Leereszkedett a parton a víz széléig s leült egy mohos fatörzsre.

Madarak csiripoltak s a víz csobogott csendesen körül-köre. A faárnyékban a magas szárú gégevirágok s néhány nagy fehér tányérú börc között igézően nézett ki. Aztán kioldta a cipőjét s belemártotta lábait a vízbe. Bámulatos kicsi lábacskaik voltak. Keskeny, fehér lábak, halvány rózsaszínnel az ujjak hegyén. Ruháját felhúzta egy kissé, hogy ne érjen a vízbe. Idegesen sikongott, ha egy nagyobb hullám loccsant el a bőre felett. Néha átpillantott a bokrok mögé. Bizonyos volt, hogy valaki van ott. Kacér tekintet volt, a mit arra vetett, olyan rövid, mint egy elszálló gondolat, de olyan hamis, mint maga a megtestesült csábítás.

Majd leveleket tépett s fűszálakat. Bedobálta a vízbe s merengve nézett el utánok. Közélebb húzódott a parthoz s gyermeklábacskaikat mélyebben eresztette be a síkos mohos kövek közé.

A bokor oda túl erősen ingott s Bige Klára átszólt:

– Maga van ott, Ambrus?

Senki sem felelt. Egy néhány madár robbant fel az ágak közül. Klára elfordította a fejét s fehér fogai közül susogta: „ostoba.”

Ambrus volt ott a bokor mellett. Égő homlokát tenyerébe rejtette, s elfordult a szörnyű látománytól. Az ő álmainak képe, a tündér – igen, vérből, húsból való alaknak tetszett. Szeretett volna felkiáltani: „Tolvaj, te megrabolsz engem ábrándképemtől.”

Egy idős volt Ambrus Bige Klárával. Együtt nőttek fel, de mindig úgy látszott, mintha egymás szerepét játszanák. Klára akárhányszor mondta: „Olyan maga Ambrus, mint egy kisasszony. Látszik, hogy Dudor néni német asszony volt.”

Valóban ideges borzongást érzett, majd hőség futott át rajta. Képtelen lett volna hangot adni. Az esztendő alatt, melyeket otthon töltött el bánattal a szívében, olyanná vált ábrándjaiban a Klára képe, mint milyen a mesebeli királyfi tündérlányaé, ki lehelletből, illatból van s elérhetetlen emberkéznek. Az az ingerlő asszony ott a víz partján nem is lehet Bige Klára... Káprázat az egész.

– – Ostoba, – sziszegte Klára.

Felkelt az Éri partjáról s járt a kertben. Cipője hegyével rugdosta a porondot s egy néhány falevelet, mely kezébe került, szilánkká tépett... Tudta, hogy szép s azt várta, hogy Dudor Ambrus a lábához fog omlani, mint egy megigézett galamb. Előre gyönyörködött a gondolatban, mikép fog játszani vele. Mert Ambrus egészen más volt, mint városbeli rendes udvarló. Unalmas, ha sokáig van vele az ember, de ingerlő egy percig. Csupa ábránd, csupa költészet... Soha nem szeretett Klára senkit. Nem mintha rossz lett volna vagy tán nagyon kacér. De nem fogadhatta be a szíve tartósan senkinek a képét.

Bosszankodott. Bement a házba, s elhatározta, hogy nem fog többet a kertbe menni. Felkeresi majd Ambrus. Fel *kell* keresnie.

Eljött az est; csillagai, álmot hozó csendje. Szendert nem hozott a Bige Klára szemeire. Kinézett az ablakon. Az a gondolata támadt, hogy Ambrus bizonyosan most este fog el-

jönni. „Kitelik tőle, hogy csak a holdfényen akar látni!” Várt. Úgy beleélte magát e gondolatba, hogy a míg ragyogó két szemével a homályba burkolt bokrokat nézte, önkénytelenül rebbent ki az ajakán e szó: „édes... édes...”

Megharagudott magára. „Bolond” mondta fennszóval s indulatosan csapta be az ablakot. Ambrus nem jött. A más nap is eltelt, reggele, estéje.

Bige Klára egyedül járt le s fel a tágas szobákban. Szoba állott a cselédekkel, türelmetlen volt, könyvet vett a kezébe s a szeme végigfutott a lapokon. Becsapta s a sarokba dobta. Bosszankodott. Le nem ment azonban a kertbe. Szüntelenül Ambrusra gondolt s egyszer kicsattant az ajakán a gúnyos kérdés: „Tán csak nem szerettem most belé?” Felkacagott.

Hogy is ne?

A hamadik nap is tűnő félben volt. Csak Péterrel találkozott. Nem kérdezősködött volna Ambrusról, de az öreg szolga előhozta.

– Nyügődözik ott a szobában. Kutya-melege van, csupa tűz az arca, meg izzad. A mi nem is csoda ebben a nyári időben. A tegnap előtt este felé úgy vánszorgott be a kertből, hogy azt hittem, részeg. Nem tudom mi érthette...

Klára elpirúlt. Akadozott s a legnagyobb zavarral mondta:

– Szeretném látni Ambrust... Mondja meg neki!...

Aztán hibáztatta magát. Illetlennek tartotta, hogy ő hívja Ambrust s elszaladt a vén cseléd elől.

– Mind megbolondúltak, – morogta Péter, de minthogy izentek tőle valamit, hát azt ősrégi szokás szerint csak elmondta, sőt unszolta az urát: – Teringettét, ha engem egy olyan szép asszony hivatna. Menjen el az úrfi. Kenetlen kerékagy legyek, ha szereti Klára az urát. Menjen el...

...Ott találkoztak a nagy fenyő árnyékában. Csak úgy véletlenül jöttek össze, pedig az nap mindkettő kereste egymást.

– Minden gondolatom ön után járt, Klára. Miért is hagyott el? Azon napok emléke éltetett. A miket magától birtam, egy virágszálat, egy szalagocskát, – az volt minden kincsem... Olyan váratlanul jött az a csapás. Nem is hittem, hogy erőm legyen valaha látni.

– Miért?

– Oh, van szíve kérdezni? Mindenért, a mi elválasztott minket. A fájdalomért, mit okozott, elvesztett szerelméért, – a helyzetért. Klára... a férjeért!

Közel húzódott Klára a lázban égő emberhez, s súgta:

– Tesz is az valamit?

Ambrus ijedten fordította el a fejét. Nem bírta el azt a tekintetet. Ő sem tudta, miért? a vízben fürdő meztelen lábcskák jutottak eszébe. Az a tekintet is olyan meztelen volt.

– Gondoltam én is magára sokszor. Míg a léha udvarlók raja vett körül, hányszor jutott eszembe az a csendes boldogság, melyet e fa árnyékában élünk. A holdvilágos esték az Ér partján, költőink, a csönd...

Az ajaka járt, de úgy látszott, mintha nem arra gondolna, a mit mond. Mosolygott s olyan közel hajolt Dudor Ambrushoz, hogy a ruhája érintette.

Péter, a vén szolga, ki ott leskelődött az Ér tulsó partján, a bokrok mellett, vastag bajusza alól dűnyögte: „Pedzik már... pedzik már... Így csak itt maradunk és nem utazgatunk sehová. Megélünk...”

– Hányszor vártam, hogy felkeres. Ki akartam jöni ide. Vágytam látni. Az évek teltek – s maga elfelejtett.

Igézően nézett a szemébe. Dudor Ambrus olyan hangosan lélegzett, hogy hallatszott, s inkább nyögte, semhogymondta:

– Én feledtem volna? Én?

– Nem felejtett? Édes... Igazán nem felejtett?

A haja odaért az Ambrus arcához s a lába – az a pici csodálatos láb, melyet a habok csókolgattak – oda tévedt az Ambrus lábához. Dudor úrfi elszédült. Minden vére a fejébe szökent. Reszketett, s szeme előtt egyetlen lilaszínt váltott az egész kert, bokraival, levenduláival s csábító asszonyával együtt. Hang – tagolatlan kiáltó hang – tört ki az ajakán s két karjával átszorította a Bige Klára derekát, s szenvedélyes, édes, egy tündérvilággal felérő csókot adott ajakára. Azután felugrott s örülteként szaladt végig a kerten, a pallón s letűnt.

Alkonyodott. A lemenő nap fényes sugarai mint mérhetetlen aranszálak nyúltak el a kék égbolton, glóriát vonva a gabonatermő nagy hegyoldalra. Hosszú árnyéket vetettek a bokrok, melyeknek lombjai közül dongó zümmögött, madár csiripelt. Egyéb hang nem hallatszott.

Bige Klára kezébe fogta homlokát s behúnyta szemeit. Félig csodálkozva, félig hitetlenül, de boldogan, álmódzva mondta: „Tán szeretem? A mit én most érzek, be szokatlan, be édes... Istenem... tán szeretem!”

...Ambrus ott futkosott a szobájában le s fel. Maga sem tudta mi, de érezte, hogy bántja valami. Álmának világát szétromboltnak vélte. Az az asszony egyetlen érintésével, agyfelforgató tekintetével – pusztította el. Nem való többé ideálnak Bige Klára, a ki csupa vér, csupa tűz... a kinek csókja olyan mámorító. Fullasztónak találta a levegőt, s életét adta volna, ha nem történtte teheti vala a mai napot. Nem olyan Bige Klára, a milyen volt. Szeméből nem szerelem, de vágy villan ki tiltott gyönyör után, sőt némi undort is érzett s felkiáltott: „Boldogtalan vagyok!”

A lefátyolozott képre nem nézhetett. A mezítelen lábacsokát látta, melyeket a habok nyaldostak. Az emlékek, melyeket őrzött, nem a régiak voltak. A puha, forró kéz szorítását érezte, melylyel valaha rég... rég adva voltak.

Egyikök sem pihent azon éjjel. Megmagyarázhatatlan volt mind a kettőjüknek az állapot, melybe jutottak. Egyedül Péter vélte, mintha ő tisztán látna: „Persze – dűnnyögte – a Klára ura bűzát áru. Az asszonyság unatkozik s az uram pedig jól kimulatja magát, s aztán vége lesz a sóhajtozásoknak.”

Csupa verőfény volt a Bige Klára arca, csupa derű és mosolygás. Haját két tincsbe fonta, mint hajdan s lesimította a homlokán: „Igy szerette Ambrus.” Levendulát tűzött kék ruhájára: „Igy találta szépnek.” Benézett a tükörbe. Lesütötte a szemét, mint egy szemérmes lányka, s lehelte: „Szeretem...” Ki-kitekintett az ablakon s mondta: „Mindjárt látni fogom.” Kezét a szívére tette s kiszólt a bűbajos reggelhez: „Boldog vagyok.”

A nap magasan járt már. A közelben valahol madár énekelt s a bokrok levelei adtak hangot, a mint egymásra hajtotta a reggeli szellő. Klára érteni kezdte a szót, mi madár dalból, ingó lombból, a csendes némaságból beszél a szerelmes szívhez.

A kerten át egy szolga tapogott végig. Levelet hozott a kezében.

Klára mosolygott. Tudni vélte, mi van beleírva. Nem hagyta volna, hogy más érintse meg kezével azt a papirost s fűgén szaladt le a lépcsőkön utána.

Szive dobogott, a mint elvette. Felpirult az arca s hang nélkül futott be a házba s bezárta maga után a szoba ajtaját.

Megcsókolta a boritékot mikor felbontotta s olvasta:

„Örült vagyok, Klára... Félek magától, magamtól. Mikor ezt a pár sort olvasni fogja, én már messze leszek. Nem fog többé látni. Ez a hely az én veszedelmem. Utáljon meg. Kerülni fogom... Éljen boldogul...”

A betük összefolytak szemei előtt. Pillái alatt meggyűlt a könny s zokogva borúlt a pam-lagra.

Először sirt igazán a szívéből a szívéért...

*

Mikor egy esztendő múlva még egyszer meglátogatta a csendes kertet, nem volt már az Éren palló.

...A Dudor Ambrus felesége illetlennek tartotta, hogy a más jószágára átjárót tartson az ő ura.

...Lerontották.

A nagyanyó reménysége

Egy nagy, mamlasz fiut dögönyöztünk épen az iskola szegletében és sikongtunk, lármáztunk, mikor Bogyó Viktor először lépett közénk. Megállt, összefonta a karját, bólingatott fejével, lenézőleg mért végig mindnyájunkat s mondta:

„Mily gyerekség.”

Csend lett rögtön. Nem csodálkoztunk egy cseppet sem, hogy bele mer szólani a dolgunkba, nem tiltakoztunk ellene. Viktor beült a padba s mi helyeinkre huzódtunk. Igen természetes valaminek látszott, hogy az új fiu rendet szab közöttünk.

Nyulánk, szép gyerek volt, nagy, komoly tekintetű szemekkel, éles vágású ajkakkal. Ele-gánsul volt öltözve s valami hanyag nagyuriasság látszott ki minden mozdulatából, valami leereszkedő kegyesség érzett ki minden szavából, a mi imponált nekünk.

Ugy is hívtuk mindjárt, hogy „a báró”. Nem tudom, honnan képzeltek, hogy Viktor báró lenne, de úgy tetszett nekünk, hogy nem is lehet egyéb bárónál. Különben egész bizonyosan tudom, hogy mikor nagyobbak lettünk, láttam a Viktor névjegyén a neve előtt egy kicsi „b” betűt.

Komoly volt s a kisebbeket pártfogolta. A ki mosolyra tudta birni, feldicsekedett vele. Verseket irt és könnyebben tanult mindegyikünknel.

Rendkívül szépen is tudott előadni s mikor felelt az órán a görög félistenekről, Róma hőseiről s hadverő eleinkről – arca kigyult s a mi kis szíveink sebesebben dobogtak. Az osztály nevében ő vágott oda keserű igazságokat a professzor uraknak, – pénze mindig volt bőven s olyan ismeretiségekkel dicsekedhetett, a kikre mi csak gondolni is tisztelettel mertünk. Mindig a nagyokkal társalgott s ezenkívül a nőknek is udvarolt az utcán.

Hogy kik a szülei Viktornak, azt nem tudtuk. Néha szólt a nagyanyja házáról s én mindig úgy képzeltem, hogy ez egy szörnyű, régi bástyától őrzött, erdővel körülvett kastély kell, hogy legyen. Gazdagságának, hatalmasságának forrását egyébiránt ép oly kevéssé találtuk tudakozni valónak, mint a hogy nem törődünk azzal, hogy az égen ragyogó nap honnan veszi a fényét és melegét. Megvan – s világít: elég ennyit tudni.

Gyönyör volt nekünk, ha Viktor valamelyikünket megtisztelt azzal, hogy szolgálatunkat igénybe vegye. Belementünk volna érte a tűzbe. Egyszer, tudom, közel jártam ahhoz az illetlenséghez, hogy megöleljem, mert olyan jó volt és tőlem kérte el a havi pénzemet kölcsön.

„Add csak a mid van”, mondta leereszkedő szíveséggel s megszorította a kezemet. Nem tudom, ha visszaadta-e valaha, de a kézszeritása fölért akkor nekem egy vagyonnal. Mindig éreztem a tenyeremen egy hétig, és igen boldog voltam.

Hogy nagyobbak lettünk, Viktor mind kevesebbet adott reánk. Idegen, ismeretlen barátai voltak. Némelyik nem valami urias kinézésű, sőt egyik határozottan lompos és kopott volt s úgy nézett ki, mint egy csavargó. Bántott is, mondhatom, hogy miért áll szóba vele olyan sokszor Viktor, bárha meg voltam győződve, hogy erre különös és fontos okai lehet-

nek. Mert Viktor olyan fiu, a ki mindent különös és fontos okból teszen, a kire nagy, nagy jövő vár.

Arra emlékszem még, hogy egyszer egy szabónak bevettük az ablakait, mert a professzor előtt azzal vádolta Viktort, hogy a választás okán tőle elvitetett ruhákat eladta. E képtelen és vakmerő hazugság fölláztatott mindnyájunkat s minden erőnkől gyűlöttük az utálatos embert, kivált minthogy azt is merte állítani, hogy Viktor mindenféle söpredékkal kártyázik éjjelenként a kávéházban s arra kell neki a pénz.

Mikor az iskolákat bevégeztük, gyalogszerrel utazgattam városról-városra s igazán dobogott a szívem, mikor Vásárhelyre értem, a hol Viktor lakik. Csak kicsinosítottam magam – nehogy hibát találjon rajtam – s indultam fölkeresésére és olyan izgatott voltam, hogy szinte a nyakába ugrottam ott a piacon, a hol megtaláltam. Kissé visszahuzódott s komolyan intett fölemelt kezével, hogy mérsékeljem magam. Kérdezte, mi járatban vagyok, mit akarok megnézni, rég utazom-e? Tartózkodónak látszott s szerényen kérdeztem:

„Itt lakik-e a nagyanyád, Viktor?”

„Igen – felelt kitérőleg – úgy ideiglenesen...”

Nem hívott magához. Értésemre adta, hogy Vásárhelytt semmi sem érdemes a megtekintésre, s hogy az a vendéglő, hol szállva vagyok, igen hiányosan látja el az utasokat. Aztán ujjja hegyét nyújtotta bucsuzóra, szerencsét kívánt az utra és elbocsátott.

Nem hívott a nagyanyjához. Ki sem mondhatom, milyen rosszul esett. Ugy számítottam rá, hogy kezét csókolok a tiszteletreméltó asszonyságnak, kit csodáltam ismeretlenül is az unokájáért. Kellemetlen szorongást éreztem azért is, hogy Viktor olyan hidegen fogadott s nem akartam látni az egész városból semmit. Azt hittem, minden ember észreveszi rajtam, hogy Viktor nem szeret engem. Mindazonáltal a vendéglőst rossznak, irigynek tartottam, mert kicsinylőleg nyilatkozott Viktorról. Semmiházinak merte nevezni, a ki „kiszivattyuzza szegény nagyanyját, s uraskodik s fenhordja a fejét.”

„Pedig – mondta – az apja a német kormány cselédje volt s nem hagyott, mikor meghalt, egyebet az urficskára, mint a rossz nevét. Azért ugyan kár olyan fenhordani a fejét.”

Ellenvettem, hogy mindez csak mendemonda lesz.

„Eh – felelt nyersen a vendéglős – jól ismerem én azt a boldogtalan, rossz szemű szegény öreg asszonyt, meg a nevelt leánykáját, a ki ápolja, meg a házukat s az urfit; ne tessék nekem beszélni.”

Az egyetemen ismét találkoztam Viktorral. A vendéglős bizonyosan hazudott, mert Viktornak még jóval pazarabbul volt módjában költekezni, mint azelőtt. Fényes szállást tartott s elegánsul öltözködött s apró viszonyairól egész kis mondakör képződött.

Nagyszerű multságokat rendezett az arany fiatalsággal és sok összekocczanása volt a rendőrséggel a bezuzott lámpaüvegek, bevett ablakok s más csekélységek miatt.

Sok irigye, sok haragosa akadt, a kik mindenkép rontani akarták a hitelét s beszéltek, hogy rengeteg adósságokba volna elmerülve Viktor s hogy hamis kártyajáték által szerezne magának pénzt s hogy... eh! mindenféle hitványságot, de azt nem hitte senki. Igazi urat nem mocskol be, ha alantósabban álló népekkel is vált szót, csak a köznapi ember vész el a sárban, ha beléelegyedik – s mi nem tudtuk azért elítélni Viktort, hogy nem válogatott feltettebb a társaságokban éjjeli mulatozásai alkalmával.

Idővel, úgy látszott, mind sokasodik azoknak a száma, kik hajlandók rosszul vélekedni Viktorról. Voltak, kik kerülték a társaságát, kik nem feleltek a kérdésére, kik lenézték s olyanok is, kik mikor Viktor egyszer csak eltűnt az egyetemről, azt mondták: „Hál’ Istennek, hogy megtisztultunk ettől a szeméttől!”

Mert eltűnt Viktor. Hova ment, merre lett? – senki sem tudta. A szájasabbja nem is akarta tudni, mi, az a kis zöm, mely megmaradt az ő pártján, nem találhattuk ki. Hire járt, hogy visszavonult a világ zajától, minthogy egy nagy tudományos munkán dolgozik: mások azt állították, hogy valami muszka hercegnőnél vállalt titkári hivatalt, sőt akadtak olyanok a régi tisztelők táborából, kik bizonygatták, hogy Viktort a kormány küldte titkos misszióval a dunai fejedelemségekbe, hol éppen zavarosak voltak a viszonyok.

Viktor eltűnt s nem tudtunk róla sokáig. Aztán hát minden is eltűnik s az ember végre hozzászokik ahhoz, hogy a jövőendő percz csak arra való, hogy elpusztítsa az elmúltat. A virágból rothadás lesz, az ígésző rózsás arcú fiatal leányból ránczos néne, a gyermekálmokból kinterhes valóság; a himport lefűjja mindenről az idő – s mindez olyan közönséges. Ki gondolna a mulandóságok e siralomvölgyében arra, a mi volt?

Azt hiszem, csak a pusztá véletlenség okozta, hogy mikor én egyszer ismét Vásárhelyre vetődtem, hát eszembe jutott Viktor. Meg voltam győződve mindig, hogy az én barátomat valami szerencsétlenség érte, mikor eltűnt s fejembe vettem, hogy utána tudakozódom, minthogy éppen itt vagyok.

Nem volt nehéz ráakadnom a Viktor nagyanyjának a lakására. A legelső utcagyerek oda utasított.

Nem valami ősrégi kastélyba, hanem egy kis udvarra értem, mely tele volt virággal. Nehány eperfából egy csepp lugas, verbeniákból egy parányi domb, oleanderekből egy csipetnyi sétány; a kövek között pár rezedaszál s piczi kis boszorkányvirágok, a falak mellett vadszőlő – csupa tisztaság és illat, csupa derű és gyönyörűség mindenütt.

Egy ajtócska fehérlett elem s mert senkit sem láttam, hát benyitottam rajta.

A tenyérynyi konyhában egy öreg néni – babos fekete köntösben, kis keszkenővel fehér haján – gúnyasztott egy széken.

„Bogyó Viktor barátomat keresem” – mondtam halkan.

Nem felelt senki. Előre léptem, hogy a szunyókáló öreg néni észrevegyen.

„Ki az?” – kérdezte s fejét mindenfelé forgatta, minthogy rosszul látott. – „Kit keres?”

Mondtam, hogy Viktort keresem, a ki jó barátom. Az arcza felderült mindjárt s hizelkedő, kedveskedő hangon mondta:

„Az unokámat keresi? Nincs itthon az unokám, de mindjárt haza jön. Mi ügyben jár nála?”

A belső szoba ajtója megnyílt s egy olyan 15-16 esztendőös szóke szép leány lépett ki. Félenken hajtotta meg magát s kérdőleg nézett szelid szemeivel.

„Mimi, a nevelt leányom – mondta felvilágosítólag a néni – az én ápolóm, minthogy én bizony már ápolásra szorulok. Ez az idegen ur barátja Viktornak s meglátogatni jött.”

Megmondtam a nevemet s a néni emlékezett, hogy hallotta az unokájától.

„Adj széket, Mimi – vagy jobb lesz, menjünk be a másik szobába. Hát együtt végezték az egyetemet az unokámmal?”

Felelni akartam de a leány kissé ijedten intett a kezével, hogy hagyjam rá a nénire, a mit mond. „Együtt végeztünk” – mondtam akadozva.

Az öreg néni beszédes lett. Mondda, hogy tudja, miért akarom látni Viktort, mert bizonyosan szeretem. Mindenki szereti a világon, barátai és előljárói.

„Mert – folytatta bölíntgatva a fejével s fontoskodva összehuzta fonnyadt ajakát – mert hivatalban van Viktor s ott is szereti s csodálja mindenki. Nagy hivatalnok a törvényszéknél s ítéleteket hoz a bűnösök felett...”

Aztán kért, hogy üljek le. Mind bizalmasabb lett, „lelkem fiamnak” nevezett, megkérdezte néhányszor a nevemet, tudakolta, ha él-e az anyám?

A fiatal leány állott szó nélkül, s lesütötte a fejét. Rendkívül bájos hosszukás arcza volt s nyulánk természetén festőileg omlott le az egyszerű karton ruha. Komolynak, szinte bánatosnak látszott s kissé eléhajolt, akaraterő nélkül való tartásából, bátortalan tekintetéből olvasni lehetett, hogy sokat tűr.

Egy darabig vártam s hallgattam a néni boldog ömlengéseit, melyet Viktorról beszélt, aztán indulni akartam.

„Ne menjen még, édes fiam – marasztott a néne – el tudná hagyni ugy ezt a házat, hogy ne lássa az unokámat. Én – s lelkéből sóhajtott föl – én nem láthatom, mert megtagadta tőlem az ur, a mi atyánk. Vak vagyok édes fiam... De kipótolta máskép.”

Leültetett ismét s megfogta a kezemet reszketős, ránczos ujjjaival. Sokat beszélt az unokájáról s ragyogott az arcza; megígértette, hogy még visszajövök.

A leány kikisért. Csendes hangon mondta:

„Viktor az ügyészségnél irnok két hónap óta. Betegen került haza, nem tudni honnan s nagy nehezen kapott alkalmazást. Én tudom, hogy nem végeztek együtt, de a néni nem sejti az igazat. Azt hiszi, hogy Viktor nagy hivatalban van: olyan boldog szegény, mert igen szereti.”

Ránéztem s úgy láttam, mintha könny gyűlne a szemébe.

Hirtelen kérdeztem:

„Kegyed ápolja az udvart?”

Halkan mondta:

„Szereti a virágokat?”

Aztán elváltunk.

Az uton találtam Viktort.

Kissé kopott volt. Valami kávészin kabát simult elegáns természetéhez, mely helyenként lilába játszott s kalapja olyan késszürke volt az eredeti fekete helyett.

Kikerült volna, ha meg nem szólítom. Fejét fennhordva, s a gallérját igazgatva nézett el közönyösen mellettem.

Láthatólag jól esett azonban, hogy kezemet nyújtottam. Megrázta és társamul ajánlkozott rögtön.

Ugy odavetőleg kérdeztem:

„Nem vár-e a nagyanyád?”

„No tudod, tudod – felelt felbiggyesztett ajakkal – hát olykor meglátogatom szegényt. Igen jó öreg asszony...” – és uriasan legyintett a kezével.

A régi Viktor volt modorában, a kitől kegy, ha elismeréssel nyilatkozik valakiről – legyen bár a nagyanyja.

Karját karomba öltötte, a legjobb vendéglőbe vezetett és fontos képpel csinálta meg az étlapot.

Kérdeztem, hova tűnt el az egyetemről? hol járt? de kitérőleg felelt. „Titok barátocskám... titok...” és mutató ujját fölemelte, mintha mondta volna: „pszt! arról nem lehet beszélni...”

Sokat ivott és mohón. Ebéd végén egy pillanatig borongós hangulat fogta el; sóhajtott és beszélt arról, hogy nehéz az élet. Aztán a vállamra ütött s bizalmas sottogással mondta:

„Kötelezz le, barátocskám, 5 pengővel holnap reggelig.”

A mint a pénzt megkapta, sokkal kurtábban, szinte hetykén beszélt. Röviden köszönt és otthagyott.

Szembetalálta a kellnert s nagyon alázatosan bókolt neki, míg ez csak úgy kegyesen billentette meg a fejét.

Nem láttam többet Viktort, nem is hallottam róla egy esztendeig. Akkor szemem elé vetődött egy ujságlap, melyben kurtán, mint valami mindennapi közönséges dolog volt megemlítve, hogy Bogyó Viktor ügyészségi irnok bűnügyében a vásárhelyi királyi törvényszéknél megtartatott a végtárgyalás s vádlott hivatalos pénzek elsikkasztásában vétkesnek mondatván ki, 6 esztendei fegyházbüntetésre ítéltetett.

Viktor, a mi csodálatunk tárgya! kitől rendkívüli tetteket vártunk! Viktor, kit mindenki szeretett, ki mindene volt egy öreg asszonynak s tán annak a szomorú szőke leánynak is ott az eperfás udvarban. Viktor – lopott...

Ugy éreztem, mintha nekem is veszteségem volna, mintha gyermekkorom egy szép álmából vernének fel durva hirtelenséggel.

Lelkemig meg voltam indulva, mikor utam ismét Vásárhely felé vitt egyszer s a kicsi ház felé közeledtem, hogy vigasztaló szavakat mondjak a megkeseredett szívű néninek.

Az udvar olyan vidám volt; a napsugár úgy fakasztott bimbót virággá, úgy növesztett fűszalat, falevelet, mint mikor utoljára itt jártam. Az öreg néni a virágos ágyások közt ült egy hárs széken, két kezét ölébe fektetve s kissé előre hajlottan. Világtalan szemeiről föl-emelte a takaró héjakat, mikor a kapunyílást hallotta.

A szőke Mimi felugrott ültéből s elém sietett. Megismert. Az a két esztendő, mely alatt nem láttam, sok nyomot hagyott az arcán. A szeme alja vörös volt s az ajaka elpuhult, mint a ki sokat sir. Nem felelt a köszöntésemre, csak lázas gyorsan sugta: „Vigyázzon... A néni nem tud semmit Viktorról... Vigyázzon...”

„Ki az? Ki jött?” – kérdezte az öreg asszony.

„A Viktor barátja néni; tudja, a ki járt már nálunk.”

„A Viktor barátja – s az arcza felderült mindjárt – isten hozta, isten hozta... Adja a kezét édes fiam. Széket, Mimi. Honnan jön? Láttá-e az unokámat? Egészséges-e? Ide üljön mellém s beszéljen róla. Hagyja itt a kezét az enyémben, lelkem fiam. Megáldja érte az isten, hogy ellátogat hozzám az unokámért s hogy szereti őt. Miért jön olyan ritkán?”

Nem tudtam felelni.

„A kezem reszket, édes fiam, de az örömtől, hogy maga ismét megkeresett. Van-e magának is nagyanyja? Sok öröme lehet az unokájában, mert látom, hogy jószívű s szereti a barátait. Nekem is sok örömet ad az enyémben a jó isten. Tudja hol van most Viktor? Tud róla valamit? Leveleznek együtt? Levelezzenek, lelkem. Nekem sokszor ir az én édes jó unokám...”

„Nem tudok semmit – akadoztam – nem hallottam rég Viktorról. Azért jöttem.”

„Jaj lelkem – mondta s büszkélkedve szegte meg nyakát, – az unokám katona. De nem megy háboruba, mert most nincs is. Ugy-e fiam – kérdezte szorongva – ugy-e nincs háború? Csak szolgál, mert mindenkinek muszáj. De már tiszt is lett – folytatta felderülve – s ott is szereti mindenki. Ugy-e na, Mimi?”

A leánynak megtelt a szeme könnyel.

„Minden másodnap ir nekem. Ugy-e, Mimi? Menj s hozd ki az utolsó levelét, menj szaporán. Hozd, hogy lássa ez a jó barátja. Hogy szeretném látni – mondta sováran – az unokámat, lelkem, de az isten megtagadta ezt tőlem. Milyen szépen állhat rajta az aranyos ruha. Mert most nem viselnek – toldta tréfásan – ugy-e, szívem, olyan nagy pofoncsapott kalapot

s nagy czopfot, mint az én időmben?... Jaj, beh mulatságos volt az szívem, de maga azt nem érte.”

S kaczagott boldogan.

„No hol vagy, Mimi? – mondta aztán türelmetlenül. Hozd gyorsan s add oda, hogy olvassa a levelet. Olvassa, fiam, hangosan, jól esik akármennyiszer hallom.”

Női irás volt a lapon. Ránéztem a leányra. Ő írta.

Az volt irva, hogy jól van Viktor, s hogy mindig a nagyanyára gondol, s hogy már tiszt, s hogy közelebb haza jön látogatóba, s hogy csókolja mindnyájukat s szereti mindnyájukat...

Az öreg néne fölolvastatta a leánynyal s mosolygott míg hallgatta a Mimi reszkető, olykor elfuló hangját. Odahuzta a fejemet magához s halkán, bizalmaskodva azt sugta a fülembe:

„Meg van indulva Mimi, mert szereti az unokámat s az unokám is szereti. Tudja fiam, az unokám kaphatna mást is, különbeket is, minden ujóra tizet, de Mimi jó leány s mikor haza jön az unokám, hát isten nevében én nem ellenzem. Legyenek boldogok, ha szeretik egymást...”

S aztán mosolygott csendesen tovább. S az ég is tán azért volt derült s a föld is azért termette a virágokat, hogy minden vidám lévén az öreg néni körül, sikerüljön a Mimi kegyes csalása, s hogy boldogan, reménységgel tele várjon édes jó unokájára, egyetlen támaszára az öreg nagyanyó addig – míg a könnyörületes halál örök álmot borít majd világtalan szemeire.

A Nemes Biri haragja

A kutya ugatott kinn s Biri kisasszony felült az ágyában.

Figyelt s azt mondta halkan, csodálkozva: „Ismét”, és ovatosan fölkel.

A neszre a homályos nagy szoba szögletéből valaki megszólalt: „Miért kelsz fel, néni?”

„Aludj, Edith – mondta csendesen – semmi baj.” Nagy kendőjét magára öltötte, nesz nélkül ment végig a nagy szobákon s kilépett a tornácra.

Halvány lilaszinre festette meg a felkelő nap a faluval szemben nyugovó hegyeket s fehér fodrok csuszszantak végig a tiszta kék bolton. A hűvös őszi levegő miatt összefogta Biri szorosan a kendőt sovány nyakán.

Minden csendes volt körül, egy levél sem mozgott (a félhomály a tornáczczal szemben pihenő cselédházon úgy nyugodt, mint álom az alvón), csak a kutya ugatott csuful s ugrott a kert léczes kerítésének.

Biri ovatosan huzódott tova a fal mellett s halkan szólította a kutyát.

A cselédház ablakán a szolga vigyázva nézett ki s álmosan dünnögte: „Ni ni, a kisasszony szilvatolvajokra leseget. Jobb lenne bizony, ha pihentetné ilyenkor a vén csontjait, mert ha felszegi legények mulatnak a kertben, azok megkollintják.”

Biri kisasszony körülnézett s ajakáról halkan lebbent el: „Harmadik reggel, harmadik-szor jár az az alak a kertben...”

A fű teljesen nedves volt. A bő harmattól úgy csillogott, mint a mesebeli üvegmező, melyen csak gyémántpatkós táltós állhat meg.

A léczes kertkapu előtt szemben a házzal egy nagy fekete foltot taposott valaki a harmatos gyeppen s a bokrok közé fel a hegynek egy fekete szalag szaladt. Ember lábnyoma vágta azt a csikot.

Biri ovatosan nyitotta meg a kertajtót s a porondos ösvényre lépett. Egy eléhajolt mogyoróbokor vizes leveleivel megütötte az arcát, mintha mondta volna: „Figyelem.” Biri megnézte idegenül s aztán a letaposott fűből formált szalagon futott tova a szeme. A dombtetőről nagy fenyők néztek le a völgyre, melyeknek alja kopár volt. Ott elveszett a nyom. Ugy tetszett azonban, mintha nagy testük mögött valami titok lenne, mintha valaki rejtőzköd-nék ott fenn s merőn ügyelné Birit.

Csupa titok volt egyébiránt az egész kert. A hajnal szendergése fél álom, melynek ébredésével vihar lesz-e? napfény-e? Ki tudná. A káposztafej – a mint levelei szorosan, fényesen, simán borulnak egymásra – csupa rejtély. Féreg emésztí-e belül vagy épség dagasztja: ki sejthetné? A mák kopogó feje inog a szellőben. Be van zárva. A déliglító szorosan szedi ránczba lilaszin ajkait, a bokor ágai egymásra hajolnak, levél levélen pihen...

Csupa hallgatás, csupa titok. Ingerli Birit ez a némaság s szaporábban indul a hegynek a fenyves felé, minthogy azoknak a háta mögött az ő élete titkának kell rejtőznie. A kavicsos ösvény ropog lábai alatt, a porond sikít, mintha fájna neki a teher.

Mikor felér a dombra, tisztán látja a férfialakot, ki egész nyugodtan halad le a völgybe. Kissé biczczent a jobb lábára, hanem azért könnyedén veti át magát a sövény-kerten.

Biri megáll, összeszorítja az ajkát s merőn néz utána.

Alant az udvar élénkül.

A cselédházból nyulánk fiatal parasztlegény jön ki s bekopog a végső ablakon.

„Ki az?”

„Én vagyok, Jóska vagyok. Kelj fel Klára, mert a kisasszony már kinn kódorog a kertben. Szilvatolvajokat leseget...”

„Azt is elvétette a Jézus – szól ki egy álmos hang. – Nem is fehérnép a’.”

„Azért fiu leány... Ugorj csak, Klára, mert itt csikordul meg mindjárt a nyelve a füled mellett.”

Aztán a leány is kijön, nyujtozódik, rávág tenyerével a Jóska legény vállára, ásít s indulnak kézenfogva a majorság felé.

Biri csak áll a hegyoldalon s vékony ajaka közül halkan rebben ki az eltávozó alak után:

„Ki vagy?”

Valószínűleg kiáltás akar lenni ez a két szó, de csak sóhajtság lett.

Majd visszatérül s körülnéz a nyomok után. „Itt járt,” sugja, s boldog mosoly deríté föl ránczos arcát.

A nap beküldi sugárszállait a hajnalba s világosodni kezd. Madarak pityegnek s egy helytt a sűrű mogyorós előtt a nagy macska lapul meg, vágyó tekintettel lesve az ágak közt csicseregő verébre.

Biri rádob egy követ a leselkedőre.

Aztán kerülőt tesz s a hársos szélében, a hol a Nemesek csontjai pihennek a hantok alatt, egy nagy rózsatőt kerül meg.

Sovány ujjaiával végigsimogat két bimbót, s halkan mondja:

„Még ezek is kinyílnak. Egy sem férgesedik meg az Ő fáján.”

Kissé megborzong a hidegtől s szaporán megy a régies nagy ház felé. Azt lehetne hinni, hogy nem lát, mert a cselédek mellett megy el és nem szól semmit.

„Jé, Klára – fakad ki a csodálkozás a legényből – nem pilitél a malom. Láttál ilyen csodát!...”

Óvatosan, gondolkozva lép be Biri kisasszony a szobába és halkan mozog. A világosság előnti a régies nagy cserfa-butorokat s az ágyban szendergő fiatal leányt, ki a lépések neszére felnyitja nagy fekete szemeinek takaróját.

A karjait elnyújtja, puha ajkait kelletlen mosolyra vonja s kérdi:

„Hol jártál, néni, ilyen hajnalba?”

„A kertben, Edith. Álmos vagy?”

„Nem, – feleli elnyújtva (ugy hangzik, mintha »igent« mondana) – de mit keressz te a kertben? Olyan jó itt benn.”

Biri kisasszony nem felel. Matatgál s önkénytelenül nyílik szóra az ajaka:

„Ki is lehetett volna más?”

„Szóltál valamit, néni?”

„Én?”

Szeme rátéved Edithre s ott is marad.

„Te beszélsz magadban, néni...”

„Hogy beszélnek?”

Megsimogatja a homlokát Biri kisasszony s kicsattanva mondja:

„Ne figyelj reám.”

Ingerült lesz, kimegy a szobából s becsapja maga után az ajtót.

Mindenben rendetlenséget lát ott kinn, mindenütt hibát kap. A férfi nép rest, rosszindulatu, dologtalan – a kivel folytonos a vesződés. Dologtalan és csaló. Mindenben csaló. Arra tartja az asszonyt, hogy legyen a kit kinozzon, gyötörjön.

Soha sem állhatta egygyét sem Biri kisasszony, azt tudja mindenki, sőt távol tartotta magától az egész fajzatot, nem titkolva megvetését.

A Nemesek ősrégi kuriáján egyedül élt, mint utolsó maradéka a hires, erős, nagy familiának, melyből az egyik Róbert királyt fedte testével a Havasalföldön, a másik Kemény Simon oldalánál harczolt a Kenyérmezőn, a harmadik Apaffi uramnak volt édes jó tanácskozó társa.

A nagyteremben hol egyszer az öreg Rákóczi fejedelem mulatott át egy éjszakát kíséretestől, a régi székben, melyet „Uram székének” hiv azóta minden nemzedék, beléjejtette kicsi testét Biri s büszkén mondta a kérdezőnek.

„Nem kell férfi mellém, van erőm, hogy megálljak a magam lábán. Utálom mindnyáját...”

Gyermekkorában sem állhatta. Egyedül a szomszéd kistelkes Berkes Bencze fiával ha játszott, ezzel is tán csak szánalomból, minthogy Simon beteges, gyenge fiucska volt, s a mellett még biczczengett is a jobb lábára. Azt lehetett tenni vele, a mit az ember akart.

Ugy látszott, irigyelte Biri, hogy mikor annyi hitvány ember lehet férfi egyedül, annyi arra méltó között őt tette nővé a sors. Untalanul hallhatta: „Ki tartsa fenn a Nemes familiát?” Ki? Hát senki-e Nemes Biri?

Haragudott minden férfira – de Simonra miért haragudott volna. Simon gyengébb, szemérmesebb volt minden leánynál. Csak kérni tudott s engedelmeskedni. Átkiáltott utána, ha elmaradt reggelenként s haza kergette, ha megunt.

Egyszer aluva lepte meg. Ráhajolt, megcsókolta a homlokát s azzal hajrá! futni kezdett a hegyen föl. Simon biczegett utána, s ott maradt a fenyőágak alatt, vágygyal nézve a leányra, ki mint a mókus ugy küszött fel a fára.

„Gyere le, édes Birikém, gyere le hozzám, kedves Birikém.”

„Te férfi, te gyáva, – kiáltotta le megvetéssel Biri – jöjj ide, ha tudsz.”

„Ne kinozz, Biri – riadt fel a gyermek – ne merészelj kinozni.”

„No hát – rikkantotta Biri s egy ugrással a földön volt – no hát hadd lássalak, te hős. Mersz-e hozzám nyulni. Te férfi!”

Hitvány a férfi. Simon is az. Játsszani jó volt, de rá sem nézett, rá sem gondolt azután Biri, hogy az a botrány esett, a min az egész falu kaczagott.

Már akkor nagyok voltak s vakációra jött haza Simon a városból, hol az iskoláit végezte. Egy délután nagy zörgéssel robogott egy városi szekér be a Berkes Bencze udvarába s valami czifra dáma ugrott ki belőle, ölében egy csipkés pólyába takart leánykával:

„Ez a Simon urfié, – mondta szemtelenül, – ott felejtette a városban.”

Valami kellner-leány volt s majd elrepült a sok csipkétől meg a szalagtól, a mi a köntösén libegett.

„Edithnek hívják – mondta a babára mutatva, ki mosolygott, – ugy-e szép név? Én választottam.”

„Az én fiamé, az enyémé – kiáltotta az öreg Berkes. – Hazug a nyelve a kisasszonynak... Az én csendes jó fiamé.”

„No hát – felelte hegyesen – botlott az a csendes fiu. Van törvény még, ha bennem kételkedni tetszik.”

„Ide Simon, ide, – rikoltotta az öreg – nézd, hoztak neked valamit. Kell-e?”

Simon dadogott, az udvar megtelt kíváncsiakkal s a kert korlátjánál ott állt Biri is.

„Szót na, hangot na, – könyörgött az öreg. – Hadd halljam, mit mondsz?”

Biri élesen kaczagott fel, futva futott végig az ösvényen, haza a Nemes kuriára.

A férfi!

Kitanulhatatlanul hitvány mindegyik. Nem is akart Biri tudni róluk. Csak úgy hallotta, hogy Simon eltűnt, hogy Edith ott maradt az öregnél, s esztendő múltával azt, hogy a Berkes Bencze gazdasága pusztul, mert a vén ember nem győz eleget keresni... „Zsarolják – azt mondták, – zsarolja az a kisasszony.”

Ugy véletlenül történhetett csak, hogy egy csendes este ott látta meg Biri az összeesett vén Benczét, kit kézen vezetett egy gyűgyögő beszédes leánya.

„Szép ez a mi leányunk” – mondta Biri s odament Bencze mellé. Kissé reszketett szokása ellen a hangja.

„Árva” – dadogta az öreg.

Birin halálos sáppadság futott végig.

„Árva? hát meghaltak az övei?”

„Hirt sem hallottam soha Simonról. De senkie sincs, ha én meghalok.”

„Hát én, Bencze bácsi”, mondta halkan Biri, „hát én?” – de felkiáltott és elkapta a kezét, mikor a vén összeesett ember csókját érezte rajta.

Aztán teltek az évek, s ha azt kérdezték Biritől: nem unja-e egyedül élni abban a nagy bolond házban, rámutatott Edithre s felelte:

„Egyedül? Hát az én leányom.”

Mindenkihez rossz volt. Haragos és veszekedő, a kit minden sért, a ki mindenkit sért, – egyedül Edithez gyöngéd.

A míg kérők kopogtattak az ajtaján, csufolkodott velők. Meghallgatta érzelmes gagyogásaikat s szemük közé nézett s kérdezte: „Aztán?”

Ugy felkapta begyesen ennek a szónak a végét, mintha mondta volna: „Aztán mit adsz te cserében azért, a mit tőlem kérsz, te férfi?”

A kérők is elmaradtak s Biri egyedül töltötte a napokat, egyformán mindegyiket. Néha benézett a nagy terembe, bele rejtette kicsi termetét az „Uram székébe”, melyben egyszer öreg Rákóczi pihent s az ősrégi képeket nézte. Ha valaki lett volna körülötte, hallhatta volna, mint sohajt fel s mint sugja kérve, a falról letekintő hatalmas alakoknak: „Haragusztok-e rám? rosszul teszek-e?”

„Mit vár – mondták az emberek – miért olyan utálatos? Bolond!”

Az! Minden erről beszélt.

A kicsi levelű kőris mikor rázta ágait a tornác előtt, mintha csak a fejét csóválta volna rosszalólag; a nap mikor ránézett, mintha csodát jőne látni, úgy bámulta, a madár ha csipogott, mintha csak neki szólt volna, mondván: „Bolond vagy, bolond te is, Biri.”

Ingerült volt. Haragosan ment be a szobába s cél nélkül barangolt a szobákban.

Edith még ott feküdt a párnák között. Két karját olykor felemelte s kelletlen, unalmas hang szaladt ki nedves puha ajkai közül. Tele volt kéjérzettel a lehellete, a mint szivta az üde levegőt s a szeme megvillant egy-egy perczre. Bőre alól csakhogy ki nem serkent a piros vér s puha keze rátévedt, végigsimult olykor gömbölyű nyakán s mellén.

Biri hosszasan nézte el. A fejét tagadólag rázta meg és sugta: „Nem a Simon vére, nem a Simoné.”

Kinn az udvaron szekerek döcögtek, emberszó verte fel a csendet. Biri idegesen fogta át csontos kezével homlokát. „Mindent elfelejték – mondta. – Átok az, ha káprázatot lát az ember s elmúlt idők emlékeit sejtí mindenütt. Átok, bolondság...”

Ott kinn a kendert rakták fel szekerekre s asszonyok zajongtak emelve a nyalábokat s gyermekek futkostak, kiabáltak. A béres rárvált az ökreire s egész karaván indult el minden teherrel. A fordulónál, mely a kenderáztató tóhoz visz, csattintott ostorával a szolga s az asszonyok vidám énekbe kezdtek.

Az utolsó terhet a Jóska legény rakta. A szeretője mellette állott s elég hallhatóan mondta neki: „Tubám, te az én szekeremre ülsz.” Egymás mellé telepednek a hosszú kenderszállakra, s nevetnek, bárha egy szót sem szól egyikük sem.

Biri felsóhajt és elfordul. Aztán magára vet, a miért sóhajtott, és haragszik mindenre.

Idegesen unszolja Edithet a fölkelésre s készül ki a kenderáztatóhoz.

„Te is jöjj, Edith. Sétálunk; a fejem fáj.”

A nap még nem szárította fel a harmatot, mikor megindulnak; a fűszálak hegyén ragyognak a vízcseppek s a lehullott fényes sárga falevelek csillognak a napfényben.

Edith előre futkos s virágot tép. Néha szemébe néz Biri kisasszonynak s aztán megszólal:

„Mi lelt téged, néni? Te nem beteg vagy, hanem bánatod van?”

A szél megingatja a faágat s lesuhog a haló levél. Edith kaczagva dudolja:

„A hol én elmegyek, ott a fák is sirnak,
Gyenge ágaikról a levelek hullnak.”

Aztán csengő hangon csattogja:

„Hulljatok levelek, rejtsetek el engem,
Mert az én édesem mást szeret, nem engem...”

„Edith, Edith, – feddi Biri, – illik-e hozzád ez a lárma. Mit mond a ki hallja?”

„Hát bánom én, néni. Aztán ki hallja itt?”

„Nézd csak, – mondja vigan, – ugy-e »férfi hűségnek« hívják ezt a virágot s ugy-e azért néni, mert elröppen millió felé, ha megfuvom.”

Teli szedi kezeit a békavirág pehely labdáival s egész felhőket szór szét belőle a légbe.

Aztán megállítja Biri kisasszonyt s ünnepélyes fontoskodással szónokolja:

„Temessünk, néni. Oda e virágnak a hűségre; testét átadja Edith az enyészetnek.”

Kaczag s egyenként dobja be a békavirág fonnyadt szárát az út mellett futó vizes árokba.

„Bolond vagytok, ugy-e néni. Haragszol érte?”

Az ut szükül s egy mellékösvény visz be a tó körül nőtt fűzesbe.

Edith kitér a szekérutról s futni kezd a fűzes felé. Csalogatólag tekint vissza a néni felé, kezét kérve teszi össze s hízegőleg dűnnyögi:

„A kedvemért, néni, erre jösz te is. Odaérünk a tóhoz itt is. Ne szólj, na – folytatja kaczerkódva, – tudom, azt akarod mondani, hogy nagy leány vagyok s nem illik a semmiskedés. Dehogy vagyok nagy. Miért legyenek? Hát van-e hasznom belőle, ha nagy leszek. Légy te is kicsi néni s mulathatunk ketten. Mert – sohajt fel – te ugy sem akarod, hogy mást is lássunk.”

Aztán lehajol, hosszú fűszálakat keres s beljebb megy a bokrok felé.

A fűzfabokrok csörgése hallszik, s mint ágaikat szétválasztja kezeivel s vállaival előrehajolva kúszik át közöttük.

„Szerencsebogot kötünk, néni – hallszik a szava – még csak egy szál sás kell. Én már tettem is fel valamit, gondolj te is.”

A napfény becsap az ágak között s foltokban ragyogja be a zöld gyepet. Távolról hallszik a tó körül sürgölődőknek a zsongása, egy-egy madárhang és a legelőre eresztett állat bőgése bong végig a némaságon.

Biri áll és várja az ő leányát.

A csöndet egy halk, ijedt sikoltás szakítja meg, mely a bokrok közül jön s Biri mint a szél, úgy csap át a sűrű ágak között.

A leány remegve áll egy helyben.

„Mi lelt? mitől ijedtél meg?”

„Néni – felel Edith s a Biri vállához simul szorosan, odamutatva ujjával egy nagy korhadt fűzfa mellé, – néni ott valaki aluszik. Egy férfi.”

„Férfi?”

A moháktól lepert üres belü görbefe mögül két láb látszik s egy elég széles váll, melyet szintelen kabát fed.

„Menjünk innen, néni.”

Edith utat tör magának a bokrok sűrűjén s huzza maga után Nemes Birit, ki úgy áll, mintha meg sem mozdulhatna.

A „férfi” fölemelkedik a földről.

„Elfáradtam, – mondja hebegve – s itt aludtam el. Bocsánat. Ki voltam merülve... nem tudtam... nem akartam...”

Biri előrelép s egész tekintetével belenéz a beszélőbe. A bokor sem zörög s tán közelebb jött az ég a földhöz, mert nyomását, súlyos terhét érezni véli mindenki.

Biri kisasszonynak az ajaka remeg:

„Mért, mért jött?” sugja.

„Nem akartam, – mondja alázatosan kérve a férfi hang, – de sokat szenvedtem s sokat akartam elmondani. Azt hittem, el is felejtettek már. Akkor, akkor – nem mertem szólni, nem mertem a szeme elé kerülni, de sokat szenvedtem s nem veszhettem úgy el, hogy ne lássam még egyszer.”

Biri kinyújtja mind a két kezét.

Edith megfogja s ijedten szól:

„Mit csinálsz, néni? Hát ismered-e ezt az embert, hogy kezét adsz neki?”

Nemes Biri ráborul az ő leányára s rebegi:

„*Reá* vártam, az apádra, Edith...” Aztán visszafordul s minden boldogsággal, a mi a szíven át szóba férhet, mondja a lesütött fejü alázatos férfinak, Berkes Simonnak:

„*Reád* vártam...”

Jön

– Valami hibája lesz annak a kocsinak – dünnyögte Laczi s kikönyökölt az ablakon, hogy utána nézzen. Fertelmesen csattogtak a kerekek s úgy csengett-bongott minden, a patkó, a lószerszám, sőt az oldalukhoz csapkodó sár, hogy azt szörnyű volt hallgatni. Aztán Laczi soha sem is látott úgy rohanni lovakat. A fecske röpködése csak dőlingezés ehez a gyorsasághoz fogvást.

A lehető legnagyobbra nyitotta a szemét s úgy ügyelte míg a fordulónál eltűnt az a boszorkányfogat s mikor eltűnt, a nyomát nézte. Emberek mentek az utcán s egy terjedelmes uraság, ki az illendőség legvégső határáig feltürkőzött feleségével dagasztott a sárban, felkiáltott Laczihoz:

– Induljunk karmesterkém kedvesem, mert elkésünk. Látom, az elnök ur kocsija már elment. Ide száll az isteni lény ugy-e, barátocskám? s azért hagyták nyitva a kapujukat. Csak lelkesen kedvesem, lelkesen...

Laczi mosolygott, bólintott, de nem felelt. Behúzódott az ablakból és kabátját lerántotta magáról. Egy darabig forgatta a kezében, aztán megnézte megvetően, földhöz csapta s rátaposott.

A piacon muzsikaszó hallszott a nyitott ablakon. A polgári banda indult ki s egy marsot fújt. Laczi ügyelt, ütötte a taktust s elkiáltotta magát: „G – dur pozaun, nem f, hanem fis, fis.” Aztán körülnézett s minthogy csak a falra festett bazsarózsák néztek rá, nagy derülten azt mondta „Marha.” Örök rejtély, hogy kinek szólott ez a czim.

Bezárta az ablakot és sóhajtott. Párszor lenézte félszemmél a földön alázatosan összezsugorodott kabátot; megérintette csizmája hegyével s nagy huzalkodások között nyult hozzá, hogy egy darab írást vegyen ki zsebéből. Piros plakát volt nagy betűkkel.

Az isteni Cornélia
nemzetünk csalogánya
ma megérkezend.
Fogadtatása a város végén az „utolsó garasnál”
leend, az alkonyati órákban.
Éljen a haza!

„Isteni” suttogta Laczi s karikát formálva mutató és hövelkujjából, kecsesen nézett át rajta, „Isteni, mintha csak érte találták volna fel ezt a szót.”

A kitűnő szó derült hangulatba hozta, úgy, hogy viszont kinyitotta az ablakot s széttekintett.

Lelkes polgárok és polgárnők lubiczkoltak a kis köz felé, mely az „utolsó garas”-hoz visz. Egy lilaszín nyakkendő boltos legény megütődve pillantott Laczira: „Alkonyodni fog esedezem – mondta – s igen kell sietnünk, hogy el ne késsünk. A polgármester ur is kinn lesz esedezem és talán tán szónokolni is halljuk; hallomásunk szerint az intelligencia teljes számban ékitendi a mai bankettet.”

Az utcában két kis házon nemzeti szín zászló lobogott. A kapukban itt-ott néhány szolgáló vihogott s az ablakból a muskáták és majorannák mögül kandi fiatal leányok fejcskái látszottak. Egyfogatu szekerek csörömpöltek megterhelve nagy-virágos keszkenyőjű asszonyokkal s gyermekekkel s mindenki igen siető és vidám volt.

Laczi sokszor végig törölte sovány képét s keserűen nézte a mozgalmat... Ő csinálta. Ő izgatott, kért, dicsért, szónokolt; bandát ő tanított, plakátot ő irt, hazafiságra, művészetpártolásra ő hivatkozott, futott, fáradott... s ő?

Az isteni Cornélia tekintetének melegítő sugarát, első mosolyát más fogja élvezni; kezét, mikor az „utolsó garas” előtt a kocsiból lesegítik, más fogja érinteni... ah! És a polgári zenekar rosszul fogja játszani a Laczi „ünnepi nyitány”-át és a szónokok bele fognak sülni és a közönség hideg lesz...

Oh Bem, Bem, te négyszögletes képű félisten, látod-e te égi hajlékodból! Parajdi Laczit, vitéz hadnagyodat! Látod-e vívódását? Látod, mint adja fel poszcijóját egy hitvány, rongyos kabátért? Mint nézi a felabajgatott lelkes népet s mint gyötrődik ő maga otthon, mert nincs egy jó kabátja. Bolond volt a ki fel is találta a kabátokat.

A lilaszínnel ékített boltos legény nem mondott igazat. Nem alkonyodik még, sőt csak úgy árad be a világosság az ablakon. Bántja Laczit a fény. Mintha őt nézné az ég is s a görbe alaku felhők otromba kérdőjel volnának azt mondók: „Hát te itt gunnyasztol az elnök ur házában Parajdi Laczi, míg a nemzet csalogánya érkezik?” A madár is csak azt csipegi a kálitkában, s utczai zaj, szekér-zörgés mind erről beszélnek.

A zongora nyitva áll. Laczi ráüt. Az accord hibás. Megrántja a vállát. Bánja is ő. Sétál, majd lehull egy karszékre és nézi a levegőt. Arczán az izmok, nagy szemében a tekintet csüggetegről haragosra, kétségbeesetről mosolygóra változik pillanatról-pillanatra.

Mosolygóra is...

„Édes, édes” suttogja és eltakarja a szemét és összeszorítja vékony ajkait.

„Olyan, mint ő volt, olyan az arczképe. Aranyos a haja, gyermekes az arcza, kék a szeme. Mintha feltámadt volna benne. Tán fel is támadt.”

Hát lehetetlen-e az, hogy a minden izünket eltöltő vágy, akarat életre, gyönyörűségre visszaváltsa a földtől is; ha egy marok porból is, a kit szeretünk?

...Még látta Laczi, még sutogott vele s telestele édes reménységgel még mosolyogtak egymásra akkor, hogy a trombita szólott s el kelle menni. És a ház épen állott, a virágos kert pompált, mikor visszatért, de róla... oh mit mondtak róla! Az öreg néni – a nagyanyja – rámutatott a temetőre s könnyel telt meg a szeme. „Rossz hírek érkeztek rólad, Laczi fiam. Azt mondták, hogy láttak csonkán, bonkán, életről... Utánad ment, mert szeretett.”

Mit bánta aztán Laczi, a mi vele történt, a börtönt, a sanyargatást. Elmult. Ha ő is elmulhatott, mi maradandó?

Aztán mit is csinált volna? Az az egypár év megvénytette. Hogy fogjon ő ismét tanúhoz? Elmult! Nem tett semmit s úgy találta, hogy ez a legokosabb a mit tehet s nem lett semmi. Hiszen olyan kevés kell egy embernek s a sokaság között úgy el lehet tűnni, mint a hogy a szélről vert rét fűszálai tövében eltűnhetik egy semmi bogárka.

Arra riad fel Laczi, hogy az elnök ur házában lépcsőjén kíváncsi városiak járkálnak. Hangokat hall:

„Melyik szobába szállásolják Cornéliát? Mikor lép fel a színpadon először? Hol lesz a színpad, a nagy fogadóban, vagy az Apolló szállában?”

„Oh ez pompás kis szoba Cornéliának” mondja egy női hang. „Éljen az elnök” kiáltja valaki lelkesen.

Laczi bezárja a szobája ajtaját. Ha meglátnák, azt kérdeznék: „Hát itt van a karmester ur?”

Mert Laczi nem az elnöknel lakik, hanem fenn a hegyen van a szállása egy hajdani magazinum rostélyos ablaku nedves szobájában. Ugy ajándékba kapja azt a lakást az elnöktől, ki a dal és zeneművészet apostola a kis városkában s ki egyszer muzsikális talentumot fedezvén fel Lacziban, gondjaiba vette mindjárt. Attól fogva, hogy felfedeztetett, muzsikális talentum is lett Laczi s megnyugodt abban, hogy immár neki is van valami foglalkozása. Tanította a polgári bandát. Meg a műkedvelő uri kört s igen természetesnek találta, hogy e nagyhatású társulatok elnöke gondoskodik róla.

Hanem egy hét óta az elnök lakására költözött be Laczi, a nemzet csalogányának, az isteni Cornéliának fogadtatását intéző bizottsággal való könnyebb érintkezés kedvéért.

No és még valami egyébert is, a mi tulajdonképen csak bolondság.

„Bolondság” és szaporán sétál a szobában le s fel, mintha futna e „bolondság” előtt. Az ablakhoz megy s a megcsendesedett utcára néz ki.

Laczi tulajdonképen igen rest ember, a ki unja izgatottnak lenni. Egy orvosnövendékből lett honvéd s egy honvédből lett muzsikus mit bajoskodják valami sokat a világ forgandóságával. Hanem a kabátjára most igaz, hogy haragszik. Megrontotta az álmait. Mert Cornélia bizonyosan azt kérdezte volna legelőször: „Ki ez a kopott ember ennél a diszes fogadtatásnál?” Oh a művészek kényesek az effélékre.

Nyugtalanság zsirom benne. Le s fel tekint s vakszeméinél összehúzódnak az erek úgy, hogy csak homályosan lát. Ezenkívül szőke gyér bajuszának és szakállának szálai odaállanak a szeme elé s ok nélkül taszítja félre. Kaparja az ablakpárkányát s nadrág zsebéből arcképet vesz elő. A Cornélia arcképe. Dugva teszi maga elé s bánatos tekintettel nézi.

„Olyan mint ő. A szeme, a szája, mosolygó orcája. Édes lelkem.”

Aztán felkiált: „Nem nézem” és megmarkolja indulatosan a képet. Csak egy pillanatig. A másikban már lengén siklanak végig rajta az ujjai s olyan gyengéden simogatja meg, mint ha madárpehelyhez érne.

Körülnéz az elnök az ur szobájában. Ah! a kulcs benne van az almáriomban.

Az utcán éles gyermekhang sivitja: „Éljen” s Laczi kidugja fejét az ablakon.

„Hé Pityu – egy kis cigány gyermeknek szól, ki hegedűjével hóna alatt surran el a patak mellett – hé Pityu hova?”

„Hát ki az utolsó garashoz.”

Laczi egyet gondol.

„Gyere fel hozzám.”

A gyerek vigyorog: „Nem én” s ránéz Laczira kételkedve, megemeli a kalapját s megdörzsöli a bubját.

„Igazán felmenjek karmester ur?”

Laczi int. „Legalább nem leszek egyedül.”

Fél Laczi egyedül lenni.

Pityu egy perc múlva az ajtón dörömböl. „Hát mit kapok?” kérdi mikor beeresztik és meghúzódik az ajtófél mellé.

Laczi megnézi s rárivall: „Vesd le a kabátod. Ugy. Az enyém jobb a tiednél is. Kell?”

Matat a szobában s haragosan tesz, vesz. Ovatosan nyul az almáriom ajtóhoz és sokáig néz belé.

„Pityu szereted a bort. Ide közelebb: igyál. Kiáltsd: az ő egészségére.”

A gyermek vigyázva közeledik. Attól fél, hogy megütik. Kiáltani akart. Laczi int fel-emelt mutató ujjával s a hosszú nyaku zöld üveget szájához emeli.

Megrázkodik az ivás után. Kellemetlenül érzi magát s sovány nyakát facsargatja.

„Ide ülj Pityu” – mondja s rámutat egy nagy karosszékre. Ő szembe telepedik a gyermekkel s megnézi merőn. Felemeli az üveget, rámosolyodik és iszik: „Félsz tőlem, Pityu?”

Ismét eszébe jut a „bolondság.”

Az a „bolondság” csak annyi, hogy Laczi tán álmokat lát, tán ébren van, de átkozott volt, a ki azt a régi, régi házat építette, a hol Laczi lakik. Az igazi boszorkányüst, a mi alá ördögök fűtnek. Ott terem mindenféle kísértetes alak; ott porrá vált örömök támadnak fel: testetlen lelkek öltenek hüvelyt; néma ajkak adnak szót. Ott cseng-bong a fal, ablaküveg, szólnak a kövek s a néma éjszaka; ott zug, duruzsol a levegő s hang kél hang után, ismerős, agyvelőt járó, szívet szorongásba hozó.

Hiszen Laczi ott lakik már rég, de el kellett, hogy költözzék most; az elviselhetetlen a mi történt.

Aludt. Tudja, hogy aludt, de bizonyos, hogy fel is ébredt, mert hangokat hallott. És milyen hangot és kinek a hangját! Az ablaka alatt szólott. Ahoz hasonlított, mint a mikor a fergeteg egy korhadt üresbelü fűzfából csinál furulyát magának s végignyargalva rajta tompa szóra nyilik meg. Azt mondta a hang: „Laczi szenvedek.” Tisztán, világosan mondta. Ezenkívül lépteket is hallott és gyenge kaparást a falon, hasonlót ahoz, mintha veréb szárnya suhanna el valami porondhalmon.

És ez mind azóta van, hogy Cornélia jöttét hozták hírül, hogy látta azt a képet, mely ott pihen az ablaktalpon, a mire felébredtek a szunnyadó édes emlékek arról a szőke drága gyermekről a virágos udvarban.

A vén takarítóné mindjárt kitalálta egy szóból, mi történt az éjnek ivadján Laczival. „Oh, jelenés jár az udvaron. Mindig csudáltam, hogy nem kereste meg a tens urat. Örökké járt. És olyan furfangos, hogy mindig annak alakját veszi fel, a kit várunk. Vár valakit a tens ur? Vessen krajczárt neki az ablakon ha hallja.”

Tán vetett is Laczi. Tudja is ő? Izgult s tüvé válik minden csepp vére, ha rágondol. Nem csak egy éjjel hallotta. Sőhajtott s az ablaküvegen át úgy behallatszott, mintha a Laczi fülébe mondaná: „Laczi szenvedek.”

Az elnök ur jó ember. Nem kérdezte mért jön hozzá Laczi. Van itt szoba elég; csak lakjék itt, ha szereti.

Alkonyodott. A vajai út felől bizonyosan érkezőben volt már az isteni Cornélia, ha ugyan nincs is már az „utolsó garas” előtt. Bizonyosan ott áll meg a kocsija. Az elnök ur elejébe megy, a közönség éljenez s a zenekar ráreccsenti az ünnepi nyitányt. Bizonyosan hamisan. A polgármester lesegíti a művésznőt s az elnök ur kezdi:

„Mi, e kis város polgárai, kiket a művészet szeretetének szent lángja hevit, im eljöttünk eléd hirneves művésznő e dicső alkalomból, hogy hálánk adóját is lerőjjük a miért rózsákkal rakott diadalutadba kegyeskedtél városunkat is ejteni.”

A művésznő mosolyog bizonyosan s bólint fejével. Milyen feje van! Élő megtestesülése az övének, a ki por immár. Tán szétnéz s tekintete kérdi: „Itt van-e minden tisztelőm?” Aztán szólani kezd. Laczi soha se hallotta beszélni, de úgy kell hangozzék a szava, a mint az övé szólott. A harangvirág bonghat úgy tündérfülek hallatára. Most a dalkör kezd...

Laczi rekedten kiált: „Igyunk, Pityu... Rugj egyet a kabátomon.”

Aztán feláll. Zajt vél hallani. Öklét szeme elé tartja és verdesi vele a levegőt. Világosságot érez derengeni az agyában és beszél a falrafestett bazsarózsákhoz:

„Nem maradhatok itt, nem, nem. Ide száll s meglát engem.”

Igy lát meg. Mit ítélne rólam? Koldus-e ez? kérdezné, csufságnak van-e itt? Bizonyosan sirva fakadna, szép kék szeme elborulna. Indulj, Pityu... Haza megyek... haza...”

Kinn már estéledik. A piacon lámpát gyujtanak. A szél ingatja azt az egy-két zászlót s a szolgálok még mind ott vihognak a kapuban. A szegleten sok ember áll s nagy messziről muzsikaszó hallszik. Mozgalom van mindenfelé: „Jön... érkezik.” Az ablakokba a muskáták közé gyertyákat helyeznek. A szél elkap egy-egy rivalgást és végigbong vele a város felett. A csorgó is, mintha vigabban csobogna, a lámpaláng is mintha örvendve tánczolna: „Jön, érkezik Cornélia.”

A kis Pityu alig győz lépni a Laczi nyomában. Sietve huzódnak meg a házak megett.

A muzsikahang egyszerre kicsattan egy fordulónál. A szárnykürt élesen visit, a picula sikolt. Fáklyavilág vereslik s éljenriadalom cseng végig a piacon.

Laczi úgy érzi, mintha egy abronccsal erősen megszorítanák a fejét; lába zsibbad s fájdalom futkos az oldalában. Szemét, száját kinyitja s karjait szélesre tárja.

A kocsik jönnek már.

Az elsőben kell a művésznőnek ülni. Az. Ismeri Laczi a kerekek zörgését. Bizonyosan ott van a polgármester is. Egy lovas lovagol a kocsi mellett. A kocsis megrántja a gyeplőt s a két ostorhegyes felágaskodva előbbre szökik. Laczi belát a fáklya világánál a kocsiba.

Átható kiáltás szakad ki az ajakán.

A tömeg azt hiszi, hogy valaki éljenzésre adott jelt és nagy riadalom támad.

Nem hallja a zajban senki a Pityu szavát, ki ijedten veti magát a földön elterült Laczira.

– Karmester ur, karmester ur – kiáltja s egy pár cseléd ember is kiáltja utána, kik felemelik Laczit s beviszik a ház kapuján, mely előtt összeroskadt.

Szó, szó.

Nincs emberi hang, mely hozzá eljusson.

A Domokos Ferencz beszéde

„Mi hirt hoztál Görbe Péter?”

„Minden jól. Épségben a falu s a bennevalók. Nincs hija semminek, még kegyelmednek sincs Bukor uram, azt izeni a menyecske. Eszik a kinek foga van s foga alá való; iszik a barom is, mert nem fogyott ki a Juhod kék vize, s fekszik a nap s kél rendén. Doktort, patikarust távol tart a Jézus (pedig kellene ír a te szivedre, ugy-e Mátyus Eszti?) Akartok még valamit tudni?”

Mind nekiestek a követnek. „Te pipótya” kiáltotta egy rész. „Elvesztetted a sütnivalódat, te csufság...” dongták mások. A leányok nekiestek kurtára nyirott fejének s bubozták, rázták; a legények forgatták görbe testét s kézről adták kézre, mint egy bábut. Péter kapkodott erre-arra s tullármázta a zsvajt; némelyiken csipet egyet, a másikhoz odavágta a tarisznyáját s kibujt, mint egy macska a zsibongó csoportból s a nagy bükk-karóra ütött sátorig futva, belekapaszkodott a Csibe György nyakába.

„Rázzanak le a kutyák hátamról, te bojtorján...” morgott rá a szürke bajuszu, eleven pirosképű öreg ember.

„Kutyák... kutyák,” nyögte a szorongatott, „de ne hagyjon Gyuri bácsi, mert megesznek ezek a sáskák” s kampós ujjait előterjesztve, kiáltott a nyomában lévő csoportnak: „Ne nyuljatok hozzám hé! – jól mondok, kedveset, ugy segéljen...”

„No hadd halljuk” mondták s körbefogták Görbe Pétert.

Az egész tanya ott volt már akkor a sátornál. A főzőnő is odahagyta az üstöt s az idősebb férfiak nem resteltek felkelni a szénafiók mellől, hogy hallják Pétert. Ide s tova egy álló hete, hogy otthagyták az ilyésmezeiek a falujokat, azt a kis szűk katlant a Székhavas derekán, a mihez nincs bár egy tenyérszántóföldjük – s lejöttek a Szováth patak mellé a Szakadátba, jó fél napi járásra, hogy lekaszálják a rétjeikről a szénát, de bárha a négy ökrös Csibe György bátya igazított el mindeneket itt is, otthon is, mégis csak haza küldték szétnézni, hirt hozni a mindenki Görbe Péterét – ki ugyse munkára való – két naponként.

„Hát mi kell nektek? mondta Péter. – „Te ne bántsatok... Mit nézel ugy Bari Klára, hiszen ott van a te ragyásod a hátad megett, látom, hogy fogjátok egymás kezét... Te! Láttam az uradat Domokosné. Erre csavarog s iszogál pogányul a szováthai zsidónál. Jó vásár lehetett valahol. Ide jön, gyerekek. Mondtam neki, hogy lenn vagyunk a szénaréten s meghallgatnók s vennénk az énekeiből. Téged eltagadtalak neki Domokosné. Tudom, hogy nem vágyol a csókjára... ő sem a tiedre.”

Kaczagtak s a leányok megölelgették a mesemondó Domokos feleségét, a vén főzőnét, egy ránczos, töpörödött anyókat, ki mérgesen nézte Pétert. Akkor zajt csaptak – kivált mikor néhány komondor is bevegült ugatva a csoportba – hogy csengett a hely s egy nagy sas a tanyával szemben az agyagosról átszállt a százados bükkök felett a Bekecs tetején.

Csak ugy harminczan voltak lenn a tanyán, de jobbára fiatalság, a kiknek így alkonyatkor munka végeztével kecsgetetőbb hirt nem is lehetne annál mondani, mint hogy jön Domokos Ferencz, a mesélő, kiből tréfa, vig nóta ugy fakad, mint rügy a fából; ki tudja egész Székelyország minden szép versét, meséjét s maga is olyan érzékenyeket csinál, hogy a szive

nyilalik meg tőle az embernek. – Domokos, a ki jár határról határra, beszédet mond jószóért, egy kis ételért; a kinek tele a tarisznyája magaszerzette, öreg betűkkel nyomott historiákkal s az a kicsi feje mindenféle alkalomra való tréfás mondókákkal.

A tanya öregei kevésbe vették a jó hirt. Vén ember füle nem áhitja a vig szót, mert a koporsódeszkán furó szű őrlését véli hallani. Körülfeküdték a főzőnő üstje alá rakott tüzet s azt nézték, ügyelték.

Alkonyodott; a távoli hegyek tetején, mintha lángot fogott volna a párázat, úgy piroslottak, fénylettek az ormok. A Várhegy bükkös oldala már homályban volt s a Bekecst, – melynek lábánál gyors futásban halad a csillogó Nyárad, az oldalon elvesző fehér ut mellett – tündér fátyolával borította be az este. Az országot, mely a tanya előtt vezetett be a Szakadátba, messze – míg csak a cziheartól látni lehetett – üres volt s a Mátyás tartomány apró házikóinak füstje olyan álmatagon szállongott, mintha nem is emberkéz rakta tűz égne alatta, hanem a néma légben himbáló madár szárnyának árnyéka volna.

A leányok közül összefogózva jár kettő-három s énekel; a dévajabbja verset fut a legényekkel vagy ügyeli a duhajkodókat, kik birokra fogózkodva próbálgatják az erejüket s biztatja őket. „Egy uj menyecske kézen fogva jár az urával, virágot tép a bokor tövéből s összeszakgatja; nézi a zakatoló Szováth patakot, majd szemébe tekint élete párjának s mosolyog. Az öregek a szállongó sziporkákat ügyelik s halkán mondják egymásnak: „Mikor az én Sárím még fiatal volt, emlékszel-e... virult a hely a hova lépett.” – „A fiam csak egy maroknyi legényke volt akkor, de milyen kezefogásu!” „Hát az én szegény jó feleségem?” Mind por már. Jobbak voltak a mostaniaknál; még a nap is máskép süttött akkor... A sziporka száll; szóra szó következik s az idő temette örömök emlékezete felett úgy hull öreg ember szájából a dicsérő beszéd, mint a permetelő eső a sírdomb hantján növény virágra...

„Hé hó!” – kiált élesen Görbe Péter egy bokor tövéből az országot mellől – Domokos Ferenczet látom.”

„Fogd meg ha látod” – riadnak vissza rá s azzal az ut felé ered a fiatalság. Ott összebakalodik egy pár. A kicsi Bige Klári – szőke, kenderhaju, vidám piros arczu gyermekleány – mint a szellő úgy szalad a szürke szokmányos törpe kis emberke felé, ki hosszú pálczájára támaszkodva ballag a rongyos szélű hold által beragyogott országon. Ott nyakába ugrik: „Édes Ferencz bácsi, egy esztendeje, hogy láttuk.” A legények messziről kiáltják: „Egy tapodtat se öreg, míg nem mondasz vagy egy uj nótát.”

Megfogják s a lekaszált réten át a nagy sátorig viszik a mosolygó kis emberkét, ki lógatja a fejét, bizonytalanul áll meg, s körülnézve kérdi: „Hát szerettek-e?”

Kaczagnak, körülzajongják s tréfálva – mint a milyen szóval gyermekbút szokás eloszlatni – biztatják:

„Igen hát...” Aztán leerőszakolják Csibe György bátya mellé a gyepre, s elszedik szokmányát, tarisznyáját, botját, baltáját.

„Hol ittál?” veti szemére György.

„Én-e?”

„Hát ne tagadd, hiszen csorog ki a szemedén a pálinka. Nem szoktál te Ferencz...”

„Megyek én tovább” pattan fel Domokos Ferencz – „nem szakadt még el a vége az országnak, ha engem itt leczkértettek, ha velem itt csufot üztök.”

„Ne bolondozz bácsi” biztatják mindenfelől – ül vesztég, nincs rossz szívvel hozzád György bá.”

Görbe Péter odakullog s lebuvik Domokos Ferencz mellé.

„Sok szép uj nótát tudhatsz bátya” – mondja hizelegve.

Az öreg megtörli az állát, köhint s megszegi nyakát: „Telik, öcsém, telik.”

„Mert idén nem dolgoztál, csak jártál-keltél, úgy hallottam. A tavalyi helyeden a szén-égetőknél nem voltál ebben az esztendőben, azt panaszták.”

Domokos sóhajt hosszat, boszusat s legyint a kezével, mintha arról, hogy hol volt az idén, nem szeretne beszélni s hogy egyebet mondjon, bizalmas suttogással hajol oda Péterhez:

„Te, igazán nincs itt az asszony?”

„A feleség?”

„Az... az. Ne üzzetek csufot belőlem, mert megkeserültek, ha itt van s engem ide csaltatok.”

„Nincs bátya, nincs.” Mások is erősítik s még a köpczös, jó idejű asszonyok is odatérülnek apránként a sátor mellé, s körbeállják a vén embert.

Csend lesz. Hallszik a Szováth zakatolása s a vércse-víjjogás az erdőből. A csillagok kiülnek az égre s a hold játszik, bujkál a fellegekkel. Odaülnek ifjak, vének Ferencz köré, ki szemüveget vesz ki tarisznyájából s homlokára illeszti és nézi bocskorba kötött lábait.

„Nóta kell?”

„Nem, nem. Beszédet mondj.”

„Ühm...” Megemeli hangját s kérdi: „Beszéd a két tolvajokról s kincsházuk naphold jegyeiről... Kell-e ez?”

„Nem, nem; tudjuk mind.”

„Beszéd gazdag Adorján nászáról, istennyilacsapott testéről, elhagyott szegény szeretőjeért Barácsi Ágnesért. Kell-e ez?”

„Mondtad már tavaly, Ferencz bácsi.”

„Tégy ide elmém abból a zsarátnokból Görbe Péter; szeretem, ha pislog.”

Megtörli a homlokát, mintha valami jutott volna az eszébe. Eltévelyeg a tekintete s biczcent fejével. Rövidre vágott hajáról leveszi a széles karimájú kopott kalapot, a csontfoglalatú üveget s álmatagon néz a homályba. Olyan mintha egyes-egyedül valónak tudná magát, mintha a kik körül ülnek ügyelik, nem is léteznének reá nézve...

„Én... én – kezdé – én... Volt egyszer egy szegény asszony, gyenge liliomszál, aranyos szép virág. Annak volt egy fia. Nem is úgy... Nem az ő fia volt, csupán a neveltje, legalább úgy mondta, örökké úgy mondta.”

„Ne mesét mondj, Ferencz bácsi, hanem beszédet. Mesét Görbe Péter is tud.”

Egy öreg, tompa orru, magas homloku, gyér haju ember belemordult. „Hagyjátok, hogy kezdje.” Nehányan kacagtak s Péter vigyorogva szolt: „Volt egyszer, hol nem volt az operenciás tengeren is tul volt egy kilenczfejű sárkány.”

„Mi lesz na?” mondta komolyan Csibe György, „a kinek nem tetszik, ne hallgassa. Tágas a mező.”

Mind elhallgattak. Domokos folytatta.

„...Dédelgette, csókolgatta, felnevelte, isten segítette...”

„Ittas az öreg” sugta Görbe Péter egy fiatal legénykének. „Valami érte, mert nem él itallal tudod s most reggeltől óta nyeli a zsidó mérését.”

„Az! részeg.”

„Az asszony özvegy volt, az ura elhagyta, de szép volt, mint a csiki szent szűz és jámbor, senkinek se vétő. Csavargó gazember volt az ura, a ki elindult Moldvába, két lóval, szekérrel s haza jött mint az ujjam. Elitta volna a Krisztus palástját is s egyszer, mikor degenyért ment Oláhországba, hát ott vészett az uton. Eltévelyedett s ki tudná mi lett belőle? Ki tudná,

ugy-e na? Más is veszett el. A fiu azután került a házhoz, – vagy ezt már mondtam is? – s ették, marták érte az asszonyt... Miklósnak hívták... Látjátok, tudom a beszédet, csak nem kapom a szót hozzá.”

„Ej ha! – kiáltotta egy nagy hangu suhanczár, – „be bőjti eledel, a mit Ferencz tálal.”

„Ugy, ugy” – tóditották – „fektessék le, hogy aludja ki magát, ha nem tud vigabbat.”

„Kinek van kedve busulni! Hagyjuk itt.”

Felszedőzködtek nehányan s a patak pallóján át a sziklákra mentek nagy ócsárlások között. Egyik élesen füttyült s halkan dűnnyögték utána egy dalocska szavait a többiek.

„Hát aztán Ferencz?” – kérdezte Csibe György.

A vén mesélő rugdosta a füvet s bólintgatott csendesen. Mintha nem is hallana becsmértlő szót s biztatást, mondta magának a történetet. Az egyik komondor odabujt az emberek közé. Domokos magához cibálta s megsimogatta fejét.

„Csont s rugás a kutyának... Mikor nagyocská lett Miklós, otthagya az asszony a falut s városba ment. Cseléd lett – mondta keserűn – cseléd egy kicsi házba. Egy nagy kertet kellett hogy őrizzen s dolog emésztette testét, gond, bánat a lelkét s úgy öregedett, mintha egy nap lenne neki minden óra. „Ne busulj Julia, nő már a fiucska, nő; ez lesz a vigasztalód, meglátod; ez tart el még téged öregségedre gond nélkül.” De busul Julia és sir, mert nehéz neki az új állapot s vágyik vissza falujába és a fiu is istentelen. Hazug és fácsaros s a helyett, hogy iskolába üljön, csavarog erdőkön, mezőkön napokig s úgy összezsugorodik, mint egy hernyó, mikor megkerül, ha szidják. Mérgező a nagyszáju, a kinek regula kellene. Hiába, hiába; csak csókolja a Julia, csak öleli s odaadja neki a falatját: „Nincs egyebem ezen a világon.”

Izgult és heveskedő az öreg ember. Hadonáz a kezével, mintha ott állana előtte az a szegény asszony s a rossz fia, úgy mond, úgy erősít.

„Tudjátok a Jézus így szól: »nesze asszony, adok neked gyermeket, add ide érte az eszedet« és odaadja. Ilyen az asszony. Tűr, szenved, ételét könnyel sózza, italát sohajtással fogyasztja, de csak vár, reménykedik. Hiszen majd megbecsül, azt gondolja, mikor több esze lesz s cselédje bizony a fiának is. Még csak nem is fizetett cselédje, pedig megvárhatnám, hogy adjon Miklós a keresetiből, mikor öllel méri a pénzt a hivatalnál. Mert ott van, a hol dróton érkeznek a levelek s egyéb dolga sincs, mint hogy sétál le s fel a városban, mint egy kerék s oda viszi az irásokat, a hova küldik. Posztó köntösre telik neki, hanem az anyjának nem ad, de ő kér, de ő követel.”

Görbe Péter megmozdul s fejét Domokos elé dugja: „Hát a Julia fia volt-e Miklós? Azt mondta ked, hogy csak úgy tartotta.”

„Ne locsogj” – mondák mindenfelől.

Péter dűnnyög: „De nem értem.”

„Kökénybokor virágzaskor írást hoznak város pecsétjével. Katona kell a császárnak, állítsd elé szegény Julia, a kit felneveltél. »Az enyém, gyámolom, árvaságom istájpja, ne vigyék el tőlem. Kapnak mást helyette, vannak ott elegenden, mért kell ez az egy is?« Siránkozik is, rimánkodik is, nem hallgat rá senki; cselédasszony szava nem ér el messzire. Hibákat jelent be: hogy hosszú karja, hosszú lába volna a fiának; hogy csak úgy lóg; hogy nem arra való. Ne beszélj te szegény Julia, elfér a vasperecz azon a hosszú lábszáron, kézen a te ölelő karod helyett.”

„Mert az kerül reá! Mikor a búzát érleli a Jézus – áldassék érte a neve – ott penészedik Miklós a vásárhelyi várban, mert csavargó a vére s nem szereti a regulát. Falukon, erdőkön bujkál s ha elfogják, összezsugorodik mint egy hernyó s fogadzik, hogy megszökik a hány-szor visszahozzák, mert nem lesz ő kutyája senkinek.”

Az országuton egy szekér döcög végig nagy lármával. A kerék nyikorog s a lovak patkóinak kopogása messze hangzik. A szekeres alszik nyugodtan s csak a lőcsre feltett két lába látszik ki. A Domokos Ferencz hallgatói a szekérre ügyelnek s a mesélő megpihen. A Szóváthon tul a leányok dudorásznak:

„A tengernek vizét kalánynyal kimerném,
Annak fenekéből drága gyöngyöt szednék,
Régi szeretőmnnek gyöngybokrétát kötnék.”

S olykor egy-egy rikkadás csendül meg valamelyik vigabb legény száján, vagy egy madár csippen meg, melyet felverték bokráról. Alant alig pislog a tűz s a vén főzőné előbb lép a szénafiók mellől, mely eddig eltakarta, hogy lássa az urát, kitől idegen kenyéren él sok esztendő óta.

„Milyen nap volt az, én istenem! Reszketve szaladt be a Julia házának ajtaján s rogyott le a lábáról. Futvást jött, intette, hogy kergetik s rimázkodott az anyjához, hogy ne hagyja. »Ha most elvisznek, soha se látsz többet, de eldughatsz, eltagadhatsz...« Akkor volt az, tudjátok, mikor elvitték a székegy fiukat idegen országba messze tartományba, a ráczok ellen, a hegyek közé. Sokat örök nyugalomra. Ott veszett a kedék kis Péterje, Lázár Ábrahámja... Kiáltott Miklós »ne hagyjatok, ne engedjétek, mert hallom, hogy jönnek.« Jöttek is s akárhogy ragadt belé az anyjába, elérte a káplár keze. Megfogták, rángatták s meg is ütötte az egyik, hogy törje fel a tenyerét minden ajtó kilincse.”

Domokos Ferencz félkezére támaszkodott, megemelte összeroskadt derekát s körül nézett.

„Már alkonyodott, mikor elvitték s mi ott maradtunk ketten Julával a parázs előtt, a meddig elhamvadt. »Kimegyek a kertbe«, mondtam, »megőrzöm ma én is.« Reám se ügyelt. »Nem látom meg soha többet.« »Pihenj le Julia, nem lesz hiba semmiben.« »Elpusztítják a fiamat, meglátja, meglátja.« »Nem muszáj na, nem vesz el mindegyik, mért épen a fiunk« – de hát Julia sirt s mit is tudtam volna egyebet mondani?”

„Kimentem a holdat nézni. Ugy süttött mint most s így ügyeltek a csillagok is. Hiszen – s kezével szemrehányólag fenyegette meg Domokos Ferencz a csillagokat – nézhettek már, nézhettek reám. Ledőltem a fűbe, de csak olyan fojtós volt kinn is a levegő, mint benn. A kaszárnyából hozzámig hallszott a zugás s tudtam, hogy indulóban vannak. Rabnak hagyják-e Miklóst – azon tűnődtem – vagy elviszik ellenség elébe? Ki tudná, ki tudná! Nem is tudom, éjszaka volt-e, hajnal volt-e, csakhogy szóltak a kakasok.”

„Egyszer a zugás mellett dobogást is, kiáltást is hallok. Indulnak, indulnak. Felütöm a fejem, mert mintha nekem kiáltanának: A Juliának kertjének végében a nagy törökbuzásban gázol valami, s mintha azt mondanák: »erre, erre, csipd meg, tul kerülj.« A recsegést jobban hallom s ott dobognak közel hozzám. Hajtanak valamit, üzik, szorongatják – olyan sokáig, mintha tiz éjszaka fogódzott volna egybe. Tudtam, kit hajtanak, éreztem... Ott riadtak el a korlát mellett, belé is ütődtek, aztán visszatértek s dulakodtak, hogy döngött belé a deszka. Egyik leesett, s káromkodott: »Ügyeljétek – jajgatott a másik – elvette a puskámat« és lecsendesedtek. Akkor a Miklós rekedt hangját hallottam: »Lelövöm mint a kutyát – azt kiáltotta – a ki hozzám ér.« Az ő hangja volt, tudom, hallom most is... Háttal állott a korlátnak s megismertem a hasadékon át a teste formáját. Aztán nem volt több szó, csak lobbant egy puskas csattant utána. Bár süketültem volna meg, de hallottam a nyögést s a testnek leesését.”

Domokos megtörölte a homlokát s leesett a keze a fűre.

„S Julia csak mind várja, hogy mikor irna már az ő egyetlen fia abból az idegen országból, mikor jut már eszébe a szegény édes anyja... Csak mind sóhajt, siránkozik, ha szél van, ha hideg van, hogy megárt az Miklósnak; csak fél kérdezősködni tiszt uraktól, katonáktól, hogy nem látták-e az ő édes gyermekét? nem sebes-e? nem fekszik-e valahol ispotály szalmáján? s hogy mikor jó haza? Azt, azt... De Julia nem látta a vérért ott a korlát mellett, mert megismerte volna; én, én megismertem...”

* *

*

„Nézd csak Görbe Péter, sir szegény Ferencz bácsi.”

„Vénül...”

A kis szőke Bige Klári odament s megölelte:

„No ne bácsi, be sajnálja...”

Csibe György piszkálta a tüzet s a szunyókálók közül is felneszelt egy pár a beszéd végére, nagyot nyújtózkodva. Klári átkiáltott a Szováthon túl mulatozókhöz: „Jőjjetek elé hé, vége a beszédnek, megbánjátok, hogy nem hallottátok.” Egy vidám leány hangja felelt vissza: „Megolvassuk mi azt versbe, két garasért a sóváradi vásáron.”

Ferencz nézett maga elé és hallgatott. Kicsi fejét a válla közé huzta s eltakarta karjával a szemét. Ismerős hang sugta halkan a fülébe:

„Megszenvedte ked a bűnit, édes uram. Ne busuljon, jó az isten jót ad.”

Domokos Ferencz felnézett:

„Te vagy asszony, feleségem. Itt vagy; te is hallottad? Aranyat ér az a könny a szemedbe; megáld érte a felettünk való...”

Gyermekség

A nap a mint felkelt, legelőször a kicsi kertházra nézett. Végigrepített a falombok tetején egy pár violaszín sugárt, melyek egyenest az ablakra szálltak.

A mint a fény átlibbent a homályon, egy pár veréb rögtön abbahagyta a gunnyasztást s megütődve a keletkező nyughatatlanságon, sikitani kezdte: „csitt, csitt.”

A fény futkosni kezdett a falon, egy kakas meglátta s nagyot kiáltott. Kakasszavát meghallotta egy vetélytársa a szomszédból s visszakialtott. Hogy csengett végig a csenden!

A homály alázatosan vonult vissza.

De sarkalta a lármát egy tarka szarka, mely a házfedelen örködött a nyugalomra. Meglógatta frakkja szárnyát, himbált egyet-kettőt s nagy hangosan cseregte: csitt, csitt.

Csitt, de felébredtek a bokorban az apró madarak. A szarka körüljárt a fák felett, fenyegetődött a lárma miatt s a verebek, hogy őket ne vádolhassa senki, huss! nagy suhogással elrepültek.

Minden bokorból csippent valami; lombok, virágok mozogni kezdtek; hang kelt innen, hang onnan... s egyszerre, durván, vastagon szólalt meg a harang a toronyban.

...És a három gyermek közül, – kik benn a házacskában aludtak – felébredt a lármára Katus.

Vaskos lábait kidugta a takaró alól, öklével megdörgölte álmos szemeit, nyújtózódott és nyöszörgött. A napfény arcon csókolta, de Katus boszusan huzta össze a szemét olyan keskenyre, mint egy kés foka. Egy nagy dungó is odaállott az ágy szélére mosakodni s miután hevesen végigmajszolt néhányszor a fején szőrös lábaival, rámeresztette szemeit Katusra s duruzsolta: „mi? mi?”

Katus erre kinyújtotta kövér karjait, összeszorította az öklét és felült.

Álmosan körütekintett s lemászott a földre. Ostoba képpel nézett körül, mutatójja hegyét szopogatta és az asztallábihoz támaszkodott. Fejével bólintott, szemhéjai néha bezáródtak.

Künn a kertben azonban felébredtek a virágok: „Köszöntsük Katust” – gondolák és illatjukat beküldték az ablaknyíláson. S a mint ezek besurrantak s körülfogták, mindjárt mosolygott Katus. Megelevenedtek a szemei (kékek voltak mint a nefejejs, csakhogy szebbek és nagyok) s megpirosodtak az ajkai. Eszébe jutott a bubája s keresni kezdte.

Ez a buba csak rongyból volt, de gyönyörűséges volt.

Ezt egészen Katus találta fel. Soha se látott ő bubát mást, csak a kicsi testvérét, Jóskát. Már Katus akkor négy esztendő volt, mikor egy délután csak megkopogtatta az angyal annak a házacskában az ablakát, a hol laktak volt. De akkor még élt az édesanya is. Hát az angyal kopogtatott s kérdezte: „kell-e ide egy kis fiu?”

„Kell hát”, mondta anya.

De Jóska sirt és azért anya mindjárt ölébe vette és mondta: „hájá gyönyörűségem, ne sirj, mi is fogunk szeretni.” És szerették is. Anya ringatta, csókolta, öltöztette, ölelgette.

Azóta angyal nem járt Katuséknál csak a halál, ki elvitte anyát. Katus azonban nem olyan boldogtalan, hogy ő ne tudjon magának angyal nélkül is bubát szerezni. Két keszkenyő, egy törökbuza csutka, meg egy darab spárpa és megvan a buba. Igaz, hogy nem beszél, nem sir, de lehet ölelni, csókolni, rengetni, dallal elaltatni.

Hát ez a buba, az ágy mellől, hova az este vitte Katus, nem ment el. Ölébe vette, magához szorította s az ablak elé ült vele.

Ezalatt pedig a csuf homályosság is kitakarodott a szobából a nap elől. Az ágy, a kopott asztal és székek; a csuprok a kemencén, a bubarongyok, a fogas, a korsó és a mosdótál mind szép aranyosak voltak a sugaraktól. És felkeltek a legyek. De mennyien voltak! Kicsik és nagyok; és milyen éneklést vittek végbe, kivált az ablaküvegen, hogy zúgott a szoba.

Zúgott és egy pinty ráhelyezkedett az ablak előtt a cserebokorra és füttyörészett begyesen.

Hogy mi értelme volt a visitásának, azt én nem tudom, de tény, hogy az ágyban mindjárt mozgolódás támadt. Jóska kinyújtotta a karját – bizony gyenge, formátlan volt – s arcon csipte Esztit. Erre felkacagtak s Katus is kacagni kezdett.

– Játszol? kérdezte Eszti és a legnagyobb érdeklődéssel ugrott ki a takaró alól, hogy lássa a bubát.

Mert bárha Eszti már nagy leány – legalább is kilenc esztendő – életében soha se látott olyan kedvest, mint ez a buba, melyet Katus talált ki. Ugy szereti, de úgy, na, mint a lelkét.

Egy kissé irigykedett, hogy nem ő öleli s azt mondta:

– Add ide az „édest”, hogy kössem meg a ruháját, mert leesik.

– Üm – felelte hevesen Katus – hogyis ne adnám, s félrekapta az »édest«.

Azt igazán meg nem mondhatná senki, hogy Jóska mint mászott ki az ágyból a nélkül, hogy leessék, de bizonyos, hogy nagy tapogatódzva bár, egyszer csak ő is bubáig ért s nyújtogatta kezecskéit utána sűrűn, követelőleg kiabálva: „add ide, add ide.”

– Kétfelől rohantak meg – gondolta Katus – várjatok csak, és egy cseles mozdulattal ki-siklott ellenségei közül és futni kezdett az asztal körül.

Milyen dolog támadt erre! Eszti is szaladott, – hogy libegett szőke haja meg az inge! – s Jóska is tapogott a hogy birt. De mert az ő lábacskaí gyengék és kurták, inkább csak sikoltozott és csapdosta mezitelen térdecskéit. A legyek is mind keringeni kezdtek s mennyi porszem kapott kedvet a táncra. Rácsücsültek a napsugárra s libegtek, kavarogtak bolondul.

S Jóska megbújt az asztallábnál és csattogó kacagással csipte meg a Katus ingét. Erre összegomolyogtak mind és nevettek olyan élesen, könnyen, vigan, mintha ezüst csengettyüket ráznának.

Az „édest” lefektették a földre s körülülték. Katus megigazítgatta, mert egy cseppet összegyűrődött, és tanítani kezdte Jóskát kérdezve:

– Hol az édesnek a szeme? hol a szája? hol az orcája?

– Mért nem szól? gagyogta Jóska megbököve az ujjával az édest.

– Mért számár, felelte Katus.

– Mért meghalt, magyarázta Eszti. Elaludt a gyertyája, tudod, mint az anyánké. Mindenkinnek van ott az égben egy gyertyája s az ég, de egyszer kialszik s akkor meghal az ember és többet nem tud beszélni.

Katus kerekre nyitotta a szemét s komolyan mondta:

– Ha én az égbe volnám, újból meggyujtanám.

Ingbe voltak mind a hárman és borzasok; válluk, karuk, lábcskáik meztelenek, de a mint Katus okoskodott, hogy ő mit tenne, ha az égbe volna, olyan kedves volt, milyenek az angyalok lehetnek.

Jóskát azonban ez a gyertyahistória kevésbé érdekelte. Nem is értette az egészet. De mert a néneji tünődve hallgattak, csendesen volt ő is egy darabig. Akkor azt mondta:

„Adj enni Eszti, mert már dél van.”

Persze reggel volt s ki is nevelték Jóskát, mindazonáltal a szó, a mit mondott, aggodalmat és gondokat ébresztett.

– Mit vegyünk? kérdezte Eszti. Tegnap ordát ettünk és sok sok kenyeret, tegnapelőtt babot s azelőtt... mit is ettünk azelőtt?

Katus szopta az ujját s nem felelt.

– Mondanék valamit, sugta titkolódzva.

*

Tudni kell azt, hogy ezek az Iszlai Marci gyermekei voltak, a ki – mint hallhatták hírért – kántor volt Kakasdon s most utazó művész.

Az bizony! Mikor elcsapták Kakasdról, az isten tudja honnan, de mindjárt szerzett magának egy bársonykabátot, meg egy nagy kasztlit s egy kicsi kasztlit s azzal elindult fotografirozni a falukra. Az istentelen rossz lélek, a milyen Marci volt, persze nem ügyelte a feleségét meg a gyermekeket. Szörnyű csuf képeket csinált, hanem a falusiakkal elhitette, hogy azok szépek. Mert olyan nyelve volt, hogy a napot megállította vele.

Keresett szépen, de mind elköltötte borra és asszonyokra, a gyermekeinek pedig akkor is alig adott valamit, mikor a felesége meghalt a nagy nyomorúság miatt.

– Ő nem lesz – azt mondta – a természet ocsmány csalásának az áldozatja. Azt nevezte ő „ocsmány csalásnak”, hogy a gyermekeket fel kell nevelni. Mert ő nem mondta a természetnek, hogy neki gyermeket adjon. Ha adott, hát nevelje, de Marci nem lesz bolondja senkinek. A szoptatásig csak megjárja. Minden állat kinlódik addig a porontyával, de azután minden állat megrugja vagy megmarja.

S lám, Marci, a helyett, hogy az övét megrugná, minden napra egy piculát ajándékozott nekik, hogy éljenek. Ezt Marci dicsekedve beszélt a parasztoknak, s minthogy bársonysapkája s bársonykabátja volt, s minthogy olyan furfangos cifrán kerekítette ki a mondatait, hogy alig lehetett érteni s gestált hozzá a kezével, mint egy komédiás, hát tátott szájjal hallgatták, a helyett, hogy jól eldumézták volna.

Pedig hitványság volt, a mit tett s én nem tudom, mit csináltak volna a gyermekek, ha a mi városbeli grófunk gazdasszonya meg nem engedi nekik, – ismerőse volt az anyjuknak – hogy az üres kerti házban lakjanak.

Igaz, hogy Eszti olyan ügyes volt, mint egy igazi mama. Mosott, takarított a kicsikre és vásárolt a piculákból. S mind vigak voltak s nagyon boldogak, még Jóska is, a kinek pedig a milyen sovány, beteges, sápadt, bizonyosan csak pislog a gyertyája ott az égben...

*

– ...Mondanék valamit, sugta Katus titkolózva.

Katusnak eszméi voltak. Ő találta fel a babát is. A legszebb volt, a legokosabb és jaj milyen gonosz, ha nem úgy tettek, a mint ő kívánta. Eszti tudott engedelmeskedni, Katus nem.

– Mit? kérdezték mind a ketten. De Katus kizárta a tanácskozásból Jóskát. („Ne tudjon mindent a kicsi gyermek”) s egyedül az Eszti fülébe sugta a „valamit.”

– Tudod, Eszti – sugta – mit kellene ma enni? A miről te hallottál beszélni a piacon... Jaj milyen jó lehet az te... Na, együnk azt, na... mi? és hizelegve mosolygott.

Eszti aggodalmasan csóválta a nyakát és kérdezte:

– De vajjon adnak-e?

– Hogyne te, annyi sok krajcárért.

– De az nem sok, tudod, csak egy picula s aztán ma nincs több.

– Adnak, adnak, biztatta Katus s azzal mindjárt táncolni kezdett féllábon az asztal körül énekelve: „jaj, mit eszünk ma, jaj... jaj.” S tapsolt, kacagott s Jóska is – pedig nem tudta, hogy miért – igen örvendett, hegyeseket sikoltva.

Öltözködni kezdtek sietve.

– Csak te menj, Eszti lelkem – unszolta Katus – én mosdatom meg Jóskát és te meglátod, hogy takarítok is, csak hamar járj, szívem.

Még egy percig tűnődtek, hogy mibe hozza Eszti? Hátha a papiros elszakadna. Inkább vigye a virágos csorba kis tányért.

Őnök persze azt hiszik, hogy Katus takarított. Dehogy tette. A helyett kézen fogta a könnyelmű leány Jóskát s keringeni kezdett vele dudorászva:

„Keringő bába, hol a borsó szára.”

S ez a játék úgy végződik, hogy azt kiáltjuk: „kukk le” és lebukunk a földre. Hát ők is lebuktak és hengerőztek, és kacagtak, hogy csengett a szoba.

Mikor elszédültek, ott maradt Katus a földön s aggodalom fogta el. Vajjon adnak-e Esztinek annyi krajcárért? Időnkint kitekintett az ablakon. De ott nem Esztit látta, hanem csak a virágokat és lombokat. Ezek nevetni tudtak most is s Katus bosszusan fordította el a fejét. Oh milyen sokáig is marad oda Eszti, istenem! Bizonyosan nem kapott.

Jóska nem türelmetlenkedett, hanem felhasználta a jó alkalmat, hogy háborítatlanul megőlehesse az „édest”. Elbujt vele a szegletbe s elnézte, elforgatta, de bezzeg földhöz csapta ő is, mikor Eszti megérkezett.

Mert megérezte, hogy nagy dolog történik mindjárt.

Eszti olyan méltósággal jött be, olyan gangosan lépett, mint egy páva. A mit hozott az asztalra tette és a győzedelmes hadvezér önérzetes hangján azt mondta:

– Pedig nem akartak adni... s lógatta kis fejét.

Jóska mindjárt felmászott a székre és az asztalra könyökölt, Katus pedig kerekre nyitott szemmel nézte a letakart csorba, virágos tányért.

Hát mi volt a tányérban? Abba bizony fagylalt, öt krajcár áru, s a kosárban egy szép darab fekete kenyér hasonlóképen öt krajcárra.

És milyen szépen nézett ki ez a fagylalt, hogy Katus soha se látott olyan gyönyörűt. Rózsaszínű volt s mintha mosolygott volna Katusra.

A legyek is mind nagy kíváncsian az asztalra szálltak s ott táncoltak, keringőztek. S a nap is milyen vígan tekintett be, pedig nem is hívták meg a lakomára.

Oh, nem volt több ily boldog napja a világnak!

Eszti ráterített a szegletre egy kendőt, három igazságos részre osztotta a kenyeret s összetéve kezét, hangosan mondta:

– Édes Jézusom, köszönjük a mit adtál, dicsértessék érette szent neved.

S a többiek is mind utána mondták: „dicsértessék”.

Aztán letelepedtek az istenáldás mellé.

– Mártásatok, mondta Eszti.

Jóska megízlelte s kissé megijedt. Kelletlenül huzódott vissza s gagyogta:

„Csíp...”

A kövesdi kőház lakói

I.
TEMETÉS

A Csuka cigány halála valószínűleg részvétet is ébresztett volna Kövesden, ha nem szorgos dologidőre esik. A kukoriczatörést azonban semmiféle történet miatt nem lehet felejtetni. Legkevésbé pedig a Csukáé miatt.

Beszélgettek ugyan itt-ott a határban róla munkaközben, de a végén egy eltört csupor is megérdemel egy szót, jobb tárgy hiányában.

Azt mondják felénk, hogy minden elröppent sóhajtásból, a mi a halottért fakad, egy-egy rózsa fakad azon a másvilági tövises uton, a melyen végig kell menni a bujdosásra indultnak.

Hát ha ez igaz, a szegény Csukának akár térdig kophatik a lába, ha felettébb rossz az az út, mert bizony kevés rózsa lesz rajta.

Összesen a kicsi leánya könnyeiből lenne, ha a gyerek az ijedségtől s a dologtól ráérne sirni.

Mert megijedhetett, mikor az apját megkapták a küszöbön, kihülve. Csukáné rémületes jajgatást csapott.

Különben is Csukáné gyakorlott az óbégatásban. A legjobb sirató asszony, a ki egy pár garasért hihetetlen buzgósággal eregeti a torkán a legpanaszosabb hangokat; akármiféle halott mellett.

Azt sem tudták, mikor vánszorgott Csuka a küszöbre. Az ajtóra volt dőlve. Még holtában is azt az istenverte szobát látszott őrizni, a melyikbe soha be nem eresztett idegent. A feleségét se.

Csukáné megrázta. Egy kicsit megijedt s a gyermekhez fordulva csodálkozó hangon mondta: „Nézd csak! meghalt.”

Ujból megrázta, s azzal a tornácra szaladt és lecsapta a keszkenőjét, kigombolta a lájbiját, két kezét haja felett összekulcsolta s éneklő szóval jajongta:

„Jaj mit tettél... oda lettél... árván hagytál... nyomoruságba vetettél...”

A szomszédokból összefutottak az asszonyok a kiabálásra, s megálltak a kapu előtt. Mikor megértették az esetet, megrázogatták a fejüket s eloszlottak. De be nem ment egy se, mert a kőháznak, hol Csuka meghidegült, rossz a hire Kövesden.

A leányka leült a tornácra s megriadtan nézett az anyjára. Bizonyosan a nagy kiabálás miatt is szorongott, de attól a szörnyen megnémult ember hallgatásától is, ki ott fekszik, s véletlenül az ő apja.

Az asszony nemsokára abbahagyta a jajgatást. Visszament a küszöbhez s egy kissé arrább tette Csukát, hogy beléphessen abba a szobába, a honnan addig ki volt tiltva.

Ködös reggel volt. Az utálatos nedves levegő a nyitott felső ablakon bebujt a szobába s ráfeküdt a szerte heverő vaskerekre, vasrudakra, vasdarabokra. Csukáné kutatva nézett

körül. Nehány fogó és nagy kalapács a fuvó mellett; összerokkant kovács kemencze a szegletben; sok piszok, pókháló mindenütt; egy pár bőrs láda, rossz székek, rengeteg sok szeg, sróf, persely, por, papiros, rongy darab, törött üvegek, kenyérhaj, csontok, tollu és penész mindenfelé.

Csukáné betette maga után az ajtót, hogy apróra fogja a keresést. Kinyitogatta a bőrs ládákat, emelgette a vaskerekeket, körültapogatta a kályhát, a fuvót. Sehol semmi.

„Nézd, nézd – dünyögte – csak nem ezt a sok hitványságot dugdosta Csuka.”

A kicsi leányka ott künn közelebb csuszott az apjához. Épen a lába mellé ült. Megsimogatta a sovány, hideg bokát, halkán mondta: „jaj te” s aztán reszketni kezdett az ajaka s a szeme megtelt könnyel. És a mint fekete ujjával babrált a hitvány lábszáron, lábfejen, mind több okot érzett a sirásra s fejét a földre tette, s homlokát hozzátapasztotta a Csuka cserepes hideg sarkához.

Mindezt nem látta más, csak néhány hitvány veréb a tornáczról és egy kutya. A verebek nem csiripeltek, nem szökdöstek, s a kutya két lába közé fektetve szőrös fejét, kerekre nyitotta szemét.

„Hé” – kiáltotta fel egy erős hang az utról – „hé Csukáné!”

A kutató özvegy sietve hagyta abba a munkálatokat, s ijedten ugrott ki az ajtón.

„Hé valamelyik szomszéd faluból kerítsétek elé a familiátokat, hogy legyen a ki gödröt ásson az uradnak, mert itt ugyan nincs ember. A mezőn mindenki.”

A bíró kiabált. Ő is a mezőre ment.

Az asszony házsártosan fordult a gyermekhez, mire a verebek nagy suhogással rebbentek fel és a kutya a ház megé sompolygott.

„Hallod piszkos, mert mindent mondani kell neked, hogy verjen meg a csuda. Hát ki ás az apádnak gödröt, vagy itt akarod hagyni a kutyaéknak? Te rossz máju.”

A leányka bután kelt fel.

„Átmégysz a hegyen mint a szél s kerítsz valakit. Upre egy-kettő, s aztán...”

És még valamit parancsolni akart Csukáné, csakhogy nem kapta a szót hozzá. Csendesebben mondta:

„Hallod... befordulsz Harczóra. Tudod a kovácsot, Burkust. Tudod, megmondod neki, hogy apád... hogy nézzen erre, én hivatom... hogy valamit mondok neki.”

Mit?

A halott még a küszöbön feküdt. Átallotta tőle Csukáné, hogy megizenje Burkusnak a mit akart. Hallaná-e Csuka? megütné-e érte? Nem ugy-e? Hát miért átallja mégis Csukáné?

Oka sem volt, hogy igen féljen tőle. Mert Csuka rég beteg s elhitványodott szörnyen. Egy ujjal leüthette volna. Esztendő óta nem bírja a kalapácsot, szemlátomást gyengült, a mióta a kőház gazdája elpusztult. Ritkán ment be abba a bezárt szobába is; egy kicsit zörgette a vasakat, hengergette a kerekeket, – mit csinált, mit nem, ki tudja? de abbahagyta hamar.

Az asszony felvette a küszöbről Csukát s bevitte a szobába. Bevitte s leterítette egy gyékénnyel. Nem is volt nehéz. Aztán otthagya és ismét elment, hogy keresgéljen a vasak között. Kincs kell hogy ott legyen. Bár jőne Burkus. Ketten csak megkapnák.

Turt, zörgetett s csak késő délután ment az asztalos után. Az is a mezőn volt. A török-buzását már megszédte s épen hordták rakásra, hántani a csöveket. A legényfia hajtotta az ökröket, félvállról beszélgetve a szomszéd földön sürgölődő vereshaju sugar leánynyal.

„Megbotolsz Ferencz a göröngybe – mondta vidáman a vereshaju – ha mind másfelé nézel. Erre is tekinthetnél.”

„Nehogy beléd botoljak Klári – vetette oda kurtán – attól félj.”

„Mért félnék?” És olyan kedvesen mosolygott, hogy gyönyörűség volt nézni. A legény nem nézte.

Az asztalos alig akart szóba állani Csukánéval.

„Oda pénz kell, koporsót nem csinálnak ingyen. Oda deszka kell, szeg kell. Van mi?”

„Kicsi kell lelkem, hitvány kell. Akármilyen jó lesz neki.”

A vereshaju ájtott az alkuvókhoz s nagy részvéttel kérdezősködött Csuka után. Ferencz évelődött a leánynyal.

„Sajnálod ugy-e a mesteredet te kicsi boszorkány.”

„Kit babonáztam meg?” kérdezte a vereshaju durczáson.

A legény megcsipte a fenyegető gömbölyű kart:

„Engem, gyöngyöm, szemeddel, száddal, ölelni való derekaddal, csak a hajad ne perzsel-ne.”

Klári egy törökbuza-csutkát dobott a legény után. „Be csuf neved van – mondta roszkedvűen – utállak,” és ismét mosolygott.

Csukáné lesütött fővel lépegetett végig a falun s néha megtörölte öklével a szemét. Hadd lássák, hogy ő siratja a társát. De nem igen látták, mert alig egy pár gyermek lézengett az utcán. Szomoru csendesség ült a házakon. A nedves, ködös levegőtől a szalmafedelek tele voltak zöld mohával s az utat mintha eső verte volna. Az oldalokat alig lehetett látni a ködtől. Egy helyt tűz égett, de csak úgy lángolt messzire, mintha egy darab szén világítana. Ostorpatogás és ének hallzott. Lányok dudoltak, hántva a törökbuza suhogó haját.

A kicsi cigány-leánya a kőház kapujában várt az anyjára.

„Nem jön senki gödröt ásni, mert dologban vannak mindenfelé. Burkus sem jön. Azt izente, hogy majd, ha eltett az apámat, hát akkor.”

Csukáné fertelmesen szidta az egész világot. Néhány deszkát szakgatott ki a gyenge korlátból koporsónak, s csuf neveket akgatott időnként az emberi fajra. Ott lepte az este a korlát mellett.

Valaki szólította.

Lecsapta a deczkát s figyelt a gyenge hangra.

„Kell valami?” kérdezte.

„Én vagyok Klári. Nem ismer?”

A veres haju volt, Csukáné ismét megfogta a deczkát s kelletlenül mondta: „Bajod van velem?”

„Nagy bajom szivem. Jaj ha elmondhatnám.”

„Hát hadd el ha, nem lehet.”

A leány rádőlt a korlátra s nagy szorongásában tépegette a keszkenőjét. Csukáné úgy tett, mintha nem is látná.

„Látja, idejöttem s ha tudná istenem... de ugye elmondjam? de hol is kezdjem?”

Csukáné felölelte a deczkát: „Dolgom van Klári, jön az asztalos, koporsót csinálni, mert ott fekszik az uram a csóré földön.”

„Ne menjen na szivem – riadt fel a leány – elmondom egy szóban. Látja a hajamat?”

„Ki látná most?”

„De tudja ugy-e – kérdezte akadozva s bánatosan – tudja, hogy veres. Látja, segíthetne igazán.”

Csukáné hirtelen közel lépett a korláthoz.

„Szereted Ferenczet ugy-e, erősen s ő nem állhatja a hajadat?”

„Oh – nyögött fel a leány – és eltakarta lángbaborult arcát – ne kérde, ne tudja. Mind mondták, mindenki mondta, hogy más szint váltana, ha megtenném a mit kell, de én nem mertem eddig megpróbálni.”

Csukáné közbevágott.

„Pedig szép vagy. Fogad, szemed, szád gyönyörűséges, olyan a derekad mint egy szép virágszál s a melled, a karod puha, mint a párna. Csak a hajad veres. Hosszu a hajad?”

A leány lekapta keszkenőjét. Az alá volt dugva a két drága dus fonás. „Né” mutatta és megrázta a levegőben.

„Vágd le.”

Egy perczig gondolkozott.

„Nem – mondta komolyan – mit mondanának az emberek. Megölne a szégyen.”

„Elásom, Klári – unszolta hevesen Csukáné – s új nő, más színű.”

„Meghálnék, nem lehet – rebegte. Másképp segítsen.”

Az udvarról az asztalos hangja hallszott. Csukánét hívta.

„Hát mit akarsz?”

„Kihuzni egy tincset – akadozta Klári – és odaadnám. És odaadnám ezt a fülbevalót is. Ezüst. Ezt magának adnám. A tincset betenné a szájába, csak ennyi az egész...”

„Hová te?”

A leány halk remegő hangon mondta:

„Az ő... a halott... az ura szájába. Aztán ő elvinné a földbe a hajamat. A halott szájába kell tenni, azt mondják, hogy más színe legyen s mikor a föld alatt megrothad, egyszeribe megváltozik a hajam színe. Megtenné ugy-e?”

Ismét kiáltották Csukánét.

„Lám a fülbevalót. Ide a hajad na. Mert szeretlek, hát megteszem na...”

Klári kinyújtotta a kezét. Abban volt. Aztán nagyon bűnösnek érezte magát, remegve nézett körül és futni kezdett.

*

„Tudod Ráki – mondta az asztalos a czigánynénak – én nem vagyok gyerek, de nem megyek be a házba. Nem a rossz híréért tudod, hanem én láttam a mit láttam s tudom, a mit tudok. Haj! hányszor hallottuk éjszakánként, mintha nagy malom kerekeket hengergettek volna benne s láttunk tüzet abból az ablakból. Nem megyek be. Add ide a deczkát össze-szegezem itt künn.”

A gyermek is kijött bámulni az asztalost. Az özvegy tartotta a gyertyát s ott az udvaron szegezték össze a ládát, melyben a Csuka elfáradt testét örökre pihenőre a földbe teszik.

A földbe! Ha gödör volna. Az özvegynek pedig annyi a dolga, hogy nem ér rá ásó embert keresni. Nem is kap. A bíró bekiált este a kapun. Hogy megérti a bajt igen mérges lesz, szidja a „kutya máju” népséget s megígéri, hogy közérőtt parancsol ki gödröt ásni.

„S pedig ember volt Csuka is, vagy mi?” teszi hozzá kételkedve.

Az. Reggelre a kőház egy üres szobájában van kiterítve Csuka, mint egy ember. Nagy, derék, gombos lábú takarja s egy kender lepedő a mit még sokáig lehetett volna használni. Sovány szőrös fején lesimitotta gyér fehér haját és fekete bőrét megmosta hű hitestársa. A gyermek ott őrzi a földön s nézi, elborul a szeme. Angyal is kell, hogy legyen valahol a közelben, a ki számba vegye a könnyek számát, melyeket a leányka hullat.

A mindig zárt szobaajtaja nyitva áll. Az özvegy turkál nagy gondban a kerekék között. Nem riad meg kakassától, kutyaugatástól, szekérdörömböléstől a mi felhalszik a faluból. Nem háborgatja senki munkájában.

Csukával több vagy kevesebb nem számít Kövesden. Dolgán van mindenki. A tiszteletes ur is kikötötte, hogy hamar igazítsák a dolgot, mert dézsmálni valója van délután.

Ebédajt két cigány érkezik meg a temetésre a szomszéd faluból. A mint helyben vannak letelepsznek a lépcsőn s házsárt beszélgetésbe fognak. Valami gebe miatt pazarolják a szót. Az egyik szörnyű tüzzel kiabál. Lekapja kucsmáját a fejről, földhöz vágja s belemarkol üstökébe. Köpköd, hadonáz, s tanubizonyságul hívja az eget s annak minden szenteit. Erre a másik is lángba borul. Csukáné is kilép a tornácra s beleelegyedik a tárgyalásba. Rátámadnak mind a ketten üvöltve. A kutya felriad és ugat s a varjuk lármázva rebbennek el a háztetőről.

Közben beczammog Burkus is. Félrelöki az utból a veszekedőket, hogy Csukánéig juss, kinek mindjárt kedélyesen megveregeti a hátát. Az asszony rávigyorog és hamarosan megmutogatja a sok vasat a szobában s pogány nyelvén magyaráz nagy gyorsasággal egymást.

A leánykát elfuttatják a szekér után. A tiszteletes két tinója viszi ki a hegyre Csukát.

Előbb a templomig mennek. Ott a szabad ég alatt igazítja a szükségesekeket a pap.

A halottat „Fodor”-nak nevezi. Nagyön idegenül hangzik ez a név, mert mióta – még legénykorában – egy csukát lopott volt a bándi tóból – a miért emberül elverték – nem tudja más nevét a halottnak senki annál, hogy „Csuka.”

Beszél holmit halhatatlan lelkéről, mely lerázta földi salakját s vigan repül a nagy ég felé és – gyászbaorult özvegyi sziv megvigasztalására önti szavainak balzsamát.

Csukáné derekas jajgatással tölti be a csendes levegőt. A gyermek a löcsre támaszkodva zokog csendesen. A cigányok mérgesen néznek egymásra, Burkus pedig nógatja a bérsgyereket, hogy induljon.

A néma falun végig jajgat a harang s az asszony hangja. A ház ablakok s feliratos kapuk nagy csodálkozva nézik a gyenge halottas menetet.

Mikor sok döczczenéssel a hegynek vivő utig baktat a szekér, nagy gágogással repül el fejük felett egy csoport liba. A szárnyuk csattog s úgy sivitanak, jajgatnak, mintha Csukát siratnák.

A gebe miatt versengő két cigány tökéletlenül segédkezik a tinóknak a szekér taszításában. A vállukat nekitámasztják a löcsnek, de egyik sem taszit – hadd kinlódják a másik. Csukáné – mikor kiértek a faluból – hátrább marad a haragos nézésű Burkussal s a jövőt illető édes szavakat suttog neki.

A gyermek a szekeret fogja és sir.

Aztán a ládát hitvány tartalmával bedobják a lucskos gödörbe.

S a titokteljes lomha föld épen úgy fogadja, mintha valami nagy urnak a koporsója volna; úgy fogadja s vissza se adja: és épen úgy tépi le arról a csontról is a húst s ontja porrá és port, csontot épen úgy óv, nyugtat rejtelmes méhében...

II. A MESTER

A kőház, honnan Csukát öröknyugalomra vitték, az Oláh Bogdáné volt.

Azé a kicsi, szőrös, fekete boltosé a ki örökké lótot, futott, vett, árult, vig hangon beszélt, mindenkit ismert, mindig sietett, tervekkel törődött, hegyes bajuszt és tarka mellényt viselt, a kinek egy szép, szép nagy felesége volt és egy barna, fekete szemű leánya.

Mikor a felesége megszökött, egy kicsit meghibázott Bogdán az eszében. Futkosott, kiabált az utcán és a leánykának azt mondta az esetről:

„Meghül Róza, (így hívták a szép asszonyt), meglátod, ebben az időben. Ki látta télen egy vékony kabátban hagyni ott a jó meleg otthont.”

Nagyon szerette Bogdán azt az asszonyt.

Akkor a mi kis városkánkig a hire alig ért még el a vasutnak s egy kicsi koberes szekéren szökött meg Róza valami csavargó színészszel.

A leányka sirt, mert már akkor serdülő gyermek volt, aki érezte a szégyenét annak, a mit az anyja csinált. Bogdán busongva, panaszosan csak azt hajtotta:

„Bár vitte volna el legalább a bundámat.”

Ugy beszéltek, hogy az asszony színésznő lett. Bogdán soha se firtatta. Megszokta az engedelmisséget s a szép asszony határozottan megírta a bucsulevélben, hogy üljön nyugton Bogdán s mindenféle haszontalan keresgéléssel hagyjon fel, mert nem akarja többet látni, mert megunta, mert kiállhatatlannak tartja.

Bogdán nem emlékezett, hogy valamivel megbántotta volna és igen busult és egyszerre nagyon szomorúnak, unalmasnak találta a világot, a hol neki semmi dolga sincs. Mert ugyanhat ő mit is csináljon? Kiért járjon, kiért fáradjon? Senkie sincs már, hogy Róza elhagyta.

Bezárta boltját és megkopott. Bizalmas ismerőseitől néha tudakozódott Róza felől, de különben kevés beszédü lett és álmos tekintetü.

„Hires asszony lesz az anyád – mondta a leánykának – mert a világon mindenhez értett. Bár ne hagyott volna el téged, hogy tanultál volna tőle, mert engem megunsz te is s én nem tudom, mit csináljak.”

Sok lelketlen ember akadt, a ki mocskolta Rózát az ura előtt s Bogdán azt is hallotta, hogy kaczagnak itt-ott az ő esete felett. Ezért kerülni kezdte az embereket s sokat ült otthon.

Eltölt tétlenül egy pár esztendőt – mialatt a vagyona is megkopott – s hirtelen megvénült. Elhanyagolta a bajuszt, egy ingujjban sétált az udvarán, pipázott s el-eltörődött, gondolkozott nagy roskedvűen valami felett napokig.

A leányának arról panaszkodott, hogy zug a feje a sok szekérvörgéstől s sokszor egészen megrezzent, ha nagy dörömbölve haladt el egy-egy koberes szekér az utcán.

Az jutott eszébe, a melyiken a felesége ment el hideg télben.

Ezt a kőházat, a melyikben Csukából elröppent az utolsó sohajtás, a jobb napokban vette még Bogdán.

„Ha megvénülünk – mondta a feleségének – jó pihenő hely lesz.” Nehány órányira feküdt a városkától s vén fák árnyékkolták. A falu szűk völgyben van, az országút nem megy át rajta.

Egyszer említette a leányának a kőházat: „Jó volna ott lakni.”

A magas, szűkhomloku, szépszemű barna leány kelletlenül huzta fel husos ajakát:

„Mit gondolsz apa – felelte – hiszen mindjárt tizenhat esztendőös leszek. Mit csináljak én ott veled? Én nem akarok elevenen eltemetkezni. Hát csuf vagyok, mi, hogy el akarsz dugni az emberek szeme elől?”

És felvetette a fejét s rámosolygott az apjára.

Hanem a Bogdán fejében csak motoszkált valami. Hetek múlva ismét előhozta ezt a kérdést:

„Kevesünk van Máli – mondta a leányának titokzatosan – s ebből meg kellene gazdagodnunk ott a kövesdi házban. Tudnék én valami nagy, nagy dolgot. Hát nem akarnál te erősen gazdag lenni, mi?...”

A leány gyanakodólag nézte meg.

„Csak te légy gazdag apa, én nem megyek igazán” – és megsimogatta szánakozva a Bogdán homlokát.

De a kis ember mind nyughatatlanabb lett. Zűrzavar volt az agyában. Járt, kelt, félhangon beszélt érthetetlen szavakat; néha megvillant a szeme s ujjával mindenféle köröket rajzoltatott a levegőbe. Éjjel néha megébredt és felkiáltott:

„A tüzre minden koberes szekérrel, tüzre velük.”

Ősz felé járt az idő, mikor egyszer csak otthagyta a várost s a leányát és kiköltözött Kövesdre a kőházba.

Máli akkor már tizenhat esztendejével, teljesen kifejlett nagy leány volt. Az anyjára ütött magas termete, az a mély sovárgó két szeme s duzzadt, piros, nedves ajaka.

Dus, szinte gyapjuszzerű haja volt – szűk homloka felett mindig küszált – s husos arcza, de rendkívül finom puha bőre. Akkor azok a rövid ujjú ruhák voltak divatban, melyekből kilátszott a kar a könyökön felül, s Máli nagy kedvteléssel mutogatta gömbölyü, kissé telt, gyengén rózsaszínű karjait és mellét s ingerlő nyakát, melyeket csipketakaró alá rejtett.

Egy vén nénivel – valami elboldogtalanodott távoli rokonnal – maradt a városban. Sok udvarlója volt s a katonatisztek úgy dongták, mint a legyek a mézet.

Megkönnyebbülést érzett Máli, hogy az apjától megszabadult. Restelte. Őt esztendeje mult már akkor, hogy az anyját elvitte azon a koberes szekéren egy csavargó színész s hogy „az az asszony” el tudta hagyni a leányát. Hát csak menjen. Gyűlölte s rossz néven vette, ha valaki hirt mondott róla. Egyszer egy nagyon fellengős levelet kapott, melyben az az asszony panaszkodott a „szükség kinos terhei” felől s vágyát fejezte ki, hogy ölelhesse „szíve gyermekét.” Kegyetlen választ küldhetett rá Máli, mert nem alkalmatlankodott többet az asszony.

Ha udvarlók vették körül Málit s a kisváros fiatalsága legnagyobb buzgalommal kinlódott körülötte válogatott mondások alkotásában, mindig olyan felemelt fővel s összehuzott szemhéjjal tekintett körül a leány, mintha azt mondaná, hogy: „daczára...”

...Daczára az apámnak s az anyámnak, ime hódoltok, mert szép vagyok.

*

Bogdán csak egy szobáját foglalta el a kövesdi kőháznak s Csukát felköltöztette az udvarba.

Csendes, alázatos, jó cigány-kovács volt addig Csuka, a kihez három faluból hoztak lovat, szekeret vasalni, de a mint Bogdánnal egy hetet együtt töltött, úgy megváltozott, hogy nem lehetett ráismerni. Kezdte lenézni az embereket s csak úgy zápfogról kurtán be-

szélt mindenkivel. A lovat megvetette. A műhelyét – a kalapácsokat, a fogókat, a reszelőket, ülőt és fuvót – a kőházban állította fel s nem vett volna kezébe egy patkót sok kincsért.

Valami áhitatfélével hallgatta Bogdánt, ki éjjel nappal oktatta, s úgy járt utána mint egy kutya. Holdvilágos esteen a nagy fák alatt baktatott Bogdán s Csuka elhallgatta sokszor éjjelig is titkolódzó, halk magyarázó szavait. Néha hangosan kiáltotta: „Persze, hogy megcsináljuk.” „Ugy lesz hát.” „Igaz a.”

A falusiak csóválták a fejüket. Nem becsületes dolgot főznek a kőházban – mondogatták. – Növekedett az aggodalom, mikor Csukát a városból két jól megrakott szekér vassal látták visszatérni. Mi készülhet belőle? Igaz ember nem suddog, nem rejtelmeskedik.

Bogdánt ritkán látták, hanem Csuka bejárt a faluba. Hideg és lenéző volt. Egyszer leitaták, hogy valamit kivegyenek belőle, de a mit beszélt, azt nem értették meg.

„Nagy dolgot látnak majd kentek – dadogta. – Tüzzre rakhatják kentek a szekerüket mind. Szekér nem kell többet ezt én mondom. És a ló? – s szörnyű megvetőleg intett – hát mi a ló? S aztán mennyit eszik mi? El kell pusztítani a lovakat ezt én mondom.”

S hogy valami gonoszat forral Csuka a lovak ellen, az onnan látszott, hogy józan korában is nagy gyűlölettel nézte le. Sőt oldalba ütötte, ha szerét ejthette s ha nem, hát legalább is ráköpött.

Azon a télen sok dörömbölés és zakota hallszott a kőházból. Csuka ütötte a vasat s a felesége azt beszélte, hogy az ur (Bogdán) akárhányszor éjjel is felveri s dolgozni viszi. Valami nagy kerekeket, kis kerekeket csináltak és sok tengelyt meg lánczot kovácsoltak. Bogdán napközben a kőház felett való oldalt járta, érthetetlen szavakat mormogott és mindenféle ákombákomokat rajzolgatott a levegőben.

Tavaszhoz felé kihordták a sok vasat a tornác elé s esténként mikor a falu elcsendesült dologhoz láttak.

A kerekeket egymás mellé rakták s hengergették; a lánczczal összekötötték a tengelyeket s zörgették; dörömböltek, szegeket vertek be s deczkákat fűrészelték. Mikor nagyon elfáradtak, mind a ketten leültek a lépcsőre s komoran nézték a szerszámokat.

Bogdán mondta: „Az a kerék igen nehéz, azt mi viszi? Annak kell egy kisebb hajtókerék. Az a láncz igen vastag, az a tengely igen kurta. Így nem jó, valahogy másképp kell, hogy legyen. De hogy?”

És a tenyerébe rejtette izzadt homlokát és szoritotta erősen. Csuka félelemmel vegyes bámulattal nézte a mestert és erőlködött: „Ujból csináljuk tens ur, tessék csak rám bízni.”

A kőháznak pedig mind rosszabb híre kerekedett a faluban. Éjjel lángot láttak kivilágolni a szoba ablakán, nyögéseket, sohajtásokat véltek hallani s olyan mocskos fekete, fojtós füst omlott ki sokszor a kéményen, mintha ökörkörmöt, vagy kigyót perzselnének. Valaki azt mondta: „Nem szeretném ismerni azoknak a czimboráját.”

A czimbora alatt a gonoszt értette. Ez a mondás elterjedett, az emberek kerülni kezdték a kőházat és Csukát megvetették.

„Hiszen majd jötök még hozzám kezét csókolni is, ezt én mondom” – vetette oda a cigány.

A nyár eltelt. Sokszor próbálták összerakni a kerekeket s sokszor fogtak ujból a munkához.

Ősz felé még egy lakója akadt a kőháznak.

Ez a lakó Máli volt.

Megunta a várost – azt mondta – megunta az embereket; vágyott az apja után, a csendesség után, a nyugalom után.

Kissé sápadt volt, az ajaka szintelenebb és nagy szemei körül kék karikák látszottak, mintha sokat sirt vagy sokat virrasztott volna. Csenedesebben beszélt, sokat sétált és gondolkozott s a leánya kecses rugékonysága egészen eltűnt róla. Csak ingerlő, vágyakat ébresztő termete maradt a régi.

A csendes falut egészen megzavarta.

Az emberek megálltak az uton, ha végigment, hogy bámulják és körülbe mindenütt beszélték, hogy milyen csodaszép kisasszony lakik Kövesden. Minthogy semmi uri társasága nem volt, a falu közelebbvalónak érezte magához. Máli felelt is ha megszólították s szájáról szájra adták a mit valakinek mondott.

A szomszéd faluba – a hol a postahivatal van – alig egy negyed óra alatt érhetni Kövesdről. Csak azon az erdőn kell átmenni egy szép, lombtól árnyalt ösvényen. Máli sokszor járt át az ösvényen s elhallgatta a bőbeszédű parasztasszonyok történeteit, ha az utban találkozott velük.

Bogdán természetesnek találta, hogy a leánya megunta a várost, de meg nem is ért rá, hogy gondolkozzék felette. Nagyon el volt foglalva a furással, kalapácsolással.

„Ne tudakozdij arról – mondta Málinak – hogy én mit találok fel, kérlek csak várj. A mit csinálok az nagy dolog. Csak annyit mondok, hogy tüzre kell vetni minden koberes szerket.”

Egészen elrongyosodott Bogdán a munkában s erős fekete haja elkezdett szürkülni. Nem is ügyelt ilyen kicsiségekre.

Gyönyörű ős volt akkor. A kék nefelejs virult az erdőben s a füvek olyan üde zöldek voltak mint tavasszal. A nap süttött szeliden s a szántók kiabálása, a törökbuszaszedők éneke messze elhallszott a nyugalmas tájon. Az erdőben egy-egy bokor mintha köntöst cserélt volna. A levelek megszinesedtek s megpirosodott a komló és mindeféle lonczok. Madarak csiripoltak s egy-egy bogarat lehetett látni a lehullott falevelek s megnőtt, nagyszáru, szintelen virágok között. Máli mind gyakrabban járt át az erdőn. Csenedesen ment, sokszor tartott pihenőt, mert fáradt; hallgatta, mint sóhajt a falevél míg lehull s mint sir fel lábacskaí alatt a száraz faág.

A postán, a hol dolga volt, rendesen egy öreg asszony fogadta.

Máli szerényen kérdezte:

„Nincs levelem néni?”

„Nincs még édes – felelte az öreg asszony. Nagyon kell, hogy várja édes s ugyan csuf dolog attól, a ki várakoztatja. De jön holnap, meglátja.”

Máli szomorú mosolylyal válaszolt s leverten ment vissza az úton.

De mind hidegedett az idő s az erdő barátságtalanabb lett. Az a sok csupasz faág eszébe juttatja az embernek, hogy egyedül van s az a sok száraz virágszál azt, hogy minden szép elmulik.

Máli nem mert egyedül járni benne. A kis cigányleánykát vitte magával, hogy legyen kihez szóljon. Egy reggel, mikor éles szél fújt, lovasembert hivatott, a kit átküldjön.

Bogdán egészen feldühödött erre. Rég nem látta senki olyan méregbe. Kifutott a tornácra s kiabálni kezdett:

„Kitakarodjék az a ló erről az udvarról, hogy mer ide bejönni ló, ki merte behívni?”

Felháborodva fordult Csuka felé. „Nézd Csuka, ló mer ide belépni, hiszen csak az hiányzik, hogy szekér is jöjjön. Megérem.”

Maga Csuka is nagyon felindult s pogány gyönyörűséggel verte ki a barmot az udvarból.

Bogdán pedig kezen fogta a leányát, behuzta a szobába s lihegve az izgatottságtól mondta:

„A végén is gyermekem vagy, de azt nem tűröm, hogy lovakat hozz ide. Láthattad, előttem nem titkoltam, hogy mit találok fel, hát ne hozz ide lovat. Egy olyan szekeret csinálók a mihez nem kell ló. Utálom a lovat s épen ellenük dolgozom. Ez a szekér megy magától sebesen, sebesen s úgy lesz csinálva, hogy meg nem hül benne az ember, akármilyen téiben utazik is. Érted te, hogy magától és nem huzza semmi. Hát ne hozz ide lovat.”

Máli megfogta az öreg ember kezét.

„Oh hagyj békét te az effélének apa. Hiszen a mit te akarsz, azt már rég rég tudják. Vesd ki édes a fejedből.”

„Mit tudnak? Ki mondta neked – dobta oda szokatlan nyersen – te is ellenségem vagy?”

„Én apa! hiszen építik a város mellett is megláthatod, ha bemégysz.”

Bogdán felkaczagott:

„Építik? No ugyan látszik, hogy érted a mit beszéltem. Építik? hát kell azt építeni? No ezt most hallom először, pedig csak én is értek hozzá egy keveset. Kaczagás. Jó, hogy nem érted” – és kikapta kezét a Máliéból és gúnyos nevetése hallszott, a mint elbeszélte Csukának, a mit hallott.

A nap, a szél havat hozott. Máli nem tudott átmenni a hegyen. Nem birta volna el a nehéz utat. Sőhajtott és köny hullott ki a szeméből.

Dél felé egy ember jött át s hirt hozott a postáról. Levele érkezett a kisasszonynak, de csak magának adják ki, mert olyan levél.

Oh milyen hosszú volt az a rövid út a hegyen át Málinak, pedig hogy sietett. Sokszor kellett leülnie, mert fáradt. A fázó kis cigányleányka is nógatta, egészen elfulva érkezett meg. Az öreg asszony a postán eléje ment. Sajnálkozva nézte meg a leányt és leültette.

„Elfáradt ugy-e édes, pihenjen na. A maga állapotjában nem jó ekkora utakat tenni. Látja édes, mért nem mondta nekem, hogy az urától várja a levelet. Így elnehezedve, szivem, nem kellene járkálnia; mit mondana a kedves férje, ha hallaná, hogy liheg? De szereti na szivem, hiában. Hiszen én is voltam fiatal. Jaj kedvesem, mikor én úgy voltam, mint maga s az első kedves leánykám született, hát mondom az én szegény boldogult uramnak: te Boldizsár, mit gondolsz?...”

Máli közbevágott:

„A levelet, a levelet kérem.”

„Igaz kedves, én itt csacsogok s maga a levelet várja. Ajánlott, kedves, s azért nem küldhettem át. Nem katonatiszt az ura édes, mert messziről jön a levél? Itt van, ide írja a nevét...”

Máli idegesen nyult utána. Felszakította, de nem olvasta el. Majd künn a hol nem látják. Nem is köszönt, hanem sietve indult vissza. De égette az a levél. Reszketett a kezében. Mi lehet benne? A falu utolsó házánál félve huzta ki a borítékból.

Csak néhány szóból állott.

Az erős leány átpillantotta egy tekintettel s összegyűrte. Fehér fogai közül halálos gyűlölettel sziszegte: „Gazember, család.”

De nem birta erővel a kint és odatámaszkodott a falhoz. Felszakította kabátján a gombot hogy nyakát szabadon érje a csipős szél s egy percig leült az ajtó előtt a padra.

Aztán felkelt s megindult a hegynek. Mikor felértek az ösvenyen, már szürkült. Megállott s a cigány leánykához fordult. Egészen rekedt volt.

„Eredj előre gyermek – én is megyek mindjárt.”

„Sötét lesz kisasszony – én félek.”

„Ne félj, ügyellek.”

És parancsolólag intett, és sötét tekintettel követte a gyermeket míg csak látható volt az ösvenyen. A kövesdi kőházat is kivehette. Ott már világ égett. A csendes nyugalmas völgyet s az utat, mely a városba visz.

Aztán sirni kezdett.

Hirtelen elfordította szép fejét s nekiindult a havas erdőnek...

*

„Épitik” azt mondta Máli.

Ez a szó bebújt a Bogdán fejébe. Már szeretné ő azt látni, hogy ugyan mit építenek. Némi nyughatatlanság fogta el.

Reggel kereste Málit, hogy vallassa ki igaziból.

Furcsa, hogy még nem jött haza. Majd haza jön, mert már nem gyermek.

De Bogdán nem várhat reá. Meg kell sürgősen tudja, mit építenek.

Már rég nem volt a városban. Két esztendő óta. Diadallal akart visszatérni s kiálmodta, mint fog hódolni neki kicsiny és nagy.

„Az a mit építenek, Csuka – mondta tanítványának és dicsősége leendő osztályosának – ostoba dolog, de meg kell, hogy nézzük. Induljunk Csuka. Nem megyünk az uton, hanem a hegyeken át, a gyalogösvenyen s a város végén a berekben meghúzódunk, hogy lássuk. De nem szabad, hogy ránk ismerjen valaki, nehogy kitudódjék, miben járunk.”

Természetesen gyalog fogtak az utnak. Bogdán kissé levert és izgatott volt. Bántotta a fehér hó s az, hogy a csókák olyan vigan ugrálnak, játszanak a szüz takaróval borított mezőkön. Ezenkívül egy rendkívül keserítő dolgot látott.

A mint a hegyről ugyanis az országútra tekintett, egy koberes szekeret pillantott meg, melyet két sárga ló vonszolt. Egy éppen olyan koberes szekeret, milyennel a felesége, akkor télen, bunda nélkül, hét esztendővel ezelőtt – elhagyta a jó meleg otthont.

Gyűlölte a koberes szekereket s ezuttal épen igen rossz előjelt látott ebben a koberesben. Elkomorodott és nehéz sejtelmek szállották meg, úgy, hogy Csuka egészen megütődött a mester arczán.

Maga Csuka sem hitt abban a mesében mintha építenének valamit. Mert két olyan ember nem születik egyszerre mint Bogdán. S aztán az ő szekerük már majd készen van. Csak egy kis kerék kell valahova, a melyik forogjon szüntelen s azzal jól van minden. Azt a kereket is ki fogja találni Bogdán ur, ha már a többit tudja. Hát mikor ennyire vannak, csak fel se lehet tenni, hogy más valaki találta volna meg azt az egy kereket.

A Besehegy tetejéről be lehetett látni az egész völgyet, hol a város tarkállott. A sok torony, a nagy házfedelek össze-vissza, a berek, tul az erdő s a Marospartján a földek, mind tele voltak hóval. A tiszta légben elhallatszott egész a Beséig a harangszó, a melyik mellett valakit örök pihenőre kísérnek.

Bogdán kutatva nézett körül. De nem látott semmi nevezetést. A háza fedelét – a hol Róza lakott – első tekintetre megtalálta. Nem érzett fájdalmat, hogy a Róza neve eszébe jutott. Megszokta, hogy: volt s nincs. Különben is úgy ugráltak a fejében a gondolatok s olyan zürzavar volt ott, hogy elfeledte mindjárt, a mit gondolt.

Mégis a mint a „nagy rét” körülvevő jejenyékre tekintett, valami új dolog lepte meg. A „nagy rét” át volt szelve egy fekete vonal által. Ösztönszerűleg mind azt a vonalat ügylte.

Ott emberek mozogtak, ott szekerek jártak, ott ácsok faragtak s nagy vasrudakat szállítottak erre arra.

Bogdán reszketett. Keserű, csufolkodó mosolylyal mondta Csukának:

„Ne is menjünk tovább, lássuk mit csinálnak ott, mit tudnak.”

Megálltak.

Két ember a havas hegytetőn, két jelentéktelen pont, a mit meg nem lát senki. Égető várakozástól emésztve, a miről nem tud senki. A munkások meg nem állanak a völgyben, az ácsok fejszéje meg nem akad, a szekerek kereke el nem törik. Ki venné észre Bogdánt és Csukát?

A nyüzsgés foly s egyszerre éles fütty hasítja át a levegőt. Ama fekete vonalról sietve takarodik le minden ember. Az erdő fekete fáit, a mező, a hegyek s minden élő lélek várakozni látszik. Számlálhatatlan sok csillogó szemecskéjével arra néz a hó, a madarak leszállanak és oda tekintenek.

És nagy dübörgéssel, csendes méltósággal, füstöt fujva érkezik egy nagy-nagy vas szekér s nyomában sok más, tele kavicscsal.

Sem ló nem huzza, sem ember nem taszítja, és jön, jön magától, tán a gonosztól kölcsön vett erővel.

Bogdán nézi, nézi és szegény téveteg szemeiből egy könny szivárog ki. Aztán a legnagyobb méltatlankodással fordul Csuka felé s szájalomra készítő mosolylyal, remegő ajakkal, kétségbeesetten mondja:

„Nézd, a gazemberek, kitalálták.”

Aztán kigyul a képe, összehuzódnak az öklei, megtörik a térde és a szegény bolondos kis ember összeesik.

A gőzgép a völgyben felsikolt.

Az utolsó Bobori leány

Alkonyodott, mikor az első kocsi – egy nagy, időviselt kopott bárka – bedöcögött a Csete udvarba.

Pepe Gáspár és családja érkeztek rajta, meg egy kutya és sok mindenféle csomag. A széles veresképű nagy asszonyosság még ültéből kiáltotta ki az udvaron álló házigazdának:

– Jó napot, kedves Csete, jó napot: csak nem mi vagyunk az elsők? Teremtőm, be res-telleném. Jól vannak? Hát a fia? Másszál le na, Pepe. S igazán senki sincs még Teremtőm. Mondtam, hogy igen korán jövünk...

Csete Lázár – egy piperés kis ur, fényesre simított hajjal, hegyes bajusszal, himzett cifra ingelővel – sietve lépett a bárkához s zajosan vágott közbe:

– Határtalan az örömünk s a legkedvesebb jelnek tekintjük, hogy Nagysád az első. Isten hozott, Pepe – itt jön a fiam is – és igen finom mozdulattal emelte le az izmos kövér asszonyt és a két leányt, Biri és Tini kisasszonyokat, kiknek tarletán fellegeit jócskán megviselte a rázós kocsi s borzasra fésült hajukat felkavarta a szellő.

Pepe ur a vizslát emelte le s spárgájánál fogva odarángatta a háziur fiához, Déneshez.

– Neked hoztam Dini, ne félj, nem marós, kisbacsoni fajta, s hogy áll, hogy hajt le! csupa kincs. Nézz fület, nézz szemet, mi? – s a kis gyenge szőke gyér szakállu ember ragyogott az örömtől.

Szolgák gyűltek elé s kapkodták le a csomagokat.

– Na Pepe – kiáltott az asszonyosság s a kis emberke rögtön félrehúzódott kutyástól együtt – engedd hogy lássuk mi is a kedves Dénest. Hát ez bizony szép nap kedves Dénes (Biri igazítsd meg a berthedet.) A maga tiszteletére gyűlünk bizony ide ma s szép dolog, igen szép dolog. (Tini huzogasd ki a csokraidat.) S jól van minden, csak meg kell házasodni édes Dénes, mert asszony nélkül bizony nem ér az élet egy fakovát. Szép dolog, szép.

Dénes meghajtotta magát: – Lesz valahogy, Nagysád – mondta s karját nyújtotta a hölgyeknek.

Csete ur megölelte Pepét s mutatta Dénest, ki a lépcsőkön vezette fel Pepe mamát.

– Csinos fiu, mi? Formás, mi, s tanult s milyen szónok, barátom! Mi? Olyan jól áll neki, a mit tesz s tüzes tudod, de szép gyerek. Az én nevelésem igaziból. Ember! Mi?

– Vadász? – vélte alázatosan Pepe ur.

Csete kicsinylőleg csettentett: – Ur, barátom, ur! Mi?

A nyitott kapun lóháton robbant be Benkő Náczi olyan rohanva, hogy majd leütött egy-két ácsorgó szolgát.

– Szervusz öreg – kiáltott le a deresről – krisztigott. Micsoda sügy, nézd hogy veti ki az első lábát. Fecskének hívják. Szentpéteren vettem 400 jó bankóért. Ho, ho – riad az egyik kocsisra – fogd meg ezt a madarat, hogy szálljak le, de szemed legyen hé!

Megrázta magát s derékon ölelte a házigazdát, aztán megnyujtozódott, félrevágta a kalapját, huzott egyet a bajuszán, meg a nadrágján s folyton olyan szóval, mintha egy juhnyáját terelgetne, minden szóhoz verdesve kurtanyelű korbácsával a csizmaszárát, folytatta:

– Tisztellek öregem, hát mi a jelszó? Hát hol az urfi? Nem láttam, mióta haza jött. Vett-e szakállat s büszke vagy rá? Hát iszik jól... nem iszik ugy-e?

S feleletet nem várva azokra, a miket kérdett, lovához ment, megveregette a nyakát, kiabált a kocsisnak, majd ráütött a Pepe ur vállára, dicsérni kezdve a kutyáját s viszont Csetéhez fordult, megölegette és kaczagott.

– Legyen olyan derék a Dinike – folytatta – mint az édes apja. Ugy! Hát van új nóta Csete? Hallottam a polkátat a vásárhelyi czigányoktól; jól huzzák. Hát csináltál újat valamit?

Csete ur kiderült. Sugva felelte: – Egy waltzert barátom, de milyet?

– Három lépésre?

– Menykőt. Akármiféle lépésre, de a dallam, a dallam... és felemelte összegömbölyített, gyémánt gyűrűkkel megrakott ujjait, jelezve, hogy a dallam nagyszerű.

– Füttyöld öreg, hadd hallom.

– Majd, majd – intett Lázár ur – mert az udvarra egész sereg új vendég érkezett.

Elől a bodoni kiskirály kocsija jött, a Both Lászlóé, kit szekeren, gyalog egyképen illet meg az elsőség, mert kétezer felé jár a holdja, s nem adós senkinek. Meg is látszik e kétezer hold föld a tüzes lovakon, az uri kocsin, melyben Both ur méltóságteljesen nyújtózkodik, sujtásos kocsison, inason, ki ugorva nyit ajtót a nagyságos ur barna élénkszemű leányának, Klárának.

Utána Izsepi Gyuri érkezett a nagybirtoku kaczor gavallér, a hires kortes, szónok, lármás nagy ivó, mindenkiel kötekedő, dulakodásokban félelmes hatalmasság, ki maga hajtotta lovait s rákurjantott a bakkról a csendes Pepére: „Kusti kutyástól hó, mert leütnek ezek a dögök, ha úgy állsz ott, mint egy szent.” Aztán leugrott a magasból, elejébe vágott Bothnak s megrázta a házigazda kezét, mintha egy faágat rángatna, harsogván: „Sok Dénes napot érjen a fiad, a kit nem látok. Hogy vagy, öreg?”

Jött Bálinth Bálint a nagy Bálinthok utódja, a pesti gavallér, ki maga a finom udvariasság és salonias megjelenés s ki köztudomás szerint csak ideiglenesen lakozik a Maros mentén. Apjától örökölt roskatag bár és szegényes, de igen ősi curiáján, állandó tartózkodó helye „országunk fővárosa” lévén. Ez ideiglenesség igaz, hogy hat esztendő óta tart, mely idő alatt Bálinth Bálint untalanul csak készülődik, elutazásának napját illetőleg új és új dátumokat mondván – mint egy kőből faragott szobor, melynek szárnyai repülésre nyitvák.

A gavallér Csete Dénes elejébe ment, ki a vendégek fogadására sietett. Zajosan üdvözölte: „Neved napja is, de barátságunk hozott ide, melynek melegét keblemben hordom...” és urason mosolygott.

– No derék, öcsém, derék – mondta leereszkedőleg a kiskirály Dénesnek – megnőttünk, meg. Köszönts a leányomat, Klárát, tudom, hogy vágytatok egymást látni.

– Kérlek apa! – csattant fel élénken Klára.

– Ne, ne madaram, hiszen nincs abban semmi hiba. Mi is voltunk fiatalok...

Mindenfelől megrohanták Dénest, úgy hogy Csete ur, mintha egy kis neheztelődést érzett volna, a miért a fiát elsőbb személynek nézik. Gratulálták a névnapját, dicsérték színét, egészségét.

Az udvar megnépesedett. Szolgák sűrögtek, kocsisok kiabáltak: Benkő lármásan magyarázta Izsepinek és Pepének, hogy az ő derese micsoda jeles erkölcsű ló, s viszont Pepe az ajándék vizslát mutogatta nagy szerényen.

Nyomban érkezett a vidéki egyházmegye esperestje, Csibe Bodi nagytiszteletű, a mindig szónok, mindig magyar, mindig vig, derék pozsgás ur, ki tele van sok-sok tudománynyal,

gyermekkel, élettapasztalattal, bölcsességgel s ki élete tanulságos szakaszának meghallgatására véli teremtettnék az emberi fajt. Keresi is szünetlenül az alkalmat, hogy elmondjon egyet-egyet e történetekből, elbeszélését vagy így kezdvén, hogy: „épen ittunk, a mikor...” vagy úgy, hogy: „épen egy veder bor volt előttünk, a midőn...”

Vele érkezett a fia, egy sovány, nagy kendőkbe csomagolt gyerek és néhány szekér vidéki kismemes, egészséges, jó hangu, csengő kaczagásu selyem keszkenős, nagy talpu, nagy kezű feleségével.

Csibe esperes ur még ott az udvaron elcsipte Dénest, hogy megköszöntse, mire nagy kört formáltak körülte a vendégek.

– Emlékezem életemből egy nevezetes jelenetre, kedves öcsém, Dénes – kezdte – melyet ez ünnep juttat eszembe. Épen a baráti pohár járt közöttünk kézzől-kézre Gálfalvánál a „nagy napokban” szemben az ellenséggel, mikor egy tiszt sebes vágatva közeledik felénk...

– Nem szeretem – morogta Izsepi Benkőnek – hogy úgy udvarolnak annak a gyerekek. Elrontják.

– Jó képe van.

– Nézd a bolond hiu apja, hogy ragyog.

– Tőlem ragyoghat.

Pepe ur közel furakodott vizslájával együtt a paphoz, hogy jól hallja.

– Őrnagyunk így szól: fiuk, a mai napon tán halálunk nyomában kél a dicsőség, de nincs drága ár, nincs áldozat nagy a dicsőségért. Nincs, barátom Dénes, nincs drága ár a dicsőségért, ezt mondtam én is ez alkalommal, midőn...

A vizsla egy csavargó macskát vett észre, s kegyetlenül szögdösve spárgájával belébonyolódott a nagytiszteletű lábaiba, megakasztva a szónokot. Nehányan nevettek, Pepe viaskodott, az állat vonított, taszigálás támadt s Csete tulkiálta a zajt, mondta: „Be, be urak, parancsoljanak bemenni.”

A férfiak egy része kinn maradt az udvaron s jártak a szekerek között emelgetve a tenge-lyeket, bírálgatva a ló-készülékeket, lármázva a kocsisokra; mások bemenne a nagy kongó ebédlőbe, s az asszonyok ki a kertbe.

Az asszonyokkal ment Both ur, a kiskirály is, nagy leereszkedéssel udvarol a kis nemesek egészséges feleségeiknek, tréfás mondásokat pazarolva rájuk, melyeknek kétértelműségein kacagni lehet, s megcsipkedve a pirosabbjának orcáját, karját. Ott udvarolt a pesti gavallér Bálinth a szőkébbik Pepe kisasszonynak, suttogva válogatott bókokat, s a hársos alatt Dénes sétált végig Both Klárával.

– Két esztendeje nem láttam, Klára.

– Bizonyosan nem is vágzott utánunk.

– Szemrehányás ez, Klára?

– Mért lenne az?

– Jól esnék.

– Elkényeztették ott, a hol volt, ha leánytól vár bókra.

– Nem bókra: jó szóra barátnémtól.

– Dobálja a czimeket.

– Hát nem is barátném? Hiszen az volt eddig.

A leány lesütötte egy kissé szemhéját s az alól nézett rá kaczer tekintettel; megrántotta a vállát s valamivel csendesebben mondta:

– Miért ne?

Benn a teremben néhány válogatottnak Csete ur adott elé egy waltzert, mely csupa dal-
lam. Csete ur csinálta, ki nem olyan büszke arra, hogy polkáit játszá a cigányok, mint
őseire. Nagy gyémánt gyűrűtől fénylő ujjával pengeti a gitárt és füttyöl hozzá.

A férfiak begyűlnek az udvarról és zajosan köszöntik a háziasszonyt, egy hangtalan cse-
des beteges nőt.

A pesti gavallér is beérkezik a Pepe kisasszonnyal, odalejt, kezét csókol és Dénesről
szól:

– A nagysád képmása ő bölcsességben, kedvességben, a kivel válogatott gyönyör együtt
lehetni. Sokat is voltunk együtt, míg Dénes a jogot hallgatta országunk fővárosában.

Cseténé elpirul, a gavallér ismét meghajtja magát, Izsepi pedig hallhatóan mondja: – El-
szólja magát a pesti urfi, mert azóta nem volt ő „országunk fővárosában”, mióta ott tanul
Dénes, csak készülődik legfőlebb.

Az urfi lenézi és tovább lejt Pepe Tinkával.

Dénes Pepe urral és Benkővel beszél.

– Helyezd el a kutyát Dini, becsüld meg, nagyszerű állat becsületemre.

Benkő megölelgeti Dénest.

– Közel vagy a szívemhez, Dinikém. Tegezlek, ne bánd. Régibb legény vagyok náladnál,
meg szeretem az ábrázodat.

– Jól teszed, bátyám. Meglátod becsületes czimbora lesz belőlem – s felcsapnak egymás
kezébe.

Both odavágja Csetének:

– Ne muzsikálj, Lázár. Fizesd a muzsikát, ne csináld. Az illik urhoz.

Csete ur mosolyog, karonfogja a kis királyt s vigan lépdel az ősök képével teleaggatott fal
mellett.

– Nézd csak – mondja halkán – azt a képet az ajtó felett. A Kemény Ilona képe, ki szép-
anyám volt. Mint menyasszonyt rajzolták le. Nézd meg jól, úgy hasonlít a leányodhoz, Klá-
rához, mintha csak benne elevenednék meg.

– Ismerem a képet. Kemény Klárától, a nagyanyámtól örökölte a leányom azokat a voná-
sokat. Egy vér, jó tiszta vér foly az ereinkben.

– Jól állana a többi kép közt itt Both Klára is menyasszony-koszorúval a fején. Mit gon-
dolsz?

– Istennél van.

A szolgák felhozzák a vacsorát.

A nagy étterem asztalai fénylettek az ezüstartól, hanem asztalvégre fanyelű kés és villa is
került: aranyozott, metszett, drága üvegek között néhány zöldes csorba cseléd-pohár is volt;
a kamuka kissé szakadozott és helyenként rozsdás a borpecsétéktől. A gyertyatartók nehe-
zek, gazdagok, hanem a világítás szegényes, úgy hogy a nagyterem sötétben volt. A felszol-
gáló inasokon sujtásos, de megviselt kabátok s kivétel nélkül mindegyiknek cserepes a keze.
Némelyikről messze kiértzett a kocsis. Hanem bor: az volt sok és néhány cigány a sarokban.

Nagy zajjal telepedtek le. A nők közé kevés férfi jutott, mert Izsepi kompániát gyűjtött
magának asztalvégre, a kikkel kedve szerint ihatik s beszélhet az ember. A pesti gavallér a
Pepe leány mellett ült. Kissé hangosan mondá:

– Alig hiszem, hogy itt időzésem alatt ily teljes számban legyen szerencsés együtt láthat-
ni a környék szinét.

– Hát meddig ül még köztünk? – harsant az Izsepi hangja.

A gavallér úgy tett, mintha nem hallaná.

- Teljes számban vagyunk, úgy-e, Csete bátyám?
- Nem, a Boboriak nincsenek itt – kiáltotta Izsepi s a férfi sereg kaczagott.
- Bár lenne itt Bobori Ágnes – mondta Both Klára – együtt tanultunk a zárdában.

Izsepi felkaczagott: a „zárdában” és sugdosodtak, Both ur pedig összehuzott szemöldökkel nézte meg a leányt.

Csete ur igazitgatta a gallérját és zavartan mondá:

- Ők is meg vannak hiva, mint mindig.
- Hogy ne jöjjenek el, mint mindig – tette hozzá Benkő.

Mindenki hallgatott, mintha valami rossz szó mondatott volna. Benkő felkelt a helyéről s Déneshez ment. Rátámaszkodott a székére s sugta:

– Rossz tárgy, Dinikém, rossz tárgy ez a Bobori. Akasztott ember házában kötélről beszélnek.

- Semmi sugdosás, urak – mondta Both ur. Nehányan utána tettek: Üljen helyre Benkő.
- Mulattál bátyám, bocsánat – felelte kissé fojtott hangon Dénes.
- Hát mi a jelszó – csattant fel Benkő s töltöttek.

Dénes megfogta a Benkő karját s komolyan kérdezte:

- Miért nem lehet a Boboriakról itt beszélni?
- Nem ide való tárgy az, Dinikém.

– Tegyük ide.

– Csendesen, Dini. Hát haragszunk vagy mi a jelszó? Hát mert az egy elkárhozott familia. Hiszen tudod...

– Nem tudom.

– Nem a guttát. Ij be kurtán beszélsz: nem szeretem. Hát hiszen én nem vagyok oka, de tudja fű-fa, hogy szamarak a Boboriak, s azért nem feleségnek, csak szeretőknek valók. Hát olyan a hírük, hogy azt mondják: ne végy Bobori leányt feleségül, ne búsítsd a familiádat. Hát nem vettek. Hát egy-két megszáradt szűz örökkön-örökké volt a Boboriakból. No hát ezért...

– Ezért? Ezért nem valók ide? Nem mondsz igazat, bátya. Becsületesebb az arcod, hogysem ne látnám róla.

– Az hát, Dinikém, becsületesebb. Látod te azt, ismered te az embereket. A tűzbe mennék érted. Az, becsületes: nem hazudok én. Hát csak udvarolni szoktak, tudod, a Boboriaknak, szépet tenni s mi egy s más. És Bobori Miminek – sugva hajolt Déneshez – az apád udvarolt. Nagyba udvarolt, egészen a jegyváltásig s akkor otthagya. Sok mende-monda volt. Aztán Miminek van egy huga. A bátyja árvája. Bobori leány. Azt csak tudod, nem hozzák ide neked. Mert tudod – folytatta ravaszkodva – azt mondja felénk a példaszó: alma nem esik messze a fájától.

Dénes szeme kigyult s ráütött az asztalra:

- Hazudik a példaszó.
- Mi lelt, Dénes – kérdezték mindenfelől – dobjátok el mellőle Benkőt.
- Semmi, semmi – s Dénes mosolygott.

II.

Mosolygott és Klárához fordult:

– S ismeri a Bobori leányt?

– Szeretem szivemből. Együtt tanultunk Szebenben az apáczáknál. Oh, milyen szép leány. Maga is szeretné...

– Maga mellett, Klára? – mosolygott Dénes.

– Mindenki mellett – felelte hévvel a leány. Szébb, jobb Ágnes mindenkinél – Ágnesnek hívják – aztán tudja, csupa gyermek, csupa sziv. Ő volt az én leányom.

– Szép pár – mondta halkán Both ur a csendes kis háziasszonynak a suttogó Klárára s Dénesre mutatva.

– Fialatok.

– Elég érettek a házasságra – s nagyot kaczagott Both ur. Minél kevesebb ész s minél több erő: az kell, kedves, a házassághoz.

Megfogta másik szomszédjának a karját s kérdezte: – Nem igaz? Minél kevesebb ész s minél több erő. Szájról szájra járt, mit mondott Both ur és mind kacagtak rajta.

A cigány ráhuzta, a szolgálk jártak-keltek s alant csengett a pohár. A zúgásba harsány köhögés csendült bele s mindenki neszelni kezdett. Az esperes ur köhögött, jelt adván vele az első pohárköszöntőre. Töltöttek.

– Uraim – ropogtatta az esperes ur s felemelkedett – október 9-ét üljük. Dénes napját tartjuk s nekem...

Akkor megnyílt a terem ajtaja s két nő lépett be rajta. Bobori Mimi, a vén leány és a huga, Ágnes.

Az esperes ur visszaült helyére és mindnyájan letették kezükből a poharat. Mintha csak a gyermekmeséből való szél anyóka süvöltött volna be valami repedésen, millió esztendők miatt ránczos ajakán üvöltve: „jéggé fagyasztlak izibe mindnyájotokat...”

– Jó estét – mondta a magasabb kissé rekedt hangon – ugy-e nem vártak. Ne zavartassák magukat. A meghívásra ráadást is hoztam, a hugomat, Ágnest, a Bobori Antal árva leányát. Jó estvét.

Cseténé elejébe ment s Csete is tett egy pár lépést. A vén leány körülnézett s kezét elutasítólag tartotta a gyenge háziasszony elé.

– Ne öleljen meg, édes. Az ura segítségét veszem igénybe, mert ahoz szokva vagyok. Mutassa a fiát.

Kurtán beszélt, bizonyosan bántó parasztszerűséggel. Magos és húsos volt, széles homlokkal, éles, gunyos nézésű szemmel s keskeny ajakkal. Visszatartott mindenkit a kis Ágnestől. Maga segített neki s aztán az asztal elé vitte, hol a gyertya fénylett, mondva: – Ime a hugom.

Benkő, mintha csak lehelne, úgy mondta: „Gyönyörű.”

Fehérbe volt öltöztetve, karcsu, gyenge termete. Makula nélkül való liliomszárla emlékeztet, a melyet tiszta napsugár fakasztott, nevelt. Szemét lesütötte: szelid kékjén héjainak takarója nyugodt. Az ajaka keskeny és szintelen s az arcza is fehér, mint a liliom szirma.

Both Klára felkelt és átölelte:

– Édes, hogy vágytam utánad! Hogy remegsz... miért? Mellém ülsz, ugy-e?

Mimi kisasszony szétválasztotta a két leányt.

– Maga ki gyermeke, kedves? Ágnes mellém fog ülni. Nem érzi jól magát – fordult magyarázó arczczal a társaság felé – nincs szokva az emberekkel.

Mintha azt mondta volna: – Utál mindnyájotokat: én neveltem. – Izsepi azt sugta Benkőnek: – Ez a Bobori demonstrál. Benkő lehelte:

„Gyönyörű.” Nagyt kaczagtak s kérdezték: – Ki gyönyörű?

Both ur nem kelt fel. Ültében nézte merőn Mimi kisasszonyt s mondta: – Az én leányom az. Együtt tanult a kis Ágnessel s szereti, mint tetszik látni.

A leereszkedő szavakra a vén leány felrántotta a vállát: szó nem fejezi úgy azt, hogy „bá-nom is én.” Rá sem nézett Both urra, hanem azt mondta:

– Üljünk le no, ne zavartassák magukat – s Csete felé fordulva, még egyszer kérdezte: „melyik a fia?”

Dénes némán hajtotta meg magát. A vén leány végigfutott rajta a szemével, az arcát jól megnézte s leül a mutatott helyre.

A pesti gavallér mosolygott és édeskés szóval törte meg a csendet:

– Mily öröm, hogy nagysád végre elhatározta otthagyni magányát s visszatér a társaság kebelébe, mely oly sajnosan nélkülözte.

– Mit tudja azt maga, öcsém? Mondta azt magának valaki?

A gavallér odafordult a kis Pepe leányhoz s sugta: – Minő faragatlan.

Both Klára bemutatta Dénest Ágnesnek. Csak futva néztek egymásra, de a tekintetük egy pillanatra összetalálkozott.

– Ez az? – kérdezte magától mind a kettő.

Miért jött Bobori Mimi? – kérdezte mindenki. Kedvetlenül nézték és megcsendesedett az egész társaság. Miért nem ül otthon, a hogy illik a Boboriakhoz? Ha meghívják ünnepélyekre, tudhatja, hogy csak a tisztességért teszik, mert régi nagy familiából való, de nem azért, hogy megjelenjék. Maga Mimi sem alkalmatlankodott majd husz esztendő óta s most ime ott ül és kihívólag néz szét.

Miért jön éppen Csetéhez?

Benn a városban a nagy, oszlopos kőházban, melyet úgy hívnak, hogy „szamár klastrom”, van helyük a Bobori leányoknak. A Bobori urak is (a mig voltak, most már kifogyott belőlük a világ) csak ritkán jöttek el; leány: emlékezetre egy sem. Otthon a helyük. Ha asszony lehetne valamelyik, csak más volna, de asszony nem lesz egyik sem.

Nem is kérdi senki: miért? Honnan jön a szellő mért tudakolnánk? Felelet az, hogy: Boboriak.

Hiszen ott vannak a fiuk – pedig azok fiuk – s micsoda híres vadeszüek voltak mindnyájan. A régi márkálisokon nem is volt igazi vigság, ha Bobori nem jelent meg. De megjelent, mert dühös szónok volt mindnyája. Született szónok, a ki hozzászól mindenhez, bárha szörnyű ostobán. Minél jobban kaczagják, annál hangosabban deklamál és igen mérges. Virágos, sallangos mondatokban, melyek emlékezetben is maradnak, szidja össze a megyét. Kikaczagják. Az apát is, a fiut is s az unokát is. Szokás lesz, hogy ha valaki ostobaságot mond a markálison, azt kiáltják: „ne baboriskodj.” Ilyenek a fiuk – mennyivel gyengébb fejű lehet az asszonya?

Azért meg sem próbálják. Tudja azt mindenki. Halálra nevetnék, a ki Bobori leánynyal butitaná a familiáját. A Bobori urak csak kapnak feleséget, mert gazdagok s fiugyermekük szónokolhat kedvére; a leány nem jutott férjhez s csak bekerült idővel a szamár klastromba. Örökké volt ott egy-két leány aszófélben. Nem is állott komolyan szóba velük senki – hiszen tudni való, hogy – Boboriak.

Egy részük sovány volt s úgy halt meg, más részük kövér s úgy halt meg. Ennyi az egész. Boboriak voltak. Most csak Mimi él a klastromban s az utolsó Bobori leány, a fehér Ágnes. Fiu sincs több s tán leány se lesz több.

– Meg van romolva a társaság – hallszott a Mimi kisasszony érdes, erős hangja. Hát semmi pletyka sincs, hogy ilyen csendesek?

– Nem voltunk ilyenek – felelte Izsepi s kihívólag könyökölt a tenyerébe. Aztán ráütött a Benkő vállára: – Hát mi lesz bruder? Benkő, mintha álomból ébredt volna föl, olyan révedzve mondá: – Mi a jelszó? s töltöttek.

– Baj, hogy nem vagyok átlátszó – sugta nevetve Both Klára Dénesnek. Nem láthatja Ágnest eléggé itt mellettem.

– Azt hiszi őt akarom nézni?

– Nem is nézhet mást, ha ő itt van. De te kicsi leányom – fordult Ágnes felé – te nem szólsz. Nem találod jól magadat? Ugyan beszéljeteek egymással. Igazán olyanok vagytok, mintha félnétek.

Dénes akadozott valamit. Ismerősének mondta Ágnest. Magában azt gondolta: Apám halálra bántotta ezeket; miért jöttek hozzánk?

– Te is ismered Dénest Ágnes, mond na. Neked is én beszéltem róla.

Ágnes némi zavarral mosolygott s mintha elpirult volna. „Ügy... igaz” – mondta.

Dénes megnézte s hamar elkapta a fejét. „Milyen szép... be kár.”

Az esperes ur egy történetet kezdett beszélni az asszonyoknak, a melynek tartalma világosan vallott arra, hogy a szótárgyává tett időben sokat ittak. Mimi kisasszony beleszólt s veszekedni kezdett a pappal, kétségbe vonva a történet igazságát. Izsepi is közbekiáltott és kellemetlen hangulatban szakadt félbe a vita.

Néha töredékesen hallszott, hogy Bálinth Bálint „országunk fővárosáról” beszél, hová készülőben van, s hogy alatt, asztalvégen, adomákat mondanak, a minek idejét csak sugják egymásnak, hogy azonnal harsogóbban kaczagjanak aztán.

A társalgás lassan bár, de megindult s Mimi kisasszony figyelve-figyelt, hogy hová szólna bele. Rendesen kellemetlen dolgot mondott. Izsepi ismételte: „Ez a Bobori demonstrál.” „Az esztét mutogatja” – felelte az egyik társa.

Csete ur végig igen zavart képű maradt. Huzogatta a kezelőjét, simogatta a ruháját, fényes haját és a míg szomszédjával beszélt, loppal minden perczen Bobori Mimit nézte meg. Pepéné egyenesen kimondta: „Idegenül találhatja magát, kedves kisasszony, közöttünk.”

– Higgyem, hogy maga boldog, kedvesem? – kérdezte vissza Mimi.

Alig várták, hogy vége legyen a vacsorának. A nők mindjárt felkeltek.

A két leány karonfogva járt a teremben. Dénes Klára mellett ment, de Ágnest nézte. Olykor mosolyogtak is, bárha nem szóltak, mint a hogy az ember szokott, mikor boldog. A régi képeket nézték a falon, Dénes beszélt róluk.

– Az ott a szép anyám. Kemény Ilona. Milyen szép és milyen gyenge, mint egy virág.

– Olyan buzavirágkék a szeme, mint a tied, édes.

– Meghalt a szép apámért. Úgy járt fel hozzá a makfalvi tetőre a pásztorkunyhóba ételt vinni, mint a fecske a fiához. A szép apámat halálra keresték a Martinovicsokért s bujdoskolt. Kemény Ilona tudta csak a fészket. Mindene volt... Tél hidege ölte el. Félig fagyva hozták haza könyörületes lelkek az országútról...

– Milyen szép volt és milyen boldog – rebegette Ágnes.

– Boldog, édes?

– Azért halt meg, a kit szeretett...

A fehér leány arczára mintha egy piros rózsa szirma hullott volna: kigyult akkora helyen.

A terem tulsó szegletében Bobori Mimi állott, szemben az öreg Csetével.

– Mondott valamit. Nem csalog meg senkit, soha sem csaltam. Olvastam, hogy a mi eleink úgy támadták meg az ellenséget, hogy megizenték neki előre a szándékukat... Ügyeljen, Csete Lázár, mert nekünk is van szándékunk. Nem fenyegetésként mondom... Hátha az isten fizetni talál.

Mosolyogva beszélt s vigan mutatott nagy kezével Dénesre, ki a Kemény Ilona képe alatt nézte merőn, mint egy jelenést, az utolsó Bobori leányt.

Csete ur udvariasan és igen elegánsul hajlongott, az arczán azonban kedvetlen árny szalad végig.

– Hadd mulassanak, Nagysád. Én nem féltem Csete Dénest. Hogy Nagysád emlékeztetni akar olyan dolgokra, a mit legjobb elfelejteni, azt – bocsánat – nem értem...

A nők lassanként kiszállingóztak a kertbe. Bobori Mimi megnézte merőn a házigazdát s – mert nem volt társa – odaszegődött a két leány mellé.

– Milyen szép itt – mondta Ágnes.

Félhomály takarta a kertet s a faágakra aggatott lámpák sugarai, mint annyi keskeny aranyszál hulltak a sötét gyepre s bokrokra. A nagy fák levelei között a tiszta kék ég látszott át s távol az erdős nagy hegy olyan volt, mint egy őrt álló óriás, melynek bozontos fejére száll megpihenni a fáradt felhő.

– Most szép igazán – sohajtotta Dénes.

– Ki ápolja a virágokat?

– Megifjodik minden, a merre járnak.

– Melyikünknek mondja? – kérdezte Klára nevetve.

– Édes Klára, kérlek.

– De Dénes, unalmas.

– Az vagyok, Ágnes?

– Ne kérdezze tőle. Ő nem mondja meg az igazat.

Dénes lehajolt egy virág után s a két leány sietve ment előre. Mikor felemelkedett, az apját látta maga előtt. Jártak fel s alá a vendégek a kert útján s azért halkán, de hevesen sugdosott az öreg Csete a fiának:

– ...Conflictusunk volt a vén kisasszonnyal... egykor régen... hiszen tudod; azért orrol reám s azért akar veled megboszulni... Majd máskor mondom el... de eszköz akarsz lenni ellenem? Ki akar kaczagni téged, ha majd belebolondulsz a leányba s a leány is úgy akar... Kelepcze... nem látod? Ezért jött... Nem szégyenlenél játékja lenni egy Boborinak?

Both ur a kertre néző ajtónál állott.

– Hát nem jössz – kiáltotta – közénk is egy cseppet, Dénes öcsém? A te nevednapját üljük, vagy mi...

Az öreg Csete karonfogta a fiát és bevezette. Izsepi rákiáltott nagy vigan:

– Nótád van, öcsém Dini „Hóból van a Bobori, Csete, Dini kerüli...” Én csináltam. Igyunk egyet az ő egészségéért. Az övéért Dini.

– Bomolj, öcsém, bomolj; jól teszed – mondta Both ur, a Dénes vállára ütve – arra való a Bobori, hogy szeressék.

Ott ültek a férfiak az asztalvégen. Csete ur odavitte a fiát. Nehányan hevültek voltak a bortól és szemébe kaczagtak Dénesnek. „Fiatalkor” – hallzott.

Izsepi harsogott: „Neki cigány, recsegetsd a fadat. Szabad a mező. Kiröppent az aszszonynépség.”

Benkő komor volt: sokat ivott és hallgatott. „Ebbe is beleütött a hóharmat – kiáltották. – Mid fáj magyar?...”

Az esperes sűrűn mondta a történeteit. Akadt hallgatója. Both ur pőfékelt a pipájából s jóakaró lenézéssel tekintett végig a társaságon.

A gyertyákat lekerítették az asztal végére egy csomóba s a Dénes kábult, zavart arczára ráesett a fény. A teremben máshol sötét volt. Poharat nyomtak a kezébe s Izsepi rikkantotta:

– Ne félj tőle, nem harap. Igyál, éljen ő...

Kacagtak s ittak. Széket tettek Dénesnek s ráerőszakolták. A cigányt odaállította Izsepi a háta megé s aztán felkelt, átölelte a primást s fél kezét a füle mellé téve, mint egy tölcser, kitörő jó kedvvel mondta:

– Huzzad ennek a bús nagyság urfinak az én nótámat, Czéczo! Szépen, Czéczo, urrá teszem a maradékodat is.

A levegő is mámoros volt a jó kedvétől. A gyertyák lángjai táncoltak s a levegőben vigan kergetőztek a füst-karikák.

– Igyál, Dinikém lelkem... Töltöttek s néhányan felfordították a poharat, mikor egy csep-pig kiitták.

– Űgy, úgy Dinikém, apád fia vagy. Körömpróbáig iszol.

Benkő is megszólalt: „Mi a jelszó?” de egyedül ivott. „Nem koczcintok mindenkivel” – és haragosan nézett Dénesre.

– Ne ügyelje, öcsém Dénes, féltékeny Benkő a kis fehérre – sugta bizalmasan a pap.

Both ur mosolygott. Odatelepedett Dénes mellé és halkán beszélt a fülébe:

– Mondj szépeket neki, öcsém. Arra való a! Csinos dereka van, mi? Kár neki... Hanem a nénye!... Hallottál te a szovátai boszorkányhidról, a melyiken millió borotva tánczol ördögmatollán... Olyan annak a nyelve. Gyilkos nyelve van, megöli, a kit közel ér. Hanem a húga isteni falat. Az isten is szeretőnek teremtette. Arra való a Bobori...

Ittak, Dénes is. Mikor egy kicsit elkomolyodott, csufolkodva kiáltották oda: „Ereszszétek na ki, hiszen tűn ül szegény. A fehér számár után fáj a foga. Nézd az arczát, nézd...”

Csengtek a poharak s a szegeletekből mintha viszhang verte volna vissza a kurjongatásokat. Halkan dudorászott némelyik a cigányzenéhez; Benkő füttyölt s rángatta a bajuszát.

A pesti gavallért, alig hogy bedugta fürtöktől borított homlokát az ajtón, mindjárt megfogták.

– Bálinth Bálint, az ősi vér beh kialudt benned.

– De uraim.

– Eh, hát megvetsz minket, hát lenézel, he! Egy poharat sem koczcintsz velünk, he!

– Ne szorongassák a karomat, ne fogják. Hogyne innám.

Dénes mellé ült s halkán a fülébe sugta:

– Both Klára tudakozódik utánad. A tónál vannak.

– Ne sugdosdj, he! Barátok között nincs titok – mondták mindenfelől.

Dénes felugrott. Belemarkolt a hajába. Úgy érezte, mintha köd ülne a fején, de benn az agyában vidám gondolatok kergették egymást.

– Hová megy az a gyerek, hadd látom – mormogta Benkő – hadd menjek utána.

– Hová magyar?

– Nézz a nyomukba Both bátyám, hová szaladnak.

Fedetlen fővel ment ki Dénes a kertbe. A nyirfák közül rásütött a hold. Behunyta a szemét a fény elől s aztán nagyra nyitotta ki. „Látok-e én?” – kérdezte. A magyaró-bokor lugas

ágaiba beleütődött. Vadul kapta meg a leveleket s mondta: „Megbolondultatok.” Mert futott, felpirult az arcza, úgy hogy kezét rátapasztotta s azt sugta: „Égek.”

Valami jutott az eszébe.

– Megálljunk – mondta. Nem megyek most. Nem állok így meg ő előtt, az ő szép, szép szeme előtt. Pedig nem ittam. Egy s két pohár az egész... Égek...

Viszont lekapta a kezét az arczáról, csuful kaczagott s szeme megvillant: „Hát ha Both bácsinak van igaza?”

Háta megett lépteket hallott; karjait előrenyújtotta és sietett a tó felé.

A víz ragyogott ott. A bákány fekete buzogányai dölöngtek a sás között s a csónak ingott a benne ülők alatt. A nagy kutya csaholva futott Dénes elé s egy pár élénk női hang hallszott. Holdvilág a páston s virágillat a légben. Édes szenderegés az őszi éj. Olyan derült, hogy átérzik rajta a hajnal, mely követni fogja. A sötét téli éjszaka a halál fekete palástjához hasonló, mely a mit betakar, örök álomra takarja.

És Bobori Ágnes állott ott és a fodrokat nézte, melyek a parthoz verődtek. Mintha a víz milliókba tört cseppjeiből volna az a leány is. Oh, milyen szép. Egy boldog lehellet, egy édes álom; nem is vér, nem is élet. Tündér látomány; halandó eszének megrontására lett csoda, egy semmi, egy sugár... Dénes előrenyújtott nyakkal nézte: „Vajjon lehell-e?”

Aztán felé futott. A kavicsok repültek lába nyomában be a tóba s a víz meg-megloccsant. Karját kiterjesztette s megállott a leány előtt.

– Oh, édes – szakadt ki belőle – megőrülök utánad... s átkapta a Bobori Ágnes derekát, magához szorította, felemelte és a szemébe nézett.

– Gazember – csendült meg a Bobori Mimi hangja, ki rácsapott Dénesre... Gyáva gaz faj, te... te...

Dénes leeresztette karját s félre lépett. Ágnes eltakarta kezével arczát; alig állott a lábán.

Benkő is ott volt s vállan ragadta Dénest: „Te hitvány részeg kölyök; összemorzsoljak?”

– Mit akartok, urak? – lépett közbe Both ur. Mi történt no? Benkő öcsém: ki házánál vagy, mi? Mire való a botrány na, kisasszony, mire?

– Mire? – sikoltotta Mimi – s aztán mintha jobbat gondolt volna, elhallgatott. Maró gúnnal, de halkan mondta: „Tudhattuk volna ezt... Ilyen nép ez, Ágnes! Ezek az urak, ezek a férfiak ilyenek. Tanulj, látod...”

A lármára előfutottak mindenfelől. A Pepe kisasszonyok kacagtak, Pepe mama pedig azt mondta: „Várni lehetett a botrányt.” Both Klára elfordította a fejét.

Dénes hebegte: „Bocsánat.” Kábultsága elmúlt és mérhetetlen hitványnak érezte magát.

– Csend urak, csend, egy kis kellemetlenség... ne zajongjunk.

– Útat a hölgyeknek – mondta Benkő – félre előlem. Engedje meg Nagyságtok, hogy kísérőjük legyek...

III.

– Nem tudod most sem, milyen megvetni való gazok mind az emberek – mondta egy héttel a Csete estély után a Bobori-klastrom nagy kertjében Mimi kisasszony Ágnesnek. Egy csomó csufságból s fertelemből vannak gyurva. Majd érezni fognád, ha köztük élnél, a mitől őrizzen meg a teremő. Csak félre tőlük, gyermek, minél messzebb, még temetkezni se vigyenek közéjük. Ott a hársak alatt a tetőn, látod, hat Bobori leány aluszik, a kik ebben a csendes házban éltek és nem vágytak az emberek után s mind boldogok voltak.

Ágnes szilánkká tépegetett egy levelet s kék szemével felnézett a beszélőre.

– Az. Boldogok?

– Boldogok bizony.

Hallgattak. Nehezen telt az idő mindig „azóta.” Olyan izgatott volt Bobori Mimi, mintha elvesztett volna valamit, vagy mintha üznék. Alvó vágyai – melyekről husz esztendő óta hitte, hogy meghaltak – felébredtek mind. Asszonyi jogok után epedett, mióta megjelent a társaságban, a hol kelletlenül fogadták s bántották...

Támadni akart... Büszkén mutogatni az embereknek: ime, nálatok nélkül is elégedett vagyok: ragyogni akart Csete előtt. Nemcsak. Érezte, hogy boldog lenne, ha megzavarná a Csete fiának a fejét. Hiszen Ágnes szép és okos s megveti az embereket. Kéjelt azon, hogy fogja visszautasítani, kinozni a büszke Csetéket...

Es ime!

Szorongást érzett most. Vágyakon kapta magát s úgy találta, hogy Ágnes sem nyugodt... „Gyengék vagyunk... kikacznak” – gondolta s eltelt keserűséggel.

– Ugy-e Both Klára a Dénes mátkája, néni? – kérdezte halkan Ágnes, mintha gondolatban ő idáig ért volna.

– Bolond beszéd...

– Nem, igazán? Nem, édes néni? Én ismerem Dénest rég... A zárdában sokat hallottam róla Klárától. Mindig beszéltünk róla... irták, hogy hol tanul, hogy milyen...

Hangja suttogó lett s ismételte: „milyen...” Mimi kisasszony élesen megnézte:

– Milyen? Láttad, hogy milyen hitvány, betyár, mint a többi, sőt gazabb, mert ő bánt. Ugy-e gazabb? – kérdezte édes hangon.

Ágnes felállott, megsimogatta a nénje képét s mondta: „gazabb.” Aztán az illatozó lewendulákra és a hamvaslevelű zsályákra nézett, melyek inogtak, a mint a szellő járt közöttük és mosolygott. Mert a mint inogtak, mintha tagadták volna azt, a mit Ágnes állított Csete Dénesről.

Idő múlva mondta: „Te néni, az a Pepe bácsi hasonlít az apámhoz...”

– Az apád? – Mimi sohajtott. – Gyenge volt, nem is férfi; még a hangja sem arra való, hogy jó szónok legyen. Megvan első beszéde, a mit a márkálison mondott, leírva nálam. Nagyon szép. Mellettünk, a nők mellett, beszélt. Hát el tudta-e azt mondani, azt hiszed? A gyűlésen a mennyi bolond csak volt ott, mind valami út csinálás felett töprengett; az elsőbb nekik. Mikor apád szólni kezdett, rárivalltak: „A kövesdi útról beszéljen a Bobori, arról van most szó; az rosz, azt munkálja...” s kacagtak. Apád érzékeny lelkű ember volt; nehányszor belekezdett a beszédbe, aztán abba hagyta. Én a fejükbe vertem volna valamit, hanem apád gyenge volt. Nem is akart ezután megye gyűlésre menni.

Váratlanul, mintha nem is a Bobori szűz beszédére gondolt volna, dobta oda Mimi kisasszony:

– Te Ágnes, milyennek találod te Benkőt?

A leány bátortalanul nézett fel s felelte: „Jónak, néni... Tarthatom ugy-e?”

– Igen – s megrántotta a vállát.

Hallgattak. Az ösvényen, mely a hársos felé visz, hol hat Bobori leány aluszik boldogan, egy vén tőpörödött asszony baktatott le: a számár-klastrom öreg cselédje.

– Ma is ide jön Benkő?

– Miért?

– Én is azt kérdelem: miért? Érted jön, Ágnes, bizonyosan – s merőn nézte meg a leánykát.

– Nem, néni, érted.

– Értem? – de nem harag, csak kételkedés volt a hangjában – dehogy...

A vén cseléd odáig biczegett, a hol ültek s szó nélkül hajolt le, szedegetve kötényébe a széttépett leveleket. Mintha csak a földnek beszélne, úgy morogta: „Én nem járatnám ide azt az urfit, tudom.”

– Ne kotyogj, Sári. Hol voltál?

– Hol? Hát aludtam. Jól esik a vén csontomnak.

Az udvaron, a kertben elhagyott minden. A ház romladozó, a kert útai gyepesek, a fa-ágak összenőttek. Nem dolgozott a Bobori udvarban senki, csak a legszükségesebbet. Ivadékról-ivadékra így volt... A Bobori kisasszonyok el voltak foglalva az emésztődéssel.

– Nem szeded rendbe magad, Ágnes? – kérdezte a néni. – Vendég jön.

– Mért szedje? – morgott közbe Sári s végighuzta a tenyerét a gyermek kék karton ruháján. Így szép a buba, szedje, a kinek kell; s kiért, Jézusom, kiért?

Nem is látszott hallani, hogy szidják, sőt kacagott, mikor Mimi kisasszony otthagyta őt Ágnessel. Leült a gyepre, megigazította a keszkenyőjét s lógatta a fejét.

Oh, be nagy bolondság az nyárfát ültetni a kertbe. Milyen csunya fa az! Szellő se jár, pillangó se repked s a gyenge levelek mégis vágyakozva simulnak egymásra. Egyik sima héju ág átdől lombostól a másra s összeakadnak, összeölelkeznek s sugnak búgnak. Miről vajjon? A levélszár keskeny, rózsaszínű, mint egy csókra való ajak, a derék hajlékony, odasimuló... Egy vágy az egész fa...

Ott inogtak Bobori Ágnes előtt az ágak. Nagyra nyílt szemmel nézte. Olykor felsóhajtott könnyen, a miben több volt a boldogság, mint a bánat... „Ráborulni boldogan, nem ügyelve semmit, suttogni, hogy ne hallja idegen, de senki; és egymás mellett lenni mindig, mig napsugár, és lég van.”

Hiszen megbántotta, gúnynak tette ki. Both Klára elfordult s a Pepe leányok kacagták. De csak egy percz volt... Mégis felgyul az a rózsalevélnyi piros folt az arcán, ha rágondol. Boldog – az jut rögtön ismét az eszébe – milyen boldog, a kit átölelhet, a ki átölelheti őt.

Mint gyermek, úgy látta Dénest, aztán nem addig, mig mint férfival nem találkozott. De hallott róla untalanul. Tudta, milyen kell hogy legyen: és olyan volt. Éjjel, oh, hányszor érezte gyenge derekán azt az ölelő kart, mely olyan hő, mint a tűz s olyan boldogító, mint az üdvözülés.

Ha itt a nyárfák láttára, vagy a levendula kék szemének, az égő szerelem piros bársony csillagának, a hársak leveleinek tekintete előtt omolhatott volna a karjaiba.

– Vele álmodtam – hallszik a vén cseléd gyenge szava, mintha csak az Ágnes gondolatának adna hangot.

– Vele... aztán kiigazítja magát s kérdi: „kivel?”

– A kire te gondolsz, buba.

– Én, Sári?

– A szivedig látok, miért tagadod? Hiszen álmodban is róla beszélsz...

– Mondtam valamit az Istenért, Sári? Hallotta valaki?

Zizzen a bokor, a mint bogár bujkál az ágak között s az is hallszik; Sári nehezen léleklzik s az is hallszik... Ágnes úgy követi szemeivel azt a kórót, melylyel a vén cseléd köröket rajzol az út porába, mint egy megigézett.

Már kétszer járt itt s a kisasszony nem engedte be... Engedelmet akart kérni tőled s azt mondta, hogy megbántott téged s hogy te haragszol s hogy... tudom is én.

Ágnes lopva pillantott fel s kérdezte: „Kitől hallottad te ezeket a meséket?”

– Tőle.

A leány felszökött, mint egy szikra, melyet a szél röpit, s belefogódzott a Sári nyakába.

– Láttad? Te igazán láttad? – lihegte. Beszéltél vele, te... te? Ugy-e hazudsz?

– Ne szorits na, buba. Fáj na. Igazán nem hinné az ember rólad, hogy úgy szorits. Igazán, láttam minden nap, de nyugodj hát.

Éles csengettyű szó hallszott. A kapun jött be valaki. A Mimi kisasszony férfias hangja szól s nyomban rá a kert kis ajtajánál Benkő is látható.

Mimi kisasszonyon egy hosszudereku szürke köntös van, nyakán égő piros szalag s kezében egy violaszál, melyet az udvaron tépett. Sári vigyorgott, a mint meglátta: „Ismerem ezt a ruhát – sugta Ágnesnek – a Bobori Zsófié volt, a ki meghalt. Akkora volt, mint a kisasszony s azért csináltatta, mert szép akart lenni, minthogy egy ur járogatott hozzá... Pedig olyan vén volt már akkor, mint a kisasszony. A menyasszony-köntös is meg van csináltatva, de nem volt szükség reá... Ebből a házból nem szoktak férjhez menni a leányok.”

Benkő úgy be volt mindenfelől szorítva ruhával, hogy szinte kedve volt azt mondani az embernek: „Benkő ur tessék kilépni abból a börtönből...” Minden kegyetlenül fényes és fészes volt rajta, mint egy kigyóbőr.

Mimi kisasszony csupa mosoly volt. A nők mind egyformák, mikor tetszeni akarnak. Ágnes csak köszönt a vendégnek: czipelte magával Sárít.

– Mit mondott? – sugta és hízelt.

– Oh, buba – válaszolt nagy fontoskodva Sári – nem lehet azzal birni. Jaj be mohó. Hogy fogta a kezemet, ezt ni (s a gyermek is utána kapott a vén ránczos ujjaknak) s mondta: „édes néni – így mondta bizony isten – könyörüljön rajtam, hogy láthassam Ágnest.” Én nem tehetem, mondom, mert nem az enyém. „Meg kell kérlelnem,” mondja. Már biza ne bántotta volna, mondom. „Nem akartam,” mondja... Az! buba. Ott beszéltünk a Maros parton a kert végében s adott nekem valamit.

– Mit, lelkem Sári, mit?

– Úgy-e most „lelkem”; hát nem nekem valót adott, hanem hogy adjam oda neked. De sülyedjek el, ha tudom, hol van.

Benkő ott a padon, a nyárfák alatt szétnyujtotta a lábait s unva hallgatta Mimi kisasszonyt, ki csevegett, mint egy kis leány:

– Egész gyermek – mondta Ágnesről – s sokat aggódom érte. Nincsenek szenvedélyei s bubajáték való még a kezébe. Csak nehogy olyannak maradjon. Aztán gyenge, egészen kiűtött a családból; az a fehér színe betegség... Mi mind épek vagyunk, hanem ő az anyjára ütött...

– Az... az... – mormogta Benkő s szemeivel Ágnest kereste, követte.

A gyermek fenn a Bobori leányok sírjánál volt a dombon, a hársak alatt s levelet tartott a kezében: „Mért vet meg? – olvasta tizedikszor a sorokat. Akaratomon kívül sértettem meg, bocsásson meg. Megváltanám minden móddal a hibámat, adjon módot rá. Hát mit tegyek? Ha látni akarom, elutasitanak, pedig mit nem adnék érte, hogy lássam. Ha tudná, hogy vágyom látni, megkérlelni; ha tudná, mennyit haboztam, míg e levelet is irtam. Félek, hogy utál s nem tudom, mit tegyek...”

Sári már nem volt sehol. Odaadta a rábizott levelet s eltűnt. Érezte, hogy felesleges. A gyermek egyedül volt s nézte, mint annyi megfejthetetlen égi jelenést, a gömbölyű betűket.

– És szeret, és szeret – lehelte – és én is szeretem, igazán szeretem, örökké szeretem.

Megfogta a hársfa lehajló ágát, letépte róla a leveleket, kezébe fogta és mondta nekik: „Te...” Aztán ismételte sokszor: „te, te, te” és boldog volt, hogy „te”-nek szólíthatja őket („őt”

szólitotta) és nevetett és felugrott és szétszórta mindenfelé a leveleket, hogy csak úgy röpködtek.

Mimi kisasszony a Bobori birtokról beszélt Benkőnek, mely pocsékká lesz, minthogy nincs erős férfikar a kezelésükre. Pontosan megjelölte a terjedelmüket holdakban, a minőségüket, a kaszálók jóságát, az oldalak termőképességét, az erdők dússágát s bőségét vadakban.

– Hol jár Ágnes kisasszony? – kérdezte Benkő.

– Csatangol, mert gyermek. Jót tesz neki. Ez a kert három hold, a mi ritka városban s bizony, ha férfi volna, szebb lehetne. Hanem élvezetes s bizony, édes Benkő, ebben a csendességben boldogabb az ember... Már mi igazán nem szeretjük a zajt.

Benkő megnézte; valamit szeretett volna mondani. Igen unalmas képe volt s nem hasonlított ahoz a vidám szeretetre méltó czimborához, a milyennek ismerték. Valami teher nyomta a szívét, a minek kimondására készülődött, mert nyughatatlanul mozgott s gyászos tekintettel nézett körül. Egy hét óta járt már a szamár-klastromba s tudta, hogy nevetik érte. Nagy harcot állott a lelkében is... nem tehet másképp. Sokat káromkodott, viaskodott, csak ott volt mégis másnap a nyárfa alatt a padon és hallgatta Bobori Mimit, a vén leányt... A gyermekkel nem tudott beszélni.

– Én valami életbevágót akarok ma mondani Nagysádnak – tört ki belőle.

Mimi kisasszony lesütötte a szemét s zavartan mosolygott.

– Én már nem vagyok gyermek, van is valamim, én nem szeretem a teketóriát és meg gondoltam. Elég az hozzá, hogy Ágnes sem gyermek, a kire ügyelni kelljen... Czifrán ugyan nem tudok beszélni s a menykő üssön belém, ha tudom, mit mondok, de Nagysád kitalálhatja, ha akarja...

S mikor Benkő már majd-majd megrekedt a szavak posványában, megkönnyebbülten lélekzett fel, mert Ágnes vigan szaladt végig az ösvényen s szokatlanul zajosan futott a megzavarodott nénihez, helyet kérve magának a leülésre.

– Mert nagyon, nagyon el vagyok fáradva – lihegte – nézd, alig állok s csupa tűz a fejem.

A néni indulatosan huzódott félre s eltaszította a gyermek kezét. „Soha sem jöhetnél rosszabbkor” – gondolta.

A társalgás megakadt. A gyermek azt kérdezte Benkőtől: „Nem nézi-e meg már egyszer a kertet?” – mert vágyott egy társra, a kinek beszéljen akármit, csakhogy sokat. Benkő felállott s dicsérte a fákat... „Nem jössz-e te is néni?”

Sári is ott volt, és kullogott a menet után. Mimi kisasszony hátramaradt egy fordulónál, s mint egy kánya a prédájára, úgy csapott a vén cselédre.

– Mit forralsz, he! Valami jár a fejedbe, látom, ügyelj. Mi lelte Ágnest, hogy úgy vihog s szökdös, te csináltál valamit. Tudom ki vagy, Sári; emlékszem, mi voltál ennél a háznál, ügyelj a nyelvedre. Te szerető fogdosó, te kopó, bolonditod azt a gyermeket? Zsófi már por, nekem nem kellettél, a gyermekekre én ügyelek... Véniségedre dobhatlak ki...

Sári kinyitotta a szemét s gonoszul nézte meg Bobori Mimit: „De nem lehet, kisasszony – mondta – de nem szabad.”

– Ügyelj a nyelvedre, hé!

– Mért ügyeljek – bökte ki Sári s megszegte a nyakát – mit csináltam? Azt hiszed, hogy Benkőt ajánlgatom a leánykának? Kell is annak. Senkit sem, de mi lelt téged? Na né!

A leányka sietve ment Benkővel. Olykor megállott lélekzetet venni. „Fáradok hamar” – mondta s mosolygott. Egy négy levelű lóherét kapott s zajosan örvendett; a vadszöllő piro-

sodó lombjait dicsérte s lehajolt egy hangyaboly előtt, a melybe valami szemetet czipeltek be nagy erőlködéssel.

– Milyen szép: az egész világ szép.

– Fogadjon el barátjának – mondta kérő hangon Benkő – higgye meg, hogy soha sem volt jobb barátja; legyek mindig az eszébe, mikor szüksége van valakire.

Ágnes csodálkozva nézett rá és mosolygott.

– Köszönöm. Mi kellene nekem? Nézze, hogy hintázik ez a fűszál a hangya alatt. Oh, be szép. Ágnes a kertajtóhoz lépett s kinyitotta. Hirtelen mást gondolt, becsapta és háttal nekítámaszkodott.

– Ne menjünk ki; nem akarom.

Az jutott eszébe: „Hátha Dénes van a bokrok között...”

IV.

Dénes Bényén volt, egy kis csendes erdőölelte faluban. Lakásául s örökös tulajdonául volt kijelölve a régi nagy nemesi ház, elől oszlopos tornáczával, emeletes zsindejtetejével, tölgyfa-rámás ablakaival s kongó széles szobáival. Üres istállók s magtárak voltak a ház két oldalán s vén kopasz tetejű tölgyek s megtördelt fenyők előtt. A gyepes udvaron bokrok s kiemelkedő cifra galambház.

Az nap látogatói voltak a bényei háznak. Az öreg Csete jött Both ural, Izseppel s néhány megyei notabilitással, hogy ünnepélyesen nyujtsa át Dénesnek az okmányt, mely Bénye örökös urává teszi őt. Sok falusi is jött fel az udvarba az új uraság instellációjára és a kilátásban levő dinom-dánomra. A pesti gavallér is megérkezett, hogy ujjal végbúcsut vegyen a kedves társaságtól, minthogy már visszavonhatatlanul meghatározott terminuson visszaútazandó a fővárosba.

Izsepi mindjárt az érkezéskor kegyesen megveregette a Dénes vállát, biztatva, hogy olyan képviselőt penderitend belőle, mint a pinta, ha ugyan nem szándékozik a kedves Dinike állandóan ilyen martyr ábrázatokat mutogatni, mint a milyené szigorgatja ez idő szerint a czipferblattját.

A kacskaringós mondat arra vonatkozott, hogy Csete Dénes egész a levertségig komoly volt s unni látszott az egész társaságot.

Az öreg Csete (ezuttal piros nyakkendőt és fekete kabátja zsebéből kilátszó kék selyem zsebkendőt viselt) egy újabb nagyobb szabású zenei kompozíciót dugdosott magánál (egy francia négyest hat szakaszban katonai trombita jelek felhasználásával) s igen várt az általános jó hangulatra, hogy gitár mellett bemutassa. Egészen izgatott volt tehát, hogy fia gátolja a társaság bimbozó jó kedvének kinyílását.

– Mi lelt, kérlek? Mi bánt? Házigazda vagy itt, nem temetés-rendező.

A mondat utolsó felét hangosan mondta, hogy mások is hallják. Bárha a fiát bántotta vele, de csinos élcznek találta, a melyik hatást csinál.

– Bántja valami a gyereket – magyarázta Both ur Izseppinek, ki vállat vont. A pesti gavallér lógatta a fejét, igenelve a Both ur szavát s fanyar arcot vágott, azt fejezve ki vele, hogy ő tudja a baj okát.

– Nem veri az dobra – mondta Both ur feleletképen a gavallér rejtelmes integetésére, kit rögtön elfutott a vér, a miért őt dobnak nézik.

– Bocsánat – selypítette – bennem nem szokás kételkedni. Ha én állítok valamit, hát állítok és a férfi mindig férfi. Igen is Dénes urat a helyzete bántja és az uralkodó modor. Benkő ur betyármód sértette meg fiatal barátunkat, mire lovagias elégtételt valánk szerencsések kérhetni, a dolog természete szerint, mit mondott ur jónak látott saját módja szerint megtagadni, botot mit emlegetve. Azon kijelentésünkre, hogy insultálni fogjuk, oly durva volt, de oly durva...

– Sic? – kérdezte kacagva Izsepi, mutatva lábával az ajtót.

– Azt szerettük volna látni – felelt büszkén Bálinth, a pesti. Ez bántja Dénes urat s az általános modor, melybe nehéz nekünk beleszoknunk.

Meghajolt és ellejtett. Izsepi azt mondta utána: „a majom” s hogy bebizonyítsa, mennyire nem hiszi, a mit hallott, hangosan kezdé dicsérni Dénest.

– Az már ért valamit, az az ölelés igazi ügyes fogás volt. Csinos tréfa, ügyes legénynek való – és csettentett a nyelvével.

A tárgy oda volt dobva – mint egy koncz – a társaságnak. Mind nekiestek. Mindenki emlékezett fiatal korából valami ilyen derék vagy égbe kiáltóbb „stiklire”. Both ur is elmondott egyet és hozzátette:

– Úgy volt biz’ a, csakhogy az én tréfám nem Boborival történt, hanem olyan leánynyal, a kivel virtus, bárha elismerem, hogy Bobori Mimi szép gyerek volt a maga virágjában s bolondul rátartó. Királyné, urak, királyné! Nem is tudom, hol vett annyi ügyességet az a Bobori... Tudna arról sokat mondani, a vén róka Csete, ha akarna.

Az öreg Csetének hízelt nagyon, a mit mondtak s ravaszul mosolygott s törülgette a bajuszát a tenyerével. Mind kacagtak s többfelől hallszott: „vén bünös”, „alamuszi kujon.”

– Jól tettél, öreg – kiáltja Izsepi – legalább meguntam benned teljesen Mimi az egész férfinenet. Husz esztendő óta nem kellett annak férfi, pedig olyan a vére, mint a többi Boborinak. Odaomlik egy szóra a kitárt karba...

A megeredt zajba lassu kérdő hang hallszott. Dénes mondta: „S ha elvette volna apám Bobori Mimit feleségül?”

Csend volt egy perczig. Akkor Both azt mondta: „Hát bezárták volna apádat a bolondok házába, mint a ki nem tudja mit tesz, mikor egy Boborival akarja butítani a familiáját. Ez természetes...”

– Hátha szerette?

Össze-vissza feleltek: „Hiszen lehet azt szeretni... de hát, feleségnek? kaczagás.” „Hisz ez természetes.”

Csete ur gyanakvólag nézte meg a fiát s ügyelte akkor is, mikor a társaság tovább beszélt. Mindenki igyekezett elmondani egy-egy Bobori történetet, minthogy az ő nevük került épen szóba.

Csete Dénes felkelt s kiment a teremből. Lovat nyergeltetett, egy pár sort vetett papírra s otthagyta a társaságot. „Mulassatok jól – irta az apjának – nekem a fejem fáj.”

Zúgott a feje a hallottaktól. Úgy rágódtak azok ott nála nőn, nőbecsületen, mint a „pománián”, mely az útszélre van kitéve s mindenki beleharaphat. Izgatott volt. Mért épen a Boboriakat szólják? Mit vétettek azok?

Felsóhajtott s ráütött az állatra, mely vágatva indult a hegynek. Nincs neki joga elitélni azt, a ki hitványul beszél a nőről. Ő hitványul tett.

Tűrhetetlennek érezte a helyzetét. Huszonnégy éves volt, tele édes reményekkel. Tanult s aztán haza jött, hogy helyet foglaljon a megbecsülni való emberek közt. Ime egy ostoba tett, a miért le kell sütni a szemeit neki, ki emelt fővel akart járni.

Oh, nem szereti Ágnest. Hogy is szeretné, mért is szeretné? Miért, miért?... és vele foglalkozott mindig. Mit gondolhat róla? Olyannak tartja-e, mint a többi, az egész világot... vagy roszbabnak még? Mindenre indulatos volt Dénes, magára leginkább.

Volt valami benne a középkori lovagból. Minden fiatal emberben van. Magas mértékkel mérni a nőt, a makula nélkül való szent szűztől s édes anyánkkal vett mértékkel. Elmult századok romjairól leng át ez a szellő hozzánk s az ember, a míg fiatal, megérzi. Csak míg fiatal... Más szél fúj most.

Csend volt. A nap ment le s tenyérnyi foltokban fényesítette meg a sárguló gyepet. Az égerbokrok hosszú árnyéka lefeküdt a néma mezőre s az erdő bükkje széles sötét fátyolt terített a virágos dombra. Csak az árnyat, csak a karikákban leszálló sárga levelet látta Dénes s ingerelte minden.

Valami nagy ostobaságot, vagy egy hős tettet szeretett volna elkövetni; szívesen verekedett volna. Gyűlölte magát s haragudt, hogy nem tud felejteni. Ébren, álmában látja Ágnest s a jelenetet ott a tóparton s izgatott: mért, hogy a föld olyan közönyös és néma; mért, hogy a virágok színesek s a bogár zümmögő.

Neki le kell sütnie a szemét Benkő előtt, őt megdicséri Izsepi... Minden ellene van. A vére felfutott a fejébe. Verte a lovat és vágatva haladt az erdei úton.

Néha valami édes boldogság-félét is érzett. Annak az órának emléke érintette, melyet beszélgetve töltött el Ágnessel s tán az ölelés is... de elborította rögtön a keserűség. Tán nem szerette Ágnest, de rá kellett gondolnia szüntelenül s úgy érezte, hogy megőrülne a boldogságtól, ha karjaiba zárhatná, átölelhetné még egyszer.

A vén cseléd, kinek levelet adott át, biztatta. Nem hihetett semmi jót... „Utolsó próba a mai – mondta – s ha nem láthatom ma sem, ha nem láthatom...” és minden szörnyűséget végiggondolt, mit fog ő akkor tenni.

Letért az útról, mikor az erdőn át a völgybe ért és a Maros parton ment. Lova tajtékozott és meglassult. Olyan gyorsan repülte át az utat, hogy alig esteledett, mire a városig érkezett. A Maroson túl a kertek kezdődnek... oda rug a Bobori ház kertjének vége is.

Az ezüst nyárfá levelei kifehérlettek s a tiszta kék víz simán suhant kavicsos ágyában. A város zaja úgy hallszott, mintha egy felzavart bogárfészek zsongana. Szekerek dörögése morajlott s tehenek bőgése hangzott.

Dénes leszállott a lóról, óvatosan ment a kertek végén a bokrok között s neszelt minden hangra. A barátok templomának éles harangja csendült meg s aztán minden templomé. Estére harangoztak. Szörnyű hosszúnak találta Dénes a kongatást s utoljára, mintha minden hangot az ő fejéhez vertek volna, olyan izgatottan hallgatta. Fiatalságának egész hevesége kitört. Tördelte az ágakat és lármásan járt-kelt. Megállott a Bobori-kert kapujánál s átnézett a hasadékon.

Egyszerre halk beszédet hallott; az Ágnes hangját.

– Nem, nem lehet, édes Sári, nem tehetem. Illik-e az? mit mondanának? nem, nem.

Ingadozó volt a hangja, kérő és félénk.

– Hiszen akartad, buba – szólott halkan a vén cseléd – megígérted s aztán vár reád; oh, hogy vár szegény. Aztán csak két szót szól, engedelmet kér s punktum. Látni akar, hát mi rosz van abban. Bebocsássam, mi?

– Mit tegyek, mit tegyek istenem? Tudom, hogy hiba, Sári – rebegte – engedné-e te a leányodnak?

Dénes izgatottan fogta meg a korlátot. Majd elkiáltotta magát. Ágnes vonakodva bár, de az ajtó felé lépett. Egyszerre mást gondolt; félve mondta: „Nem léphetek ki ezen az ajtón, nem tehetem” s visszafutott az úton. Dénes átvette magát a korláton.

Akkor a Mimi kisasszony hangja hallzott.

V.

– Végezzünk, Sári, izibe – lökte ki. Te Ágnes bemégysz. Van-e ott valaki? – kiáltotta az ajtó felé. Ha Csete, hát gazember s kitelik tőle, hogy ott leskelődik. Siess Ágnes, nem neked valókat mondok. Te itt maradsz Sári. Végezzünk. Ne húzodj, nem ütlek meg...

Várt, míg Ágnes remegve futott el; meglobálta a fejét a zajra, mely a kert végéből hallzott, ügyelte a messzebb-messzebb távozó léptek neszét, de merőn nézte a vénasszonyt s rátette nagy csontos kezét.

– Szerettem, megcsaltak – mondta tompa, nyomott hangon. – Vén lettem, csuf lettem, kaczagás lettem... Vagyok olyan, mint más; mi rosszabb rajtam? a szemem, a szám, a formám, az eszem? Ismertem a ránk vetett átkot, két néném közt nőttem fel... tudod. Küzdtem ellene. Szép voltam, ügyes voltam: mit használt? A néném nem ügyelték, nem bánták, ha beszélnek róluk. Bele voltak fásulva... szégyenlem, szégyenlem... Olyanokat tettek, hogy hire ment a rosz vérünknek... Kopójuk voltál, tudod. A világ mindent megtudott rólunk, a mi kacagni való... Szerettem, tudod... Azt esküdte Csete, hogy ő is szeret. Verje meg az isten. Elhagyott, mikor jegyesek voltunk. Azt mondta: „a világért, az emberekért, a kényszerítésért...” én tudom, hogy nemcsak a hiúsága volt az oka. Csak birni akart, mert olyan vagyok én is, Bobori vagyok, s ha másképp nem jut hozzám, hát a házasságig licitál... Nem estem el; nem rosszabb a vérem, mint másé, megmutattam. Az egész világot utálom; a Csetéket jobban, mint az egész világot... Az én életemnek nem volt reád szüksége, te szeretőkopó, te, a ki nénémnek szolgáltál. Ki mondja, hogy rosz a vérem, ki meri mondani Ágnesről? Felnőtt, olyan tiszta, mint a harmat. Megenyhültem volna, ha vele visszaadhatom a kölcsönt Csetének, ha belevesz Csete Dénes s Ágnes úgy keseríti meg az életét, mint a hogy ők megkeserítették az enyémet. Mert így tett volna, mert nem is tud szeretni... És te – és kicsattant a hangja egyszerre Mimi kisasszonynak – és te szeretőt akarsz csinálni belőle, te rongy, te aljas... és egy Csetét akarsz ide hozni szeretőjének... Ott az ajtó, a hol be akartad vezetni – ki azon! ki most mindjárt. Be sem lépsz többet a házba. Ott, ott... a míg birok a haragommal.

Szinte fuldoklott. Egy huzomba beszélt, lihegett s mutatott a kezével az útra.

Sári meg sem mozdult.

– Itt vagyok én is itthon – mondta hidegvérrel – nem kergethatsz el.

– Nem kergetlek, de ki foglak dobálni most mindjárt.

Sári megfogta a kinyújtott kezét.

– Ne mozdulj.

– Ne érints.

– Egy a vérünk, nem vagyok cseléd.

– Kopó vagy, átok vagy.

– Bobori vagyok... Nincs nevem ugy-e, mert Bobori Zsófi nem adott, de az övé vagyok, a pora is megmondaná, ha megkérdeznéd s jussom van itt... Kopó voltam... parancsoltatok.

Te nem, te nem, de mért rivallsz reám. Én is szeretem Ágnes... mit tettem? Ő szereti a fiut s a fiu is őtet, mért nem hagyod? mert irigyled, mert irigyled.

– Hazudsz.

– Odadobnád a gyermeket a boszudnak, de nem lehet, de nem szabad... Jó voltam, üztetek, cselédnek tartottatok, most szememre veted... Nem megyek innen, nem. Mit tettem?

Bobori Mimi felemelte a kezét s mutatta az ajtót. Csak úgy szakadt ki belőle, mintha éles késsel vágnák fel belsejéből: „Ki... ki innen: kidobatlak...”

Sári megnézte, s mintha valami gonosz jutott volna az eszébe, hirtelen megfordult.

– Ne hivasd a cselédet, elmegyek a nélkül is, látlak, még el nem felejtssz – s olyan szaporán, hogy alig várta volna tőle az ember, ment végig az úton; a kaput bezárta erősen.

Végigment a Maros-parton s a város utóján a vámos háza előtt állott meg. Megdőlt a karfához s a vámfizetésért megálló szekerek mindegyikét megkérdezte: „Hova megy, bátya?”

Egyik azt mondta: „Bényére.”

– Vigyen oda engem. Megfizetik kendnek.

VI.

– Durva a formám, ugye – mondta Benkő csendes, kérő hangon Ágnesnek s faragatlan vagyok. Nem is bizhat bennem senki, pedig olyan tudnék lenni, a milyennek akar. A milyen voltam, hát voltam, de nem is tudom, most milyen vagyok, csak... ha megmondaná a bánatának okát, isten ugye’ de nem esküszöm, hanem szétszedném a világot, hogy segítsék rajta. Persze, hogy kikaczagna engem mindenki, ha hallana s úgy-e nem is bizik bennem maga sem s nem mondja meg: mi bántja.

– Semmi, semmi bajom – felelte Ágnes s lesütötte a fejét.

– Ne csaljjon, Ágnes, meg, fonnyad, látom, hogy fonnyad. Hát tudtam én eddig kérni... dehogyan tudtam, de látja, kérek most. Megkeresném a bánata orvosságát.

Úgy kért, hogy kerek arcza kipirult bele. Az ujjait mind ropogtatta s néhányszor fel- s leemelte a kalapját, hogy hűljön az agya.

– Akartam is – akadozta Ágnes – de a néni... Én tudom, hogy a néniért se tenné meg, a mire kérem.

– Mit Ágnes, mit? – unszolta Benkő.

– Azt hiszem, már elmondta a néni. Hiszen úgy-e mindent elmond. Úgy-e már mindent elmondanak egymásnak?

– Mi, Ágnes? – s Benkő kissé ijedt csodálkozással ismételte: „Mi együtt Mimi kisaszszonnyal... mi?”

– Igen – Ágnes felnézett, mintha igen természetes dolgot mondott volna – és úgy hiszem, úgy tudom... Aztán nem is szólhatok ezért.

Összehuzta az ajakát, rákoppintott néhányszor a padra, melyen ültek s egy ölébe gördült levelet ingerülten dobott el.

– Aztán nem is tudom, mire kérjem. Érzem, hogy rosszul bánnak velem, s hogy az nem is lehet másképp. Néha sirok, mert gyermek vagyok, aztán álmodok valami kedvest s szeretnék nevetni, de nem lehet. Aztán nem is tudok semmit s nem is hiszem, hogy kérni tudjam valamire.

Egy könyve perdült le: feltörölte hamar s megsimogatta homlokát.

– Tudom, hogy beteg vagyok s az egész dolog csak betegség. Hamar kifáradok, a néni soha nem fárad s nyughatatlan vagyok, a néni soha sem nyughatatlan... De igazán kérhetem valamire: de igazán?

S hirtelen odafordult Benkőhöz, megfogta a figyelő ember bütykös ujjá hegyét, mosolygott s sugta érdekelve:

– Mit tud Csete Dénesről? Szeretnék valamit tudni róla s mindjárt megnyugodnám. S nincs senkim. Ugy-e már elfordul, látja, már haragszik... látja.

– Én... én – dadogta Benkő – én tudjak meg valamit arról... arról a...

– Egyszer – folytatta izgatottan a gyermek – egyszer a néninek is említettem, nyolcz nappal ezelőtt, a miután Sári elküldte, pedig én nem csináltam semmi rosszat s Sári sem, csak jót akartunk tenni. Azt kiáltotta nekem a néni: „hát mindenkinek el kell kárhozni, a ki Bobori...” Hát bűn az, elkárkozás, ha róla beszélek? Hát akartam én valami rosszat?

Az ajaka rezgett s a szemében meggyült a köny. Elfordította fejét s látszott patyolat nyakán egy pár kiduzzadt s tánczó ér... Hirtelen felkelt, kötényt megrázta s intett Benkőnek, hogy maradjon.

– Úgy is jön a néni mindjárt – mondta és elfutott. Sirni akart, hogy ne lássa fűn-fán egyéb a könyét. Nem tudta mért, de fájó, kinzó keserűség öntötte el. Végigfutott a kis ösvényen a Marosra néző korlátig s odaajtette homlokát a deszkákhoz és zokogott.

– Kicsi, te – hallzott egy suttogó szó kívül – én vagyok, Sári. Itt leslek téged egy hét óta mindennap, sok sok mondani valóm van.

– Te... te – kiáltotta kitörő örömmel a gyermek – te vagy Sári. Oh lelkem egyetlen, drága Sári, nyujtsd ide az ujjad hegyét itt a hasadékon. Az ajtó be van zárva s nem ölelhetlek meg.

– Egy hét óta ügyellek... beteg voltál? Engem elkergettek, látod, érted, de jó helyt vagyok. Hát a nénéd hogy van? Nem haragszom rá. Sugnék valamit neked...

A gyermek reszketett s lábhegyre ágaskodott, hogy jól láthasson ki; tapogott, futott erre-arra, kezeit, mint egy madár a szárnyát, kiterjesztve.

– Én beteg vagyok, a néni nem beteg, nem látlak jól Sári, oh... s megrázta az egyik deszkát, mint a hogy a kaliczkába zárt madár megtépi a drót rostélyt.

– Ő is beteg – sugta Sári – tán nem is él sokáig. Csak téged kíván, téged nevez örökké. Oh, hogy szeret, te; meg sem érdemled. Milyen drága ember az; nála lakom... Halálosan beteg Dénes, soha sem fogod látni.

– Beteg, beteg – nyögte Ágnes – „beteg” – sikoltotta. Mit tegyek, istenem... Beteg s én nem láthatom – és keskeny fehér kezeibe rejtette arcát és kábultan dőlt a nagy magyaróbokorhoz. Madár rebbent fel az ágak közül s Ágnes is felriadt.

– Kimennék innen... odamennék hozzá – mondta hévvel – elvinnél-e, Sári, oda vezetnél-e? Látni akarom, akarom, akarom, most mindjárt – és kiáltott.

– Csendesen kicsike, meghallják.

– Beteg s te most mondod, most mondják nekem. Titkolták, ámitottak... Beteg...

– Csendesen; megtudnák s nem eresztenének. Este, kicsike, eljövök érted. A mint szürkül, elviszlek, ne félj semmit. Csak csendesen; én elmegyek, nehogy meglássanak.

– Ne menj el, vigy magaddal most, lelkem Sári. Látni akarom, meghalok én is, ha nem látom.

– Ne... ne, kicsike, visszajövök szürkületben, bizony isten visszajövök. Nem megyek el a városból, várlak s ide jövök vissza...

Elment, végigbaktatott a kertek mellett az ösvényen s az első háznál megállott.

– Jön, urfi – kiáltotta be az ablakon – jön ma este.

Csete Dénes felszakította az ajtócskát és kilépett.

– Láthatom hát, nem csaltál meg; végre. Oda mehetek, szól-e hozzám?

– Eljön ma este hozzád egyedül velem.

– Ki jön, ki?

– Ágnes.

– Hozzám jön... ki mondta? Hazudsz.

– No hát haragszik tán érte az urfi? Hát ide jön, én mondom.

– Ah – s e sóhajtás olyan volt, mint egy boldog álomból felébredőé – hát olyan Ágnes is?
– Olyan? Mit akar. Azt mondtam neki, hogy beteg az urfi, hogy haldoklik s eljön, meglássa... Mit akar? Oda nem lehet menni, arra ne is gondoljon. Úgy akartam én is... Úgy igazán, de nem lehet, mert a kisasszony dühödött. Veszett, indulatos vér a Bobori...

Dénes közbevágott.

– Gaz csaló vagy, hazugság minden lépésed... Azt hiszed, megengedem, hogy eljőjön, hogy hozzám jőjön Ágnes. Alattomos vagy, utálni való.

A vén asszony lesütötte a szemét s hallgatott. Néha morogta: „Bolond” s beballagott a házba.

Körül csend volt, csak egy őszi szél vágott néha fodrot a kék vizen s rázta meg a faágakat és egy pár kutya ugatott.

Mégis – gondolta Dénes s járt-kelt – mégis hát mi lenne, ha eljönne?... Jóvá tehetném... Oh, jóvá tudnám tenni, csak lássam.

Szerette-e vagy csak vágyott utána? Megcsendült a fülében, a mit Both mondott: „bezárták volna apádat a bolondok közé, ha Boborit vesz el.” De hát a világ őrült... az legyen-e Dénes is?

Hátha csak a tiltás ingerli? vágyainak tápot ez ad? Nem... Édes érzéssel telt el s érezte, hogy több ez a vágynál.

De gyermek Ágnes. Nem gázság-e az út, melyen hozzá csalják? Jóvá teheti-e?

Hogy mer eljönni? Egy perczig benyilalt az agyába: „Bobori vér”, a másokban: „szeret, mindent feledve szeret.” Szeretheti-e?

Mégis... Szeme kigyult s felderült az arcza...! oh, ha magához szoríthatná. Vágy ez mégis.

Vivódott, gyötrődött. Leborult a ház előtti padkára s fejét kezébe fogta. „Mit tegyek, mit tegyek?”

Egyszer, mikor már alkonyodott, felszökött ültéből s mint a kiben elhatározás érlelődött meg, mondta: „Úgy lesz, úgy...” s belépett Sárihoz.

– Roszul tettél, hogy hazudtál, de nem változtathatod meg... Én előre megyek Bényére haza s várlak.

– Vele?

– Ágnessel.

A szél mind erősebben fujt. Olyan suhogás, sziszegés volt a fák között, mintha felhőnyi nagy szárnyu madár-sereg rebtent volna fel, zajongva szelve át a léget. Időnként szitált is az eső s a szél úzta a cseppeket s a Sári arczába verte, ki összegubanczolodva várt a kert végében.

– Én is Bobori vagyok, csak hogy a bűnötök – morogta. Elülöl... Oh, hogy fogsz harapni, tépni, rágni, mikor megtudod hol van Ágnes. Mit akarsz vele?... Bobori... úgy sem lesz

asszony. Azt hiszed, olyan gyámoltalan vagyok én is, mint a többi, a kikről töltelek hallottam beszélni, a kik azok voltak, a mi én s engedték, hogy elűzzétek? Úgy... úgy...

És félrehuzta a száját s félszemmel nézte a varju-csoportot, mely verekedett, kergetődzött a berekben, tulkiálta a lombok zaját.

Szürkült, mikor a leányka kilépett a kis ajtón. Hajadon fővel volt, a hogy a szobából jött ki, de futott s néhány rózsaszín folt ült gyenge arczán.

– Hamar, Sári... fussunk – lihegte – a néni benn a szobában és Benkő is... ott hagy-tam... Merre?

A szekér ott várt a vámnál. Sári kezénél fogva vezette a gyermeket. Suttogott egyet-mást; aranyosnak nevezte, drágának, édesnek.

Ágnes kérdezte: „Rég beteg, szenved úgy-e? Láza van, úgy-e, nekem is van.”

– Te kicsi – hízelt a vén asszony – te neked szőrös lesz a szived. Azt hallottam s nem mese, hidd el, hogy bátornak, hősnak szőrös a szive. Neked is szőrös...

– Oh, be lassan haladunk.

– Hegynek megyünk, kicsi.

– Messze van?

– Csak az erdőn tul.

– Oh, azon is tul? Fázom.

S reszketett. Összébb huzódott, a milyen kicsire csak lehetett s megtapogatta olykor arczát. Keresztbe tette mellén a kezét, hogy meleget tartson, majd ujjá hegyét harapdálta és hallhatóan lélezett.

Az erdő zúgott-bugott. Külön hangja van minden fának. A bikk dörmög, a gyertyán sziszeg és sir, a hárs suhog s nagy ivекbe himbál. A bokrok alacsony ágai rácsapódtak a száraz levelekre s olyan sziszegő hangot adtak, mint a gyíkok. A hegytetőről a falu gyertyavilágai látszottak, mintha a csillagos ég egy tenyérnyi darabkája hullott volna le a sötét völgybe.

– Azt fogom neki mondani – tépelődött Ágnes – hogy: ne haragudj, a miért eljöttem, de nem tehettem másképen. Tudod, a mit ott, mikor először láttalak, beszélte nekem Kemény Ilkáról, a szép anyádról, olyan vagyok én is... tudod ő is elment ahoz, a kit szeretett, nem bizta senkire a világon. Ha beteg vagy, én ápollak s veled megyek, ha te... ha te...

Ha te meghalsz – jutott az eszébe és sirt.

Reszketett a hidegtől és nógatta a kocsist.

– Oh, mond Sári, hogy siessen. Hiszen odáig csak siethet...

A két ló vágatva rohant a lejtőn; csakhogy csattogott a kerék. A szél szembesívitott és csapdosta a permetét.

Benn a faluban nagy komondorok rohantak ugatva a lovaknak s kaptak az őrülden forgó kerekéhez. „Ki az, ki az?” – hallzott egy pár hang. „Ho, leversz valakit, bolond” – kiáltotta egy elkésett munkás s utánuk hajította a botját.

Alig tudott leszállni Ágnes, mikor a bényei ház tornácza elé értek. Mintha meg lett volna meredve minden izma.

Mikor az ajtóig ért, megállott. Körülhordta a szemét a tölgyfa cifrázatokon, a magas fehér falon s ráhullott az ajtóféltre.

– Félek – rebegte szorongva – félek.

– Mitől, kicsi? nyisd meg.

– Félek most – suttogta – nem bir a lábam.

Benről hangok hallszottak. Egy éles, parancsoló szó mondta: „Követelem, hogy elé-álljatok, te is asszony, ti is leányok, Biri és Tóni... Ide álltok mellém s itt fogadjátok tisztes-séggel, becsülettel. Ne merjen ellenkezni velem senki, mert olyan leszek, mint a vadállat.”

Sári megnyomta a kilincset. Benn a világos szobában, közben állott a Pepe familia, a durczás képű asszony s a két leány. A mindig alázatos, csendes Pepe bácsi haragosan nézte őket s hogy úgy megszegte a nyakát, majd olyan magosnak, de sokkal erősebbnek látszott, mint felesége.

Ágnes betámolygott. Álmodt lát, úgy hitte. Dénes előtte állott épen és feléje ment.

Tiltólag nyujtotta elé a karját.

– Ne... ne érintsen – lehelte s mozdult kikékölt ajakkal.

Összerogyott volna, ha nincs úgy fellázadva Dénes ellen.

Ide csalt – villant meg a fejében – közönséget is hozott, hogy nevéssenek.

Kézét előre tartotta, szemkarikája kitágult s arczczal bukott volna a földre, ha Pepe bácsi fel nem fogja.

VII.

– Csendesen – intett másnap a szolgál egy béres gyerekeknek, ki csattogtatva hajtotta az ökreit és füttyölt: „a Nagyságos asszony beteg.”

– Csendesen – riadtak rá a libákra, melyek gágogva lubiczkoltak a kut mellett a vízben. Csendesen, éneklő madarak ott a mohos fedéltetőn; csendesen libbenj falevél, fond hálódát pók: a nagyságos asszony beteg. Ne ragyogj úgy nap – bánt a fényed; ne illatozz rezedá – nehéz a levegő úgy is...

Az ablakokon függöny fogja el a világosságot, az udvaron némaság van s a tornáczon végigsuhanó asszonyalakok nesztelenül járnak, mintha szunyogszárnnyon szálló pehely vol-nának. A nagytiszteletű esperes egy oszlophoz támaszkodva nézi fontos arczczal a körmét; Pepe bácsi az udvar sárguló gyepén sétál.

A nagyságos asszony beteg.

Délután kocsi zörög be, Bobori Mimi száll le róla, mint egy sötét felhő és Benkő a kaczor gavallér.

– Csendesen, a nagyságos asszony beteg – mondja a szolgál.

A kisasszony kiált: „Ki beteg? Uradat akarom látni. Elé vele, ha a földbe ástátok is.”

– Gazember – riad rá Benkő és megrázza dühösen a vállánál fogva – hol az urad, gazem-ber, megfojtalak.

– Ki jött ide az este – kiáltja Mimi – látták a vágatató szekeret a faluban. Ne hazudj, ne merj hazudni.

– Lassan, Nagysád – nyögi az alázatos Pepe ur odakullogva – halkan, instálom Nagysádat, a Csete Dénes ur felesége beteg.

– Úgy – mondja kikelt képpel, epével Benkő – úgy. Te is beállottál a bandába, Pepe?

– Instállak, nem banda... instállak, halkan... Beteg, becsületekre s kérd nevemben ő nagyságát is a mérsékletre s parancsolj besétálni. Ő Nagysága helyen lesz ott, mert a felesé-gem ebben az órában ment haza.

– Ki az hát – riad fel Mimi – ki az az asszony? Mióta nő Dénes? Miféle komédia ez?

– Ma reggel óta nő, ott az esperes ur megmondhatja... Ágnes kisasszony, a nagysád Ágnes kisasszonya, a kit méltóztat tudni... Itt esküdtek meg s beteg...

– Alávalók, gazok – rivallja Benkő s két szökésben a tornáczon van.
– Öcsém, Benkő, mérséklet és becsület az igazi gavallér ajánló tulajdonai, melyeket melegen ajánlok neked is – inti az esperes ur.

– Eh, hagyjatok engem.

Benn azonban a szobában csendesebb lesz Benkő és Mimi kisasszony. A némaság megfogja az indulatukat. A nagy szoba – hova Ágnes nyitott be az este – üres, csak a zöld függönyön beszűrődő napfény tánczol egy pár puderes haju katona ős képén a falon, meg a keresztbe rótt lábu asztal tetején.

Mimi kisasszony a neszfogó szőnyegre lép s Benkő is megáll. A belső szobába nyíló ajtó tárva, s Dénes sápadtan közeledik küszöbéhez. Nem köszön, csak ujjait szájára illeszti s bánattal tele komolysággal kér csendet.

A kisasszony rá sem néz; szeme Ágnesen pihen meg, ki egy nagy bőrös griffmadaras karosszékekben vész el.

Belép: Benkő kinn marad. Hallja a gyermek halk szavát:

– Néni, néni, nézd én az övé vagyok. Ugy-e nem haragszol... Én akartam, én jöttem. Ő nem is hívott. Lelkem...

– Adja a kezét, én uram – s mert boldog, hogy mondhatja, ismétli: én édes uram. Ne haragudj néni, én nem tudok felkelni, hogy megöleljelek – s sugta – nem tudok járni, valami történt a lábammal.

Benkő visszatántorog a tornácra. Az esperes, ki vár, eped már valaki után, a kinek elbeszélhesse a nagy eseményt, mely őt érte, ott terem mellette.

– Barátom Benkő, ez nagy dolog. Éppen ittunk az este, midőn Csete Dénes ur beront hozzám s azt mondja: jöjtek. Mért, beteg van? Nem, egyéb, egyéb. Első a kötelesség s én feledve mulató barátaim kedves körét, indulok. Hát itt van Pepe. De ha te láttad volna Pépét, az nagyszerű barátom. A felesége nem akart itt maradni, mert tudomást vett, mi történend e helyen, s a leányok sem akartak maradni. Pepe, mit tett barátom? Ráivallt a feleségére, pedig tudjuk barátom, tudjuk stb. „Én parancsolok” – kiáltotta – itt maradtok és egyéb pogány szavakat. Maradtak, barátom. Érkezik azonban a kis lány, a Bobori. Félholt, barátom, a hidegtől: úgy jött könnyű szerrel. Nem is rendes dolog ez. Na most, Dénes öcsém, mondom én, csak nincs szükség reám. Rögtön van, kell hogy legyen, mondja ő. De a leány lázba van, de fázik, melegszik s az isten tudja mi. Már várunk reggelig. Várunk. De te nem hallgatsz reám, Benkő öcsém. Elég az, hogy össze kellett bizony adni azokat. S te! asszony lett a Boboriból. Nem gyönyörű ez? De hiszen lesz is ott zavar, várj csak...

Benkő otthagya a papot s a szobába lép. Ágnes meglátja, s hozzászól:

– Oh, Benkő ur is itt van – mondja s arca csupa láng lesz. Egy kicsit eleresztem a kezedet, én édes uram, hogy ezt a jobbikat adjam oda Benkőnek. Látja, a mire kértem a tegnapi... itt van. Az enyém, örökre az enyém... és mosolyog.

– Fektessek le Ágneset – mondja a néni, de nem szól egyenesen Déneshez.

– Nem tudok feküdni, néni, a szívem fáj. A sok örömtől – teszi hozzá magyarázólag – s nehezen lélekzem.

Aztán reszketés fogja el, megborzong, mintha nagyon fázna és vizet kér.

– Szomjuhozom, oh nagyon szomjuhozom, de boldog vagyok – és mosolyog... Soha sem hittem, hogy ilyen boldog lehetek. Én édes uram, az enyém ugy-e örökké? Szeretlek téged is, néni, Benkőt is... Bár lennél te is ilyen boldog... No ugy-e – akadozza bűnbánólag – ugy-e ügyetlent mondtam, azért fordulsz el... Oh... és sóhajt fájdalmasan és megsimitja a Dénes kezét.

A néni leül a nagy szék mellé s megfogja a gyermek egyik kezét, Benkő egy sarokban telepszik meg s néz maga elé. Ágnes el-elfutja a láz s ilyenkor ráhajol Dénesre s mellére hajtja a fejét.

Pepe odaalázatoskodik Benkőhöz és sugja: „Láza van a Nagyságos asszonynak...” Benkő elfordul s a szegletbe néz. A beteg hallja.

– Nincs lázom, édes bácsi, tapints a homlokomat, jőjön nézze, hideg egészen... Tudod, néni, mondtam egyszer neked, hogy úgy hasonlít a bácsi az én szegény apámhoz. Bár élne szegény, bár láthatna most, mikor boldog vagyok... Ha élne...

Elfelejt, a mit mondani akar. Megtörli a homlokát s hirtelen fordul Dénes felé:

– Maguk nem beszélnek, mind csak én. Féltenek engem úgy-e, sajnálnak. Vajjon nem halok én meg? Szinte rálehell Dénesre olyan közel hajol: úgy-e nem?

Dénes magához öleli a gyermeket s sugdos a fülébe; a néni olyan gyöngéden, mintha nem is a saját éles hangján beszélne, vigasztalja s Pepe bácsi ráteszi kezét a minden tisztelettel említett nagyságos asszony hideg homlokára.

– Úgy-e szerettek? úgy-e igen s én is szeretek mindenkit, az egész világot. Mondjam el neked, néni, csak annyi az egész, hogy a lábam fáj és a karom nem tudom mozgatni, mert meghűlt az este a szélben, az esőben; s aztán a szívem fáj, de tele van nagyon... Egyéb bajom nincs s a doktor is azt mondta, hogy „gyerekség.” Úgy-e azt mondta? És itt van az én uram, az én édes uram és ha tudnád, hogy én mit érzek itt az ő mellén, én... én... Ágnes, a kit te bubának neveztl, én az asszony.

A pir szalad végig az arcán és szemérmes gyermetegséggel süti le a szemeit.

Eljön az este s mind a szék körül ülnek. Ágnes vágyakozik friss levegő után, minthogy fullad s ablakot nyitnak. A lég beárad, csillag benéz s néhány hosszulábu, könnyű szárnyu lepke berepül. Az estével megélénkült falu zsidájából összesen csak szakgatott, messziről jövő kutyaugatás hangzik be, meg gyermekcsacsogás és egy leány énekhangja. Nótájában az is benne van, hogy: „ha a szívem meghasad is...” s Ágnes odaszoritja a Dénes kezét dobogó szívére.

Az este: vágy a hasadó hajnal után s vágyat szül. A néni is beszél s Benkő ur is elmondja a terveit. Van neki egy fityinkája a bényei határban s egy viskó rajta; majd kijövoget ő oda sokszor.

Ágnes mosolyog: „Oh be jó. Mondja Dénesnek: »birtokos társ« – mondja, Benkő. Mi már itt vénülünk meg, úgy-e én édes uram, ebben a paradicsomban. Az, paradicsom. Oh, rég ismerem. A zárdában Both Klára beszélt erről a vén nemes házról s magáról, édes... édes sokat. Rég, rég ismerem; még akkor kicsi leány voltam s nem is voltam nagy, hanem asszony lettem egyszerre. Úgy-e nem is változtatunk itt semmit, édes uram.”

Dénes alig szól. Nézi a gyermek-asszony szemeit, suttog töredezett hízeltő szavakat s tekintete úgy el-elborul néha, mintha árnyék lepné meg, mintha bünt banna.

– Mindent úgy, a hogy maga szereti, édes.

– Magának adom az egész szeretetemet, édes.

– Feleségem...

Benkő elfordul és kimegy; Pepe is eltűnik.

– Megfog – akadozza a széles tornáczon Pepe ur búsan – megfog... elfog mulni. A doktor mondta.

– El úgy-e? – kérdi kiragyogó arcczal Benkő s megöleli az alázatos embert.

– De nem úgy... jól; hanem roszul, igen roszul...

Benkő elereszti, sőt eltaszítja.

– Hogy?

– Elmulik a világból... el. Szivhártyagyulladás, azt mondja a doktor s ideghülés... és hamar... Nagy izgatottság, hülés, vérszegénység. El bizony... és köny gördül le a szeméből.

Benkő odaveri fejét egy oszlophoz s úgy szorítja, úgy rángatja, mintha arra vágyna, hogy rá, rá, kétségbeesés érte rossz koponyájára hulljon egész terhével. Aztán rettenetesekeket mond; dühöng, szítja az eget, a földet s az embereket.

Az esperes is ott van még – daczára ráváró barátainak – s a külső szobában fejét könyökére támasztva vár, vár, ő sem tudja, mire. Csakhogy nem tud haza menni. Megfogja az elkeseredett Pepét s vigasztalni akarja:

– Az Urtól jön az élet és a halál, tekintetes uram, ő benne bizzunk. Mi már sokat láttunk, sokat tapasztaltunk; az ő szent felségébe vetett bizalommal kell várjuk, a mi az idők méhében vagyunk. Emlékezem, tekintetes uram, az életemből egy nevezetes eseményre... Épen össze voltunk gyűlve egy kedélyes társaságban s járt közöttünk a baráti pohár...

– Eh, hagyjon nekem békét a poharával.

– Tekintetes uram, én nem a magam poharáról beszélek.

– Mit bánom én most... Bocsánat... Egyéb bajom van nekem most.

Benn sugta a gyermek az urának:

– Vágyom, vágyakozom... és nyújtja az ajakát. „Oh, édes mindenem, itt maradunk és nem megyünk sehova. A kertbe építünk egy kis házat, de csak egy cseppet, a hol ketten férjünk. Azt körülültetjük virággal és vadszőlővel s hárssal. Ugy-e van hársa... én azt szeretem. Aztán ott élünk s én szeretem magát örökké, örökké, a míg lehellek... és úgy lesz?”

– Ugy, édes, úgy – sugja bizonytalan hangon Dénes – csak gyógyuljon meg.

– Oh, hamar fogok, akarok; akarom, akarom – s kikapja mind a két kezét s a szívére szorítja – nyilalik s ver; hallja, hogy ver?

A láz előli s jár az ajaka hang nélkül s elékap kezeivel a légbe.

– Világot... világot... megfulladok. Felriad, körülnéz s kérdi: „mért sirsz, néni? hol Benkő, hol a bácsi? Itt hagytok, csak te nem, uram, édesem, lelkem” – és mosolyog a kinján át és odaszorítja hideg fejét az ura mellére.

– Hallják – szakítja meg a hosszú csendet – hallják, mintha kaparna valami itt a mellemben. Tegye rá a fejét uram, tegye ide, hallgassa...

– Ni, bácsi – mondja aztán – hallgassa csak. S a kis alázatos Pepe odateszi a fejét a gyermek szívéhez s aztán akadozva:

– Az, pattog, kapar valami a szíven a nagyságos asszonynak; elmulik, oh el, szaporán... de igazán... igazán... – s aztán a mint visszakapta fejét, arca az Ágneséhez ér s Pepe végigborzong. A sarokba huzódik s kezével betakarja az arcát. Hideg ott, a hol érintette a beteg; hideg, úgy érzi, mint a jég s tenyere megizzad a nagy szorításban, de hideg azért mégis, s azt hiszi, meg sem melegszik soha, napnak, tűznek minden melegétől.

Az óra üt, egyik telik a másik után s Ágnes mind kevesebbet beszél s mind töredezettebben. Néha belékap kezével a nagy bőrös szék griffmadaras karjaiba s felemelkedik, hogy lélekzetet vehessen. Aztán visszaesik s ajaka nyitva marad, mintha levegő után esdene.

Éjfél felé körülnéz s szeme a nénjén akad meg.

– Látod – mondja titkolózva – azt beszélted, hogy kin a mi sorsunk, hogy Bobori leány nem lehet boldog. Hát nem vagyok én az?... nem vagyok én boldog, a milyen senki sem volt soha?... Oh, egész üdvösség... Dénes, Dénes...

Aztán nem beszél többet. A szeme elveszti a fényét, homályos lesz, mint a tejüveg s valami kékes árnyék vetődik reá; ajaka megkeskenyedik s szederjes szint vált.

A pap is elhallgat történeteivel s az ajtónál lesi: mi lesz már? és nem meri vigasztalni Dénest, ki zokogva borul az asztalra.

Mire hajnalodik, a keleti égbolton végigsuhanó halovány rózsaszín fodrokat Ágnes már nem látja. Sűrűn és szakgatottan lélekzik, hideg gyöngyök lepik el homlokát s aztán lehatlik szép feje, urának, édes mindenének keblére.

Ott alszik el a gyermek, ki boldog asszony lett a Boboriak közül – örökös, édes álomra.

Az alku

A hegyen, a szőlők felé vivő úton, a kis ház előtt, mely most a tavaszon kezdett szépülni s öltözött ki ilyen czifrára, az új, faragott kapu előtt kocsi áll meg. Az inas leugrik s ajtót nyit.

A zajra egy kis kövér, veres hölgy lép ki az udvarról s tipeg a kocsihoz.

– Ne szálljon ki a gróf – mondja kedveskedő hangon. Alszik Ágnes s nem lehet most látni. Nagyon el van gyengülve és igen ideges. Én tapasztalatlan vagyok ugyan az effélében, de gondolom pihennie kell. Igen örvendene, ha láthatná a grófot, de szunyad...

– Ismét, igazán sajnálom.

– Csupa udvariasság a gróf, de mit tegyünk. Én ugyan járatlan vagyok az effélében, de az ő állapota gondolom ilyen... A szegény leánynak – teszi hozzá s ravasz tekintettel néz a sovány, gyérhaju, sáppadt, nedves szemű urra – kényes a helyzete. Az előre haladt idő, meg a világ szája...

– Igen... tudom... Menjünk az udvarra, nem szeretem a bámészkodókat...

Mert az utcára kigyültek a gyerekek és egy pár kíváncsi leány. A borvizes szekerek szoktak itatni a kút körül hetivásárkor, de más jármű ritkán döcögött végig a göröngyökön. A kocsi pedig egész esemény volt.

A kis kövér hölgy betette a kaput s mondta:

– Mi bizunk a grófban. Az adott szó minket megnyugtat. Mert én többre tartom ezt, mint azt a haszontalan kötvényt, mit az én aggodalmaim eloszlatására irt a gróf. Egy férfi szava...

– Kérem ez igen kellemetlen tárgy. Ha én egyszer igérek...

– Halkan, gróf ur, nem szeretném, hogy Ágnes hallja. Ne tudjon ő semmit arról a boldogságról, mit én oly gondoskodással, mintha édes anyja volnék, készítgetek elé számára.

Benn a szobában egy gyermekarczu szép leány hajtotta le fejét az ablak párkányára. „Édes, édes anyám” – sóhajtott fel és könnyezett. „Meri emlegetni az ő nevét, az ő drága nevét...” Kék selyem függönyök szűrték át az ablakon beözönlő napfényt, bársonyos székek kínáltak kényelmet, aranyos óra ketyegett vigan gyöngyház asztalkán – és ő mégis sirt. Boldogságról beszéltek ott kinn, mit készítgetnek az ő számára s udvar, kert, ember-arczok mind ragyogtak s ő csak sirt. Felkelt s a szoba tulsó szegletébe huzódott, hogy ne lásson, ne halljon. Szőke haját s kissé puffadt szemhéjait végigsimitotta s hallgatta az óra ketyegését. Irigyelte a lepergett perczeket s sajnálta a jövőket.

Kivülről halk suttogás hallszott, aztán nyílt a kapu s kocsi robogott el. A leányka kilépett az udvarra.

A kis kövér hölgy derülten közeledett felé.

– Az isten szereti magát, Ágnes... milyen férfi a gróf! Ha én ismertem volna ilyen...

A leány megnézte szemrehányó tekintettel, de nem felelt az ömlengéseire semmit.

– Hát ismét nincs szava hozzám, kedves? – folytatja ingerülten – felelet akar lenni ez a hallgatás?

A leány elfordult, továbbment. Neheze ére esett a járás, leült egy padra a bokor alatt s tépegette a leveleket.

– Megszokhattam – hallszott a hölgy kesernyész hangja – bántalmait, de nem tudtam, hogy gyöngéd figyelmeztetésem is sértik. Jó volna, ha nem feledné, hogy apjának testvére vagyok, éppen olyan jó Benko vér s anyja helyett anyja. Hogy négy esztendei árvasága óta én gondozom s a mi itt van, a kényelem, a disz az én ügyes előrelátásom szerezte meg. Eszébe juthatna, hogy mily jövőt készítettem számára, kedvesem. Az ily viselet engem sért...

A leányka nézte a leveleket és a porondra bámult. Szeme megtelt könnyel s halkan, szinte önkénytelenül mondta:

– S a becsületed, néni?

– Tőlem kéri? – riadt fel a kis hölgy. Aztán körülnézett s letelepedett a leányka mellé s szaporán mondta: Az apja erős ember volt, kedvesem, a bánat még erősebb volt nálánál s elpusztult ugy-e? Mire ment a becsülettel? Arra jó a becsület, hogy koldus legyen vele, ez kell magának? Esztendőkön át szigorogtunk, kulduskodtunk – no tegye le kedves azt a gyönyörű szót, ha éhen vész el mellette az ember. Hát mi baj van most? – folytatta hizelgőre változott hangon s húsos, fényes arcából kiragyogtak kis világos szemei – van fény, van kényelem egyszerre, mint a tündér mesékben. A mi kell szemének, szájának. S ma-holnap grófné lesz, kedvesem. Hát ezt a maga becsülete mikor csinálta volna, mi? Én csináltam s dicsekszem vele. Csak nem kell a szavakba kapaszkodni, kedvesem, csak ne legyünk háládatlanok...

Csendes permete eredt. Rigó füttyölt a nagy fán szerelmes társának, fecskék és verebek csiripeltek. Gyenge szellő himbálta a leveleket s rózsaszírom szállongott a nedves füre...

Alkonyodott. A toronyban harangoztak s a jó Benko vérből származó öreg kövér kisasszony olvasót huzott ki zsebéből s pergetni kezdte ujjai között. Járt le s fel a porondos úton s olykor felnézett a szürkész égboltra. Az olvasó csont-golyócskái cseregtek s a kavics sikongott, a szitáló eső álmosan suhogott, élesen csipegett a veréb, kongott a harang s Ágnes bántotta minden mozgás, hang.

A kapuajtón megszólalt a csengő s két nő jött be. A vén kisasszony zsebébe tette az olvasót s eljűk ment. Az egyik vézna, ránczos, szelid arczu, alázatos nőcske volt, kissé viseltes ruhában. Ezt „kedves barátnémnak” szólította a jó vérű Benko kisasszony. A másikat – egy izmos, csontos, szeműveges, nagy ajaku asszonyt – csak keze legyintésével köszöntött.

– Vártam, hogy jőjjön, kedves – mondta halkan – ugyan izgatott ma Ágnes s nekem nincs, tudja, tapasztalatom az efféle dologban. Így szokott lenni, kedvesem?

– Néha talán – vékony, szemérmes hangja volt a kedves barátnémnak, a megboldogult kerületi főnök vélemény nélküli szőke özvegyének – az én tizenegy esetemben azonban nem mindig tapasztaltam.

– De nincs baj ez izgalomért, ugy-e kedves Kati?

– Oh talán, hogy volna? mind a tizenegyen élnek s én is, pedig...

De mert tizenegy izben szerzett tapasztalatai teljesen határozott véleményre e kérdésben nem bírhatták, egy se igen, se nem számba menő „pedig” helyes a mondat végén.

Benko kisasszony a csontos fehérnépéhez fordult:

– No nézze meg, most éppen féloldalt ül a padon Ágnes. Nézze asszonyom. No mit mond?

– Fiu lesz – felelte röviden, mintha csak rendelkezett volna.

– Ugy-e fiu? – szőlt felragyogó arczczal – s maga mondhatja, a ki annyit látott, ugy-e? Aztán mestersége ugy-e? Mert én, kedves – folytatta szendén szegve meg kövér nyakát –

nem értek az efféléhez, megvallom. Imre, kedves Kati, ez a tapasztalt nő is megerősíti a maga állítását...

– Tizenegy... tizenegy.

– Tudom, kedves – és megveregette a Kati sovány vállát, elismerése jeléül a tizenegyekért, és igen vidám lett. Megtapogatta zsebét, a hol az olvasó volt, meg a gróf kötvénye s hamiskásan mosolyogva mormogta: „S ha fiu lesz, akkor” szétnézett, nem fejezte be a mondatot.

...Ágnes nem is látja tán az új vendégeket. Ott ül távol tőlük egy bokor alatt, kezeit ölébe fekteti s fejét lógatva, suttozja:

– Hát mért is hagyott el? Ha rossz lehettem, érte lettem. Ő ingerelt rá... Mért nem szeretett; hát csuf vagyok, rossz vagyok? „Te már férfi vagy, azt mondta neki az apám a halálos ágyán. Árva voltál, neveltelek: árva lesz a leányom, gondod legyen reá. Ügyeim rossz állanak, majd megtudod... Szegény vagyok, sokat küzdtem. Te ügyvéd vagy, mentsd meg, a mit lehet.” És ő fárad, hogy megmentsen egyebeket s magamra hagy engem... Hát becsület ez? erre kért meg az apám, Imre?... A házunknál nőtél s én szerettelek örökké, pedig árva kasznár gyerek voltál... Mért hagyta el, mikor én szegény lettem?... Gonosz vagy, ez bűn volt. Hiszen lát az Apám...

A megboldogult kerületi főnök 11 tapasztalatokban dús özvegye alázatosan kérdi:

– S minek keresztelik kérem a kisdedet?

– Zoltánnak, azt gondolom – feleli a vén Benko kisasszony – a grófot is Zoltánnak hívják s a családban mindig volt egy Zoltán... Nevezhetjük, ugy-e asszonyom, Zoltánnak?

A nagy ajaku, csontos, katonás asszony kurtán veti oda:

– Persze. Jót állok, hogy fiu lesz. Az állásából látszik, az tudja, kinek gyakorlata van az effélében...

– Nekem nincs – szemérmeskedik a Benko hölgy s szendén görbén a föld felé fordítja kerek fejét – és maga kedves Kati?

– Tán tizenegy magzatom után képesítve mondhatnám, hogy valóban fiu...

Ágnes suttozta:

– Nem igaz, nem igaz – és könnyű sohaj rebben el ajakán s meleg sugárral telnek meg szép szemei s orrczimpái kitágulnak – nem gonosz Imre, nem bűnös... Ki vádolná? Én, én vétkeztem egyedül. Kaczer játékot játsztam. Akartam, hogy szóljon, hogy meghajtsa büszke fejét, hogy kérjen... Ez a rossz nyakas vér, a mi bennem foly... Oh szeretném előmlasztani egy cseppig... Ő a szegény, ő a nevetlen, hogy azt mondhasa nekem: „légy az én édes, édes, édes kis feleségem Ágnes...” Meghaltam volna az örömtől, de hogyan mondhasa? Bátorítottam-e, hogy mondja?

– Van-e gondoskodva mindenről? – kérdezte a 11-ek édes anyja.

– Ne beszéljenek, kedves, azokról a kellékekről – felelte lesütött szemmel a vén Benko kisasszony – én nem foglalkoztam a kérdéssel; teljesen tapasztalatlan vagyok...

– De foglalkozni kell – követelődzött a nagy csontu professionatus – mert minden perczen várni lehet az örömdetes eseményt s akkor kapkodhatunk a levegőbe... Kell először is egy...

– Ne mondja, ne mondja – ott a szekrényben megtalálja a szükségességeket, csak ne nevezze néven előttem, ha nem akarja, hogy kiégjen a szemem.

Ágnes sugta:

– Szeretem, szeretem... De ő látta, hogy a néni idehozta Zoltán grófot. Átkozott legyen... Azt hitte, útbamban állhat. Láttam, hogy hidegebb. Kínóztam. Tán féltetni fog, ha

látja, hogy mosolygok a grófra, hogy kezem kezébe engedem... Nem, nem mert félteni: itt hagyott, elhagyott. És utál most és megvet és itt alkuszna felettem, hogy asszony leszek, ha fiu lesz... oh szégyen, szégyen, gyalázat.

S görcsös sírásba tört ki s kezeibe rejtette arcát.

Esteledett, nagy bogár dongott feje felett s hűvös szél járta át testét. Megborzongott s beindult a szobába. A had is felkerekedett nyomába. A csontos asszony megkérdezte, hogy van? s segíteni akarta jártában. Ágnes izgatottan nézte meg és elhúzódott tőle. „Ne érintsen.”

– Kötelessége, kérem – vélte a 11-szer tapasztalt özvegy – én tudom magamról. Mert mikor én a 7-ikkel...

Ágnes intett a kezével s behuzta maga után a hátsó kis szoba ajtaját.

– Hagyjuk, kedvesem – mondta a vén Benko hölgy. Ülünk asztalhoz. Az édes gyermek fél... Tapasztalatlan ő is...

És leültek. Felgyújtották a nagy bronz lámpát és hallgattak. A tizenegyek anyja, kit bő tapasztalataiért tett bizalmasává a Benko hölgy s ki első volt annak kinyilatkoztatásában, hogy fiu várható – a mi egy ily bizonytalan lélektől bizonyára nagy elszántság – mohón élvezte az asztalra rakott földi javakat. Olyan fényes lett csontos, sovány arca a nagy munkában, milyen a zsir. Szüntelenül mosolygott és evett. A professionatus meghívott egykedvűen harapdált, a jó Benko vér pedig rajzolgatta magának a derék nyugalmas jövőt.

S így egy kis semmi baba kegyelméből, ki még valahol ott uszkál az ismeretlen tengerben, egy törékeny nádszálacsán vívódva vész és habok ellen, boldogok voltak hárman. Oh, csoda buba lesz. Tündér kezei átnyulnak már most amaz ismeretlen világból ide hozzánk, s pénz, sok pénz van bennük.

Néhány lepke röpült be a nyitott ablakon s keringett, tánczolt a fény körül. Egyik kissé megégett s lehullott a fehér kamukára. A többi csak duruzsolt tovább s koppantotta buta fejével a forró üveget...

Sok pénz. Azelőtt szegénység volt itt. Hogy az öreg hatalmas nagyság urat megölte a mája vagy a veséje vagy valami más ilyen kis húsdarabja, eljöttek a hitelezők. A vén kastély az ősök emléke, a nagy diófás rengeteg kert, mely a Maros parton ülő hegyháton terült el és a gazdag földek a réten, a szőlős oldalak elmentek mind. Az árva Benko Ágnesnek csak a szépsége maradt az őseitől, meg a neve s pártfogójául egy szerény gyermekember – a kinek a nevét úgy ejtették ki a kastély látogatói, hogy Kiss vagy Nagy Imre, mert egy kasznár árvája volt, a nagyság ur kegyelméből nevelve. – Ügyvéd volt, perelt, fáradt s a roncsokból tartotta a hatalmas ur szegény leányát s házsártos testvérét.

Egy kis ház is megmenekült a városban a hegyen, a szőlők felé vivő úton, hol mind apró fészkek vannak, melyekben sok szegény mesterember, sok gyermek és sok nyomorúság lakik...

S Ágnes egyszer csak mégis megnőtt s olyan szép lett, mint egy álom. Imre ügyvéd nem merte nézni... A néni nem is szerette volna, hogy nézze.

Csendesen éltek, keveset vigadtak, sokat aggódtak és búsultak. De a gróf meglátta egyszer Ágnes s a fészkek lassan készülni kezdett. A néni sokat járt, kelt valahol, igen kiruházkodott s egy pár értékes arany holmihoz jutott. Apró dolgokban kényelmesedni kezdtek a szobák s az asztal gazdagulni. Minden tárgyon, udvaron, szobában kezdett derengeni valami ki tudja honnan eredt jóllét: most a tavaszon pedig egyszerre rohamosan fordították ki a mesteremberek régi formájából a kis fészket.

Kőművesek gipsz virágokat, gipsz angyalokat s minden, a mi városkánkban található gipsz drágaságot aggattak rá, festő mázolt rajta, ácsok kalapáltak s a régi rozzant butorokat elvitte egy szekér, hogy aztán sok szekér drága selyem holmit s mindenféle csecsebecsét hozzon. A vén kisasszony átvette a rendelkezést. Imre kimaradt s helyébe néha a Zoltán gróf kocsija állott meg a csepp fészek előtt.

És most ünnepre készül a házacska... ragyogó ünnepre. „Ha... így szól a kötvény – fiu lesz.”

Hát, édes angyalkák, kik tündérvilágból hozták a bimbókat ide mi közénk: hát gólya néni, ki állván rengeteg vizek partján, kihalászod a fűszálon rebegő babát – fiut, fiut...

Álom borul a kis házikóra. Megfeketedik a lég, hallgat madár, bogár. A tücsök czirpel csak, meg a sáska szárnya csattog. Barátkák, fecskék alszanak a csatorna szélén s virágszirmon apró kis semmi állatok szunyadnak. Csillag se fénylik, egyedül a szentjános bogárka mutatja az útát bokrok mélyén, fekete éjszakában szerelmes társának. De olyan azért ez éjszaka, mint a félig csukott déliglító kelyhe. Nyári hajnal ágya... pajkos tündérek palástja. Az első sugárra mosolyog minden... A téli éj hasonlít a sirhoz.

Ott benn is hajnal pirkadását várják. Egy kis gyermeket – fiut, fiut! – ki vidámmá tegyen minden arcot...

A kis szobából suttogva jön ki a madárképű kövér doktor, meg a nagy, csontos asszony.

– Ne féljen – szuszogja a kövér férfi a vén Benko kisasszonynak – ne ijedezzen. Na mi? Hát láttam én még ilyent – és összeacsapja duzzadt, foltos, kövér kezét.

– Fiu lesz, doktor ur?

– Tudom is én nagysád!

– De mégis?

– Ugyan! Nem olyan az, mint az időjárás, a mit megérez minden számár. Na mi? Hát várjunk, ugye sokáig várunk.

A vén Benko eléveszi olvasóját és imádkozik a boldogságos szüzhez. Jár le s fel indulatosan, szól a tizenegyek anyjához:

– Ugyan ne aludjék...

– Nem alszom – mondja, mosolyogva nyitva ki apró szemeit – csak gondolkozom. Persze, úgy van. Mikor az én 5-ikem született, akkor volt ilyen borus éjszaka. Még mondja boldogult férjem: te Kati...

– Ugyan, beszélgettek is maguk akkor...

A dús tapasztalatu anya szunyad tovább, a vén Benko csörgeti a csont-golyócskákat... Halk jajszó hallszik... Kíváncsian teszi fülét az ajtóra...

– Menjen be, kedvesem – tanácsolja a dús anya.

– Én? Mit beszél össze-vissza. Elfelejt, hogy leány vagyok... Oh, édes istenem – sohajt fel – vége lesz-e már!

Nem mintha sajnálná. Asszony sorsa ez. Asszonyé! De hát Ágnes? Kellemetlen érzés szalad végig rajta.

Hát ha leány lesz. Eszébe se jutott eddig. Úgy beletalálta magát abba a tudásba, hogy nem lehet leány. Hiszen itt minden fiut vár, tud. Kimelegszik s izzadságot töröl le a homlokáról. Megreszket egész testében. Hát ha leány lesz? Az a sok gond, az a sok hiba – igen hiba, tán vétek, egy szegény leány ellen, hiába történt volna. Futva megy a szobán végig s szédülten hull egy karosszékre. Nem tud pihenni. Vége lenne ennek a kényelemnek? A butorhoz fozogódik s visszatér az ajtóhoz. Megnyitja és benéz. A doktor vigyorgó arcát látja csak... Nem lép be. Vár.

És vár minden. Az éjszaka is csak azért nem mulik el, hogy ő is megtudja az eredményt. A nyárfa lombjai locsognak, zizegnek, kérdik: mi lesz, mi lesz? „Fiu” – csippen egy álmából felserkent veréb. Fiu: vakkantja egy kuvasz az utcán. Egy csillag is kiül az égboltra s az egyenesen a kis ablakra ragyog. Ég a várakozástól.

Úgy hallja a vén Benko, mintha harangszó búgna a csendben. A némaságnak nyelve lesz s zúg, morog, suhog a lég. Az olvasó selyme szétszakad s a csont-szemek végigpörögnek a padlón nagy zajjal.

Az ajtó nyílik. A doktor kidugja fejét s szuszogja:

– Csend legyen, baj van.

– Baj? mi lehet? A tizenegyek anyja sem tudja. Ő nem szemérmes, ő teheti. Felkel s be-megy a kis szobába...

Soha sem virrad meg. Tíz éjszaka is fogodzott bizonyosan egymásba. Félni kezd ott egyedül, szorongva tekint a fekete néma ablakokra s aztán teljes kábultság vesz erőt rajta. A halk nyögéseket inkább sejti, mint hallja.

Egyszerre halotti csend lesz. Félelmes nagy csend. Ha semmi lármára magához nem tért volna, ez a némaság fölébreszti...

Kinosan sohajt fel: „Én istenem” és megtelnek a szemei könnyel.

Végre.

Az ajtó nyílik és a nagy csontu asszony lép ki rajta.

– Megmondtam, tudtam – kiáltja.

– Fiu? fiu? – szakad ki görcsösen a hang a vén Benko kisasszony torkából.

– Fiu – de halva. Sok baj volt vele.

*

S a szegény kis buba ott fekszik. A vén Benko gyűlölettől üzve ront be az ajtón. Karma-it előre nyújtja s szeme ég.

És Ágnes ráhullva minden bánata, minden szégyene, megaláztatása, könye, kinja okára, Ágnes az anya, ráhullva kimerülten arra a kis semmire, arra a felnyithatatlan örökös titokra, zokogja:

– Édes csepp gyönyörűségem, szemecskéd nem néz rám, szájacskád nem mosolyog reám soha... Édes bánatom, te...

S a vén Benkonak is jut eszébe addig valami, míg leigézve nézi az anyát. Kihuzza zsebéből a kötvényt...

– Fiu – mormogja – ha halva is. Per is lehet ebből.

A mama szerelme

I.

„Kedves kicsi, ne zörögjön azzal a bubával ilyen nehéz perczben. Inkább imádkozzék szépen a nagyságos mamáért. Na, kell neki igazán! Tegye le, kedves, azt a semmi jószágot a kezéből.”

Az pedig nem „semmi”, hanem a bársony Elemér, az Etelka férje. Ketten a legfőbb bubák s Etelkának igazi haja van és hunyja a szemét. Valóban illetlen dolog, hogy egy olyan alárendelt idegen személyiség, milyen ez a néni, kicsinylőleg beszél róla. Ez fáj Lilinek. Duzzogva is vonul a bubapalota mellé a szegletbe, ott felrántja a vállát és lenézőleg mondja: „Értem.”

Este volt s mégis mind zajongtak, kopogtak a folyosókon. A cselédek benyitottak a szobába, suttogtak, ismét kifutottak. Lilire senki se ügyelt. Egyszer egy inas bundába takart urat vezetett be. Azt körülfogták s nagy buzgalommal pakolták ki. Úgy szorgoskodtak körülötte, mintha nehezen várták volna s jöttén igen örvendenének. A tisztelendő plébános volt.

Még ő se tekintett Lilire, hanem óvatosan, lábhegyen osont be a nagy ajtón a mama szobája felé. Némi keserűséget érzett a mellöztetés miatt Lili. Őt miért nem hívják? Mi készülhet benn? Mikor a Jézuska jön, hozva czukrot, csecsebecsét, gyönyörű bubákat, akkor suttognak, zárkóznak így. És csend lesz mindenfelé. Aztán halkán megszólal az ezüst csengettyű. Az azt jelenti, hogy futhat már Lili. A Jézuska meggyújtotta a gyertyákat s elrakosgatott mindeneket szépen... De hát karácsony van-e most? Dehogy!

Azért is némi reménynyel kis szívében elkövetkezendő örömök miatt, némi mosolylyal rózsás orcáján, egy csepp ravaszkodással vegyített duzzogással odalopozkodott a nagy ajtó mellé s a nyíláshoz tette kis fejét.

Mit sem látott a homályban. Csak néhány cseléd hátát, kik a belső szoba drága függönye mögé huzódva hallgattak. De valami gyöngye nesz hallszott, hasonló a haldokló madár nyögdécseléséhez. Akkor a plébános bácsi belépett a mamához s egyszerre egy éles sikoltás csengett fel. Milyen hang volt ez, istenem! Mint egy nyilalás, úgy szállta be a palotát...

Lili ijedten szaladt vissza és félve huzódott meg a szegletben. Némi bűnbánatot érzett. Vajjon csinált-e valami bűnt? A cselédek is kijöttek s az idegen nő szaporán suttogott:

„Én nem felelek semmiért, kedvesem. Kérem a kisasszonyt is hallgasson rám és legyen tanum, hogy én megmondtam, hogy nem felelhetek... Csak bár a nagyságos ur lenne itthon, mert így ki lehet felelős? Na mit mondanak? mi?” és fejét a válla közé huzta és igen kicsire zsugorodott, hogy annál csekélyebb felelősség érje.

„De hol is jár a nagyság ur ilyenkor, mi? Hiszen távol legyen tőlem, hogy az urak dolgaival bajlódjam, nem is természetem, de ki felel, ha itt baj lesz...”

Senki sem nyilatkozottván ki, hogy ő osztakozni akar a felelősségben, a gyöngéd lelkiismeretű hölgy fenséges szerénységgel hajtotta le fejét, mint valami mátyrjelölt.

Mindebből Lili semmit se értett. Csak annyit tudott, hogy nem a jézuska jön, hogy valaki sikoltott s hogy a mama beteg. De hát Lili is volt beteg s akkor egy aranyat kapott, a

mért jó volt. Szivecskéje ugyan szorult, de azért babrálni kezdett a holmik között az arany után. Hol is van ugyan?...

És vánszorogtak a perczek. A várban a katonák trombitáltak s valahol csuful ordított egy kutya. És annyit jártak ki s be és annyit suttogtak és Lilire úgy nem ügyelt senki, hogy egészen elálmosodott... Az ágyacskáját nem vetették meg, selyem haját ki nem bontották, ruhácskáját ki se is gombolták. Édes szender tudj is csak te róla! takard te be drága takaróddal; fogadd te be édes országodba!

Mert nem neki való dolgok történnek ott benn.

A plébános ur későre jött ki. Odament Lilihez és komoly szertartásossággal állt meg előtte.

„Anyátlan kis lánykám... ő majd csak az égből vigyáz reád...”

A doktor bácsi nagy nyughatatlansággal vadászta a kalapját, aztán a botját, aztán a kalapját és viszont a botját...

„Szedjétek fel Lilust – morogta a cselédekre, mintha semmi egyéb nagy hiányosság sem volna a világon – mit csodálkoztok itt. Ha itt volna gazdátok, he? ha látná, mi? hogy a kisasszony ott törődik a széken...”

Aztán előkerült az idegen néni. Tiltakozott a felelősség ellen, sajnálta, hogy nincs elé a nagysás ur. Gyengén megmozgatta Lilit. „Ébredjen, kedves – mondta hizelkedve – kis testvérkéje született...”

„Hagyja el, bábaasszony – morogta a doktor – ne beszéljen a mamáról. Hadd aludjék...”

De a Szender átolelte Lilit és senkit se eresztett közel hozzá. Valamicske hang átszűrődött az agyacskájáig. De Lili nem tudta tisztán: meg lehetne-e fogni e bácsikat és néniket? Valószínűleg csak olyanok mint az álombeli lepke. Űzi, űzi; megmarkolja. És reggel sehol semmi.

Aztán végigdöngött a hangos folyosón, aztán a nagy kőlépcsőn, aztán a tágas boltozatos kapualj alatt a lépések zaja... gyermek-nyöszörgés is hallzott. Aztán csendessé lett.

II.

Reggel mind sirt az a sok cseléd. Miért? Lilit megölelték s igen sajnálták. A bába néni ezt mondta:

„Kedves kisasszony! Új testvérkéjeért sem merek felelni, miért is kötelességem e szomorú pillanatban a keresztelésre gondolni. Minthogy azonban a Nagysás ur nincs jelen s én nem vállalhatom magamra, hogy nevet adjak a csecsemőnek, sziveskedjék megmondani, kinek kereszteljük?”

Igazán, ilyen roppant kérdést nem tett fel Lilinek soha senki. S mind sirtak körülötte. Már most ő mit mondjon?

„Kérdezzék meg mamát” – rebegte.

Arra viszont még jobban sirtak s Lilinek is – bizony! nem tudta mért – de megtelt a szeme és reszketett az ajaka.

A nap mosolyogva nézett be, a virágok virágoztak az ablakban s a czicza dorombolt a nagy asztal szegletén. De a szoba rendetlen volt és szokatlanul zavartak az arcok. Lili felült az ágyban és várt.

Elszéledtek mellőle és senki se segített neki. Hát felkelt magától, igen szeretett volna sirni. A mama széke ott az ablak mellett üresen állott. Még karján feküdt a kötés, a mint

tegnap reggel hagyta; és a gyapottas kosárka és az összegyűrt zsebkendő. Ott ült és nézett végig a széles úton. Lili a székhöz tapogott, felvette a kötést, megnézte, letette.

Nagyon szeretett volna kiáltani az anyja után valamiért, de nem mert. Akkor figyelemre méltó hangot hallott. Vékonyka kis nyöszörgés szűrődött ki a belső szobából. Mutató ujjacskáját az orrához tette, kissé meggörbítette a fejét és hallgatódzott. Mosolyra ingerelte az a hang.

De a bába néni ismét kijött és terhes gondolatoktól üzetve dobogott le s fel.

„Magamtól tegyem-e, kedves kisasszony, magamra vegyem-e a felelősséget? No csak mondja, hát rám akarja-e háritani? Bizonyosan vannak családi nevek; ezekből sziveskedjék választani...”

Behozták a reggelit s a nehéz bajtól senyvedő hölgy mohón látott hozzá. Bár fáradtságába került a beszéd a sok kalács miatt, de a saját keserveit látván legnagyobbaknak a világon, panaszkolta folyvást:

„Ha itt volna a Nagysás ur, nem volna baj, de hogy is megy el ilyenkor? Egy holnapjánál is több, hogy oda van, ugy-e? Már most ki vegyen itt magára holmit? Tán volt valami, kedves kisasszonyka, közöttük, hogy elment? Hiszen nekem megmondhatja, mert ha bennem se lehet bízni, hát kibe lehet akkor? De nem tud semmit, ugy-e kedves? Nincs is semmi bizonyosan. De a temetést ki igazítja most, mert látom ez a sok jó barát még erre se nézett, pedig rég megvirradt már! Úgy van az a jó barátokkal. Hát a keresztelés? Mi?”

Lili rá sem hallgatott. Ott ögyelgett az ajtó körül s minden figyelmét az a nyöszörgő gyermekhang foglalta el.

„Szeretném látni azt az izét” – sugta a belső szobába menő szobaleánynak.

„A mamát?”

„Nem, a kis bubát.”

Az ajtón át a mamát lehetett látni. Az ágyban feküdt és aludt. Örökös álmot. Az álla fel volt kötve és arcának színe, mint a hó. Még sokkal szebb volt, mint máskor, mert nem sirt. Szemehéjáról lefutott a vér, ajkai elszíntelenedtek.

Azon este óta soha sem volt ilyen csendes. Csak mindig sirt és sohajtott. Ott benn történt valami a nagy szobában, de azt Lili nem értette. Az apa soha úgy nem beszélt:

„Itt hagylak – mondta – gyalázatos vagy. Megcsaltál. Így nem kergetlek el. Én hagylak itt. Gondoskodj magadról hogy itt ne kapjalak se téged, se azt a – azt a rongyot, a kit a világra hozol... Szerettelek, kényeztettelek... e tiszta házat meggyaláztad...”

És elment. Mind várták. Lili akkor megijedt tőle, de ő is várta. A mama sokat sirt, most alszik. Lili szeretné megcsókolni.

S a mint ott ögyelgett, a szobaleány valami gyönyörűséges portékát hozott ki. Ez egy gyermek volt. Aligha nagyobb mint Etelka, a főbuba, az Elemér felesége, de sokkal szebb. Haja nincs akkora, mint Etelkának és csak egy csipke-főköttő van a fején, de a szeme hogy ragyog. Az ajaka mozog, magától mozog: a keze jár, magától jár. Homlokának bőrét felránczolja, hunyorit szemhéjaival és magától sir...

„Szép, ugy-e?”

„Gyönyörű, gyönyörűm.”

„Minek nevezzük?” – kérdezte a bába néni.

„Nekem adja, néni?”

Lili megczirogatta s igen szerette volna megcsókolni. A bubaházba a bársonyszékbe ültetné; főzne neki magyarázó-héjban tortáta morzsát, édes jó czukorkát.

„Hivjuk »Etelkának«, kérem, hívjuk Etelkának, de legyen az enyém. Én magának aján-dékozom az én Etelkámat. Na, jó?”

A szobaleány letérdelt, Lili hizelegve hajtotta rá fejét a nyöszörgő apróságra. „Édes Etel-ka” – sugta és igazán ránézett a csepp, eleven szemeivel...

Ott minden derült volt. Ez a kis bizonytalan élet eltakarta azt a nagy megmásíthatatlan halált.

„Hivjuk Etelkának.”

Jött a doktor ur nagy zörögve:

„Maga lesz, Lilus, ezután az anyja a testvérének” – mondta.

Jöttek az ismerősök. Mind sajnálkoztak Lilin s mind meghagyták neki, hogy jó legyen s a cseppnek anyja legyen...

A szobákat besötétítették s a mamát felcizcomázták. Ő meg mind aludt. Jöttek a nénik. Nézték a hideg szép asszonyt s egymáshoz hajolva sugdosodtak. Mindenféle kérdéseket intéztek Lilihez, dicsérték a szobák gazdagságát, a mama szépségét s azt mondták „már most maga lesz, édes kicsikém, itt a mama.”

Hát hová viszik az igazi mamát? S mert némelyek sirtak, Lili is sirt, sirt igen keservesen. Mindazonáltal ott volt az új Etelka, a gyönyörű, a kit Lilinek adtak. Melléje lopozott minden perczen s nézte, czirókálta. A világ minden más játékjánál szebb, kedvesebb ez... A Jézuska küldte, pedig karácsony sincs.

Aztán jött a plébánus és más papok. Énekeltek, sirtak. A plébánus azt mondta: „Te tiszta lilium, kit letört a halál, kinek lelked boldogan repül az Ur angyalainak fényes serge közé oh elhagyott magzatidért könyörögj...”

Aztán elvitték.

Hová?

III.

A buba pedig nem halt meg, hanem neveztetett Bán Etelkának, ki édes leánya Bán Li-lusnak, az okosnak. Elhomályosított minden más bubát s uralkodott az egész palota felett.

A szörnyű nagy, vén, komor ház eltűrte, hogy ez a valahonnan való senki parancsoljon benne. Hajdan erős férfiak lélekzettek ott. A homlok-falára nagy betűkkel írta fel régen az egyik Bán: „Isten adja az erőt.”

Ugyane Bán annyi erőt meritett a roppant forrásból, hogy a meredek fedélről lelőtt pus-kával két paraszt jobbágyot, kik ott cserepeztek s valami sükségtelen megjegyzést bátor-kodtak kiejteni a szájukon. A paraszti test dübörögve gurult le a fedelen s omlott a földre...

Egy másik Bán ott alant a sűrűn rostélyos ablakok megett, a boltozott fekete szobában őrzött egy asszonyt egy féleleten át, míg csak utolsót lehel. Az asszony kaczer hajlandósá-gokat árult el s nevezetesen felbátorított egy czudar pribéket, hogy a bálban, fedetlen vállát megcsókolja. Vastokot csináltatott Bán, lakattal zárható vastokot arra a vállra, hogy a nap se süthessen többet rá. S porkolábja lett asszonyának az egész életre...

Mint egy nagy fekete felhő, olyan az a ház. Méltó fészke az erős Bánoknak. Kongó ives termeiben, üres, homályos folyosóin most két kis bogár uralkodik, Bán Etelka és szolgálja, csepp mamája: Lilus. Két fényes szentjános bogárka a sötétségben.

A lépcsőt cifra mivű erős vasajtó zárja el, a zezugos sötét penészszagú kapualjtól. Az udvarra akkora ablakok nyílnak csak, mint egy lő-rés. Ott erős gabonások, istállók képezik

a korlátokat, vasrostélyokkal, vasajtókkal védettek. Egy kis vár a Bánok háza. Menhely is volt valamikor.

Ez a kis Etelka is csak úgy menekült ide valahonnan s befogadták. Hogy fogantatott, ez immár bűn volt, hogy lett az gyilkosság... Menekült: – Lila ajtót nyitott neki.

S öltöztette csipkébe, selyembe. A régi Etelka – a hajás buba szegletbe került s elporosodott. Még a ruhái sem voltak jók. Mert e kis bogárnak vaskos a lába, a karja, a dereka. A tányérkák sem voltak jók, sem a csuprok. Mert ez falánk, mint egy veréb. És jaj! milyen helytelen, rakoncátlan, mennyi a baj vele. Hogy sikolt, hogy sir – de aztán hogy kaczag! Ha szunyad, Lili fogja a kezét, ha ébred, Lili után ügyel, ha nyöszörög, Lili vigasztalja. De ront, de parancsol. Mérges és akaratos. Befogadták; szolgálai lettek.

Mert játszani ki tudna vele úgy, mint a régi eldobott, elfelejtett engedelmes bubákkal. Komolyan ha inti Lili, ha oktatja, ül-e egy helyben, mint ült a régi Etelka? Azok, ha jött a hatalmas Bán ur, megvonultak a bubapalota csepp bársonyszékén s alázatos hallgató fa-, viasz- s gumi-darabok lettek; – hát ez tud-e félni vajjon?

Ha Bán ur kegyes lesz valaha megtekinteni, fog-e illedelmet tudni? Oh igazán Lili reszketett, hogy mi lesz akkor. Mert bárha Apa már néhány hónapja itthon van, nem ment arra felé, hol Etti rakoncátlankodik. Ő nem szereti a helytelenséget. Sőt Lilusnak is mennyit kellett magyarázni, hogy ez az Etti az övé, nekiadta a bába néni és mindenki nekiadta; hogy ő ennek a mamája; mennyit kellett sirjon, könyöröggjön, míg megengedte Apa is, hogy az övé legyen.

Valaki – a másvilágra költözött édes anya bizonyosan – bátorította, erősítette meg úgy kis szívét, hogy ki tudta erőszakolni Apától ezt a senkinek se kellő játékot. S ha hallották volna, hogy magyarázott, esdekelt, ha látták volna mint borultak szép szemei könybe, elhinnék nekem, hogy az igazi mama hozta az égből számára az erőt, mellyel Bán urral szembeállhatott...

És mert olyan nehezen jutott hozzá, oda is forrt kis szívéhez. Az övé Etti. Senki meg ne bántsa, akarata ellen senki ne tegyen. Lilibe felébredt a Bán vér, ha megsiratta a dada, vagy a szobaleány az ő leányát. Erős lett, vakmerő, mint a gyenge fecske, ha fiacskáit védi.

Mint a fecske a magáét, sajátjának tudta Lilus is az ő fiókáját. Csak játékszernek kapta – de eleven volt, meghatóan ügyetlen, ha kaczagott, ha sirt. Egy védtelen buba, kinek nem fa a lába, nem porcellán a feje, ki ha leesik, eltörik és össze nem forrasztja emberi mesterember. Egy gyámoltalan kis lélek, senki máshoz, Lilin kívül, nem tartozó. Mindezek okáért felébredt az anyaság Lilusban. Bizonyosan nem hitte volna el, hogy nem úgy az övé, mint saját vére, saját szeme, saját keze.

Őszre már akkora volt Etti, hogy ráállhatott a lábára. Jaj milyen ügyetlen volt! Egy pampót húztak rá s odatámasztották a falhoz. De Lilus két lépéssel állott csak odább s őrizte.

„Fut buba” – kiáltotta s akkor topp az egyik lábacska, topp a másik s aztán szaporán futvást a Lilus karjaiba. Milyent sikoltott! Lilus pedig kacagzott, hogy a szoba csengett belé. Vig volt ott minden, megvilágosodtak a falak is. Már akkor azt is tudta Etti mondani, hogy „mama.” Bizonyos, hogy olyan szépen még senki se mondta azt a szót. Befurta fejét a Lili vállá és nyaka közé s hegyesen kiabálta: „Mama, mama.”

Égész véletlenségből ott ment akkor keresztül a pompás Bán ur. Egy perczig megállt ott az ajtóban csodálkozva, némi szánakozással vegyített kedvteliséssel.

„Nem szeretem – mondta azonban csakhamar teljes fanyarsággal – azt a bolondságot Lila azzal a kölyökkel. Ohajtanám, ha csendesebb lenne.”

Lili felszökött. Tele volt gyönyörűséggel.

„Nézze Apa, de milyen kedves. Már beszél és jár, no nézze...”

„Ne illetlenkedjék, Lila... nem szeretem.”

Ennyi volt az egész, de a Lili arcza elhalványodott s magához ölelte a leányát szorosan, hosszasán, mintha megvédeni akarná ellenségek ellen...

Eljött a nyár s akkor már vendégeket is fogadott Lili. A doktor fia, Deé Géza s a koldus urfi, Nemes Gyula, kit a doktor nevelt, meglátogatták a hölgyeket. A kis nőcske már tudott futkosni s pompásan gyügyögött nagy verses történeteket a pulykáról és a bárányról.

A fekete palota magas kőkerítéses kertjében volt a salon. Ott mutatta be a tudását Etti. Szépen fogta a köténykéje csücskét s szónokolt, igen ügyelve a mamát.

„Büszke lehet a leányára” – bókolt Deé Géza.

Tudni kell pedig, hogy az a Géza csufolkodó urfi volt, a ki igen szerette boszantani Lilust. Egy pár évvel volt idősebb s ugyan nagyra volt e pár esztendejével. Csufnak találta a bubáit, roszaknak a játékait s mindig valami csalfasággal rontotta el a mulatságokat. Ezenkívül gőgös és bántó viseletet tanusított koldus Nemes Gyulával szemben. Szolgáltatta magát vele s véleménynyilvánításaiért szigoruan utasította rendre. Pedig Gyula félénk, beteges és alázatos volt, minthogy semmi egyébbel nem birt, mint nagy-nagy szerénységgel s árvasággal.

Hanem e hetykeség jól állott Deé Gézának, valamint jól állott neki minden. „Büszke lehet a leányára” – azt mondta Lilusnak. Igen kedvesnek találta Lilus e megjegyzést s összecsókolta érte Ettit. Minden kedvetlenséget elfelejtetett Géza e szeretetreméltósággal.

Azért is odaadta kezét a Gézába, mikor sétálni mentek a porondos úton. Pompás, bolyhos gyneriumok nyújtották vékony száraikon virágaikat, violák illatoztak a virágágyásokban s madarak énekeltek a bokrok között.

Etti elől tipegett a koldus urfival s tökéletlen mondatokban bár, de szüntelenül magyarázott neki.

„Szép virág – mutatott a csüngő floxra – Ettié, mind itt Ettié.” Aztán hegyesen felsikoltott egy elszálló lepke miatt. „Fogja meg Etti...” S futni kezdett utána s a koldus urfi is futni kezdett, minthogy Géza azt rendelte a tekintetével. A lepke szállt s Etti lihegett. Hát leült a fűbe és virágot szakított. Ránézett a lovagjára s feléje nyújtotta. De egyszerre más gondolt. Visszakapta s Deé Gézához futott vele:

„Fogja!” – mondta.

Géza leereszkedően mosolygott és lehajolt a bubához. „Nekem hozta?” – kérdezte s megölelte a leánykát.

Lili elkomolyodott. Valami bántotta.

IV.

– Hát mi baja a májamnak? – kérdezte Bán ur a doktort – mi lelte, hiszen te tudod, hogy semmi se érhetne. Hiszen velem se történt semmi, mindjárt leélek pedig egy életet; hát mi baja a májamnak? Születtem, felnőttem, vénülök – és nem tettem semmit, csak vagyok, mert így rendeltetett. Parancsolok én valakinek? teszek én valamit? Mi baja a májamnak! Hivatalt kínáltak, tudod, s nem kellett, hogy ne parancsoljon nekem minden jött-ment s látod, itt a májam. Hát engedelmeskedj neki! Ezek a gyáva idők!”

„Ej ha! hiszen te azt hiszed, hogy érted van ég, föld...”

„Légy komoly, kérlek – s csontos kezével intett Bán ur. – Igazán nincs hangulatom a léhaságra. Együtt nőttünk fel, együtt vénülünk. Hát mért voltam én, mond meg, miért voltam? Te megkaptad az ellenségedet a betegségben s küzdöl ellene, hol van az én ellenségem? Itt aszom el a szemed előtt. A bőröm fényesedik, az ujjaim bogosodnak a soványságtól. Nézd meg az államat, hogy kihegyesedett s a csigolyáimat megolvashatod. Mindez a májameért. Hát mit tegyek ellene? Mond meg, mit tegyek? Itt a gyermek, a leányom...”

„A leányaid.”

„A leányom. Ha fiu volna! Parancsolhattam-e, hogy fiu legyen, nem uralkodik-e minden felettem? Mi lesz belőle? Ez a tehetetlenség sorvaszt el, ezek a gyáva idők...”

S sétáltak csendesen a doktorral a nagy ives kongó folyosón.

Csodálatos is, hogy a nagy uraknak is van májuk, hogy efféle kis húsdarabok tekintetében oly czudarul hasonlitanak a köznéphez. Ha fáj: fáj.

A baj eljött s nem birt a Bán Gergely lelkével, hát megostromolta a máját. Az enged.

Oh, szép volt, gyönyörűség volt az a nő. Itt róla szól még most is minden. A griffmadaras nagy bőrös széken az ősök képe alatt ő ült homályos esteiken. Ott sétált ő magányosan, elhagyottan; ifju arczán a rózsák ott haloványodtak. Harang ha szól: azt ő hallgatta, virág ha nyílik: azt ő szerette. Oda bujt el, mikor csepp leánykájával játszott s ott tanította imádkozni...

De mindez rég volt. Tíz esztendeje immár. Régi idő-e az? Mintha tegnap lett volna csak. De tegnapelőtt hűtlen volt. Szégyent hozott a vén, tiszta palotára, világ szájára került szégyent...

Bán Gergely kiűzi szívéből – s visszatér ismét. Mert minden parancsol a hitvány emberi fajzattal, a mult és a jövő, az emlékezet s a remény...

Mit remél Bán Gergely?

Behívja kis leányát, Lilit, az ő szobájába. Ott sok vas van a falakon, régi vérték, kardok s nehány kép, mindenik olyan barna s szigorú, mint a vas. Erősíteni szeretné azt a gyereket. Hiszen volt példa rá, hogy asszonyszívbe férfi erő tévedt. Hős asszonyok jutnak az eszébe régi krónikákból, Erdély asszonyai, kik feleségeik voltak otthon s a hadban az uroknak. Mért ne lenne egy Bán leány? És magára erőszakolja azt a gondolatot, hogy Lili olyan is, mint egy fiu.

Behívja, maga mellé ülteti s nagy dolgokat beszél neki. „Volt egy Bán, a ki Seydi basa táborára rontott, mikor urát, Rákóczit elvesztették a pogány kutyák. Látod a kardját, azt a görbét, erőst: az volt a kezében. Száz spahi nem birt vele. Dulva rontott át a gazokon s kereste a főtolvajt. Ott veszett, de él a neve, dicsősége...”

Lili megsimogatja a kardot s okos jó szemeit kerekre nyitva hallgatja a szép mesét...

„Volt egy Bán – nézd a képét, ott azt a mentés, hatalmas férfit – ő dulta fel a Kendiek fészket. Porrá égette s három Kendi urfi harapott akkor a fűbe. Az egyik gyalázta a Bán Miklós hölgyét. Nyíltan, fényes nappal rontott a várra. Tíz napig vivta s kő nem maradt ott kövön. Mind csak egy csepp könyért, a mit a felesége hullatott...”

Lili nyugtalanul tekintget jobbra-balra s kiejti kezéből a dicsőségesen forgatott kardot. Élesen peng a jó aczél a padlón.

„El kellene már mennem – rebegi halkan – mert ilyenkor kap kávé a leányom s nagyon nyughatatlan...”

Bán ur sohajtva fordul el leányától.

„Hát mért nem viszel engem is Lili mama oda be, apámhoz? – kérdi Etti duzzogva, mikor ketten vannak – mit vétettem én, hogy nem akarsz? Vagy tán irigyled tőlem őtet? Mért nem szeret engem is úgy? Mondsz tán valami roszt neki rólam?”

„Oh, azt hiszed, te Etti?”

„Én is akarok oda menni s nem kellene hogy úgy bánjatok velem. Nem vagyok én olyan, mint te?”

S az Etti kis vizsla arcza némi hetyke gunyos formát ölt s fényes kis szemei csillognak.

Már csaknem olyan nyulánk leány Etti, mint a mamája s csaknem olyan szép. Kék szeme van, kissé telt arcza s szűk homloka. Hamisan tud mosolyogni s kellemeskedni; csupa kecsesség és elevenség. De olyan leányka, a kinek rózsás képét nem merné senki melléhez vonni s megczírákálni. Nincs rajta gyermekesség, bárha olyan üde, mint a harmat. Bubának igen nagy s leánynak igen kicsiny. Ruhája válogatott s sokszínű. Felgyüri a köntöse ujját szép karján s kedvteléssel babrál a ruganyos bőrön. Ritkán néz szembe, mikor beszél: inkább magát ügyeli vagy a tükörbe merül a tekintete, a nélkül, hogy tudna róla. Ilyenkor finom mosoly játszik az ajakán s rendkívül bájos, a mint kaczerkodik maga magával.

„Nem vagyok én olyan, mint te?” – kérdi, de inkább hetyke, mint roszt.

Lili mama lesüti a fejét s elborul a szeme. Nem szól, csak tesz, vesz s készíti leányának a kávé. Mert ő kicsinyes boszantásokra nem hallgathat. Mert ő igen jól kell hogy legyen, minthogy mindenkinek hiányzik valakije a Bán palotában. Azt mind ő pótolja. Az anyát, az urnőt, álmokat és vágyokat. Nem szól, de szelid szemének peremére egy fényes csepp gyűl s ott rezeg a hosszú pillákon...

„Azt hiszed Etti, hogy nem szeretlek eléggé.”

A leánykáról egyszerre elrebben erre a könnycsepre a gonosz. Hozzá fut a mamához, átöleli, rádől s ráerőszakolja a széles sófára.

„Édes te, ne haragudj reám. Ide teszem, mint rég, tudod, az öledbe a fejem, te megsimogatod és megcsókolsz. No, nem csókolsz meg? büntetted a leányodat, a te engedelmes kis leányodat.”

Aztán onnan feltekint a Lili arczába s vigan folytatja:

„Ugy-e nevetsz már. Akkora vagyok, mint te, csakhogy te szebb vagy. Az ajakad gyönyörű Lili mama – ez a keskeny, finom ajak. Nézd az enyémet, milyen puha; szeretném, ha olyan lenne az enyém is. Az anyánké milyen volt? Hiszen te ismerted, téged ő is csókol. Oh, ha megölelhetett volna engem is, ha én is megölelhettem volna... édes lelkem.”

A kis város ott kinn alig létezik a Bán palotára nézve. Ott jó, megy a közönséges nép közönséges foglalkozásokban. A kereskedők fáradnak, a mesteremberek fáradnak, a paraszt fárad s mind nagyra vannak a fáradságokkal. Ezelőtt az effélét észre se vette senki! Hát mire valók?

Csak a papok járnak be a Bán palotába tanítani és némi egyéb népek, a kik árulnak egyetmást. A tágas piacon, ha vegyes publikum gyűl néha össze, hogy „alkotmányoskodják”, ha zászlókat lobogtatnak, kiabálnak össze-vissza, Bán ur kedvetlenül s gúnnyal nézi s beteszi az ablakokat, kizárandó „a roszt levegőt.” Ha csendes holdvilágos estén polgárkisasszonyok sétálgatnak azon néhány vénhedt fa alatt a kerítés megett, Bán ur ideges lesz: „mekkora szájuk van, mintha övék volna itt a világ?” Sőt a paraszt is, e policziát emlegető vakmerő paraszt is... eh, nem érti az embereket Bán ur! Mi lesz? Hová megyünk?

Mindennek meg kell változni. Csak várni kell rá. A történelem tanulságaira kell esküdni és várni. Bán Gergely tenni is szeretne – de hol a gárda, melynek soraiban vagy élén tenni

lehet? Elkábulva az új idők füstjétől szunyad. Némi keserőséggel látja. Visszavonul és vár. Felébrednek majd! A Bán palota is várhat. S inkább roskadjon a földre, sehogy a mult idők dicsőséges emlékeit megháborgassa benne ez a rüpok szellem. Majd kitárulnak ismét a kapuszárnyak s a barna tölgyajtók, majd hangzani fognak a vén falak, majd a folyosók megtelnek finom néppel s a régi ezüst kupákból a nagy asztal körül daliás leventék isznak áldomást...

Majd! Lesz-e ideje Bán Gergelynek megvárni azt? A mája is... És némi sejtelem üldözi, némi szorongás bántja. Hátha belevész, eloszlik az iszapba, a mi fényes, hatalmas.

Hiszen itt van a doktor. Jó faj, erős faj minden porczikájában. A Deék urak voltak mind, elsőik hadban, törvénytárasban. És ezt itt magához rendeli az almás kofa, hogy kimarjult lábát igazítsa helyre. És rárivall, ha nagyon ropogatja a csontját.

S ha eljön Bán Gergelyhez, csak a kufárt látja benne a beteg ember, ki vásárra hozta, a mivel bir. A tegnap máshol pakolta ki, ma Bán Gergelynél kínálja.

Hát jó! csak adjon minél többet – megfizeti Bán ur – csakhogy adjon, mert kell. Ez a czudar máj megesz egy Bánt. A hónapok telnek s aszik a hatalmas ősök ivadéka. Bőre ránczosodik s megsárgul: az ereje fogy s a csontjai mintha megnőnének. Vad fájdalom kísérti meg néha az erejét rajta. Bán ur küzd és bizonyos elégtételt érez, ha kifoghat rajta. Egy panaszos szóval sem árulja el, hogy szenved, sem egy sohajtással. Csak szigorubb, a félelmes-ségig szigoru.

V.

Etti nő. Mit tegyen vele?

Idézi az ősoket: adjanak tanácsot. Bán Gergelynek az a leány a második mája. Tehetetlen vele szemben is.

Nem az övé. Nem! Fellázad a vére, ha rágondol. De egy Bán feleségének ágyékából való. Kidobhatja-e hát az ebeknek?

Mig apró, tehetetlen rongy volt, az irgalom nevében követelt helyet a Bán palotában. Valóságos Bán ivadék vette oltalmába s dajkálta, őrizte. Annyi üldözött pribéknek nyújtott menedéket ez a ház és urai! Hát ezt a posványból kiemelkedett fehér pillangót elűzzék-e?

Jó! De ime nő. Mi legyen vele? Eltűrje-e tovább s elfogadja-e Bán Gergely? Fellázad a gondolat ellen is. Hogy ő, ki családjának hagyományait, méltóságát úgy óvja, őrizi, tudva mocskolja be e gyermekkel azt. El kell pusztulnia innen – el.

Végighordozza szemét az ősök képein. „Igazságot szolgáltatok” mondja. A leventék szigoruan tekintenek Bán Gergelyre. „Védtelen gyermeket, gyenge nőt bántott-e valaha Bán? Lovag-e az, ki üldöz egy leánykát?”

Hát mit tegyen? Felemelkedik a nagy karosszékről s homlokáról letörli a verejtéket. Hozzáátámaszkodik a falhoz, kiegyenesedik mellette.

Ezek itt körülötte, ez ősök, mind bátor, erős emberek voltak. Mindeniktől félt valaki. Ellenségeket adtak az idők mindegyiknek, hogy urak legyenek felettük. Egyedül Bán Gergely szolgálja a viszonyoknak, egyedül az ő ellenségei: a hitványságok, a bűn, a szegyen. Ököltre szorítja csontos kezeit s remeg sovány teste a felindulástól.

Végezni akar. Nem tűr tovább. A mi fekély: fekély. Azt ki kell vágni.

Az akarat megerősíti a testét. Imbolyogva indul meg, de határozott lépésekkel megy végig a homályos folyosón. Elhalad a szoba mellett, hol az asszony élt, kiszenvedett. Benyit a leányához.

A nagy szoba, hol Lili játszott játékával, mig ott benn utolsót sóhajtott az anyja, üres. Nem szívesen lép oda be Bán Gergely. Rosz emlékü, szomoru hely az. De jó! Ott lett az a gyermek, onnan üzi el...

Idegen hang beszél valamit. Bán Gergely hallgatódzik.

„Az csodálatos – mondja egyhanguan, szenvedélytelenül valaki – hogy élhetünk. A mekkora a föld, minden talpnyi helyére jut egy-egy halott. Ha azok mind felébrednének, szorosan egymás mellett sem férnének el állva, tengeren, szárazon. Mind éltek s megrothadtak s a levegőt megfertőztették a szagukkal. S mindenféle büzőket magába szed csatatérről, temetőből a levegő s illatot csinál belőle, a mitől mi üdülünk, a miben élünk. Hogy árad itt be az ablakon, ugy-e Lili, frissül tőle? milyen szörnyőség.”

Etti felkaczag:

„Milyen penészes beszédek.”

Deé urfi odaveti:

„Penészes az ember attól a sok magolástól. Csakugyan gyenge gusztus tőle, hogy a virágból is az utálatost szivja, mint a pók, a helyett, hogy a mézet szivja, mint a méh. Kifogása van a levegő ellen! milyen bolondság. Az apámnál famuluskodik s ott tanulja az effélet, hanem Lili kisasszony bizonyosan nem akar doktor lenni.”

„Szeretem hallgatni” – mondja Lili csendesen.

Bán ur belép. A nyitott ablak mellett ül a leánya s a koldus urfira néz, a szoba tulsó szegletében Etti mulat Deével. Megöleli Lilit, megbólintja a fejét Ettinek s a fiuknak.

„Parancsol valamit?” – kérdi Lili.

„Látni óhajtottam.”

„Mért nem hivatott?”

„Rosz tárgyon mulatnak, fiuk. A bimbó ne tudjon arról, hogy hervadás van...”

„De a hervadás eljön” – feleli halkan a koldus urfi.

„Mit tudsz te arról?” – dobja oda Deé.

„Nekem senkim sincs.”

Bán ur sötéten nézi meg a nyulánk sihedert. Hát honnan adatott neki, hogy a gondolatai olyanok legyenek, mintha felelet lennének a Bán ur tépelődésére? „Senkije sincs” s tépelődik a pusztulás gondolatával, a helyett, hogy vigadja fiatalságát. Milyen korán szerzett jogot reá.

Etti megvonul csendesen a székén. Tartózkodása Bán ur előtt olyan, mintha félne. A hamiskás vigság eltűnik az arczáról s némi zavar látszik rajta. Deé a fülébe sugja: „Nem segít Lilinek az apja mellett?” Tagadólág bólint s nem felel.

Bán ur a divánra akar dőlni. Deé odasiet, hogy segítse. Keze a Liliéhez ér. Mind a ketten visszakapják s idegenkedve néznek egymásra.

(Ez olyan szertartásos kisasszonyka, a ki azt szeretné, hogy szolgálja az egész világ.)

(Ez szívtelen és gúnyolódó urfi.)

Nem szeretik egymást. A koldus urfi gyámoltalanul áll egy helyen. Neki nem rendelték, hogy segítsen Bán urnak. Hogy merne ő valamit tenni magától?...

Bán ur leül.

„Mulassanak – mondja s aztán Lilihez fordul. – Maga maradjon, kérem, mellettem.”

Deé Ettihez megy és halkán suttog neki. Fél szemmel néz csak néha Lilire. A koldus urfi a kertbe bámul.

„Valami fontosat akartam mondani, Lila. Adja a kezét. Sajnálom, hogy nem beszélhetek most a fiuk miatt mind a kettőjükkal. Nagy kötelességet akarok teljesíteni, a mit a becsület parancsol. Csak az parancsol! Már nem gyermek, Lila, s én gyengülök minden nap. Ha tudná, mennyi erőre van szükségem, hogy fenntartsam magam. De elég erről. Elhatároztam, hogy szólok, és most szólok Ettiről, mi pedig csak egyszer határozunk... A leánykára nézve akarom elmondani a határozatomat.”

Lila odahajol Bán urhoz s sietve mondja:

„Milyen jó vagy, hogy szeretni akarod őt. Tudtam, hogy te nem lehetsz igazságtalan iránta örökké. Mert ő nem is oka annak, hogy mikor született, meghalt az édes anyánk. A te szived nagy és megbocsátsz ezért neki; engedd, hogy megcsókoljam a kezéd...”

„Nem... nem” – mondja izgatottan Bán ur.

„Engedd meg neki is, no engedd meg neki is, hogy ide jöjjön, s hogy ő is megcsókolja. Ha te tudnád, milyen jó ő, hogy akar szeretni téged ő is, ha megengeded, hogy együtt szeressünk. Hiszen ő nem oka. Én a te leányod vagyok, de ő az enyém. Legyen a tied is. Vedd el te tőlem, mert te erős vagy, jó vagy. Minden Bán ilyen volt, azt mondtad örökké. Te a legjobb vagy, én tudom.”

Bán ur hátradől a diványon és lehunyja a szemét. Lila melléje ül és sugja:

„Engem te védelmezel s te lovag vagy, erős vagy, de hát én gyenge vagyok, hogy őt védjem. Milyen jó vagy, hogy megengedsz neki s őrizni akarod. Milyen boldog vagyok s milyen boldoggá teszünk téged. Ide hívjam, megengeded?”

Bán ur tiltólag int kezével. Arczán egy izom se mozdul, de a lelkében harc foly. Nemes-e ő? lovag-e ő? Egy szaván áll, hogy elveszítse azt a leánykát. Ki kell-e mondani azt? Kimondja-e?

„Miért szereted?”

„Hiszen senkije sincs...”

Deé félhangon fecseg Ettivel. Elmondja, hogy mennek az egyetemre. Nemes is megy, ő doktor lesz. Utálatos mesterség. De Nemes elég utálatos gyerek erre a mesterségre. Lilire néz, a mint ezt a megjegyzést hangosabban odaveti. Bizonyosan rosszul esik Lilinek, ha a kegyencét bántja. Csak essék is valami rosszul annak a szertartásos hölgynek. „Én jogász leszek. Megőriz-e a távolban is némi hajlandóságot irántam Etti...?”

A leányka nem figyel eléggé Deére. Irigykedve ügyeli, mint suttog apjával Lili. Gonosz-ság, gonosz-ság, hogy úgy nem ügyelnek rá. Mit vétett ő?

Bán ur kérdi:

„Vajjon jól cselekszel-e, mikor azon leánykát szereted?”

„Szeretnél-e te, ha nem így tennék?”

„Te akarod-e védeni örökké?”

„Veled együtt akarom. Megosztom veled...”

Bán Gergely felemelte a fejét. Halk felkiáltás rebtent el akarata ellenére az ajakáról. Szörnyen szenvedett. Lili átölelte s ijedve nézett rá:

„Bánt téged, a mit mondtam.”

„Nem. Boldog vagyok, hogy a leányom vagy, jobb a szived, mint az enyém.”

A koldus urfi betette az ablakot s Deéhez lépett. „Bán ur szenved, nem leszünk-e terhére?...”

„Miket kérdez?”

Etti felkelt s félénken közeledett az apja felé. Mély csend volt a szobában.

Azon a diványon ott dajkálta, csókolgatta gyermekét az asszony. A kis leány közből ült és visongott és rugott és kaczagott, hogy csak úgy csengett a szoba. Bán ur a szegletén ült s mosolyogva nézte, mint hajlik rá az anya s mint gyügyög. „Gu, gu” – kiáltotta a buba. Ez csodálatos nyelv. Tán az angyaloké. De minden anya szívében ott lakik az angyal, mert ők mindnyájan értik, hogy ez a „gu-gu” valami igen, igen vig dolgot jelent. A diványon ott szenvedett s gyötrődött is aztán az asszony... oh milyen sokat!

Bán ur visszadőlt a vánkosra, arczát ráhajtotta gyengéden s megbogosodott csontos kezeivel úgy babrált rajta, mintha keresne valamit.

Lili intett Ettinek.

„Gyere ide, leányom. Apám mond valamit neked...”

Bán ur ránézett a leánykára. Gyöngédség volt a tekintetében. Halkan mondta:

„Szereted Lilit, ugy-e? Szeresd, Etti. És engem is szeress.”

Soha se tegezte. Csodálatosan hangzott az.

„Megengeded, hogy megcsókolja a kezéd?”

Bán ur odanyújtotta a kezét... de aztán hirtelen gondolt valamit. Visszahuzta, szorosan mellére kapcsolta s befordult a fal felé.

Néhány nehéz lélekzés röppent el az ajakáról s homloka kigyöngyözött.

VI.

Az Idő sunnyogva járt el néhány évet a Bán palota felett. Harapott lopva a köveken egyet-egyet, s szörnyű nagy ecsetjével valamivel feketébbre mázolta a falakat.

Az Idő, ez a nagy ellenség, ki szétrombolja a gyermek álmait; a fiatalság reményeit letarolja és akkor vágtatni kezdván, megkeseríti az aggság örömeit, álmélkodva, irigykedve nézhette, mint nőttek meg tündér hatalmasságok segítségével a vén palota uj ékességei, a mama és leánykája: Etti.

De a mint ő itt szállt, hány karcsu derekat látott immár összeesni, ragyogó szemet kialudni, puha nyakot megaszni, hány meleg kezét kihűlni. Azért csak ment s meg nem állott, bárha Etti tizenhat éves volt és olyan szép, mint egy szerelmes gondolat.

A vidámságot lopta valahonnan, mert e vén házban nincs; erős szemöldeit, hajlott orrát, puha ajakát, arczának teltségét lopta, mert a Bán leányok, e szende, komoly szüzek, mert az asszonyok, e szigorú, nyugodt nők képei nem hasonlítanak hozzá. Némelyiknek okos, száraz fejüket eltakarja a széles csipke-gallér, az Etti szép nyakából, telt melléből is kilátszik egy szíromnyi. Karukat csuklóig fedi a lobogós ing – az Ettié gömbölyű, ölelésre termett s rózsaszín könyökén, mintha csókoló ajak szivta volna azt a pirt. Tekintetük szigorú vagy szende – az Etti szeme ragyog és ügyel; hajukat párta szorítja le, vagy törökös fátýol borítja – az Ettié szabadon hullámszik s csak egy csokor rózsza benne.

És locsog folyvást:

„Kérlek, kis mama, ne nézz rám olyan szigoruan. Hiszen te nem akarhatod, hogy csuf legyek. Miért is akarnád, mi hasznod volna benne, mikor te úgy se akarsz szép lenni. Mondd meg igazán, hát nem áll jól rajtam ez a kivágott derék, hát nem szép ez a vállam, mi? Tedd rá az ujjad na, de tedd rá jól, kérlek. Mért takarjam el, mi? és nézd meg, hogy szűkül be a

derekam, azt akarnád, hogy zsákot huzzak reá, mint egy barát? Ah! mikor majd én is olyan okos leszek, mint te!”

Megbillenti kaczeron ruhája szélét, összehuzza hamisan a szemeit s némi gúnynyal folytatja:

„De te sem vagy mindig ilyen okos, csak mikor bennem látsz hibákat. Szidj, kérlek, ha mulatsz vele, de néha rámosolyogsz a tükrödre te is s néha enyhül a te szigorúságod is. Én nem leskelődöm azok után, a mikén te merengsz, pedig ha akarnám... s felrántotta a vállát, nem fejezte be a mondatot, hanem odavetette könnyedén: Hagyd kérlek, hogy legyek olyan, a milyen vagyok.”

Lili felemelte okos nagy szemeit a könyvről.

„Ismét bánts?” – kérdezte halkan.

„Hát boszant téged, ha kis kedvteléseidről beszélek, mama? Mondd meg kérlek, ha boszant, s parancsold meg, hogy ne tegyem. Oh, én türom, szokva vagyok hozzá... Vagy hívd lovagodnak Deé Gézát...”

Lili szigoruan szól közbe: „Nem akarom, hogy őt említsd előttem.”

„Hát nem említem, hát ne hívd. Nem tudom mi bánt rajta – de bizonyosan nem haragudnál, ha Nemest emliteném. Ah – folytatta s ünnepélyesen emelte meg a kezét – az kenetes férfiu, az helyes, bölcs férfiu; csakhogy görbe a nyaka, tudod. De látod, mama, igazán szép a szeme »szemed mint a tenger mélye« – mondja a költő. Melyik is? Elpirulsz ugy-e?” – kutatva élénken ismételte – „elpirulsz?” Topp, okos mama, ugye megkaptam? Nem csinálhatsz te is ilyen rövid ujjú derekat? vénasszonyosan lesimitott hajadat nem ontod-e homlokodra?”

És vigan felkaczagott s a gyapot-gombolyagot magasra dobta s ugrált utána a szobában. Aztán egyszerre megszorította a Lili nyakát s tréfálva mondta:

„Csak ne beszélj arról, kérlek, hogy te nem mégysz férjhez. Hát miért akarsz te vén lenni? Mert én férjhez megyek, Lili, én asszony akarok lenni, kis főkötőt kötni, bölcsőt ringatni, »hája, buba, hája.« Aztán te egyedül maradnál s pedig te szeretsz parancsolni s nem lesz kinek...”

Lili felpirult a homlokáig: „Ez csúf beszéd és gonosz is, Etti.”

A leány megszegte a nyakát s sértően vágott közbe:

„Most jön a tanítás, miután már rendre utasított a néni. Nem vagyok elég leányos, elég finom, elég nagyságos... Tudom, kérem, de tessék csak elmondani, türom, megszoktam... »Egy Bán leányhoz nem illik« tudom. Mert a Bánok nem is voltak tán emberek? No hát én az vagyok s nagy leány vagyok.”

Egészen nagy leány volt és éreztetni akarta, hogy ő az. Mert őt mellőzték, bántották, uralták. Mert az apja nem volt apja, mert Lili nem volt testvére, hanem valami fensőbb személyt játszott. Hát nagy leány most és követeli a jogait. Tán jó volt Lili, de mért lett volna rossz? Tán szereti – de mért ne szeretné? Egy kissé engedetlen volt Etti s egy kissé ingerült. A Bánok nem hevesek, a Bánok bölcsék, a Bánok komolyak. Hát legyenek, ő nem az. Szeretett volna boszut állani valakin, nyughatatlan volt és vágyott új dolgok után. Szabadulni óhajtott – bárha semmi sem szorította, haragudni akart, bárha semmi se ingerelte.

Zongorázott s röpönt az ujjai alól Chopin bájos andalgó zenéje. Ah, de ime, ott álmodzik mellette Lili! Hirtelen rácsapott a billentyűkre s abbahagyta a játékot. Irigyelte, hogy hallgatják.

Festett. Homályos mély erdőt, lombos rejtekekkel... Lili elmerengve nézte. „Milyen szép lenne ott megpihenni.”

„Egyedül?” – kérdezte Etti, aztán végigrántotta az ecsetet a képen s kihámozta a vásznat. A másik percben viszont nyakába borult a mamának, megcsókolta szép szemét, finom arcát, keskeny ajakát s azt mondta: „Milyen jó vagy te.” Bocsánat kérés volt ez bárha ingerült is volt, hogy mért jobb valaki...

Ha baj fenyegetné Lilit, az élete árán is megvédené, de ő, gyönyörűséggel csinálna neki valami boszuságot. „Jó vagyok-e? – kérdezte magától. Ő jobb, mert mindenki szerette, de én szebb vagyok. És ő nem akar szép lenni...”

Sohajtott. Bár akarná!

A Bán palota csak olyan komoly, csendes. Kevés ember nyitja kapuját. Az urnő maga az áldás – de kissé hallgatag. Miért nem kérdik Ettit, miért nem az ő parancsát várják? Mert Lili az urnő.

Eh! Etti megcsipi maga-magát. „Milyen rossz vagy, be irigy vagy...” Szeretné, ha megdorgálnák.

„Édes kis mama, te jó, okos mama, add ide a kezedet. No, add ide, nézz a szemembe, látni akarom a lelked, mert neked látszik a szemed tükrén át, de az enyém nem látszik, ugy-e? De te szeretnél engem tudom, ha látnál is...”

Aztán átöleli a nyakát s az ablakhoz vonszolja:

„Az igazi anyám sem lett volna jobb, mint te – s én se lettem volna jobb, ugy-e? Néha rossz vagyok, de te tudod, hogy szeretlek mama...”

Lili rámosolyog. „Tudom, gyermek vagy – elhiszem, nem is bántottál...”

„Ah, számba se vesz” – gondolja boszusan és beharapja az ajakát.

Az utcán járnak-kelnek az emberek. Etti megjegyzéseket tesz rájuk.

„Hogy szeretnék közöttük lenni, kacagni, mulatni, de ez a bolond rang iderekeszt. Legyünk fenségesek! hát te szeretsz, mama, fenséges lenni? Nem terü ez neked? Ah – kiált fel hirtelen s ujjával a piacra mutat – ott jönnek; látod, mama?”

Deé és Nemes mennek a tágas piacon egy csoport fiatal ember társaságában.

Etti kutatva néz a mama szemébe. Megrezzent, a mint meglátta őket... vajjon melyikért?

Nemes a sor szélén megy, egy lépéssel hátrább a társainál. Nem ügyel a beszélgetésre, hanem a földet nézi. Deé hangosan mond valami mulatságos dolgot.

„Látod, mama, őt hallgatják mind, milyen sugár, hogy kiválik...”

„Erőszakos és követelő s bizonyosan csak hiúságból beszél, hogy más ne beszéljen, a hol ő van: különben restebb, hogysem mulattatni akarjon valakit.”

„Ah, milyen szigorú vagy.”

„Úgy tartod, hogy igazságtalan vagyok?”

„Én figyelmesnek találom és kellemesnek.”

Lili vállat von és leül. Nem akarja, hogy észre vegyék ott lenni, szemeivel azonban figyelé Ettit szüntelenül. A leányka mosolyogva int le és megbólintja a fejét. Akkor hirtelen teljes érdeklődéssel kérdi:

„Köszönt? Köszöntek?”

„Kiváltak a társaságból, idejönnek.”

Deé karonfogja Nemest s a Bán-palota felé megy.

„Csak érted teszem, öreg, csak a te kedvedért megyek, mert igazán nem kellemes hely az. No, nekem nem az, tudod. Etti tökéletes leány, de én nem tudok szeretni. Erre te mindig idézel valamit Tennysenből, valamit Hugó Viktorból és valamit Darwinból – hanem én még sem tudok. S úgy látom, öreg, hogy nem is találtnád valami szörnyű okos gondolatnak tőlem, ha Ettibe harapnék. No, tudod, teljes illedelemmel. Mi?”

„Azt hiszem tévedsz” – felelte halkan Nemes s a földre nézett.

„Azt hiszem, nem tévedek, bárha kissé savanyuan is beszélsz. A multkor, tudod, nagy gyöngédséggel szólt ő is nekem rólad.”

„Kérlek.”

„Nagy csinossággal tudsz pirulni, öreg. Helyes! Minél ritkább egy piruló doktor, annál feltűnőbb. Nektek pedig reklám kell. De gyöngéden beszélt rólad, az tény és te is sohajtozol utána, ez is tény. Okos vagy érte, mert Lili kisasszony miatt sajnálnálak. Nem szívelhetem, tudod. Hideg és száraz és policzáj hangulattal van megáldva. Úgy kutat azzal a két mécse-sével, mint egy vizsla. Kellemesnek találod-e te a szemét?... Ah...” s vékony pálczikájával végighuzott néhányszor a lábszárán.

„Tévedsz – mondta lassan Nemes – mit talált volna rajtam kellemesnek? Soha se is tudtam tiz értelmes szót szólani hozzá, zavart vagyok a környezetemben.”

„Naivság ez is, öreg. Mért akarsz te okvetetlenül értelmes lenni? Tán épen úgy tetszel neki, ha gyakorolhatja az erejét rajtad. Persze erre ismét van egy csomó okos könyved a rabszolgaság eltörléséről. Rabszolgáknak valók vagytok pedig mind. Ez új alakzat – tudod – de a régi szellem. No én nem vagyok arra való, de téged csendes családi apakutyaságra teremtett... ki is teremtett? Darwin vagy az isten?”

A kapuhoz értek. Deé tréfálva mutatta az ajtót Nemesnek:

„Doktor ur, tessék, lépjen be elől... Ön komoly szándékkal jön.”

Lili hidegen hajtotta meg a fejét Deének.

„Ritkán látjuk” – mondta.

„Lekötelez a figyelmével.”

Megnézte s kissé csodálkozva felelte: „Igen?...”

Nemes ügyetlenül bókolt Ettinek s néhány szót rebegett, aztán Lilihez fordult.

„Örvendek, hogy látom.”

„Tulságosan jó és bátorságot önt belém, de én többször háborgatom ebben a szent csendességben, mint a hogy illenék. Hanem én már roszul teszek mindent és félszeg vagyok.”

„Életleírások, öreg, életleírások?” kérdezte nevetve Deé, ki Etti mellett foglalt helyet.

„Kérem, védjen meg ellene. Bolygok, szüntelenül űzve, taszítva megállás nélkül, mint Ahasverus. Pihenésem nincs sem a mult emlékein, sem a reménységben. Nem tudok s okosnak kellennem, nem bizok s mindenki jóakarátára vagyok utalva... Hanem kegyed mellett könnyebb a lélekzetem s beszélni merek, pedig féltem a barátságát. Tán a gyermekkori ismeretség, tán elnézése adja e bátorságot, de – itt pihenek... Kérem, védjen meg ellene...”

Ez a kérés féltréfásan volt mondva, Lili mosolygott rajta. Deé azonban ingerülten nézte meg Nemest: „Oh, folytathatod bátran tőlem bölcs és édes beszédeidet...” – mondta sértődve.

Egy percznyi kellemetlen hallgatást okozott ez a néhány szó. Deé odahajolt Ettihez s valami közönyös tárgyról kezdett halk társalgást. Nemes zavartan sütötte le a fejét.

„Sok a betege?” – kérdezte Lili.

„Egygyel több, mint a mennyi kellene s ez a felesleges én vagyok. Fáj nekem is, a mi a betegeimnek, s tudom, hogy milyen keveset tudok – s ez a betegségem. Látom, hogy vége van s ő ragaszkodik hozzám s én mihez se ragaszkodhatok. Mert úgy ismerjük ezt a csodálatos gépet, a testet, minden ízét, makuláját, de nem tudunk megcsinálni bár egy elszakadt hajszálat sem. És ki ismeri a rugók mozgató erejét, s ki a mi fentartja a lelket? De azt kívánják, hogy gyógyítsak, hogy én ismerjem. Hát nemcsak ember vagyok-e én is?”

Deé suttogta Ettinek:

„Nem vágyik a szive édes szóra, szép leány? A bimbónak napsugár kell, hogy illatos virág legyen s árnyékos lomb az éneklő madárnak. Leányszivnek édes beszéd a felfakasztója s a dajkája. Nem tudja, ugy-e? Mert hogy mindenki kényezteti, azt hiszi nincs is több öröm a földön. De megtanulja, hogy van. Annál van, a ki a maga párjának teremtetett. Tudja-e bizonyosan, szép leány, hogy nem nálam van?...”

Etti kérdőleg nézett a beszélőre. Jól hallotta, mit mond, de nem tudott úgy figyelni rá, a hogy szeretett volna. „Mit beszélhet Nemes a mamának?” – gondolta.

Igen boldog lett volna, ha azt is hallja. Mindazonáltal mosolygott s halkán kérdezte: „Mit mond?”

„Milyen jó kegyed – mondta Nemes Lilinek – mindenkihez. Azt hiszem, hogy a testvérem is olyan jó lett volna. Sokszor, tudja, egész családot idézek fel magam mellé. Egy anyát, a ki megöleljen, egy apát a ki támogasson, egy testvért, a ki meghallgasson. Jönnek, megölelnek, bátorítanak s aztán eltűnnek. Néha azt is érzem, mintha a kezemet fognák s a mosolygásukat látom. Senkim sincs. De úgy tetszik, ha kegyed mellett vagyok, mintha az álmom folytatnám s kegyed volna az a testvér. És látja, olyan bátran is beszélek, de tudom, hogy ügyetlen vagyok és roszul teszek mindent...”

„Mit mondana a testvérenek?”

„Vágyaimról beszélnék...”

Etti felállott s az ablakmélyedésbe vonult. Deé Géza követte s suttogott a fülébe:

„Már magát, Etti, nagysámnak hívják. Míg gyermek volt azzal az egy névvel is beírte, hogy Etti. Az angyaloknak is csak egy nevük van s az elég nekik. Ők soha se nőnek meg s azért angyalok maradnak. A gyermek im megnő s Etti nagysám lesz. Sajnálja-e, hogy megnőtt? Már nem veszik ölbe, nem czirogatják meg bársonypuha arcát, nem ölelik meg derekát...”

A lemenő nap rávetette a sugarát az Etti kigyult arcára, ragyogó szemére.

„Milyen sajtáságos gondolatai vannak, Géza” – röppent el az ajakán, mint egy lehellet...

Deé Géza kissé szórakozottan felelt: „Ugy-e?” s a csipke-függöny mögül Nemest ügyelte. „Mit tud az a fajankó beszélni annak a hölgynek?” – gondolta és boszankodott.

„A vágyaimról beszélnék – mondta Nemes Lilinek – elérhetetlen álmokról. Egy csendes szobáról, édes páromról. Ugy-e – félszeg beszédek ezek?”

„S mit kellene e testvéremnek felelni? biztatni kellene, ugy-e? Maga jó – mondaná – maga sokat türt s keveset örvendett, sokat dolgozott s keveset pihent, maga kevesebbre becsüli magát, mint a mennyit megér. Legyen bátrabb s teremtsen meg, a mire vágyik, formálja testbe álmait. Ha nem elég erős magára... hát itt vagyok én – testvére, tudja! – hívjon segítségül...”

„Ezt mondaná? És azt felelném rá: Elsorvadhatnék az epedésben s nem mernék hangot adni neki. De csak ha kérdeném... ha merném kérdeni... De felel ugy-e és nem haragszik meg... Ha leánya volna, reám bizná-e?”

Lili mosolyogva nézte a zavart embert. Aztán keskeny szép kezét nyújtotta felé s nyíltan felelt:

„Rá...”

Deé Géza összeharapta az ajakát. „Ah, ők rendben vannak már – villant meg a fejében – im, kezét nyújtotta neki. Mit szerethet azon a tudákos majmon? Egy olyan nő és egy olyan férfi! Nevetséges.” Szemhéjait bezárta s hevesen lélekzett. Aztán megrázta a fejét, mintha valami kellemetlen gondolatot üzne el róla s az Etti keze után nyúlt.

„Alszik a vére, szép leány – mondta gyorsan – alszik s maga vesztegeti a napjait. Azt se tudja, mit tesz örvideni. Ah! ha átkarolhatnám, ha ide vonhatnám magamhoz. Éljen – akarjon élni, szép leány! Hát nem érti maga a madarat, mely mikor énekel, szerelmet vall a párjának, nem érti a kála tölcserének lomha illatát, melyet mikor omlaszt, takarónak használja, hogy édes szerelmi pillanatokot éljen e pompás fátyol alatt... Nem akar látni, szép leány, nem akar élni? Itt zsarnokoskodnak maga felett, bilincsekbe verik. Itt más jogot vesz arra, hogy örvidjen, szeressen s boldog legyen. Hiszen látja azokat az édes jeleneteket ott tul. No, kedves látvány, mondhatom! Magát eltiltják. Hát mért türi? Eh! mindenki csak annyi örömré méltó, a mennyit megtud szerezni magának. Akarni kell az örömré, szép leány! Akarja...”

Annyira izgatott volt, hogy az utolsó szavakat hangosan mondta el.

Nem is nézett Ettire, hanem mintha a szoba tulsó szegletébe beszélne, hol Nemes áll Lili előtt.

Áll és azt mondja:

„Oh, Géza is jó. Heves, de a szive szinarany, ne vélekedjék kegyed roszul róla. Én mindig csodáltam, hogy nem értik meg egymást.”

Lili elutasító mozdulatot tesz s közbevág:

„Kérem, hagyjuk el ezt.”

„Bocsánat... én soha sem értettem, mért idegenek, mért szinte ellenségek? – de nem is ezt akartam mondani, csak felelni akartam arra, a mit kérdett. »Azt hiszem-e – mondja kegyed – hogy Deé Géza engem szerettet meg Ettivel, mikor vele beszél?« Ez úgy hangzik, mintha kegyed az ellenkezőt hinné. Azért feleltem azt, hogy Géza is jó. Én tudom, hogy engem. Ő ismeri álmaimat és el nem rontaná még saját vesztesége árán sem. És ő nem is szeret senkit... Kegyed nem ismeri Gézát, kegyed roszul itéli meg őt. Bocsánat...”

Alkonyodott. A szolga világot hozott be. A Lili mama komoly arca vajjon csak a lámpafény miatt volt olyan sugárzó?... Felkelt s ismét kezét nyujtotta Nemesnek.

„Óhajtóm, hogy boldog legyen” – mondta.

Deé sietve sugta Ettinek:

„Ha eljön az éj, hagyja nyitva az ablakát. Megteszi-e, szép leány? megteszi-e?”

Etti lehajtotta a fejét s mintha igenlőleg intett volna...

A mama közeledett feléjük.

„Milyen szép az este, nincs kedvök felhasználni. Ha úgy akarják, lemegyünk a kertbe...”

„A milyen az ember hangulata, Nagysád – mondta Deé – olyannak lát maga körül mindent. Szokatlanul szépnék találja, ugy-e, ezt az estét?”

Úgy hangzott e kérdés, mintha gúnyolodás volna. Lili derűlten nézett Deé Gézára.

Ah, milyen szép!

Sajátságos szemei vannak. Olyan a vágásuk, mint a mandula és az arcz felé irányulnak. Kék szemek, csodálatosan mély tekintettel és mondhatatlan sok jóssággal, okossággal. Magos homlokára rásimitva puha finom haja, orcáján gyenge pir. Keskeny szép ajaka csak annyira nyitva, hogy fogai fehérségéből egy hajszálnyi csik látszik ki. Nyulánk és bájos és tiszta, mint egy harmatban fűrsztött virágszál.

Látta-e Deé Géza valaha e nő? Ugyanazon Lili mama-e ez, a ki hideg, száraz, követelő, kellemetlen, uralkodni vágyó? Hát olyan nagy diadal-e előtté, ha ezt a Nemes kölyköt leigázhatja? Azért sugárzik-e? Milyen gyengesség. Vagy tán az ő szive felett vett hatalmat ez az alattomos, czudar? És olyan könnyü felette a győzelem?

Nem játsza-e ki őt Nemes? Nem bolondította-e, mikor Ettit magasztalta, hogy ellophassa Lilit? Mert úgy érezte, hogy tőle kapta, hogy őt károsította meg.

S a mama Gézára nézett és mosolygott. A Nemes beszédének végzavai hangzottak vissza a lelkében: „Nem szereti Ettit, senkit se szeret Géza...”

„Adja a kezét leányom – fordult Ettihez – menjünk.”

Hallgatva értek a kertbe.

„Kedves nekem ez az út – mondta Deé Géza Ettinek. Emlékszik-e, mikor mesét mondott a pulykáról s a mama megcsókolta érte? Aztán pillangót kergetett s virágot hozott itt nekem... Az az ur – fordult Nemes felé – igen gyámoltalan jószág volt akkor...”

„Tán kihagyhatnál engem, Géza, az emlékezéseidből...”

„Tán nem – felelte szárazon. – Az emlékező tehetség egyik gyarlósága az, hogy legtöbbször a kellemetlenségek jutnak az eszünkbe. Különben szívesen kihagynám.”

„Én egyébre emlékezem, Géza – mondta csendesen Lili – arra, hogy akkor megdicsérte a leányomat. Itt álltunk. Ő fogta a ruhámat s a szemembe nézett félénken és babogta kis történetkáját...”

„Kérlek, mama, beszéljünk rólad...”

Etti eleresztette a mama kezét s leült. Nemes mellé állott.

„Pótolja ki most, a mit akkor vesztettem. Géza kéretlen kapta a virágot, én, ime, kérem most...”

„Nem akarom – vágott közbe Deé – hogy az én nevemet említse.”

Nemes kérdőleg nézte meg. Szokatlan ingerült, szinte durva volt az a hang. Etti halkan kérdezte:

„Tőlem kéri?...”

Némi zavar látszott mindegyiken. Alig kezdtek egy tárgyba, mindjárt bevégezték. Deé néhány éles kifejezést használt Nemes ellen s Etti szórakozottan felelt, ha kérdezték...

A hold lomhán emelkedett fel s a faágak között úgy hullott sugara a gyepre, mintha annyi aranyalma volna. Csodálatosan csendes, nyugalmas volt a kert. Hasonlított a boszorkány-virág becsukódott kelyhéhez, mely eleven és gyönyörűsége s melyről tudom, hogy ismét kinyílik, ha jön a napfény. Egy kis szél, melytől remegnek a levelek, egy kis moraj, mely halk zugásra váltsa fel a bokrok némaságát, egy parányi háborgás kellett volna. Ez a nyugalom élő gúny, mikor gyorsan lüktetnek a szívek...

„Búcsuzom” – mondta Deé és Ettire nézett. A tekintetében olvasható volt: „Ne feledd, a mit mondtam.”

Lili kezét nyújtotta. Nem tévedés volt-e? Mindegy, édes, ha tévedés is.

Finom, hosszukó kezének melege végigjárta Deé Gézát egészen. „Ah – villant meg a fejében – milyen hiu vagyok. Kedvesebbnek találom, mint a milyen, csak azért, mert azon urfival nyájaskodott.”

Hiuság csak. A régi idegenkedés nem olvad fel egy mosolyra, egy kézszorítás melegére. Hanem azon frater terhére van Deé Gézának. Alaposan meg kell keserítenie, aláznia...

Nemes is indult. Kellemetlenül érezte magát s jó hangulata elmúlt. A Géza szurkálásai is bántották s Etti rá nem nézett. Tett-e valami roszt, ügyetlent? Mért fordult el minden jó akarat tőle?”

„Születve vagyok arra – gondolta keserűen – hogy kiálthatatlan legyek. Ugyan mire a küzködés...” Magos homlokáról felsimitotta gyenge, gyér haját s sohajtva indult.

Az Etti öreg dajkája a kapu boltos ive alatt várta őket, mint rendesen. Mindig szokott egy-egy jó szót kapni a „fiai”-tól. Ő jó éjszakát kíván, arra Géza, dévaj csont az! valami tréfást mond, aztán isten szeretetébe ajánlja őket – s elmennek.

Hanem most egy szavuk sem volt. Rá se hallgattak. Csodálatos az. Történt tán valami? A dajka utánuk tipegett, de kiléptek a kapun a nélkül, hogy ránéztek volna.

Akkor a Deé Géza szavát hallotta:

„Gratulálok a sikereidhez, urfi – mondta csufolkodva – ritka gyerek vagy! Gratulálj te is nekem, a szeretőmmé teszem a volt ideálodat...”

Nemes felkiáltott: „Ez... ez, a mit teszel...”

„Ne merd bírálgatni...”

„Ez gazság.”

„Mit mondsz, kölyök?”

„Azt, hogy megöllek...”

VII.

„Mi történt, kicsik – hebegte a dada – ne titkoljatok semmit, mert az szerencsétlenség. Már rég nem szeretem az álmaimat. Betelt, tudtam. Valami történt. Az a csendes ember megöli, mert az efféle lassu víz – tudjátok. Így volt az, mikor az uram is meghalt, pedig már régi dolog, de szakasztott olyan álmaim voltak, mint most s a barátok kutyája mind vonított a mult éjjel. Mondtam, hogy valami lesz, mondjátok meg kicsik, mit történt. Csak ne volna éjszaka, mert utánuk mentem volna s tudom, hogy megmostam volna a fejüket. Szégyen az fiatal embereknek, tudják, már ezt én mondom, pedig én tudom, mit beszélek. Most, kicsik, most a kapunál az a lassu Nemes mondta Gézának azt az istentelenséget, hogy megöli. Hát mért öli meg? Ne titkoljátok; te tudsz valamit. Etti kisasszony, na lám, lelkem – mit tudsz? Hiszen itt vagyunk mi, én s a mama. Hiszen mi szeretünk, vagy mi?...”

Lili megfogta a dajka karját: „Miket beszélsz?”

„Az úgy volt, hogy Géza azt mondta: »ő lesz a szeretőm.« Nemes azt mondta: »te gaz-ember« és hogy megöli. Én tudom, hogy ezek a Nemesek olyanok. Az apja is a háboruban veszett el. Csak lassu, de kutya szívü...”

Ettinek kigyult a szeme s indulatosan kiáltotta:

„Te parancsoltad ezt neki, mama? Te, úgy-e? Mert irigyem voltál örökké. Hát mit vétettem én neked? Játékszered voltam, alárendelted voltam, mid legyek még? Az apám szívét elloptad magadnak s így őrized, hogy alamizsna se jusson nekem. Beültél az anyám örökébe s parancsoltál itt mindenkinek. Én senki sem voltam. Mit akarsz még? Az is ellenséged már, aki hajlandósággal van irántam. Hát hozzám jó szót sem szólhat senki, hát engem ne szeressen senki? Te parancsoltad neki, te, te...”

Lili felegyenesedett. A Bán vér kilobbant benne. Büszkén felelte:

„Nem tudod, mit beszélsz...”

„Mit is tudok én? Csak sirni tudok, türni, türni és szolgálni. Meg kell őt ölni, mert nem neked hódol. És tenné akárkinek, csak nekem ne. Öld meg... Te édes perczeket töltsz az urfiddal – hát mit bánom én! de ha ő hozzám szól... öld meg. Mit vétett neked, mért üldözöl engem?”

Zokogva vetette magát egy székbe. A düh miatt is reszketett az egész teste. Aztán fel-
szökött.

„De elődbe állunk, Lili. Én megyek el, én, hozzá. Lássam, ki tiltja meg! Én mondom meg neki, milyen vagy te és ő fogja megölni. Hadd szenvedj te, hadd törjön meg az a gőgös szived...”

A dajka ijedten fordult Ettihez s átölelte. „Ne, ne, édes lelkem – dadogta – mit csinálsz...”

„Ne bánts – kiáltotta élesen – védem magam. Nem őt, nem Gézát. Mert ki ő nekem? Férfi, mint más és semmivel se több. De nem hagyom, hogy eltiporjanak. Öld meg... Meglátjuk.”

Lili hallgatott. Arczáról lassan eltűnt a felindulás s némi szomorúsággal nézett a leányára.

„Jól teszel-e vajjon, Etti? – mondta későre csendesen. – Igaz-e, a mit mondsz? Olyan rossz vagyok én? Ha nem tudtalak jobban szeretni, tehetek-e róla? A mint csak tudtam, úgy szerettelek, de ártott az neked? Azt hiszed, hogy Nemes nekem... hogy én... látod, nem kapom a szót. Hogy rám gondolsz, azt hiszed? Szegény leányom...”

Aztán hozzámént s megfogta a kezét. Olyan csodálatosan nyugodt volt, mint az éj ott kinn, melynek kebelén pihen a fáradt világ.

„Rossz voltam, Etti? Azt hiszem, igaztalan vagyok. Bizonyosan nem leszek sokáig az. Emlékezel arra, mikor a dada azt mondta? »Az édes anyja, ki ott lakik a napban, benéz a szívébe s ő mindent lát...« S te akkor felnéztél a napra s összetetted a kezedet s mondtad: »édes anya, most hibáztam, de máskor jó leszek.« Kicsi leányka voltál akkor, de most is gyermek vagy... Várd meg a napfényt, Etti...”

Aztán leültette a diványra s mellé ült. Csendesen hozzáhajolt s kérdezte:

„Szereted-e Gézát?”

Nem válaszolt. Arczárát a mama keblére rejtette.

„Várd a napfényt, Etti, hiszen én vagyok a te mamád. Nemes pedig mást szeret, nem engem. Tudod-e kit, Etti? Megmondjam-e? Bizol-e bennem?”

A dada halkán visszavonult...

Ott volt az Etti lakosztálya lenn. Ama nagy szobában aludtak a dadával, hol az egyik Bán egy hosszú életem át volt porkolábja a feleségének, kit egy pribék vállan csókolt. A kaczer asszony utolsó soháját azok a sulyos ivék fogták fel.

S a dada tett, vett, rakosgatott, rendezgetett s várta Ettit türelmesen. Ledült, bóbiskolt és elaludt... Nem jött.

Feje a mama ölében pihen ott fenn.

VIII.

„Ezt olvassa el szépen az urfi – mondta a dada Deé Gézának, levelet nyújtva át – s ne nézzon reám olyan csodálatosan. Jaj be rendetlen a szobája, be látszik, hogy nem ügyel senki az urfira. Na olvassa, ügyesen na, mert azért küldték.”

„A kisasszony küldte, dada? Etti, ugy-e?”

Géza forgatta a levelet a kezébe s kedvetlenül s kicsinylőleg nézte: „Már ir...” gondolta és felbiggyesztette az ajakát. Keveset aludt s nevetségesnek találta magát a tegnapi dolgok miatt. S ez az Etti leány is olyan gyenge. Egy jó szó kell neki s oda van. Mind olyanok a leányok. Mind?

„Csak olvassa az urfi.”

Felszakította s halk felkiáltás röppent el az ajakán.

„Tán elitél, a miért irok – olvasta – de nem tehettem máskép. Féltem, hogy nem láthatom elég hamar, pedig beszélnem kell. Nyughatatlan vagyok s egész éjjel tépelődtem s a leányom is. Kötelességből kérem, mert máskép nem tehetek. Jöjön hozzánk most és ne halaszsa. Az idő szokatlan, a kérés is szokatlan, de azért nem fog gondolkozni rajta és teljesíti. Nem is akarom, hogy tudja valaki, mert ezt csak én teszem. A dajka egyenesen a kertbe vezeti, ott várom...”

A Lili finom, keskeny betűi voltak. Ah! ez a „k.” épen olyan most, mint rég-rég volt; olyan csokros, csinos, Géza egyszer kicsúfolta érte Lilit s titokba olyanokat csinált ő is. E vonalak olyan lágyak, egyszerűek... Kis keze babrált e papíron itt... itt: szép szeme nézte a betűket, a mint kifutottak a penna alól. A hová azt írta, hogy „valaki”, ott reszketett a tolla. Mért reszketett? Az a valaki Etti. Mit akar Lili mondani, hogy azt az a valaki ne tudja? Hirtelen megragadta Géza a dada karjait:

„Tudod te dada, mi van ide írva?”

„Enye, urfi – dűnnyögte a vén néni – ne rohanjon úgy rám. Né-né megijeszt.”

Géza közbevágott: „Na hát nem megyünk? hát mit állunk itt, Istenem, dada, hát siess, ne légy olyan lomha.”

„De Jézus! urfi, hiszen itt állok s te mind azt a levelet nézed s én mind várlak, de mióta. De így csak nem akar jönni, hiszen hogy néz ki! a helyett, hogy magát csinositaná, hát az én karomat fogja és szorítja. Így csak nem akar jönni, mi? De se kalapja, se nyakravalója.”

Géza a legnagyobb zavarban tett, vett. Egyáltalán nem tudott számot adni arról, hogy mit érez. Mintha levált volna a teste róla s ő most nem lenne egyéb egy gondolatnál. Csodálatos könnyűnek érezte magát. Mit akar mondani? Feltette magának a kérdést s mosolygott. Nem törődött azzal, hogy választ is adjon a kérdésre. „Lili” – gondolta és e névben megakadt. Elfeledte Nemest és Ettit. Eszébe villantak, de a Lili nevére rögtön szétrebbentek az agyából, mint a hogy eltűnik a köd a napsugárra.

Kora reggel volt még. Az utcán szekerek jártak s a kerekék dűbörgése igen vidám volt. Paraszt leányok veteményeket hoztak fejükön kosarakban s a rózsaszín murom s dundi káposzta mind igen kedves portékáknak látszottak. Egy pléhes gyerek ment fűtyörölve s kezében egy tábla pléhet zörgetett: de az is milyen vidám és mulatságos volt. És az egész piac igen elevennek látszott: a házak ablakai nyitva, a nagy kútból csorgott a víz; a vén hársfák levelei libegtek.

„Az istenért, dajka, lépj gyorsabban.”

„De urfi, én nem kölcsön vettem a lábaimat, hanem az enyéme s vének már, roszak... ne siessünk. Már mind várt egész éjjel, hát várhat még egy kicsit, a mig odaérünk.”

„Várt, ugy-e, dajka, várt rám.”

„No ő nem is tudja, hogy megyünk...”

„Kiről beszélsz?”

„Hát Ettiről, jaj hogy sirt, de a nagyság kisasszony mind sugdosott neki valamit s arra elhallgatott. Mert az olyan – az isten bocsássa meg – mint egy igéző. Csak ránéz az emberre a szemével... na, félek a szemétől. Hanem Etti az gyermek... Lassan, urfi, lassan.”

„Bolond vagy, dada – mondta Géza – mindent összezavarsz.”

Kellemetlenül érintette, hogy a dada belekeveri Ettit ebbe a kérdésbe. Bántotta, a mit a tegnap Ettivel tett. Kiállhatatlan hosszúnak találta az utat.

Végre. Az ajtó előtt állottak s Deé Géza belépett.

A dada csendesen sompolygott végig az ösvényen... „Megmondom Ettinek – gondolta – hogy itt van s nem ölték meg. Mért szidnának meg ezért, mi? Parancsolta-e valaki, hogy ne mondjam meg?”

Lili ott ült a nagy fák alatt a padon. Csendesen hajtotta meg a fejét s a lázban levő férfit nézett: „Hogy sietett – gondolta – hogy szereti!”

„Köszönöm, hogy eljött – mondta s hangjából némi szomorúság érzett – számítottam rá. Valami történt az este s nagy nyugtalanságot okoztak nekünk. Csodálkozok, hogy tudom? A dajka mondta. Azt hittem, nem veszi rossz néven, hogy magához fordulok... Nem kellene tudnom, de sokat rebegetem érte, hogy elkések. Valószínűleg gyengének lát, de nekem kötelességeim vannak...”

Mit várt Géza? Azt hitte, hogy egészen egyebet fog mondani Lili. Mit? Tudta is ő! Valami kedvest s gyönyörűségest. Egyetlent szót csak. Esztelenség! De az úton, míg ide jött, bódult volt. Hirtelen ébredt fel s úgy érezte magát, mintha elvesztett volna valami kincset. Leverten hallgatta Lilit.

„Kötelességeim vannak. Tudja: a leányom. Ő mindenem s neki senkije sincs kívülem. Ha bánata van, én is érzem s ha fél, reám is elragad. Pedig Apám megfeddene e gyengeségért. Hanem ő sirt; segítsen rá, hogy megnyugtassam. Kérem. Senki se segíthet más. Mikor elmentek tegnap, mondtak egymásnak valamit. A dajka hallotta. Nyugtassa meg a leányomat, ne okozzon bánatot neki, Géza. Maga erős és megteheti. Viszás dolog, hogy én kérem rá. Sirva aludt el az ölemben, ott hagytam a szobában s ő mit se tud arról, hogy én mit beszélek most. Nem mondott semmit, de kitaláltam, hogy mi bántja. Maga is tudja, ugy-e, tudja?”

Kutatva nézett Gézára. Úgy vizsgálta az ajakát, mintha ítéletet várna róla. Eleven volt az egész arcza, a szemei ragyogtak.

Géza keserűen válaszolt.

„Engem félt tán valaki? Maga félt valakit, Lili...”

Ah! ez támadás volt. A mama érezte, mint önti el a vér az arczát.

„Maga félti Nemes urat! Tudom, tudom. Mondja ki nyíltan, igazán: nézzen rám és mondja ki... Mért haboz? Gyermekekorától fogva idegen tőlem. Mindenkihez volt jó szava, mindenkire mosolygott. Rám soha se! Gyűlölt örökké, mért gondolna most rám? Őt félti tőlem ugy-e s őt védi...”

Lili zavartan rebegett valamit. Géza hevesen folytatta:

„Nem illő dolgokat beszélek, tudom, de meggyűlemlett bennem, el kell mondanom... Bántottam valaha? Mért kerül? Vétettem Etti ellen? Mi volt a bűnöm? Megcsal ez az ur és gyűlölöm. Alattomos úton járt s hazudott, hazudott. Komédiát játszott velem. Ábrándozott Etti után s itt a szemem előtt más kéz után nyult. Eh, töltsünk tiszta bort. Nem vádolk senkit. Mért is tenném? De gyűlölöm. Nem kellene kimondanom, de hát szeretem az igaz utat...”

Úgy beszélt, hogy nem nézett Lilire. Orczáján mégis érezte két szem sugarának melegét. Fel volt indulva, mindent el akart mondani. Vége mindennek!

Minden szava egy-egy válaszfal, mely örökre elzárja Lilitől. De elégtételt vesz most azokról, a miket elloptak tőle! Csalódásának egész keserűségével folytatta:

„Mit kíván? hogy kiméljem őt? Útamban áll, és én térjek ki előle! ide lopózik és én fussak el! Mért? Mert Etti sir? Csupán ezért! Istenem! – tette hozzá gúnyosan – hogy ne élne meg, a kit annyi gyengédség és könyv védelmez! És én? Ki törődik itt velem?”

Lili csendesen emelkedett fel. Szemhéjai félig le voltak csukva, az arcza égett. Alig hallhatólag mondta:

„Bocsánat, rosszul tettem...” Megbólintotta a fejét s indult a ház felé.

Géza a keze után nyult.

„Ne menjen el így – mondta esdekelve s hangja egyszerre megváltozott – ne hagyjon így itt. Mondja, hogy rosszul tettem, de ne távozzék haraggal... Bolond vagyok, megbántottam, nem is tudom, mit beszélek. Nem tanultam kérni – most kérek. Maradjon még egy percre csak. Mit tegyek a leányáért? És magáért Lili? hát semmit se tegyek magáért?...”

Csodálatos dolog történt akkor. A jázminbokrok mellől a kis ösvényről Etti szaladt oda s átölelte a mamát. Megcsókolta égő arcát, szemeit, megcsókolta szép kis kezét s Gézához fordulva mondta:

„Értem? ne tegyen értem semmit. Érte tegyen, a mamáért. Maga nem látja és senki se látja, mert ő olyan rosz és akaratos, makacs mama. De én tudom, hogy ő kit szeret. Látja milyen? Mert ő az én mamám, összetörné a szívét értem, mint egy játékszert s eldobná. De én azt nem hagyom. Lemondana magáról értem. Ne fuss el, mama. Segítsen nekem, Géza, hogy ne fusson el. Most, most rám kell hogy hallgass.”

S odahuzta a Lili fejét a mellére s karjaival átszorította erősen. És félig sirva, félig nevetve folytatta:

„Azt hitted, hogy én szeretem? Én? tudok is én szeretni! Én? Etti? Te szereted, csakhogy büszke vagy és ő is büszke s féltékenyek voltak egymásra. De látod, ő engedett. Hát nem akarod te azt megérteni, mama, a mit ő itt mondott? hát én magyarázzam meg neked? Akarod, hogy még egyszer elmondja? Mert elmondja, én tudom jól, csak intek neki. És te, mama, mered-e tagadni, hogy szereted? s féltél tőle örökké s nem is tudtad tán, hogy szereted. Hazudok-e?”

Aztán Gézához fordult:

„Mert én indulatos és gonosz vagyok, megbántottam Lilit is, tudja. Az este is rosz voltam és sirtam. Akkor ő vigasztalt és azt mondta, ne féljek... Mert ő szeret engem. És Nemes is rólam beszélt neki tegnap. Ezt maga nem tudta. És a mama azt mondta neki: »én magának adom a leányomat, ha ő is szereti...« És maga Géza velem akart boszut állani rajta. De ezt rosszul tette. Mert én nem szeretek senkit – s a bú némi árnyalatával ismételte – igazán senkit. De nem szóltam a mamának egy szót se. Vártam, hogy mit fog csinálni. Hanem most rajtakaptalak, édes, édes mama s most te vagy az én leányom és engedelmeskedni fogsz.”

A modor, a mivel beszélt, pajkos volt, de a hangja rebegett. A pilláján könny rezgett. Hirtelen odatörülte a szemét a mama vállához. Mit érzett? A láz elragadta őt is.

És a mama azt tudta csak, hogy a kezét egy kéz tartja fogva. És egy csókot érzett rajta. Ráborult a leánya keblére, de a kezét nem vonta vissza.

Egy bárányról

Ha önök most valami érdekes történetet várnak, igen fognak csalatkozni. Azzal a kellemtlen emberrel, a kiről irok, soha se is történt valami érdekes.

Tíz szóban el lehet mondani az egész életét. Szegény frater volt s utálta a szegénységet. Az ember nem tudja mi jó neki. Addig küzdött a garasok után, nem gondolva soha semmi egyébre, hogy a fiatalsága szépen elröppent a feje felett s azon vette észre magát, hogy a lába podagrás, a dereka fáj, a haja szürkül.

Bizonyos, hogy a küzdelemben való fegyverek megválasztásában sem volt ügyessége, mert azon kezdte az életet, hogy irnok lett a városnál. Rengeteg sok sütőtököt evett, sütvé, főzve (no, ha látták volna a fogát, mert az is sárga volt, s a bőre is sárga s a kabátja is tubák-színű), de mégis hitvány vállalkozásnak bizonyult ez az irnokság. Harmincz pengő ilyen világban, a hol a levegő is pénzbe kerül! Hát mi az! Később, igaz, felvitte a dolgát a levéltári segítségig a mivel 35 pengő járt, mindazonáltal akárhány gazdagabb embert találhatott magánál ezen a világon.

Irigykedett is rájuk és kesernyés lett ettől az érzelemtől a kedélye. Ha az úton valami üveges batár előtt kelle kitérnie a kabátja gallérjába több erőteljes megjegyzést beszélt bele az urakról és szolgákról. Azt hihetnék önök, hogy tehát gondolkozott a rangbeli különbségek bajai felől, de én nem akarom őt okosabbnak mutatni, mint a milyen volt. Ő a könyvesboltba járt és a felvágatlan könyvek levelei közül szedte a bölcsességet s saját tapasztalatai által is támogatvatva, belátta, hogy jobb urnak lenni, mint szegénynek. A könyvesboltban, különben, nagy időmérő is volt. Azt mindennap megnézte, mert pontos jegyzeteket vezetett arról, hogy milyen az időjárás, milyenek a piaci árak s micsoda nevezetes dolgok történnek a városban. Részben, hogy literátus hajlandóságai voltak, részben az efféle kronikákért jó árt fizetnek idővel...

Az apjáról – micsoda rettentő régi dolog ez – egy háza maradt. Aztán a 35 pengő se kelt el, a maradékja fiadzott a gondozás okán nagy szaporasággal és im most, mikor bemutatom őt, egy tőkepénz felett rendelkező hosszú kabátu, sovány, kesernyés, mérges, hallgatag levéltári segéd, a ki senkire se szorult, a ki senkit se sajnál.

Ennyi az egész. Én nem kutatok utána vajjon gyult-e ki a szeme egy gombolatlan gomb-ra, egy czipő kibukkanó hegyére, vajjon érezte-e kéz melegét, könny erejét; vágyott-e, reménylt-e?

Egy semmi históriát mondok el róla s rég várom a karácsonyt, hogy elmondhassam. Ezért bizony nem szükséges, hogy kifordítsam a szive ránczait s vizsgálódjam mi van mind-egyikbe.

A háza tőszomszédjában van az a sülyedt putri, hol a két Csibi gyermek lakik. Az egyik, a fiu – egy vásott lármás bocs – vezeti a háztartást s a testvérét, Cziczát, a csepp leánykát. Az apjuk levélpapirosokkal házal, soha se ül otthon. Tulajdonképen czudar nép Csibi úr s a

rendőrségnél jól ismerik. Éjszakánként a kávéházban ül s kártyázik, nappal csavarog, a gyermekeire soha se gondol. A fiucska ezért egészen önálló gazember, a kinek egy izben már ki is rugta egy ló a két első fogát mikor a farkából szálakat huzogatott ki gyűrüt kötni. A kis Czicza egy rettenetes szájú gyermek, a ki felteri az utcát, ha valami baja akad, úgy visít. No, mi lesz abból ha megvénül!

A tavaly karácsony felé történt, hogy Kis Antinak (így hívják a mi emberünket) valami adósa a jó szánuttal egy öl ágat hozott valamelyik falucskából. Anti a háza elejébe tétette le, s esténként titokban hordta be kicsi udvarára, ott darabolgatva a tüzre. Igen hideg idők jártak, s néhány nap alatt arra a gyászos felfedezésre jutott, hogy valami gaz népek lopogatják a drága portékát.

Karácsony estéje egy szereda napra esett. Akkor ott kinn a piacon a nagy templom előtt tele a hely sátrakkal és asztalokkal; mindenféle haszontalanságot raknak ki fázó vén asszonyok s hitvány gyermekek, várva az angyalt, hogy jöjjön, vegye meg. A ropogós havon az egész város bomlott népsége oda siet s vesztegeti a pénzét abban az ostoba tudatban, hogy ő angyal, a ki örömet csinál az apróságoknak. Örömet! Mire efféle semmiséggel kápráztatni a gyermekek fejét? Harapni tudjon s ügyelni a saját sarkára, nehogy megharapják. Mi az öröm! Öröm a karácsony a gyertyamártóknak, az asztalos-inasoknak, kik a játékokat csinálják, meg a szipirtyóknak, kik aszalt szilvából kéményseprőt raknak seprűágra.

„De egy nap egy esztendőben a karácsony” – mondta egy vén bakter a kit megszólított Anti – s az unokáim hogy várják...”

Anti sétált az ág körül s dohogta: „Egy nap, egy nap, hát kettő egyforma van-e egy esztendőben?...” A harangok szóltak s futva jártak markukat lehellettel melegítve az emberek le s fel. A lámpák világán kívül, melyek ugyancsak gyenge eredménnyel küzdtek a ködös levegővel, még a betlehemes gyermekek nagy papirosházának világa is ringott az éjben. Egy olajos papirosból csinált csillaggal az Anti utcájába is tévedt valami haszontalan gyerek. No, az mond aztán rigmust. Anti egy jó száraz ágat fogott meg. Azt szeretné csak látni, hogy előtte sipogjon, majd ad ő jókívánságot!

Néhol gyertyafény ömlött ki a kis házak ablakain. Ott karácsonyfát gyújtottak fel. A gyerekek sivitnak s teleeszik magukat pogácsával. Mit tanulnak? Azt, hogy csupa világosság és pogácsa a világ. Pedig tulajdonképpen csupa sötétség és sütőtök. Eh.

Anti fázott a szellős lebernyegbe. Sétált, fujt, tapogott s időnként a hideg szobába huzódott be melegedni. De azt igen szeretné látni ugyan a ki az ő ágjára éhezik s arra vetette szemét tolvaj hajlamokkal.

Még késő se volt az idő, a nyüzsgés, a zsvaj meg se szűnt, mikor gyenge czinczogásszerű hangok ütötték meg a füleit, mintha az ágot cibárolná valaki az ablak alatt. Nesztelenül nyitotta ki a kaput s hirtelen rontott a rakás tulsó oldalához.

Ah! egy kölyök, kezében cserefa vessző ágas bogas, száraz leveles ágával.

„Megállj.”

„No, no, ne bántson.” – A kis Csibi betyár volt.

„Ez kié?”

„Bánom is én!” és fejét válla közé huzta, s az ágot a földhöz vágta.

Anti utánakapott s ráhuzott a gyerekre. Aztán galléron ragadta és megrázta.

„Te gaz lélek, te istentelen, te ugató kutya; hát koldussá akarsz tenni? Hát neked vettem én azt a kis ágat, he? Ki vagyok én, he? Ki vagy te, he?”

A kölyök pazarul ontotta a hangot a torkán. Jajgatott éles, utálatos szóval s rugott, kapált. Anti oktatta. „Markodba fujj, te farkas, te vad, gémberegdj össze mint a cserebogár, ha fázol, de az én fám mellett nem melegszel, hé!”

„Én bizony isten – mondta a Csibi-féreg és zokogott – én Cziczának akartam csak karácsonyfát csinálni. Én nem lopok, nézze, én nem vagyok tolvaj. A kemenczékben ég a tűz, megláthatja, ha akarja, de egy rongyos ág kellett s ennyi...”

„Ennyi?” Egy perczre eleresztette Anti a gallérját s a frater sirva futva iramlott meg. Hogy tisztos távolba ért megállott s visszakiáltott: „Te zsugori, hogy a másvilágon örökké fütsenek alád, te fukari, te... te? és felkapott egy hógalacsint és Anti felé hajította...”

Nézd csak! az a czafrang. Ha egy törvényes embert a hivatalos tekintélye nem tartana vissza de utána futna, de becsületre tanitná. Tulajdonképen e törvényes embernek az inai is rosszabbak voltak, mint azon nebulónak s utol nem érte volna, azonban az ember szivesen keres hamis okokat az erőtlensége mentésére. Az a tűz a mi a kemenczében ég! Nagyon szerette volna látni Anti azt a tüzet... gyanus fa, gyanus fa! Honnan legyen Csibinek fája? Összehuzta a gallért nyakán s mint a prédára kullogó farkas nesztelenül suhant végig a korlát mellett a roskadt ház felé, hogy benézzen az ablakon.

Karácsonyfát a gyerekek! Kaczagás. Hogy ez a semmiházi a testvérének karácsonyfát akar csinálni! Micsoda hazug beszéd. Gondol is valamire a gonoszságon kívül. S még, istenem, egy anya! No, egy anya gyenge. Hát ha kaczag reá a gyerek a meggyújtott gyertyáért, ha kövér karjaival repes, ha rikolt és tapsol mohón és az anyának mindez tetszik – de egy ilyen lopó, illetlen fiucska, hát mit bánja ő a testvérét...

Ah! persze ott is van az udvaron. Jól látja a korlátot át Anti. Már nem sir. Hüvelyk ujját az orrára helyezi és tünődik. Mi felett ugyan? Kezét a kilincse teszi s ismét visszalép. Lásd, lásd, most benyul a zsebébe és kivesz belőle valamit. Egy gyertyavég az. Aztán gyufát koto-rász elé s nadrágján meggyújtja. Kalapját a földre dobja, borzos haját, rossz kabátját megsimítja, mintha valami ünnepélyre készülne. Akkor még egyszer a zsebébe nyúl s valami fényes tárgyat von ki. Az olyan zörgő a milyen a szánkokon szokott lenni. Bizonyosan az uton kapta valahol. A zörgőt most rázni kezdi kegyetlenül, dönget az ajtón s nagy pompával belép.

Anti megvakarta a szakállát és az ablakhoz sompolygott.

A fráter belép és éles, csuf hangján így énekel: „Menyből az angyal lejött hozzátok pásztó-rok pásztó-rok...” Az utolsó szót pedig elnyújtja hegyesen és ismétli sokszor. A leánya arra felugrik az ágyról kezeit csodálkozva kiterjeszti s micsoda visitásba kezd. Azután odafut a bátyjához, megáll előtte, ránéz, tapsol, ugrál, kaczag, s általában oly lármát üt, a mitől a zörgő hangja egyáltalán nem hallszik.

Ez csak az igazán rongyos gyerek és bizonyosan éhes... mindazonáltal...

A harang pedig szól a toronyban. A templomozásnak vége van. A Jézus a világra jött... a holott annyiaknak van szükségük az ő kegyelmére, vigasztalására és örömére.

A fiucska pediglen a gyertyát valahová le szeretné tenni, hogy példázza a karácsonyfát.

Ezért egy hasáb reves fát emel fel a kemencze mellől, a bütüjére csepegtet a fagygyuból és odaragasztja. Aztán az asztallábhöz támasztja ezt s a zörgőt a testvére kezébe adja. A kicsi zajong s megöleli a bátyját. Táncolni is kezdenek ügyetlenül s forognak eszeveszetten. Mikor elfáradtak lehullanak mind a ketten a karácsonyfa mellé és lihegve bár de boldogan kaczagnak. A fiu pedig még soha se végezte be kincseinek a feltárását. Ekkor itt, az agyagos földön kivonszol egy nagy darab kenyeret a zsebéből s azt ketté töri.

Ostobaság... azonban tény, hogy a nagyobbik darabot nyújtja oda Cziczának. Untalanul egymásra néznek, mosolyognak s teletömik a szájukat kenyérrel. A mint így kigyömöszölnék egy-egy szót az ajakukon az úgy hallszik, mintha kútból hangzanék fel....

Mit érdekel azonban mindez egy praktikus aglegényt, a ki soha az életben nem szakíthatott magának időt a gyengeségekre, a ki a karácsonyt csak annyiban tudja külömb napnak a többitől, hogy a könyvében látható kimutatások szerint rendszerint hidegebb a december hónap többi napjainál. Ezt a mai hideget ő már tegnap tudta, mert a higany a könyves boltban gazul felemelkedett. És mégis csodálatosképen nem érzi a hideget e perczben, sőt kalapját leemelve nehányszor végigsimitja gyér haját és kipirult orcáját.

Valami homályos régi történet verődik vissza a fejébe, mint a hogy néha rég hallott, rég elfelejtett nóta egyetlen üteme cseng vissza az időközön keresztül a fülünkbe s bebújva agyvelőnk ránczaiba, ott bong-cseng kiverhetetlenül. A mint benéz Anti az ablakon, összefoly a kép egy kissé a szeme előtt; egy pampós öreg asszonyt lát sürgölődni az asztal mellett, a ki pogácsát, egy gyapjuból csinált sártestű bárányt tesz a gyertya köré nagy óvatosan. Az a fiucska nem is a Csibi gyerek, hanem egy más, egy más... Ez a másik egy ágyban fekszik a kemencze mellett s a paplant fejére huzza, tetteve magát, mintha aludnék.

Járj csak ott öreg asszony, járj, tapogj, kék flaner réklidet huzd össze a nyakadon, mert kihült a szoba s nézz mosolyogva a te kis fiad felé. Bogos ujjaidat ha most elérhetné – hiszen látja bizony – oh, megcsókolná rendre; sovány nyakadat átölelné s képedhez szoritaná a képét.

Micsoda avatag emlékek. Egy dohos élet feküdt rá, s eltakarta. Im, a Csibi gyerekek ki-ásták.....

„Huppá” sikolt fel a leányka ott benn s magasra ugrik s ismét tánczol. A gyertya ugyan lobog mellette. A tűz pislákol csendesén, de a füstös kis rokkant szoba igen világos azért... A fiucska az orrához teszi a kezét s valamit komolyan magyaráz, s a leányka komolyan hallgatja.

Mi lesz! Az ágyról lehuzzák a tarka takarót, s a leányka magára teríti. Az végig foly a földön, mint egy királynő uszálya.

„Te vagy az angyal – hallszik a fiú szava – én a pásztorok. Most mondjad: „Ég-ből le-száll-tam, hoz-zád ta-lál-tam.”

Aztán türelmetlenül felé üt. „Béka – kiáltja – számár vagy.” Mert a leányka csak áll ostobácskán és úgy kaczag, de úgy, mintha angyalok ráznának benne valami mennyei csengettyüket.

– Aztán annak a bizonyos fiucskának a részére pompás koczkás új bugyogót is tett az öreg néni az asztalra, melyet ő varrt jó kétrétű czérnával. És meggyújtotta akkor a gyertyákat mind és csengetett... De sötét éjjel volt különben. A fiu azonban mindjárt talpra ugrott és hogy falt, de hogy! és ölelgette a bárányt és mindjárt felakarta próbálni a koczkás bugyogót. Az öreg asszony pedig az asztal mellett topogott a papucsban és nevetett azon a nagy nagy örömon...

Anti összehuzta a kabátját s szaporán indult a templom felé. Senkinek se tudott volna felelni az útja céljairól, mert ő se tudott semmit. Csak ment és látott a sötét éjben és hallott a némaságból... A gyertyák ragyogtak a sátrakban s az asztalkákon és az emberek nyüzsögtek.

Egy pogácsához lépett. Kiválasztott két nagy, virágos, feliratos szivet. Mikor az árát hallotta, egy perczre megütődött. „Rablás” akarta mondani, de egyebet gondolt. Hirtelen

elhatározással nyult a zsebébe és kifizette. Aztán a jó kezdet után könnyen vásárolt egy bárányt, olyan jó gyapjast, agyag testűt, mely arany papirossal volt átkötve.

Ah, soha se adott ennyi pénzt haszontalanságra. Eszébe se jutott bánkódni érte. Semmi-re se gondolt, még fájos lábára sem. Igen könnyűnek érezte magát. Az utcán emberek jártak-keltek. Szokása ellenére kitért az utjából a szembe jövőknek, s a pazar bolt kirakatok nem dühösítették fel....

Mikor a kis roskadt putri elé ért, a hol a Csibi gyermekek laknak, meglassította, meghalkította lépteit. Óvatosan közeledett az ablakhoz, s a párkányra tette a holmikat.

Aztán kopogott. A két gyerek ijedten nézett arra. Anti viszont kopogott. A fiucska kérdezte: ki az?...

Ki? Meglátta a bárányt. Nagyot rikkantott...

Anti elvonult az ágak mellé, s nehezeket s hosszukat lélekzett, míg az apróságok nagy lármával szedték be az angyal hozta drágaságokat...

A leányka megölelte a bárányt. „Ez az enyém.” A fiu, a telhetetlen táska, elcsipte a két pogácsát, s néhányszor ugyan kérdezte „ki az, ki az?” de aztán úgy megtömte a száját az édes jószággal, hogy egy szavát se lehetett érteni.

Akkor valamit gondolt s hirtelen kifutott az udvarra s az utcára, hogy szétnézzen. Meglátta Antit... Ő nem lehetett. Hát ki? Az angyal-e?

Hanem, te láttad Istenem, hanem te számon tartod, s el nem felejtetted a nagy napon, mikor komponálni fogják az emberi cselekedeteket...

Egy bárány az egész... de Kis Anti adta.

A vén nemes

Egy őszi vásárra a beszarábiai csiszárok nagy falka lovat hoztak hozzánk. A szép fekete vadállatoknak sok nézője volt. Mintha az ördög borsolta volna fel valamennyit, úgy tomboltak, rohantak a kerített akol egyik szegletéből a másba. Összedugták fejüket, aztán az egyik felnyivogott, s arra a sok fénylő szemű, libegő orczipájú vadállat úgy rohant odább, mint annyi sárkány. Azért hívom vadállatoknak, mert az embert csak úgy félték, mint a zebra. Nem volt azokon soha se tenyér, se kefe, se kötőfék. A havason nőttek fel s volt ügyük a farkassal, (akárhánynak a tomporán otthagya a fenevad a fogahelyét) de ostor nem csufolta sima fényes hátukat.

A katonatiszt urak a vásárban mindenféle szellemes mondásokat kockáztattak meg – kívül a korláton. Egyiknek anyósa volt, a másiknak valami bösz mosónéja, a kiknek a szemére emlékezteti őket ez a ló, meg az a ló. A vidéki nemes urfiak (mindnyája igen hasonlított valami elcsapott kocsishoz, sáros csizmájában, mocskos bőrnadrágjában s ostorral a kezében) egészségeseket kaczagtak s aztán silvoriummal meg kalácscsal traktálták a tiszt urakat.

Délig elkelt egy pár állat. Azokat úgy pányvával fogták ki. Jól emlékezem egy kis fényes szőrű kanczára, mely úgy remegett egész testében, mikor rávetették a hurkot, s nagy szemei olyan világosan fejezték ki a halálos rémületet, hogy a tiszt urak közül egy bátor gyerek odament hozzá (kivált minthogy erős hurok volt vetve az állat hátsó lábára is) s komikusan vigasztalta, emlegetvén izes bükkönyt, illatos sarjut, száraz zabot, s egyéb efféle jókat, meg a regulát, mint hasznos dolgot az egészségre... A ló megrázta nyakát s széles szügyébe vágta fejét. Hogy hova lett a tiszt ur mindjárt, azt most se tudom. Nagyszerű gyakorlat kell ahhoz, hogy olyan gyorsan eltűnhessék onnan valaki, a hol veszély van.

Délután a grófunk jött ki egy szürkekabátos nyulánk vén emberrel s egyenesen az akolnak tartott.

A szürke kabátos barátságosan, de hidegen köszönt az urfiaknak, s szertartásosan hajlongott a tiszt urak előtt. Kissé kopott ur volt. A kefe erősen látszott a ruháján. Aztán a haja és szürke szakállá mind olyan regulában voltak, mintha csupa kefe között élne az egész ember.

A gróf kinézett néhány lovat. Egy pár szót váltott a tatarozott vén urasággal, s akkor ez hirtelen felnyitotta az akol ajtaját, s belépett. A csizár kiáltott valami olyast, hogy nem ajánlatos az efféle. A vén uraság lenéző tekintetet vetett rá és megállott a téres akol közepén. Aztán intett a csizárnak, hogy bolygassa meg az állatokat.

Akkor igazán szép jelenet következett.

Az ostor suhintására olyan gyorsan, mint a sebes villám, fordultak meg az állatok, s vad iramatban, hogy döngött alattuk a föld, rohantak ki egy tömegben a szegletből, keresztül a szabad helyen.

A szabad hely közepén ott állott mozdulatlanul a férfi. Kis pálczikáját suhogtatta. A csorda ketté vált előtte. Attól fogva hiszem, hogy Mózes, izraelita polgártársaink egészsége iránt való tekintetből, csakugyan ketté tudta választani a veres tenger habjait.

A vén uraság csak ennyit mondott nyugodt hangon:

„Rosz az eleje annak a ficzónak...”

A tiszt urak vivátot kiáltottak. A férfi ott benn, csodálkozó, kissé gúnyos tekintetet vetett rájuk, s aztán viszont megbolygatta az állatokat.

Kiválasztott négyet, s intézkedett: mint kell kifogni, nehogy megsérüljenek. Aztán kilépett, s a gróffal kocsiba ült. Könnyedén köszönt, s elhajtattak. A többit elvégzi a lovász.

„Ki ez az ember?” kérdezte az a nyalka vitéz, a ki a mosónéja bőszen tekintetével volt ismerős.

„Nem ismered, Friczi?”, sietett mohón megmagyarázni egy urfi, a kinek a véréről elhiszem, hogy kék, de a ruhájának bizonyosan nem lehet a színét meghatározni – „ez nagyságos Csethe Bálint. Azért mondom, hogy »nagyságos«, mert nem volna jó elfelejtened a címét, ha beszélsz vele. Különben elődi koldus. Egyéb semmi.”

„Hanem mondhatom”, folytatta e tréfás tiszt ur, gyűrűvel rakott ujjjaival kecsesen intgetve, – „atyafiságban van az öreg a lovakkal.”

Szörnyű nagyot nevettek ezen a mondáson. Egy kövér kapitány úgy kiveresedett, hogy a bival bizonyosan megkergette volna a színe miatt; könnyeit törülgette s fuldokolva nyögte: „Atyafiságban... Kerl... Kerl... Atyafiságban.”

A lóáruló csiszárok, meg a vásáros nép is nevetett, minthogy az urak nevettek.

A kocsis urfi alig tudta elkezdni a mondani valóját:

„Ménese volt a n n a k, urak! – kiáltotta, – híres lovai. Onnan van az atyafisága. Az utolsó lovának a farkából kötöttem is egy gyűrűt. Nem láttátok az ujján?”

„Az a szeretője haja” – szólott bele bizalmasan a másik.

„Nagy házat vitt, s a forradalomkor sok stiklit csinált. Egy kucsomás századot szerelt fel, csupa öles ficzókókból s azokkal...”

De senki sem hallgatott már reá. Valami kényes kancza került a piacra, vagy ilyesféle. Azt vették körül. Az ördög vigye az unalmas históriákat Csethe uramról.

Önök nem fogják-e unni szintén? Mert igazán éppen ennyi fáradsággal mondhatnék beszédet egy szerelmes párról, a melyik virágos orgonafa alatt bűg, csókolózik, s azt hiszi, hogy az egész élet véges-végig csupa bűg és csókolózás.

Néhány év telt el attól a vásártól fogva. Falun voltam egy jóbarátomnál. Az ebéd közepén jártunk, mikor az inas belépett s tétovázva habarta el, hogy „egy künn várakozó férfit... (nem merte azt mondani, hogy „ur”) tiszteletét akarja tenni.”

Csethe Bálint volt.

Könnyedén lépett be. Kis pálczika volt a kezében s lenge szürke kabát a hátán. Mintha csak épen a szomszédból jönne. Derülten, szívélyesen köszönt, helyet foglalt és jó étvágygyal evett.

Megnéztem a cipőit. Egy negyedórával azelőtt kefélték ki. A haját, hófehér szakállát s kopott, könnyű ruháját szintén egy negyedórával azelőtt kefélték ki. Ez az ur egy negyedórával azelőttig bevolt csomagolva valami iskátulába, hogy a por ne érje – és a világért se olyan valaki, a ki utról jön, akár szekéren, akár gyalog. Pedig utról jött. Hazulról, t. i. az országu tról.

Ebéd után szivarra gyujtottunk. Keresetlen elegáncziával ült a karosszékben s a szivart felülről hüvelyk és mutató ujjával oly könnyed keccsel fogta, hogy én azóta önvád nélkül

most se tudok szivarozni. Mi ugyanis mindig marokra fogjuk a szivart. Nagys. Csethe ur csak játszott a havannával. Lehetetlen, hogy a zsebében ne legyen egy marék sokkal finomabb.

Előbb a napi politikával kezdtük a társalgást. Falun az az egyetlen üdülés, ha az ember kikeresegheti magát a kormány kutyaságain s vaksága felett. És merem állítani, hogy abban a 24 órában forradalom törne ki felénk, mihelyt nem volna mit szidni az ország dolgát intéző férfiakon.

Az embernek, uraim, epéje is van. S ha van, csak kell használnia valamire.

A nagysás ur bizonyos gyöngéd tartózkodással, (nehogy véleményével terhünkre legyen) némi borongással, gunnyal, de a legfinomabb parlamentáris modorban fejezte ki gáncsait, s aggodalmait. Elésorolta a jeleket, melyek arra vallanak, hogy nemzeti sajátságaink veszendőben vannak a kormányzásban uralkodó idegen szellem miatt. Egy kissé felhevült, s így szólott:

„Emlékezzünk, uraim, Hampden Jánosra, ki Stoke Mandeville-ben husz törvénytelenül kirótt shilling miatt ellene állott az 1635-ik esztendőben a királynak és megvédte igazságát. Ma nálunk husz sarkalatos jog elrablása okán se akadnának férfiak, kik ellene mondjanak a jogfosztásnak. Ez a közszellem, a közérzület, az alkotmányos jogok iránt való érzék csökkenésének a...”

Állitom, hogy ha a derék Hampden János Stoke Mandeville-ből ott megjelenik eleve-nen, kezében a vitatott 20 shillinggel, nem lepott volna inkább meg, mint hogy e viseltes ur száján toppan egyszerű beszélgetésünk közé...

Aztán arról szólott, hogy nagyon megvénült e nemzet az utolsó harmincz év alatt, hogy elvesztette fiatalos, rajongó szeretetét a tősgyökeres szabadság iránt, hogy a kenyért kereső idők hajszájából támadt éktelen láрма elnyomja a mult időkből felénk szálló szabadságszeretet szótát – és pathossal és virágosan kiragyogó szemmel válogatott kifejezésekben hurczolt elé a történelem borongós kódéből még egy néhány Hampden Jánost, a kiknek példája bizonyítson mellette.

Elvégezte. A borral megnedvesítette ajakát, felkelt és gonddal terhelt fejét lehajtva kísértált a tornácra, s néhány morzsát lefricskázva kabátjáról, végigvonszolta honfifájdalmait a ház végében elterülő kert egyenes útján, s eltűnt szemeink előtt a körbe ültetett vén hársak között.

Könnyen felsóhajtottam. Annyi őszinteség volt azokban az osdi mondatokban, vén szemekben, sárga fogakkal benépesített szájban. Ah! Bennünk él-e még az Isten?

Néhány percz mulva visszatért. Tétovázva, kutatva tekintgetett körül s a hóna alatt madzaggal összekötött batyut czipelt félénken, mintha lopta volna...

„Ez a ruhám, öcsém – sugta titkolózva – a mint jöttem, bedobtam a korláton a kertbe, nehogy szolgálai azt lássák, hogy egy rongyosan öltözött ember lép be urokhoz...” Mert – folytatta s mosolyogva bökte meg finoman gondozott hosszú körmeivel a batyut – e ruhadarabot bizony nem Bethlen Gábor fejedelmünk vetette le e pillanatban, hogy megajándékozza vele szolgálját...”

Nem bizony, hanem mintha valamelyik sátoros czigányvajda felejtette volna az országúton, s Bálint ur az országúton tán a patak mellett a fűzfák alatt megkapta s birtokába vette, hogy rangbeli barátja ebédjén illő módon jelenhessék meg.

Fellelhető vagyonát így biztonságba helyezvén, ismét nyugodt kedélyvel helyet foglalt, és mondhatom gazdagon fizette meg azt a rengeteg baraczkot, melyet elfogyasztott és az ebédet és a szivarokat. Tele volt kellemes hírekkel a szomszéd falvakból. Egyetlen sértő, ki-

csinylő, tiszteletlen szó nélkül fecsegett apró históriákat lovakról, kisasszonyokról, új házasokról „azon kedves körből, hol utóbbi napjait eltölteni szerencsés volt.” Ujságot is olvasott. A belőlük szerzett hírek felett contemplált (persze volt ideje reá) s előadását néhány megjegyzéssel fűszerezte, a hírlapok kötelességei felől általában, különös tekintettel a szabadságharcz hírlapirodalmára, valamint a letűnt kitűnő publicistákra.

Esteledett. Ama bizonyos kabátot, melyet nem Bethlen Gábortól kapott ajándékba, karjára vetette s bucsuzott. A házigazda marasztalta. Udvariasan utasította vissza. Mennie kell. Mintha csak várta volna a felesége (ki a szomszédba lakik...) Megropogtatott egy szivart, rágyújtott s könnyű ruganyos léptekkel ment ki a kapun.

*
* *

Nem hiszem, hogy szóltam volna vagy egy szót. A házigazdám mindazonáltal így felelt: „Azt kérdezi, hogy ki ez?”

„Az ördögbe, hát lehetne egyebet kérdezni?”

„Ha valami különös történetet vár, alaposan csalódik. Ez igen értelmes gentleman, a ki sokat olvasott, látott, tud, a ki igen hasznos s türethően megelégedett ember volna, ha a neve rövidebb volna. Pompás régi familiától kapta a titulását s nem tudja mit csináljon vele. El nem dobhatja. Ősi örökség. Ezért a titulúért aztán fázik, éhezik, kóborol, szenved. Van-e kedve kacagni felette?”

Kijelentettem, hogy nincs kedvem. Inkább szánom.

„No, tudja, itt közöttünk szánhatja, ha úgy tetszik. Szemben vele nem tanácsolom. Ő nagysága teljesen elégedett a sorsával, s nem cserélne senki zsidójával. Némelyek élnek a szerelemért, némelyek a pénzért, némelyek, mert máskép nem tehetnek. Ő él a titulúért. Kaphatna fizetési állást. Inkább éhezik. Magának dolgoznék, másnak nem dolgozhatnak. Eltartanák örökös kenyéren régi czimborái. Inkább barangol. Kegyet nem fogad el. Látogatást tesz, s a vendégjogon megköveteli, hogy szívesen lássák.”

„Látogatást?”

„Kedves barátom, ez az ur harmincz esztendő óta folytonosan vizitekbe jár. Ma nálam volt, s nem úgy viselte-e magát, hogy szerencsének kelle tartanom látogatását, holnap a szomszéd faluban lesz, holnapután tovább vándorol, s tán tíz hét múlva kerül ismét hozzám, mikor végigbarangolta a félországot... Mindig kellemes, udvarias. Czudarság csak úgy nem fér hozzá, mint a rozsa az aranyhoz. A titulújának a mátyás és ebből a mátyásból él...”

„Regényes história.”

„Nincs ebben igazán semmi regényes. Nézze, ott túl a hegyen van egy kis falu, Medvés. Ott született. A gróf urfiakkal nőtt fel. Inasai voltak, tudja, s kamasz korában utána bolondult minden vén leány. Husz esztendővel nagy vagyon szakadt rá, pompás név és igen-igen előkelő társaság. Igazán rászakadt ez a társaság is – no és aztán a forradalom.”

Tán fészkelődtem, mert a házigazdám mosolyogva folytatta:

„Ne ijedjen meg, nem mondok élettörténetet. Nézze: tíz szó az egész. Bálint csak azon esett volna kétségbe, ha a világ valaha azt hiszi, hogy ő közönséges ember. A szabadságharczban sok volt a hős, az áldozatkész. Ő koldussá tette érte magát. Reményem ez nem közönséges. Saját regimentje volt, híres szép csapat... Aztán a német besorozta s mikor ki-

szabadult, idegen kutyák ugatták meg a kastélya kapujában. Azóta viziteket tesz. Ennyi az egész...”

„Ah! Hát nő, nő? Nincs a történetben nő?”

„Kedves barátom! minden rosszul végződő történetben van nő. Azonban Bálint urnak, a mióta szegény vendég lett, efféle apróbb passióit bizony nem vette lajstromra senki. Jön, megy. Megbecsül a látogatásával. Elhunyt hies lordok, marquisok, hűbéres urak, fejedelmek becses szellemeit idézi, szavai biznyságai képen, de magáról, (mint igen udvarias emberhez illik) nem beszél. Egyszer czéloztam előtte arra, hogy ez a munka százada s az épülő vasutnál jól fizetik az olyan embert, ki parancsolni tud a dolgos népnek. Tudja mit felelt?”

„Visszautasította?”

„Dehogy! Egy lordról mondott épületes históriát, a ki valami rangbeli elszegényedett ismerősét szerencsés volt kegypénzzel segíteni – s aztán meghívta estélyeire. Aztán a vér jogairól spechelt kellemes, derült hangon; a vér kötelességéről; azok lelkierejének nagyságáról, kik áldozni tudnak egészen a nyomoruságig a szent és sérthetetlen hagyományokért – aztán kiszivta szivarát, elment, s egy félesztendeig nem nézett felém. Igazán bántott, hogy elkerül...”

Szép holdvilágos este volt. A nagy tavak kék vizétől mosott lábu fátlan hegyek nyugalmas ormain az álmos hajnaléhoz hasonlatos világosság derengett. Tehén bőgött az istállóban; a bokrokon (melyeknek levelei közül a harmatos pázsitra akkora darabokban esett a holdfény, mint annyi fényes gyermekszem) madár csippent fészken; a sötét faluban kutya morgott ki vaczkából, s emberi bogarak hajtották álomra fejeiket fekete odvaikban; a mezőn haraszt alján házaikban a tücskök, az odvas fűzfák kérgei alatt az apró pillangók, az oldalon a lyukakban a borz, a róka pihentek...

Az ösvényen, mely a hegyeken elvezet, egy alak körvonalai látszottak. Csendesen ballagott előre... Minden teremtet lélek vetett ágya: csendes éj! hát ki az ott, hogy neki egyedül nem adtál vánkost a feje alá?

„Csethe Bálint ballag, ugye, ott fenn?”

„Ki lenne más?”

Nyájas légy hozzá, szél, kiméld meg, zápor! Ti, eget földet betöltő erők, kik nem változtok a futó napok divatja szerint, ne bántsátok gyenge szolgátokat, Csethe Bálintot, a miért nem akar másforma lenni, mint azon ősei, kiknek felette jártátok utaitokat hosszú idők óta, s kiknek nemes porai immár az anyaföldet teszik becsesebbé.

*

*

*

Azon éjjel azt álmodtam, hogy én valami irgalmatlan nagy pók vagyok. A csendes mezőségi falu felett ültem, a hová Bálint ur való, egy szívós hálóban s vártam, hogy a Csethe Bálintról szóló hírek legyei felém szálljanak. Jött pedig egyenesen Bálint ur. Őt mindjárt guzsba kötöttem s mint a regényírók szokták, kiszíptam, felmetszettem s apróra megvizsgáltam veséjéig. A szívében találtam egy női arczképet valami kemény köre vésvé. Ez egy zsiros bundájú juhász szőke ivadéka vala. A hősöm tönkre tette magát buvában utána, azonban nem vehette el hitestársául ősi hagyományai miatt. Inkább sétált tehát üres gyomorral az atyafiai kosztján faluról falura.

Hajnalba igen érzékeny regény tárgynak találtam ezt az álmot; reggeli után mindent komolyan megfontolva elhatároztam, hogy kiterjedt „nyomozatot eszközölök” az olvasó közönség mulatságának érdekében s apróra szabdalva Csethe Bálint életének történetét, feltálalom sok fejezetben; délután azonban kimentünk a nádas tóra ruczát löni, aztán szép holdvilágon ballagtunk haza, sokat neveltünk és elfeledtem a bolygó vén nemest minden boga-raival egyetemben.

Csodálatos hely is a Mezőség. Afféle apró emberi hiúságok, a mik a világban bántanak, nem érnek el hozzám a Mezőségen. Az az őseredeti világ még. A házak nem házak, nincs se szegeletjük, se zárjuk. Csak egy sárral bekerített nagy lyuk, a melyekben a repedést deszkával támasztják be. Ha senki sincs a házban, seprüt tesznek a deszkák elé, ha van, elveszik a seprüt.

Az összes lakat mindenféle drágaságon egy-egy sovány kuvasz. Az összes melegség a tűzegnek a senyvedő füstje, s azoknak az állatoknak a lehellete, a melyekkel együtt lakik ez az ugynevezett ember. A szívét ugyan úgy elfoglalja a nyomoruság, hogy nincs ideje haszontalan melegségeket őrizni benne.

Lent a völgyekben a hallgató nagy fekete tavak. Tányérnyi levelek pihennek a sötét, mély vizek tetején. Nádak fedik a csodálatosan szomorú hangú madarak fészket. Békesség, nyugodalom; semmi vágy, semmi remény, semmi tudás, azon felül, hogy vagyunk és másképp nem tehetünk.

Mi gondom nekem a világ hóbertjaira odakünn. Csak had' menjen Csethe uram a maga útján!

Aztán igazán ki is ment eszemből az egész bolondság. Most az őszen ismét rávágycsúsztam arra, hogy a hiúságomból, a mi itt a nagy házak között mindig megnő, lefaragjak egy csomót, – vállamra vettem a puskát, s nekiindultam a Mezőségnek. Szép sugaras délután volt, hanem foga volt már a napnak. Egy letarolt, nagy hegyre másztam föl, fertelmes, agyagos, vizmosta uton. A tetőn néhány sovány, már lombja vesztett vén fa; a tarlón juhok, lenn a völgyben hallgató, utcázatlan, csendes falucska, s a nagy néma fekete tó.

„Haj, leányom,” hallottam egy gyenge, szinte félénk hangot. Fejem felett a tetőn beszélt valaki, kit az árok partja eltakart szemem elől. „Haj, leányom!” ismételte néhányszor. Űde hang válaszolt kelletlenül a hívásra. „Hallom, hallom...”

„Nem jönnél hozzám?”

„Nem én.”

„Enye, de begyes vagy. Tudod-e kivel szólsz?”

A leány akkor leült az árok szélére s formás bokáit egykedvűen lógatta le.

„Nézd csak, folytatta a csendes köhögős hangon, nem tudsz te kötelességekről? Gondolkoztál-e hogy te ki vagy? Tartozol-e azoknak, kiket a te uraidnak rendel az isten, valamivel?”

A leány felbigyesztette az ajakát s így felelt: „Nem tartozom én senkinek, uram pedig nincsen. Én nem vagyok asszony.”

Felemelkedtem, hogy lássam a másik beszélőt is.

Csethe Bálint volt.

A véletlen utamba hozta ismét.

Sajátságos színű, igen megviselt ábrázattal gubbasztott a fatörzsön. Akkor nem tudtam mért, de a mi kis zsidó könyvkötőnk tizenkét gyermeke közül a legnagyobb jutott eszembe. Azért bizonyosan, mert ennek az igen sovány beteges leánykának volt egy sárga köntöse lilaszín sráfokkal ékesítve, mely ideges borzongásokat okozott bennem, ha ránéztem, és

Csethe ur is olyan sárga volt arczban s ajaka olyan lilaszin. Meg olyan gyűrött és rongyos a bőre, mint az a köntös. Szörnyen összement.

A parasztleány kicsinylő feleleteire sokkal alázatosabban folytatta.

„Hagyjuk hát, hugom. Nézzed itt a nyakamon egy selyem kendő. Igazi selyem, drága jószág. Ezt neked adnám. Mit kívánok érte? Azt összesen, hogy add ide a karodat s segíts le a hegyen. Barátaimhoz (s itt megnevezte a faluban lakó előkellőségeket) igyekszem. A kocsim elmaradt az utban s kissé elgyöngültem: Megteszed?”

„Hadd lássam azt a kendőt.”

A kocsija! Hát mivel tartsa fenn a rang becsületét a paraszt előtt! Ezt a hazugságot erényből követi el.

Felakartam ajánlani a segítségemet, hanem ez a „kocsi” lehetetlenné tette. Milyen zavarba üztem volna.

* * *

Sietve mentem le a hegyen. Ismerősöm lakott a vén kastélyba. Csendes, munkás, gyerektelen ember, egy kissé nagyzóló feleségével. Ez a derék hölgy azzal az ambícióval volt tele, hogy a „társaság központja” legyen. Nyílt salont tartott a mezőség közepén.

Mindezek a nagy mondások azt jelentik, hogy szörnyű izzadtságok árán sikerült minden esztendőben disznótorra, Sylveszter estére, mire összefogdosnia néhány egészséges hölgyet s néhány urfit, a ki jobb multság hiányában a gavallérságra is rászán egy-két órát abból a sok napból, mennyit a pápa kiosztott egy évnek a végtelen időből.

A multság rendszerint úgy folyt le, hogy a hölgyek éjfél előtt elkezdtek ásitani (kora fekvéshez, kora keléshez lévén szokva) s vacsora után elaludtak; az urak pedig, ha békességben kitarthatták hajnalig, hát külön szekerekbe rakatva elszállítottak a világ minden tájéka felé.

Hogy a tornácra értem inas állított meg. Istálló-szagja volt, de liberia rajta.

„Társaság van benn?”

„A’ hát, emberek...” Leszedte a puskámat s a táskát.

Benyitottam. A házi ur elém jött s megölelt. Az urak nagy barátsággal veregették veresre a tenyeremet, de a hölgyek (egy pár olyan levendula színű meg szivárványos selyem köntösben, a melyik paplannak van predestinálva, a többiek szörnyű sok fodorral, csipkével és pántlikával) olyan hideg, kimért pukedlit csináltak, mint a hogy az illik igazi nobel népekhez.

Elmondtam hirtelenében, hogy kivel találkoztam a hegyen s hozzátettem, hogy erre tart ez a szegény vendég.

„Ah ez bosszantó – mondta a háziasszony legyezőjével csapkodva hirtelen kigyult arczát. Egy hete alig mult, hogy szerencsétetett.”

„Tegnap volt nálam – vágott közbe egy igazán egészséges hangu hölgy (levendula köntösben). – Azt hittem soha tovább nem megy. Töltöttem is borral, fekete kávéval, csak hogy ereje legyen az utra... Az ott hal meg, lelkem, valamelyikünknel.”

„Ma reggel engem szerencsétetett – sipegte egy vékony kis peczkes agg. – Azt hittem ott marad, de két pohár seprőt töltöttünk belé én s a lelkem Anti, attól aztán elkezdett mozogni... De mit csavarog itt e mostanság olyan szünetlenül?”

Hárman is akartak még egyetmást mondani. A házigazda odaállott a csoport elé s becsületes hosszú ujjú, csontos kezét előre nyújtva ezt mondta:

„Hagynánk békét... Ebben a faluban született az a szegény ember. A komámasszony kertjében (a levendula köntösnek szólott) pihennek a kikkől ő való... Azok a cserefák neki egyébre jók, mint a komámasszonynak, a ki csak az árnyékaért ül alájuk. Hagynánk békét. Itt született s ide jön, ha vesztét érzi. Assekurálva vagyunk-e a szomorúság ellen? Hátha az én fiam jut valaha gonosz sorsba... Mi?”

„A komám fia? Hiszen nincs egy ujnyi.”

„De van a komámasszonynak... Látom a mit látok. Nem szeretem a sok szóbeszédet. Agyon etetik, itatják néhány hét óta azt a szegény embert. Mindegyik azt lesi, lesz-e elég ereje, hogy tovább menjen. Ontják bele a bort. Ő pedig tudja, hogy miért traktálják s udvarias és figyelmes, mint mindig, de a könny csordul ki a szeméből mikor lenyeli. Megbűnhötte minden vétkét ezzel a szivességgel, a miben most részeltetik. Vánszorog ösvényről-ösvényre, mert jól tartották, hogy ereje legyen vánszorogni... Hagynánk békét... Mitől félnénk... Hát, ha itt vesz el. Ezek a falak láttak még halottat. Összedőltek-e? Erre se dőlnek össze. A temetésre nincsen pénzünk? Nincsen?...”

Az asszony valamit akart mondani. A gazda megelőzte.

„Hagynánk békét... Neked öcsém (egy nyulánk sihederhez szólt), látom az arczodról a szivedet... Te veszel két legényt, elmész az uton. (Igazán ez a falusi ember olyan fenségesen nézett ki, mint egy hadvezető király, diadalmas ütközet után.) Elmész az uton, felszeded Csethe Bálintot, ide hozod és beteszed a legjobb házámba... Így akarom, így lesz... Hagynánk békét...

* * *

A suhanczár elment. Én azonban soha se láttam többé a vén nemest.

Bimbófakadás

I.

Minden friss és jókedvű volt. A nap sütött, az orgonabokrok illatoztak. A kántor a templomból kijövő gyülekezetnek a „búsul a lengyelt” játszta. Egy paraszt suhancz a czinterem végén így üvöltött: „honja állapottyán.” A gyerekek ismételték „lapoty-tyán.”

A nagysás urfi kilépett a templomajtón. A parasztok alássan félreálltak.

– Szép napunk van, mondta a pap. Mellette egy lesimitott haju, álmos, szelid tekintetű emberke: a földmérő állott.

– A vetés szépen nő, vélte a kis ember.

A parasztok is beleszóltak, hogy éppen beszéljenek valamit. A nagysás urfi mit se mondott. Az ajtón az asszonyok szállingóztak ki. Elöl jött a városi hölgy, a kis kékszemű földmérő felesége, utána a lompos parasztasszonyok, a pap elszélesedett, sokgyermekes felesége. Az orgona éles, hamis hangjai omlottak nyomukban.

A földmérő felesége kissé kopottas fekete ruhát viselt. Szép, fehér nyaka volt. Eleven hamis szemeknek takaróját lustán felhuzta és végigvonta tekintetét a nagyságos urfin.

Megfogta az ura kezét és a paphoz szólott. Hízolgőleg beszélt a papolásáról és mosolygott.

A kis gyermekek csodálkozva állották körül. Elvirágzott s kissé gyűrött volt, de elevenen beszélt s ruháját városi mester szabta. Fehér bőrére a nyakán bársony szalagocsksa szorult s kalapján toll lengett.

– Az erdő már zöld, mondta a papnak. Miért nem ott imádkoztat vasárnap, tiszteletes? A templom hideg és penészes...

A pap nevetett.

– Lesz-e nagysád ott a kántor?

A papné rosszalólag nézte meg az urát. A nagycsizmás presbyterek hasonlóképen.

Az asszonyka pathossal felelt. A madarak elvégzik ott helyette a zsoltárecskést hangos trilláikkal. Aztán egy öreg emberhez fordult s kérdezősködött beteg unokája után. Két hét óta volt a faluban s mindenkit ismert. Az ura a tagosító mérnök segédje volt, s a nyárra a falucskába küldetett, hogy a határt felmérje. Előbb egy parasztnál laktak. Aztán a nagysás urfi adott az udvar üres házaiból egyet a rendelkezésükre.

Hirtelen a papnéhoz fordult az asszonyka s megölelte. Aztán a férje karjába kapaszkodott, ismét átvonta mélyre járó szemeit az urfin s megindult.

Hátrafordult.

– Akarja, hogy a temető felé kerüljünk? – kérdezte hirtelen az urfítól.

A nagysás urfi igenlőleg intett. A parasztok hangos szóval bucsuztak el. A pap alázatosan hajlongott.

A meredek uton feltértek a domboldalra. A sirok közt eleven volt a pást, lombosak a kőrifák s virágok nyíltak. A falucska aludt alatt a napfényben. Tul a temető árkon a kastély látszott, vén, elhagyott, nagy épület; a fedelek mindenütt rostosak voltak. Rengeteg nagy hársak virágoztak a kertben. Illatukat a kóbor szél az oldalra vetette.

A gyapjas orom tetején egy kereszt feketéllett. Az asszony így szólt az urához:

– Pepi, szakitson nekem a kereszt tövéből néhány szál fűvet.

A férj ezt kérdezte:

– Babonás? Aztán eleresztette a felesége karját és a fűszál után indult.

Fenn egy sas keringett. Az asszony leült az oldalra s czipője sarkával verdeste a fűvet. Rá nem nézve az urfira így szólt halk durczás hangon.

– Maga ma kiállhatatlan volt.

A nagyságos ur morgott valamit. Aztán merően megnézte a meztelen nyakat, a csinos hegyes arcot s ezt sugta:

– Szeretném megharapni. – Van-e vére?...

A sas lesett valamit az ormon. Keringett, hogy lecsapjon. A kis mérnöksegéd kiabált és köveket hajigált felé. A madár ügyet se vetett rá.

A hegy lábánál suhogott el egy kis ér. Fenn ered az erdőben, hűvös forrásokból. Mély szakadékot vájt az oldalon, melyet benőttek feketén az éger bokrok. Keskeny, ingó palló vezetett át a kastély kertjébe.

Az asszonyka futva futott a libegő gerendákon.

– Vigyázzon – kiáltotta kissé elevenen a nagysás urfi. A nő rávetette szemeit, fehér fogai kivillantak. Aztán rádőlt a korlátra s a mélybe nézett.

– Ah! Klára! – kiáltott le egyszerre meglepetve a szakadékba, – mit keres ott, édes?

Csinos gyermekleány ült a mélyben egy nagy kerek kövön, szürke fűzfa tövén. Hozzá szólott. A gyermek felnézett s így szólott egykedvűen:

– Jó napot.

A nagysás ur is odaért s lekiáltott:

– Bimbó, mit keressz ott?

A leány felhuzta a vállát.

– Magát nem.

– Gyere haza.

Nem felelt.

– Utánad menjek, Bimbó?

– Hagyjon békét, ne kinozzon.

Az asszonyka átszaladt a pallón s az urát előreküldte a kerten. Aztán minden tűnődés nélkül karon fogta a nagysás urfit s szemébe nézett.

– Milyen vakmerő magával e gyermek, milyen durva – mondta. Elkényeztette. Miért? Tudja, hogy nagy leány mindjárt a gyermek. És elég szép leány.

– Nem szeretem, ha beszél róla, mondta az urfi kissé nyersen.

Odább mentek.

Az urfi szótlán lett.

Egyszer zizzent a bokor az ut mellett s a Klára gyermek szép kis feje bukkant ki az ágak közül. Igen csuful nézett az urfira. Gunyosan kaczagott s tovaszaladt. Hallani lehetett később a hangját az elvadult kert oldalából. Az összegubanczolt lonczokon tört utat; lába rothadó levelekbe süppedt s penész szag kelt e nyiló bimbó körül. Tralla-tralla, ah! szép az élet.

A nagysás ur megállott és gyöngén kivonta karját az asszonyéból. Egyszerre gyűröttnek, kellemetlennek találta, hasonlatosnak egy rózsához, melyet hosszú, forró bál alatt a gomblyukában viselt valaki. Idegenkedett tőle, szégyenlte őt. A gyermek dúdolt az oldalban. Hangja becsengte a tágas udvart.

– Ne bánts a gyermeket, mondta az urfi az asszonykának, mikor a verandára értek.

Néhány fecske locsogott az oszlop-fejekén. Oda építették házaikat; gondtalanul szeretkeztek s nevelték gyermekeiket.

– Ne bánts a leánykát – ismételte. Ugy tetszett, mintha mentené magát. – Mikor én idekerültem, ő volt egyedül a kastélyban. Az anyám örökre fogadta fel. Egy szegény pap árvája. Ugy maradt itt Isten kegyelméből, rám, az anyámról.

A városi asszony lomhán megnézte a férfit. Aztán határozottan mondta:

– Maga szereti őt.

– Azt hiszem, örülséget beszél, Anna – felelt vissza elutasítólag.

Az asszony szaporán folytatta:

– Bizonyosan nem tud róla. De a vére a szívéig fut, ugy-e, ha a kezét fogja? Illatot érez, ugy-e, ha látja? Előbb megszokja, aztán meghal nélküle. Milyen regényes. Gyerek?... Érett gyerek az a szerelemre. Ismétlem, szereti, szereti, szereti... Ne hazudja el. Mit akar vele? Mondja meg, mit akar vele?

Idegesen szakgatva beszélt.

– Topp! kiáltotta egyszerre hangosan az urfi; felrántotta vállát s az asztalra ütött. – Elég! Ne beszéljen a gyermekről, nem szeretem. Rossz lesz minden, a mit maga a szájára vesz. Egyedül a csókja üdvöztet. Beszéljen rólam, magáról, a világról, csak a gyermekről ne. Azt hiszem, maga visszaadja, Anna, a kedvemet. Nézze, minden romlik, pusztul; a falak omlanak össze. Ah! én is, én is. A fal csak penészt virágoztat. Én virágot virágoztok, lássa. Maga hozta meg a világosságomat. Tán gyűlöltem a várost. Tán féltem az asszonyok fogát. Bizonyosan fáradt, lusta voltam. A levegő terhes volt nekem ott. Haza szöktem. Maga visszavisz abba a levegőbe s már nem utálok. Nos, adja a kezét.

Utánanyult. Az asszony ráütött az ujjára, kaczerán felcsippent és odábbhúzódott.

– Mit gondol felőlem?

A férfi utána hajolt s így folytatta:

– Semmi gonoszszágot, Anna, semmit. De hát fél az örömtől? Vagy engem talál kellemetlennek?

Ujja hozzáért az asszony kis kezéhez. Visszahuzta. Egyszerre ismét kellemetlenül érezte magát. Heve ellobbant. Fáradtan, kedvetlenül húzódott vissza.

Az asszonyka kaczerán tekintett rá.

A mérnökség nagy alázatosan czibikelt fel a gyepes udvaron. Az asszony hátrasugott hirtelen az urfihoz:

– A sirok közt sok az eper. Délután szeretnék szedni s nincs a ki elkísérjen. Félek a pallón egyedül járni. Az uram a határt nézi a parasztokkal a délután. Nem jön velem?

Néhány perc múlva sürgetve szólította: „Nem felel?”

Ekkor felért Pepi. Kezeit dörzsölte és nem tudta, mit mondjon.

– Kert volt itt hajdanában? – kérdezte a borzas udvarra mutatva.

Az asszonyka megrándította vállát s felállott; a kis ember fejét melléhez huzta. Könnyen sóhajtott s a nagysás urfira tekintett. Aztán leányos könnyűséggel lefutott a romlott lépcsőn.

II.

A kis földmérő arcza kigyult. Gyerekes lelkesüléssel mondta, inkább magához szólva mint az urfihoz:

– Minden örömem ő. Igen szegény ficzko voltam és ő hozzám jött. Vonzódik hozzám. A sors nem kegyel. Ki sem biz rám önálló munkát s a mérnök, az sem tehet értem többet, mint hogy a felvételre falura kiküld. Ezért kevés kényelmet nyújthatok neki...

Aztán alázatosan, de büszkén, szeliden, de dicsekedve hebegte:

– Bocsánat, hogy beszélni bátorkodtam. Nagyságod jó hozzá és hozzám. De állítani bátorodom, hogy gyönyörű. Néha azt hiszem, hogy álmodom. Nagyon kevés örömem volt, de egyszerre kipótoltatott benne minden. Ha szabad volna mondanom, én olyannak találok, mint a milyennek a mesében képzeltem a királynékat. Mindent elbirnék érte, de nála nélkül meghalnék. Ő a levegőm, a világosságom. De senki se lehet olyan kegyetlen, hogy elkívánja őt tőlem, mert én nem is bántok senkit. Nagyságod nevetségesnek találhat?...

Alant a faluban délre szólt a harang. Az oldalak haragos-zöld buzavetésein aranyos fényre játszott a napnak s a fecskék besuhantak fészkeikbe, gyenge fűszálakat vivén a fészek-rakáshoz. A virágok illatozván szerettek és szerettek a бүrkők, a labodák a mély árokban, a föld ágának melegétől üzve. A halovány párákat a patak felől elitta a napsugár s a parton gyenge ágakon himbáltak a leányka-madarak, buzgó pipegéssel mondván szépeket egymásnak.

Valahonnan egyszer csak odalibbent Klára, a gyerek, a két férfi közé a vedlett verandára. Nem is hallatszott a lépése. Koczkás kék ruhát viselt, mely testéhez simult. A kutyák nyomába jöttek. Nehány teli zsák állott a fal mellett, felszökött az egyikre s leült. A lábait lógatta s ráütött a hízeltő kuvaszokra.

– Ne beszéljenek előttem titkokat – mondta. Zsebéből barabolyt szedett ki s ropogtatta fehér fogai közt. Mert itt mindenki tele van titokkal. No, mit néz? riadt nyersen a nagysás urfira.

– Édes gyermek! lehelte az urfi. Unott vonásai szelidek lettek.

A leányka közbevágott:

– Ne szóljon hozzám! Aztán hizelegve fordult a kis földmérőhöz s neki beszélt.

Mosolygott. Hámozta a barabolyt, feldobta s kifogta a szájával. Közben beszélt a kis embernek a tisztásról az erdőben; az esküdtől, kit a földmérő mellé rendelték; arról, hogy ő is volt a városon, de soha se megy többet, mert utálatos ott mindenki s kivált az asszonyok...

Talpra ugrott.

– Utálatosak, ismételte. Utálatos az egész világ, utálatos! kaczagott s aztán lefutott a lépcsőn s ráborult az öreg asszonynak, a vén ház kulcsárnéjának a vállára, a kivel ő lakik. Ráborult és zokogott.

– Mi bánt édes bogár? dadogta a vén néne.

Mit se felelt. Nekiiramodott a hegynek, a kutyák száguldottak előtte.

A nagysás urfi tünődve nézett utána.

Az nap délután beállítottak a parasztok a mérnöksegédért, hogy határnézésre hívják. Az egyik parasztot megharapta a kutya. Erre nagy üvöltést vittek végbe. A nagysás urfi elkergette az egész bandát. Unalmas, mikor a paraszt fontoskodik egy rongyos lábszárért.

Aztán elindultak nagy zakotával mindnyájan a mezőre határt látni. Elöl a kis ember ment. A felesége köszöntve intett utána az ablakból keskeny fehér kezeivel s lelkére kötötte sokszor, hogy siessen haza. A nap melegen sütött, a madarak hallgattak. A kastély néma volt és néma a falu.

Az asszony kilépett az udvarra. Könnyű karton ruhát viselt. Nyakából egy szivnyi helyen és karján a sima, puha bőr látszott. Kalapját karjára fűzte s himbálta. A kulcsárné ablakához lépve beszólt:

– Itthon van Klárka?

– Nincs lelkem, nincs! – dadogta a fogatlan néni. – Isten tudja hol kóborol. Már roszak, lelkem, a szemeim, nem nézhetek utána...

És sohajtozni kezdett. Az asszonyka vállat vont és zajjal indult a kert felé. A száraz fákra lépett kis lábaival, hogy ropogjanak. Sikongott ha lecsuszott, sőt dudolt is. Senkit sem látott sehol. A kastély egy ablaka se nyílt ki.

Végigment a hárssoron. Sokszor visszanézett. Jön-e Mózsi urfi? Felfutott a hegyre. Kipirult, lihegett. A pallóhoz ért és a mélybe tekintett ismét. Senkit sem látott. Aztán átment a bükkök alá s az erdőszélben leült a gyepre, feltűnő helyre.

Várt. Olykor kutatva nézett körül s megrezzent minden neszre.

Boszankodva tekintett a vén elhagyott kerítés felé. Nem jön-e az urfi?

Ingerült lett s elpirult. Leszakította a kezeügyébe kerülő füveket, szét tépte s elhajtotta. Egyszer hangok értek a füléhez. Odafigyelt. Felállott s lábujjhegyen lépett arra felé.

A szakadéokban beszélt valaki.

Az asszony a mart bokrai közé bujt, hogy hallja.

A gyermek volt, Klárka, ki az urfihoz szólt.

– Ne közelítsen hozzám – kiáltotta. – Utálok!

Mózsi urfi szeliden kérdezte:

– Megbántottalak, édes Bimbó?

– Ne hívjon úgy, rivallta, én senki sem vagyok magának. Nem is akarok lenni. Miért ki-
noz, istenem! – És sirt.

Egy perc múlva ideges, hangos szóval folytatta:

– Nem akarom, hogy lászon. Ez a bokor eltakar most s azután elmegyek innen. Ha félrevonja a bokrot, hogy megnézzem, elpusztítom magamat. Mit bánja azt maga ha én meghalok? Ki vagyok én magának?

Hevesen, félig panaszkodva, sirva szólt.

Az urfi ezt mondta:

– Ne félj, Klára, tőlem. Ha úgy akarod, nem közeledem. De szeretném tudni, mi sért? Nem bántottalak meg semmivel. A világon senkit se átallanék megbántani, de téged egy gondolatlan nem, Bimbó. Aztán te így bánasz velem? Hát miért? édes...

Halkan beszélt.

A míg csend volt, ez jutott eszébe: igazán vajjon nem szereti-e a gyermeket? Vajjon csak szánja-e? csak megszokta-e? Mosolygott. Gyerek-e, leány-e? A földmérő feleségének nincs-e igaza? Hirtelen elkedvetlenedett. Bántotta, hogy eszébe jutott az az asszony.

A szakadék alján álltak. Mohos köveken csobbant végig a fényes víz. Virágos bürkök s nagy, széles keserű lapuk borították az oldalát. Az égerek levelei közt egész felhője keringett az apró, színes legyeknek.

– Még tegnap jó barátom voltál – folytatta az urfi csendesen – az ölembe ültél, kezedet a kezembe tetted, Bimbó. Hát tettem valamit ellened? El akarsz hagyni? Aztán én mit csinálnék nélküled? Ha elmegyek hazulról, kinek köszönnék? ha oda vagyok, kiért vágyakoznám vissza? ha haza érek, kinek örvidenék?... El tudnál hagyni? És hova akarsz menni, Bimbó? És miért? miért?

A gyerek sirva felelt:

– Nem akarom, hogy kérdezzen. Nem akarom hallani. Biztosan elfelejtenék haragudni. Utálom, utálom. Ne beszéljen. Félek a hangjától. Miért nem hagy nekem békét? Szeretnék meghalni. Most menjen el. Ne nézzen rám.

Szél libbent végig a szakadékon. Valami meleg penész szagot hozott. Az apró, nedves párák tele voltak kábitó, kesernyés illattal. Fenn hahót kiáltottak a parasztok a szomszéd hegyen baktató földmérőnek. A madarak valamit buzgón mondtak egymásnak s igen megvitatták.

– Még sem megyek el – mondta az urfi makacs határozottsággal hangjában. Nem addig, míg a kezedet nem nyujtod, Bimbó. Add ide csak az ujjadat. Békülünk ki; mond meg, miért haragszol?

A gyermek nem felelt.

– Látod, – folytatta az urfi – hiszen én nem szeretek senkit rajtad kívül. Nem kértem soha senkit, de téged, Bimbó, egyedül, egyes-egyedül megkérlek. Nó, nem szólsz?

A leányka rebegve kérdezte:

– Igazán?

Haragja odavolt. Az ajakának reszketése átérzett a hangján.

– Igazán! – felelte komolyan az urfi. Jól hallszott, hogy igazat szól.

– És nem néz rám, ha odaadom a kezemet?

– Add ide.

A bokor csendesen szétvált. A Klárika visszagörbült rózsaszínű ujjahegye kibukkant a keskeny ezüstös levelek közül. Az urfi megfogta. Aztán így szólt:

– Bimbó! A többi ujjad mindenkié, a gyűrűs ujjad azé, a kit szeretsz? Melyiket adod nekem, Bimbó?

A remegő kis kéz ökolbe szorult s aztán csendesen, mint a hogy egy szirom válik ki a rózsából, emelkedett fel a keskeny gyűrűs ujjacskára.

Az urfi kezébe fogta s ajakához vitte. Aztán fölkiáltott, de úgy, hogy csengett bele a szakadék:

– Topp! ne féj világ! és átfogta az egész kezét és kiabálva, kaczagva átszorította a csuklót, könyököt, rátaaposott a bokorra és – Isten tudja hogyan, ott volt, a karjaiban volt az egész gyermek. Dereka kezében remegett, orcája mellén pirult.

Felemelte, magosra kitarította s kiáltotta:

– Bimbó! Bimbó!

Mintha elvesztette volna s keresné, hívná. De egyszerre felkaczagott s viszont azt mondta:

– De Bimbó, mit csináltál te magadból?

Mert a gyermek fehér, gömbölyű nyakán ki volt hajtva a kartonruha s a karján feltűrve az ujjak... üde bőre vigan nézett ki a kék köntösből.

A leányka eltakarta arcát, fejét behuzta a férfi vállába, homlokáig felpirult és rebegve mondta:

– Olyan akartam lenni, mint *ő*. Azért öltöztem így. Azt hittem, hogy szereti *őt*.

S aztán átölelte a nagysás urfi fejét erősen, erősen.

– Ugy-e – lehelte – nem szereti?

A férfi úgy, mint a pelyhet, felvitte a meredek oldalon. Aztán átkarolta derekát, s a kerti uton csendesen mentek az ócska kastély felé...

Ismeretlen katona

A dob tompán pereg. Katonák lépkednek ki a szűk utcából, egyenes sorokban. Nap süt; friss, vidám minden. Az iharok nyírott koronája most veti ki leveleit a piros rügytokból. A dob posztóval van bevonva. A banda fényes trombitái csillognak a napfényben.

A banda után a szegények gyászkciját vonja a két gebe. Közbakát visznek örökös házába. A koporsó fedelén fényesre puccolt rezü csákó, a mit ő csak parádékor viselt és a bajonett.

A járó-kelők a szegleten megállanak. A koporsó után két tiszt ur megy élénk beszélgetésben, leghátul négy bakát vezet egy káplár. A boltokba ki s bejárnak. Ételneműt visznek a szolgáltók az élő gyomroknak. Az utcán véges-végig dologban siető gonddal tele emberek mennek. A katonát viszik. Mi neki immár az egész világ!

Ekkor a banda rákezd. Hatalmas akkordok szakadnak ki a réz szerszámokból. Megelevenedik a piac. Mindenhol megtelnek a kapuk. A fehérnépek abban hagyják a munkát s felgyürt karokkal, szégyenkezve, – de kiállanak a kapu sarkához. Egyik elébb taszigálja a mást. Élénken vihognak.

Az iskolából hazafelé cékázó gyermekek csomókba verődnek a járdákon. A banda harsog, cifra, kromatikus skálákon fel, le. A bakák kihuzzák a mellüket s délcegen lépkednek. Nehány helyt a kereskedő segédek is kiállanak a boltajtóba, bárha bizonyos gene-nel. Uri embernek nem illik a kíváncsiság. Ezért úgy tesznek, mintha őket absolute nem érdekelné az egész muzsika. Általában mindenki bizonyosságát igyekszik adni annak, hogy az egész dolog őt nem érinti. Egy baka! Ekkor a nagy köemlék előtt haladnak el a tér közepén. Már látszik a temetőkert, melyet a bubánat himezett tele keresztekkel. Virágosak a fák. A meggy, a cseresznyevirág hófehér szirmai messze ragyognak. Madár csipeg az ágakon...

A katona könnye leperdül...

...Oda haza virágos már az erdő. A fenyők hegyén kibujtak a sárga rügyek. A selymes fű közül szürke levelei a gyűszűvirágnak kidugták fejeiket.

A táncok megkezdődnek. Összegyűlnek a messze házakból deli szép leányok. Fehér gyolcs simul formás testükre és a pántlikák erdeje libeg utánuk. Szólnak a bánatos hamuszin nóták. Sójajtani szeretne mellette a legény és kurjant. Kurjant, összeüti bokáját s kezeit feje felé emelgeti.

Az árnyak megnőnek. Az ormokra fátyol száll az égről. Jőnek haza a fehér tehenek s a gyapjas nyáj. A bárányok elbódorognak. Por száll fel nyomukban. A bégetéstől tele a völgy.

Es feljön a hold a nagy égre. Gyertyák gyulnak ki a fészkekben. Az ér vigan loccsan a köveken. Szél ha libben, a rengeteg fenyők sóhajtanak s a nyirfa zizeg. Nyitott szemü, szép leány hallgatódzik, ülvén a hideg kemence szélén, ha nem támad a várva-várt nesz? Kutya vakkan fel, aztán elhallgat és aztán a levelező vackorfának ugyan van mit hallani.

Immár zöldülhet erdő, megtérhet a fenyőmadár, gyantás illata a fenyvesnek elszállonghat, kendővel kötött szarvu tehén ballaghat – a szegény katona oda vagyon...

A kaszárnya hideg volt neki és az élete elfagyott. Ülvén a kemény padon, szemével átnézett messze tájékon, át hegyeken, völgyeken keresztül, hazáig, édes hazáig. Mélységes

sovárgással a szívében, nyughatatlansággal vérében, minden ízében nézett be a nyitott ajtón, hol szerelmese, az ékes virág álmadozik, gyöngyeit, pántlikáit búbanatának jeléül messze hajítván el magától.

Áh! az otthon. Soha ki se mozdult a hegyei közül. Ismerte a fákat, a mezőket. Mire se vágyott, mit se tudott.

Elhozták a kaszárnyába katonának.

És viszik a temetőbe.

Senki se ismerte. Az átalvetője ott a kaszárnyában. Egyéb nyoma nem marad. Az anyja majd eljön érte, a szeretője ráhullatja könnyeit.

Ismeretlen Semmiségből jött s megy ismeretlen Semmiségbe. Elküldetett, hogy szétnézzen a világon. Miért?

Ott lép a káplár ur a négy baka élén, kifeszített mellel. Rásandít a kapubeli fehér cselédekre. Senki se ügyel a nyugodalmas halottra.

A meghatott kísérő katona egyetlen könnycseppét azonban feljegyzik az égben...

Csendes katona, ki e fényes világról az örök álomba mégysz, isten veled.

A rézöblökből omlanak a panaszos hangok. Mindenki dolgára megy.

Az oldalokon elvénültek már az ibolyák. Most bokrok mélyén nőcske madár kacérkodik.

A madárurfi így eped:

„Oh légy az enyém, édes, édes. Rakjunk boldog fészket együtt. Szeretni foglak örökkön, örökké.”

A madár nőcske hihetlenül lóbálja kis fejét. Ki hiszi, ki hiszi? Az urfi esküszik, betöltvén hangos szóval a mozduló erdőt, virágos kertet.

Ismeretlen katona álmodj szépeket.

Megujulásod legyen virágban.

Mi még egy kicsit *dőföldrödzünk*, aztán megyünk utánad és segítünk neked semminek lenni.

A Csulakok

A domb olyan friss volt, mint egy nedves leányajak. Eső esett. A gyalogbodzák virágai az út mellett futó árokból valósággal megrohanták az embert kábító illatukkal. A torma levelei elteltlen heverték a sárban s kövér, lucskos pukkantók kitárták kesernyés szagu, fehér tölcsé-reiket a meleg permetének.

Alant a völgyben loholt nagy lustán a Sajó. Körülötte minden szürke volt a ködtől. A rongyos párázatokkal betakargatott hegyek felől hűvös levegő szárnyalt. A füst ráhunyázkodott a kövérdi házikók fekete szalmatetőire s alázatosan mászott le róluk.

Feldagasztottam a dombra s megálltam az első Csulak-porta léczes kerítése mellett. Az udvarról férfihang szólott.

– Te bűn! Tudod-e, ki az urad? Itt nálam lakva merészkedsz te oda átnézni? Neked semmi a becsület? Hát nincs orczád, te leány? Mivel tudnál előttem védekezni?

Aztán becsukták az ajtót.

Ökörszekerek kapaszkodtak fel az oldalon. Legénykék jártak az állatok előtt s hangosan énekeltek. A vén ház elé érkezve azonban elhallgattak s nagy tisztességgel néztek az udvarra.

– A Csulak-udvarház ez? – kérdeztem.

– Dániel nagyságos uré, – felelék halkán s (kimondván az úr nevét) leemelték fővegöket. A Miklós nagyságosé ott tul van...

A beszélgetésre öreg ember állott ki a kőoszlopos tornácra, kis, kerek, pirosképű, kurta fehér-szakállu, elhanyagolt ember. Bő, koczkás nadrágot viselt a csizmaszárba huzva, könnyű sárga kabátot s garasos szalmakalapot. Minden viseltes, gyűrött, pecsétos volt rajta. Maga Dániel nagyságos ur volt.

– Keres valaki? – kérdezte.

Libák tipegtek a sáros udvaron, s szárnyaikat összeszorítva lehajták fejüket a meleg esőnek. Az ismerős emberszóra éktelen sivitásba fogtak. A nagyságos beszélni akart. A libák tulharsogták. Ekkor egyszerre vagy három cseléd szaladt elé, hogy elhessegtessék a rettene-tes állatokat. A vén Csulak káromkodott, úgy, hogy egészen kiszederjesedett belé.

Megmondtam, ki vagyok. A szomszéd faluban időzőm látogatóban. Vadásztatva jártam az erdőt s megkapott az eső. Mindenki tudja – így szóltam, – hogy a Csulak-ház nyitva áll a vendég előtt. Közel kaptam Magos-Kövérdet s ide jöttem.

Ismerős volt előtte a nevem. Majdnem fűrgén hajolt meg (bárha az esze fele még akkor is a libákon járt) s ajtót nyitott, hogy belépjek.

Nagy, tágas, törpe szobába vezetett a kétszárnyu tölgyfa ajtó. Gyenge dohadt szag érin-tett. A surlástól elkopott padló erősen lejtett a tulsó fal felé. Mindjárt a szemembe ötlött egy hajdan aranyos szilvafa-szekrény s mellette egy hajdan surolt szék, rajta valami régi ujság-lappal s ezen zöld cserép-mosdótállal s szappanynyal. Ezentul egy halom penészes csizma s

a falon, gyékényeken régi pusák s nehéz kardok. Szinezett aczélmetszetek lógtak a falon, s egy kék mezőben legelő olajfestésű tehén, nagy, lapos, polituros rámban.

Jobbra egy kis oldalszoba nyílt. Ott állott az öreg ember ágya, zöld gyapju-takaróval leborítva és író asztala, rovásokkal, gyufa-skatulyákkal, spanyolviasz-darabokkal, dohány-tartókkal, pipákkal megrakva s mindezeknek tetején egy káposzta lapun lépes-méz, melyet rengeteg légy ostromolt.

Alig telepedtem le, mikor a baloldali ajtót egy fiatal paraszt leány nyitotta ki, féltéssel behajolt – kezével az ajtót fogva és kíváncsian vizsgált mindent körül. Nem lehetett több 15-16 évesnél. Eleven, nevető szemei voltak, kis, szeplős arcza.

Egy perczig láttam csak. Hirtelen visszahúzódott s becsapta az ajtót. Az öreg Csulak kedvetlenül nézte meg.

Nagyhamar eleven beszélgetésbe elegyedünk. Előbb megkérdezte, hogy sok-e a vad az erdőben, aztán könnyed búval megjegyezte, hogy ő már nem vadászik s azzal fütyöntett a kopóinak.

Egy sereg sovány kutya rontott be az ajtón s nyafogva szagolt körül. Az öreg megsimogattott egy nőstényt, azután intett, mire a szolga botjával szétsuhintott a kölykök között.

– Tiszta lengyel faj – mondta – Bethlen Gábor urunk ajándékozta Csulak Gáspárnak.

Aztán mosolyogva így szólt:

– Elvirágoztak ők is, mint az ország, a melyikből valók. Patkancza-sarjadék.

Ezután egész sereg kérdéssel becsült meg. Ugy látszott, hogy minden érdekli. Kellemesen, derűlten beszélt. Szép, világoskék szemei voltak. Éreztem a kérdéseiből, hogy neki megvan már a véleménye. Nem kíváncsinak vagy vallatónak látszott, hanem udvariasnak. Az események részleteivel is tisztában volt. Akkoriban Battenberg Sándorról beszélünk.

– Ah, – mondá a vén Csulak s szeme kiragyogott – ha fiatalabb vagyok, elmentem volna szolgálatra.

Közben az idő kissé kiderült. Megkérdezte, ha érdekeli-e a gazdasága? Hogy kiléptünk az utcára, a szomszéd porta fekete fedelét láttuk füstölni meleg eső után. Az ott a Csulak Miklós háza. Egykoru a Dániel uréval. Mind a kettő kastélyszerű. Precskelt, magas oldal-falaik vannak, mint egy várnak. A kamrák kis ablakai hasonlítanak a lövőrésekhez. A Miklós házában egyik fele egészen roskadt.

A vén Dániel a völgyre mutatott, mely a határszéli havasok aljáig huzódik fel s így szólt:

– Azon a szoroson jött végig urunk királyunk, Ferencz császár, (kalapját könnyedén megemelte) a Sajó mentén hajtottak fel a kocsik. A hol a határ szélén a nagy cserfa látszik, ott üdvözölte őt Csulak Kalára, császárkörtvéből font koszorút nyujtván át. A felséges ur megbecsülte házunkat, egy éjszakát töltvén fedele alatt.

Mindezt bizonyos ünnepélyességgel beszélte.

– Ott pihent? kérdém, a Miklós ur házára mutatva.

Elfordult, mintha nem hallotta volna a kérdést. Aztán így folytatta:

– Megmutathatom ágyát, melyben pihent és a széket, hol nyájasan beszélgetett véreimmel.

És ha ő megmutathatja, akkor természetesen az nem a Miklós házában van. Mert a két testvér teméntelen idő óta nem lépte át egymás küszöbét. Mind a ketten agglegények. Az erdők, a mezők itt körülbe az övék mind. Élhetnének a világ két részében, hogy soha se lás-

sák egymást, de ők azon egy dombot lakják makacsul, hogy szünetlenül ügyelhessenek egymásra.

A Csulakok ősfoglalók. Nem kapták a nemességet, de hozták. Annak idejében tetszett egy Csulaknak, a Töhötöm nemzetségéből valónak, e vadban, halban, legelőben dús vidék. Elfoglalta. Minden: az erdő, a hegyek, a völgyek: egy-egy jel, mely a Csulakoknak a multba mutat. Így szól hát e két utolsó Csulak: „én itt halok meg...” Fiatalon gárdisták voltak mind a ketten. Akkor történt valami köztük. Egyik se házasodott meg.

Az istálló elé érve így szólt Dániel ur:

– Lesz alkalmam valami ritkát mutatni, – és azzal belépett a nagy kőépületbe, mely egy falka lóra volt építve. Nehány formás állat ropogtatta a luczernát egy szegletben. Az öreg Csulak egy rendkívül kecses pejkancahoz lépett s megsimogatta az állatot hasa alatt. A csinos ló elnyult s száraz szép fejét a vén ember vállára tette.

– Irott kép nincs külön, – mondta hüvelyk- és mutató-ujjait karikába fogva s azzal gestikulálva. – A kutyát nem állhatja. Beszélhetsz neki, ha a hátán vagy, megérti. Nincs ennek út, idő, a mi rossz legyen.

Az eső alig szűnt; ismét kezdte. Nehéz cseppekben eredt meg, melyek sulyától az udvaron a kövér gyomok hintáztak. Milyen gyomos is volt az udvar! Ah! az egész világ gyomos.

A mig járkáltunk, a kőoszlop mögül a tornácra a fiatal parasztleány eleven szeme kísért.

A vén Csulak megtiltotta, hogy az elmenetelre gondoljak. Lovas legényt küldött a szomszéd faluba, hirül adandó, hogy az ő vendége vagyok.

A vacsoránál inas szolgált fel egy csodálatos asztal körül. Aranyos, drága metszett pohár mellé csorba üveg karafinában hozott zavaros ujbort. Az evőszer ezüst volt, de a tálaló-tál megdrótozott, kékszélű, kopott porcellán. Zsirban uszó majorsághusokat adtak. Aztán mézet és édes-ordát hozott a kis parasztleány. Az inas kikapta kezéből mérgesen és elem tette. A kopók minduntalan berontottak s az inas hangos kiabálások közt verte ki őket. A vén Csulak keveset evett s a gonosz borral alig nedvesítette meg vékony ajakát. Inkább beszélt. Láthatólag öröme szolgált, hogy beszélhet. Vacsora közben azonban rövidebben végzett a szóban forgó kérdésekkel.

Valahogy szóba kerültek a zsidók. Az öreg Csulak így szólott:

– Ugyan! Annyi mindenféle ember él a világon, hát mért ne legyen zsidó is? Legyen. (Ezt nagylelkű elnézéssel mondta.) Csak nem kell közel eresztenünk, de legyen. Egy szál letelepedett Kövesdre. Kidobattam. Ennyi. Általában a nemzetiségi kérdés is tiszta örökség. Be kell záratni, a ki ugat – s csend. És kicsinylőleg biggyesztette fel ajakát s úgy tett, mintha egy pelyhet fujna el.

Vacsora után nagy-csizmás paraszt jött a tornácra. A bíró volt. Az öreg Csulak mogorván, röviden végzett vele.

Azalatt a képeket néztem a falon. Ismét a kék olajban legelő tehén kötötte le a szememet. Valósággal vonzott. Az öreg emberhez fordultam s ezt kérdeztem:

– Kedves emlék-e itt e kép?

– Egy leány festette, – mondta röviden s úgy tetszett, hogy egy perczre rajta feledte a szemét, – egy leány: Hortanz. A neve ott áll írva alatt...

Hortanz! E szobában, hol a gazda csizmája kopott, vereses, a karafina csorba s a mosdótál a széken áll – egy Hortanz!

Csendesen besötétedett. Az ég szünetlenül sirt.

Átmentünk néhány üres szobán. Némelyiknek nem volt ablakszárnya. Mindegyik hűvös, dohos volt és kongott, mikor az ajtót becsaptuk. Tán a negyedik küszöbön botorkáztam be a gyertyácska gyér világánál. Ekkor az öreg Csulak így szólt: „Ez a hálójára.” És nyájasan jó éjszakát kívánt.

Néhány szék volt a szobában, egy virágos szövetű, magashátú diván, egy rostélyos íróasztal, sok kép és az én rengeteg ágyam. A terem közepén nagy karszék állott egyedül.

Az inas az ágyat vetegette. Közben bizodalmas kérdéseket engedett meg magának.

– Először méltóztatik erre járni?

Aztán a bőbeszédű paraszt okvetetlenkedésével magyarázott kérdezetlenül.

– A képet méltóztatik kérdezni a nagyságos ur házában, hogy ki festette? Mi ugy tudjuk, hogy a nagyságos ur mátkája festette. Már ezt így mondják. A mi rég volt, instálom, ki tudja mikor? De az a baj, hogy oda túl Miklós nagyságosnál is van egy kép, a mit a nagyságos mátkája festett. Már a mi nagyságosunké. Mi már ezt így tudjuk, instálom. Akkor lett volna valami nagy baj közöttük. Ezt így mondják, instálom.

Mikor az inas magamra hagyott, valósággal kellemetlen érzés bántott. Ha léptem: úgy tetszett, hogy még valaki lép utánam és az ablaküveg megrezzent minden ok nélkül. Sajátos csipogást hallottam. Egy külső ablak volt kitörve. Azon bebujtak a verebek.

Hirtelen levetkeztem és bedugtam a fejemet a paplan alá. Az álom nem jött. A király nem ez ágyban szendergett-e? Megvonultam egy szegletébe a nagy alkotmányomnak. Ott ült tán az egyedül álló székben és dali szüz Csulak Kalári illedelmes beszédét hallgatta. Viruló szép virág s egy erős király árnyai libegnek felettem. Ez Hortanz ott lenn... Keze járt a kép vásznán. Szeme sugara sütötte. Ah! por, por, por...

Az eszterhaj csendesesen csepegett. Egy-egy tehén bőgött, elnyujtva a hangot, a kutyák ugattak. Azt hiszem, órákig forgolódtam az ágyban. Ügyeltem minden neszre és összerendeztem egy madárkarom kaparázására. Minden idegem fel volt verve. Nem tudtam elaludni s egyszer csak, ébren-e vagy félálomban, beszédet hallottam az ablak alatt. Az eső elállott; a hold az uszó felhőrongyok alatt bujkált... Hirtelen fölkeltem és lábhegyen közeledtem az ablakhoz.

– Nem, kedves Szeftika (sugta halkan egy férfihang), nem hagyhatlak. A miért ők marakodnak egymással, mi veszszünk el? Mert én elveszek nélküled, Szeftika. Ők öregek már, nem tudják mi az, ha valaki szeret. Elviszlek, Szeftika; reggelre messze járunk a határtól. Moldova itt a szemünk előtt, csak átlépjük a hegyet.

– Hagyj el, hagyj el, – mondá a leány (ugyanaz a kis eleven szemű parasztleány, a kit néhányszor láttam), – micsoda gonoszságokra beszélsz rá...

– Láthatlak-e fényes nappal, mint illik egy tisztességes legényhez? Hiszen meglőne a nagyságos ur. Miért? Mert én az öcsét szolgálom. És mi vár reád, ha az én uram velem látna meg? Hiszen levágná a pappal a hajadat, mint a becsstelennek. Ő nevelt fel téged? Jó. De szolgáltad. És engem Miklós nagysága nevelt és taníttatott? De én is szolgáltam érte. Eljártam minden dologát a mezőn, az udvaron, a városban. El nem is hagynám, a míg élek. Mert áldott és jó, de mindenképpen te vagy drágább nekem, Szeftika. Te reád is nézne valami utána és reám is nézne valami. De én nem várhatok, Szeftika, az Isten úgy segítjen. Inkább levetem e posztógunyát és felhuzom a régi czondrát. Aztán ketten szegényen, Szeftika, megyünk az életnek. Összefogózunk és megverjük ketten a szegénységet. Vigak, boldogak leszünk, Szeftika. Akarod?

– Gonoszakat beszélsz, gonoszakat beszélsz – sugta a leány. Érzett a hangjából, hogy nem fog ellentállani. A legény nem szünt meg ostromolni. Hangja mind hallhatóbb lett.

– Itt hagyod minden holmidat. Mindent, a mit tőle kaptál. Így viszlek el a mint vagy. Én is otthagytam mindent – s így megyek el. Van két jó karom s megélünk. Reggel busulni fognak és bánni fogják keménységüket. Szeretném én is a Miklós nagyságos kezét megcsókolni, mikor elmegyek, de hogy merném, hogy merném...

A leány ijedten suttopta:

– Zörgött. Valami zörgött, az Istenért. Végünk van, ha észrevesz. A puskája a feje felett. Jőjj, jőjj...

Csak néhány kopó volt. A legény ismerősként pattintott a kezével. A kutyák nyafogva járták körül.

– Jönnöd kell velem – ismételte a legény – nem mozdulok. És lármát ütök, ha nem jössz. Ébredjen fel. Akkor vége ugyanis mindennek. Akarod?...

– Nem, nem... rebegte a leány és kezénél fogva elhuzta őt néhány lépésre.

Aztán mit se hallottam többet.

*

Reggel elbucsúztam a vén Csulaktól. Ugy találtam, hogy jóval komorabb, mint tegnap. A kis nevető szemű parasztleány nem volt sehol.

A Lila kis regénye

Bakó Lila a berek szélén ült egy fűzfacsonkon, a sárdi ösvény mellett. Tavaszi alkonyat volt. A nyugati boltot szelet hozó vörös felhők himezték ki. A Marosról hallszott a tutajosok szilaj kurjantása, valahányszor egy teher a gáthoz ért.

Mire se gondolva, mire se vágyva a mint ott ült, arcza, ruhája a lemenő nap aranyával beszélve: egy lovas urfi léptetett el csendesen előtte s így szölitá meg:

– Szép leány, erre visz az ut Sárdnak?

Lila föl nézett s mondá:

– Erre, azonban tudni kell a gázlót a sárdi patakon.

– És mesterség tudni a gázlót a sárdi patakon, szép leány?

– Nem annak, – felelte röviden az évődő kérdésre, – a ki járta.

Az idegen igen csinos ficzko volt: lova kényes, karcsu állat. Felhuzta kissé a vállát; mosolyogva mondta: „Köszönöm” és továbbment.

Lila követte szemével, a míg látta; könnyen sóhajtott és felállott, hogy haza térjen.

Az a ház az övék, ott tul, az orgonabokrok között. Az a kis régi fészek: a törpe, zöldablakos, tornáczos, kőkapus nemes ház. A kertjük ott a vizparton annyira árnyas, hogy egészen nedvesek az utak, a gyepes terek tele vannak nagylevelű fekete nádalyokkal.

Felállott s megindult. Ekkor az idegen fiatal ember hangját hallá, ki visszatért.

– Nem fogom megtalálni a gázlót, szép leány, a sárdi pocsolyán, – mondta, – ismerem magamat. Ha lehetséges, hogy valaki ne találja meg, a mit keres, én nem találom meg. Ezt gondoltam, hogy visszatérek s kérdezősködni fogok.

Lila félarczczal fordult a lovas felé s így felelt:

– Végigmegy ez ösvényen itt; aztán a berek szélén kap egy haricska-táblát. Épen virágjában van. Azont tul egy nagy égerfa hajlik a patak felé. Ott kell belemenni. A kaszálókon át látszik a Nagy-Maros s a tutajosok megmutatják a gázlót annak, a ki nem tudná.

S elmondva így kis receptjét, mintha leczkét mondott volna, odább lépett egyet, kettőt. Az urfi azonban leugrott a lováról.

– Messze-e a haricska tábla? – kérdezte, de olyan hangon, mintha ezt mondta volna: „Ne menj még: kedves téged hallgatni.”

– Nincs messze a tábla – felelte, de olyan hangon, mintha ezt mondta volna: „Nem megyek még, kellemes neked beszélni.”

– Egyenesen ez ösvényen itt?

A leány visszafordult s szemébe nézett:

– Egyenesen ez ösvényen.

Aztán minthogy egyáltalán nem akadt több mondani valójuk, Lila mosolygott és köszönt.

Az urfi pedig viszont megállította.

– Nem fél egyedül járni az alkonyatban?

– Mitől?

– Én az erdőmestert keresem Sárdon. A vadászházban fogok lakni a dombon, a bükkösben. Kellemes volt, hogy itt találkoztam, szép leány. Szép időnk van s mire beestéledik, bizonyosan elérem a falut... Előre megyek mindenütt az ösvényen. Ugy-e? Gyermekkorban jártam itt sokszor.

– Jó estét, jó estét, – mondta a leány és egy ezüst nyárfa, mely le a földig lombos volt, csakhamar eltakarta.

Az urfi ezt gondolta: „Hasonlítottam egy diákhoz” és megsimogatta a selymes bajuszát. „Bizonyosan kinevet az önleirásért, melyet kéretlenül nyújtottam.”

Azonban egy könnyüvérü legényhez illően így tett: „Bah!” s felhuzta vállait, bárha a hátán egy ér annyira megfeszült, hogy fájt. Hangosan kiáltott s könnyen felszökött a lóra.

A leány pedig, a mint ment, így tünődött: „Ki lehet?” Aztán megállva, végigvizsgálta ruháját: „Csinosan talált-e?” – kérdezte tünődve. Hirtelen elkomolyodott s elhatározta, hogy nem gondol rá.

Egy kakukdemutka-bokorra lépett, s az eleven illatra, mely körüllegte, az jutott eszébe, hogy az idegen zavarban volt ő előtte. Ezen mindjárt nevetett. Aztán egy fiatal nyírfa hajlongott előtte a szürkülő légben: „Jó estét, jó estét!” – mondta, épen mint Lila az imént az idegennek. És bokrokon elhelyezkedő madarak csipegetése; futó víz csobogása; a fényszál, mely megvilágította a haragos zöld buzatáblákat az oldalban: mind arról a bizonyos esetről szólottak, melyre Lila nem fog többé gondolni.

Már este volt, mire haza ért.

Napszámosok ettek egy kerek kőasztal mellett s a bátyja, Dénes, az udvar közepén káromkodott a béresekre. Ő mindig káromkodott, ha épen tehette. Az ilyenfajta mondások csodálatos bőségével rendelkezett. Kissé dadogott s ha nem jött a szó hirtelen a szájára, a fejéhez kapott igen keserű arczczal és nagyokat szitkozódott.

Lila belopózott csendesén a házba. Az ebédlőn átsuhant, kalapját ledobta. Aztán egy öreg csontos nénit ölelt meg, ki egy levendulaszagu kasztenben tett-vett a fehérenmüek között. Ő is mindjárt odaállott, de nem segített semmit.

– Jó neked, hogy a berket bujod, kis leány?

– Szükséged lett volna reám, Lotti?

Aztán az ablakhoz ment, mely a hegyekre néz.

A mozdulatlan erdők körvonalai még nem folytak teljesen össze a homálylyal. A vízparton a tutajosok égettek tüzet s egy csillag kiült, vigyázni a néma nyugodalmat.

Hogy a napszámosok nyugalomra tértek, két cigány asszony felvonult a szénás hújuba és mindenféle panaszos nótákba kezdett. Dénes bejött, megtöltött egy kis bojtos pipát és járkálva le s föl a szobában, halkán füttyölt a nótához.

– De ez volt a meleg nap, a ragyogó sugarát! – mondta a leány felé fordulva. Hozzá is lépett s fejére téve kezét, ismételte a mondatot. Aztán járt tovább.

Egyetlen gyertya égett. Langyos levegő szárnyalt be a nyitott ajtón. A vén Lotti, kezeit ölébe téve, ült egy széken. Mélységes csend este meg a falut.

– Hol jártunk ma, leányka, he? – szólott Dénes. – Repülünk, repülünk, mert jó szabadon futkosni, mi! – A fehér keszkenős néni nincs a nyomodban az olvasóval, mint odabenn a klastromban, mi! De szép rózsaszín fehérnép volt, az áldóját! a ki lekisért, mikor utánad mentem a lovakkal. Az azután nem menne el tőlem alamizsna nélkül... Mit csinál az egész nap ott, mondd meg nekem?

Keresztbe ült egy széken, szembe a leánykával s hamiskás tekintettel nézett rá.

– Hogy téged miért dugtak oda be abba a vastagfalu tömlőczbe? azt tudni kellene, leányka. A Bakó-leányok nem arra valók, hogy imádkozzanak. Tudsz te, Lotti – fordult a vén hölgyhöz, – imádkozni?

– Bár te is tudnál, – szólt vissza szárazan.

– Elkelne a te büneidért.

– El a tiedért, te istentelen, roszt nevelésű urfi, a ki bennem laksz örökké.

– Ne, ne, édes, – mondta engesztelőleg a gyerek s megölelgette a vén leány száraz vállait, – ne haragudj reá, a miért tréfál.

– Hagyj békén, – s lerázta magáról az ölelő karokat. – Tréfáljon a czimboráival, ne velem, tudod...

– Sss kanapé! – kiáltotta Dénes, – te vén kereszt. Hadd ott, Lila, a suhogóját! hogy fújja. Ide gyere, hozzám. Igazítsd meg a pipámat s reám ügyelj. Ezért dugott az öreg a zárdába (az Isten nyugosztalja meg), mert ettől a vén kanapétól féltett. Ennek tiz nyelve van rezolvába s egyenkint szedegeti elő, ha valamelyik elfárad. Ez perel veled, ez bolondit téged, míg elkábulsz. Hej! ismerni kell a Bakó-leányt, ha szüzen vénül meg. Félj tőle, mert megront. No, ide, ide ülj...

A térdére vonta a gyereket s arczába fujta a füstöt.

– Hát van már szeretőd? kérdezte s megcsipkedte az arczát.

– Eljőjj onnan, Lila, és ne hallgasd! – kiáltotta mérgesen a vén leány.

– Sss, kanapé, mig oda nem dobok valamit, – s lenyomva hangja mérgét, félszemmel nézett oda egyet-egyet.

– Beviszlek a városba, – folytatta, – veszek neked selyemköntöst, a mit a szemed-szád kíván. Eljárunk azokhoz, a kik ismerték az anyámat. Te nem emlékszel reá, Lila! Milyen szép volt! A szemed hasonlít hozzá és a szád egy kissé. A homlokod egészen olyan. Te poczok kis féreg voltál, mikor ő el... el... ment a temetőbe. Elmegyünk hozzájuk s azt mondom: Itt van Bakó Lila, no lássák, milyen, hát szeressék... Csak te menj férjhez, leányka, csak menj férjhez. Szeress meg egy okos, becsületes embert és menj férjhez. Megemlékezz, hogy miket mondtam. – Aztán felugrott s élesen füttyintett.

– Hát nem lesz vacsora, mi! az áldóját! – s kivágta a konyha ajtaját és veszett káromkodással riadt a cselédre.

Bejött és tánczó lépéssel lejtve a vén hölgyhez, megcsipkedte sárga orcáját:

– Te elefántcsontból való torony, szüzek tükre, hát begyelsz az öcsédre, mi!

Lotti ráütött a kezére és elfordult. A legény hangosan füttyörészett s az asztal mellé telepedett, egy darab kenyeret dugdosva a szájába.

Ő keveset tanult, de (a suhogóját!) tudott annyit, a mire szüksége volt. A földek eresztettek a keze alatt, a marha hizott. A városba minden hetivásáron bejárt és ily alkalommal szarvasbőr nadrágot viselt, kutyakorbácsot suhogtatott s a lovas-tisztekkel ebédelt.

Valami levelet hoztak az asztalra. Azt odább taszította s egy darab szalonnát süttetett magának. Sokszor ivott s bicskájával evett. Hátradőlt a széken s kajánul kaczagva a vén leányra, kellemetlenségeket mondott neki. Aztán bicskáját megtörülgetve a nadrágjához, így szólt:

– Most már aló, fejérnépség... Menjetek haza, mert a magyar lefekszik. Hájába a tubi, hájába, – mondta a vén leánynak és meghajolt előtte.

Lilát megölelgette gyengéden:

– Szépeket álmodjék a leányka. Az angyal őrizze az ágát. Te bog! virágoztasson ki szépen az Isten.

Megsimogatta az arcát az ajtóban s az ajtóban megfogta még egyszer a vállát.

– Jó, hogy itthon vagy. A házam egészen más, mióta benne lakol. Kedves vagy, s az Ur irgalmazzon annak, a ki valaha megbánt.

...És behuzódva a kicsi oldalházba, Lila, míg gombolgatta ruhája derekát, a berekre néző ablak előtt, bámulva a vak sötétet, így szólt halkán:

– Gondolod-e, Lotti édes, hogy a sárdi gázlón baj érhetne valakit?

– Mi jut eszedbe, kicsike?

– Akkor például, Lotti, – rebegette, ha... ha tán lovas ember volna. Eltévesztve a gázlót, mi történnék vele?

Lotti így szólott:

– Egy lovas, kicsike?

Azonban mit se felelt. A leányka sem várta a választ.

Késő éjjel így szólt a gyermekhez:

– Beteg vagy-e? Igen sokat hánykolódsz. Ne adjak a fodormentásból? Az csillapít.

*

A Maros meg volt dagadva. A tutajok sebesen siklottak a vizen. Egyik követte a mászt, szakadatlan sorban. A gáton felül olyan volt a víz, mint egy sima, mozdulatlan tükör. A gát-
oromhoz érve, az első kormányos felszaladt a deszkák tetejére. A tutaj orra jól bemerült. A víz ráprűszkölt a kiabáló tutajosokra. Minden eleven és szép volt.

Néhány terhe a parthoz kormányzott s fagúzszt kötöttek a partra vert czövekekbe. Ezeket a faluból való legények vitték, a kik azért álltak meg, hogy élelmet vegyenek föl. Mind-
egyikre várt a felesége, vagy a szeretője.

– Mit hoz neked Lippáról a szeretőd? – kérdezte Lila egy kis, vidám parasztleánytól.

– Karikagyűrűt, – felelte kaczagva, dicsekedve.

A berek virágozott. A komlók felkúsztak a bokrokra s hangos volt a madárszótól minden árnyékos zúg. Kövér ágakat hajtottak a fűzek, kesernyész szagot terjesztvén. A mart tele volt nagykeserű-lapukkal... Egy időses asszony maga alá szedett lábakkal kuporgott a füven s várva nézett a futó víz ellenébe. Szép jó napot kívánt Lilának s mindjárt panaszkodni kezdte a baját. Az urát ügylte: „Már vén a legény s a víz erős. Mit mond a kisasszony, nem érte-e valami?”

– Jó napot, szép leány – így szólt valaki s Lila elpirult. A tegnapi hang volt.

– Jó napot. Szívesen lát-e? Igen vágyakozom beszélni, mert egész nap hallgattam az erdészházban. Így gondolkoztam: megkeresem a szép leányt a füzesben, és eljöttem. Milyen élet van itt! Fogadjon társul. Akarja-e?

Könnyen, szinte tréfálva beszélt. Szivarozott és nád vesszejét suhogtatta.

– Mit tesznek itt e ficzkók? – kérdezte.

Feleljen-e Lila? Valami egy kissé ingerelte az idegen modorában. Azonban szerette volna, ha kedves lehetne. A Maros hangosan zuhogott.

– Megtaláltam a gázlót. A tegnapi napom határozottan szerencsés volt. Ma hajnalban már bejártuk az erdőt. Csupa bükk és sok a völgye. Az erdészház mögött bő forrás van és ide az egész csak egy futamodás. Egy pár napra jöttem, de igen tetszik nekem az erdő. Sok a virág a tisztáson. Szereti a virágokat?

– Szeretem, – így felelt, de mintha két ujj megfogta volna a gégéjét. Valamit felettébb restellt. Nem tudta: álljon-e, üljön-e? Nem akart messze menni a tutajosoktól. Egy kissé rebegett.

Az idegen mosolyogva nézte a habozást.

– Ah, egy szót már szólott, – mondta nevetve s bizalmasan arczához hajolt: Nem akarja, hogy barátok legyünk?

Lila ezt mondta (egy régebbi kérdésre felelve) egy lélekzetvételtre, mintha leczkét mondana:

– Ezek itt tutajosok s mind idevaló emberek, Berébe valók. A mi falunk Bere. Viszik le Lippára a terhét.

Előtte egy késői ibolya nézett ki a bokor tövéből. Utánanyult. Az idegen ügyesen lekapta s odanyújtotta. Az ujjá hozzáért s erre megfogta a kis kezét is.

– Már haza megyek, – mondta hirtelen Lila.

– Én úzöm el?

– Nem, nem, – felelte sebesen és köszönt.

– Engedje, hogy elkísérjem.

– Miért? Én csak itt megyek végig. – Aztán gyorsan az ösvényre tért. Egyszer lopva visszanézett, úgy, mintha egy bokrot ügyelne oldalt a lába mellett. A fiatal ember ott állott s mosolygott.

Lila egy könnyecseptet törölt el.

– Milyen vakmerő és utálatos.

– Jártak-e a régi időben erre csinos fiatal emberek? – kérdezte Lottitól a leánya a csendes oldalházbán.

– De meghiszem azt, leánya, – felelte halkan és felkönyökölt ágyában. Volt egyszer egy fűzöld köntösöm, egy fodros, halcsontos. A derekamat a két ujjaddal beérhetted. Oldalt sottis máslik s elől apró garnel, mint a hab, le, le egészen. Kinn állunk apáddal a kapu előtt s akkor hajt el egy kis stájerén egy gyönyörű fiatal ember. Ő megáll és én illedelmesen meghajoltam. Ah, milyen finom volt akkor a világ.

– Aztán...

A hold bevilágított a faredőnyök között. A vén leány hanyatt feküdt s a gerendákon lebegő világosságon jártatta szemeit.

– Aztán így szólott: „Erre visz az ut Sárdnak?” Azóta se láttam olyan szemeket; az ajaka hasonlított a cseppentett vérhez.

– Sádra ment?

– A testvérem, az apád, így szólt hozzám: „Vigyázz magadra, Lotti, mert igen megnézed.” Pedig akkor láttuk egymást először. Többször visszanézett a szekérről... Azonban nem tért többet erre soha.

A leánya csalódottan sóhajtott fel.

– Soha el nem felejttem. Nem is hittem, hogy ne lássam többet. Vajjon ki volt? Az apád azt mondta, hogy a sárdi gróf fia, ki szétnézni jött a birtokán. De én nem hiszem. Hát miért ne láttam volna azután soha?

Felült az ágyában s metsző hangon folytatta:

– Apádnak a legény pajtásai afféle betyárnépség voltak, mint Dénes, a bátyád. „Beszélj velük,” – mondta az apád. Én? Összehasonlítottam őket – vele, a ki ilyen finom és módos. „Beszélj velük, Lotti.” A szájukon érzed a borszagot, s csizmájukon a zsirt. Tele vannak

csufisággal és durvák. Mondj egyet, a ki illedelmesen köszönt s kezet nyujt? Mi nekik a tisztességes leány? Most is látom azt az egyet, a mint kihajlik a stájerből s így szól nyájasan: „Erre visz az ut Sárdnak?”

Elhallgatott s ismét kezdte:

– Hányszor álmodtam, hogy erre jön vizsont. Nem jött. Hanem jöttek a régi borokra a paraszt czimborák. Hallgatsz reám, Lila? Te már nem ismered az öreg Véri nénit. A nagyapád testvérhuga volt. Szép, sugár persona. Én még értem. Ő is leánynak maradt. Sokkal előbb ment pihenőre, hogyse te születnél. Ez az ágy, a miben alszom, az övé volt. Leánytestvérétől örökölte.

A leányka feltámaszkodott félkezére.

– Babonás vagy-e te? Egyszer így szólott hozzám Véri: Fiatal koromban ismertem egy gyönyörű szép fiatal embert, egy nyájast, karcut. Sárdon volt bál a grófnénál s minket is elhívtak oda. Ő mind velem táncolt s megszorította a kezemet. „Itt laknak Berében?” – kérdezte; – „elmegyek és meglátogatom...” Ezt mondta. És Véri örökök épéd: ha visszatérne. Sohase jött el. Ezt az ágyat így hívta Véri: „leányok ágya”. Mert ő előtte is Lili: leány feküdt. Kinek a keze van ebben a dologban? Ki intézi azt, hogy engemet is, őt is egyforma sors érjen? Sokszor azt hiszem, hogy valósággal nem is élt ő, ki kérdezte tőlem: „Merre visz az ut Sárdnak?” Találgasd, találgasd...

A gyermek félve kérdezte:

– Ezt hiszed?

Azt sem tudta, mit mond.

– Valami varázslat van rajtunk, Lili. Imádkozzál az Istenhez, hogy távoztassa el tőled. Őrizzen meg, hogy ne kerülj te a leányágyba. Itt vagyok én most, előttem volt Véri s ő beszélt nekem az előtte valóról. Ne következze te utánunk.

Az idő későre járt.

– Tudod mit mondanak? „A Bakó-leány mind számár!” Ezt mondják. Ne házasodj közéjük... Valami átok ez. Te még nem hallottad. A végzet jobbra nézett ki minket, de valami varázs utunkban áll. Ki a számár?! Szeretném szétszakítani ezt a gyalázatos népet...

Künn erős zörgés hallszott.

Dénes jött haza a városból. Ilyenkor kissé háborus szokott lenni s a kocsisát rendesen megverte. Sokat kiabált, a szokottnál inkább dadogva. E miatt elfuladt néhányszor mérgében s még jobban kiáltott.

Későn, hogy lecsendesedett minden, éjfél után valamikor, halkan így szólt Lila:

– Alszol-e, édes?

Lotti fölemelte fejét.

– Mondani akarsz valamit?

– Lotti, az idegen megjelent nekem is – rebegé, – az idegen, a ki tudakolja a sárdi utat. Megjelent s én megmutattam neki...

– És aztán... aztán...

– Vissza is tért, Lotti...

*

– Az este hazajövet egy majommal találkoztam a sárdi erdőn, – mondta Dénes ebéd után a leánykának a ház előtti kis kertben.

– A su-u-hogóját! micsoda pofa. Az ember, ha látja, szeretne rámászni. Egy koczkás plundrában, leányka, egy kurta, koczkás plundrában rázatta magát a lován. Gyalázatosan ülte. A nyakán kotolt, a suhogóját. Azt hiszed, köszönt nekem? Ne-e-m. Hanem a ló gyönyörű. Kértem az erdésztől: ki az? A „gróf”, mondja ő. Ide jött, azt mondja, vadászni. Két czimborája is érkezett, azt mondja. Most jön, azt mondja, mikor nincs löni való. De mit tud, a suhogóját, ahhoz egy barázda-billegető?

Borus idő volt. A zsályák és a veresszőlő-bokrok nedvesek voltak. Lila összefogta kis karton-köntösének alját, a mint tipegett bátyja után a sáros úton.

– Halló, uram! Jó napot, jó napot! – kiáltotta valaki az útról.

Három lovas jött a sárdi gázló felől. Megálltak a Dénes kapuja előtt.

– Jó napot, – morogta Dénes s a léczes korlátnak dőlt. Kezével hátraintett a leánykának, hogy vonuljon félre.

– Halló, uram! Én Bán gróf vagyok. Szomszédja vagyok. A vadászházban lakom. Jó napot, jó napot! Nem akar kezdet szorítani velem? Ezek az urak a czimboráim.

Dénes ilyen valamit dadogott, hogy: „Szép, szép” – azonban egy lépést sem tett.

Bán Lőrincz gróf fesztelen hangon, a mint egy számba nem vett ismerőshöz szoktunk beszélni, folytatta:

– Meg kell látogatnia minket. Tartsunk együtt. Ön ismeri a vidéket, mi szeretjük a vidám gyerekeket.

A két idegen halkán nevetgélve suttogott egymással.

Dénes kurtán felelt. Az idegen néhányszor ismételte: „A viszontlátásra, a viszontlátásra”, aztán csettintett a lovának.

Dénes körülnézett, hogy látják-e őt.

– Meghívott magához, – mondta a gyermeknek – de nem szeretem a pofáját. Hallottad, hogy meghívott, a penicziusát, de nem megyek el. Az áldó-ó-ját a koczkás plundrájának, hogy csapnák le a körmét a gaz kecskéjének, a ki kiszabta belőle...

Hízelt neki, hogy meghívták s hogy ő visszautasítja.

– Ká-ár, hogy nem láttad a ma-a-jompofáját a kölykinek – mondta, – azonban épen akkor tértek vissza a lovasok s Lőrincz gróf köszönt Lilának, barátságosan intve felé a kezével.

Dénes a gyermekre nézett:

– Ismered?

– Láttam, – felelte tőle s homlokáig felpirult. – A sárdi gázlót kérdezte s én megmutattam neki.

Dénes komoran mérte végig s meglátva egy bérest, ki nyitva hagyta az ajtót, arra támadt kegyetlen káromkodással.

*

Ködök szakadtak fel a vizekről és lomhán kúsztak az oldalakra. A nedves levegő messze vitte az oláh templom csengettyűinek panaszos hangját.

Lila loppal végiment a kerten, átlépett a sövényen s bokortól bokorig óvatosan menve, kijutott a berekből. A virágos haricskatábla csendesen ringott a gyenge szélben.

Az ösvény csupa sár volt. Nyughatatlanul, kissé rebegve lépegetett. Minden neszre megfordult. Észre se vette, hogy a gázlóig ért, mely a sárdi patakon átvezet. Megállott a parton, a sekély vizet nézve. Kis lábával kavicsokat rugott be... Senki...

Az árnyékok lassankint megnőttek. Csendesen visszafelé indult. Azt várta, hogy látni fogja. Nem tudta, hogy miképpen; de vajjon elmulhatik-e ez a nap, hogy ne lássa? Szerelmes madarak csipegetek felé. Illatok libbentek eléje s az égerek eres levelein játszó fény leszaladt arczára. Kis személye csak olyan friss, eleven, csinos volt, mint akármelyik virágszál.

Mosolyogva aludt el azon éjjel s égő arczához erősen odaszorította a kis párnát. Azt álmodta, hogy valakit megölel, valaki megöleli őt.

Reggel vidáman ébredt. Kitalálta, hogy mit fog tenni. Ugyanazon görbe fűzre ül, a melyen először látta őt. „Merre visz az ut Sárdnak?” – kérdezte.

Ha jön, évődni fog vele. Kissé hideg lesz. Ebből érteni fogja, hogy tegnap is el kellett volna jönnie. Így fog szólani: „Vártam.” Ah! dehogy, semmi ilyet nem fog mondani.

– Láttad-e tegnap? – kérdezte reggel Lotti, kemény fekete czakkeneket pomádézva hajából sárga homlokbőrére.

– Mit gondolsz! – felelte a leányka s így mit se mondott.

Azonban egész nap se jött el. Bájos, enyhe tavaszi délután volt pedig. Az erdő fái úgy néztek Lilára a tetőről, mint valami titkot ügyelő örök.

Este felé a mocsarak mellől az ösvényen nagy lármával érkezett Dénes, két társával.

Az egyik kemény fekete ember volt: Keresztes Dani, egy vállas, mély hangú férfi. A mel-lényét kigombolva viselte, úgy, hogy vaskos nyaka s szőrös melle kilátszottak. A másik nyulánk siheder volt, Kiss Pali, gyér szőke bajuszszal, uri fajtája, de igen viseltes öltözetben. Szarvasbőr-nadrágot viselt s pánttal átkötött ránczos kabátot, nagy csontgombokkal. A mint jöttek, hevesen vitatkoztak valami tárgy fölött s Dénes csitította őket. Keményen káromkodott, békés célzattal szidva a vitázók apját, anyját.

A leányka félrevonult az utból, hogy ne vegyék észre.

Mire haza ért, már ott ültek a czimborák az ebédlő-asztal körül. Nyers sonkát ettek s valami zavaros színű bort ittak. Egy percz alatt rettenetes füstöt csináltak, s lábaikról a sárt az asztal keresztkötésére takarították le. Dénes ledobta a kabátját, kioldta a nyakkendőjét. Később eléveztetett egy izmos, kosorru pejszikót. Ekkor mind kimentek s megveregették az állat nyakát, farát. A szőke ficzko ráült, hogy kipróbálja.

A csikó kirugott. Ekkor erősen megszorította s közben kergetni kezdte a nagy udvaron, hogy kifárasztza.

Dénes is hajsztolta az állatot. „Ne hagyd, magyar!” rikoltották. A csikó száguldott. Vesz-szót suhogtattak felé s vad hangokat kiabáltak. A ficzko kipirult a csikó hátán. Kalapja messze repült. Vadul rázta a kantárt s maga is kurjantott. Mikor az állat habos volt, elfogták, a kantárszárat odadobták egy kocsis kezébe s maguk kaczagva rontottak be az asztalhoz.

Lila keresztülment a szobán. Akkor a két idegen felállott s kurtán köszöntötték. Azonban látszott, hogy nem akarnak beszélgetésbe elegyedni vele. Mindaddig lábon állottak, a mig kiment.

– Ez „valaki”, Dénes öcsém, – mondta Keresztes és csettintett nyelvével.

A másik az asszonyok felől néhány durva megjegyzést tett. Arra kaczagtak s aztán ittak tovább.

– Vajjon hát igazán nem jön-e? – tünődött Lila s kis ágya szegletébe huzódott. Vajjon van varázslat a világon? Kétkedett, hogy el ne jőne. Ingerelte, hogy el kell maradnia. Tegnap egy csinos fiatal ember volt Lőrincz gróf; ma mese. De vajjon mese-e? Sirni szeretett volna. Hátha beteg?

A Dénes czimborái czimbalmost hozattak a faluból, az asztal mellé ültették s énekeltek a nóták mellé.

A gyermek rebegve fordult a vén leányhoz. Félt hallgatni őt s tartózkodott tőle, de mert igen szerencsétlennek érezte magát, panaszkodnia kellett valakinek:

– Ő nem jött el többet, Lotti...

Már majdnem pitymallott. Lotti mohón felkönyökölt.

– Nem jött el? – kérdezte ijedten. Elhagyott? Nem voltál nyájas hozzá. Tettél valamit? Igyekeztlél, hogy szép légy előtte? Mit akarsz? Kell az ágyam, a lányok ágya? Kettő már megaszott benne, én vagyok a harmadik. Akarsz negyedik lenni? Bolond, bolond. Rátartó voltál, kellemetlen voltál bizonyosan... Egyszer visszajött, miért nem tartottad meg magadnak?

Künn a lovas gyerek gürüzdölő hangon tagolta a cimbalom mellett:

A bakkancsos akkor csinos,
Mikor a nadrágja rongyos.

*

A gát fölött, hol a patak beszalad a Marosba, a bolygónál, melynek felszínén lomhán örvénylik a szőke, mély víz; szélén a virágos bereknek, honnan az erdészházat betakaró lombos tölgyes látszik: mozdulatlanul, mély gondban, rátámaszkodva egy vén égerfára, melynek koronája a vízre hajlik, várt Bakó Lila. Egy hete mult már annak, hogy a kert sövénye mellett sebes lábu lován végignyargalt Lőrincz gróf s amott a meredeken felhaladt. Azóta vár.

Vájjon igaz-e?

Nem álom az egész? Ha álom, el ne muljék.

Azonban itt ment el és nyájasan tudakolta: „Merre visz az ut Sárdnak?” Hangja ott maradt a Lila fejében, arcza a szemében. Valósággal élnie kell. Néha szeretne sirni Lila, mint-hogy senki sincs, a ki felelne töprengéseire.

– Erre visz az ut Sárdnak, szép leány? – szólott valaki a háta mögött.

Lőrincz gróf volt.

Nevetve szökött le a lóról, hogy köszöntse a felriasztott leányt.

Azonban megállott, mert Lila zajjal, majdnem sikoltva, kiterjesztett karokkal szaladt felé, gyorsan, lángolva mondta:

– Itt van, itt van... eljött – és majdnem sirt és hangosan kaczagott.

– Tudtam, hogy el fog jönni. Vártam itt, ezen a helyen. Ma és tegnap és minden nap. Minden nap – ismételte szemrehányólag.

Azonban ugyanazon perczben nevetve (szeme fényes volt, ajaka nedves) folytatta:

– Hogy tudott ide jöni? Nem hallottam semmit. Egy lépését sem. Szárnyai vannak tán? Ah, itt van, itt van.

S belekapaszkodott a Lőrincz karjába s ránehezedett. Alig birt állani. Reszketett.

Egyenetlenül beszélt; tompán, kiabálva. A torka összeszorult.

– Itt várom, várom. Egy hal ha megloccsantja farkával a vizet, azt is meghallom. De maga nesztelenül jött, mint egy pehely. És ismét azt kérdi: Merre visz az ut Sárdnak? Akar valamit e kérdéssel? Ah, milyen jó, milyen jó, hogy itt van.

Lőrincz meglepettve nézett a nevető, majd elfuló gyermek nedves szemeibe. Nem tudott tájékozódni. Ez a heves támadás egész váratlanul érte. Kék babos karton köntösében, mely-

ből üde nyaka, karjai kilátszanak, rátámaszkodik egy gyermektekintetű bájos leány. Ejh! Az ördögbe! A mező csendes. Egy madár sem rebben fel...

– Miért maradt olyan sokáig távol? Tudtam, hogy eljön. A napok igen hosszúk voltak. Mégse kételkedtem. Így szóltam Lottihoz: „Meglátod, hogy visszatér. Különben miért keresett volna fel?” Ugy-e? Ő nem hitte. A zárdában a felső folyósón, tudja, a hol a mi hálószobáink voltak, egy szent Miklós-kép volt. Nem látta soha? Lóháton volt. Annak épen ilyen a tekintete.

Azt se tudta, mit mond. Boldog volt, hogy beszélhet.

A férfi csendesen lecsúsztatva szabadon maradt karját s átölelte.

– Mit tesz? – szólott egészen zavartan Lila, s egyszerre visszahúzódott. Homlokáig felpirult. Karjaival hátrafelé tapogatva, szemeit Lőrinczre kapcsolva, az égerfába kapaszkodott.

A férfi utána lépett.

– Ne, ne bántson, – mondta panaszosan.

– Mit mond, Lila? Hát bántom én? Becsületemre! ez hamis vád. Összefutottam a berket, hogy megtaláljam. Már féltem, hogy nem fogom látni. Csak ma reggel mentek el a barátaim. Először is arra gondoltam, becsületemre! hogy felkeressem az én szép leányomat.

– Keresett? – kérdezte rebegeve, – igazán keresett?

– Becsületemre, szép leány. Így gondolkoztam: Te még maradj itt, barátom Lőrincz és ne menj el az erdészházból, mert ott lenn van egy szép leány. Persze azt kérdezték a barátaim: Miért maradsz? miért? Megengedi, hogy e kőre üljek?

A zöld illat szállongott körülöttük. A füzek, s szurkos égerbokrok, a szőrös vad oroslánszájak és a partborító lapuknak illata. És minden szóra kelt. A víz, a száraz levelek, melyek alatt bogár mászott. Sóhajtottak a nyirek és minden zúgott, perczegett, csippent. Minden fölébredt. Ah, milyen szép élni!

– Ne üljön le, – mondta a leányka. – Én nem tudom miért? nyugtalan vagyok. Menjünk tovább.

És előrefutott az ösvényen.

– Látja, ott álltam, mikor először jött... Csendesen lépegetett az ösvényen és megszólított.

– Mondjon valamit, – szólott aztán hirtelen és megállott.

– Mit akar? Mondjam-e, hogy gyönyörű?

– Akármit. Hallani akarom.

– Látta a vadászházat valamikor? Az apám hajdan még lakott egy keveset a kastélyban, benn a faluban. De az ruina, totál ruina. Én csak a vadászházba jövök és mit találok? Egy szép leányt! Mi? Alól lakik az őr. A felső szobák az enyéme. A remetei völgyet látja az erkélyről. Ah! gyönyörű. Víz jár a mélységbe s száz esztendő cserfák árnyékolják az oldalt. Reggel madár kelt föl. Milyen csendesség! Szereti a csendességet? Azonban miért beszélek? Nem akarja meglátni.

– Még... még, beszéljen, – unszolta halkan.

Keveset ügyelt arra, a mit mond. A hangját hallgatta.

A fiatal ember feléje nyújtotta kezét, hogy megfogja az övét.

– Mit akar? – kérdezte és tovább ment.

– Aztán mit csinált? – tudakolta, – mit az egész hosszú nap, mit este?

Lőrincz gróf így szólott:

– Nem látom az arcát s nem tudok addig beszélni.

A leány megállott s rámosolygott. Igen szép volt.

– Gondolt-e reám is?

Akkor egy kis sekélyes helyhez értek, melyen Lila máskor át szokott szökni. Ügyetlenséget szenvedgett s ezt mondta:

– Akar segíteni?

Kezét némi gyerekes kaczérsággal nyújtotta oda. A vér mind a fejébe tódult, a mint ujja a Lőrinczéhez ért. Szemeit lehunyta egy perczre s összeszorított fehér fogacskái látszottak ajkai közül. Lábhegyével egy sikos kőre ugrott. Élénken felcsippent; czipője elsárosodott egészen.

– Ah, milyen nehéz, – mondta s nevetve vonszolta maga után a lábát.

A kert sövényéhez értek.

– Át kell segítsen, – csevegte, – ez itt a mi kertünk. Ilyen sáros, nehéz czipővel nem is tudok lépni. Akar végigkísérni az uton? Szereti a mentát? Adjak? A német szegfűk már nyílnak, látja? Senki sincsen benn. Dénes a városba ment. Ma ott hetivásár van. Csak Lotti, tudja.

Kérve nézett rá s hízkelkedve mondá: Jőjön be.

S mert Lőrincz is átuagrott az alacsony, ágból font kerítésen, boldogan, kicsapongó kedvvel iramodott előre a zsályával szegett uton. Egy lépést futott s mindjárt visszanezett: nem marad-e el? Végre kezét nyújtotta neki s karját lóbálva, vigan haladt.

– Lotti, Lotti! – kiáltotta, felszökődösvén a lépcsőkön.

A vén leány ünnepélyesen emelkedett föl. Száraz kezével végigsimogatta kemény hajczakkeneit, s ruhája szélét két ujjal fogván, mélyen meghajolt. De ez olyan tréfás jelenet volt, hogy Liliben az angyalok hirtelen megrángatták a csengettyüket. A hangos, illetlen nevetést Lotti észre se látszott venni. Előkelően libbent előre s széket mutatott a vendégnek.

Aztán néhány szó után Bán Lőrincz gr. hirtelen felállott s köszönt.

– Már elmegy? – kérdezte a gyermek s egyszerre elkomolyodott.

Készületeket tett, hogy elkísérje. A vén leány visszatartotta.

Aztán hallgatta a lépteit, a mig hallhatta. Akkor leborult a divánra és sirt. Abban a perczben elkezdett azonban nevetni.

Felugrott, az udvarra ment. A tyúkok éppen akkor ültek el az ő kis deszkaházukba. Össze-bujtak a léczeken és szorgalmasan kotyogtak.

A leányka szembeállott a kis asszonykákkal, a kakassal és fenhangon beszélni kezdett hozzájuk:

– Látjátok, eljött, eljött, eljött...

Vágyott a fecsegésre. Roppant sok mondanivalója volt.

*

Milyen gyönyörűséges volt a reggel, azt ki nem lehet mondani! Minden kényeztette Lilát. Hozzá szólott minden hang; rá illatozott az egész kert és a mezők; a fényes nap őt szőtte körül aranyszálaival; neki ragyogott a harmat, előtte hajlongtak a füvek, gyöngye ágak. Nyájasan bólintott, sőt beszélt is édes hiveihez Lila királyné.

Soha ilyen könnyű, ilyen jó nem volt. Csak az imént, a zárdában, a husvétii gyónás után érezte ilyen szabadnak magát. Egy szentképet adott akkor a nagyon tisztelendő ur. „Tiszta kis leánykám,” – így nevezte őt.

De minden olyan nagy volt ott és félős. Iszonyu kicsinek érezte magát Lila. És most olyan nagy... nagy. Majd az égig ér. Egy ifjunak karján sétál. A legszebb ifjunak, ki született

valaha. Ünnepelesen meghajolt a semmi előtt Lila, bizonyos méltósággal és pompával. Bakó Lila egy egészen befejezett nagy leány.

– Tudod-e te, – fecsegte Dénes – hogy te csinos leányka vagy, a ra-a-agyogóját. Isten ugyse, ha nem azt beszélük. Mi!

A leányka mosolygott és hozzásimult a bátyjához. Péntek volt; Dénes rengeteg vizet fogyasztott. Előző napon a városba szokott bejárni hetivásárra.

Megölelgette a leánykát és arczába nézett: „Kinek volt ilyen csinos hugocskája valaha? Mi? Aranyos pártát teszünk a fejedre és olyan mirtusz-koszorut, hogy az angyalok csodájára járnak.”

– Ni-i-ncs máskép, ha mondom – folytatta. – Ott ülünk az este s azt mondja Keresztes Dani, – tudod, az én czimborám, micsoda derék gyerek! – azt mondja: „Bakó Lila a legszebb jószág, akárki mit mond.” Azt mondja: „Ezt a poharat a fejéhez vágom, a ki ki nem iszsz a fenéig érette.” Engemet pedig megölelt. No, – mondom – ez szép tőled, Dani. Mikor eljöttünk, azt mondja (a két szürkével volt benn, a Szellő ritka állat), azt mondja: „Holnap feléd nézek, czimborám, egy cseppet.” Jó, – mondom, – nézz. Hát te mit szólsz hozzá?

– Semmit? – folytatta egy percz mulva és gyanakodva nézte meg Lilát. – Hát miért? – s kedvetlenül elfordult.

Az öreg Lotti nyitotta be az ajtót ekkor.

Ő egy régi garnélos, tászlis, krézlis, lilaszin köntöst vett fel, melyből száraz, sárga karjai csuklón felül kilátszottak. Czakkeneit a homlokán kifényesítette csinosan s némi kis negédességgel tekintett szét.

– Rosszul jár a kalandáriumod, szüzek virága! – mondta Dénes, – ma még zsidóünnep sincs. Vársz valakit, a keservét?

Lila derülten szólott a nénihez:

– Te milyen csinos vagy!

Mindent kellemesnek talált.

Ő rajta ugyanazon babos karton-köntös volt, melyet a tegnap viselt. Így látta őt szépek... Hajába szürke zsályalevelet tett.

Egész délelőtt a bátyja nyomában járt. Hallgatta, a mint rendelkezik. Egyszer leült a törökbuszás kas szélére a léczek közé s hangosan énekelt:

– Mit teszel, – feddette Dénes mosolyogva, – a cselédek előtt nem járja az efféle.

– Nézz meg jól, – mondta a leányka s sarkon perdült előtte. – Szép vagyok? Mondjad, édes mindjárt, hogy szép – s hizelegre dőlt arczával Déneshez.

Igen boldog volt. Nem töprengett azon, ha látni fogja-e Lőrinczet? Hogyne látná! Hol vajjon? Azonban, a mint feljön a nap, úgy fel kell neki is jönnie.

Egyszerre, egy nap alatt kivirágzott a szive. Ah! A mint hazajön a zárdából, egyszerre megjelen egy gyönyörű lovag. Mese van körülötte. Bizonyos, hogy látni fogja. Ma és mindenkor. Mindörökké. Innen és tul az életen.

Délután a híres szürkékkel megjött Keresztes. Új csizmát húzott és sok színbe játszó nyakravalót kötött. A gyeplőt odadobta a kis cigány kocsisnak és leugrott, összeropogtatván Dénest. A leánykának, ki ott állott, csak féloldalt köszönt s nagy „pajtikám, pajtikám!” kiáltások között vállon tartva Dénest, tüzes beszélgetésbe kezdett, hogy eltakarja zavarát. Valósággal hurczolta a csűrös kert felé.

Később bejöttek a szobába. Akkor is csak úgy odasandított a leány felé, de zajosan szidta az őszi vetéseket s rácsettintett egy csókot a Lotti keze fejére. Szembe is ült a vén kisasszonynyal s kivonta tarka zsebkendőjét, törülgetve az izzadságot homlokáról. Közben ily szókat ejtett:

– „Szép itt maguknál, nagysádkám,” vagy: „Mindjárt itt a nyár, nagysádkám.”

A Dénes intésére bort hoztak s Lotti töltött. A czimborák koccintottak. Keresztes Lilát nézve itta ki, de aztán mindjárt Lottihoz fordult és minden indok nélkül mondá: „Csókolom a szemét, nagysádkám.”

Mind letelepedtek az asztal köré. Keresztes tüntetőleg Déneshez beszélt, de sokszor nézett a Lila mosolygó, boldog képére. Valami történetbe fogott egy szerencsétlen finánczról, a ki nyomorgatott egy szegény parasztot.

Rendkívül becsületes igyekezet sugárzott az arczáról a végett, hogy kellemes legyen.

– Szereti itt közöttünk, kisasszony? – szólott végre Lilihez elszántan. – Durvák vagyunk, de becsületesek vagyunk. Tűzbe megyünk azért, a kit szeretünk. Ha megismer minket, meglátja. Mikor a kezünket adjuk valamire, azt megtartjuk. Nem tudunk himezni-hámozni...

Egyszerre kopogás hallszott az ajtón.

– Jó napot, jó napot, – szólott egy hang a küszöbről.

Bán Lőrincz gróf volt.

Lila könnyen felsikoltott.

Mind fölkeltek.

– Jó napot uraim és hölgyeim. Reménylem, nem utasítják el szomszédjukat, ha társaságukat kívánja élvezni.

Dénes fanyarul morgott valamit és sötéten nézte meg Lottit.

Ide jött. Ugy lenézi a Dénes házát, hogy hívás nélkül ide jön. A pa-a-apagályát! Nehány nagy kortyot nyelt le. A czimbora szemében ezt olvasta: „Igy vagyunk?” Felrántotta a vállát, ezt felelvén általa: „Hivta a menykő.”

A gróf kezét adott Lilának és meghajtotta magát Lotti előtt.

A Dénes fekete szemei ezt tudakolták: „Hát ismeritek őt?”

Könnnyeden tudakozódott a „tisztelet házi urtól”, hogy miért nem látogatta meg őt az erdészlakban? Azonban nem várva feleletet, Lottinak mondott bókot a virágos udvarért. Szünet nélkül beszélt, minthogy mindenki hallgatott. A szoba vén butorairól, a tisztas nemes házakról fecsegett. Így szólott: „Mi ezt így tesszük.” „Nálunk ez így van.” Ő és a birtokos urak... Dénes csendesen megmordult. A gróf azonnal elhallgatott.

– Tessék?

– Ne-e-m mondtam se-e-emmit – dadogta.

Nemsokára egy tekintetet váltottak Keresztessel és fölkeltek.

Dénes bocsánatot kért a „méltóságos gróftól” (és erősen megnyomta a czimet). „A barátommal itt gazdasági dolgaink vannak.” Aztán kimentek.

Lotti is ünnepélyesen fölemelkedett s az ablakhoz lépett.

Lőrincz gróf odahajolt a gyermekhez s megfogta kezét. Lila csendesen mosolygott.

– Ide jött? – kérdezte, hogy szóljon valamit.

– Hát miért ne – felelte könnyen; – ámbár, úgy látom, az uraknak nem tetszik. Kerestem künn a Marosparton s minthogy nem volt ott, ide jöttem. Ehj, hiszen megszeretnek, ha tetszik, az urak is, becsületemre! Ugy-e? Nekem adja a hajából e viráglevelet? Mi ez?

És a zsályalevelet kihuzta a leánya hajából.

– Egyszerű és illatos – mondta, kezébe fogva s olyan közel hajolva, hogy leheletének melege a Lila homlokát érte. – Hasonlít magához. Igénytelen és gyönyörű, becsületemre. Olyan finom az erezte, mint a maga nyaka itt... olyan gyöngéd és törékeny, mint a dereka.

Átölelte.

A zsályalevél eltört az ujjai között.

A leány hozzáhajolt. Egy perc múlva azonban kezét Lőrincz elé tartotta s szaporán beszélni kezdett, hogy felindulását elrejtse.

– Egész nap otthon volt-e? Mit tett? mit tett?

– Magára gondoltam. Kimentem az erkélyre és azt hittem, mellettem van. Éreztem magam mellett, becületemre, mert a hely csupa illat volt. S milyen csend van az erdészházban. Senki sincsen sehol. El kell oda jönnie...

Aztán suttogva tette hozzá:

– Na, eljön, édes kicsike?

A leány lehunyta szemeit.

A czimborák hangosan beszéltek a tornáczon, tüntetve a mellett, hogy semmibe se veszik a grófot.

Lotti visszaült helyére.

Lőrincz fölkel és köszönt. Szemeivel azt kérdezte: „Mikor látom?”

– Holnap – lehelte Lila.

– És aztán?

A leány elpirult.

Dénesnek kezet nyújtott. Kelletlenül fogadta, miközben a földet nézte. A czimborát csak félszemmel üdvözölte.

Az este nyomott hangulatban telt el. Dénes mit se szólt. Néha ránézett a hugára lustán, aztán nekikönyökölt az asztalnak s hallgatva pipázott.

A czimborák együtt se hozták szóba a grófot. Mind a ketten kerülték ezt a tárgyat. A beszélgetni valóból mindjárt mindjárt kifogytak, hosszú szünetek után csak így szólva egymáshoz: „Ugy, ugy, Dini pajtás.” „Az ám, Keresztes czimbora.” Hamar is befogatott s még napvilág haza hajtott.

A vacsora alatt történt annyi, hogy Dénes egy csorba poharat, a mit elejébe tettek, hozzáhajtotta a szolgálóhoz s indulatosan kitört:

– Nem szeretem itt a rendet. Nem jól mennek a dolgok ennél a háznál. Itt olyanok történnek, a miket és nem akarok. A fényes csillagát! Valami lesz, azt mondom.

A leányka rebegeve huzódott meg. Lotti pedig konokul gombolygatta a kenyérgalacsinokat csontos ujjai között, szemét az abroszra szegezve.

Délután felcsapta a kalapját és elment.

Mi történt? arról nem birt számot adni magának, de azt érezte, hogy gonosz dolog készül a háta mögött. Egyetlen mentegető gondolatot se vesztegetett arra a tényre, hogy az urfi betört tegnap a Bakó-portára.

A hugáért jött, hát mi célja van? Csak egy...

Reggel mogorva volt Dénes a találkozásnál. Meg nem ölelte Lilit, a hogy máskor szokta, s ha kiment is az udvarra, de mindjárt visszatért s kémelve nézett körül.

– Hangosan beszélj! – rikoltott váratlanul Lottira. – Ne sugdoss a hugomnak semmit. Itt ne legyen titok, itt ne történjék a hátam mögött semmi. Ide ne jöjjön senki s innen ne menjen el senki tudtom nélkül.

És rácsapott öklével az asztalra, hogy a poharak összecsengtek rajta.

– Ketté töröm a lábát, a ki ez életről hírem nélkül kilép, azt mondom.

És villogó tekintetét belekapcsolta a vén leányba.

És szemeit elfutotta a düh.

Hogy ismerte meg? Mert jól ismeri, az bizonyos. Csak úgy a szemükkel beszéltek egymással búcsuzóra. Elkábitotta tán már a fejét? Hát igazán rossz a vére? vetette fel keserűen a kérdést. Ah! ott van mellette Lotti, ez az elkeseredett, kalandos, gonosz, vén hölgy. Ez a rossz...

De hol látta? hol? És emlékezett, hogy esténként így szólt a gyerek: „A berekben járkáltam...” Ott kerítették meg, ott, verje meg az Isten.

Ő már azt jól kieszelte, hogy a Keresztes gyerek főkötőt köt a Lila fejére. Egyszer oh! valahára megvált egy bátor, becsületes férfi egy Bakó-leányt. „Mind szamarak” – kiáltják hangosan s röhögnek, – „ne házasodj közülök.”

Gyöngyözött a homloka.

Végigment a Maros-parton.

Egyszerre az oldalon, a bükkök között a gyalog ösvényen az urfi sugár alakját pillantotta meg.

Jól számított.

Ide jön, bizonyosan a berekbe jön.

A hűgát keresi.

Leguggolt a part mellé s várta.

Lőrincz gróf leért az aljba; végigsétált a néma berek egyik útján, aztán a másikon. Szivarkát sodort és füttyörszített. Néha kaczerán mosolygott és himbálta derekát.

Dénes elejébe került.

– Szép napunk van – mondta. A hangja egészen rekedt volt.

Lőrincz gróf kicsire huzta össze szemét s úgy tett, mintha fürkészne az emlékezetében.

– Ah, tudom, tudom. Becsületesemre! Dénes ur, Bakó Dénes ur, alighogy megismerem. Hát szintén szokott sétálni, barátom? Igaza van, szép nap, szép nap...

Bosszantotta, hogy itt lábatlankodik ez az alkalmatlan ur. Bizalmaskodva a Dénes vállára tette félkezét.

– Hát jól megy a gazdaság? jól megy?

A Dénes ökle összeszorult.

A gróf leverte a szivarhamut s csodálkozva nézett az elváltozott képű emberre. Aztán, mivel nem kapott választ, kurtán megbillentette a fejét s hátat fordított.

– Sokáig ül még itt? – tört ki a kérdés tompán Dénesből.

A gróf hirtelen megfordult.

– Ki? Érdeklík Bakó urat a magándolgaim?

– Ne-e-m, de megu-u-unhatja magát egyedül...

– Ej ha! Bakó barátom!

Egyszerre váratlanul hivesebb hangon kezdett beszélni Dénes... Az a vakmerő lenézés, melylyel beszélt a gróf hozzá, úgy hatott rá, mint a verekedéseknél az első erős ütés. Józanabb lett. Dadogás nélkül folytatta:

– A fiatal uraknak mindenféle rossz gondolataik támadnak, ha magukra vannak. Ezen a környéken senki sincs, a ki ilyen urnak való lenne. Sem barát, sem szerető. A régi kastélyban nem lehet már lakni s a vadászház alkalmatlan.

– Igen közel van, ugy-e? – vágott hirtelen közbe és gonoszul nevetett.

– Igen közel van, – felelte Dénes gyorsan. Én azt mondom: igen közel van. Baj támadhatna belőle, olyan közel van. Csak azt akartam mondani.

Fölemelte a kezét, merőn nézte meg az urfit. Aztán megfordult és továbbment.

Nem várta meg a választ. Érezte, hogy nem birna magával.

Lőrincz gróf csettintett a nyelvével s megrántotta a vállát. „De milyen szemtelen!” tört ki a fogai közül.

Itt egy egészen csinos regény kezdődik. Szereplők: egy gyerek, (egy valódi rass, becsületemre...) egy berek, egy folyóvíz, több bokor, szellő, puha gyep és – egy dühös bátya. A játékot a kis hamupipőke kezdi. Kitarja karjait és bűg, hasonlóan egy csókra vágyó gerléhez. Erre jön egy vasvilla-szemű ficzko és fenyeget egy Bán grófot... Ez érdekes, becsületemre! A dolog rájczol egy gentlemant.

Nem tagadhatott el némi izgatottságot Lőrincz gróf, bárha igen restelte. „Annál jobb!” mondta és karjait kinyujtva, közelőit kihuzogatta. Ez a fenyegetés kötelez. Egy férfiu marad a posztján, ha fenyegetik. A dolog tán érdektelenné vált volna hosszadalmassága által. Hanem jön a „ficzko” és egy csepp olajat tölt a kerekék közé, hogy gyorsan forogjanak.

Meg fogja mutatni neki... és pattintott az ujjáival.

Hogy mit fog megmutatni, azt nem tudta hirtelen. A szájhős bizonyosan őrködik a galamb fölött. Legérdekesebb volna most tenni egy látogatást...

Azonban mégis meggondolta. Ki tudja, mi telik ki tőle? Még kezét tehetne rá...

S a mint tűnődve a módokon, haza felé indult a sárdi gázlón, ezt határozta el: „Irní fogok neki... A kicsike, reménylem, ismeri a betűket... s voila! akkor lesz fenn az erdészházban, a mikor akarom...”

– Csecsés falat, – tette gondolatban hozzá, – csupa báj, ifjuság... teringette...

A berei udvarházban két nap csendesesen folyt le. Dénes komorabb volt a szokottnál s a beszélgetésben csak a legszükségesebbekre szorítkozott. Bizonyos feszültség volt az érintkezéseikben, de a zajosabb jeleneteket szemlátomást kerülte. Azonban éberén figyelt.

Az első napon a leányka otthon ült és igen le volt verve. Lotti nagy sétát tett délután. Este mindketten hirtelen fölkeltek a vacsorától s a kis oldalháza vonultak. Másnap a Lila szemeiben valami vidámságot fedezett föl Dénes. Mit se szólt. Kihuzódott a kertbe és pipázott egész délután. Este felé a pásztor, egy vén, gonosz falopó paraszt, állott meg a kapuban s Lottival némi jeleket váltott.

Dénes úgy tett, mintha nem látná.

Bárha vasárnap volt, hirtelen összefütyölte a béreseket s a tavalyi maradék-törökbuzát zsákokba töltette a hombárokból. Megrakott két szekeret, maga is, szokása szerint segítve az embereknek az emelésben. Nagy hangon rendelkezett a holnapi munka felől a birájának:

– Ha nem jönnék haza a városból estére, hát esze legyen kendnek holnaputánra! – kiáltotta, hogy hallják odabenn. A tornácra parancsolt a kocsisnak: „Nem a szekérrel megyek; a lovat nyergeld föl hajnalba.”

Jókor lefeküdt, ügyet se vetve az asszonyokra.

Behunyta a szemét, figyelve minden neszre.

Egy ideig suttogtak benn a leányok oldalszobájában, aztán csendesség lett. Azonban némi nyugtalan mozgásból ki lehetett venni, hogy az egyik a kettő közül nem alszik.

– El ne taszítsd magadtól, – lehelte Lotti a leányka fölébe, – ne vétkezz. Nem látod, hogy a sors rendeli így? A bátyád bolond. Küldte neked a grófot az Isten... Látsz engemet? Így akarsz elhervadni? Én most is várom az enyémet, a ki elment...

Odahajolt a gyermek arcához és hevesen sugta:

– Azt mondanám, hogy káprázat az egész, ha nem volna bizonyos, de itt a gróf levele, a mit irt. Ha hív, mért nem mégysz el? Az életbe egyszer kínálkozik ilyen szerencse s te el akarod dobni.

– Hagyj el, hagyj el, – rebegette a gyermek és arcát eltakarta kezeivel.

Későn, valamikor, papirost vett elé és irt:

„Tudom, hogy hibázom, a miért irok, de azért ne ítéljen meg. Én szeretnék mindenkinek engedelmeskedni s kérem, ne haragudjék reám. Ha tudná, hogy szeret engem Dénes és én is őtet. Ő olyan, mintha az édesanyám lenne és nekem nincsen senkim rajta kívül. Ő most igen haragszik valamiért és megtiltotta, hogy én is elmenjek hazulról. Bizonyosan nem engedné meg, ha kérném, hogy én oda fölmenjek magához, még ha szólani mernék is neki. De ha látná, milyen szomorú szegény, nem is mondaná, hogy megkérjem. Miért is kívánja, hogy én oda menjek? Ha tudná, hogy szeretném pedig látni! Már én álmodtam is a nagy szobáról s arról a karosszékről, tudja, a melyik az ablak mellett van. Meg tudnám kapni egyedül a lépcsőt és a kilincset és a kutyáktól se félnék. Álmomban ott is laktunk és Dénes is ott volt.

Megharagszik-e reám? Ne tartson rossznak, makacsnak, mert én csak engedetlen nem akarok lenni. De én nem is tudom, jól teszek-e, minthogy ha szót fogadok Dénesnek, akkor maga tart gonosznak. Soha se választott senki ilyen nehezen és én már sokat sirtam és nem tudom, mi a jó. Csak azt tudom, hogy látni szeretném még egyszer és ennél semmit se kívánok jobban ezen a világon. Nem bánnám, ha azután egy darabig, de nem sokáig, elmenne innen s én majd megölelem Dénest, a mikor ő nyugodtabb lesz és megkérem, hogy ne haragudjék reánk. Hogy szeresse magát is és hogy én meghalok különben. Én tudom, hogy ő megengedi és elmegy ő maga, hogy megengesztelje és mind boldogok leszünk. De mégis holnap egyszer, csak egyetlen egyszer, mert így akarja, elmegyünk Lottival, mert én most igen félek egyedül. De csak fölme gyünk délután, köszönünk és mindjárt haza jövünk.”

És alá se írva a levelet, futva Lottihoz vitte s aztán úgy ruhástól bebujva szűzi ágyába, fejére huzta a takarót.

*

A tavak mellett hajnalban csendesen léptetett fel Dénes a harmattól ragyogó gyepen. A víz szélén, a sások között, hápogva csusszantak végig a réczék, bűgva a hódák. Kódók szálltak fel; szürke, aggodalmas volt a reggel.

A malom árkánál lova félreugrott.

– No bolond, no, – hallszott, – fel ne rugd a szegény embert.

Egy vén néne gunnyadt a parton.

– Isten áldja meg az útját, – hebegte és felnézett.

Dénes egészen önkéntelenül megállott.

– Nem tudok átmenni, kedves, nem lehet. A vejem ő keme odatúl lakik a dombon, hanem a deszkapalló keskeny a vizen s a lábom rossz, lelkem. A vénség, a vénség...

Hát aztán? Dénes megszorította a lovat s tovább haladt. Miért állt meg? Egy kissé zavaros volt a feje. Egész éjszaka hánykolódott; alig aludt valamit.

A tájék egészen puszta volt. Egy kis fűzfás berken tul rongyos kis vityilló mellől sovány kuvasz ugrott eléje és hevesen megugatta. Dénes leszállott; ráhúzott az állatra s az ajtót megdöngötte erős öklével.

Valaki mérgesen megmordult benn.

Aztán egy borzas haju, piszkos asszony bujt ki.

– Itthon az urad?

– Most jött haza, nagysás urfi, a határról. Az Isten verjen meg, ha nem egész éjjel czirkált a határban. Ugy őrzi az erdőt, mint a szemevilágát.

– Verd fel.

– Nem csinált az semmit, csókolom a kezét... csak a rossz nyelvek, lelke, nagysás urfi, azok rágják. Nem lőné az el senkinek egy nyulát, ha mind arany volna.

Dénes félrelökte az utból és belépett. Rémséges bűz fogta körül. Az ágyon feküdt a pásztor, mély álmot tettetve.

Dénes ráhuzott a korbáccsal s aztán fejével mogorván intve, kihivta a szobából.

– Ide hallgass – mondta.

Pénzt vett ki és a szeme elé tartotta. Aztán nagy léptekkel előre indult az ösvényen. A paraszt sunnyogva követte.

– Ismerlek s te ismersz. Gazember vagy s holnap kidobhatlak a határból. Az apám mentett ki a tömlőczből... az őzért, tudod! És te a hátam mögött trafikálsz, gazember...

A paraszt szólni készült.

– Hoztál valamit tegnap az udvarba. Megfizettek érte. Láttam. Mennyit kaptál? Ide nézz. Ez a pénz a tied. Kinek vitted a levelet az udvarba?

– Ide hallgass. Nem haragszom. Válasz is lesz, ugy-e? No hát legyen. Menj be most utána. Most nem vagyok otthon, bátorságban mehetsz, de én látni akarom, a mit hozol. Jól tudod, ki vagyok. Még egyszer annyit adok, mint a mivel elfizettek. De látni akarom. Az Isten legyen neked irgalmas, ha valaki megsejti, hogy beszéltem veled. Ne félj, nem veszem el, a mit hozol. Odaadom, hogy vidd, a hova küldtek. Csak előbb én akarom látni; a karom, érted...

Komoran, lepegve beszélt. A ravasz paraszt félelem nélkül, hunyorogva nézte. Egy szót se szólt, míg az urfi folyton beszélve végigvitte az ösvényen s aztán visszavezette a viskó ajtajához.

– A zekémet hoczki ki, – mondta az asszonynak, aztán lustán megindult az udvarház felé.

Dénes bevezette a lovát a fűzfák közé és megkötötte. Aztán lement tizszer a tóig és visszajött tizszer. Nézte, mint bontja meg egy-egy gyenge szellő az álmos viziükröt, aztán az előbukkanó sugárt, mint illan be a tóba, megaranyozva éles vonalakban a sást. Nézte, de mit se látott.

A hegyek fölött, melyek körülveszik a mély vizet, a rózsapiros eget kék csikok szelik át s gyenge bárányszerű uszáknak. Egymásután bontakoznak ki a homályból a Nyerges és a Bekecs. A fény nő, lassan elevenedik meg minden. A Bakó-ház kéményén füst szállong fel, rongyokba szakadva. Dénes olyan keserű arcot ölt, mintha a füst egyenesen a torkára szállt volna.

Visszagyalogolt a malomig. Eszébe jutott a szegény, tehetetlen vén asszony.

– Hát mért nem ülsz otthon? – kérdezte mogorván.

A néne megnézte s kedvetlenül felelt a goromba hangra:

– Mert ehetném s oda akarok menni a véremhez.

– De itt veszel.

– Hát hadd veszszek, urfi. Kinek kár az? Csak veszszek, veszszek...

Dénes odalépett s rákiáltott:

– Fogd meg a kezemet!

Aztán átvitte a pallón.

– Az Isten áldja meg az utadat.

Miért, miért nem, de ez a kívánság most meghatotta. Visszament a tulsó partra és pénzt hajított át. Aztán káromkodott s a berekbe tért, leheveredett a vizes fűbe s ostorával verdeszte a csizmája szárát.

A pásztor nagykesőre került vissza.

Dénes röviden végzett vele s aztán vágatva ment át a hegyen. A lóról szakadt a hab, mikor a szomszéd faluba ért.

*

Délután ott vártak Keresztessel a berekben, azon az uton, mely a sárdi gázlóhoz vezet. A nap fenn ragyogott a fűzek, égereknek fölötté. Egy fűzfa-csonkon ült szótlanul Keresztes, ugyanazon, a honnan, mire sem gondolva, mit se ohajtva, csak nemrég nézte egy bájos gyermekleány a futó víz fodrait, miközben karcsu levente léptetett el paripáján előtte, így szólva hozzá: „Erre visz az ut Sárdnak, szép leány?”

Dénes izgatottan járkált. Egy szijas kökénybokorról letörött két ágat s odadobta az egyiket Keresztesnek.

Valaki jött.

Dénes reszketve figyelt: honnan érkezik a hang. A béresház felől jön-e?

A néma csendben hallszott a víz locsogása.

A gázlón ugrott át valaki.

Keresztes megfogta a Dénes kezét és megszorította.

– Hidegvér, czimbora.

Dénes ingerülten kirántotta a karját.

Lőrincz gróf volt.

Néhány ugrással elejébe szökött:

– Ki vagy?

– Csend – morogta Dénes.

Keresztes is fölkelt.

– Kivánnak valamit tőlem?

Dénes teljes erejével ráhúzott a kökény vesszővel.

Lőrincz torkon ragadta s abban a perczben eleresztve, visszaugrott és zsebéből revolvert rántott elé.

Keresztes rácsapott és egy fogással kicsavarta kezéből a fegyvert s messze hajította.

Erősen tartva a Lőrincz csuklóit, merőn a szemébe nézett.

– Várákunk, – mondta – ez az ur tudni szeretné a szándékunkat.

A mint fölemelkedett, még sokkal nagyobbnak látszott. A szeme lángolt s arcza annyira elvadult, hogy rút lett.

– Én mondok előbb valamit. Azért jöttünk, hogy megvesszözzünk keményen, a hogy a komisz embereket szokták. Csend. A kit fogok, ne mozogjon. Gazember vagy és meg fogunk verni és megverünk, minthogy lovagias vagy. Csábitó és hazug vagy... s csak vivni akarsz. Nincs, a kívül vivni, hanem megvesszözzünk, mint a hogy a tolvajokat szokták. Én nem tudok beszélni, hanem megverlek, hogy lássék. Így fogsz járni a világban s mindenki reád mutat. Ki fogom hirdetni, beszélni fogom uton-utfélen, hogy megvertelek. Ezt akarom. Ezt akarom, pedig Bakó Liláért, megrontott életeért – és az én, az én szenvedése-mért... Most te szólj.

Lőrincz megfeszítette minden izmát. Beleakasztotta a körmeit a Keresztes arczába. Rettentően vergődött. Az erős férfi átölelte, ledobta és rátérdelt.

– Én... én... – üvöltötte Dénes, – én nem tudok beszélni, gazember, gazember!

S végigvágott az arczán.

Aztán ütni kezdték. Minden mozdulatára suhogott az éles vessző. Halálos sápadtan, összezsugorodva, kezeit a fejére szorítva ült. Arczán kiserkedt a vér. Aztán felkapott a levegőbe, mintha valamit meg akarna fogni s lerogyott helybe az ösvényen.

A nap szépen betakarta megkínzott fiatal testét.

A kökényvesszőket mellé dobták s nyugodtan visszaindultak az uton.

A kert sövénye mellett megpillantották a leányokat. Elöl Lotti lépett, óvatosan, kezén vezetve a gyermeket.

Dénes rárivallt.

– Menj fel az uton, kerítő. Az urfit megvertük. Vérzik. Mosogasd meg. És soha, soha vissza ne térj ezen az ösvényen. Az Isten elfelejt, ha elfelejtet, a mit mondtam.

S gyöngéden megfogva hugának kezét, bánatos tekintettel nézte meg s visszavitte a falu utcáján a Bakó-portára.

*

...S így történt, hogy a kis zöld zsalukáteres oldalszobában a „leányok ágya” új gazdát kapott.

A Zúdor familia

Egy sugár szép leány lépegetett fel az ösvényen. A tóról jött s a falu felé tartott. Keze tele volt harangvirággal s kalapja a hátán csüngött. Az alkonyati szél szétbonczolta szőke haját.

A jegényék szeliden bókoltak felé és a sárga búzaföldek előtté lágyan ingadoztak. A kék őszi égen sietve suhantak a báránnyelők az ismeretlen semmiségbe.

Az uton szekerek ereszkedtek le a malom felé. Egy öreg nyirott bajuszú paraszt ment a fehér ökrök előtt s bizalmasan köszönt a leánynak.

– Szép jó estét, Magda kisasszony.

– Meg se vár, kurátor bácsi – felelte vissza a leány és felsietett az ösvényen. Gyenge, keskeny kezét a paraszt cserepes tenyerébe csapta. A legénykék a szekerek mellől köréje gyűltek.

– Úgy mennének el előttem, mint egy idegen előtt. Hát járja ez? Te Jóska, te nagy mamlasz, a városban a hetivásáron kikerültél. Tán megváltoztam én? S nem vagyok már a leánya, kurátor bácsi? Szép ez?

– Más sors, más becsület. Tudjuk mi azt kisasszony. S az öreg paraszt mosolyogva bólingatta a fejét.

– Nem jött-e a leánya mindennap hozzánk a papházba a kivel játsztam én? Hát nézzetek meg jól, mi más rajtam? az orrom, a szemem, a szám? Téged, Péter, te háládatlan, ki tanított a betűre, mikor az iskolában nem ment a nagy fejedbe? No, ne csinálj olyan bús képet. Ne egy szál harangvirág, add a szeretődnek. Mond meg, hogy tőlem kaptad.

S míg válogatott a virágok között, a másik legényke is odanyújtotta a kezét egy szálért. Arra ráütött s nevetett.

– Nem neked való az.

– Nem bizony, testvér, mondta a nagy fejű Péter, ott jön valaki a hegyen, a kinek üres a kalapja.

A leány a mutatott irányba nézett s felpirult. A legények zajongva siettek a szekerek után.

A „valaki” a hegyen egy csinos, pirosarczu siheder volt. Üres kalapját lengette Magda felé, a hangosan köszönt. Puska volt a vállán s sugár derekán zöld övvel átkötött szürke zeke.

A leány könnyű zavarral fogadta.

– Hódra megy?

– Nem, Magda, magát keresem. Szivesebben venné, ha hazudnám. Egyszerűen magát keresem. Szükségem van arra, hogy lássam mindennap. S tudja mit tettem? Ott ni! a nagybácsi háza felett felhágtam a messzelátóra s úgy kémleltem a határt. Ha tudná a vén sas! Azonban nincs semmi különös mondanivalóm, Magda. Csak keresem, hogy lássam. Adjon egy szál virágot.

– Kivánja, kérdezte a fickó hamisan, hogy én vegyem el? S a mint utána kapott, hirtelen átfogta a leány derekát.

Magda pedig a földre dobta a virágokat és kedvetlen lett. A ficzko sunyi alázatossággal engesztelte.

A parasztok messze lehaladtak az aljba. A legények hangosan énekeltek. Az alkonyat elnyelte az éneket.

A leány meggyorsította a lépteit. A ficzko letérdelt és felszedegette a virágokat. Aztán utolérte és bosszúsan mondá:

– De hát mit csináljak, Magda? Nem bolond dolog-e ez, hogy egy szép leány bolyongja egyedül a határt, egy jó fiu meg lesi a messzelátón, mikor ketten is járnának együtt, szívesen. Szívesen, Magda?

– Hát ne lessen, felelte kaczerkodó kitéréssel. Én nem unatkozom.

– Mindig azt gondolom, hogy teszek róla, hogy holnap elmegyek a nagybácsihoz és így szólok: Összevesztetek az apámmal egy buborék felett? hát nekem mi közöm hozzá? Utálatosok voltatok, dohogtatok egymásra nagy titokban, hogy a világ ne tudjon a Zúdorok marakodásáról – de együtt végeztétek. Nekem hagyjatok békét. Mert én most hazajöttem s semmi kedvem sincs a czivódásra. Én nekem nevezetesen van egy kis pajtásom, a papleányka, Teles Magda. Egy kedves személyke, a ki gyönyörűségesen kaczag. Ő játszótársam volt, míg a papnéni élt – s mit tesz az, hogy most már ő nagy és bájos?... Hát ha magadhoz vetted, Zúdor bátya, mikor ő árva lett – reám ne haragudj s nyisd ki előttem a kapudat.

A leány felkaczagott e kissé pathetikus hangra és közbevágott:

– Hogy tovább játszszunk?...

– Adsz-e most egy szál virágot, Magda? Már kacagasz s gyönyörű vagy. Azt tudod... mindennap készülök és holnapra hagyom... Tudod miért, Magda?...

A leány megállott, toppintott s felcsippent.

– Ismét tegez? Aztán kikapta a virágokat a ficzko kezéből, s elfordulva, izgalmasan odanyújtott egy szálacskát.

Odaengedte a kezét is s úgy kézenfogva, karjaikat lóbálva haladtak tova.

– Hogy tovább játszunk, ismételte a legény. Hanem nem engedi, mert azt hiszem, félt tőlem... Ne nézz haragosan, Magdus. Idegenek előtt nem tegezek. De félt. Azt hiszem, szerelmes beléd. Az ördög bujjék belém, ha nem. Soha sem kényeztetett senkit az életben, most tör ki belőle. Mért vett magához, mond meg? Bimbó voltál, mikor a papnéni meghalt, de tudta, hogy kivirágzol. Vagy ha nem tudta, azután látta meg.

Magda megállott s szemrehányólag mondta:

– Milyen csúf vagy.

A ficzko vigan felkiáltott:

– Már tegezel... kedves, kedves. Most úgy, mint *tegnap*, tudod! mikor még élt a néni s a kertekbe szöktem át a palánkon a mi kertünkből, ölelj is meg. Hiszen én jó gyerek vagyok, Magda. Nem csinállok semmit egész nap, csak ülök, ülök... és reád gondolk. Néha haragszom, hogy mért kerültem ismét vissza, és el nem mennék a csillagos egekért.

A leány befogta füleit s szaladni kezdett. A dombtetőn megfordult s a ficzko szemébe szórta a virágokat.

– Nem hallok, nem hallok, sugta mosolyogva, halkan, szaporán, – megtiltom, hogy utánam leskelődj.

A ficzko átkarolta, magához szorította. Egy nagy kert léczes ajtaja előtt álltak.

– Ne menj még be, Magdus. Tudod mi lesz? Ez ni, hogy itt kóválygok mint egy vércse felettetek a dombon, édes galamb, és ügyelem, nézem ablakodat, míg csak el nem vakulnak. Az utolsó gyertyavilágig, Magda. Rám gondolsz-e? Befogadsz-e az álmodba?

– Megtiltom, hogy leskelődj; és kibontakozott az ölelő karokból. Akkor nem látsz holnap. Már késő az idő, Imre, a bácsi vár reám s bemegyek. És a gyertyavilágot ne ügyeld. Néha olyan nagy, fehér pelyhes pillangók repülnek be az ablakon a domb felől... Te izensz valamit tőlük? Ah! szépeket álmodj... szépeket.

És besurrant az ajtón és becsapta maga után.

Végigfutott a nagy kerten s lihegve ért a tornácra. Az arcza ki volt pirulva.

Nagy nádkarosszékből erőteljes magas férfi állt fel. Magda átölelte s betúrta kis fejét a kabátjába.

*

– Úgy elfulladtál, szólt rá kutatva – üldözött valaki?

– Már este van.

– Egyedül voltál?

– Hives az idő. Reám várt?

A férfi kedvetlenül mondta:

– Nem szeretem, hogy egyedül bolyongsz.

– A kurátorral találkoztam... A malomba ment a legényekkel. Alkonyatkor a molnár felhajtotta a csolnakját nekem a tóra. Megjártuk a sás között az utcákat. Tele réczével a „kis piac” a tó közepén. És a hódok búgtak és a káka már veti a fejét.

Tett-vett a széles tornácson. A cserefaszlopokon igazgatta a pirosuló vadszőlő leveleit.

Gyertyát hozott. Alant az udvarban a béresek kongattak, betereelve a fehér jószágot az ólakba. A tornác előtt a sárguló rezeda-ágak illata lengett... A hegy mögül a hold gyenge sarlója emelkedett ki.

Leült a férfi háta mögé. Egy fehér, pelyhes pillangó rontott a gyertyatartó üvegének. A hegy felé nézett, ahonnan jött és szemeit kissé lehunyva, édesen mosolygott...

Mély, pompás csendesség volt. Az öreg gazdasszony is kilépett és megterítette az asztalt. Az oldalban kutyák csaholtak és a homályba veszett kis házikókban alant a faluban rendre aludtak ki a gyertyák.

A templom nagy fedele egy pihenő nagy madár leeresztett két szárnyához hasonlított. Ah! alatta a papház. Immár két esztendeje, hogy a Magda holmicskáit felhozták onnan a Zúdor házba. Már senkije sem volt, ott se, a világon se.

A *másik* Zúdor-kuria a templomon túl betakaródzott egészen a sötétbe. Az öreg Zúdor néni ott ápolja még a zsályáit, levenduláit s a fiát Imrét... Békességes minden, és tiszta és vidám...

– És senki se követett az úton? Senkivel se találkoztl?

A leány halkán kérdezte:

– Akarsz valamit, bácsi?

– Gyorsan, gyorsan, riadt hirtelen, ingerülten a gazdasszonyra Zúdor. Hordd, vidd, a mit akarsz, de ne csörömpölj. Ingerelsz. Rosszul megy minden ennél a háznál. Meg vagytok rothadva. Mérgesíttek...

Magda a háta mögé lépett s a vállára tette kezét. A férfi szemei felvillantak, mély tekintettel nézte meg. Azonban lerázta a leány kezét s komoran nézett be az éjbe.

A gazdasszony ijedten sietett el.

– Azt hiszem, rám untál te is, Magda. Hiányzik valamid? Egy idő óta kevesebbet látlak. Ha valami bánt, mondd meg.

– Oh te édes bácsi, hibáztam-e? és hizelegve átölelte a nyakát.

Az öreg Zúdor mogorván folytatá:

– Összekerestelek a kertben, a szabadban. Elment. Hová? Minden örömdre gondolok és mindig csak arra... De elment. A mezőn bolyong. Miért? Látni akar valakit, a kit szívesebben lát, mint engem? Hát mondd ki, hogy meguntál.

Aztán visszafordult s felállott. Magas, hatalmas alak volt, éles szemekkel, kissé száraz arccsal. A haja csak alig szürkült. A leány vállára tette a kezét s gyöngéden lecsusztatta karjain.

– Hát nem igaz? Mondjad? Jól esik, ha hallom.

Egyszerre felkiáltott hangosan: No mi az?

Mert a kutyák a kert vége felé rontottak nagy ugatással. A gazdasszony is kifutott.

– Add a kalapomat. Látni akarom, mit űznek?

Magda egy önkénytelen mozdulattal megfogta a kezét.

– Ne menjen... ne...

– Félsz? kérdezte egyszerűen.

A leány zavarral s érthetetlenül felelt.

– Engem féltesz? folytatta halkán.

A kert csendjét felverte a kuvaszok mérges ugatása. Hevesen rohantak a kopaszodó mogyoróbokroknak, melyek sűrűn benőtték a domb oldalát.

Zúdor hirtelen felvetette a fejét. Éles gyanú lobbant fel benne.

– Kit féltesz? Valaki jön ott. Tudsz tán róla, Magda? Tudsz? – riadt fel és megszorította a leány karját.

– Valaki idejött, mondta metszően. Nem engem ügysz, hanem valakit vársz. Vársz valakit, felelj?

Magda szorongva ragadta meg. Kérve nézett rá és rebegte:

– Nem... nem.

Mindez egy perc alatt történt. A vén nemes végigmérte a leányt és gyorsan, mint egy prédára szökő vad, ugrott be az ajtón. Leragadta a falról a puskáját s az útra rontott. Teljesen ki volt kelve magából. Valami rég szított zsarátnok fogott tüzet benne.

– Fogd meg, fogd meg! riadt a kutyákra. Visszanézett a leányra és áttaposott a virágágyakon. Megállott egy fordulónál, belékapcsolta szemeit a sötét oldalba.

Magda remegett egész testében. Ha Imre volna! Sikoltani akart és nem tudott. Éles fájdalmat érzett és egy-egy perczre elhomályosult előtte a halálos aggodalomban minden.

– Fogd meg, fogd meg! kiáltotta mind ingerültebben a vén Zúdor. Egy mozgó pontot látott a bokrok közt, és fölemelte a fegyvert.

Erős dördülés üvöltött be az éjszakába.

Aztán csengő fennhang hallatszott.

– Rosszul czéloztál, Zúdor bátya. Idébb kellett volna. Próbáld meg még egyszer. Várj, kiállok eléd a tisztásra, hogy jobban láthass. És hogy aggodalmad ne legyen, eldobom a puskámat. Nekem is van. Nézzed.

S a bokrok tetején átrepült egy fegyver és odaesett a vén Zúdor lábához.

– Egész életemben gyűlöltél minket. Soha se volt jobb alkalmad, hogy megszabadulj tőlem. Hát ne ereszd le a puskát, bátya! Bizonyosan dupla. S golyóra van töltve. Éreztem a mint elsívított.

S nyomban kisietett Imre a bokrok közül, s az útra állott. Háta mögött orgonalugas képezett falat, melyen gyenge holdfény derengett. A kutyák távolabbról körbeálltak és ritkán vakkantottak egyet. Karcsu fiatal termete mintha megnyult volna az éjben. Némi göggel, harsányan, nyersen beszélt s széles mellét szembefordította. Hasonlított egy fiatal sashoz, mely prédát követel merészen, szemtől szemben.

Ebben a feszült pillanatban két kéz fogta át. Magda fonódott rá. Félig alélt volt; azt sem tudta mit tesz. A vén Zúdor lecsusztatta a fegyvert és elfordult.

– Te édes, édes, rebegette Magda. Védve emelte elé a karjait, mint egy anya és szepegett, mint egy gyermek. Leányos tartózkodása elmúlt a veszedelemre, s önkénytelen mozdulattal simogatta. Hízelegve dőlt rá és megfogta a fejét, a vállát. Hirtelen feljajdult.

– Vér, vér van rajtad.

A vállán meleg, piros vér bugygyant ki. Kezét rátapasztotta és rémulten kiáltott le a vén Zúdorra:

– Jöjjön ide, segítsen rajta. Vérzik.

Aztán felcsattanva rivalt rá:

– Ne közelítsen, ne bántsa őt. Én szeretem, szeretem. Volt lelke megölni? Hát vétett ő valamit? Csak annyit, hogy szeret engem. És vérzik. Mit akar velünk? Tudott ilyen rossz lenni? – s a köny elborította kék szemét s a hangja elfult.

– Rég jársz utána. Tudok róla. Láttam, hogy magadhoz ölelted este a kert kapujánál. Tudtam, hogy megcsaltok. Minden feltámadt bennem. Azonban nem találalak el.

– Igen, szeretem – mondta, ha csak ezt akarta tudni, hát szeretem, szeretem. Meghalok, ha megölte őt. Hova vigyem a sebével? Hol kössem be? Az anyjához? Hát mit mondjak neki? Azt, hogy megölte a bátyja? Neki nincs senkije csak a fia és nekem sincs senkim rajta kívül. Mégis megöli őt. Azt fogja kérdezni az anyja: miért bántotta a fiamat? Hát mert gonosz. Gyűlölöm, gyűlölöm...

A vén Zúdor csendesen megfordult. Halkan, a szíve mélyéből feltörő hangon mondta:

– Nem tudod, mit beszélsz.

Imre gyöngéden átölelte a leányt.

– Nyugton, Magda, semmi bajom. Csak súrolt a tövis.

A nehéz csendben a vén nemes lustán odalépett a gyermekekhez. Az arcza egészen el volt változva.

– Nem szeretem a zajt, mondta csendesen. A hangja nyomott volt és az ajaka rebegett. Be fogtok menni. A mi dolgunk van, eligazítjuk benn.

Kezével az ajtóra mutatott.

Aztán benn gondosan betette a kilincset, ráfordította a zárba a kulcsot.

Megállott az ablaknál és kinézett a sötétbe.

– Leülhetsz, szólt Imréhez, ha sebes vagy. Azt akarom, hogy végezzünk. Ez egészen alkalmas idő reá. A sebnek békét hagyhat Magda. Várhattok. Először én végezek.

Szintelen, egyforma, hideg hangon beszélt, vissza se fordulva.

– Miért jöttél?

Törvénylátó vénhez hasonlított, a ki a gyengék ítéletére indul.

– Szándékkal jöttél vagy betévedtél véletlenségből? Kiért jöttél? Hallani akarom. Ha nem felelsz, tudom, mit akarsz mondani. A leányomért jöttél. Ints a fejeddel... Rólad elég...

És megfordult s szeliden végignézte a leányt.

– Te pedig ismételd, Magda, a mit kérdezetlenül mondtál odakinn... Ismételd, hogy szereted őt és azt is, hogy gyűlölsz engem.

A leány lehajtotta fejét és elkerülte a tekintetet.

– Hát reám hallgass, Imre. Kevésszer hallottál és kevesebbszer fogsz hallani. Jó lesz tisztába jönnünk egymással. Tehát magadnak szántad Magdát és ő is téged választott? Mindent eligazítottatok ketten, nálam nélkül. Az apád fia vagy. Rá emlékezem rólad. Ne mozgolódj...

Hátával megtámaszkodott a falhoz; a gyertya gyengén világította meg. A keserűség, az izgatottság alig érzett ki a hangján... Magasan egy irányba nézett, mintha nem is látná azokat, a kikhez beszél.

– Az apád fia vagy. Ő valamikor elcsábította tőlem a mátkámat. Te elveszed tőlem a leánykát. Az is a hátam megett történt. Az egész életemre egyedül hagytak. Mondta ezt neked valaha az anyád? Azon az ujján, a hol az én gyűrűm állott, viselte az apád gyűrűjét. Szép történet volt. Sokat kacagtak akkoriban rajta. Most is ott lesz az ujján a gyűrű. Ha haza érsz csókold meg. Szép leány volt az anyád. Hasonlított Magdához. Észrevetted tán a hasonlatosságot? Ilyen *szelíd* volt a szeme; ilyen magas, *igaz* a homloka; ilyen vágásu a szája. Azt hittem, hogy ő ujul meg ebben a leánykában. *Ő ujult meg.*

Kicsinylőleg legyintett a kezével s folytatta:

– *Ezért* gyűlöltem az apádat. Egyedül hagytak. Rossz gondolatok támadnak az emberben így egyedül. Megkeserítettem az életét. Semmi sincs, Imre. Én pusztítottam el. Hanem te megmaradtál. Kitanítottak, hazakerültél és elloptad tőlem a leánykát. Jól van... Megnyugszom... Tehát szereted őt és ő is szeret téged...

Felemelkedett s elhallgatott. Mintha vívódott volna, ha elmondja-e a többit? Aztán hangosabb, határozottabb szóval mondta:

– Vérzel? Várj még egy keveset reám. Nem viaskodom többet. Már öreg vagyok. Gyengeség volt, hogy reméltem még valami örömet az élettől. A ki nem arra születik, hogy örvendjen, hajtja meg a fejét és sírjon... Hát ez itt mind neked marad. Neked a házam, a rétek, a búsas oldalak; neked a malom, a szőlők, a szék, melyben ültem, a lovam, a mely szeretett; neked a puskám, melylyel rád lőttem, a nemesi címér a fiókban – és neked a leányka, Magda, a kit mikor egyedül maradt a világon, apa, anya nélkül, magamhoz vettem, hogy legyek neki mindene, és ő legyen nekem mindenem. Senkim sincs, minden neked marad. Az anyám nyusztos bundája; a brokát köntösök, a boglárók és köszöntyük. Én akartam ékesíteni őt vele. Te ékesítsd fel. Hanem ne legyen öröme semmiben, ne a vagyonban, ne a szeretődben. Ennek az órának emléke nyomjon s rám emlékezzetek így, a mint láttok. Így, kifosztva mindenből, a minek örvendtem, ilyen szegényen, megöregedve. Ha meg akarod ölelni, eszedbe jutok; ha mosolyog, eszedbe jutok és eszedbe, ha sír. A termőföldet ha járod vele, reám fogsz gondolni; reám az erdőben a hol vadásztam; reám ha jártok a tó mélységei felett. Az éjszaka csendjében, mikor lopni jöttél hozzám és nappal, a mikor elcsábítottad tőlem azt, a ki egyedül maradt meg nekem a világon – reám emlékezel.

Hirtelen bevégezte. Bizonyos keserű páthosszal beszélt. Láthatólag bántotta saját hangja. Szárazon folytatta:

– Nézz meg jól. Mind a ketten vésetek az eszetekbe. A szemedet át belépek a szívedbe, Magda, és beléhelyezkedem a lelkiismeretedbe. Tőled nem vártam semmit, Imre. Te megloptál. Jól van... De ő hazudott nekem, csalt és elhagyott engem... Itt minden a tiétek... Én is... A képem... Jól néztek meg... Ennyi...

Aztán fölvette a kalapját s elfordult. Kinyitotta az ajtót s kilépett.

Puskája a fűben hevert. Inkább szokásból, utánanyúlt. Azonban mást gondolt és eldobta.

A hold a hegyek mögé bujt. Az éjszaka csöndes, mély és nyugodt volt. A mint a széles kerti úton végigment, a gazdasszonynyal találkozott. Szeliden szólt hozzá.

– Még fenn virrasztol?

– Várjak a nagyságos urra?

– Nem, nem. Bezárhatod az ajtót.

A léczes kapun túl lehajolt és fölemelt egy szálat az elhervadt, eldobott harangvirágok közül. Mélyen felsóhajtott. Úgy hangzott a vége e sóhajtnak, mint egy gyenge jajhang. Kalapját a szemére vonta, és lesietett az úton, a hol Magda jött fel alkonyatkor, kézenfogózva a szeretőjével.

A vén Zúdor-ház ablakainak világa, mint egy sugaras csillag, úgy nézett utána a sötétbe. Átvágta az ösvényeket és leereszkedett a tóra.

Kutatva nézett körül. A csolnakot kereste, melyet a molnár hajtott fel a délután a leánykának.

Rátalált.

Belelépett s eltaszította erős kézzel a partról. Aztán kidobta a virágos partra az evezőt. Hátradült a fenéken. Éles tekintetét meghordozta a csillagos éj kékjén...

* *
*

Pitymallatkor így szólt a kurátor a malomban a molnárnak:

– Testvér! A csónakod elszabadult. Ott siklik le a gáton. Fiaatalabb a szemed; ügyeld, hogy kifoghasd. Nincs-e valaki benne? Hé, hé! Hiszen félig van vízzel. Üres, mint a zsebed, testvér!

Szép derült hajnal volt. Egy keskeny halaványrózsaszín szalag támadt a hegyek felett. Gyenge báránnyelűk uszkáltak.

Vihar az éjben

Egy csinos kis kartonruhás asszonyka, a Barabás Imre felesége, gyorsan keringett a nagy ebédlő asztal körül, így kiáltva az őt kergető férfinak:

– Nem uram, nem! nem engedem, hogy megöleljen. Egy ilyen utálatos ember ne közelítsen hozzám. Mért jön, ha csak most jutok eszébe? Oh milyen csuf vagy.

S kezeit előre tartotta s félbosszus, félnevető arczczal hessegettette.

– Ej madárka, – engesztelte a férfi – hiszen egyéb sincs az eszemben magán kívül. No! szépen ide a kezét.

– Nem, – duzzogott, megszegve kecses fejét – ez a figyelmetlenség fellázít. Egy esztendővel ezelőtt azon a szerdai napon, tudja! mikor esküdtünk, szép szerényen, feketében rebegte: „vár a pap, madárka” s ma réám se gondolsz. Olyan vagy, mint a többiek.

Odább futott, az asztal tulsó oldalára s derülten perelt.

– Én reggel beállítottam volna maga helyett utálatos! egy szép nagy csokorral a szobába. Magam szedtem volna a virágot. Meghajtottam volna magamat így szólva: „Kinyilatkoztatom, Etti! feleségem! hogy ma esztendeje esküdtünk s én boldog vagyok.” Vagy délbén, vagy délután is hozhattál volna virágot s a helyett most jössz s úgy köszönsz, mint akármiféle közönséges napon.

Aztán hirtelen odaszaladt, megfogta az ura haját, megcibálta s mindjárt csengve felkaczagott, átölelte a nyakát.

– Így... így... – csevegte s karjába kapaszkodva lepegve lépett, így mentünk a lépcső felé akkor, míg a pap búsan és veresen várt ránk az oltár előtt. „El nem hagyod őt holtáiglan?” kérdezte. Nem hagyom el holtomiglan...

A hangja remegett, míg az utolsó szokat mondta.

– Holtomiglan – viszhangozta a férfi komolyan s leültek. A báránnyel felhős égen lefutó sugarak illantak végig rajtuk; madár csevegett a nyitott ajtón át a bokrokról hozzájuk; a nagy szoba egészen vidám volt.

– Emlékezem, – mondta halkan a férfi s gyöngéden átölelte. – Emlékezem, holtomiglan. Milyen okos, tiszta és édes voltál. Hallani fogom mindig, a mint búsan szóltál hozzám, mikor visszatértem a mi kis falunkba: „Én már más felesége vagyok, a te öreg bátyád, a Barabás Miklós felesége. Ne haragudjál azért réám...” Aztán bementünk egyszer hozzá, a bácsihoz és te megfogtad szeliden az ő kezét és megmutattál engem neki...

Az asszony könnyen felsóhajtott. Álmadozva mondta:

– Oh, az én szegény elhagyott uram. Őt sajnálom, hogy olyan árva – de meghaltam volna, ha nem ad neked. Milyen nagy volt ő, milyen jó. Mért nem szereted őt most úgy, mint eddig? – tette hozzá hirtelen. – Egészen idegen lettél most hozzá.

Várt a feleletre. És intve, okosan emelte fel ujját.

– Soha se kellene elfelejtened, hogy ő milyen volt. Emlékezel. Ő az ablak mellett ült és mi bementünk hozzá és én így kértem: „Adj engem Imrének, édes uram... Nem tudnálak megcsalni téged. Ez az érzés, hogy Imrét szeressem, úgy fakadt bennem, még mikor gyermek voltam s én nem állhatok ellene most, hogy annyi sok idő után ismét látom őt. Azt

hittem, hogy elfelejtettem, de az nem igaz. Eljöttünk hozzád, hogy mindent elmondjunk és te, uram, ítélj és határozz; mi mind a ketten azt fogjuk tenni, a mit te parancsolsz...

– Így szóltam alázatosan és ő felkelt s fejemre tette kezét. „Én nem hazudtam neked soha, (folytattam) és ezután se akarok. Küzdöttem a szerelem fényűzése ellen, mert az nem az ilyen szegény asszonynak való, a kit te megvettél a jóságoddal. Igen, de reám ruházta az Isten. A hátad megett sugdossam vele? Szeretője legyek *én*, a *te* feleséged, ennek az egész férfinak, hogy akkor ne becsüljön se ő engemet se én magamat? Nem. Eljöttünk ide hozzád, hogy megmondjunk mindent igazán, már most te adj neki engem.”

Aztán hévvel folytatta:

– Valami van köztetek, Imre. A bácsi sem olyan mint eddig. Ritkábban jön hozzánk és engem észre se vesz. Miért? Én nem akarom ezt. *Akkor* így szóltam hozzá: „Adj neki most, adj neki s mi *ketten* leszünk a te gyermekeid s szeretni fogunk. Ha megcsalnánk, utálnánk téged. Ellenségünknek tekintenénk, s gyűlölnénk. Miért választanál el minket, ha az isten egymásnak rendelt? Ha neki adsz, ketten szeretünk s csodáljuk a te jó szivedet.” S pedig ez nem igaz Imre. Mert te kerülöd őt valamiért most s ő egyes-egyedül van.

Elhallgatott, de azzal a makacssággal, a mivel a gyermekek ragaszkodnak egy-egy tárgyhoz, kezdte ismét. Felemelkedett s bizonyos meghatottsággal beszélt. A visszaemlékezés elragadta:

– Királyné nem büszkébb, mint a milyen voltam. Szolgálni azt, ki az okosság és nemeség, boldog hivatás. Egy *lovagnak* asszonya lenni, a kin nincsen szeplő, a kiben nincsen gáncs – és ez igaz.

Aztán hirtelen letörölt egy könnycseppet, nevetve ölelte meg az urát s boldogan végezte:

– S ő a kezembe tette a kezemet... Egy esztendeje már, hogy elkísért a templomba... Tulajdonképen én már *vén* asszony vagyok. Özvegye egy *urnak* és a te feleséged. Volt-e asszony – kérdezte s az arcza ragyogott – valaha ilyen gazdag? Néha szeretnék sirni, és mindig nevetek. Hanem az évforduló, uram! az évforduló, mondta hirtelen vigan s parancsolólag emelte fel a karját.

– Ön ki fog ide állani elem és szépen meghajlik.

Felrángatta az urát ültéből s jó kedvvel rendelkezett vele.

Azonban hirtelen egyebet gondolt, nagy karimájú virágos kalapját feltette és karonfogva az urát kilépett a tornácra.

Alant csendes falu hallgatott az alkonyatban. A hegyek lábánál a Maros futó vizében fürdött a lemenő sugár és sárguló búza ringott puhán az oldalakban. Előttük a kert teljes virágjában pompálkodott. Egy patak szegte át a bokros lapályt és azontul a dombon feketélt a Barabás Miklós vén nagy háza. Illatok lengtek a gyenge szellőn, mely a verandán járt.

A tiszta, bájos asszonyka, rövidujju fodros karton ruhájában könnyen lebegett le a kőlépcsőkön s alant megállva így szólt komolyan az urához:

– Azt hiszem a bácsi vár reánk. Hozzá kell mennünk *ezen a napon*, ki minket egymásnak adott. Ha bántott, felejtse el ezért a *napért*. És ő is jó lesz hozzánk *ezen a napon*. Én nem tudom ti mit csináltok, de én nem akarom, Imre. Ő öreg és elhagyatott, *senkije* sincs a ki felvidítsa és rajtunk kívül senki se szereti. Elmondjuk neki, hogy köszönjük a jóságát és hogy boldogok vagyunk. Akarsz ugy-e velem jönni, uram? Ugye akarsz?

A férfi kedvetlenül felelt:

– Nem hagyhatnánk el? Egyedül szeretnék élvezni *ezen a napon*, Etti. Ketten... csendesen. Milyen szép az alkony.

Az asszony levette kalapját s durczásan tépegette rajta a virágokat. Ajakát összecsucsorította és lesütötte szemeit.

– Nézz fel a dombra, milyen csendes és fekete az ő háza. Nem sajnálsz? Máskor leszállt hozzánk s hallgatta egész délután, ha semmiskedtünk. Most nem jön. Valamit titkoltok előttem...

Az urához hajolt s benézett a szemébe:

– Mond el nekem – kérte hizelegve – a mit róla tudsz...

Gyenge párázat takarta a vén pompás házat a dombon. A kis cserjést, mely odavezetett, megeste a homály. A madarak egyenkint ültek el a csendes pihenőre. Ekkor zaj hallszott a bokrok közül, futó lépések lármája és aztán egy éles sikoltás.

Barabás Imre előrelépett s abban a pillanatban vele szemben egy fiatal parasztleány szaladt ki az ösvényről. Az arcza egészen ki volt gyulva, s keszkenyője lebomolva fejről. Lihegve iramlott odább. Imre megragadta kezénél fogva:

– Mi lelt? – kérdezte.

– Ott, ott – rebegte s ijedten mutatott a sűrű felé.

– Bántott valaki?

– A méltóságos ur, a méltóságos ur... Szeder után voltam s itt jöttem haza... A kosár ott is maradt a patak marton... Megfogott...

Egészen zavart volt.

– Ereszd el, – mondta egy boszus mély hang Imréhez. Nyulánk, idős férfi, az öreg Barabás Miklós bontakozott ki a bokrok közül. Egy perczig megállott. Némi kellemetlen habozás látszott az arcán. Aztán kilépett s morogva mondta:

– Ne fogd azt a leányt, ne okozz botrányt...

Imre ellökte az ijedt cselédet s ingerülten mondta:

– Én okozok „botrányt”?

Az öreg férfi úgy tett, mintha csak most látná meg Ettit. Hozzáfordult s erőszakolt nyugalommal kérdezte:

– Sétáltatok?

Erőtelmes, vállas, ruganyos járásu; hosszú, összezeskenyedő fehér szakállu ember volt. Nagy, eleven tekintetű fekete szemei egészen fiatalos szint adtak arcának.

Egy perczig zavart csend lett.

– Hozzátok jöttem ma estére, Etti, – kezdte vontatva – lássatok szívesen... Tudod miféle nap van ma...?

Az asszonyka faleveleket szaggatott s széttépegette.

– Mivel töltötte az időt? – mondta sokára, hogy szóljon valamit.

– Vadásztam – felelte csendesen – és reátok gondoltam. A Minka volt velem, tudod, a melyik úgy szeretett téged. Fürjésztünk ketten. Igen szép idő volt.

Csendesen megindultak.

– Már harmatos a gyp, Etti – mondta a férj szárazon. – Nem akarsz bemenni?

A lépcsőkig kísérték mind a ketten. Az asszony sietve futott be.

Barabás Miklós szívtartó vett elé s nyugodtan meggyújtotta. Aztán sétálva tovább ment. Halk zaj verődött fel a faluból s gyertyák gyultak ki a kis házikókban. Megtörölte homlokát s felsóhajtott...

– Csuf komédia... csuf, – szürte ki fogai közül.

Majd komoran szólt Imréhez:

– Katonadolog, öcsém...

Átmentek egy kis hidon, mely berkenyékkel tarkított égeresbe vezetett.

Ott megállott s végigmérte Imrét.

– Azt hiszem, – mondta nyugodtan – hogy hasonlítasz hozzám. Majd olyan magas vagy, mint én. Mikor gyermek voltál, az anyád sokszor rád adta az én atillámat és katonasapkámat s „kis kapitánynak” nevezett. „Te ujultál meg benne, Miklós,” így szólott hozzám az apád. Ott megyünk el a kőasztal mellett, a hol ő szokott ülni. Gondolsz-e reá sokszor?

Nem várta a választ.

– A vállaim erősebbek – mondta sokára – mint a tied. Nem tudom miért? Az egész életemben se volt szükségem reájuk. A rég alvó *katona* Barabásoktól örököltük.

Csillag bukkant ki a néma égen. Az öreg Barabás merően nézte meg.

– Mit tegyek? – sohajtotta hang nélkül, mintha onnan fennről kérne tanácsot. Homlokát verejték verte ki. Mintha valami elhatározásra készült volna, mely túlhaladta erejét. Aztán az öcscséhez szólva, gunyolta a maga bátorságát.

– Még a medvék is kivesztek a hegyekből. Nincs sehol semmi veszedelem. A katonavérnek bennünk nem veszem hasznát. Nem vágysz te arra, hogy *viaskodhass*? Minek nevelnéd a fiadat, – ha volna...

Messze hajította a szivarát s kinyújtotta a karját.

– Irigylem a béresemet, mert izzad. Ma délben meglestem, mikor enni vittek neki az asszonyok a mezőre. Leültek egy csomóba... teringettét, a *gyermekkel*... Hát Barabás Imre, ugy-e megvénült a bátyád...? Semmiket *beszél*...

Semmiket... a nyugodt kevés beszédű vén Barabás Miklós... Imre gyanakodva nézte... Ezt a sok haszontalan beszédet egészen szokatlannak találta. Bárha ingerült volt, bizonyos tartózkodással jegyezte meg:

– De *beszéltetsz* magadról bátya... Azt mondják, hogy *szeretőket* tartsz... És elpirult miattad, – tette hozzá komoran – ma a feleségem...

A vén nemes hirtelen felemelkedett, fejét szemrehányóan megrázta s így szólt:

– Ne ügyeld te azt, öcsém...

Aztán mintha megbánta volna a kicsinylő hangot, bizonyos ünnepélyességgel mondta:

– Ne ügyelj te reám, ne magyarázd, a mit teszek. Ha látsz valamit, a mit nem érte, hagyd abba... Ne keresd az okokat... El ne felejtse, hogy egy vér vagyok az apáddal, a ki testvérem volt... Semmiért se pirulj, a mit tettünk.

Leült a házzal szemben egy padra s így szólott kurtán:

– Bemehetsz.

Két tenyerébe fogta fejét s térdére könyökölt.

– Így van, mormogta, és nem lehet máskép. De hol veszem hozzá az erőt? Már beszélnek neki botrányos híreket rólam, és az ő kis szíve már fordul el tőlem, ha hallja... De nem hiszi el, a mit hall és meg nem adja a menedék-levelet az ő szegény elfáradt bácsijának. De még most sirna és panasznál, ha itt hagynám erőszakkal; busulna és elhervadna. Hát dobjon ki a szívéből, mondta hangosan és felállott – hát engedjen el a nagy utra. Mert mit csináljak én itt már, istenem!

Határozott léptekkel ment az ajtónak és belépett.

Etti egészen elfogulatlanul jött elejébe.

– A szegeleted készen vár, bácsi, mondta – a szivar megvágva s a gyertya ég már. Szinte egy hete, hogy nem voltál nálunk. Elhanyagolsz; azelőtt mindennap láttunk, bácsi. Mi hoz-

zád indultunk, de *én* indítványoztam. Híjába néz az öcséd, mert nekem jutottál az eszembe. Ma sok dolgunk van veled. Rólad beszéltünk s azért mentünk, hogy megköszönjünk neked *mindent*...

Az öreg Barabás szótlánul foglalt helyet.

Etti megölelte az ura nyakát s így szólt melegen:

– Köszönöm, hogy neki adtál.

Aztán hízelve intette maga mellé Imrét. Ugy fecsegett, mintha semmi kellemetlenségre nem emlékeznék.

– Miről beszéltetek? – kérdezte. Én arra gondoltam, a mi elmúlt. És te? Senki sem felel? Te mire, bácsi?

– A mi *lesz*, leányom...

– Látod ez nem helyes. A bizonytalanság fekete... ha odanézel, elmegy a kedved. De milyen édes elmúlt bajokra gondolni s visszaidézni a boldog perczeket. Én olyan hálados vagyok. Az isten mindig velem volt. Titeket azért adott, hogy engem óvjatok. Ugy tetszik még csak tegnap volt, mikor itt jártunk az anyámmal, a szegény özvegy papnéval, kézen fogva, a patakon fel. Imre olyan szép leányarczu gyermek volt. Akkor vitték a katona-ruhájában az intézetbe. Ugy sirtam és ő megcsókolt. Az anyám nevetve nézte... Szegény lelkem anyám, mikor ő is itt hagyott...

Felsóhajtott és elcsendesedett.

– Tőled, bácsi, nem féltem soha, – folytatta. Te nem olyan voltál, mint más. Soha se haragudtál. És egészen természetes volt, hogy én a te házádba mentem, mikor már senkim se volt. Csak a házadtól féltem. Az olyan hatalmas volt és olyan szép. Minden roppant nagy volt benne egy kicsi leánynak – csak te voltál kicsi. Pedig te voltál a legnagyobb. Én most is igen szeretlek bácsi.

Imre csendesen fölkel és így szól:

– Elfecsegi az időt, Etti. A bátyám már szeretné látni az asztalt.

A vén Barabás hallgatva ült az ő szegletében.

Tétovázva kelt fel, mikor asztalhoz hívták s az arcza egészen sáppadt volt.

Szinültig töltötte poharát és felemelte.

Mit se szólt, de merőn nézte Ettit, a mig kiürítette.

– Nem vagy te beteg, bácsi, egy küssé?

Megtörölte homlokát és nem felelt az asszonynak. Nem hallotta, amit kérdez. Látszott, hogy valamire készül. Körülnézett a szobában, mintha keresné a szót, a mit mondani akar s elszántan, de akadozva kérdezte:

– Számot vetettél jól az elmúlt esztendővel, Etti? Nincs-e panaszolni valód?

Imre megelőzte az asszony feleletét.

– Ha volna is – mondta szárazon, – *nekem* panaszolná el.

Mind hallgattak. Az ételeket hozták és vitték. Az öreg nemes komoran nézte az ablakon beügyelő eget. Nehányszor töltött és ivott.

Mikor felállni készültek, kissé fátyolozott hangon, melyen nagy izgatottság érzett, kérdezte ismét:

– Nem busultál az elmúltak után? Nem sajnáltad azt, a mit egy felhevült perczben eldobtál magadtól...?

Imre hevesen fordult felé:

– Megőrültél, bátyám?

Az asszony ijedten csodálta. Veszedelemet érzett...

Barabás Miklós konokul folytatta. Érzett modorának, hangjának durvaságán, hogy szándékosan keresi az összetűzést.

– Én neveltelek, magamnak s most számon kérem, hogy becsül meg az öcsém, a ki elvett tőlem és ő azt kérdi: „megőrültem?”

– Azt – riadt fel Imre – és megtiltom az ilyen kérdést.

– *Te* tiltasz meg *nekem* valamit? – tagolta kicsinylőleg Barabás – s aztán mély tekintettel nézve az asszonyra, gyorsan folytatta.

Erőszakolta a czivakodást.

– Összevetted-e, mit hagytál el s mit nyertél? Fényben, gazdagságban éltél – s gyönyörűségem voltál. Uri dámák hajtották meg a fejeiket előtted, a Barabás Miklós felesége előtt. A merre mentél irigyeltek s mindenki szolgált.

Imre felállott s így kiáltott:

– Mit akarsz...?

– Csend – szólott komoran a vén ur. – Mi számadást végzünk. A míg beszélek, senki se zavarjon.

A harcز hevében ekkor visszanyerte hidegvérét. Olyan erősnek, nyugodtnak látszott, mint egy százados fenyőfa. Akadozása, hangjának rekedtsége elmúlt. Kiszámította minden szava hatását. Hideg, felbőszítő csufolódás, lenéző szánalom volt a hangjában.

– Körül néztél-e, Etti? Mit kaptál? Egy vagyon romjait; házat, hol alig férsz s küzdelmet kaptál a mindennapiért. Nem bánod, hogy *kisebb* lettél? Nem fogsz sohajtani titkon, mikor a gondok nyomni fognak s rossz kedvűek lesztek?

Az asszony arczára eleven rémület ült ki. Mindez kimondhatatlanul csodálatos volt. Nem hitte, hogy igaz. Tán csak játszanak előtte s mindjárt nevetni fognak. Soha se mondott neki kiméretlent, gonoszat ez az igaz, erős ember.

– Mit akartok, Imre? – azt kérded. Hát ezt akarom: Vivódtam, hogy *elfelejtsem* őt. Mindent megkísértettem. Nem lehet. Mindent megutáltam. Miért? Azért, hogy egy urfi birja, a ki szebben sugdos a fülébe. No hát vége...

Felemelkedett székéről:

– Hát ezt akarom, hogy legyen elég. Ezt akarom, hogy visszaveszlek, Etti. *Visszakivánlak, visszakövetellek. Vágyom* reád. Ezt jól értsétek meg. Egy esztendeje már hogy hallgatok. Ideje volt beszélnem.

Csak az ajaka volt elfeketedve s szemét kihivólag kapcsolta az öccse dult arczába.

Az asszony tehetetlenül, rebegve ült székén.

Imre megfogta a kezét.

– Szólj hát – kiáltotta, – *téged* kérdez ez az ur.

Aztán felriadt.

– Nem adom, érted, nem adom. Azt hiszem, meg vagy örülve. Mert ilyen aljas soha se volt, a kit Barabásnak hívtak. Vártál egy esztendeig, hogy megszámoltass – és így jössz be, mint egy rabló. Takarodj ki a házamból, takarodj innen.

– Szólj – fordult ismét az asszonyhoz. – Ez a vén ember reád éhezett. Kellesz a *vérének*. Azt tudakoltad ma, miért kerülöm őt? Mert *szégyenlem*. Hetek óta futkos – jól hallom mindenkitől, mint egy tébolyodott. Asszony kell neki. Akárki. Egyik botrányt a másik után üzi. Átalltam elmondani neked, mert *szégyenltem*. Meglesi a parasztleányt a mezőn. Hiszen láttad ma a kit üldözött. Most reád *éhezett*. Ezért kerültem: mert gyalázatos.

És fenyegetőleg közeledett a bátya felé.

– Meglakolsz. Meg foglak büntetni.

Hevesen fölemelte a feleségét s bevitte az ajtón. A küszöbről visszafordult s kezével a kijárat felé mutatott.

*
* *

Kinn szeliden világította meg a hold a kertet. Meleg szellő járt s mélységes isteni nyugalom ült a lombos oldalakon, az alvó falun.

Az öreg nemes feltette kalapját s csendesen ment le a lépcsőkön. Homlokát megsimogatta s fellélekzett. Fáradtnak, kimerültnek érezte magát.

– Vége a *játéknak* – mondta lassan. – Megtörtént.

Belépett a bokrok közé. Aztán megfordult s hosszan, bánatosan nézte meg az öcsce kis házát. Szép fehér fejével lassan bólintott.

– Nem is volt olyan nehéz... Helyesen, helyesen. Becsületesen kell végezni a kötelességeket...

Azonban erős akarata daczára reszketett. Akkor meggyorsította lépteit s sietve ment át a sötét árkon. Tul a dombon, hol az ő nagy kőházának ablakait ragyogta be a világosság, megfordult viszont, hogy letekintsen az aljba.

– És most, – dadogta meghiúsultan – az ő háládatos, szegény kis szívéből egészen kivet engem Etti, és nem fog bánkódni értem, ha elmegyek a messze utra. Nem vár többet reám és nem szól rólam. Most már meghalt a bácsi és szépen eltemették. Megijedt tőle és elfordult tőle... Így van jól... Így akartam...

Kalapját letette maga mellé s vágyó tekintettel ügyelte az ablakokban alant felcsillámló világot. Aztán csendesen folytatta:

– És Imre készül a megtorlással. Fel van lázadva s kétségbeesik. Kardjait egyenkint szemügyre veszi. „Hát ilyen aljas volt” – gondolja.

Kimelegedett. Előrehajolt s szeretettel telt meg a szeme.

– Oh, ti édesek, ti drágák, – sohajtotta – egyetlenek, a kiket szerettem, ti boldogok. Hát én mit tegyek? Hogy éljek magamra? És hogy hallhattam volna meg most, mikor nem tudok már élni, hogy ne ejtselek kétségbe titeket, a kik tele vagytok irántam háládatossággal, szeretettel. Vége... Többet nem gondoltok reám. *Ezt akartam* – és már nem birom, nem birom tovább...

Botjával keményen megkopogtatta a kaput.

Nyugodt, rendes hangján szólott a szolgának:

– Ne zárd be. Visszajövök. Várj reám.

Aztán végigment az üres szobákon.

Itt játszott Etti... Amott szeretett ülni. A hideg kandalló előtt áll még az ő nagy karosszéke. Hálólháza ott volt... és innen nézett végig a nyugalmas völgyön. Mindenütt látja, a merre tekint.

A nagy íróasztal fiókjából kivett egy összehajtott írást. Végigolvasta. Apró igazításokat tett rajta.

Aláhuzta e sort:

„Parancsolom, hogy a Barabás-birtok egy és osztatlan maradjon.”

Aztán bepecsételte s határozott vonásokkal ráírta: „Végakaratom.”

Felállott, körülnézett még egyszer. Könnyü vadászfegyverét a vállára dobta s lement a lépcsőkön.

A szolga merően állott a kapunál.

Néhány lépést tett és visszafordult:

– A kaput bezárhatod. Ne várjatok reám...

A tehénke

Pál miben sem szükölködött, csak egy tehénkének látta híját. Volt felesége, kis házikójuk a fűzes lapályon kerttel, becsülete, erős két keze. Látszott, hogy sokra tudná vinni, ha egy tehenet is szerezhetne. A tehén egy valóságos kamara, a miből soha se fogy ki a kenyér.

Ezért egy nap fölkerelkedett Ankával, a feleségével és nekiindultak a városnak, hogy szolgálatba álljon. Bárha soha se volt sokáig távol a falujától, még se sohajtott utána. Célja volt. Bátran vágott a világnak.

Minthogy igen jó formájú, izmos ficzko volt, hamar akadt helye. Mindent igen szépnek talált s nem kételkedett a jó sikerben.

Esténként összebújtak Ankával a konyhakemencze előtt és így szóltak: „Mi lesz mához esztendőre?” A kis házikóra gondoltak és a tehénre az ölben.

Vásárnap délután ünneplőbe öltözködtek és kimentek kézenfogva szétnézni a városon.

– Mit csinálnál – kérdezte Anka, – ha a tied volna ez a sok ház?

Akkor egy igen módos leányzó jött velök szembe. Kis téli posztókabátkát viselt, topánkát és köntöst. Utat adtak neki, azonban az úri leány megállott és így köszöntötte őket:

– Aláz'szolgája Pál, te Anka, hát meg se ismertek?

Falujokbeli leány volt, a vinczellér Esztije.

Anka összecsapta a kezét.

– No nézze az ember, egész kisasszony lettél, Eszti – s meg akarta ölelni.

A leány visszalépett s így szólt Pálhoz:

– Mind jól vannak odahaza? Hát az apám? Él-e még Sándor, a szeretőm? A felesége magának Anka? Mi? Itt laknak? Én a szomszédban lakom. Meg akar látogatni, Pál? Mi?

S azzal, a feleletekre nem lévén kíváncsi, rá se nézett Ankára, hanem csak Pálnak köszönt kurtán s továbbment.

Anka igen felboszankodott. Pál utánanézett a darázsderekű leánynak s azt mondta:

– Ha az enyimek lennének e házak, Anka, egy ilyen fersinget vennék neked is és egy topánkát gombokkal.

Ankának ez rosszul esett.

– Hát a tehénke? – kérdezte és azután elszórtlanodtak. Egyikök se látott sokat a városból.

Másnap még egyszer ráemlékeztek mind a ketten Esztire, mikor Pál reggel így szólt az asszonyhoz:

– Ne járd mezítláb és ne énekelj hangosan, az nem illik itt a városban.

De azután elfelejtették mind a ketten az egész dolgot.

Mert a Marosmentéről valók voltak, abból a jókedvű, könnyüvérű fajból, a melyik hamar örvend, hamar búsul, hamar énekel, hamar sír, de az indulatok csak úgy átsuhannak a lelkén, mint rét felett a szél. Kissé facsarosak, mint a bekecs kanyargó útjai; kissé ábrándozók, mint a szováthai mély tavak, kissé titkolódzók, mint az őserdői a görgényi havasokon, de derültek, mint hegyeik csúcsai a reggeli napfényben.

Anka gyenge kicsi asszonyka volt, gesztenyeszin hajjal s olyan szürkés aczéllék szemekkel, mint a szitakötő szárnyának a színe. Pál sugár, szálás legény. Új házasként voltak, tetszet-

tek egymásnak. A kis ház odahaza az istállóval az Ankáé volt, a tehénkét Pál szerzi meg bele.

Tavasza már csinos kis summájuk volt összegyűlve. Az asszonyka nagy terveket szőtt.

A házat is újból fedetjük és ha a borju felnő, két tehene lehet az embernek. Azon jár az ember a malomba.

Pál mit se felelt. Ő az asszony kurta lajbiját nézte, melynek az alján kilátszik az inge és a fején a viseltes keszkenőt. Nem tetszett neki. A csizma se tetszett lábán és segesvári szőttös fersingje sem. Otthon az efélet meg se látta az ember, de a városon ez máskép van.

És a mint jobban kimelegedik az idő s a városi leányok leteszik kávészin nagy keszkenőiket és hajukat feltűzik csonttükkal; a mint módosan köszöntik a legényt, kezüket a kezébe tévén, míg virágos köntösük csak úgy suhog utánuk – csak mind jobban látja az ember, ha a felesége szegényes és együgyű. Minden kopott rajta, csak a kedve nem. Azonban a nótái is azok az elnyújtott, bús, szintelen, hazulról való dalok; lassúk és egyformák, mint a lepeggő Maros suhanása.

Egy szép reggel (az eprek már virágoztak és borostyánillattal volt tele a kert) Pált csengő leányhang hívta a korláthoz.

– Csak félsz te tőlem, Pali – szólott át a csinos Eszti.

– Szép jó reggelt. Tőled félnék?

– Hát a szememtől. Ne szégyeld. Hiszen úgy szaladsz előlem, mint a puska golyó.

– Soha se képzeld.

– Ne tagadd, hiszen futottál te is utánam odahaza s agyarkodtál a szeretőmre. Félsz te tőlem most is. Hát búsul-e utánam a Sándor? Irigyelnél most is tőle? Nem adnál egy pár borostyánt?

– Egy csókért mért ne!

– Drága lenne testvér. S hát a feleséged? Szép kicsi asszonyt kaptál...

És kacagott. Ez a kacagás úgy megütötte Pált, mintha nyers mogoró vesszőt vágtak volna hozzá. Valaki kiáltott Eszti után s arra elszaladt. Pedig szeretett volna mondani neki egy szót Pál. Tán a felesége védelmében. Valami élest, bántót mindenesetre. Az Anka szelídsege, jósága mind egyszerre az eszébe jutott. Hanem az Eszti szeme ragyogóbb. Ég, mint a csillag... És milyen fehér a bőre... Rossz fehérnép, gonosz az indulata...

S a míg dolgozott, félszettel mindig a korlátot nézte, ha nem tér-e vissza még egy szóra. De nem tért vissza.

– Gondod van-e, Pál? – kérdezte egyszer Anka – hogy úgy elszótalanodtál? Nem is azzal a szemekkel nézel rá, a mivel eddig. Ha kérdezek, nem felelsz, ha melléd ülök, elfordulsz. Hibáztam valamit? Vagy valaki bántott?

– Nem engem – felelte lustán és eltolta az asszonyt maga mellől. Hanem szeretnék haza menni. Meguntam a szolgálatot. Hát te?

Valami névtelen nyughatatlanság zaklatta Pált, a mi elől szeretett volna elmenekülni. Végigmérte az asszonyt. Nem tetszett neki. Olyan kopott és lágy, mint a téltől megviselt veréb. És nem tetszik neki az sem, hogy ő reggelente s alkonyatkor olyan mohón vágyik le a kert végébe, a honnan a kaczi leány szól hozzá. Odahaza dolgoztak az egész nap s este nagyokat hallgattak. Az asszony font és énekelt. Vasárnap táncoltak és hétfőn ujrakezdték a munkát. Nyáron kimentek kaszálni a szakadátba. Egy sátor alatt lakott a fél falu s esténként elfogták a vén mesemondót az uton. Ez soha se tűnődött és soha se félt Pál szemétől...

– De hát ne hagyd el úgy magadat – riadt rá komoran. – Az ember szégyel veled megindulni. Ez a sok rongy rajtad s a lábadat húzod magad után a csizmában.

– Ugy-e? – gondolta Anka és mindjárt kitalálta, hogy mi a baj. A városbeli leányok vették meg a szemedet? Valaki megigézett. Jól van: majd utánanézek.

Es mint igazi asszony, a helyett, hogy orvosságot keressen az ura betegsége ellen, előbb egy kicsit utána akart nézni. Vidámságot hazudott és kényeztette Pált. Köntösét kaczerán feltűzte és csufolta a városi leányok hintázó járását. Közben pedig kinyitotta aczéllék szeméit, hogy mindent lásson.

Egyszer aztán egy vasárnap délután felkerült a kert végén futó patakösvényen s átfurta magát a bokrokon a szomszédkertbe. Végiglopózkodott az uton s úgy surrant a ház ajtajáig, a hol Esztike lakott, mint egy macska. Nagy gyanuja volt. Hátha éppen Pált ott kapná.

Azonban csak Esztikét kapta magára. Épen öltözködött. Leült egy székre Anka és így szólt:

– Milyen szép vagy te Eszti, milyen fehér a bőröd. Az ember nem is hitte volna rólad. Látom, levágtad a hajadat is a homlokodon. Otthon meg se ismernének.

– Neked is szabad, ha tetszik – felelte a leány félvállról.

Anka elhallgatott. Valami ravasz módon szerette volna kivenni Esztikéből a titkot. A leány tűzögette a haját s rá se nézett.

– Hát nem fogsz férjhez menni? Akadna, tudom, kérőd minden ujjadra. Látod, én férjhez mentem. Szeretem is az uramat.

Eszti vállat vont. A hallgatás ingerelte Ankát.

– Jól is élünk. Nem is akarunk mi sokat szolgálni, csak éppen ebben az esztendőben, aztán haza megyünk. Nem vétünk senkinek, nem kívánjuk el a másét.

Valami rejtett értelmet akart adni a szavainak és egy kicsit dicsekedni is. Hanem ingerelte, hogy Eszti számba se veszi. Mind hevesebben beszélt.

– Nem bánod? Mert látom, hogy huzogatod a válladat, hát ha nem bánod, az is jó. Mert csak azt akartam mondani, hogy szeretem ám az uramat és ő is engem.

– Szereted? – kérdezte csufolkodva. – Formás ember, nekem is tetszik.

– Ugy?

– Mi bajod?

Szemben álltak. De Anka nem akart ilyen sokat. Hirtelen megcsendesedett és kérésre fogta.

– Látod, hiszen te nem szorultál rá. Bár inkább maradtunk volna otthon. Én mindig jó voltam hozzád s tudom, hogy te is jó vagy. Ne haragudj Eszti, mert én nem akarlak bántani. Igen, de ne beszélj vele, mert nekem senkim sincs kivüle az egész világon.

Eszti feltette a kalapját és kurtán kiáltotta:

– Menj ki!

– Ugy? – mondta elfojtott hangon Anka, – ugy? Ezt feleled? Én szépen szólok hozzád és ezt feleled. Tetszik neked? Jó. Nem fogod elvenni. Majd meglátjuk. Czudar vagy, cifra vagy. Megver az Isten.

Mind a mellett, hogy ilyen fennen beszélt, remegett. Tehát tetszik neki. És ott sugnak mindennap a kert végében. Hazament s szóttlanul ült a küszöbre. Törte a fejét, hogy mit tegyen.

Nemsokára hazajött Pál. Egyenesen rárontott.

– Te csufság, te árulkodni voltál? Réám árulkodsz te – így köszöntötte – engem szégyenitsz, engem kisebbitsz. Na! Tágas a világ, elférünk egymástól.

Mindebből csak az ragadta meg Ankát, hogy ime, már találkoztak egymással. A köny a szemébe szökött. Ilyen hirtelen már találkoztak. Pál mérgesen fordult el és rá se nézett. Soha ily durván nem szólt hozzá. De fel se vette, csak kinozta, hogy ime, már találkoztak.

Másnap is haragudni akart Pálra, azonban azt látta, hogy Pál haragszik. Ugy látszott, hogy ő van megbántva annyira, hogy úgy tesz, mintha nem is ismerné a feleségét. Este elcsavargott valamerre.

És azután így volt ez másodnap is és azután is.

– Hát ez már meddig lesz így, Pál? – szólott hozzá egyszer. – Hát ugyan megbántottalak, nem szeretsz többet?

Pál elfordult, mintha csak egy idegen szólította volna.

Meg is változott hamarosan. Alkonyatkor eltűnt. Merre jár? Mit tesz? Ki tudja? Csak az volt bizonyos, hogy a pénzt, a mit a tehénkére gyűjtöttek, elhordta gyorsan. Előbb levetette a hazulról hozott szürke zekét és szövött ujjast vett a helyébe; aztán az abaposztót dobta el s aztán a hosszúszerű csizmát. Ujból ruházkodott egészen városiasan. Szivart sodort és Mátyás-tollat dugott a kalapjába.

Egyszer ott lepte Anka a szomszédház kapujában. Esztikével beszélgetett.

– Hát én mit csináljak ezzel a selyemkendővel? – kérdezte kényeskedve a leány, míg ujjain forgatta a virágos szövetet. Milyen falusias. Adja a feleségének. Annak való.

Pál közel hajolt hozzá és sugott valamit.

Úgy? a felesége fejére? Mert az falusi asszony. Hát rákölti a pénzt? És úgy megtelt gyűlölettel az Anka szíve, hogy szeretett volna megverni valakit.

Hazament és sirt. Egész éjszaka hánykolódott. Mindennek vége. Mindennap jobban elidegenednek egymástól. Mit tegyen? Megfogta Pált csupa daczból az a gonosz leány és el se eresztí. Odahaza is csábíttatta, de Pál rá se nézett. Mi tetszik most rajta? A czifrasága bizonyosan. Rózsát tesz a keblére és levágja a haját a homlokán.

Mit tegyen? Eszébe jutott a kis ház odahaza. Minden szege, ablaka, gerendája. Bebújt a párnába, hogy ne hallják a zokogása. Már nincs is semmije. Pedig csak úgy kellene kiöltöznie, mint annak a gonosznak ott. És akkor minden rendben volna. De miből, de honnan?

Reggelre nagy elhatározásra jutott. Egész tervet állapított meg. Nem szólt felőle senkinek, de bátran, csaknem kihívólag nézett Pálra.

Szemeit nem sütötte le előtte s félvállról vette.

– Lelt valami? – mormogta Pál és elment, hogy ne hallja a válaszát.

A nyár már végefelé járt. A fecskék taníttatták a fiaikat és a virágok úgy ragyogtak, mintha tudták volna, hogy úgy sincs már sok hátra. A hegyek felől, melyek aljában az Anka házikója gunnyaszt reggelenként hűvös szelek jöttek. Tudják-e a fehér falak, a lócza, melyen esténként ültek, hogy oda a boldogsága Ankának? A sebes szél nem viszi-e szárnyán hírül a nagy eperfa lombjának a szerencsétlenséget?

Konok határozottság tükröződött le az arczáról. Néha keserveseket sohajtott. Elfojtotta és várt. Az urára azonban igen gögösen nézett, ha ki nem kerülhetett.

Mikor azonban úgy látszott, hogy mind a ketten kerülnek egymást, akkor vigyáztak legjobban egymásra. „Nézd csak, – gondolta Pál – beh csinos, mikor haragszik. A szeme egészen megfényesedett és milyen csókolni való az ajaka, így felduzzasztva...” „Csak czifraság kell neked – gondolta Anka. – Jól van, leszek czifra, csak meg ne bánd...”

S egyszer csak, egy reggel nagy dudolva ment végig az udvaron Anka. A hangos énekre Pál kinézett.

Pál kinézett és mit látott? Egy csodálatos személyt látott, egy ismerős asszonykát fűzős derekban, gombos topánkában, virágos viganóban. Bizony, minden csak úgy állott rajta, mintha kölcsön kérte volna. A kontyán egy nagyfogú fésű állott ki és a dereka milyen széles!

Anka volt, énekelve hangosan és kényesen lépdelve a hegyes köveken. A cipő igen szorította, a köntöse pedig septe a földet.

– Ühm, – morogta Pál – megbolondult. – És rosszkedvű lett. Ha büszkesége engedte volna, megszólítja.

Kijött, megnézte messziről és elkerülte. „Hol vette azt a sok rongyot?” – kérdezte magától. Prédálja a pénzt. De miféle pénzt? És ez az ötlet mindenféle formában megjárta az esztét. A végén is káromkodott és végigment a kerten.

Eszti ke ott várta a korlátnál. Ő is bosszus volt.

– Igen sokat járkálsz utánam, testvér; szóba vesznek. Ha kérdezik, mim vagy, mit felelsz? A szeretőm vagy? Hiszen feleséged van, a penészvirág. Hát ne kisérgess, azt mondom.

– S mit felelsz, ha kérdeznék?

Sováran nézett rá.

– Hát hogy bolond vagy. A mikor elvehettél volna, nem kellettem; most kellek bezzeg, hanem most te nem kellesz nekem. Egyszer-másszor jó vagy, de itt a városon másképp állunk. Te azt nem érted. Itt barátai vannak az embernek.

Mosolygott. Pált elfutotta a düh. Az Anka dolga is keserítette.

– Szétverem a csontjait a barátaidnak.

– Úgy? Hát akkor servus. Nem ismerlek. Mit parancsolgatsz te itt?

Lábhegyére emelkedett. A szeme csillogott.

Olyan keserű volt a Pál szája, s úgy szeretett volna valami kegyetlen verekedést kezdeni.

Dél felé levelet hozott neki a posta. A városból küldte valaki. Nem volt aláírva a neve.

„Te vak – így szólt a levél – nem látod, hogy a feleséged megcsal. Az úrfiak veszik neki az új gunyákat, a mivel cifrázza magát. Jól tennéd, ha kinyitnád a szemed. A míg te kóbórolsz esténként, ő is czékázik. Már nő is a szarvad, hékás!”

Csakugyan a homlokához kapott.

Hát innen van a sok új köntös? Gondolta ő. Előbb a feleségére akart rohanni, hogy letépje róla. De Anka ott csipőjére akasztott virágos fersingjével, melynek alóla csinos kis lába látszott, olyan derűlten, nyugodtan végezte a dolgát, hogy fele úton megállott Pál. Még mosolygott is egy kissé az ura felé. Mintha azt kérdezte volna: „Tetszem?”

Tetszik-e. Az ő szőttös rokolyájában, ingvállában szebb volt. Mind egymásután tűnt fel Pálnak, hogy milyen csinos és milyen kedves. Közel volt ahhoz, hogy elveszítse (tán el is veszítette), minden jót észrevett rajta egyszerre. A szemei olyan szürkés-kékek, mint az aczélkard pengéje. De szelidek mégis. De hát elromlott-e? Miért ne. Hát honnan venné a pénzt a cifrázkodásra? És még dicsekszik vele a gyalázatos.

Utálja Pál őt. Hozzá nem érne a kezéhez, a mit czudar úrfiak fogogattak és meg nem simogatná a fejét, a min szégyen van. Soha, soha többet.

Alkonyatkor ismét hallotta énekelni. Ah! azok a régi hazulról való nóták, azok a méla, elnyújtott szomorú nóták! Szava sincsen, vége sincsen, mint a bubánatnak. Ő is dudolta odahaza utána. Milyen rég volt.

Hogy megeste a sötét a várost, eltörődve feküdt le. Ha nem lettek volna haragban Ankával, mit tett volna! De így? Hiszen, majd azt kérdi: „Mi közöd velem? nekem nincs közöm veled.” Minden Pál ellen szegült ezen a napon. Akkor az jutott az eszébe, miféle nap is van? Szombat.

Felugrott. Már éjfél felé járt az idő. El is feledte, hogy tegnap már készült Eszti ke erre a napra. Valahol mulatság volt egy kertben. Hivta is Pált rá. A feje kábult volt, mintha bort ivott volna.

Nem menne most el. Nem ő bizony. Csak azért se, mert Eszti megbántotta. De el-megy most daczból, mert a felesége megcsalta. Hát így bánik vele az asszony? Jó. Ma lássa a kárát annak, a mit tett.

Hirtelen felöltözött és kilopózott a kapun.

Olyan sebesen ment, hogy elfulladt, mire a mulató kertig ért. A gondolatai elől futott.

Benn szünet volt. Az asztalokat mind elfoglalták.

A gyenge világosság mellett egy zürzavaros kép látszott. A cigány huzta és sok kaczagás, hangos rikkantások elegyültek bele a clarinet visitásába. A nagy fedett csűr után gyümölcsös következett. A fák alatt is asztalok állottak s a gyertya, szétszórva lángját a sötétben, olyan volt, mintha csillagokkal lett volna behintve a kert.

Pál óvatosan kémlelődött. Végigjárta az utakat, de Esztit nem találta sehol. Megköny-nebbült. Hát még se jött el. Akkor csengő kaczagást hallott.

– Ni, egy bus kecske – kiáltotta egy ismerős hang.

Arra fordult. Eszti ült egy kis asztal mellett. Körülötte egy csomó legény. Hátradölvé hintázta magát s a lábát a szomszédja székére tette. Egészen ki volt gyulva. A ruháját is ki-gombolta a nyakán.

– Hát itt jársz, testvér? Adjatok egy pohár bort neki.

Egy csoport vihogó leány mindjárt körülvette Pált.

– Öntsd rá, ha nem issza meg. Hát mi lelt? Olyan a képed, mintha eczetet és epét öntöt-tek volna neked is a gégédre. Huzassátok a nótáját, az én nótámat! Csih! Egyszer élünk!

Kikapta a tüket a hajából s kétfelé vetette a szőke vastag fonást. „Gaz meleget csinál-tatok.”

Részeg volt. A legények belekurjantottak a szavába.

– Aluszik a feleséged, testvér? Megszöktél tőle? No, ne... Ne a szám. Csókold meg. Ked-ves vagy.

S a mint csókra csucsorította az ajkait, a szomszédja csak odaugrott és átölelte. A leány arczulütötte és felkaczagott.

– No lássuk, hékás – unszolták a leányok Pált. – Csókold meg, no. Ne állj itt, mint az utszéli feszület. Lássuk.

És taszigálták előre. Ugy érezte Pál, mintha fojtogatnák. Beharapta az ajkait s a szemei-ben fenyegető tűz gyúlt ki. Akkor a legények is mind beleelegyedtek a mulatságba.

Eszti széttárta a karjait, behunyta a szemét és kaczagott.

Egy izmos ficzko meglökte Pált, a másik a karját fogta. „Csókold meg” – kiáltották – „csókold meg!”

Pál kirántotta kezeit és szétütött. Valaki leesett. Arra egyszerre leteperték és verni kezd-ték. Vad dulakodás támadt.

A rendőr sipolt és a következő perczben az utcán volt Pál.

Az ütéseknél jobban fájt a székelye. Össze volt tépve. Lustán, mint egy kivet bika, söté-ten, méreggel tele vonszolta magát tova a házak mellett. A hol a lámpa ráfénylett, a sötét-be huzódott.

Későn ért haza. Már hajnalodott.

A mint belépett a kapun, egy árnyék suhant végig a korlát mellett. Önkénytelenül azt kérdezte:

– Te vagy, Anka?

Az alak megállott.

Pál erőt vett magán.

– Te vagy? Reám vártál? Vár még valaki egy ilyen czudar emberre? Te vagy?

Azonban valami hirtelen eszébe ötlött és durván kiáltotta:

– Vagy a szeretőddel mulatoztál? Azzal mulatoztál? Megállj. Abban a helyben állj meg, hogy lássalak. Ismerlek, jól tudom, ki vagy. Arra való a kedvem, számoljunk egyszerre.

Anka volt. Valami nagy keserűséget érzett ki a Pál hangjából, megállott és várt.

– Bolond vagy, – mondta csendesesen. – Te számoltatsz?

– Ismerlek. Hát hol a cifra köntösöd? Egyedül vagy? Mindjárt pitymallik s az udvaron czékázol? Becsületes asszony aluszik ilyenkor.

Fel volt dülva az egész ember. Anka könnyedén szólott.

– Hát ha téged vártalak volna? Hát hol jártál? Becsületes ember aluszik ilyenkor.

– Ne tréfálj, Anka, – mondta fojtott, tompa hangon. – Nincsen kedvem hozzá.

– Hát tréfálok én? Pitymallik s most kerülsz haza, hát tréfa ez?

Egy kis gunnyal beszélt, de a szája szegelete remegett. Érezte, hogy valami elválík most.

A hegyek karimáján már gyenge rózsaszín játszott. A levegő rezgett a halvány világosságban s hűvös szellő járt.

Anka csak egy gyenge asszony volt. Már rég nem nézett rá az ura. Némi örömet érzett és némi nyughatatlanságot. A lábai nem bírták a szive izgatottságát. Leült egy padra. Pál csendesebben beszélt.

– Tudnom kell, hogy mi történik. Ha nem kellek neked, hát mondd meg. Ne számoltass te engem. Hát jól van. Hát czudar voltam, az voltam. Már ezután vége. Te vagy az oka, hogy elromlottam. Mondtam neked egyszer, hogy menjünk innen haza. Emlékezel rá? Akkor tudtam már, hogy baj lesz. De nem akartál. Hát eltántorodtam. Ha ezt akartad hallani, hát hallgasd. De megbántam és megutáltam mindent. A férfiúnál ez nem baj. De hát mit csináltál te? Miért vagy itt hajnalra? Kit vársz? Mit csináltál?

– Kit, kit? – rebegte Anka. A szó a torkán akadt az örömtől. A kezével a Pál keze után nyult.

– Ne nyulj hozzám. Előbb ösmerni akarlak. Vártál valakit?

– Te bolond, te bolond – felelte Anka és kaczagott és a könye hullott, – hát téged vártalak és sirtam itt, ezen a helyen; látta az isten.

– Ismerlek, – szólott Pál reszketve, – ismerem az asszonyt. Meg tudnám mutatni, hogy hazudsz. Írásom van róla. Megmutassam? Levelet irtak rólad.

Anka ránézett. Mély keserűség látszott a Pál arcán. Arra a szive megnyílt az asszonynak egyszerre.

– Én irtam... rebegte.

– Te irtad? Azt hogy aljas lettél, te irtad? Hogy szeretőket tartasz, te irtad? Azt hiszed, hogy megbolondultam? Hát a cifra köntösöd is csak úgy termett? Azt is csak te vetted?... Ne ámíts, ne hazudj. Hol kaptad?

Anka izgatottan szakította félbe az urát.

– Megmondom azt is szépen... de ülj mellém, ide... ide. Valjon igaz ember vagy már? Ha tudnám, hogy megbántad, a mit velem tettél? Vétettem én neked valaha? Soha meg nem csaltalak; azt tehetted velem, a mit akartál. Dolgoztunk szépen, jó voltam neked. De itt, a városon, láttam, meguntál. Hát miért? Mert nem vagyok olyan cifra, mint az ide valók, igen, de én jobban szerettelek. Azért irtam neked én, hogy ügyelj már reám. Láttam, dühös

voltál. Akkor tudtam, hogy még szeretsz. Minden rossz volt, a mit csináltam s csak cifra köntös kellett neked. Hát vettem. Én vettem. Hát szeretsz még? Hát sajnálsz egy kicsit?

Pál lehajtotta a fejét. Az asszony megfogta a kezét és egyszerre felkaczagott boldogan.

– Úgy-e, na. Hát akkor semmi baj. Én nem kérdezek tőled semmit. Te se kérdezz tőlem. Elmegyünk haza. Akarod? A gunyát én vettem, hogy tessek neked. Nem vette senki...

Aztán egyszerre eleresztette az ura kezét s bánatosan lesütötte fejét. Azután félve, szégyenelve, akadozva mondá:

– Eladtam – a – ház-nak a fe-lét. Ab-ból vet-tem.

És keserves zokogásban tört ki.

Pál ránézett és megölelte.

*
* *

Délben az úton voltak már mind a ketten hazafelé. Pál vitte a batyut félkezén. A félkezével az asszonyt vezette.

Nem beszélgettek, de egymásra néztek és mosolyogtak. A mint egy falut elhagytak, a domboldalon néhány cigányputrit láttak. A gyümölcsös kökénybokor mellett egy rongyos cigányleány gunnyasztott csendesen a földön, térdeit átölelve. Néhány lépésnyire tőle egy nyulánk cigánylegény pipázott mogorván.

Anka megállott előttük.

– A szeretőd? – kérdezte a leányt? Haragusztok egymásra? Ide nézz. Ezt a cifra kendőt neked adom és neked ezt a tollas kalapot. Béküljete ki. Csókold meg a szeretődet.

A leálynak felcsillant a szeme s utánakapott az ajándéknak. A legény arra fordult érdeklődve.

Azután mentek tovább.

Egyszer így szólt Pál:

– Hát a tehénke?

– És a félház? – rebegette Anka.

– Hanem hát szeretjük egymást. Úgy-e, na. S aztán jó az isten.

Karácsonyi ének

Akar-e egy kis karácsonyi képet látni?

Nem arról a gyermekről, a ki a virslis bolt kirakatára sóvár szemekkel bámul és közben a markába fúj; nem arról a bizonyos zord öreg úrról, a ki a családjával karácsonyestén békül ki az unokája láttára és akkor mindnyájan mákos kiflit esznek; nem is az elhagyatott özvegyről, a ki mécsvilág mellett varr egy menyasszony-köntöst, míg künn aszaltszilva kéményseprőket s vatta-bárányokat visznek haza isteni békességgel szívükben az örvendő napszámosok.

Nem, hanem egy katonáról, a ki karácsony szombatján messziről, közönyösen követ lassú marstempóban egy parádét.

Látni való, hogy egy érzékeny vonás se lesz a képen. A banda fújja: tram... tram... de a dob be van takarva fekete posztóval. Egy ismeretlen katonát visznek. Egy közembert, a kit a mi katonánk nem ismert, a kinek a dolgához hát semmi köze.

A kapuban, a hol a menet elhalad, kigyülnek a szolgálók a muzsikára. A katona ezt kedvtelve nézi. Pedig hideg van. A havasok körülte mintha fehérgyapjas juhnyájakkal volnának rakva. A fák zuzmarásak s a kéményekből omlik a szürke füst.

A karácsonyi sátrak előtt egy perczre megállnak a vásárlók s a kiket beszédközben szakított félbe a trombitahang, kelletlen arcot öltenek, kezüket tartva védelmül az alkalmatlan zaj ellen, az ábrázatuk elé. A katona e civilizáltságot kacagva nézi...

Egy ismeretlen katonát visznek... Johanu vagy Gregor volt onnan a hegyekből, a kit az őszön még a szeretője s az édes anyja kísérték be nagy sirások közt a városba. Nyája egy perczig ha várta vissza: szeretője tán egy kicsinnyég; anyja, a míg él.

Azonban várhatja...

A kaszárnya hideg volt neki s az élete megfagyott. Igen rossz „anyag” ez a havasi nép. Nem él meg a falak között. Ülvén a kemény padon a szobában, szemeivel átnéz messze tájakon, át a hegyeken az édes hazáig.

...Hol az ér zuhog a köveken, rengeteg fenyők sóhajtanak, a nyirfa zizeg; hol a gyüszűvirágtól lilaszín a gyenge gyepe; hol a furulya szól és fehér kis tehénkéék rágják a selymes fűvet a köves oldalon.

Az átalvetője a kaszárnyában... Egyéb nyom nem maradt utána.

Jött ismeretlen semmiségből és eltűnik az ismeretlen semmibe, az átalvetőjét hagyván hátra a világnak... A koporsóján rezes csákó s bajonett. Két tiszt lépked a halottas szekér után, élénken beszélgetve és négy baka előtt egy a kapukba kacsintgató káplár.

A banda harsog: tram... tram... s szól tompán a nagy dob. Már látszik a temetőkert, melyet kereszttekkel hímeztek ki a búbanat.

A messziről, közönyösen spacczórozó katonának valahogy kellemetlen lesz mindezt látni. Kiveszi a szivart is a szájából. Általában bolond dolgok történnek a világon. Sapkáját feltesztíja a füle mellett és megdörzsöli a vakszemét.

Valami tündődséféle üt hozzá, bárha semmi oka sincs reá. Nem volt ismerőse Johanu. Űsse a kő a más gondját, de a havasról való volt ő is, *odabazulról*, a hol ilyenkor hajh! a csorda jön

haza, túlkölnek egymásnak a pásztorok a hegyormokon, a hol most nagy hasábokat dobnak a kemenczébe és Anikó pörgetvén az orsót, dúdolván nyújtja a szürke gyapjúszálat. A dal is olyan szürke hozzá. Elnyúlik, mint a békanyál és behálózza az ember fejét...

És senki se kíséri utolsó útján.

Tram... tram...

De minden fekete lesz valahogy a katonának és nem megy tovább a banda után, hanem sarkon fordul a templom tövében. Megzúdul a harang fölötté s mogorván néz fel a toronyba. Bántja a zaj. A piac zúg a járókelőktől és gyertyák gyúlnak ki a boltokban.

Az út közepén egy nagy szekér áll tele fenyőággal, a mit karácsonyfának hoztak. Városi nép sürgölődik körülötte. Szép, fiatal, sötétzöld ágak. A nyáron még fenyőmadár sikoltozott rajta s ha egy kis szél érte, hát lomhán legyezte a gyökerei köré telepedett sokszínű puha mohát. Alkuszna rá az asszonyok és megtépdésik.

A rosszkedvű katona közelebb járul a szekérhez.

Előbb a kis szürkés teheneket méri végig, aztán a hosszú havasi szekeret.

Valami úgy szorongatja belül.

Akkor a banda tér vissza a temetőből. Vig indulót fuj, hogy csak úgy ropog. A suhanczok az utca szélein lépést tartanak a muzsikához.

A katona hirtelen beledugja nagy fejét az ágak közé. Szemeit tágra nyitja s orrczimpái kitégülnak. Szívja mohón, telhetetlenül a fenyő illatát és akkor elfelejt maga körül mindent és... és... beleharap mint egy állat a zöld lombba.

Odahaza van...

A szekeres oláh durván reá kiált. A vásárló asszonyok kikaczagják.

És a katona úgy néz körül, mintha álomból ébredt volna meg.

Körülnéz, sipkáját beüti a fejébe s tram... tram... megindul a taktus szerint a banda után.

Johanu felé pedig hajigálják a fagyos földet...

Kánikula

Személyek:

Férj.

Feleség.

Egy légy.

(Urasan butorozott szoba. Hűvös félhomály, ebéd után. Az ebéd rossz volt. A szőnyeges diványon hever az ur. Előtte kis asztal, rajta virágtartó fehér liliomokkal. Bő füstfelleg, mely egy csibukból dühösen árad. Nyomott csend.)

Férj: De ezek a liliomok elkábitják az embert, kedvesem.

Feleség (himbálva magát, rövidesen): Ne szagolja.

Férj: De kedvesem, tán jobb lenne, ha máshová elhelyezné.

Feleség (szórakozottan): Ugye?

Férj: Megfájul a fejem tőle. Az eféle virág szép a tövén. Mit csináljon az ember kellemetlenséget magának a lakóházában, ha nem kénytelen vele? Itt van. Ugy érzem már, mintha a vakszememet nyomogatná valami paraszt-hüvelyk. De hát az istenért, nem kellemetlen magának?

Feleség: Nem. Egyáltalán. Szeretem a liliomot.

Férj (kissé izgatottan): Én nem.

Feleség (kötekedve): Persze, minthogy én szeretem. Nem volna szives megparancsolni neki, hogy ne illatozzék? Hátha az is engedelmeskedne?

Férj: Az is? Hát még ki? Ugyan, kedvesem, úgy beszél, mintha valami zsarnok volnék, amiért kiállhatatlannak tartom a virágait. De miért nem teszi maga mellé, ha úgy imádja?

Feleség (odavetve): Mert ott van a legjobb helye.

Férj (befordulva): Hát jó. Nem ellenkezem. Legyen itt a helye. Szabadjon azonban két dolgot megjegyezni. Egyik ez: hogy nekem kellemetlen; másik az, hogy egy finom asszony ebből megértené, mi a teendője.

Feleség (megállítja a hintaszéket s csinos fejét figyelve fölemeli): Gorombáskodni akar? A teendőimet nem fogom magától tanulni. Egy finom asszony? Ah, egy finom ur csak tudja, mi az. Igazán kedves.

Férj (engesztelve): Ne idegeskedjék, édesem; nem akartam sérteni. Csak ennyit akartam mondani.

Feleség (közbevág): Én idegeskedem? Én? Miért nem mondja mindjárt, hogy bolond vagyok? Azt kívánná, hogy megköszönjem, amiért durvának nevezett?

Férj: Ugyan, édesem, maga tuloz. Csak azt akartam kifejezni...

Feleség (kesernyésen): Nem vagyok kíváncsi a magyarázatására. Kérem, tartsa meg magának...

Férj (hanyatt fekszik és füstöl.)

Feleség (hevesen hintáltatja a székét.)

(Föllép egy légy. Óvatosan körülropködi a liliomokat és beszáll a legkövérebb kehelybe. Nagy, dali állat. Lábai megtelnek himporral. Rázogatja. Tünődik és jobb hely után néz. Egyszerre a férj orrára száll.)

Férj (boszusan elkergeti.)

Légy (kört ir a levegőben és visszaszáll.)

Férj (utána kap és morog.)

Légy (rálibben az asztalra és dudorászva mulatkozik. Azonban nem hagyja magát zavartatni és visszahelyezkedik ismét az ur orrára.)

Férj (hevesen felugrik s utána vág a csibukkal. Égő dohány hull ki. Férj rátapos. Közben meglöki az asztalt és a liliomos-pohár feldől): A mennykő üsse meg!

Feleség (felugrik): Ez cudarság. Az én jelenlétemben ily jelenetek, ily durvaság! Ez gyávaság, férfiatlanság egy hölgygel szemben. Müvelt ember így nem feledkezik meg magáról.

Férj (ingerülten): Hát mi bántja, kedvesem?

Feleség: Mi bánt? Még kérdezi? Itt előttem neveletlenül dul-ful, feldönti az asztalt, összetöri a virágtartót és azt meri kérdezni, hogy mi bánt? Engemet bolondnak nevez és neveletlennek, és azt kérdezi, mi bánt? Mindezt miért? Hát vétettem én valamit? Ha itt valaki bolond, hát „én” tudom, hogy ki az; ha itt valaki neveletlen, hát nem én vagyok az... Én nem tűröm, tudja, uram, nem tűröm az ily viseletet. Én tenni fogok ellene.

Férj (kezeit az ég felé emeli): De édesem, az irgalmas nagy Istenre, ne kábitson el, hanem hallgasson meg. Hát szóltam én egy szót? Mit akar?

Légy (gondatlanul ingerkedve a férj homlokára száll.)

Férj (odacsap és a röppenő dög után ugrik.)

Feleség (hátrál): Meg akar ütni? Hozzám akar nyulni? Kezet emel reám? Segítség! Érinteni merészel? Tudja meg, uram, hogy ez aljasság. Engem megverni... Hiszen tudhatam volna, mikor a felesége lettem, hogy mi vár reám. Mondták, de nem hittem. Most láthatom. Gyilkos, gyilkos...

Férj (mérgesen): De ne kiáltsa fel a házat, kérem. Az Isten pusztítsa el az ilyen dolgot. Hát volt is eszemben, hogy érintsem.

Légy (dudorász és a férj kezefején mászkál.)

Férj (feléje üt és a felesége felé közeledik.)

Feleség: Ne jöjjön ide, ide ne jöjjön, mert felszakítom az ablakot s rendőrért kiáltok. Elégedjék meg azzal, hogy megütött. Büszke lehet rá. Nagy diadal. Gyáva, gyáva. Ne közeledjék! Mit akar? Kiugorjak az ablakon? Oh, anyám, édes jó anyám... Vadállat kezet tett reám. Ezt kellett megérnem. (Sir.)

Férj (színéből kikelve az asszonyhoz ugrik és megfogja a két kezét, kiabálva): De hát megörült? Hát bántottam én? Hát szóltam én egy szót?

Feleség (felsikolt): Ne bánts a karomat!

Férj (harsog): Hallgasson! Egy légy. Az egész egy légy. Mit akar? Egy légy a homlokomon. Most a szemhéjamra száll. Hát én vagyok? Mi?

Légy (sétákat tesz a felhevült férj ábrázatán.)

Férj (elereszti az asszonyt és hadonáz a feje felett.)

Feleség (ijedt szemekkel; suttogva): Szent Isten, megörült...

Férj (hevesen kering maga körül.)

Feleség (rémülten menekül a szegelybe.)

Férj: Egy légy.

Feleség: Egy lé-é-gy?

Férj (felugrik a diványra, aztán száguld a szobában, feldönti a székeket, nekicsap az ablaknak.)

Légy (felszáll a lámpa horgára és gunyosan levigyorog.)

Férj (fuj): No, hát ez az egész, édesem. Hát láthatja, egy légy az egész. Hiszen én nem szóltam egy szót se. Hát jól van, illatozzék, ha maga szereti. De mikor ideszáll az orromra. Elüzöm. Visszaszáll. Utána kapok. Visszaszáll. Hiszen nem akartam én bántani, édesem. Miféle gondolat? Én? No jöjjön, fölveszem szépen a virágot és ideteszem. Hova tegyem? Kivánja, hogy az orromra kössem? Kivánja?

Feleség (eltakarja az arcát): Irtózatos.

Légy (jobbat gondol és a lámpahorogról az asszony ujjára röppen.)

Asszony lerázza.

Légy (a rózsaszín fülecskébe száll.)

Asszony izgatottan elhessegeti.

Légy (dudorász és a bezárt, gyengéd szemhéjakat kapargatja.)

Asszony hadarász és ingerülten utána kap.

Férj (segítségére siet. Négy tenyér emelkedik a levegőbe. Légy vékonyan sipol. Tenyerek lecsapódnak a diványra. Légy kisiklik s odább áll.)

Férj (átkarolja hirtelen a feleségét): No, látod, ügyetlen, hogy mi volt az egész? Egy légy.

Feleség (kételkedve): Nem utánam kaptál?

Férj (ünnepélyesen): Becsületszavamra.

Feleség (engesztelődve): Mindent visszavonsz?

Férj (megadólag): Mindent, édes.

Feleség: Esküszöl?

Férj (megcsókolja): Nyissuk ki az ablakot.

Légy kirepül.

Hóbortos történet

Öreg este értem be Korondra. Ez egy kis székely fürdőhely, a hova hektikus emberek járnak, kik sok vizet, kecsketejet isznak, s mégis igen roszkedvűek és ingerültek.

Már senki sem volt a sétatér nagy fái alatt, a vendéglőből azonban világosság s muzikaszó tört ki.

Benyitottam ott egy ajtót. A nagy terembe léptem, a hol vasárnaponként táncolni szoktak a környékről beránduló sötisztekt és boltoskisasszonyok. Egyetlen asztal állott a közepén. Néhány muzikus huzta. Az asztalra borulva, valaki boros üvegek mellett busult.

Csendesen végigmentem a termen, a fogadóst keresve. A nekiszomorodott ficzkó fel-emelte a karját a feje fölé, megcsavarta néhányszor a nóta után, mint valami ostort és megbillentette a derekát. Rám nézett félszemmel s aztán bebujt ismét a tenyerébe.

Két paraszt leányt fedeztem fel az ablaknyílásban, a kik közönyösen néztek ki az éjbe. Hozzájuk fordultam utbaigazításért.

Akkor egyszerre a bus mulató felugrott és felcsattant:

– Ki rontja a szeretőimet?

Mosolyogva tiltakoztam.

Arra közelebb lépett s keményen reám nézett.

Egyszerre felkiáltott:

– No, nézd csak ezt a vén ficzkót! Hát te honnan kerülsz ide? Mit bámulsz, kuvasz? Hát nem ismersz rám? Reám, a kis Kain Janira. Ez aztán az isteni tréfa.

És rávetette magát a nyakamra.

– Ucczu Anka, Panka, vagy minek hívnak, széket, bort, csókot ennek az urnak. Fogd a kabátját, Anka, fogd a kalapját, Panka. Kuss more a nótának. Tust huzz, de szóljon az a hegedű. A kis Kain Jani, az iskolából. Hát elfelejtettél már.

S mindjárt letuszkolt az asztal mellé, szóhoz se hagyott jutni, de megölelgetett mindenfelől s arcza ragyogott. Aztán a szegletbe állíttatta a cigányt (az ott huzta tovább) és elkergette a leányokat.

– Az isten vezetett ide, – mondta és szembekönyökölt. – Csak kényeztet az öreg ur engem. Azzal kárpótolt egyebekért. A kis Kain Jani, a szavaló, a nagy énekes, a gyenge kis Kain Jani az iskolából; a piros urficska, a régeni tímármester fia... A jó fiu, a vig fiu. Emlékezel?

Aztán félsohajjal, de mosolyogva tette hozzá:

– S látod mivé lettem? Muzsikáltatom magam s a leányok szolgálnak. Élhetnek csendesebben is; mi? Hanem haldoklom pajtás, haldoklom, s ennyihez még csak van jussom. Mi?

A kezeit a vállamra tette.

– Csak nem hiszed, hogy részeg volnék? Nézz a szemembe. Szégyenleném. Hanem a mi még hátra van, azt jól végigélem. Mért töltsem ezt a kis időt alvással? Aztán majd nyugszom eleget. A vén tímármestert ismered ugy-e? A vén bölcsét, az én édes apámat? Emlékezel reá? Mikor nagyon beteg lett, odahúzott az ágya mellé s azt mondta: „Sírj, sírj most becsületesen.” Minden percet jól fel kell használni. Ha búd van, sírj, ha örököd van,

kaczagj; napközben jól dolgozz, éjjel jól pihenj. Mindent a maga idejében és egy perczet se mulasszál el. Mert egy se jön vissza. Ő semmit soha el nem mulasztott. Teménytelen pénzt összeszerzett. Aztán meghalt.

Mosolyogva könnyen, – folytatta.

– Azt én meg is tartom. Felhasználók minden perczet. Szeretek, mulatok, sírok, kaczagok; mindent a maga idejében. Néha azért sírok, mert szeretek. Nézz reám...

S kigombolta a mellényét. De nem volt szilajság a mozdulataiban. Inkább valami jóízű léhaság. Az arcza a régi szelid, gyerekes arcz volt, a szeme a régi nevető kék szem.

– Hát mell ez? Mind beszélhet nekem akárki. Már két esztendeje tudom, hogy végem van. Azóta mulatok. Bolondul mulatok, minden perczet felhasználók. Sokat köhögök. Ne ügyeld. A nyarat itt töltöm. Verem a pénzem. Tudod, nekem való itt a kompánia. Férfia izgatott, asszonya érzelő, leánya engedékeny. A másvilág kapuja előtt elnézőbbek vagyunk egymás iránt. Kinek kuporgassak? Szórom két kézzel, a mit az öreg tímármester gyűjtött nekem. Kitart addig, a míg én kitartok.

Félbeszakította magát és megtörölte a homlokát.

– Eh! bánom, bánom, hogy így fogadlak. Ez a beszéd nem erre a víg órára való. Haragszol? No, ne morogj öreg, (s nedves kezét a kezemre tette) a kis Kain Janinak – tudod! – minden bolondság szabad.

Aztán lekönyökölt és mindenféle semmiségeket beszélt. A diákélet apró csinytevéseiről, a hervadt masamód leányról, a kibe a fél osztály egyszerre volt szerelmes, s kiért annyi pomádé és sohajtás fogyott el; a táncziskoláról, a hol keringés közben megcsókolta a kis szőke Lilát: „A quelle honte monsieur”, mondta a francia bonne (és utánozta Jani az ő sipító hangját) és elvitte a bájos kis Lilát. Emlékszel? emlékszel?

A kis Kain Jani volt; a régi, egyszerre bohókás és méla gyerek; a tréfacsináló és érzékeny Jani, a ki mindjárt elbúsulta magát és mindjárt megvigasztalódott.

Aztán felállott, karonfogott s így szólt:

– Nehéz itt a levegő, jöss velem? s kivitt a nagy zöld sétaútra.

Csillagok fénylettek. Az Árcsó nagy égerfáit megeste a hold, fenn a hegytetőn kis fekete falu aludt.

– Gyönyörűség élni...

Kigombolta a mellén az inget és tele tüdővel szívta a hűvös éjszakai levegőt. Felkurjantott, aztán rejtélyesen megfogta a kezemet, s egy sötét kis házikóra mutatott.

– Itt két leány lakik. Az egyiket igen szeretem, szeretem. Addig szeretem, a míg ráérek. Tán ő is szeret. Milyen szép élni... Azonban nem adják nekem. Valami van írva az arcomra. Te, tudod mi! Hanem elszöktetem. Hiszed-e?

Felkaczagott, a karját kirántotta az enyémből, s végigrohanva a sétatéren, elhozta a cigányokat, az ablak alá. Lihegett, a szeme égett.

Aztán rádiktálta a cigányra, hogy huzza az ő nótáját.

Cserebogár, sárga cserebogár
Nem kértem én tőled, mikor lesz nyár.
Azt sem kértem sokáig élek-e?

Beledúdolta az utolsó sort, aztán a nyakamba borult és sírt.

Reggel megtelt a sétatér.

Egy kis nedves zugban mekegtek a kecskék, a muzsika szólt, a mohos kövek közül előtörő vizet osztogatták a székelő leányok.

Sápadt, nagy fejű gyerekeket hoztak ki, erősen beburkolva nagykeszkenőkbe; piros leánykék kiabáltak: „jó reggelt” mindenfelé, s gyenge leánykák bólingattak rá mosolyogva. Az öreg doktor derülten topogott végig az uton. Mindenkihez, a boltos sátra alatt pipázva ülő öreg urakhoz, a futkosó gyerekekhez, a figyelő vénekhez, volt egy-egy szava, ilyenformán: „lassan járj, tovább érsz”, vagy „ki jókor kel, aranyat lel” stb. Szemüvegét időnként feltolta homlokára, aztán azt negélezte, hogy rövidlátó volna és minden új alak előtt ismét letaszította.

A kis házból, a mely előtt mi az éjjel muzsikáltattunk, két leány lépett ki.

A doktor rájuk kiáltott.

– Erre, gyermekek, erre, Castor, Pollux; babos viganóban; erre elválhatatlanok; jó reggelt mondani a bácsinak szépen.

Az egyik szőke volt, a másik barna. Ez meghajolt, a szőke pedig szelesen nyujtotta mind a két kezét.

– Mit álmodtál? – kérdezte a doktort. – Én benne voltam-e, bácsi?

– Honnan hiányoznál?

Akkor a Jani mosolygó feje jelent meg a láthatáron. Vidáman köszönt jobbra, balra. Mindenkit ismert. Könnyen vetett oda egy-egy szót. Az öreg asszonynak kezét csókolt szelesen. Egyiknek az unokája után kérdezősködött, másiknak a leánya után. S arca elborult a hirre itt, kivilágosodott egy jóakaró mosolytól ott. Néhol megsziadták. „Ismét nem alhattunk magától.” Arra aztán komikusan bűnbánó arcot csinált, hogy a zsémbelő néni ráütött a kezére, s így szólt szeretettel: „Menjen, ha a fiam volna, beh megverném.”

Senki sem volt csinosabb nála. Egy kis falusi leány virágot hordott kosárkában. Azt megvette mind és szétszórta az egészet a gyerekek között.

Erre körülfogták s Jani futni kezdett: „No, ki ér utól?” Egy szőke leányka érte utól. Azt megcsókolta és egy fordulattal a két leány felé fordult, kik a doktor karján egy csomó lelkes fiatal urtól kísérve, mentek el előtte.

– Maradt egy jó szava számomra, Janka? – kérdezte a szőkétől. A barna előtt meghajolt és mélyen a szemébe nézett. A leány elpirult és beszédet kezdett a kísérelével.

A mint továbbmentek, Jani megragadta a karomat.

– Nézz, nézz utánuk. Melyik szebb? Vajjon melyiket szeretem? A szőke Jankát ugy-e, a doktor hugát? Nézd, mint libben végig; a porond se jajgat a lába alatt. Ne szólj. Elvinnéd valamelyiket, ha neked adnák és te tudnád, hogy csak egy kicsi idő van még arra, hogy szeresd? De hátha igen szeretnéd? A másik, a barna, árva. Egy faluban lakik a doktorral. Egy olasz kapitány árvája... Pepinek hívják... Pepi (s a hangja suttogásba ment át), ne beszélj róla. Bolond vagyok. Az éjjeli mámor még a fejemben van.

Izgatott volt. A keze reszketett a kezemben. Ott maradt mellettem s lángoló tekintettel követte a két leányt. Mikor elmentek előttünk, a szőke Janka egy mosolygó, egyetértő tekintetet váltott Janival.

– Micsoda ostoba érzés ez itt benn, – sugta a fülembe lázasan Jani. – A por, itt a lábam alatt, soha el nem mulik, míg csak ez a bolond csillag forog, a vizgyöngy a homlokomon, s

ez az én rongy testem megújul, ha lepusztult, tán egy friss lehelletben, egy szép leány szeme sugarában. Hanem a mi emészt itt benn, az édes vágy, a boldog szenvedés, az semmi lesz, ha behunytam a szememet. Ah! megmelegitené a világot, ha ráhagyhatnám...

Messze ellökte a kezemet és karon fogta a doktort.

– Egyik leányát se adja nekem? – kérdezte vigan. – Jankát? Nem? Ismer tán jobb fiut nálam, kedves doktor bácsi?

– Az ördög van magával, Jani.

A szőke Janka a kis gyermekekkel ingerkedett egy pad előtt. A Jani virágaiból csalogatott csókért tőlük egy-egy szálát. Pepinek egy égő szegfűt tűzött a hajába.

Jani odalépett és esdeklőleg nyújtotta oda kezét.

– A tékozló érdemetlen az alamizsnára, – mondta mosolyogva Janka, – egy szálát sem kap. És tovasuhant.

Mikor a kis ház lépcsőin futottak fel, a Pepi szegfűje kihullott.

Egy borzas urfi utána kapott és negédesen megköszönve, szolgagatta.

A Jani szeme felragyogott. Durván kapott a virág után és kiragadta egy fogással.

Aztán átnyújtotta a leánynak.

Pepi hosszú ujjai közé fogta és visszadobta hidegen a borzas fiúnak.

– Jó helyen van ott, – mondta csendesen.

Mély, lágy hangja volt.

Világos, hogy ellenszenvvel viseltetett Jani iránt.

Dél felé kártyáztak a betegek a vendéglő előtt egy nyitott fészerben. A nap odasütött az asztalkára. Hevesen csapkodták a kártyákat és veszekedtek nekigyúlva. A napfényben füleik és gyenge orrczimpáik áttetszők voltak.

Jani adta a bankot. Keményen vesztett. Oda se ügyelt. Mintha kedvteliséssel szórta volna a piszkos bankókat.

A doktor feltolta a szemüvegét és így szólt hozzám halkán Janira mutatva:

– Ha a tudománynak hinni lehet, ha egyáltalán valaminek hinni lehet, barátunk tönkreteszi magát. Megéri-e az öszt? Ez oly kérdés, a mire a tudomány határozottan nemmel felel. A végén is, uram, (és felemelte újjait, mintha valami új bölcselmi tételt állítana fel) addig jár a korszó a kútra, míg eltörik. El-tö-rik. Barátunk két év óta örülségeket követ el, a tudomány szabályai ellenére. Én itt állok tehetetlenül, ő dorbézol. „A végét járom”, így szól nekem. De ne járja így az ember a végét!

Leeresztette a szemüvegét, rám nézett, s ismét feltolta:

– Az élet, melyet folytat, nélkülözi a köteles szolidaritást. Ha nem volna tisztetelen, úgy jellemezhetném, hogy botrányos. Bot-rá-nyos. A hugom barátnéja, (fel kell tennem, hogy látta őt uram), egy olasz kapitány árvája, a ki vendégszeretetemet élvezi itt a fürdőn, egy igen megbízható, komoly leány, valósággal idegenkedik tőle. És miért? Életmódjáért, a mely magában egyesíti a három W-t, mint azt szellemes szomszédunk, úgynevezett sógorunk, a német mondja.

Ekkor ebédre csengettek. A játékot abbahagyták az asztaloknál. A fészer előtt egy csinos kis kocsi állott meg; szép négy ló volt eléje fogva. Jani karon fogott, maga mellé ültetett, s vágatva indultunk a falu felé.

– A míg a csűrhe zabál, – mondta Jani, – kifujtatjuk ezt a négy urfit.

Nagy por szállt fel az úton. Tikkasztó nyári meleg volt.

– Aztán szükségem is van reád, öreg. Valamit látni fogsz. Érdekelnek téged a világbeli hiábavalóságok, nevezetesen a szerelem. Ha valamit bizonyosan lehet tudni, hát én az va-

gyok. Nem, bolond vagyok, a ki nem gondolok immár sem a tegnappal, sem a holnappal. Mit szólanál rá, ha megházasodnám? Nem tartanád-e hitványságnak, hogy ehhez a maradék életemhez, és vagyonom maradékához csatoljak egy nőt?

S mert világos bámulattal néztem reá, hirtelen felkaczagott:

– Miről beszélt a doktor veled? A passzusomról, ugy-e? Oh! nekünk éles a hallásunk. Az iskolában is azt tanítják, tudod! hogy ez marad meg legutoljára. Ah! isteni mámor fedezz el, hogy ne is jusson időm rágondolni.

Az országút egészen üres volt. A mezőn nem dolgozott senki. Egy vén vár üres, fekete ablakszelei néztek ránk a magas hegyről. Mintha egy csontkoponya szemüregei lettek volna.

Jani hirtelen közibevágott a lovaknak s a gyeplőt félkézre fogva szilajon megölelt.

– Az isten hozott most, öreg. Ha tudnád, milyen boldog vagyok. Nem gondolkozom és nem elemzek. Csak boldog vagyok. De hátha a leány mindent tudna (vetette oda hirtelen), akkor is hitványságnak nevezné? Ha azt mondtad volna neki: „Nem szabad szeretnem, épen azért, mert imádom.” S ő ezt felelte volna: „A magáé leszek.” Azt hiszem, (kiáltott és megtörölte homlokát), hogy eszemen vagyok...

Az út egy fordulójánál a vén kocsis hirtelen felugrott s megrántotta a gyeplőt, hogy egy kis mezei útra térjünk be.

– Kedves vagy, Miklós (szólt hátra a kocsisnak), köszönöm. Azt se tudom, látod! mit csinálók.

Az ut végén kis malom zakatolt. Fűzfák árnyékolták, s üde, virágos mező vette körül. A négy ló rohanva vitt felé.

A hid előtt Jani leugrott s rám kiáltott: „Utánam, utánam.” Aztán egy kis pázsiton a viz tulsó oldalán szemben álltunk a doktor hugocskájával és a barna bőrű, fekete szemű leánnyal, Pepivel.

Jani lélekzetfogyottan állott meg.

Akkor a szőke gyermek kézen fogta barátnőjét és tréfás pathoszsza Janihoz vezetve, így szólt:

– Magának adom őt...

Jani két ujjával érintette a leány kezét és rebegve szólt:

– A míg lehellek, szolgálom és nem lesz más gondolatom.

Pepi kissé lehajtotta fejét és egy perczig csend volt. Aztán az ő mély hangján szólt, fényes semeit belekapcsolva a Jani égő arcába.

– Mit se mondjon. Már nincsen mondani valónk. Oda követem, a hova visz. Magam csinálom a sorsomat és soha se bánom meg. Senkim sincs; mindenem legyen, apám, anyám, testvérem, szeretőm és az uram, a kinek szót fogadjak...

És odanyújtotta mind a két kezét.

A jelenet nekem váratlan és rendkívüli volt. A csodálkozás elvette a hangomat.

A kis szőke magyarázni kezdett.

– Én adom neki őt. Mikor sokat sírt, és igazán mindig sírt, és éjszakánként hányszor felébredt sirva, azt mondtam neki: „Hát miért nem leszel az övé, ha szereted?” Mert akkor mi már tudtuk rég, hogy ő is szereti Pepit. Én nekiadlak téged és ne ügyelj te senkit és ne hallgass te senkire s ne szólj te senkinek. Egy reggel aztán mi megkértük őt. Igenis mi; én mondtam a beszédet. Mered-e tagadni? Ők csak lesütötték a szemüket. Hogy ne halljanak kellemetlenségeket. (A vén asszonyok mind sápitóztak volna, hát még a bácsi!) Tehát nem

szóltak senkinek. És így van. Most ők mennek a mi falunkba a Pepi nénijéhez és ő már mindent tud, és ennyi az egész.

Aztán felém fordult:

– Magát pedig azért hozták ide, hogy engem hazakisérjen. Tetszik?

A kalandos boldogság rám is elragadt. Szerettem volna az okoskodó kis semmiséget megölelgetni.

Ekkor Jani nevemen szólított.

A kis hidon álltak ketten. Alattuk vígan zuhogott a víz, s fényes napfény ölelte át mindkettejüket.

Az olasz leány hevesen átölelte a kis szökét.

– Boldog vagyok, – rebegte félhangon.

És a következő perczben a négy ló vágatva vitte a könnyű kocsit végig az uton.

*
* *

Néhány hét múlva egy velencei fogadóból irt levelet Jani. Az telve volt ilyenekkel: Az én kis feleségem... a Lido... az én kis feleségem... a kék ég... az én édesem... a gondola... és így tovább.

Aztán elvesztettem Janit ismét a szemeim elől.

Hiszen az egész kis mesének a végét ki lehet találni könnyen. Egy szenvedélyes leány s egy beteg fiú. Világos a történet vége. Egy ideig eltartott a boldog mámor s eltartott a vén timár mester összehordott vagyona. Aztán egy koporsó... özvegyi könyek... s aztán senki se beszél többet róluk, mint akár egy pár pillangóról, melyet levert a nyári zápor.

Pár évvel ezelőtt azonban Régenben járva (gyermekkorom óta nem láttam e helyet), egy harsány hang szólított a nevemen. Csodálkozva fordultam meg. A kis Kain Jani állott előttem.

Jani, az ő nevető, gyermekes, megelégedett ábrázatával szépen megerősödve, frissen, jókedvűen.

Azt akartam meglepetésemben kérdezni tőle:

– Hát élsz?...

Azonban szóhoz se hagyott jutni. Csaknem futva vitt (győzte!) néhány sikátoron, s egy kis ház előtt hevesen rángatni kezdte a csengetyűt.

Belülről siető lépések kopogása hallszott.

– Hát ki ez? – kiáltotta Jani, rám mutatva, a mint az ajtó kinyílt.

A szép Pepi állott ott.

– Ott hagytuk el a dolgot, – folytatta benn Jani, – a mint a regényekben szokás mondani, hogy ezen tisztelt barátunk, a korondi malom mellől hazakisérte Jankát... És most térjünk tárgyunkhoz. Ez itt ki? Ez az én kis feleségem. És ez itt ki? Ez Kain Jani, a cukros kis Jani. És e butorok itt, e kis ház, e kert s itt mindenek kiéi? Ezek Kain Jani tulajdonai. S mit csinál e dús férfit? Örvend és megölel, megcsókol mindenkit.

Csakugyan azt tette, oly kicsapongó jókedvvel és oly zajjal, a mint csak kitelt tőle.

Az asszony csendes mosollyal nézte.

Az a szoba bizony szűk volt és csak gerendás. Azok a butorok igen szegényesek voltak, de Jani benne virult az egészségtől és minden oly derült és tiszta volt az asszonytól kezdve az ajtókilincsig, hogy gyönyörűség volt nézni.

– Minekutána pedig megszöktünk, – folytatta Jani, – s én nem is tudom, hogy mért nem csináltuk rendesen, de akkor úgy tetszett nekünk a titkolózás, a regényes, a különös; bolond gyerekek voltunk, de egymásnak teremtetünk, s nekem akkor tovább kellett lumpolni, ne-hogy valaki megsejtse, hogy miben járunk, – igen... mit is akartam mondani? hát mikor ez az édes, ez a kedves, a feleségem, tudod, már egyebet nem tehetett (oh! hogy tetette magát), – hát elmentünk Olaszországba, az ő szülőföldjére... Én nem is tudom, miért? De akkor úgy volt, tudod! hogy én meghaljak. De ezt egyáltalán nem tettem meg. Azt hiszem, hogy akkor elfelejtettem...

Felkaczagott, megfogta a felesége kezét, maga mellé vonta a náddivánra.

– Aztán elvertük a vén timár mester vagyonát, tudod, allegro, presto, prestissimo; minden percet jól felhasználva, a hogy azt ő mondta, de én még se akartam meghalni. Akkor körülnéztünk – és haza jöttünk. Itt, tudod, engem mindenki ismer és én is mindenkit szeretek. Aztán mindjárt jól volt minden. Ez itt még a miénk, – mondta dicsekedve, – ez a ház és mennyi almát terem a kert. Ez a feleségem... Az enyém, az enyém egészen. Jóban, rosszban, egészen.

S megcsókolta a kezét, s boldogan folytatta.

– De nem is ment rosszul semmi. Mert engem itt mindjárt nagy hivatalba tettek. Én lettem a fertálykapitány. Tudod-e te, hogy ez mi? Egy fertálykapitány! Minden hónapban egyszer megnézi, hogy van-e minden háznál víz a kádban és a többi! Mit mondott a vén timár? „Ne azt nézd, mikor a sorsodat méred, hogy hányan vannak előtted, hanem, hogy hányan vannak utánad.” Hát mennyien vannak utánam! És senkinek sem előttem, sem utánam nincs ilyen kincse, mint nekem. Ki légyen az? így szólsz. Hát a feleségem, te ügyetlen, a feleségem... S azóta élünk boldogan. Már én jegyző vagyok a városnál. Ki tudja, meddig viszem. Most már nem halódom, mint ott, tudod! a korondi csűr nagy szálájában, azon este, a lakodalmam előestéjén...

És aztán mennyit nevettünk azon este...

Az asszony énekelt is az ő mély, szép hangján egy dalt a Posilipon nyíló virágokról, s a csodás Nápolyról, melyet ha látott az ember, meghalhat nyugton.

Menyegző az erdőn

Fiatalt vig fiúk voltunk. Szerettünk minden léhaságot és szivünkben tudtunk kacagni; észrevettünk minden ferdeséget s csufolkodtunk minden gyengeséggel. Nem aggasztott a jövő, emlékeink nem voltak; busulni nem volt okunk félni nem tudtunk.

A filozofikus elemet a bandánkban az adóhivatali ellenőr: Nagy Laji képviselte. De milyen filozofia volt az övé! Egyszer, hogy nem kell megtagadni magától az embernek semmit, a mi jól esik, tehát enni kell lehetőleg jót és sokat s ugyanezt tenni az itallal; másszor, hogy közönyösen kell venni a világ ítéletét s a holnapi napot. E filozofia okán Laji hanyagul öltözködött, eljárt a mészárosok lakomáira s néha részeg volt. S e polgári kutyaütéseken, ha verekedésre került a dolog, verekedett s ha csokolózással végződött a muri, csokolódozott. Jóságú, engedelkeny, nagyfejű gyerek volt. A mi rossz tréfát tudtunk, azt mind megtettük vele s ráfogtunk minden számár történetet. Sohase haragudott meg. Soha se fájt a feje semmiért s bizonyosra lehetett venni, hogy száz esztendeig él.

Egyszer azonban az útjába vetődött egy szép leány. Egy tímármester leánya volt. Szegény sorsban éltek s a leány, kit Klárinak neveztek, főzött, süített s dolgozóknak vitt ebédet a mezőre. Ám igazán nem erre termett. Tán a szemem volt akkor fiatalabb, de azóta se láttam szebb lányt. Halvány, hosszukás arcú, nagy nedves kék szemű, sugár leány volt; ha járt, ingott kissé derékban, ha beszélt, nem is ügyelt az ember arra, a mit mond, csak mély lágy hangját hallotta. Vasárnaponként kiöltözött egy-egy virágos karton köntösben, az emberek megálltak az uton s utána néztek, míg a templomba ment.

Laji néhányszor rajtafelejtette jámbor szemeit s azon át beszökkent a csodálat a szívébe a leány szépségei felett s ott benn megnőtt erősen, lángoló szerelemmé.

Ekkor csendesebb lett Laji, többet képzelődött, kevesebbet evett. A kacagásai enyhébbek lettek s csak igen ritkán harsant fel a torkán izmosabb hang. Feljárt a hivatalába s esténként el-eltűnt a társaságunkból.

Egy este betörte a fejét legjobb mészáros kollégájának, a ki arra czélozva, hogy Laji a szép leánynál volt, „gubics szagunak” találta a kabátját. Attól fogva nem tréfálkoztak többet a dolog felett.

No és azt aztán látni kellett, hogy ez a nagy gyerek mint pirul el a szeme fehéreig minden kis czélzásra, mint nyögi ki előttünk a titkát, a terveit.

– Gondoltok-e ti – így szólott – komolyan az étellel? Mert jár is nektek valaha komolyan az eszetek! No, nem azért mondom, mintha meg akarnálak bántani, de én erősen töröm a fejemet.

– Törheted, Laji fiam, lesz belőle egy dézsa korpa.

– Ne léhaskodjatok, mert nem beszélek tovább. De hát mit gondolsz te, mennyiből él meg egy pár szegény ember esztendőkkint? Vegyük, hogy nekem 600 forint a fizetésem. A házbér ebből ugy-e 200, s vegyük mindennap a piacra (egy kis zöldség, egy kis hus), ugy, hogy legyen még 200. Mond meg nekem, mit is tud csinálni az ember a még fennmaradó 200-zal?

– S hát aztán ki az az ember, Laji?

Hüvelykével a mellére kopintott és elveresedett.

– Nego. Először tagadom, hogy ember vagy. Bizonyosság rá, hogy neked magadnak se volt elég a fizetésed, tekintettel bő adósságaidra, a mi pedig szerinted két embernek is igen sok. És másodszor, mit bajoskodol te a numerusokkal. Meg akarsz házasodni? Bolond!

Erre így szólt:

– Sőt sokat is mondtam. Egy jó leány valóságos áldás. Azt se tudod, honnan kerül ki holmi a házhoz, csak megvan minden. Az estét nálam tölténétek. Vennék egy kandallót s köréje ülnénk. Neked szép hangod van s énekelnél. Az óra ütne a falon, s tűz pattogna. Az ember gyertyát se gyújtana. Aztán fujhat künn a szél s hullhatna a hó.

Ah! szelid gyermekes szemei olyan bizalommal, boldogan tekintettek a távolba. Ő már megmelegedett a lángos kandalló előtt s hallotta az óra ütését. Az „asszony” (de ezt a szót nem merte volna kimondani) egy zsámolyra nyugtatná lábát s Laji ott ülvé, a zsámolyon a félhomályban átfogná a menyecske térdeit s fejét ölébe tartaná.

Minden csufolkodó kedvünk elmúlt. Megfogtuk érzékenyen a kezét s akkor a nyakunkba borult, összecsókolts s elfordult, hogy kitörölje a könnyeit.

Aztán megnyílt és összehadart mindenfélét. Hogy ők már meddig mentek. A lánynyal kutyaül bánnak odahaza. Mit dolgozik! ha azt látná valaki. Valóságos kicsi szolgáló. A testvéreinek a dajkája s minden dolog rajta fordul meg. Igazi jót tesz vele, a ki elhozza onnan. Nincs annak semmi öröme, mint más leánynak.

Aztán milyen egyszerű. Nem kíván semmit. Az apja egy örökké rossz kedvű ember, az anyja mostoha. Egy ruhát elvisel esztendeig. S hogy áll rajta! Mert olyan mint egy virág. Olyan szép, üde. S nem hallsz a szájából panaszt. És a többi.

– Aztán hozzád megy?

– Már megbeszéltünk mindent. Valahol a piacon veszek szállást. Nem uraskodásból, tudjátok! hanem hogy ne legyen közel az apja házához. Valami kis szállást. Egy szoba s punktum, konyha s punktum.

A következő vasárnap hazakisérte Laji a templomból a leányt s megmutatta neki a kinéztet szállást a piacon. Igazán szép lány volt. Olyan virágos battiszt redős ruhaaljat viseltek akkor s bugygyos ujjú lengyel inget, ővvel a derékon. A Klára ruhauja egy kissé kurta volt s gömbölyü karjára színes szalagok hullottak, a nyaka pedig szabadon állott. A mint ment jobbra-balra tekintetett s alig nézett Lajira. Hozzájuk csatlakoztunk. Mindjárt bizalmas, eleven beszélgetésbe fogott. A templomban egy előkelő asszonyság mellett ült, a kin valami szivárványszinbe játszó selyem köntös volt valami suhogó ragyogó jószág; az imádságos könyvének a táblája pedig kék bársony...

– Nem, mondta gyerekes irtózáttal, a bársonyt nem szeretem; az olyan puha, süppedő, hideg, utálatos, mint a kigyó bőre, hanem a selyem, az más: annak hangja van, tüze, törése, olyan tisztességes és úgy emeli a leányt...

Ugy járt, hogy a lába alig látszott a földet érni. Könnyen, ingva... Ha egy-egy kis árkot értünk, mely a gyalogjárón át az udvarokból vezette ki a vizet, kecsesen felfogta ruháját és finom, keskeny, csinos lábacskáit kaczerón, kedvtelve nézte.

Laji egy szót se szólott. A leány csevegett folyton, mind élénkebben, a mint az ő utcájukba, egy piszkos, görbe, szalmásfedelekkal tele utcába értünk. A kapujukba egy kuvasz gunnyasztott a napfényen. Megrugta a fejét s nevetett azon a keserves nyiváson, melylyel a kuvasz fektéből felugrott, megütött szemeit törölgetve első lábaival.

– Nem szereti a szállást, Klári, mondta busan Laji, a mint visszafelé tértünk. Megmutattam neki s kicsinek találja. De igaza van. Nevetséges. Egy szoba nevetséges, ha a piacon van, kétszer nevetséges.

S úgy busult a szegény fiu, hogy rátámadtunk s összeszidtuk.

Aztán délutánra ismét csak kitakarodott a Laji beborult ege és szötte nagy becsületes fejében a terveket tovább.

Elkezdte róni az asztalosokat butor után s mindent igen drágának találván, egyidőre lemondott a kandallóról. Fájalta, fájalta, de ideiglenesen más kályha is jó lesz.

– Pedig erről álmodtam örökké. Egy kis feleség az ölembe, homályos szoba, melyet csak a kék lángok világítanak.

Némi butorokat vásárolt, kivett a város végefelé egy kis házat, egy tenyérnyi kertcskével. Volt mit hallani arról, hogy oda mit ültet. Egy erdő volt tervezve százesztendős fákkal, rigókkal és a liceumbokorban fülemülékkel.

Azonban néha megszakította a tervezgetését egy-egy fekete nap.

– A butorok czudarak – mondta egy nap keservesen – nem tetszenek Klárinak. És persze igaza van. Vagy legyen az embernek valamije, vagy ne legyen semmije. Hogy is nem mondtátok, hogy féder kell a divánba. Hiszen még kopog, a mint ráül az ember. Én azt hiszem, csak szalmával töltötte ki a zsidó.

A székek is kényelmetlenek voltak és minden rongy volt. És ezen oly nagyon elkeseredett a jó fiu. Ha összegyültünk, tenyerébe támasztotta a fejét és bolondokat felelt a kérdezősködékre. Ránk se hallgatott.

Egy nap fontos arczczal így szólt:

– Elviszem őt magát, hogy válaszsza ki, a mit szeret. Nagyszerű izlése van. Hiszen azt láthattátok rajta. Nem úgy áll-e a ruha a termetén, mintha odaöntötték volna. Hinnétek-e, hogy ő varrja?

Elvitte hát őt magát és kiválasztottak mindent.

Aztán nem hallottuk többet kacagni Lajit.

Valamin nagyon töprengett és olyan nehéz és keserű lett, mint az az állat, a melyet láncon huznak a vágóhid felé.

A láncz ott volt. A szívére volt hurkolva. Azt láthatta akárki.

Ha kérdeztük, mi bántja? nem felelt.

Mogorva és indulatos lett a szelid, jó Laji. Minden tréfán felpattant és gorombaságokat mondott. Ha kérdeztük, visszautasított. „Bajlódjatok a magatok dolgával. Ugy faggattok, mintha valami bünt követtem volna el? Tudtok rólam valami czudarságot. Loptam? csaltam? mi?”

És mi kényes, sértődő gyerekek nem tekintettünk irgalommal reá, nem értettük szenvedéseit, csak igen elhültünk tőle, a miért nem volt többé a vig, a boldog, a türelmes, a kaczagó Laji. Unalommal hallgattuk, ha megvilágosodott egy-egy perczre s áhitattal beszélt az ő szive leányáról. Benne élt, őt lélekzette. Így hívta csak „a párom.”

A párja.

Kerülni kezdett minket. Már szállították a butorokat. Egyszer elvitt minket, hogy nézzük meg. A veres ripszszövetet úgy megsimogatta, mint valami lágy gyermekfejet. Leült rá s mindjárt felkelt, nehogy koptassa. Figyelmeztetett a sifonér fényére, a függöny mustrájára.

– Mert szereti a párom, a mi szép. Aztán olyan kevés öröme volt szegénynek. Hát helyeslitek, ugy-e. Hanem nem birom az árát, nem birom, nyögte és kijövet olyan keserves tekintettel nézte meg a szobát, hogy a szívünk megesett rajta.

Künn megsimogatta a homlokát s így szólt komolyan:

– Ne haragudjatok, hogy én boldog akarok lenni és ígérjétek meg, hogy ti soha, de soha nem gondoltok rosszat felőlem, akármit halljatok és akármi történik.

E közben elérkezett az ősz. Egy vasárnap kihirdették őket.

Aztán minduntalan kellett még valami. Ma egy tükör, holnap egy kis asztal, aztán egy falra való szőnyeg.

– Nem lehet megtagadni tőle semmit. S mit akartok? Hát szolgálónak veszem el vagy a feleségemnek? Ha feleségnek, hát nem komiszkodhatom, ugy-e. Haraggal, veszekedéssel kezdjük-e az életet? Nem eleget sanyargott odahaza? Kedvetlenül menjünk-e az új házba? Honnan szerezem be a pénzt, nem tudom, de kell, kell, kell, akárholnan.

És így vergődött a szegény. A mit mondott, úgy tetszett nekem, mintha hallotta volna valakitől, valakitől, a ki a szeme közé vágta.

Az utolsó héten nem ment hivatalba.

Egy szerda nap volt az esküvő.

Tíz órakor kiöltöztünk s lementünk a varga házához. A menyasszony igazán bájos volt. Sima fehér atlaszruha fedte, melynek fénye, törése van s a könnyű fátyolt akkor igazították fekete haja fölé. Széles vállait, karcsu derekát titkolózva fedte be a finom felhő.

Laji nem volt ott. És vártunk. Nem jött egy fél óráig. A menyasszony untalan kinézett az ablakon. Nem jött. A leány mind hevesebb lett, arcza szigorubb, szavai élesebbek. Nem jött. Felhúztuk és lehúztuk a keztyűinket. A násznép gyült. És Laji nem jött. Kocsi állt meg, mely a templomba vigye őket. Egyikünk elindult rajta, hogy megkeresse. Nem volt otthon. Felhajtottunk a rendőrségre.

A városház kapuja előtt nagy csődület volt. Egy hebegő parasztot álltak körül, ki rémülten beszélt valami históriát.

– Ott a – állok az alyba. Ki-i-áltom mi-i-i lesz tens u-úr? Nem felel. Hanem bennebb me-egy az erdő-be. Kiál-tom. Ne-em jóban töri a fe-e-ejét. Futok arra fe-e-lé. A le-e-elkem majd kiszakad. Még alig voltam a fél u-uton. S puff. S ennyi. Le-e-esett, le-e-esett s ott van.

Laji volt.

A menyegzője napján lőtte meg magát. Addig mind várt, reménykedett fiatal szívével valami csoda után. Valami csoda után, a mivel kifizesse azt a kis hiányt a pénztárban, a mit ejtett, mert kellett, kellett. Nem történt csoda.

Akkor felment az erdős hegyre, honnan belehet látni a várost egészen. S még egyszer letekintett a napsugaras völgyre, hol az a kis ripszbutoros szállása a puha divánnyal vár a szép menyasszonyra.

Világosság az éjszakában

Mikor az utolsó fagyaltos csövet is elvitték, az óra tizet ütött.

Hideg, sötét téli éjszaka volt; sűrűn havazott.

A legények fehér kötényt kötöttek s mind felmentek a bálba a cukrászathoz kiszolgálni.

A szolga jó éjszakát köszönt az asszonyságnak s jelentette, hogy senki sincs odahaza.

Az asszony bezárta a cukrászbolt ajtóját s a hátulsó lépcsőn felment a lakószobába.

Kissé remegett a hidegtől s kendőjét összefogta a nyakán.

A lámpás fél-lánggal égett. Jó meleg áradt szét.

A kis leányka az ajtó nyikorgására felébredt az ágyban s karjait elényújtotta:

– Csókolj meg, – dadogta álmosan.

Az asszony felkavarta a hamvasodó szemet és fát tett. Aztán merőn nézte a lángokat.

Az óra lármásan ütött egy negyedet.

Azt az órát együtt választották az urával. Az ütések végén úgy zúg, mint egy cserebogár.

Előbb mindig felébredt a lármájára. Akkor még szegényesen ment a cukrászbolt. Esténként búsán üldögéltek az óra alatt és szótlánul hallgatták a ketyegést. Aztán megsegítette ura igyekezetét az Isten. Előbb a virágos kanapét szerezték. Nem. Előbb a fiókos kasztent. Melyiket is előbb?

A gyermek felkönyökölt az ágyban.

– Adj vizet – kiáltotta hangosan.

Az asszony felugrott s izgatottan felelt:

– Miért nem alszol?

– Nem jössz ide, édes?

A kapu csengettyűje megszólalt alant.

Az asszony hevesen kapott fel egy pohár vizet. A gyermek feje alá tette a kezét s felemelte. Nehány csepp kilocscsant a párnára.

A gyermek megfogta a nyújtott kezét a csuklón felül s mosolygott.

– Nem kell a víz, hanem csak te.

Az asszony visszarántotta a kezét s lecsapta a poharat. Odább tolta a széket, az ajtóig ment és visszatért.

A gyermek arcza elborult. A párnáról lesurolgatta a vízcseppeket és beleturta a fejét az ágyacskába.

A vak éjszaka feketén feküdt rá az ablakokra. A vizes fa sustorgott a kemenczében. A csendesség terhe nyomta súlyosan a szobát.

A gazda ágya vetetlen. Ő reggelig ott ül a bálban és keres a feleségének s a gyermeknek. „Hallo, Matild. Vigan, bátran; megsegít az isten...” így riad meg minden forint után, a mit bevesz. Mindig így szól, ha valamit szerez a házhoz. S olyankor kis szeplős szőke arcza ki-

pirul... „Hallo, Matild!...” és feltüri ingét és füttyörészve nézi a nagy porcellán lábasban vigan gyöngyöző cukorlevet. Mindent a feleségért!... És a gyermekért persze...

A csengettyü ismét megrendült alatt.

Az asszony homlokáig elpirult.

A gyermek felkönyökölt.

– Valaki csengetett. Nem eresztet be anyóka? Ki jön? Apó hoz nekünk tán valamit.

– Senki csak aludj szépen...

– Bizony! Csak te nem hallottad. Mert én nem alszom. Ha lefeküdnél anyóka és megengedné, hogy hozzád menjek, akkor elaludnám. Pedig én behunyom a szememet egészen és be is szorítom. Hanem még se aluszom...

Összehuzta szemöldökét s elfintorította egészen az arcát, hogy megmutassa milyen jó gyermek akar lenni.

– Vagy ide akarnak jönni? akkor meg se mukkanok. Te talán nem is tudod azt, hogy mint kell keresztet vetni. Ha ide jössz megtanítlak rá. Látod? Először összefogod a három ujjadat. Így. Aztán a homlokodra teszed s azt mondod: „Az Atyának...” Aztán a melledre teszed s azt mondod: „A fiunak.” Aztán... Hova teszed aztán?... De hát nem akarsz megtanulni, mert nem is nézel reám? Nem akarsz?

Az óra élesen berregett. Aztán hármat koppant. A zene szól odafenn a bálban. Ugy forognak a fiatal párok, mint a bugó csiga... A leányarcz kipirult. „Egy fagyaltot, Fránczi...” Egy fagyaltot, egy izes cukorkát... „Hallo, Matild. Vigan. Gyül a pénz. Lesz selyem viganóra neked, virágos battistra a gyermeknek. Csak bátran. Jó az isten...”

Minden szük az asszonykának odabenn. A homloka ég. Kis, apró kék szemein a pillák sebesen járnak az izgatottságtól. Ujjaira felfacsarja surczának szélét és türelmetlenül összegyüri tenyerében. Alsó ajakát fehér fogai között harapdálja. Ah! milyen csinos ajkak. Piros, kissé húsos, csókratermett.

És alatt harmadszor is szól a csengettyü.

Hevesen felugrik s félig kérde, félig haragosan, félig ijedten néz a gyermekre.

– Hát hallottad most, anyóka? Ugye, hogy én nem álmodtam? Talán apó. Még meg se csókolt ma este és nem is imádkoztatott. Eresszük be. Akarod?

És hirtelen kiszökik a kis ágyból. Térdig mezitelen és a karja is. Ingecskéje libeg, míg az anyjához szalad. Fedetlen kis gömbölyded vállával odasimul az asszony ölébe.

– Hát menjünk...

Az asszony elfordul. Halkan sugja:

– Mit gondolsz? Hideg van.

Aztán egy önkénytelen mozdulattal átöleli és úgy megszorítja, mintha ő keresne védelmet e mellett a sovány, rózsaszínű, meleg testecske mellett...

– Maradj itt szépen. Majd megnézem én...

A gyermek átkulcsolja a nyakát és kissé szepeg.

– Félek egyedül. Ne hagyj itt. Add a kendőmet. Aztán betakarsz jól s kiviszel. Apó is kivisz tudod. Olyan kicsire összehúzódok a te öledben is, mint az övében, tudod. Ne hagyj itt, ne hagyj itt. Itt senki sincsen. Látod, hogy fázom... Szépen kérek, ne menj el.

Künn sűrűn hull a hó. Az ablaküvegen megsuhog, a mint a szél ráhajtja. Senki sehol az egész házban.

A széken ott összebujnak ketten s a gyenge gyermektől erőt szerez az édes anya és öleléstől átmelegszik. Ah, édes, tiszta melegséggel.

Ránéz. Szeme elé fordítja a leányka arcát és belétekint. Két kezébe fogja s melléhez szoritja.

- És félnél egyedül?
- Félnék, ha itt hagynál.
- S elfeledted az imádságot, a mire apa tanított?
- Félnék egyedül...
- Várj.

S az ágyacskához viszi; gyöngéden betakarja. Aztán az ablakhoz szalad, felrántja a táblákat s lekiált a vak éjbe:

– Menjen el onnan. Nem akarom kinyitni a kaput; nem lehet. Nem lehet. Most sem. Később sem. Soha sem.

És míg a házak aljában egy fiatal ember sötét alakját, indulatos nehéz lépteit, káromkodó, bosszus szavát nyeli el a sötét; benn a félvilágos meleg szobában az édes anya gyermeke ágya szélére ül s vidám, tiszta, felcsengő hangon, bátran szabadon fellélekzelve így kezdi az imádságot:

- Mi Atyánk, ki a menyekben vagy...

Ugy hangzik a szava, mint valami diadalének.

A Kaki esete

A kis bantesi-kakas igen helyre való ficzko volt. Három nőcskével tartott s azokat megbecsülte, kényeztette. Erejének érzetében igen gyöngéd volt hozzájuk. Apró perpatvarokat rövidesen igazított el; haragja egy perczig tartott, udvariaskodása kifogyhatatlan. Egy megtalált szemért ujjongva kiáltott fel, hogy azt galántul felajánlhassa hölgyeinek; nem vette fel az izes falatot, de kurjongatott, míg csak az asszonykák elé nem kerültek.

Ők négyen mindig együtt jártak. Akkorácskák voltak, hogy egy nagy káposzta-levél alatt jól elfértek. Ha elől czékáltak a nőcskék, bizonyos, hogy hátul ballagott a Kaki, ügyelvén jártukat félszemmel.

A Kaki igen elegánsul öltözködött. Fényes, tiszta fekete ruhát viselt és ezenképpen nőcskéi is (mintha csak bodzabogyó-lével kendőzték volna magukat).

Egy csomó rátartiság, gangosság, merészség, sőt gögösség volt a Kakiban, ami magatartásában nyilvánult; lépésében kényeskedés; hangjában parancsoló követelőzködés.

Minekutána ők esztendőig egyetértésben, csendes boldogságban éltek, egyszer a sors, a nyugalomra irigy sors úgy végezte, hogy az udvarra egy csoport tarka, nagy, kopasznayu tyukot vezessen.

Az új tyukok nem valami hódító külsőek, de husosak, természetes s furcsák voltak. Ők borzasok, tarka-barkák s viseletük kihívó. Ők dekolletáltak (a nyakuk mellig meztelen) ház sartosak és falánkók. Ők szenvedélyesen kapargálnak nagy port verve s ha ők aztán tojtak (mert már ily koru is volt köztük) oly csatadiadalt karicsáltak, hogy tele volt vele az udvar.

A tetszelgő és hiu Kaki a jövevényeket ügyelte.

A bantesi asszonykák megálltak egy-egy borostyán bokor tövéen s ott összebujva nézegettek mint kaparnak zajjal a kaczer teremtesek s mint kaczerkodiknak Kakival; megfigyelték az egész játékot, kissé rebegve, megbeszélték csendesen a dolgot, s csak ekkor szóltak a Kakihoz: „furcsák, furcsák e dámák, de nézd mily veres a bőrük, mily bibircsosok, lásd mily rendetlen a ruhájuk. Szép nép ez?”

A Kakit bántotta e kicsinyeskedés, lenézte őket, tudta, hogy a zöld szemü szörny ágaskodott az asszonykákban. Ekkor izgatottan kihuzta magát, fejét felemelte, harsányan kiáltott s szárnyaival megseperve a földet, negédesen, hetykén a jövevények felé közeledett, csak azért is, hogy boszantsa feleségeit. A kis fekete asszonykák ezt látva, busan lehajtották fejüket s belefurták magukat a borostyán sűrű ágai közé.

A kaczer teremtesek kiszámított hüvösséggel fogadták őt. Ugy tettek, mintha nem is ügyelték volna; bárha félszemmel mind őt lesték. A mellőztetés felsarkalta a Kaki hiuságát és ezzel meg volt a baj. A Kaki közékük állt, és lábacskaival, melyekkel animóval kapart szét egy halom falevelet a jövevények részére, a bün ösvényére lépett.

És haj! a rózsaszín hajnal némaságát másnap ő érettük verte fel; őket vezette le reggel a szurok-szagu fenyők lombjai közül a szemétdomb legdusabb ormaira; és délben a karfiol árnyéka alá vitte őket.

Az addig hü, derék, lovagias Kaki odalett. Mintha szemeit az Oberon király virágával csapkodta volna meg a pajzán Puck, ő elfeledte csinos, szerény feleségeit, s ő ott ballag a dekolettált hölgyek nyomában és szolgálja őket.

A kis elfelejtett asszonykák, szégyenkezve bujkáltak tormák nagy levelei között; pipegtek egymás között, szomorúan lehajtották fejüket és busultak. Az est nyugodalma nem hozott enyhet keservükre és nem irt a vidám hajnal.

Ám egy reggel egyszer a korlát tetején harsány, erős rikkantással jelent meg a szomszéd-ból egy nagy veres kakas s így szólt:

– Ti-ti ki nejei vagytok?

A Kaki-ban felágaskodott a büszkeség s így felelt hetykén:

– Lengyel László jó királyé.

– Az is nekem ellenségem, trombitálta a veres kakas s azzal átrobbant a korlátról, rárohant a Kakira – s a következő perczben, ami történt, azt bus látni s bus feljegyezni.

Mert a veres rádübörgött a Kakira, s egy ugrásban eltakarta őt csontos szárnyaival. Mint csapkodta őt, mint kopogtatta kemény csőrével úgy, de úgy, mintha a Nemezis küldte volna.

A tarka nagy tyukok elfordultak tőle. Némelyek távolabb vonultak s egykedvűen kapartak, mások egykedvűen sétáltak, mintha mi sem történt volna.

A kis fekete asszonykák azonban remegve irányították kerek szemeiket a szörnyű harcra, s összebujtak szorosan, mintha egymást erősítsék.

Ekkor új alak lép fel. Egy surczos darabant ez, ki az ádáz csatatéren azért jelenik meg, hogy felszedje az összetört áldozatot.

Taraja bizony a Kakinak rongyokban fityeg, félszeme oda és mint Rachel kisededének vére a balladában, csorog, melyet, ha kiapad, „könnynek oceánja ki nem pótolja.”

– Ez ugyan fel nem költi többé a napot reggelenkint, – mormogta, surczába betakarta a Kakit és sajnálkozva vitte.

A tarkák ügyet se vetettek rá; a fekete asszonykák azonban alázatosan sündörögtek a surczos samaritánus nyomában. Mentek s bepillantottak a nyitva maradt istálló ajtaján, hol láthatták Kakit, a mint kevés szalmán fekszik megtépve, összetörve.

Nézték s ott szerényen, alázatosan, félénken összebujtak. Egy kukoricza szemre sem áhítva, harmatcsepp gyémántja után nem vágyva, ott kuporogtak az ajtó előtt, szegény uruk kórágján virrasztva.

Úgy bizony! a megvetett asszonykák kutyahűen álltak, vártak türelemmel; szivecskéikben hittel, makacs reménységgel a jobb jövőbe.

S ott pipegtek csendesen s másnap, s az azután való napokon is az ajtó előtt és vártak. Ha durva uruk elhessegtette őket, szétrebbentek, de összegyűltek újból.

Igy történt, hogy egyszer, napok peregvén le az örökkévalóságba, egyszer az istálló ajtaja küszöbén egy alak jelenik meg. Kaki ez, borzas köntösben, megsoványodva, úgy, hogy vállperecei kilátszanak a hajdan aczélfényes toll közül; félszemére vakon, sarkantyuinak hijával.

Hangja fátyolozott, sőt rekedtes, inkább nyögés amint hozzájuk szól – de Kaki szól hozzájuk mégis...

Körülvették szépen, aztán ballagtak tovább óvatosan, gyöngéden vigasztalva őt. Úgy szerették az urukat, hogy boszuállás vágya nem fért a szívébe.

A tarkák lopva arra néztek kárörömmel, részvétlenül.

A beszéd vége ez: ott láthatod Kakit egy meleg tavaszi napon, egy kis fekete családdal. A családfő köszönti a reggelt; kis feleségei sűrögnek, sőt ni, apró kis csirkék száguldnak nyomukban.

A beszéd morálja ez: az asszony szeretete, türelme, jósága mélyebb az Oczeánnál, még ha csak bantes tyuk is az az asszony.

Tragödia

Az itt következő történet nem csupán két libáról szól, hanem egy aggleányról is, kinek felléptetéséből az avatatlan olvasó azt következtethetné, hogy itt valami kegyetlen eset lesz elbeszélve. Azonban ez tévedés; itt egy kegyes, irgalmas történet adatik elé.

Az aggleány ártatlan szívű hölgy; a libák majdnem pipék, gondtalanok, fiatalok. Csak a tavasz fakadáskor születtek. Tekenyőbe vetett gyenge fűvön, kukoricza darán felnevelt libák szép fehér népek – borzasok mind a ketten, becéztetett kedvenczei az udvarnak. Ők több-magukkal pattantak ki a tojásból (valaminthogy a régi görög istennő összes fegyvereivel készen a Jupiter fejéből pattant ki), de egy viharos éjen görény garázdálkodott az ólban. Az volt elvégezve róluk, hogy ők ketten menekedjenek meg a szörnyű mészárlásból s magukra maradtak.

Nagyon kedvelték egymást. Az egyik gunár volt, a másik tojó volt. (E sok „volt”-ból az olvasó nem érez-e elő valamely gyászos esetet?)

Egymás nélkül senki se látta őket. Amerre járt a gunár, tudhattad, hogy mellette vagyon a tojó. Ha a nő elmaradt csak egy perczig, hogy nyakát megvakargatja sárga lábával – az ur két lépés után bizonyosan megáll, hogy – így ügyelve vissza – nézzen társa után.

Itt nem jegyezhetek fel felölök valamely különös eredményeket. A gunárt nem dicsérhetem galantságáért, lovagiasságáért, mint a hogy a kakas felajánl bár egyetlen talált kukoriczaszemet feleségének.

A gunár megette ha talált, „Ki-ki magának” így tartja ezt a „lex libarium”. Ő nem hős-kodik, mint a pulykakas. Ő nem verekedő; ő fut, ha veszedelmet sejt. Ő higgadt, inkább melancholikus; mondhatnám inkább filozófus volt, sehogy szeleburdi vagy sangvinikus volna. Ők úgy tartják, hogy jó dolog minél többet és minél jobbat enni, minél többet lubiczkolni a tóban. S ha jól laktak, derülten sétáltak s ilyenkor halkan szinte pussogva de teméntelen tereferéltek. Ha virtuskodnék valamelyike, ezt a luxust csak hitvány csirkékkel szemben engedték meg maguknak, sziszegve s feljök kapva. De a pézsma-récze elől például ész nélkül szaladtak meg. Ez a néma robustus állat vadul csap csőrével; ami nem tréfa.

Igy nőttek (mint már mondva volt) sok önzéssel, minden akadályokat kikerülve, de szépen megnőttek, erősen összeszokva; mindig egymással foglalkozva, megelégedetten, derülten, szép, habos, göndör selymes tollal léptek az életbe.

Az élet beh megviselte őket!

Volt ugyanis egy patak a kert fenekén, egy buján benőtt magas martu patak, melyen túl a szomszéd udvara látszik, melyen eleven élet volt, egész sokadalma nyüzsgővén ott a majorságnak.

Mi ütött egy szép napon a habos gunárba? De áttekintve, ott egy nyáj libát meglátva, gondolt magában valamit. Erről senkinek se beszélt. Tán meglátva ott egy tojót s mint a halhatatlan britt írja (a szerelemre gyuladt ifjuról) hogy szemén át egyszerre a szívébe nyilalt egy új édes érzemény; tán csak léha mulatozási vágy kelt kebelébe, de elég az hozzá, a gunár egy óvatlan pillanatban a szomszédba szökött, gyáván cserbenhagyván édes párját.

Nincs toll, mely méltóan esetelné azt a háborúságot, mely erre támadt az udvaron.

Egyszer csak hallható egy jajveszékelés, mely benyílalja az udvar minden részét. Mindenfelül összeszaladt a gyülekezet a szörnyű zajra. A szökevény cserbenhagyott párja riadt fel. Mindenki kérdi: „mi? mi?” Az „uram” sikoltá a tojó „az uram, az uram”. Ugy, hogy a komondor is megmozdult s belebőfent; de a tojó csak torkaszakattából élesen harsogott az udvarba: „uram, uram!” s szakgatott lépéssel, mint egy tragika az 5-ik felvonásban le s fel jár, kiabál szakadatlanul inkább pretendáló sikoltó hangon, mintsem sirva.

Kiterítve köpenyegét az alkony, majd leveté reggel gyászos mezét, a tojó rikoltá rettentően: „uram, uram...”

És amint Phoeton befogván tüzméneit s száguldva kezdé az égboltot járni, a tojó kisietett az ólból és megkutatta az udvar minden részeit, megkutatta a színeket, a bokrok alját és rikoltá: „Uram, uram.”

A történet elején érintett aggleány ekkor kijött a nagy lármára az udvarra s így szólt:

– Mi lelte e párát? Észrevéven pedig a veszteséget, a szökevényt „bestiának” nevezte és pogány szavakkal elegyedett belé a zajba, tudakozódva a szökevény felől. Senki se felelvén pedig, előbb a menydörgős menköre bizta az egész dolgot de aztán felkerekedett benne az irgalom, s gyöngéd szóval (miközben a tojó szüntelenül sikolt) így mondá:

– Oh te szegény! mi lesz belőled szegény tojó! Ez szörnyű hallgatni, amit végbevisz. A szívem megesik rajtad, szegény. Hiszen te, látom, nem is eszel, hanem lesoványodsz csontig, úgy eleresztet magadat.

Ekkor futtatta a cselédleányokat mindenfelé. Megjáratta a szomszédokat, s amint eredménytelenül csüggedten tértek meg, az aggleány (ki szakácsné is volt) így rebegett:

– Sári, egy kést, a vékonyt, az éleste. E szegényt sajnálom igen, igen. Csak nem kinozhatom? Tőle sokat vártam, fajtájára rég vágytam. Odavan reményem. Szívem sir érte, hogy így epeztsi magát. Hoczzi a kést fiam, Sári! szaporán és egy konyhatányért.

S forduljanak el e képtől itt. Hősnőnkre csak akkor tekintsünk ismét reá, amint egy tál közepén fekszik, szép pirosra ropogósra sülvé. Melle hosszú keskeny szeletekben pihen a drága halom tetején s mindenki, kik hozzáfértek, így szóltak:

– E lény nem hiában élt. Ő szép is volt, jó is volt. S hogy másnap a hajnal ismét az ég peremét befestette gyenge rózsaszínre, zavartan tekintett körül az aggleány, így töprengve:

– Ni-ni alszom-e még? Még a szegény tojó hangját hallom-e? s ujja bütykével megkotor-ta füleit mind a két felén, hogy a hangokat jobban hallja.

A sikoltást csak hallá az udvarról szüntelenül s folyton még élesebben, élesebben.

Az aggleány magára ruhákat hányt hirtelen (nehogy megbotránkoztatna valakit) s szaporán sietett ki, hogy látna a látni valót.

És mit talál? Hát a gunár, a tekerdő gunár került meg s lépked ott, mint egy tragikus az V-ik felvonásban: keresvén kiabálva édes párját a színek alatt és a bokrok alján.

Ah! ki képes leírni mindazt, amit a gunár édes kenyerestársa után elsikoltott élesen követelve, visszakövetelve őt, a drágát, a hangtalan némaságtól.

S így történné reggeltől estig: az emberi irgalmat viszont felkelté.

Az aggleány busan lántolt elé s ujjait lágyan huzva végig a vékony késpengén, így sóhajtá:

– Mit tegyek már az istenadtával? A köveket is meginditaná a szegény kétségbeesése, a mint esdekel párja után. Vagy nézzem-e kinait? Nem. Sári! Elő! s ezzel a tragoédia így véget ért.

S hogy teljes legyen a keserv, a mint hősünkkel ismét a tálban találkozunk, valaki így szólt kedvetlenül:

– Mindennap sült liba? Ez unalmas.

Igy szólt felette a gyászbeszéd.

A morál?

A morál: A szegény ember dolga csupa komédia. A hatalmasoknak még irgalmassága is kész veszedelem a gyengékre nézve.

A gólyák

A gólya (melyről itt beszédet mondok) nem igazi madár, hanem csak rajzolt kép, s az se valami különös.

A teremője egy Faul nevű órás, egy vén csuf agglegény s egyáltalán nem festő. Ő valaha nyalka őrmester volt, aztán hogy levetette a mundurt itt a szomszédba nyitott egy kis órás-boltot, s ott gyógyítgatva a beteg zsebórákat, a rekedt kakukos konyha-órákat – szépen meg-vénült. Valamikor vig, lármás, házsárt, korhely ember volt, nagy máslikat viselt, s koczkás feszes pantallókat, vezetve diadalmas csatákat a józan állapot ellen az uton tekerő iparosai élén, – de egyszer elkezdett hizni, teste megtespedt, a máslik lemaradtak nyakáról, a nad-rágjai megkurtultak s mégis trottyosok lettek – Faul morózus fáradt polgár lett, s így élt a szomszédban.

Egyszer egy nap az udvarán egy lepcsés, idős, erős falusi fehérnép jelent meg, kézen vezetve egy nagyocska barna, szűk, szőrőshomloku leánykát s így szólt:

– Itt van a leánya: Florika tensur! Nekem már elég volt belőle. Itt hagyom magánál.

De Faul nem csodálkozott a beszédén, nem is pattant fel rajta, botot, mit nem emlegetett, csak csendesen bólingatott s nem szabadkozott.

– Ezt itt ördögbordában szögték. Jó erős, látja! Kutya nyakas. Jól ügyeljen reá. Birjon már vele tensur. Erősen ügyeljen reá. Az élet nehéz, a kenyér drága, próbáljon vele a tensur is isten nevében...

S ennyi volt az egész. A leány ott maradt.

A tensur a legjobb szobájába tette, s uras köntöst hozatott neki.

– Flórikának hívnak?

– Hát ahogy akarja. Ennyit se tanult meg? S birtokába vette a házat. Másnap már is rendelkezett benne. „Tudsz-e imádkozni? kérdezte az érzékeny Faul – lát az Isten.” „Széptőle ha látott, s hagyta, hogy kinozzanak engem. Tartsa meg magának.” Ilyen vad volt e leánya. Ha megharagudott valamiért, rögtön kész volt, hogy megszökjék. A vén Faul szelidítgette, kényeztette, kérlelgette. Aztán félt is az anyjától nem volt hová menjen, hát maradt s valamennyire hozzászokott a vén emberhez.

Egészen belebolondult a kölyökbe. A boltot otthagyt a fiura (egy nyurga, szőke, leányos arcú szelid szász kamaszra) s leste Flórikát naphosszant. Segített neki a szobák takarításában s buzgón szuszogott mellette az igyekezetben. Hát senkije se volt a világon. Régi pajtásai már mind a temetőkert kőrifái alatt alszanak; vig, zajos életének örömei, korcsmai vigasságai, lármás legyeskedések a fehérnépek körül, mind odavannak. Egyedül maradt a világon. Valósággal éhes volt valamelyes szeretetre, valakire, a kihez tartozzék. A kedviért keféltetni kezdte ismét a kabátját, hogy jobban fessen a leánya mellett; forhanglit szerzett a szobákba, puczolta a butorokat, septe az udvart, hogy csinos legyen minden a leánya körül. Flórika ezt látta és eltűrte, sőt beleelegyedett a „bácsi” mulatságaiba.

Igy szoktak össze a leánykával.

Ez olyan jól esett Faulnak, hogy nem hevert fél napokon át, sőt nem is pipált, nehogy bűdösnek találja őt, sőt meséket, szertelen históriákat mondott a leánykának, hogy mulasson.

– De nem vagyok én már olyan gyermek, hogy nekem meséket mondj bácsi; ha éppen akarsz, rajzolj nekem egy gólyát, aki hozza a gyermekeket, s lássam mit tudsz róla.

– Egy gólyát? Hogy jutott ez eszedbe? Kérdezte csodálkozva, de megtanult gólyát rajzolni, hogy játszhék vele. Szenet vett, kivitte a leánykát s előtte pingálta a színnek, az istálló oldalait tele a gólyákkal. A leányka ezeket szerette s kaczagott rajtok.

– Aztán ez hogy megy, – kérdezte kíváncsian, kissé csodálkozva a leányka. A gyermeket hogy hozza?

– Ez gólya; ez a nagy lába, ezzel lép a tóba; ezzel a hosszú csőrével megfogja a hóna alatt krikk... és biczeg. A csecsemő sir vau... au... S a gólya így lép: e-egy, ke-et-tő.

A leány tapsolt, amint hallgatta s kaczagott. Így mulattak, s a gólyák mind szaporodtak a szín oldalokon. Mily otromba barmok voltak. Valami vén karinthiai nótát is dudolt e mulatsághoz. Valaha hahj! az anyja dudolgatta neki odahaza a hegyek között:

„Drai schneeweise Täubel
Fluige üba main Do.”

Ő „azóta” elfeledte e nótákat, de most ismét az emlékezetébe nyilaltak. És felébredtek a fejében ismét az odahaza való játékok: a tuskó vontatás Karinthiában, a kuglizások, a czim-balmos öreg német paraszt: „ping pang...” s a fuvola nyögdelj mellett. Ismét így lett gyermek a vén órás.

Az esztendők pedig futottak így Flórika felett.

Igy odaszokott az udvarhoz: megtanulta, hogy mire való a szalag a széles válon, a csipkekezttyü az erős kezen, a slájer, a bársonyos bőr a fényeskedő szemek felett. Mily csinos, kíváncsú leány lett! félig bimbó, melynek szirmai pattannak a nap fénye elé.

De oly kedves lett, hogy a bácsi dolgai iránt mind jobban érdeklődött. Ő az órás mester-ségbe beleszeretett, a boltba járt, ott ült s babrált a fogókkal, a kerekekkel naphosszant. Kikidugta szép fejét a bolt ajtón, mosolygott az elmenőkre, aztán viszont a szelid szász legény-hez fordult s kérdezősködött: „mire jó e kis kerék Franczi, mit akaszt e nagy kerék? melyik viszi a mánust?” Elvette a bácsi üvegét s szeméhez tartotta, a bácsi szeretettel hajolt feléje. Ha Franczi alázatosan felelt a kérdésre, akkor durván szólt hozzá.

– Ne tanítson engem, szívem. Hiszen maga sem tud semmit, kedves, hiszen maga kölyök... Ez tud az órához, ez a bácsi, ez aztán az órás! S mig a Faul kopasz fejét hizelkedve simogatta, mosolyogva nézett a gyenge legényre.

Az öreg Faul így szól este benn a szobában: „Szebben beszélj, leányom, Franczival. Ő segéd, jó mester. Itthagj, ha nem becsülöd. Nem állhatod őt? Jó fiu pedig. Bánt téged?”

– Engem bántson? Az kellene csak! De én nem szeretek senkit, csak téged.

Egy este meglepődéssel látta az öreg órás (ki minden háborúságtól félt), hogy csendesen beszélgetett Franczival a leányka, s így gondolkozott... „megszokott engem a leányka egy szóra, lásd mily engedékeny lett Franczival. Így is kell. Itthon én vagyok tán az ur, vagy mi! ha én rendelek neki valamit! Há.”

Rá is szokhatott Faulra persze, mert az anyját ugyan csoda volt ha láthattad. Esztendőnként egyszer ha odavetődött. Akkor is kellenkedett: „Ügyeljen a leányra, tensur, mondta... Én jól ismerem a czédát. Mikor legalázatosabb, akkor féljen tőle. Ismerem a fajtáját. Alattomos s roszt a vére. Hej, ha engem is intett volna valaki, mikor leányka voltam! Szökös fajta voltam, zsandárral vittek engem is vissza.

Ezt is így hozatja vissza a ténsur, ha nem ügyel reá. Az én vérem is olyan volt. Ha ügyeltek volna reám, most bezzeg nekem is volna házhelyem, dolgos uram, sok gyermekem. Így élek most látja, ténsur, mint az ujjam, bezzeg egyedül. Mikor nagy lettem, már nem kellett senkinek. Ügyeljen reá.”

Szegény Flórika! Lám senki se szereti! A leánya félt tőle, rosszakat beszélt róla... kicsi korában sokszor verhetette...

Igy volt.

Egy reggel azonban üresen találta a Flórika szobáját Faul. „Az udvaron járhat, gondolta megelégedéssel, jó gazdasszony a leányom...” De a bolt ajtaját se nyitották ki. A pontos Franczi is elaludta a reggelt, nézd csak.

De csak nem jöttek elé. Várt és morgott. Még se jöttek. Aztán nyughatatlan lett. Aztán háborgott és kiabált. Aztán futott, mint a bolond. De sehol se voltak. „Ügyeljen reá” csengett vissza a fejébe az intés s megjárta a réteket, az erdőket: udvarról utcára járt s nem merte megkérdezni: „nem látták-e a leányomat?” Nagy cseppeket izzadt s álom nélküli éjjelt töltött el. Reggel mégis a policziára. „A legényem szökött meg kapitány ur”, nyögte. „Lopott valamit?” kérdezte a kapitány. „Ne-e-em”, dadogta zavartan. Hát bezárassam a leányomat? fordult meg e kérdés a fejében. – „Örvendhet rajta Faul: ha nem lopta meg. És semmit se vitt?”

Hogy bánthassa a leányát? Hogy mondhatná meg, hogy a leánynyal szökött meg, s lop-tak? A küzdelemben úgy meggyult az arcza, hogy a kapitány részvétellel kérdezte meg: „Beteg tán Faul?”

„Mi, mi bajom lehetne?” Akadozta és nehezeket nyelt. Ez az egész dolog bolond eset. Összezavarodott egészen. Nem is mert többet kérdezősködni.

Haza ment, bezárta a boltot s az udvaron ódöngött egyedül; várt valami fordulást.

Eltelt egy hét is. Ekkor vásáros asszonyok hoztak hirt felőlük. „A szomszéd városban látták a kisasszonyt” mondták.

Faul meg se köszönte, hogy annál hamarabb indulhasson utánuk.

Felkereste s ott mindjárt az utcán találta meg Flórikát. Egészen bátran ment a leány vele szemben. Nagyon szép volt s derülten sietett Faul felé.

– Szép hogy felkeresett – mondta fesztelenül – mi már itt vagyunk.

– De te gyerek, mit csinálsz itt?

– Mit csinálok? Itt nincs órás. Azt csinálunk. Mi? Csak nem akarta, hogy vén leány legyek?

Aztán bizalmaskodva fordult hozzá (s akkor igen csuf lett) és félrefordulva, hamiskásan ránézett s halkabban mondta:

– A maga gólyája, bácsi! az mese. Az nem úgy van, amint maga mondta. Maga azt nem tudja. Maga menjen haza s aztán maga nem is parancsol nekünk. A gólya? – kaczagott fel csufondárosan. Oly utálatos lett az arcza, hogy az öreg ijedten nézett reá.

– Abból pedig nem csinál maga semmit, reményilem, hogy egyetmást elhoztunk ide. Hát miből éljünk? Ugye na? Menjen haza, öreg. Franczi is jól van. Jó na. Én azért nem felejttem el magát.

S másnap odahaza a vén órás busan bandukolt ki az udvara végébe (látom a korláton túl a szomszédban) egy vizes rongygyal a kezében. A délczeg gólyákat törölgette le a szín oldaláról vele. Minden részét gondosan letörölgeti, a hegyes orrokat, a hosszú lábakat.

– Már mire való neki a gólya! ismétli s busan legyint a kezével.

Aztán a vén órás leül a szín küszöbére, nagy fejét tenyerébe fekteti és keservesen sirt. Csuklása ide is hallszik, s kövér petyhütt teste meg-megrándul. A sötétig ott gubbaszkodott, lógatja fejét s törölgeti szemeit.

A szívem esik meg rajta.

A czudar ut

Nyáron a mezőségen utaztam.

A kopasz, otromba hegyeken amint másztunk, szálltunk egy délután, a derült égboltra valahonnan egy maroknyi felhő kerekedett. Az ott gomolygott kevés ideig s aztán a dulakodó felhőkből lefröcscsent némi víz a tikkadt földre. Az áldott mezőségi szűzföld, amelyet nem mocskolt be soha kövel a tekintetes vármegye, nagyon érzékenyedett s hirtelen ellágyult. A rögök szétmálltak s az ut siralmasan ragadós lett. A lovak rezoniroztak, s öreg este lett, mire a legközelebbi faluig értünk. Ott kiimádkoztunk a kisbirótól egy vaczkot s hallgattuk egész éjjel, mint locsog az eső a vak éjben. Csak reggelre tisztult ki. Egy nagy pocsika volt az egész völgy. Délelőtt nem is gondolhattunk az elutazásra. Ritkán éreztem magamat kellemetlenebbül. Olyan szagunk volt, mint a juhász-kutyáé zápor után. Mert a kisbiró egész familiájával, a libákkal, egy halom lombos bundával s teméntelen csipősszagu sajttal együtt aludtunk az éjjel. A lyuk igen megviselt.

Reggel kiültünk a sárlóczára a ház elé. Nyolcz óra felé a csendet harangszó verte fel, mely átsírt a vizes, ragyogó, vadvirágos oldalak felett. A tarhegyek füstöltek. Rozsok tövén kakuk ült, s a föld nedves, penészes leheletével elegyedett össze a menták, a vadzsályák illatával. A harangszóra a dombra indultam a templom felé. Aranyösszálak fonták át az ösvény sarát. Derült volt minden.

Az ösvényen egy majdnem ismerős alak haladt el mellettem. Durva ruhát viselt, s nagy sárkolonczt hurczolt a csizmáján. Csak úgy homályosan emlékeztem az orcájára, mint a hogy az éjjel álomban látott arczra emlékezünk reggel. Egy elhanyagolt, szőrös, lesütött képű ember. Kullogott se jobbra, se balra nem tekintve, leverten. Nem tudom miben, de igen hasonlított egy kedves tanuló-pajtásomhoz, a mi becézettett kedvencünkhöz, de akit teljesen elvesztettem a szemem előtt.

Visszafordultam. Reám nézett. Csakugyan ő volt, ez a félparaszt, keszeg, elhanyagolt ember. Zajosan köszöntöttem. Tartózkodva fogadta.

– Mit keressz itt?

– Ide való vagyok.

Mint igen csinos jogász gyereket ismertem. Eszes, vakmerő, szép fiu volt. Szerette a kalandokat, az izgalmat; és szórta a szellemét, a pénzét. Egyszer megismerkedett egy akkor ünnepelt színésznővel, aki nem volt sem igen fiatal, sem különösen szép, de csupa láng tetőtől talpig; csupa különczség, csupa vér, csupa fog...

Néha olyan közönséges volt, mint egy markotányos s mindjárt olyan pompás és elbűvölő, mint egy mesebeli boszorkány. Szörnyen tudott harapni és falánk volt, mint a fajtalan veréb.

Abba belebolondult.

Emlékezem micsoda örült botrányokat követtek el együtt. Kellemetlen rá gondolnom. Az egész város róluk beszélt. Előttük nyalakodtak, marakodtak, nem félve semmi botránytól, nem félve a jövőtől.

Egyszer aztán az én pajtásom letűnt a színről. Összement. Megkoldusodott testben, lélekben, vagyonban. Sok mindent „mondtak” akkor róla. Hogy: tönkre tette az apját. Hogy

azért futott el a városról, hogy megutálta a világot s elzárkózott az emberek elől. Sőt regényeket beszéltek. Mátkája volt – beszéltek – de Dee Ferencz (így hívták) a maga ocsmány-ságának tudatában visszaküldte a jegygyűrűt a szende szüznek. Persze érzékeny história, sok köny, sóhajtás, s több efféle.

Bizonyos, hogy letűnt. A világ igen szépen ment a maga útján, a nagy fogsor beleharpott más friss mandulákba; Dee Ferenczet (ki valahová a világ végére huzódott) elfelejtette mindenki – s minket elfoglalt a magunk keresztje, úgy hogy nem törődtünk a más keresztjével.

Nos, annyi esztendő után ott a domboldalon csatakosan, megrokknva, elkomorodva... Bolond találkozás.

– Ott élsz? kérdeztem egy tágas, nagy, uri házra mutatva, a szomszéd oldalra.

Igenlőleg intett a fejével, de nem felelt.

A multnak némi emlékeit cibáltam elé, amint az szokás, mikor egyéb beszélni valója nincs az embernek. Azt hiszem, nem is hallgatott reám. A templomba igyekvő parasztok a hegyekről mindenfelől ott puszogtak a sárban mellettünk. A kis harang énekelt s a sivitó orgonát gyötörte a mester. Azt se kérdezte Ferencz, mit keresek a faluban, se magához nem hívott. Csinos falusi menyecskék hajtották meg kecsesen keszkenőkbé pólyált fejüket. Rájuk se nézett.

– Ejha, atyafi! itt van aztán a szép mezője a derék legénynek, mondtam.

Keserűen, szinte lenézve vetette reám bágyadt szemeit. Unalmas társ volt, de éppen olyan juhászcutya szagu volt mint én s egy délelőttöt meg kelle ölnöm. Belékapaszkodtam hát s elértük a templomajtót. A parasztok visszafordultak s tágra nyitott, fekete szájjüregüket, melyeken át harsogott a zsoltár, felénk tátották. De mily buzgósággal énekeltek. Teremtő...! Persze a parasztnak nincs ideje az egész héten mindennap foglalkozni a Jézussal, hát vásárnap a hat nap alatt gyűjtött irgalmat s áhitatot egyszerre ereszti ki magából.

Beléptünk. A zsoltár végződött s a pap fellépett a szószékre. Hát megálltunk egy perczre az ajtóban, hogy ne zavarjuk. Akkor a hátunk mögött zaj támadt.

Hátranéztem (a pájtásomat nem érdekelte, ami történt). Egy nyulánk leányka lépett át a küszöbön. Sovány kis arczu, szűk vállu, éretlen személyke. Félig gyerek, félig leányka. Minden hitvány rajta; a ruhája maga a koldusság, de a szemei fényes, mély, nedves fekete szemek, villogva ki a sűrű szemöldök alól.

A leányka, amint belépett, tétován megállott a lépcsőn.

Akkor szaporán egy talpas nagy paraszt elébe állott s megfogta a leányka széles, nagy kalapjának karimáját s abban igyekezett, hogy a leányka sovány orcájába pökjék.

– Ni, ni! – szoltam s közbe akartam lépni. Azonban meggondolva, hogy a faluban mindenki odapökhetik, a hova kedve van, az én engedelmem nélkül s nem ösmerve a helyi szokásokat, hát abbahagytam a dolgot.

A leányka makacskodott, felnyöszörgött; a paraszt ráeresztette tenyerét a vézna vállakra.

Mindez némi zajjal járt. A hátulsó padból még egy lompos ember kitalpalt, s azzal ketten fogtak hozzá ahhoz a művelethez, hogy egy gyereket kituszkoljanak az Isten-házából.

Egyiknek megfogtam a czundráját s így szoltam:

– He! – atyámfia! Mi a mennykő ütött kendhez, hogy azt a leánykát gyötri.

A paraszt bizalmasan ezt lehelte reám (ismét a juhászcutya szag): „*Igézős.*”

A mennykőt! No ez komoly dolog.

– Hát atyámfia, csak nem fél egy ilyen gyerek szemétől?

– Hogy én ne féljek? De nem fél uram attól – világosított fel – de nem fél az isten nyíla. Hiszen leszédül az ökör a tekintetétől. Hát én mit tegyek akkor?

Rövid lévén az ismeretségünk, nem tudtam felelni.

– Leszédül?

– Le az, uram! Pokolbeli a szeme, de hogy mi bajt okoz az a falunak! Itt nőtt fel egy darabig, de elment a faluból. Azóta ki is nőtt, s most tért vissza a falu veszedelmére. Hogy mit keres itt? Udvari cseléd volt az anyja.

Mondhatom igen szegényes volt. A pap azonban így szólott:

– A mai napra rendelt evangéliumot megírta szent Lukács.

A leánykát kituszkolták s a legtalpasabb atyafi a levegőbe pökött a leányka feje felett, mondván: „ne fogjon tekinteted te igéző, az igazokon.”

Ekkor az én pajtásom türelmetlenné tétetve a zaj által, megfordult, kedvetlen, kicsinylő, unalmas tekintettel. Ő persze utálja a zajt. Ő mindent utál, ő kiégett, csalódott ember.

Megfordult s megnézte a nagy munkában levő atyafiakat. Aztán visszalépett, a gyermekhez közeledett; tetőtől-talpig nézte a köpdösödő polgártársát s ennyit mondott röviden: „Barom.”

A leányka mellé állott; kezét (megjegyeztem, hogy a keze csak olyan finom fehér volt, mint régen) a vállára tette s így szólott:

– Te vagy az, szegény féreg? Hallottam, hogy félnek tőled. No nézz reám Rebi, az anyám keresztleánya... Add a kezedet. Ne félj tőlem. Akarsz nálam lakni? Van ott helyed ahol születted... a kulcsárházban...

És megfogta a gyermek kicsi, fekete kezét, indult be a templomba. A leányka alázatosan kezét akart csókolni, s úgy láttam, hogy nagy, nedves fekete szemeiből valami haszontalan nedv cseppent a pajtásom kézfejére.

– No... no... mondta mogorván.

Végigléptünk a padsorok között.

Dee Ferencz a pátronus székbe ült, mellé a leányka s én. A parasztok alázatosan lesütötték a szemeiket.

A pap szólott.

A pajtásom gyöngéden nézett végig a bus, elgyötört leányka orcácskájára, s a mélységes, lobogó szemeken rajtafejtette a tekintetét.

Makacsul hiszem, hogy a pajtásom szíve nincs kiégve.

Aztán délben elindultunk. Mocsok, gaz utak vannak arrafelé!

Éjjel a betegszobában

Azon alkonyatkor a levegőt sebes nyári zápor üdítette meg. A kis doktort kocsin hozták a beteghez.

– Itt a baj, doktorkám. A leányomnak a fájdalmai még a délután kezdtek jöni. Előbb minden jól ment. De rosza fordult az állapota. Mi tehetetlenek vagyunk, doktorkám. A sebes doktor futtába dobta oda a tornáczon:

– Ha baj van, itt vagyunk. A bizalom a legjobb mediczina, mint Voss helyesen mondja. Azért vagyunk, mondhatnám exisztálunk.

A szobán néma sötét feküdt. A zsaluk nyílásán pillant be az alkonyat.

A doktor tétován áll meg a küszöbön.

– Mehr Licht, mondhatom az isteni Göthével. Betegünk itt nyugszik? mondhatnám szenved?

Valaki felemelkedik a székről, egy testes persona. A doktor feléje botorkázik. A nagy fehérnép valamit belelehel a kis ember fülébe.

– Maga az, bába néni? Ahol a baj, ott a segedelem. A jó segítség fél siker. Maga a társam? Rendben, mondhatnám helyesen. A dolog nem megy? Világot gyújtson, mint az isteni költő mondja, hogy jobban lássunk s betegünket megvizsgálhassuk.

A sötétből így szól egy nyöszörgő hang:

– Ne gyújtson világot... ne... ne... nem akarom.

A bába néni leül. A doktor visszatér s kilép az ajtón.

Egy kis bosszúsággal kérdi.

– Bizalmatlanság személyem, mondhatnám állásom iránt?

– Menykött. A szemérem sorvasztja azt a szamarat. Szégyenli magától. Ilyen mind ez a liba. Ez azt hiszi doktorkám, hogy ő az első a világon, aki így járt. Hát hagyja a tömlöczbe, ha nem kell neki a világosság.

– S a helyzet? ha szabad kérdezniem.

– Micsoda helyzet? felel a türelmetlen szó. Hát azért hozattam én magát, hogy engemet kérdezzen?

– Ahol az ember nem lát, ott mit tudjon? Klopstock azt mondja...

– Hagyja az atyafiait, – *maga* mit mond, barátocskám? nincs baja a fiucskának?

– Micsoda fiucskának?

– No, a melyik jön. Tán kételkedik benne?

Kezét a kis emberke vállára pártfogóan nyugtatja s beerőszakolja az ebédlőbe. Nagy szoba ez. Minden uj és cifra benne. Vásári kancsókkal megrakva a polczok, a falusi varratosok buggyokba felakgatva a falra. Keserű pipa, bor, ételszag tölti be.

– Tán kételkedik benne?

– Tisztelt Dencz ur, a sors könyvének kulcsát hordozhatom-e magammal?

– Nem szeretem a cifraságokat, doktorkám, se szóban, se viseletben. Azt gondolja, hogy a fiu nem volna bizonyos?

– Mi a bizonyos? kérdi ábrándosan.

– Én megvizsgáltattam a leányomat. A doktor persze nagyképüsködik mind. Ő nem tudja. Azonban minden tapasztalt asszony azt mondja, hogy Emmynek fia lesz. Az alakulata mutatja. Azt mindenki tudja. És egyéb jelek is vannak. A doktor mit tud? Hát mondja meg nekem, mit tud a doktor?

A mélységes lenéző hangra méltatlankodva felel:

– Jelenlétem tán nem is szükséges a beteg kisasszony mellett?

– Nem szeretem, ha a szavamba vág valaki, doktorom. Nem is azért hívtam ide, hogy veszekedjünk, barátocskám. De diskurál az ember vagy mi? Aztán mért ne legyen fiu? Bolondság. Odabenn csend. Üljön le, doktorkám. Csak nem mérgez meg már senkit ilyen lucskos estén. Nézze, itt van még valami rágnivaló. Jó barátok vagyunk mi? No, ne féljen, ez nem disznóhus. Aztán a bor az tisztán pogány.

Az eső komolyan megeredt. Az eszterhéjről csorgott a víz. A sötét ráfeküdt az udvarra. A bozontos szakállu, veres arczu, csontos, kigyult szemü férfi felgyújtotta a lámpát. A betegszoba némának, sötétnek maradt.

– Fiunak kell lennie. Mert nehéz órákat érünk, barátocskám. Az ember máskor is megissza a bort, de most azonfelül is jól esik. A magyar embernek sok elfelejteni valója van. Öntse le, doktorkám.

– A feleségem – folytatta – ezt rossz néven venné, ha élne a szegény pára. „Reád bizom Emmyt – így szólt a halóágyán – ügyelj reá.” Hát ebben nem lehet panasza a másvilágon. A sifonereit megnézhetné. Annyi a csipke, a selyem benne, mint egy jó boltban. A leány azóta él a világban. Nem szeretek az öregre gondolni. Utálom a halált. De ezek az órák mégis igen nehezek. Az ember reá gondol ilyenkor a hitvány párára.

Töltött az arany színű borból s koccintott a kis doktorral.

– Én bizalmas természetű vagyok. Némely emberből harapófogóval kell kivenni a szót. Én nyílt férfi vagyok, aztán a doktor olyan, mint a gyóntató pap a családba. Nem? Én kocsit vettem Emmynek, én úgy ruháztam, mint egy királynét. Ha ő szép, hát méltó legyen hozzá a foglalata. A portékának így van kelete a világban.

– Hát mit szól a nézetemhez? Liberiás legényt ültettem a bakkra. „Reád bizom Emmyt.” Hát jó kezekre bízam. Rosszul tette, doktorkám, hogy nem látogatott meg minket akkor. Én nem vagyok gőgös, az igaz, másfajta embereket fogadtam. Mert az ember egyszer él...

A doktor nyöszörgő hangra emelkedett fel, mely a betegszobából hallszott. A víz suhogva csapkodta meg az ablakokat.

– Mintha hívának.

A magos, száraz ember lustán kelt fel. Kigyult szemmel (mintha alvásból ébredt volna meg) nézett be a sötét előszobába.

– Mozog valaki? Senki. Jó lesz, ha leül barátocskám. Majd szólitanak minket, ha szükség lesz reánk. A fiucska nem várthat már sokáig magára. Csak nem féltheti a leányomat? Nézte, micsoda termete van? Micsoda vállak, micsoda csipők? Jó a fajtája. Bobori vér. Látni kellett, hogy játszott az udvarlóival. „Ne is nézz arra a sok hétszilvafás kehes csikóra” hányszor mondtam. Az életben egy gyönyörűség van: a pénz, a pénz, a rang. A ki szebbre formálta a testedet s finomabbra a bőrdet, az fényesebb életet is jelölt ki neked. Hadd, uszék el minden. Előbb usztak el a kereszturi udvarház, a rétek, szántók, aztán a városi szállók. De

meg kell jönni a te idődnék. S most így vagyunk. Nem restellem. Nem én. Nem árulok én macskát a zsákba. Elment minden. De visszajön duplán a fiucskával.

– Maga azt hiszi, tisztelt zsidó, hogy én bolond vagyok ezzel a fiucskával? Vagy tán rézszegnek gondol? Az kellene magának. Ne-e-em. Ezzel a fiúval tartozik nekünk a sors, mert sokat reszkiroztunk. Mikor a vén báró odatévedt látogatóba a szomszédból (mert a vén báró tagja az én birtokommal határos) így szóltam Emmyhez: „ez már neked való. Kissé vén, fonnyadt, keshedt, üssön belé a csihán... de társ.

A nyöszörgés megujult a sötét szobában.

– Engem hív talán a nyöszörgés...

– A füle káprázik, tisztelt zsidó. Az sem afféle fajta odabenn, a ki nyöszörögjön.

Döcögő szekér dübörgő zaja viaskodott az eső suhogásával. A lámpa lomhán lobogott, az óra ütött lepeggve. A beszélő férfi türelmetlenül folytatta:

– Mikor már nyugtunk nem volt tőle s nap nap után ott hevert nálam, így szóltam hozzá: „Én Dencz Ábrahám vagyok. Csak városgazda vagyok, ezt mindenki tudja... de azt is tudja mindenki, hogy miféle vagyok. A nagyapám dulló volt, a familiám huszár familia. Velem nem lehet komédiázni s az én ágyécomból eredő leány nem játékra való. Kell feleségnek? Nem kell? De akkor már nem lehetett vele beszélni. A gypün át kivágatta az ő parkjába s végig mutogatta az utat a bikkesbe. A Maros foly át rajta. Emmy így szólott szinte sirva: „Ne hagyj itt magamra, apám, mert én félek...” Féljen az én leányom? Akkor kaptam a négyes czugot a két szürke ostorhegyessel, a melyikre rég vásott a fogam.

Dencz lekönyökölt az asztalra; kedvetlen gondolatok verődtek vissza az agyába s elhallgatott. Nézett maga elé. Az óra vontatottan vert s valahol tompán ugatott kinn az utcán a kutya. Valami távol fekvő fogadóban muzsikáltak s a nedves levegőn átsziváródott a cigányzene a csendes szobára. Felállott az asztal mellől Dencz s megkerülte a szobát. Előbb csendesen lépett, mert sértette a lépésének zaja. Aztán megemberelte magát s kongva, súlyosan méregette a szobákat. Aztán kiment. Mintha észre se vette volna hallgató kis társát. A betegszobába nyitott.

– Kivánod, hogy bejöjjenek?

A csendre kedvetlenül megfordult s visszatért. Töltött s csodálkozva így szólt:

– Hát maga még itt van, doktorkám? Van itt még dolga? Nézd, elfelejti az ember, de ezt a számár leányt, ezt a szemérem bántja. Ez nem hívja magát. Ez szégyenli magától, barátocskám. Ez hizeleghet magának, barátocskám.

A doktor fanyarul mosolygott s szerénykedve görbitett fejfel fordult a beszélő felé.

– A szerénység.

– Minél kevesebb szót, kedves zsidó... mert mindjárt valamelyik atyafiával hozakodik elő. Igen, a fiucska. Igen. Hol is hagytam? Hát ez a dolog az őszön lett bizonyossá. Akkor persze volt a nagy sirás, jajgatás s a nagy jelenet. Ugy látszott, hogy az esküvőt mindjárt meg is tarthatják, de akkor kezdtek a hercze-hurczát. Hogy a familiája. Itt Clarisz tant és Viktor gróf odatul. A báró akkor csaknem ott lakott nálam. Ott tárgyalt a fedelem alatt az egész banda. Banda... én mondom, a banda. Akkor butorozta be a szalont, a leányom szobáját s ezt az ebédelt, ezt a gaz, ocsmány butort... üssön bele a mennykő.

És hirtelen feltámadó éktelen dühvel csapott az asztalra csontos öklével. Az üvegek, a metszett poharak megtántorodtak az ütésre s csörömpölve gurult le egy pár.

– Hanem itt van az írás. Ha Emmynek fia születik, törvényesíti s elveszi a leányomat. Ha leánya születik, övé a berendezés s a kereszturi dülő. Ez nem szóbeszéd. Ez alá van írva törvényesen, megtámadhatatlanul. Ez egy becsületes írás, ebbe nem akad belé a pokol se.

Pedig fiu lesz, fiu ha mondom. Mérget lehet venni reá. Bort reá, tisztelt zsidó... bort. A magyarnak sok felejteni valója vagyon.

A nehéz csendességbe a doktor kábult fejfel emelkedik fel s bátortalanul tekint szét:

– Mintha a nevemet hallanám.

Nem. A betegszoba ajtaja csendesen nyílik meg. A bábaasszony támolyog ki álmos arccal a fekete szobából, hunyorgatva a világosságra. A doktor mohón kérdezi.

– Kiküldött – feleli – nem engedi, hogy világot gyujtsak. Pedig szenved. Az ágy megreccsen, amint szenvedését eltitkolja. Az én fülemet nem lehet megcsalni. Milyen erős ez a szépséges leány! Soha se láttam szebb arcot, mikor kigyult képpel az alkonyatkor a szemembe nézett: „Végem van, néni, végem.” Ne féljen drágám, kedves kisasszony... Az ajaka rebegett, de visszafojtotta a sirást. A fogai megcsikorogtak amint összeszorította az ajakát.

Dencz belevágta magát a magos hátú divány bársonyába. A homlokát kiverte a verejték. Sokat ivott a beszéd alatt.

A kis doktor hidegen fordult el a bábaasszonytól. A tekintélye akadályozta meg, hogy a közönséges asszonyra figyeljen. A bába nénit pedig beszélő kedvre hangolta a hosszas hallgatás.

Előbb a fogairól kezdett történetbe. Van neki kivált egy utolsó zápjá. Az, mikor jött, sok bajjal jött. Aztán a baloldalán egy nagy lyuk támadt. Aztán jött egy gyilkos doktor. Az előbb furta, furta, aztán tömte, tömte, a szeme szikrákat vetett a fájdalomba.

Aztán egy másik foga került szóba.

Akkor elfojtott kiáltás nyílt ki a betegszobából.

Mind felugrottak. A bábaasszony benyitott. Benn mély csendesség feküdt a sötétbe.

A bábaasszony csendesen huzta be az ajtót. Az eső még szakadt kinn az éjbe. Szél kerekedett, zúgatva a fák lucskos lombjait. Valami kényelmetlen érzés fogta el mindegyiket, mely hasonlít a félelemhez. Ennek a némaságnak valami sejtelmes hangja volt, hasonló egy nagy száj bus sóhajtásához. Átallta volna valamelyik egy szóval megbántani ezt a csendességet. A lámpa lobogott, az óra lustán verte a késő időt.

Erre lábujjhegyen lopózott be a bábaasszony.

Némi zörgés hallszott ki.

Dencz az ajtóhoz lépett s szerényen megkopogtatta.

Hangos szóval szólt ki az ajtón a bábaasszony.

– Csend... A dolog megtörtént.

– Megtörtént?

– Megtörtént.

– Fiu?

– Fiu... Halva...

Éjjel a malomban

A Poklos mentén az egész nagy völgy csupa füzfa. Igazi költői fa ez. Sovány és haszontalan. Se árnyéka, se tüze. A völgyben megteremne egyéb is, de hát már ott örökké füzfa nőtt. Szép, görbe, lyukas, nagy, öreg füzfák; azt nem bántják.

A Pokloson egy derék malom zakatol. A füzfás berek körülfogja.

Elalkonyodtunk s arra fordítottuk a szekerünket. Szép, nagy, faragott ajtóju, négykövű vén malom volt ez. Tavaszodott. Már az üres kutyatej szára kivetette sárga virágát s a füzfák veres bogjaikat kiveték a barkák mellett. A malom feketének és igen avatagnak látszott ebben az ifjódó környezetben.

Izmos, tagbaszakadt, kampósorru ember állt ki a tornácra s hogy közeledtünk, a kutyákat mocskolta. Ez a molnár volt.

– Reggelig szállást keresünk.

– Isten hozta.

Nem volt igen szives, de barátságatlan sem, csak tartózkodó, mint a székely ember szokott lenni az idegenekkel szemben. Nem kérdezte, kik vagyunk? hová igyekezünk? Bekísért a házba, aztán kiment, hogy a lovakat elhelyezze.

Kinn zugott a víz, nagy lármát ütve. Egy otromba, idomtalan testű, szőrös férfiú cammogott be s a tátott száju kemencében tüzet gyújtott.

A szobában egy fűszerszámozott osztováta állott, és a falon meg a gerendákon mindenféle ácsszámozatok: bárdok, fejszék, furók, gyaluk, üvegek s a kemence tetején megszáritott burjánok. A piros láng a fejszék acélán játszott s a fűrészek hegyes fogain. Sajátságos nehéz szag volt. A vízzel teli levegő némi penészszel s a száraz burjánok nehéz illatával elegyedett.

A tüzrakótól némit kérdezősködtünk. Inkább csak morgott, sem hogy feleljen. Sohasem láttam otrombább ábrázatot. Apró szeme volt s csak az orra puffadt ki a sok szőrből, mely husos orcáját egészen belepte. Leült a kemence padkájára s végigvonogatta lomhán, gyanakodóan rajtunk a tekintetét.

– Odább, rücskös, szólt reá a molnárné, a mint belépett. Galambfalviak jöttek zsákokkal.

Szemrevaló menyecske ez az asszony. Erős, ropogós fehérnép. Nem volt fiatal már s az arcbőre olyan, mintha cserlével mosdatták volna meg. De némi keresettséggel volt öltözve. Kockás lájbi ölelte szorosan a mellét s fodros inge fehérje valósággal villogott ki a szélén. Erős, vastag nyakán piros kláris viritott.

A szőrös, nehéz ember kedvetlenül mozdult meg.

Az asszony felcsattant.

– No mi az istennyila lesz?

Ugy beszélt hozzá, mint egy dög kutyához. Aztán nyájasan nézett rögtön reánk s mentegőzött az osztovátáért.

Az alkony hamar leereszkedett. Igen jól esett hallgatnunk. A parányi lámpát felgyújtotta az asszony. Árnyékok huzódtak el az ablak előtt, libegve benn a falon. Nem volt hideg, mégis fáztunk. A víz szüntelen zuhogása izgatott.

A molnár is benézett szó nélkül.

– A hólé dörömböl a gát vesszőkötésén a dobogón, felelte a kérdésre.

Őrlők jöttek a malomba, lóhátas legények. A lajon a fényes víz lecsuszott és beloccsant a végén. Az elborult tájék végén a hegy lábánál egy kis falu szigorgott. Körülötte erdők fektéltek. A molnár megmondta a falu nevét.

– Ki benne az uraság? – kérdeztük, hogy kérdezzünk valamit.

– Az Isten.

Egyáltalán nem látszott beszédes embernek. A válasz inkább durva volt. Nem folytattuk a kérdezősködést. A molnár kiment s röviden intett a feleségének. Az ablakon láttuk egy darabig őket, aztán elnyelte őket a sötétség.

A zaj bántott és kimentünk az udvarra. Enyhe este volt. A völgyet sűrű vén erdő szegélyezte. A malom ajtajában elég eleven élet volt. Nehány legényke döfölközött a fehérnépekkel. Lovak dobogtak az álláson s a kutyák ugatása a faluból odahallszott. Az uton heverő vásott malomköre ültünk, hogy nézzük az elhomályosodó képet. Az otromba tüzrakó hozzánk kullogott s mellénk ült.

– Mondott valamit maguknak Kalári? – kérdezte morogva. Alig értettük meg.

– Ki az a Kalári?

– A molnárné. – Milyen sötét, gyanakodó szemmel méregetett végig. Aztán rugdosta a sarkával a kavicsokat.

Egy borostás, ráncos arcú, hitvány, szegényes öreg ember ballagott el előttünk.

– Mi jóban jár? – kérdeztük.

Leemelte a tarisznyáját s egy halat vett ki belőle.

– Paduc, – mondta magyarázva.

– Halász?

– Ki nem halász? – kérdezte. – A halat az Isten adja. A buzát annak adja az Isten, a ki megdolgozik érte s a török buzát annak, a ki kapálja. Hanem a halat mindenkinek adja az Isten, a ki megfogja. Azért dugta a vízbe, hogy senkié se legyen.

A magyarázat egészen eredeti volt.

A molnár arra tévedt s komolyan odaszólt:

– Még megkeserülöd a pászkódásodat. Arra való a finánc.

A vén ember így habogott:

– A juh az a tied; a hal az mindenkié. Fogd meg, akkor a tiéd, mert a mit az Isten az embernek adott, azt kiadta a földre. A hal a vízben van; fogd meg.

Aztán lustán továbbmentek.

– Semmit sem kértett Kalári? – tudakolta ismét a szőrös legény.

Akkor egy hitvány öreg asszonyka jött át az ösvényen s a hátunk mögött, a Poklos martján egy szál gerendából álló palló végén megállott és a molnár után kiabált.

– Hé, Ferenc bá', Ferenc bá'!

– No.

– Nem mehetek át a pallón. Alig tudok szuszogni. Kalárit keresem. Nincsen kendnek lova? szekere? Kalárit kiáltom.

A víz zugásától alig hallatszott a beszéde. Kiabált.

– Mi kell? mi lel?

– Oda van, Minya bá', a Kalári – apja. Azért küldtek ide. A lelkemet mindjárt kiadom, úgy elszuszogósodtam a futás mián. Ha Kalári látni akarja Minya bát, hát mindjárt jöjjön, mert vége van az öregembernek. Már pap se kell annak. Kalárit kiáltom, ha még látni akarja az édes apját.

A molnár csendesen azt kérdezte:

– Honnan jön kend?

A szőrös legény fölemelkedett s nyughatatlanul morogta.

– Elkisérjem?

A molnár tán nem is hallotta a kérdést.

Az asszony aztán fölkészülődött. A mint beléptünk a szobába, a szögletben láttuk Kalárit, ki egy tenyérnyi tükör előtt igazgatta a kontyát és csokrot kötött a keszkenőjéből a nyakán. Nem volt megkeseredve, de szaporán magyarázta nekünk, hogy e rossz hír az apjáról szól. Erősen vén ember az apja és eljött az órája. Ferenc bá' is tudja. Már kétszer hívták hozzá. Ferenc bá' is tudja. Pedig a harmadik faluba kell mennie hozzája s az ut doroncsos, selymés. Ezt Ferenc bá' is tudja, de ilyenkor egész éjjel örölnék a malomban s csak így magára küldi el, mert ott nem hagyhatja az ember a garatot. Igen sebesen beszélt s igen izgatott volt. A míg beszélt, babrált a fersingével s önkéntelen mozdulattal csinosított magát, míg csak Ferenc bá' be nem lépett.

Akkor egymásra is alig néztek. A szekér az uton állott. A hirthozó öregasszony is átbicegett a pallón. Igen rossz képű, apró szemű, viseltes vén asszony volt. Nehezen mászott föl a felhércen s a kocsis mellé fölkuporodott. A menyecske frissen lépett föl s nem tudta kitaratani az urának erős nézését.

A molnár mogorván legyintett neki s aztán a malom felé lépkedett. A szekér elment. Az éjszaka is reá feküdt a tájakra. Egy falusi fehérnép jött be s megvetette az ágyakat. Egy fadivánra két párnát dobott s behozta a molnár kis leányát (egy szösze, nyolc-tíz éves apróság) s lefektette.

A csillagok kiültek a gyászos boltra s elcsendesedett minden. A lovak nyughatatlankodtak az álláson, rágva a szénát s a víz locsogott.

Elcsendesedtünk s lefeküdtünk.

Azonban nem birtam nyugodni. Bizsergett minden tagom. Mintha szorongatott volna valami. Mintha csak félnem kellett volna valamitől. A penészes levegő kellemetlenül terhelte a mellemet; a nagy fenyőfahasábok pattogtak a kemencén s valami fojtó füstszag szállongott a szobán. A molnár leánykája is fel-felnyiszörgött a divánon. A párnák is kissé dohos szaguak voltak s a kemence tetején a burjánok valósággal kábitottak. Szerettem volna felkelni, de még is annyit forogtam, míg valami fél álomba kábultam el. Az udvaron ha megmozdult valami, ha kutya csahintott, vagy ló nyertett fel, felpattant a szemem s az ablak felsötétjére függesztettem.

Valami homályos félszürkeség derengett az ablakban már akkor, a mikor a pitvarba lépett valaki.

Világosan hallottam, hogy egyszer csak kivágta az ajtót a jövevény (oda is ütődött valamihez) s tudom, hogy nyitva hagyta.

– Ki az? a molnár hangja volt.

– Én, hallja, Ferenc bá'. Ébredjen kend. Agyonvertem a Kalári szeretőjét.

A szőrös, otromba legény tagolatlan morgó hangja ez.

Felszöktem az ágyból. A félhomályban minden igen nagy volt. Alig tudtam tájékozni magamat. A merre megindultam, beléütődtem valamibe. Felráztam a társamat. A gyermek is felült párnáján. Kis fehér ingét jól megkülönböztethettem.

A hang dőlt ott kinn:

– Agyonvertem a Kalári szeretőjét. Nem beteg az apja. Hazugság. Nem is oda ment a szekérrel, csak ide a lábba. Nem is mentek be a faluba, hanem a szeretőjéhez. Agyonvertem.

A kisleány megfázott és visszabujt az ágyába. Nem birtam megtalálni a kilincset. A tűz már rég elhamvadt egészen.

– Utánuk szaladtam. Mert tudtam én, hogy hazudnak. A tagba, a sztina mellett, a veres köbirce alatt a pásztorházba mentek. Jól bezárták az ajtót, de betörtem. Egy ingben voltak... Agyonvertem. A szekeret visszaküldték. Nézze meg kend.

A hangja mélyen recsegett. Mintha egy megbőszült bival bőgne az éjszakába. Lihegése utálatos volt. Szinte hörgött.

– Ne féljen kend! Kalárit egy ujjal sem bántottam. Otthagytam. A szeretőjét csak egy bottal vertem agyon. Kalárit keresse meg. Valahol megkapja a berekben. Tán nem maradt a szeretője mellett? Fogja kend a botomat! ha fél egyedül. És keresse meg, hogy ne bolyongjon Kalári magára. Még kárt tehet magában.

Aztán minden elcsöndesedett.

Későre visszahúzódtam az ágyig. Egy pillanatra az jutott az eszembe: nem álmodtam-e?

Még a lélegzetemet is visszafojtottam. A hajnal kezdett derengeni. A keleti ég eleven pirosba kezdett játszani. Füstös köd omlott szét a fekete hegy hátára. Nagy későre a molnár belépett a szobába, szótlanul s csendesen.

Egy baltát akasztott le a falról és erősen megmarkolta. Ránk se nézett.

A gyerek felé lépett, aztán meggondolkozott s visszalépett.

A milyen nyugodtan jött be, olyan csendesen lépett ki s úgy tetszett nekem, még lustában tette be az ajtót.

Az ablakon át láttam, a mint az ösvényen átvágott a bereknek.

Hajnalban fogattunk be s elhajtottunk. A malom ajtójába zsákokat vittek be az őrlők.

A molnár nem volt odahaza.

Uton

(Az első állomás.) A forgalmi tiszt így kiáltott:

– Olaszi főmérnök urnak a podgyászát.

Csengettek. A szolga bedobta a bőrös ládákat. Az utas is beugrott. A kocsiját becsapták s a vonat elindult.

A főmérnök elrendezte a málháit. Egy nő ült a szögletben. Késő őszi hideg idő volt. A tájék beburkolódzott a ködbe. A főmérnök befurta magát a bársonyülésbe. Mikor a vonat a mezőre kiért, a hölgy visszafordult.

– Messze utazik, Olaszi ur?

A főmérnök meglepődve tekintett a kérdezőre. Feltűnő szép hölgy volt a kérdező. Teljes virágában való fehér arcú barna nő. Vontatva felelt a kérdésre.

– Sze-ben-ig.

– Nem ismer meg?

– Bocsánat.

Pedig látta valamikor e fényes fekete szemeket, e hullámos szénfekete hajat. Felkelt s a hölgytel szemben való ülésre húzódott.

– Ha nevét nem hallottam volna, mégis megismertem volna.

Mosolygott. Igen jól illett neki, egy kis gödör támadt a bal arcán. A tekintetében valami incselkedő kacérkodás volt. Utánozta a főmérnök feleletét.

– Sze-ben-ig? S mit csinál ott?

Annyi kedves impertinencia volt a kérdésben, hogy szelesen így felelt:

– Házasodni.

– Vidám dolog. Vagy komoly dolog? Igaz vajjon?

Ügyetlenség volt, hogy kimondta. De már csak megállott s elhallgatott. A gép élesen fűtyült valami hidon. A szép nő hangosabban mondta:

– Egy az utunk.

– Sze-ben-ig?

– Nem. Férjhez menni.

Mind a ketten mosolyogtak.

– Komoly?

– Isten tudja. S nem ismer meg? Elvesztette a naplóját?

A naplóját? Egy fekete göndörhaju, hamis kis fruska képe nézett ki a híres napló címtáblájának közepén, üveg alól. De hát az mikor volt? A tánciskolából bizony.

– A kis Juli?

Magas, telt, szépséges volt. Érett, mint a fényes napon jól elkészült alma; feszes, ép héján áttetsző az, hogy ropogós és izes. Ilyenbe haraphatott bele szegény Ádám hajdan, a kárhózása árán is.

– A kis Juli? – S kezet fogtak, hosszasan, mint szükséges lett volna mindenesetre.

– Házasodni, igazán?

– Nézze a gyűrűmet az ujjamon.

- Én is, igazán. Nézze a gyűrűmet az ujjamon. Gratuláljak?
- A kezük meg csak egymáséban pihent.
- Emlékezik a kis táncmesterre, Ivatekre?
- Kolon... Été... egy-kettő, egy-kettő. A vén Koronka cigány húzta a française-t. Em-lékszik Zsülre?
- A kis borzas kutyára, amelyik mérgesen ugatott magára, valahányszor magához értem.
- Sőt, megölelt.
- Sőt, megcsókoltam.
- Akkor benézett Zsófia tant az ajtón s így szólt: „Mit tesztek ti, gyerekek, a kutyának?”
- (S utánozott egy fogatlan női hangot.) „Mi semmit se neki.”
- Hát a sétatéren a gesztenyefák alatt.
- Mon Dieu. Ilyen helytelenség. Ölelgetőzni nyilvános helyen (ismét a vén hangot utá-nozva.) Nem féltek ti a policiától?
- Sőt akkor is igazán csókolóztunk. Ezt maga mindig elfelejti, Juli.
- A jegyszédő lépett be. Áhitatos tisztelettel szólt a főmérnökhöz.
- A szolgálati szakasz... ha parancsolja.
- Ez lesz a szolgálati. Ne alkalmatlankodjanak, mondta röviden.
- Ez a szolgálati? kérdezte a hölgy nevetve.
- Soha kedvesebb szolgálatot.

*

(*Virágosvölgy*) Apahidán egy percig állottak. Az alkonyat beleborult a ködbe. A gép za-katolva indult meg.

- És igazán lakodalomra megy, Juli?
- Miért ne igazán? Olyan öregnek talál, hogy már nem illik az özvegyi fátyolt letenni?
- A gyászfátyolt?
- Mit akar? Az *első* fátyolt rég vetettem le.

Ez a Virágosvölgy, ahol haladtak, se nem virágos, se nem völgy. Csupa kopár hegy. So-vány ákácok az utmentén s leborotvált legelők. Madár se lakja, ember se. A gép lihegve mászik az emelkedőkön Gyéres felé.

- A tánciskola után azt se tudja miféle iskolába mentem?

A főmérnök kinyitotta a szelelőt. Felkelt érte, nyilvánvalólag azért, hogy mikor elvégezi, ne a régi helyére üljön, hanem az asszony mellé. Észrevette a hamisságát s észrevétette. Bi-zalmasabban fordult feléje.

– A házaselet iskolájába. Hiszen maga még ismerte Donnert, a „vén katonát.” Maga hívta így őt. Mikor ő belépett a szobába, mi szétfutottunk. Ő megcirógatta a hajamat s maga dühös volt érette. Emlékezik? Maga milyen komikus volt, fészesen, egyenesen ülve, azokkal a ráncokkal a homlokán. Azután kiment s mi tapsoltunk s táncoltunk. Nos, hát, ő vett el. Megtiltom, hogy csodálkozzék.

Minthogy megfényegette a kezével, Olaszi megfogta a keztyüs ujjakat. Finom, keskeny kéz volt az.

– Odaadtak, tudja. Az apámnak régi bajtársa volt. Akkor ő penzióban volt, s nem talált jobb dolgot: elvett. Ez igen szép állomás volt, tudja. Kocsi, nagy lakás, libériás szolgálhad. Mit akar? Mindjárt hosszú ruhát adtak reám. Olyan nagy árért eladná a kis leány a lelkét is.

És ezt nem is kívánta. Átvezényeltek az ő szép erkélyes, nagy házába; tudja melyik az. Tele volt virágokkal. Az utcára öt ablakom volt a piactérre. Igen. Olaszi. Mit akar maga a kezemmel, hogy a kezében tartja? Szereti a kecskebőr tapintását? Ha nagyon szereti, mondja. Fogja.

S kigombolta a keztyűjét. Milyen gömbölyű, fehér a csuklója. És finom, hosszú ujjai! A körmei rózsaszínűek, úgy fölfelé görbültek, mint a kardvirág szirmai. A főmérnök ölébe dobta a keztyűt.

– Donner festeni tanított. Rendes órákat tartottunk, ezenfelül pedig galvano-plasztikai apparátusokkal töltöttük az időt. Nem tud maga a galvano-plasztikához? Igen szép mesteriség. A festésben kevésre mentem, hanem az ének inkább ízlett. Mert a mesterem egyuttal poéta is volt. Őt maga már nem ismerte. Bár én se ismertem volna! De csinos aforizmákat tudott csinálni. Én is csináltam nem egyet s rendszerint jambusokban. Nem kíváncsi rá? Hanem ügyeljen a füttyre, Olaszi. Azt hiszem, alagut jön, a szelelő nyitva van. Megtelik füsttel a kocsi. Nem?

A mérnök felemelkedett, bezárta a szelelőt, láthatólag abból a célból, hogy amint leül, ismét megfogja a mezitelen kezét. A hölgy mélyen megnézte és érzékenyebben mondta:

– Az órák azonban félbeszakadtak, mert Donner meghalt.

Csakugyan az alagut. Kissé közeledett Olaszhoz a félelmes vak sötétben s elhallgatott. A kerekék nagyon kattogtak. A vállá gyöngén érintette. Olaszi megszorította a hölgy kezét és felcsusztatta az ujjait a meleg kézcsuklóig. Az alagut igen rövid. Az asszony visszavonta a kezét s behelyezte magát a szögletbe. Az alagut torkán haragosan gomolygott a füst. Az alkonyat mind nehezebben borult a vigasztalan képre.

– Félbeszakadtak az órák, Juli?

– Az órák? Tulajdonképpen nem tudom helyes-e, hogy maga engem csak egyszerűen Julinak nevez, minthogy az első uramnak a nevét már tudja. Hanem, igaz, a második! persze. Az első rég volt, Olaszi. Azt mindenki elfelejti, majd megmondom a másodikat is. Nem akarna inkább beszélni, Olaszi, a maga jegyeséről? Szép-e? fiatal? öreg-e?

– Kedves, hogy hallgatom a hangját. Engedje, hogy élvezzem, Juli. Ugyanazon szürkeszínű alt s a csengése visszavisz az én édes gyermekkoromba.

– Mit tett aztán?

– Tanultam, sokat nélkülöztem és dolgoztam. Ennyi; s ez nem érdekes. Soha sem hallottam magáról; pedig hányszor gondoltam magára, a maga szép kis személyére, ragyogó szemére...

– Mondana ilyen szépeket, ha hallaná a jegyese? Hozzá megy?

– Sze-ben-be, Juli, mondta vontatva.

– Lelkesen kell annak a városnak a nevét mondani, Olaszi. Diadalmasan, kiáltva. Maga ugy ejti ki, mintha félne tőle.

– És a második?

A főmérnök ismét szembe ült. Az asszony babrált az ablak felhuzójával s kinézett a borulatba. Nevetve fordult meg.

– Miért nem igazgatja a szelelőt? Más ürügyet keres már arra, hogy kezemet érintse. Jobban hall ugy, mint a süket, ha érint. Fogja, itt az ujjam, de csak az ujjam hegyét. Tehát a második? *Akkor*, tudja, gyászruhákat vettem. Azt hiszem, illet nekem mindig a fekete szín. Az órák? Félbeszakadtak. Egy félesztendeig kellett busulni, tudja? Zsófi tant segített benne. Egy kicsit utaztunk is, de akkor szegény tant igen odavolt. Nagyon szeretett engem. Jól emlékezik rá?

Bizalmasan odaadta a kezét egészen. Kissé összehajoltak s így beszélt tovább:

– Mikor az órákat megkezdtük, még ő ott őrzött engem. Az énekleckék kedvesek voltak. Fiatal voltam még, és mint vágytam a mulatságra! Frantz Robertet tanultuk, a vágyak, az álmok költőjét. És verseket is csináltunk. A levegő tele volt jambusokkal, az este dallal. Szilka nagy gallérokat viselt s szőke fürtjeit a homlokába viselte. „Weis tu noch? Weis tu noch?” énekeltük. És én igazán nem tudtam semmit, Szilka egyedül tudta, mit akart. A holdvilágot néztük együtt, és virágokat gyűjtöttünk a mezőn; nefelejtseket és százszorszépek szirmait tépdestük. Fürtököt adtunk egymásnak és esküt tettünk egymásnak a szalonnasarkok mellett. A galvanoplasztikai instrumenteket persze akkor kidobtuk. Mit akar? Még gyerek voltam akkor is.

A második alagut jött. Az asszony visszahúzódott a szögletbe, hogy távol tartsa magát Olaszitól. Azonban kissé izgatottabban beszélt:

– De gazdag asszony voltam. Az esküvőt titokban tartottuk meg, bárha semmi okunk sem volt rá. Akkor már senkim se volt a világon. De úgy regényesebb volt, tudja. Átadtam magamat az aforizmak szárnyán. Nászutra mentünk, hogy ne vegyen részt senki a boldogságunkból.

Az alagutból kiértek.

– Örvendek, hogy nem lát, Olaszi. Hiszi-e hogy pirulok most is, amint beszélek? Micsoda társaságba kerültem! Festett asszonyok között ittuk a pezsgőt és hetyke bajuszu tenoristák között. Szilka felvette ismét a karnagy botot, mert „az isteni szikrával a szívében, nem temethette el magát a házaselet puhalkodásában.” Előadások után eljöttek a barátai s a kóristánék. Néha veszekedtek, ha leírták magukat. A tenorista nekem udvarolt „mia cara”-nak nevezett s „ma belle”-nek. Mint lesülyedtünk. Ne érintse, Olaszi, a kezemet. Olyan közönségesnek érzem magamat, amint beszélek. Így éltünk két esztendeig. Állomást is változtattunk. Frantz Róbert helyett Rosenzweigot énekeltük: „Juhe, juhe.” Akarja, hogy tovább beszéljek?

Elhallgatott. Az eső kezdett szemelgetni kinn. Tűzszikrák szálltak a sötétbe, az eső hosszú vonalai végigfolytak az üvegen. Érzékenyebben nézett Olaszira, azután átadta önként az egész kezét s megszorította; így beszélt:

– Egy este a színházban voltam. Szilka nem jött el velem. Azt mondta, hogy beteg. Untam a színházat s hamarabb hazamentem. Nem várt s benyitottam. Az arcátlan! Még az ajtót se zárta be. Egy ragyás, pisze kis kóristáné volt az ölében. Ennyi... Otthagytam. A Zsófi tant hugához menekedtem. És elváltam.

Ah! a kis Juli. A fürtösféjű tánciskolai leányka, a bájos, hamis, a kacagó gyermek. Horogra kötött zsebkendőt dob székről-székre: „Haragszom rád, haragszom rád.”

Meleg tekintettel nézett rá s gyengéden megcsókolta ujjainak rózsás hegyét, részvétellel. A gép élesen felsivitott. Mintha csak meglökte volna e hang az elmerült asszonyt. Előrehajolt ez ellágyulásban s majdhogy az Olaszi karjába hullott. Azonban visszaült és megrázta a fejét.

Akkor a vonat megállott. Gyéresen voltak.

(*A szárnyvonaltig.*) A sötét ráfeküdt a tájékra. A lámpákat felgyújtották a fejük felett futkosó emberek. Az eső keservesen hullott. A kocsí megvilágosodott. Kedvetlenül hunyorgattak a lámpára.

- Tán letakarom a lámpa ernyőjének az egyik felét?
- Kellemesebb így magának?
- Hogy láthassam magát a világosságban.
- Hogy maga a csendes árnyékban mulasson rajtam.
- Engedje, hogy lebocsássam mind a két felét.
- Tanácsos-e magával a félhomályban?
- Éji sötétben is látnám.
- Pszt, a jegyes! Elhallszik az ilyen vallomás Sze-ben-ig.
- Nem mutatta meg a jegygyűrűjét, Juli.
- Mulatós kedve van. Pedig megvesszük igazán.
- Adós a folytatással.

– A folytatás? Nézze, ez egyszerű s azért érdemes elmondani, mert rövid. Hanem Kocsárd tizenöt perc múlva jön. Nem? Addig készen leszek vele. Ott maga tovább megy, ugye, Sze-ben-ig? Nyughatatlanul vágyakozik oda? Ölelő karok várják s ártatlan puszik. Én a szárnyvonattal megyek. Hittem volna-e, hogy látni fogom magát az életben? De a világ kicsi. Azt hiszem, még látni fogom valahol.

Kedvetlenül legyintett.

– A folytatás ennyi: a Zsófi tant hugához menekedtem. A huga is öreg, de milyen édes öregasszony! A fia az apám ezredében szolgált. Hiszen maga ismeri Fricit. Nem emlékezik a hosszú lenhajára, a nyeles szemüvegére? Megigérte nekem, hogy cvikkert fog ezután viselni. Jól áll a férfiagnak. Most is olyan áldott jó ember Frici. Tegye ide: megáll; tegye oda: megáll. Mert ő gazda a tantnál. Nagyon szerény házuk van az oláhok között, de igen csendes és kedves, s a kert mélyén, a Maroson kitűnő halászhely van, s filagória a veteményes tábla végén. Galambduc is van az udvaron, gerlicék kalitkában s tisztavérű, kokinkina sárga tyukokat termelnek. No, látni kell azt a kakast... hogy az ember köszön neki, ha találkozik vele. Nagyon jó fiu Frici... vagy ezt mondtam már – magának. És hogy imád engem, ezt is mondtam? Teheneket is tartanak tarka sieminthali fajból. És azok a bocik aranyosak, valósággal aranyosak. A kertben van egy régi liceumbokor egy régi templom romjain. Ott valósággal templom volt. A liceum-bokorban van egy pár fülemüle. Párját kell keresni.

– De a harmadik, Juli?

– Hát nem mondtam? Nagy vadász s mégis megigérte nekem, hogy nem visel többé zöldhajtókás kabátot és csizmát. Én mindig szerettem a sok gombos kamáslikat. Az igaz, hogy Körnert kedveli. De felhagy vele a kedvemért. De miért kacag maga, Olaszi? Megtiltom, hogy nevéssen.

Olaszi előrehajolt egészen s erősen az asszony szemébe nézett, úgy, hogy a félhomály dacára a szeme fényessége megperzselte. Egészen felpirult a tekintetre s elfordította az arcát. Aztán szó nélkül megfogta mind a két kezét, magához vonta és átölelte a derekát.

A peronon élesen szólt a csengetyű. A gép élesen felfűtött.

– Szárnyvonalra leszállani, hangzott künn. A kalauz kinyitotta a kocsí ajtaját s illedelmesen szólt be.

– Szárnyvonalon leszállni. Öt perc.

Az asszony hátra se nézve, leszállt. Nem is köszönt.

A főmérnök így szólt a kalauzhoz:

– Nem megy még egy vonat Szebenbe, hogy reggelre érkezzen oda?

– Van még egy vonat, a 12 óra 15 perces.

Olaszi csendesen kérdezte az asszonytól:

– Megengedi, hogy elkísérjem még egy darabig? Elkísérném s a legközelebbi vonattal visszatérek. Jó?

Megfordult s nem felelt. Csak igent bólintott.

A főmérnök sietve leszökött és átmentek a másik vágányig.

Kocsit nyitottak ki. Amint felsegítette az asszonyt, reszketett a keze. A finom meleg ujjak is remegtek.

Egymásra se néztek. A főmérnök maga kapcsolta az ajtót.

A kalauzhoz szólott. Aztán leeresztette a függönyöket.

A vonat megindult.

A harangok

Hogy vágytam sirni.

Elbeszélték a szörnyű kint, melyeket szenvedett a keresztfán. A templom néma volt. Fekete posztóval borított az oltár. Hangtalanul jártunk. Sértett saját lábunk zaja is. Ugy koppant a hideg kő kis sarkaink alatt. Szabad-e felzaklatnunk az Ur halálát gyászoló némaságot?

Kinn a tóka kelepelt a toronyban. A harangok elmentek messzire. Az egész városon a gyász szótlansága ült. Muzsika nem szólt és énekhang sem. Gyermek ha visongva csatangoltak az utcán, minden házból egy dorgáló szó repült feléjük. Volt egy diurnista e városnál, aki hust evett. Erre a polgármesternél panaszt tett az utca, ellenében. A mészárszék a kegyelet ez ünnepén egyetlen hely volt, a melyiket szabad volt utálni.

E napon összeverődtek a dalra képes polgárok és énekelték a passiót. Erről beszélt napokig a város. Volt egy mély hangú varga, ő adta a Jézust. A gyenge Pétert maga az öreg kurátor énekelte oly roppant hamisan és cifrán, hogy a mestert megtagadó ember iránt mindenki mély idegenkedést érzett. A kurátor felesége azonban ugyan dicsekedett az áldozattal, mit férje a hívőknek hoz. Így szólt:

„Lám, az öregem nem kényelmeskedik, ha működni kell. Ha ez a drága ember behunyja a szemét, az ő koporsóját is be kell hozni a templomba s itt kell beszélni, hacsak van igazság a földön...”

Ő pedig egyáltalán nem látszott arra törekedni, hogy a szemét behunyja... A hallgatói szívesen behunyták volna füleiket.

A szolgáló szerepét kis fiúnak adták, a kinek elég vékony a hangja. Bizonyos izgalommal várta mindenki, midőn az ingatag Péternek odasivalkodja az igazságot a gyerek. Oly csendes volt a templom, mint az igaz lelkiismeret. A varga mélyen, komolyan szólt; a kántor az egyhangú elbeszélő részt rebegve fujta és háromszor szólt a kakas, mire Péter ama sajnálatos gyengeséget visszavonhatatlanul elkövette...

Eközben jöttek a katonák. Dübörgött szeges bakkancsuk alatt a kő. Ők a szent sir őrzői valának. Ott feküdt fekete posztóval bevont oltárfülkében az Ur, kinek sebeit csókolni jártak... Az Ur fából volt s mindenhez hasonlított e földön.

Mindazonáltal mély gyászszal szívünkben, gyászoltuk őt. Szerettem volna sirni. Öreg emberek szívükből felsóhajtottak. Ez a halál, ez a fájdalom, mit az Ur szenvedett, közel volt hozzánk. Mindenikünk szenvedett és elvesztett valakit, aki kedves volt neki. A feltámadást és a szent mysteriumokat, a mi egyszerű eszünk nem értette. De a könnyeket ismertük. A Mária fájdalma: mintha az anyánk sirna. Az oldalból a lándzsa szurásra kibugyogó vér ilyen nedv, melylyel tele vannak az ereink.

Meghalt...

Tóka kelepett oda künn, de harmadnapra visszajöttek a harangok s szombaton este végigzengtek a város felett. Ekkor úgy hallatszott, mintha diadalmat hirdetnének az alkonyuló időben. Görögtűzek lobogtak fel. A körmenet csengettyű szó mellett, tömjén illattárban, énekszó hangjai között ment végig a nagy piacon, miközben vigan beszélt a vén harang s mellette a Szent Antal kis harangja. A boltokat bezárták. Az öreg emberek is levették süvegüket s meghajoltak a drága ernyő alatt lépkedő papnak.

És a meleg tavasz izgató, illatos levegőjében ujongva, vigan czibikeltünk haza a templomból, köszöntvén egymást hangos szóval...

„Feltámadt az Ur.”

A harangok elmentek...

S már nekem vissza se jönnek többet. Szeretnék sirni a hitem után. Mennyi költészet szállt el, milyen boldog illúziók.

Ráemlékezem egy szelid kis özvegy asszonykára, aki tudta a Szent-Gergely imádságát. Ez a szóba fogott sóhajlás arra való, hogy a halál félelmét, kinját megenyhítse. A hívő elmondja minden nap és néha bőjtől, néha búcsura jár, aztán akkor majd megjelenik Szt.-Gergely az Ur nevében s így szól: „Te kedves áhitatos lélek, fővényórád lepergett, készülj az örökkévaló öröme, hét nap multával az Ur magához emel a mennyek országába.”

És ő ekkor készül. Siránkozik az édes életért, de lelke repes, hogy az Ur örömébe térhet. Álmadozik hosszú hét éjjelen és remeg és vigasztalódik. És megméri jól a soha nem muló vigság értékét, mely reá vár és a tökéletlenségek, a bánatok sokaságát, melytől eltávozik. Megméri s megnyugszik.

Hiszi erősen, hogy szent Gergely megjelenti neki halála napját hét nappal előre. Hiszi és meghal.

Látom a szemeit. Hosszukó vágásu, kissé ferdén lefutó szélü, mandula állásu szemei voltak. A fehérjökön valami halványkék látszott át, mely tiszta volt, mint a nyári ég. Néha úgy fénylett a szeme, mint a napsütött békanyál, vagy a kés éle. És úgy metszett.

Ah! mennyit néztem gyermekkoromban.

A szája körül már apró ránczok voltak. Fakult, felszántott, foltos arczbőre volt s szemei mellett kétfelől apró sánczok.

De mély, néha gyermekes, néha bánatos, most rebegő, most vágytól rezgő hangja volt, s csinos testének gömbölyű vonalai. Még öröm várt reá.

És egyszer, egy ilyen tavaszi napon, a sima uton megbotlott s elesett. Egészen jelentéktelen történet volt, de ő egy kissé megijedt s pihenni dölt.

Rövid idő múlva így szólt:

„Szent-Gergely megjelent nekem. Hét nap múlva az Ur örömébe fogad.”

És sirt.

Azután készülődni kezdett. Mindent elrendezett szépen. Erős hittel, bizodalommal; rebege, de reménynyel tele; szemében könnyel, szívében vágygyal a mérhetetlen fény után, melyet az Ur sugároz a menyben – készült a hosszú utra. A szomszédok ájtartak hozzá s ő nyájas szóval beszélgetett. A szegény gyermekeknek elajándékozgatta ruháit, czipőcskéit, szalagait. A kaszteneiből kiürítette a levendula-szagu fehér ruhát, odaadva a szegényeknek. Közben imádkozott és szép fényes szemei tele voltak boldogsággal. Ablakait kinyitotta éjjelre, hogy fűszeres illatával belengjen a kóbor szellő. Formás kis teste mozdulatlanul pihent a szalagos ágyon. Minden arra vallott, hogy Szent Gergely ezuttal eltévesztette a dolgot. A mandula állásu szemek azonban komolyan álmadozva néztek be a vidám, rebegő légbe. Tele voltak rendíthetetlen, erős hittel.

És eljött a pap, elkészítvén a nagy útra őt. És mindenki elbúcsuzott tőle. A varróleány megkészítette a halottas ruhát s az asszonyka ott nyugodtan, bizva, kibékülve; minden erejét, tudását, akaratát alárendelve a kikerülhetetlen sorsnak várta a nagy napot.

Akkor elszenderedett csendesen.

A hite ilyen erős volt...

És a mint rá gondolok a porrá vált csinos asszonykára, a mint megelevenültek gyermekkorom emlékei – most, mikor im a harangok hazatérve utjokból, beszélnek ablakomon, hirdetve a feltámadást, az örömet: lelkemből szakad fel a sóhajtás: miért nem szólnak nekem is a harangok, hova lett a hitem?

Mim van a mi pótolja erejét, vigasztalását?

Romanz

Tudom-e miért mondok beszédet Fülöp Nettiről? Mikor nincsen is története Nettinek. Nincs, mint egy sóhajnak, egy futó árnyéknak. De a körülöttünk ágaskodó vastag igazságok közül néha kimenekedve vágyakozó gyengédebb érzésünk a semmiségre áhitozik s a levegő megtelik körülöttem a Netti emlékével – s a szegény számár leányról szinte önkéntelenül beszédet mondok.

*

Ez akkor kezdődik, mikor Bosnyákországba vitték a katonákat, behiva a székelj fiukat a falvakból. A „Kopasz” ösvényén sok legény ment a város felé egy bokor siránkozó asszony-nép előtt, egy fényes nyári reggelen.

Netti a völgyből nézte a képet, érzékeny tekintettel kísérve a busuló anyákat, siró szere-tőket. Netti abba a korba volt, mikor készen áll a szeme a sirásra. Apátlan, anyátlan árva volt, s a szebeni német apácák iskolájából került haza. A magányosság súlyát érezve valami rendkívüli dolgot várt ábrándozásra hajló szívvvel. A „Kopasz” völgyének kutja válluján ült.

– Jézus... A hely selymés, így szólt s rebegve integetett egy lovas legényembernek, hogy más utra térjen. Ott igen veszélyes járni.

– Dehogy, csengte vissza a fickó s megszorítva a ló vékonyát, két ugrással tul volt a mocs-kos mocsáron.

– Az ördög se hord el, Netti kisasszony.

Nagyon sáros lévén, leugrott a ló hátáról s így szólt:

– Lássa, megfogná a kezét, de hogy érintsek egy ilyen finom pehely leányt, mint maga. Maga-e az valósággal, Netti? No de mekkora nagy leány lett. Teringette, de micsoda bájos leány! Mi? lássuk csak, négy esztendeje, hogy nem láttam már a tavaszon. Akkor vitték a németek kezébe. Nem? Eleven költemény lett belőle...

Se Lenau, se Körner nem beszéltek a verses könyvekbe a zárdába, ilyen darabos nyelven, de Zoltán Gábor olyan meleg s ragyogó volt, hogy Netti átölelte a szemével ezt a fickót.

Tudni kell, hogy ők jó ismerősök. A Zoltán apja átnézett a Netti szegény apjához a szomszédfaluból s míg az öregek szidták a pecsovis politikát, a gyerekek vonakodva egy-mástól, ténferegtek a kertben, igen unva magukat.

Azért nem tudtak barátkozni, mert az tudvaló dolog, hogy a Fülöp-leányok jó fajták, szelidek, ártatlanok, de szamarak. Szemük, szájuk rendes; kezük, lábuk rendes; még a fülük is, de szamarak. A férfiak átdulakodtak az életen; még a megyegyülésen is fordul meg a Fülöpök közt egyik-másik s akár mint lesték mohón, ha valami vadat mondanának bár na-

gyobb számárságok nélkül – csak tenyésznek a Fülöp urak. Az asszonyok azonban irgalmatlanul szamarak, mint azt mindenki tudja, még a gyerekek is.

Hát Zoltán gyerek némi restelkedéssel forgolódott a kis barátnéja körül. Érezte, hogy szégyen ezt tudni. De hátha mégis rug...

Azonban ah! mily bájos leány lett. E számárból! Sugár lett s formás, izes mégis. Hosszukó üde arcát kék csodálkozó mély szem világosítja meg; finom, lágy szőke haj rámaazza be értelmes homlokát, s kíváncsi fejlett testén mind olyan sugárból szóttnek látszik, mint egy szüz tiszta pehely, amely a magosból hullott le.

– Mi most, Netti, a bosnyákokra megyünk. Hogy miért? én bizony nem tudom, de ha maga jőne, ugye! könnyű szívvvel mennék. Látja! a „Kopasz” oldalán, a behívóra mennek a katona kollegáim. De kár, hogy nekem nincsen szeretőm, mint nekik, hogy kísérjen.

Könnýüvéru tréfával beszélt, hogy kissé érzékeny hangulatát palástolja.

– Oda megy? kérdezte halkán Netti némi levertséggel.

Zoltán így gondolkozott: „Néz! busul utánam... a számár”, mégis olyan érzékeny volt, hogy a leány keze után nyult. Valami hirtelen lelkesedés kapta meg.

– Ugy bucsuzzék el tőlem, mintha örökre tenné. Az ember sohase tudja a holnapot. Sajnálom, hogy itt hagyom. Lásza, rossz szomszédja vagyok. Nem is tudtam, hogy hazatért.

A Netti kezét el se bocsátva lépdél tova. A ló nagy fejét a válluk között dugta ki. A selymés sárga mocsárvirágos völgyből felléptek a gödrös utra. Az árpás tábla szélébe locsogtak mindenféle oktalan madarak a százszorszépek között. Egészen megmelegedett Zoltán s észrevette a virágokkal himes martot, amit tán sohase látott, mindennap látta bár. Alig szóltak.

– Az a cserefa az ormon lelátszik hozzánk, látja, olyan közel vagyunk egy a másához. Még se éreztem, hogy maga is ránéz.

Érezte, hogy nevetségesen ellágyul, ezért nyerebben szájkodott, vonogatta a vállát s megszorította a Netti kezét.

– Elvisznek egy esztendőre? Mi az, egy rongyos esztendő? Ott is ennek az öreg Istennek a napja süt. Egy kis kecskehust rágok a télen; beverek néhány kutyafejet s mire újból vetik az árpát, itt leszek pontba.

– Itt, Netti, itt ezen a helyen, becsületemre! kiáltott elragadtatva. – Az ördög szántson végig rajtam, ha nem éppen ezen a helyen, ahol itt állunk. Tartsa a kezét a kezembe. Oh milyen szép kis kezecske, Netti! milyen édes meleg. Már én érezni fogom így... így... mint ebben a percben – rózsaszirmot, reá emlékezem, ha látok – és amerre járok, kelek, ébren, alva látni fogom.

Egészen kigyult, a hangja remegett. Megállott s mélyen a leány szemébe nézett.

– Nem, nem szabad, hogy kihuzza a kezemből. Hátha utoljára tartom, Netti. Valami lelt, de azért ne csufoljon ki, ha már nem leszek itt. Jól kell gondolnia reám. Becsületemre! én tudom, hogy megsiratna, ha lelőne valami számár. Sült bolondság, Netti...

A leány lehajtotta a fejét s egy csepp lepergett a szeméből. Le, végig gyermekarczán s lehullott a Zoltán kezére. A fickó elkapta a kezét, mintha eleven parázs égette volna. Aztán abban a pillanatban átölelte a Netti hajlós derekát s egy lehelletnyi panaszhangra elbocsájtotta a leány derekát s lángba borulva mondta:

– Itt, ezen a helyen, Netti... sem apám házát, édesanyám jószágos arcát ne lássam meg addig, amíg e helyen magát ne lássam s édes kezét ne érintsem. Oh drágám. A látó Isten úgy segítsen és úgy védjen a veszedelembe.

Aztán felugrott a ló hátára, megfogta a kantárt s úgy megszorította a térdével, hogy az állat felnyikkant s felemelkedett. Aztán a ló nyakára ütött az öklével, mintha a vihar elől menekedne, száguldott az uton előre.

A székelyleányokat elhagyta a vad hajszába s az oldalon végigvágatva, amint kiért a völgyből, felkiáltott:

– Te Ur! odafenn, mégis csak hitványul gyurtad ki ezt a bitang, sárból való gaz földet...

S vadul káromkodott föl, bárha mi oka se volt reá. De hogy kiáltott, megkönnyült. Tán megfult volna különben.

Este pedig szokatlanul teméntelent ivott s megverte az asztaltársait.

*

Netti pedig hazament s lehullva az ágyára, sirt.

– Bántott valaki? kérdezte a vén néni, Fülöp Boris. Egy ígét se tudott kivenni belőle.

Ez a Fülöp-leányok legvénebbje volt. A familia mindig aszalgatott egy-egy szüzet, akiket nem lehetett férjhez adni. Mert feleségnek tudvalevőleg nem valók a Fülöp-leányok, minthogy szamarak. A férfiak családot alapít, miután ő *vesz* feleséget. A leány nem alapíthat, mert venni kellene őt. Pedig ki csufolja meg a familiáját egy bizonyos számmal?

Ime azonban egy Fülöp-leány, aki sir; a kis Netti. A keserű vén leány így szólt:

– Máris sir. Férfiival találkozott.

Netti álmodozva járt-kelt, de nem nyílt meg a nénje előtt sem. Bizonyos bizalmatlansággal nőnek fel egymás esze iránt.

Hát tündökölt magában. Vajjon nem mulatott csak Zoltán vele? Ugy jött Zoltán, mint egy vihar s végigzugott, akár a nyári fergeteg. Se előpostája, se nyoma. De a keze érintését érzi az ujjain, a derekán az ölelését s felmelegedett az emlékére. Nem, ha nem hazugság az egész élő valóság, hát ez nem az.

S bárha jól esett hinnie s elment a „Kopasz” kutja felé, mégis csak messziről nézte merő tekintettel az árpaföld virágos martját, de nem lépett arra a helyre, ahol a kezébe fogja venni Zoltán – ha megjön.

Mégis így szólt a tél felé valamikor a nénjéhez:

– Nem hallsz hirt Boris, a mi fiainkról?

– Kikről szólsz?

– Akiket Boszniaába vittek. Hogy lehet, hogy te se tudj róluk?

– Semmit se tudok.

– Semmit se tudsz?

– Mi is a közöd a katonákkal?

Az ujságokat mohón tépte fel Netti nap-nap után, hogy hirt vegyen s türelmetlenül dobta el.

A tél rettenetes volt. A farkasok bejártak a faluig. Elnézett a messzeségbe s köny gyűlt a szemébe.

– Sirsz?

– Nem gondolsz azokra, akik az Isten szabad ege alatt dideregnek, szenvednek. Van-e szived?

– De hát miért ülne kinn valaki ily csattogó télen? Menjen be a szobába mindenki.

Karácsonyra valami rossz hír vetődött a Marosvölgybe. A kövesdi legények közül két szép legényt a hideg sirba fektették a bosnyák földön. A pap a kis faluban fekete posztóval vonta be az Urasztalát s fekete-posztós szószékről bucsuztatta el a legényeket. A legények édesanyjai csendesen zokogtak.

Netti leborult a zárt, urasági pad könyöklőjére s verset sirt a vesztes asszonyokkal. Aztán a beszéd végén kiment a padból, átölelte a parasztasszonyt, megcsókolta s úgy elerőtlenedett, hogy a bús anya támogatta a szép kisasszonyt, míg a cinterembe kivezette.

Ijedős lett... Félt az alkonyattól; ha reggel a varjak lepték meg a templom tornyát, eltakarta a szemét s a másik szoba szegletébe húzódott meg. Vajjon nem vájták ki a Karsztenen heverő székely fiuk kihunytt szemeit e csúf fekete madarak?

Ah, de elolvadt a hó a mezőkről; hóvirágok pattannak ki a lombtalan cserjék alján s aztán az ibolya nevetett fel a gyenge gyepek közül. Netti mind izgatottabb lett. Semmi hír sincs az idegenből. Ha az út ismét megnyílt, kiment kábult fejjel a kutig, behajolt, félhangon mondta a lomha vitzükörnek: ime, itt vagyok... a szeretőmet várom. Senkije se volt, akivel beszéljen Zoltánról. Ott ereszkedett le az ösvényen... tul a mocsárvirágok homályos zöld levelei terjeszkedtek, a selymék tetején... ott ugrott le a lováról, és a szemeit behunyta, amint az oldalt látta, ahol a deli katonalegény az Istent szölongatta tanuul.

Már szeretkezésük után a madarak fészket raktak a lombok között, mikor egy délután lovas legény érkezett a hegyen tulról levéllel a Fülöp Netti „saját kezébe.”

*

Szép öreges betűk a borítékján, reszkető öreg asszony ákombákjai a belsejébe.

„Jőjj szép leányom hozzánk. Elmennék én tehozzád, ha erőm volna reá, te ne nézd amint kérek, mikor a beteg fiam úgy akarja.”

Mintha álomból egy erős dobás ütese verte volna fel. Hát ott van Zoltán, és hívja őt! Még csak meg se nézte megöregedett arcát a tükörbe, fel se piperézte magát. Mert Zoltán hívja őt. A lovak mily lustán cammogtak át a „Kopasz” dülös útján! A szive rendetlenül dobogott s a lélekzete megnehezedett. Érzelmének önzésében alig mérlegelte a hívó levél panaszos hangját. Beteg? De itt van! Ujjongott. Az átok váltsága. Egy Fülöp leány, akit áhit a szeretője. Egy micsoda férfi! Maga az erő, a tökéletesség, öröm és gyönyörűség. A szive szaván tul egy parányi hiuság is izgatta. Kiáltani szeretett volna: „Nézd, egy Fülöp leány megy itt, akit a párja vár.”

Mint fogadták! Az öreg asszony átölelte, megcsókolgatta. Kisírt szemének nézésével is megölelgette a kis leányt. És mindenki olyan meleg sajnáló tekintettel kíséri be a nagy tornácós házba, hogy Netti zavartan kérdi:

– Miért, néni... miért?

Benn a nagy cserefa asztalon könyökölve ül az öreg apa. Az asztal tulsó feléről egy vén karosszékből emelkedik fel nehezen a fiatal katona.

– Csak én vagyok, Nettike. Ne nézzen olyan csodálkozva reám, csak én vagyok, Netti. Közel... egészen közel hozzám, Netti, mert nem tudok olyan közel menni most, Netti. Nehogy azt higgye, hogy valami bajom volna, csak a tél megviselt egy kicsit, azért meggyengültem. Egyéb kár se történt bennem.

– Azért nem mehettem a találkozóra. Maga elfelejthette talán, de én nem, becsületemre. Magyar ember nem játszik a szavával, de nem mehettem, mert hoztak, ugy hoztak... Hogy

felejtettem volna el, Nettike? Mind készültem a találkozásra még a katona-kórházba is, hogy megfogjam ismét a kicsi kezét, mint a bucsuzón. Hát nem adná ide az ujjait, Nettike?

Mindenki állott körülöttük. Az öreg ember átölelte a kis leányt; a félkezével végigsimogatva az ijedt arcot és odavezette a fiához. A legény sovány arca megfényesedett s az izgatottságtól rebegő hangon mondta:

– Te hozod ide hozzám az én édes örömet, te jó öreg ember? Így álmodtam én örökké, hogy te vezeted hozzám. Látnod milyen ő, mint egy virág... igaz? És szelid, mint a galamb. Te se ismered, bárha láttad, és én se ismertem, pedig láttam. Hanem ő megnyilatkozott nékem éppen mikor elindultam innen elkeseredett szívvél. Az uton láttam meg a „Kopasz” kutjánál s akkor besuhant a szívembe. Azóta ott van s mind nőtt-nőtt akkorára, hogy eltöltött teljesen s nincs egy iz bennem, ahol ő nem lenne s ami nem ő volna. Te ezt tudod, öreg ember s ide hozod őtet. Gyere, hogy csókoljam meg érte a kezedet édes apám...

Azután Nettihez fordult:

– Neked pedig, édes, itt a helyed. Az hiba, hogy elhívtalak, de már nem nélkülözhetlek, mert te vagy az orvosság s elepedtem volna utánad. Pedig meg akarok gyógyulni általad.

Körülnézett s izgatottan mondta:

– De igen sokan vagyunk e szobába. Ti nem tudjátok, hogy ő az én mátkám... igen sokan vagyunk a szobába. Nekünk mondani valónk van egymással. Hát ti sohase voltatok fiatalok? Kettőnél többen már sokan vannak akkor, ha ketten találkoznak hosszú idő után.

Aztán késlekedve, mikor magukra maradtak, így szólt:

– Közel jőjj, egészen közel hozzám. Más senki se lát. Jó szívvél nézel reám, ugy-e? Tudnád-e mondani ezt nekem: „te”. Most mindent úgy kell tenni, Netti, ahogy én akarom, hogy ismét erős legyek.

Aztán belenézett mélyen a leány szemébe:

– Mert meg akarok gyógyulni – és meg fogok gyógyulni. Ezt mondd „te” és a kezedet se vond el tőlem. Nedves a kezem tapintata? ne félj: csak a láztól van, tudod, de semmi bajom, tudd meg, semmi a világon. Csak megfáztam a télen. És mindig fáztam, de már itt vagy, és meg fogok gyógyulni. És felelned kell Netti, mert tudni akarom, úgy érzel irántam, mint én irántad?

Netti halkán akadozta:

– Mindig irántad...

A legény arcára két rózsa szökkent. Aztán hosszan fellélekzett:

– Így...

Kinn csoszogtak az öreg emberek. Vigyázva nyitották az ajtókat, zárták. Suttogva beszéltek:

– Nagy az Isten, így suttogott az öreg ember.

– Reánk se ügyel már, hogy a leányka itt van, rebegte féltékenykedve az öreg asszony.

Ott benn is halkán beszéltek egy-egy szóval csak – inkább a tekintettel, mintha félnének, hogy valaki kihallgatja őket. Egyedül egy gondatlan madár füttyölt élesen, szabadon, bátran a kőrisfa ágai között a tornác grádicsa mellett.

– Majd ideköltözől hozzánk egy életre... Mindenki szeretni fog s mi kényeztetjük őket. A kis kocsi a miénk... a régi szijas batár az öregeké.

– A mi nagy diófásunk oldalán kijavítjuk a pásztorházat. Nyáron ott lakunk.

– Télen a városba költözünk s mindenki irigyelni fog tőlem tégedet.

– Kandallót rakunk oda...

- És egy bölcsőt elejébe... nem?
- Arra mosolyogunk mind a ketten.
- S nem szabad arra gondolnod, hogy innen most hazamenj. Itt a te helyed. Én így akarom. Az ur ki?
- De a világ...
- Az egész világ nekem te vagy.

A madár sikolt a fán: „bolondság”. Pedig a madár téved, mert Zoltán Gábor életrevalóbb lesz nap-nap után. Már a Netti karjára támaszkodik egyedül s a napsütött tornácra szorulnak egy a máshoz. Csak az Isten tudja, mennyi mondanivalójuk van! Ki nem fogynak a szóbeszédből. Az öreg ember boldogan tipeg-topog körülöttük. Hosszuszáru pipája nagy karikákat vetve füstöl a kertbe. Az öreg anya kissé irigykedve a leányra, de nyájaskodik reggeltől estig. Netti mintha csak otthon volna. Becéztetik egy szál virággal, egy kedves szóval, ha csak egy mosolylyal. Ő gyógyítja meg a ház örömet: a beteg fiut. Régi ékszereket keresnek elé a bőrösládák fiókjából s drága rásaszoknyákat, amikbe már porló asszonyok mentek esküvőre... hogy felékitsék vele.

Zoltán hálás szemmel nézi s csókolgatja hálásan az anyja kezét. S boldogok mind, a kettős francia fedél alatt. A leányka megtanul ismét mosolyogni, Gábor már ritkán köhög azzal a fullasztó, görnyesztő köhögéssel, amit kin hallgatni.

Azonban egyszer, mikor az árpa kalászbá szökkent a „Kopasz” oldalán, a lóhere között ígértek sok esztendő a kakukok a hívőknek, egy nap terhes felhők jelentek meg az égen... s két éjszakán hangos csobogással áztatták a mezőt... a harmadik nap reggelén Zoltán Gábor csendesén, kinlódás nélkül behunyta szemeit örökre...

Hány esztendő telt el?

Ugyanazon sugár leány-e a kis Netti, aki egyenesen ülve a kocsi párnáján, csendesén lépegetnek előtte az öreg lovak?...

Ez-e, a fekete ruhás, szegletes, sovány vén leány Fülöp Netti volna?

– Az, azt mondják egy tulajdon azon Fülöp Netti, aki a Zoltán gyűrűse volt. *Idáig* vitték mégis a Fülöp leányok. A fekete ruhát érette viseli. Őtet gyászolja... a számár...

A levél

Minekutána a postamesterünk sikkasztott, elcsapták. Pedig nem volt rosszfajta ember. Csak unta a munkát, kivált nyári időben. Kövér volt s nagyon verejtékezett, ha valami dolga kezdett volna. Azért inkább hevert (kivált az „Aranyász” patak hűvös partján) s a posta dolga elrendetlenedett. Vagy rosszul számított, vagy el is költött némi pénzeket – de a nyakára érkezett egy pedans német, s a mi jókedvű postamesterünket kidobta a hivatalból. Az egész falu sajnálta, kivált amikor egy sovány, kedvetlen idegen embert ültettek a helyébe.

A jövevényt Sármánynak hívták. Özvegy volt, egy kis árva leánykával jött. Se marhája, se szekere, se valami szebb szobába való butora nem volt. A külseje még fiatalos volt, de oly szórtalan természetű ember, hogy még mikor a zsandárok egy kis tereferére tértek be a hivatalba, nem vett részt a vigasságukban.

Egyedül a paraszt-pappal barátkozott, akinek régibb ismerője volt.

– Nem veled barátkozom, te bugris, (a pap mindenkit tegezett) aki szopó borju voltál, amikor az apáddal egymás mellett rohanva vertük a németet. Az apádat ismertem, tégedet csak látlak.

Ő ama híres pap volt, aki a székyeket vitte a tűzbe, a vásárhelyi piacról a szabadságharcba. Azt mondják, gyönyörű volt; az anyák elhagyták magzataikat, hogy utánamenne hallgassák. De az efféle mondákra ne adjunk. A pap egy ráncos arcú, szikár, alvó szemű, fogatlan, viseltes csuf száju öreg volt, hogy a nyers beszédeért „paraszt papnak” hívták. Ilyen is volt. Mikor Kufsteinből kieresztették, akkor csiki plébániájáról egy szegény bakát temetett el. A német kapitány így szólt hozzá finomul: „Köszönöm, hogy eltemette jó legényünket.” A pap így felelt: „Oh, be szívesen akár az egész ármádiát.” Persze, mindjárt bedugták érte a mikházi baráttömlöcbe. Hát ilyen volt.

A postamestert örökké izgatta a német ellen. Ami rossz volt, az mind „német” neki. A nyavalya: német. Ha egy kakas legyűrt egy másik kakast, a megvert: „német” volt. Pedig valósággal nevetséges volt, amint pattogott egy szeretett, művelt, tisztelt nagy nemzet ellen, ő, aki fogatlan volt s úgy beszélt, mintha forró puliszkát forgatott volna a szájában.

Egy délután mohón recsegett a parasztpap a postamester parányi árvagyermekének valami „német”-ről – mikor a hivatal ajtaján valaki kopogott. Ez nálunk szokatlan. Nálunk döngetik a kapukat. Kopogtatni nem.

Egy leányféle lépett be, városi ruhában. Azt hiszem szép volt, de én az efféléhez nem értek. Ugyanazok a darabok: annyi szem, annyi száj, kéz, lábak, stb. mint másoknak, de mindezek harmoniába állhattak, mert a paraszt-pap kedvtelve nézte meg, a Sármány tekintete pedig elfeledkezett rajta hosszasan... Ami annál érdekesebb pedig, mert a hölgy „német” volt. Tudniillik igen félénk volt. Rebegő hanggal fordult a postamesterhez:

– Én Ilyésmezőről vagyok. A nevem Ilyés Ilona. E cimen levelem nincsen-e a postán?

Tudni kell, hogy Ilyésmezőn nincs posta. Nálunk van. A mi falunkig az „Aranyász” patak mellett a szűk völgybe érünk, de mily vad, sziklás, erdős szoroson át!

Nem volt levele. A pap mindjárt megszólította:

– Gyalog jött-e? de a leányzó mit se felelt. Zavartan igent intett s kisietett. Tán megijedt a csuf ábrázatu paptól. A postamester utána nézett az ablakból. A napsugár ölelte át a hölgyet s oly könnyűnek látszott, mintha rajta járna.

A falunak volt mit beszélnie. Urihölgyet ritkán látnak nálunk. – A pásztor, aki az uton találkozott az idegennel, azt beszélte: „Azt hittem lélek, amint átsimult a szoroson. Nincsen nesze a lépésének és testének nincsen árnyéka. Nem is láttam, hogy jön, csak mellettem termett. Pedig szelid a tekintete.”

A Sármány gyermeke nem találta ily félelmesnek, mert másnap mindjárt bizalmasan közeledett hozzá, mintha ki tudja milyen régi ismerője volt volna.

– Ma sincsen levelem?

Sármány levette a kalapját, amint felelt: „Nincsen.”

Éppen ilyen időtájt érkezett a harmadik napon is a posta után tudakozódva. Emlékezem, hogy borus volt az idő, s megcsókolta a Sármány gyermekének a fejét. A paraszt-pap a fűrészmalom padján várt a leányra, hogy beszélgetésbe eredjen vele. A hely persze nem volt alkalmas, mert a viz nagyon zugatta a kerekeket s a pap orditva intézte hozzá a kérdéseit. A leány tán nem is hallotta, mert alig felelt reá.

Minthogy még a pappal se akart barátkozni, nagyon megbizhatatlan perszonának itélték, mindenki beszélt róla. Nálunk semmi se bizonyos. A templomba a harangoztatás akkor történik meg, mikor a papnak tetszik s a harangozó ráér. Még a porciót is csak akkor hajtották fel, mikor lehetett. Ám az bizonyos volt, hogy a postaszekér délebed után megérkezik, utána mindjárt az idegen hölgy.

– Vár valamit? kérdezte egyszer a pap Ilonát, amint leverten hazament és ismét hozzácsatlakozott. – Nem szeretjük itt azt, amit nem tudunk. Itt nincsen köztünk semmi titok, azért nem is félünk egymástól. Még a bánatot is könnyebb viselni, ha a terhét megosztjuk másokkal. Mi baja van? Mondja meg. Dolga van a postán? Halljam.

Nyár eleje volt. A természet teherben volt a magvakkal, gyümölcsökkel s a nagy várakozásban merengő, hallgatag volt. Az öreg pap nyersen beszélt, amint kiért vele a szorosba s ugyan kiritt a pattogásával a csendességből.

– Ok nélkül nem jársz (hogy tűzbe borult, tegezte az idegen lányt) a postára. Az emberek beszélnek rólad. Félsz valamitől? Vársz valamit? Istentől vársz? Akkor nem járnál a postára, mert az Urat otthon is megtalálod. Embertől? Akkor miért nem szólsz velem, ha jó vagy, hogy megvédjelek?

Az egész nyár azzal telt, hogy a falut így zavarta az idegen. Délutánonként ugyan csak az inges gyermekek ténferegtek az utcán, játszva sárba, porba, mert a dolgos népek a mezőn dolgoztak. Alkonyatkor azonban, mikor hazatértek, az első kérdés az volt: „Itt járt-e? nem szólott valamit?” És este róla beszéltek a padokon a házikók előtt: „Mi a dolga?”

És a postamester is. Délután felvette a jobb ruháját s vagy a tornácon várta, vagy elejbe ment. Az idegen csak egy szóval kérdezte, Sármány egy szelid tagadómozdulattal válaszolt. De áhitott e percre és várt ez egy szóra hajnaltól óta.

A kis gyermek is. Az valósággal összebarátkozott vele. Híreket mondott neki, a récékről, kutyakölykökről. Vele ment az uton egy-egy darabon s hizelegve simogatta a szép néni kezét kezecskéjében. Elvitte neki a bubáját, beszélt róla:

– Nincsen is bubája? Az angyal nem vitt magának karácsonykor? Nem volt jó gyermek?

Néha Sármány is hozzájuk csatlakozott. „Csak a gyermekért, mondta mentegetőzve, – csak azért zavarom, hogy majd haza vigyem a gyermeket, ha elviszi magával egy darabon.” Aztán gyöngéden tette hozzá: „Szereti a gyermeket?”

A leány megölelte a szösze apróságot. Akkor mind mosolyogtak. A paraszt-pap a háza tornácáról látva őket, rájuk rivalt: „Barátkoztok, németek?”

Egy délután egy kis himlős gyereket temettek a faluban. A paraszt-pap kísérte az ő lilaszinbe játszó viseltes reverendájába. Koszorus fejű leánykák mentek a koporsó mellett s az utca minden meztlábás gyereke ott tolongott a koporsó mellett. A patak felett vezető pallón a tolongásban egy porontyt belöktek a friss vízbe. A gyerek ordított, a pap oda se nézett, csak csendesesen vezette a gyászmenetet. Akkor ment át a falun Ilyés Ilona. Ő mindjárt felsegítette a lucskos kölyköt, megtörülgette s csittította:

Sármány így szólt:

– Minden gyermek szereti.

– Én tanítónő vagyok, így felelt.

Akkor egy csuf némbor (a vizes poronty anyja) nagy mocskolódással támadta meg a kis-asszonyt:

– Maga taszította be a gyermekemet a vízbe?

Sármány durván elpenderítette.

– Megbolondult kend tisztára – s felragyogó tekintettel nézte meg a leányt, mintha a tulajdon vagyonába károsította volna meg valaki. Az asszony keservesen lapult meg s boszus, mocskos szavakat dobott utánuk.

Ezután az történt, hogy néhány napig a kisasszony nem jött a faluba. Sármány leverten várta s ténfergett az uton. A paraszt-papot így támadta meg: „Miért nem néz utána, mi lett vajjon a szegény leánynyal? Nagyon megbántották, s ki tudja mi emészt? Ha valaki pap, hát gyógyítsa a beteg sziveket, vagy ne legyen pap.”

A pap csufondárosan felelt, ami Sármánynak rosszul esett.

– Ha te lennél, tudom mit tennél. Mindjárt megfogadnád testvérnek a parokiára. De nekem nem kell már.

Azután mégis maga ment el Ilyésmezőre, hogy a leány után nézzen.

Ah! látni kell a szorost ilyenkor nyár végén. Pedig csak bikkas az oldal s a fenyvek csak az ormon viaskodnak a széllel. Csupa moha a hüvösségben, az éles kövek a fák alján. A locsogó madár igen bizalmas itt s a szürke oktanok a lábad körül ugrálnak; a gyík pedig előbb jól megnéz, mielőtt elbujna a levelek alá.

– Azt hiszszük, hogy bajod van, így szólította meg a félutban megtalált egy sziklán ülő leányt. – Nehezedre esik az út a postáig? hogy nem voltál felénk néhány nap óta. Fáraszt az út? pedig fiatal vagy. A lelked betegbb, mert a tested most erősebb s szélesebb mint ahogy először láttalak. Ehj! jó volna, ha a szemembe néznél. Hallom, tanító voltál.

Azután szelidebben folytatta:

– Kit tanítottál? Egyet jól látok, hogy te jól megtanultál: sirni. A szemedben valami nagy bu van, mintha minden percben könnyet tudnál hullatni. Mintha most bujkálnál valami elől, az elrejtőzködő vadhoz hasonló, kin sebet golyó ejtett.

Megfogta a leány kezét. Rá se nézve ment mellette az uton. Szintelenül, minden meghatottság, lelkesedés nélkül beszélt. Egyenesen, egyszerűen ment a rongyos pap mint a jó lelkiismeret. A levegőn fojtós meleg levegő áradt át, s a gombák csipős szagja, az utszéli vad vanília tikkasztó illatával elegyülve lengték át a menőket. Madár se szólott, csak az „Aranyász” vize szüntelen csókolózáshoz hasonló locsogása hallszott. Kicsi emberi szenvedély igen kicsinyesnek látszott ebbe a félelmes nagy csendességbe. Felhők tolakodtak egymásra a boltozaton. A leány önkéntelenül a paphoz simult.

– Nem innen való vagy?

– A Maros mellől.
– Nincsen apád?
– És anyám sincsen.
– Minyáné, a mocskos néember, akit miattad meglökött Sármány a palló mellett, piszkolódva kiáltott utánad. Én vissza se fordultam, de jól hallottam...

– Aztán a kenyeremet kerestem.
– A városban voltál?
– Senkim se volt a világon.
– Valakit ott hagytál, aki megcsalt téged? Igért neked valaki valamit?
– Elfeledett az Isten.

Az égbolt alatt mély dörgés morajlott át.

– Ismered is te, ki az Ur!

Egy sziklaoldal mellett mentek, amelynek az alját kiásta az idő s a sziklák úgy meredtek fel, mint egy gomba-óriás kucsmája. Éles fény villant át és csattant az ég.

– És tőle várod a levelet, aki megcsalt tégedet?

A leány a paphoz szorult. Mit se felelt.

Ugy elsötétedett egyszerre, mintha az alkonyatba léptek volna. A pap csendesen, mintha magába beszélt volna:

– Te szegény gyenge. Ez az Ur neve a szájadon? Már négy hónap óta látlak itt rebegő vágygyal róva az utat a postaházig, hirt várva onnan, ahonnan menekedtél. Feledd a szégyent. Azt várod, hogy egy sor írás megment tégedet tőle. És gyáva vagy a büntetést félve.

Az eső nehéz cseppekben eredt meg. A falu utolsó házait már szinte elérték. A pap úgy el volt foglalva a gondolataival, hogy mintha csak dulakodni akart volna az égbeli háborúval, tulkiabálta a suhogást.

– És ide menekedsz! Félsz a bünödtől; futsz előle ha elvesztenéd az utban; és but csinálsz. Amit te vársz: egy levelet ami megmentsen – és egy szegény ember vár tégedet ott a faluba, mint ahogy te epekedsz a menekvés után. Sármányról beszélek. És te káromlod az Urat, ahelyett, hogy meglásd őt és leborulj a jóságáért, aki téged, érdemetlent, kegyelmébe vesz és megment.

A falu utolsó házának az eresze alól a Sármány magas alakja vált ki s nagy lépéssel sietett a jövők elé. Megfogta az Ilona kezét, hogy sietésre ösztökélje.

– Tudtam, hogy jönnek, mert levele érkezett s mert tudom, hogy nehezen várja, eléjükbe siettem vele.

A kis sárházba a leányka is ott volt, a Sármány kis gyermeke. Az eső suhogott, az „Aranyász” suhogásával versre kelve. A megijedt gyermek odaszorította arcát a leány csapos szoknyájához. Az öreg pap eleresztette az Ilona kezét ekkor.

Sármány így szólt szorongással a hangján:

– A levél.

Ilona átvette.

A pap visszafordult hirtelen s a kis gyereket durván elrántotta a leány oldalától. Az indulata csak e mozdulatban nyilvánult.

A leány megforgatta az ujjai között a levelet csendesen. Az öreg pap kifénylő szemekkel nézte meg a magában tusakodó leányt. Arra Ilona leejtette a karjait.

Az esőszálakat bekergette a szél a nyitott ajtón, bepermetezve az ajtó előtt álló papot. A gyermek sirni kezdett. Sármány kissé félreállott, Ilona magán állott a viskó közepén. A mennyezetről nehéz cseppek szivárogtak az agyagos talajra.

Ilona csendesen végigjáratta nagyra nyitott kék szemeit a gyermekén s a félreállott férfin. Halálosan sápadt volt.

Akkor felemelte a levelet s egy önkéntelen mozdulattal átnyújtotta a vén papnak.

Határozott.

Az öreg pap megfogta a papirost, hogy összetépje.

Azonban megállott, a gyermek fejét megsimogatta s szeliden visszatolta Ilonához. A leány mohón megölelte a gyermeket s megcsókolta.

Aztán a pap csendesen felbontotta a borítékot. Reszketett a keze s a papir zörgött az ujjai között.

Csak egy vastag névjegyszerű papírt vont ki. Aztán így szólt halkán:

– A levél rövid. Csak két név van rajta.

És kárörvendően tette hozzá:

– Német a név persze.

Azonban abbahagyta a kérdést, mert Ilyés Ilona szép lassan, erőtlenül lehanyatlott egy hang nélkül a földre, akár egy falevél, amely leszállt az ágról.

A csalogány

Nagy barátságban nőttek fel Klári és Pál egy koncertig, ahol Klári énekelt. Az idevaló ujság ezért „székely csalogány”-nak nevezte ki. Az ujság kézzől-kézre járt az utcánkban. A nyomtatott betű nagy tisztességet szerzett Klárinak. Addig csitri leánykának tekintették, de ez ujságcikkely után, vonakodva bár, de embernyi emberek is előre köszöntötték. Az anyja leeresztette a köntösének hajtásait és engedte, hogy a kalapot művesnapon is viselje. Azelőtt keszkenyőt viselt.

A „csalogány” így kitüntetve, vonakodva ment a hetivásáron az apja csizmadiás sátrába. A szegeletéhez dőlt meg, hogy a járókelők vásárlónak tekintsék. Sőt Pálnak is kissé fennhéjázólag köszönt az utcán, amint a tisztelt ur egy nagy talpdarabot vitt a kezében. Pál halkán köhintett erre s elfordította a fejét.

Azon télen két előkelő jótékony hölgy kereste fel Klárit, hogy a nőegyesület fillér-estélyén énekeljen, (kissé facsarva az orrukat, amint a csizmadia-műhelyen átmentek.) A dámák előtt alázatosan görnyedtek s jó szívvvel hallgatták a vaskos bókokat a kisasszony jeles képességeiről.

Pál hallván a tisztességről, így fordult a Klári apjához.

– Komédiásnének készül Klári?

Maga Klári pattant föl a csufolkodó kérdésére:

– Annak, kegyes engedelmeből.

– Én miattam kisasszony, se károm, se hasznom belőle.

Igy nevezte: „kisasszony”, bárha azelőtt tegeződtek, s ezzel végképpen szakítottak. Pál kikerülte Klárit ha szembetalálta az utcán, s mogorván nézett le, ha a nevét szóba hozták előtte (nyilván irigyelte a leány dicsőségét), Klári pedig leánybarátnői előtt így emlékezett meg a pajtásáról: „ki az a Pali? Ja! az a bizonyos suszterlegény?” Így haragudtak egymásra, pedig azt se tudták: miért haragusznak.

Persze. Az utaik kétfelé váltak: a Klárié fölfelé, az uraságok közé; a Pálé lefelé, elvegyülni a köznépek közé.

Klári pedig oly csinos kis béka volt, hogy ön azt el se képzelheti. Oly könnyed volt, hogy a fűszál se hajolt meg tán a lépése alatt; oly ennivaló a szája, oly ragyogó a szemepárja, oly üde, karcsu, eleven az egész portéka, hogy gyönyörűség volt reá nézni. Nézték is elegenden persze. Ha kiment az utra, egy-egy fiatal urfi termett mellé s nem egyszer virágot is kapott. El-elfelejtették köszönteni az utcán, igaz nem egyszer, kivált ha társaságban jártak, de az is igaz, hogy maság az emberiségnek igen megromlott a szeme. A Klári ruhája olyan volt pedig, hogy azt megnézhetette akárki. Minden illett is reá, de finom holmit is hordott. Azelőtt nagyon megnéztek minden krajcárt, amit kiadtak, de ekkorban így beszélgettek az utcánkban:

– Mégis csak a harangalj az egyetlen szép alj a világon.

És aztán jöttek a puffos ujjak s azok a merészen fölfelé ágaskodó kalapok, amik tele voltak virágokkal. Azokat is Klári hozta be hozzánk. Az anyja egy pár forinttal olcsóbban adta el a csizmákat a heti vásárokon, de a divatos egyetmásoknak ki kellett kerülni. S mindenki

igyekezett követni Klárit, aki jobban tudta a módit mint mi, mert ő az uraságokkal barátkozott. Az apja, a hosszú üstökű ócska Beszterczei mester egy-egy mély káromkodást morgott ezekre a nájmódi dolgokra, de akkor Klári elpityeredett s az udvar végében meghuzódott és délebedre se ment be, duzzogva. A szieszta alatt a lustos férfiú kiment maga hozzá, így szólva:

– Irva vagyon a tizparancsolatban: Tiszteld az apádat s az édes anyádat, hogy hosszú legyen az életed ez világon.

– Nem is akarok én hosszú életet e világon.

– Ühm, csacsi vagy, ha így beszélsz az apáddal. Sz’ha szólok, a ti jóvoltotokért szólok. Mert nekem már nem sok kell, de ha így csináljátok, eladják a párnát a fejünk alól. Nem nekünk való dolog az, hidd el, csirkém!

De ilyenkor az asszony elérontott s hogy mily patáliát csinált, azt én e szelid történetben nem akarom leírni.

Másnap pedig a hizót csak azért is becserélték egy kettősujju mantillával; a másik héten a számárszekeret egy oly helyes stuártgalléru battiszt-köntössel, hogy az egész számár-nemzetség nem éri meg! Az egész utcában nálunk ekkor nem is beszéltek egyébről, mint a zsenilliáról, gallerról, csipkéről s a mennyi leány mind sárga cipellőben járt, karonfogva egész délután, hogy éppen teljék az idő.

Igy voltunk, midőn egy alkonyatkor Beszterczei, ülven az ablak mellett egy háromlábú széken, az üveggömb sugarakat vetve a készülőfélben levő csizmára, kiszólt az ablak előtt elmenő Palira:

– Rosszul teszed, fiam! hogy elkerülsz engemet s a házamat.

– Mit keressek itt bátyám?

– Hát nem a barátság hozott eddig is, fiam? mint ahogy az apád is idehozta a gondját, amíg élt. Rosszabb ember lettem, hogy elhagyta most?

A munkát abba se hagyva, hosszabb hallgatás után folytatta:

– Látom, legényeket fogadtál. Én elbocsátottam. Nincs amiből dolgoztassak. Nálunk nem megy jól a dolog, fiam. Sok minden kell, fiam s nincs elég pénzem hozzá. Azért kerülsz el tán, fiam, mert megszegényedtem s attól félsz, hogy kölcsönt kérek tőled?

Pali is hosszabb idő múlva válaszolt:

– Rosszul beszél bátyám, – csakhogy nincsen itt dolgom, mert én a régi szegénysorsu ember vagyok, ha a szívem a régi is.

A homályos szobából a Klári hegyes szava hallszott ki:

– Csak nem kérleli meg azt az urfit, apám? Örvendjen, ha nem látja.

– Mi lelt? – rivalt rá az öreg ember Klárra.

Pali nehéz, rezgő hangon mondta:

– Én is örvendek, ha nem látom.

E szóváltás után igen kellemetlen jelenet következett. A Beszterczei felesége is sirt, Klári is mérgében.

– Utálom, kiáltotta és öklével verte az asztalt. Utálom, ha látom, utálom, ha beszélnek róla. Utálom még a nevét is s fojtogat a levegő, ha egyhelyt szívom vele. Utálom e kiállhatatlant, aki nekem semmi, semmi, de semmi a világon.

És szinte sikoltozott s fennen mocskolta Palit, aki pedig mit se vétett neki.

Azon este volt pedig az a híres filléres komédia, ahol Klárinak kellett énekelnie. Persze ártott a sirás a Klári szemének, aki igen csinos szeretett volna lenni azon a napon s a kida-gadt szeméért is Palit okolta.

A tény azonban az, hogy Klári nagyon bájos személyke volt az estélyen s az adóellenőr valóságos dühvel forgolódott körülötte, minthogy a vén csizmadia nem ment a mulatság felé s Klári anyja is úgy elvonult egy szegeletben, hogy észre se lehetett venni.

Az ellenőr, e jó mulatós, borzas fejű fickó, aki a legmerészebb nyakkendőket s a legrövidebb kabátokat viselte a megyében, körültáborolta Klárit, úgy rázta, bukkantotta forgatta nagy kurjantások között a kis leányt a csárdásban, hogy mindenki csak őket nézte.

Az ellenőr úgy fel volt lelkesedve, hogy éjfél után hazakisérte a kis leányt a csizmadiaházikóig s aztán visszament a pajtásai közé, lekönyökölt egy karafina bor mellé s úgy neki-busult, hogy a szeme könnyezett.

Hajnal felé oktan dühvel ráordított a cigányokra s elment velük a leány ablaka alá, hogy muzsikáltasson neki. „Mert ezt én így akarom, mert ezt én így akarom, bárha csak egy kis polgárleányról van szó”, kiáltotta, mintha ellene mondana valakinek, aki mintha ingerelné az ellenőr urat...

A cigányok valami nyavalyás nótát vontak. Az ellenőr így kiáltott: „Ácsi!” s zsebkendőjét lobogtatva a feje felett egy keserves magyar nótát rendelt meg, előre ordítván a kezdő hangokat.

Az utca a muzsikára megelevenedett egy kissé. Egy számár kutya torkaszakadtáig ugatott a Beszterczei udvarán s a kis zsalukáteres ablakok mellett halk neszelés támadt utcahosszant. A görgényi havasok orma felett akkor valami gyenge rózsaszín kezdett derengeni, bárha még néhány halvány sugaru csillag pompázkodott az égbolton.

Mikor az ellenőr éppen felemelte a karját, hogy jelt adjon a muzsikára, egy kemény rög repült az urfi felé.

Az ellenőr dühösen fordult meg. Schol senki:

„Ügyelet”, kiáltott. Abban a pillanatban egy másik rög az ellenőr kalapjára esett.

– Ki vagy? kiáltott az urfi, s alig szólt, ismét ütés érte a hátán, döngve. Az ellenőr arra rontott, ahonnan a hajítás érte, dühvel.

A cigányok tanácstalanul állottak meg. A kutya rágta a deszkakapu alját ugatva.

A házzal szemben egy fekete sugár alak állott. Az urfi ráugrott:

– Gazember, kiáltott s hozzávágott, hogy az alak kalapja messze gurult.

Abban a pillanatban az urfi szép kabátjára egy durva kéz nehezkedett s oly féktelen erővel rázta a szép posztót, hogy az ellenőr majd kiesett belőle. Azután a marok fennebb csuszott az urfi torkáig s az erős ujjak úgy megszorították az urfi ádámcsutkáját, hogy (mintha valami billentyűt ütne meg) éktelen üvöltés kelt a csendes korányban.

A cigányok lármázva tolakodtak a küzködők felé.

– Ne hagyd, kiáltotta az egyik.

– Fogd meg, riadta a másik.

De félrehúzódtak óvatosan, minthogy akkorra már az urfi a földön volt s a sötétből kibújt idegen az ellenőr mellén térdelt.

– Rabló, rabló, segítsé! kiáltotta az ellenőr.

Az álmos hajnal szeliden jött s a bizonytalan körvonalak jobban váltak ki a sötétségből. Az utca ismét elcsöndesedett. Csak a vergődő urfi üvöltése hallatszott az egész környéken. Akkor egyszerre lépések zaja hallatszott távolabbról. Az urfi fölött való ember megemelkedett kissé a zajra, de azután mintha félne, hogy kifogy az idejéből, ütötte az alul fekvő embert, mint egy bolond, ahol érte.

Három, őráraton járó városszolga érkezett futva az utca végéről a verekedésre.

Az ismeretlen fickó felugrott, a falhoz vetve a hátát. Az urfi kissé kijózanodva lihegte:

– Fogjátok meg, fogjátok meg a betyárt, aki megtámadott az uton.
A legények nekiugrottak a verekedőnek. A fickó dühösen védekezett. Egy igét se ejtett ki, csak a lélekzetvétele hallatszott. A szolgák rávetették magukat.
Abban a percben a csizmadia kis házának kapujából a kis Klári szaladt ki.
Kiszaladt s kis kezével megragadta a szolga karját s élesen kiáltotta:
– Meg ne üsse azt az embert. Nehogy bántsa.
– Mi a baja magának vele? kiáltotta a szolga és eltaszította a leányt.
Klári visszafordult s félig sirva kiáltotta:
– Nehogy bántsa, meg ne üsse azt ott.
A szolga kissé félreállott a kiáltásra. Csendesebben kérdezte:
– Mi köze a verekedőhez?
– Mi a közöm? Hát az Pali, tudja, Pali... az Pali... aki nem hagy engemet, aki engemet nem hagy el, aki azért van itt... tudja.
Pali lerázta magáról a szolgákat s odarontott a leányhoz:
– Igaz? – kérdezte: Féltesz engemet?
Klári elfordult.
– Nem akarja? – rebegte, de ezt alig hallotta másvalaki.
A hajnal bevilágította a völgyet. A nap, amint felbukkant a hegy felett, éppen olyan színű leányarcra világított, amilyen a pirkadat.

A tiszta ház

A temetés után való napon Mányi néni hajnalban a lugos üsttel a gangra állott a surló rongyokkal.

Jánosi észrevéve az öreg asszony törekvését, így szólt:

– Ne suroljon kend azon a helyen...

– Nem-e? Mikor ilyen mocskos.

– Hagyja ugy. Azt kívánom, hogy gyászolja szegény elföldelt hitvesemet még a pádimentum is.

A gang sötétedjék meg a sáros talpaktól ott, ahol tisztitlan lábbal halandó nem járt. A csősze odavan! A boldogult agyonverte volna, aki ott mocskol vala. Maga Jánosi bá a flaszteren ment a gang mellett, hogy ne járjon a tiszta pádimentumon s bekiáltott a feleségének a szobába. Az asszony kinyitotta az ajtót s a gang széléről Jánosi egy ugrással – hopp! – beszökött a szobába, hogy ne lépjen a felsurolt pádimentumra.

Persze a szoba még inkább fel volt surolva igazi jó luggal s nem pogácsával, vagy kőporral, ami csak betakarja a piszkot. Azonfelül be volt földve háziszőttés szőnyeggel keresztben és kasul.

– A szőnyeg szélén járj, kiáltott Jánosira, hogy ne csak a közepe kopjék.

– Ne is mondd, nekem, lelkem, én is úgy szeretem, morogta Jánosi s oly kényesen lépetgett, mint egy szarka. A divánnak is mindennap más-más szegeletébe ült, hogy egyformán kopjék a szövete.

Jánosi mészáros volt, azzal a sok kutyával, rendetlen legényekkel, de a ház belől oly templomszerű tiszta és csendes volt, hogy Jánosi csak szép halkan mert beszélni benne s apró, meggondolt léptekkel járni, nehogy port verjen fel.

– Hát nem öröm-e ez? kérdezte a takarítás után az asszony, kinyitva a szoba ajtaját, megállva a küszöbön gyönyörködve.

– De, hogyan? nyögte Jánosi, szaporán futva ki az udvarra, minthogy gyakran köhögős volt.

Azokat a butorokat nagy fáradsággal szerezték össze hosszú esztendőik alatt. Ma egy széket, holnap egy ágytakarót, vásárokon ezüstös poharat, képet s szép metszett karafinákat.

Minden darabnak históriája volt. Mint fedezték fel, mint kerülgették, alkudták ki; mily dicséretben részesültek; s akitől vették, mint buslakodott érte. A helyük előre ki volt spekulálva. Aztán ha elfoglalta, onnan teremtett lélek el ne mozdítsa.

Gyermeük nem volt. Az Isten nem ad meg egy embernek mindent, hogy el ne bizakodjék nagyon. Jánosi sokáig buslakodott miatta s az asszonya is sóhajtozott egy ideig, de aztán beletörődtek s az asszony egy-egy polituros kasztn tetejét úgy simogatta, mintha egy puha leánykahajat érintene lágyan.

– Nem is lehetne ily szépen tartani e szép darabokat valami rossz kölyök mellett, a karcolásokra gondolva ijedten, amik lehetnének.

– De nem lennének rossz kölykök, vélekedett busan Jánosi.

– Honnan a tömlecből tud ked mindent előre e világon?

Erre Jánosi bedugta hadakozó kardját a hüvelyébe s hizelegve felelte:

– Csak a derék anyjuk után.

Az asszony rá se hallgatott. Jánosi sunnyogva elhúzódott, mert birni egy ily erős fehérnéppel – nem adatott meg neki.

Fiatalabb korában ákáciozusabb s merészebb volt igaz, de az régebben volt. Emlékszem rá, mikor még mulató, nagypipás ember volt, mikor a szomszédai egy falat flekkenre s egy pohár borra bejártak a tiszta házába. Tudom, mikor többet kapván be a nehéz marosvölgyi borból egy pohárral, duhaj kedvében földhöz csapta a pipáját (mintha most is látnám a bagót s hamut a fehér pádimentumon) s rohanva, palam et publice átfogta az asszony akkor még karcsu derekát s egy csattanós csókot adott a piros orcájára – s hallom a pof csattanását, amit a szemérmes hölgy mért Jánosi képére innen is, tul is, és a patáliát, amivel egy bottal kiver-te az urát a saját udvaráról.

De innen-tul jól meggondolt mindent Jánosi, amit az asszonynyal kezdett s teljesen egy véleményre tért vele.

– Micsoda asszony! dicsekedett Jánosi – nemcsak tökéletes jónak talált mindent, amit az asszony mondott, de tóditotta is.

– A tisztaság éltet, mondta az asszony a vén cselédnek a konyhában.

– Az! a rendetlenség csunya nyavalya, te gyilkos! támadt Jánosi a jámbor vénasszonyra – aki meg akarsz mérgezni engemet, a feleségemet, te alattomos bunyik – és úgy üvöltött, mint egy farkas, hogy az asszony maga megsajnálta Mányi nénit.

Pénteken ebédre se ment Jánosi, amikor nagy takarítás volt odahaza, mert olyankor mindenütt utban volt Jánosi. Esténként egy pohárral többet ivott s hazamenet nem ment be a kapun, hanem a korláton hátul s az istállóban hált meg, hogy ne mocskolja be a kitisztított házat...

– Én így szeretem, mondta a szomszédainak, – mert a tisztaság éltet, mint a feleségem mondja...

Látni is kellett, mint takarított aznap az asszony! Ő ugyan örökké rendezett, mosott, törült, porozott és fényesített, de pénteken? pénteken a vén cseléd felgyürkőzve úgy rohant, mint egy eszeveszett; egyik kezében törőrongygyal, kefével a másikban; lajtorják tetején, a butorok alatt, majd hason csuszva, űzve a szállongó port, az udvar fölött elrepülő madarak nyomát, vagy a négylábu kuvaszok mancsainak helyét.

Ha vendég érkezett, az mindig bajt hozott. Az asszony barátnői is talpakkal birtak, kivált téli időben valóságos vízárdatot hoztak viklereikben. Az asszony sandán ügyelte minden mozdulatukat, s ha valamelyik egy helyből a másikig lépett volna, a cseléd ment utána a törőrongygyal, s a kabátjaikat leráncigálta, hogy mindjárt a tűz elé vigye. Ily időtájt a belső szobába be se vitték a világért. Egy asztal végén megültek feszesen, s igen hamar végezték el a beszélgetésüket. Mind a ketten megkönnyebbültek mikor elbucsuztak.

Idővel mind szebb-szebb holmikat szereztek, s mindinkább idegenkedtek a vendégektől. Pedig igen jó, iparkodó emberek voltak, s Jánosi két legénynyel dolgozott, s a kapun kívül igen szerette őt mindenki. Mókás, tréfaszerető volt, úgy hogy nem is volt igazi jókedv ott, ahol Jánosi hiányzott. Nagyszerűen tudta összekapatni a friss menyecskéket apró pletykákkal s minden furfanggal egymásra készíteni a legényembereket – de úgy, hogy a megtréfáltak maguk is kacagjanak rajta. A székbe hozzájártak a polgárasszonyok husért, mert egy hamis szó, egy tréfás csipés kijárt a pecsenye mellé s a kollegái vidáman hallgatták lármás, jókedvű okos beszédét.

Otthon becsülettudó, csendes, nyugalmas, tisztatalpu férfi volt, aki a pipáját a pincegárdorban tartotta egy vakablakban (csak az udvaron gyújtva meg), ki esténként a konyhában ette meg a vacsoráját, hogy ne rendetlenkedjék benn a szép szobában s a kezébe tartva a poharat, itta meg a kávéját reggel a gangon, minthogy Jánosiné fennen hangoztatta, hogy „a tisztaság élte az embert.”

Hogy így éldegélne, ezüstsálakat szövögetve az idő a hajába s drága párját nehézzé téve (egykor karcsu derekának emlékét hagyva fenn csak), egy kis eset ütődött hozzájuk, amiből sok szomorúság támadt.

Egy szép száraz reggelen, amint a székbe menne, a kórház kapuja előtt egy csomó ácsorgót látott meg. Kíváncsiságból Jánosi odament. Hát egy kis szőszke lánykát látott meg, ki sirdogált a küszöbön, akinek az édesanyját azelőtt való napon temették el s azt vették körül.

Egy vén asszony így szólt Jánosihoz magyarázólag:

– Nem mehet haza a kis leány, mert nincsen neki, ahová haza menjen. Most már persze hová menjen? Azért prűnnyög a nyavalyás, mert az anyja meghalt. Senkije sincsen és aligha nincsen igaza – ugy-e? Hanem azzal nem segít ő a dolgon, mi? amiben nem tehet az ember.

– Nem-e? elegyedett bele Jánosi.

– Hát mit tehet, instálom? A rendőrség se tesz semmit, instálom, mert nem arra való. Mert nincs is ily mihaszna nép e kerek világban.

– De senkije? s odalépett a hitvány gyermekhez.

– Mint az ujjamnak, instálom, mondta hevesen a rücskös vén asszony. – Mert nincsenek is szívei a mai világban az embereknek.

Amint tanácstalanul ácsorogtak, a vén asszony egy hirtelen fellobbanással megragadta a gyermek kezét és így kiáltott:

– Gyere velem... Nem kérdezem, ki borja vagy! Én viszlek el. Adok egy darab kenyeret neked, ha már idefelejtett még az Uristen ő felsége is...

A gyermek ijedten huzódott félre a nagyszájú asszonytól.

– Mit? nyavalyás! Még tőlem huzod el a kezedet. Ne csapjak reá, hogy el se felejtse soha. Erre Jánosi közbelépett.

– Ne bántsa ked ha nem kell ked neki...

– Hát ki kell neki? Tán a királyunk urunk ő felsége...

Jánosi megboszankodva végignézte a vén asszonyt.

– Co... nye ... izé... A gyermek velem jön... Kellek én neked apróság?

A gyermek kerek szemmel nézett bátortalanul Jánosira s odanyújtotta a kezét.

A csócselék utánuk ment s Jánosi egy kis lenéző dicsekedéssel ment előre.

– Kaptam, vetette oda a székben a kollégáinak, de már kissé lehangoltabban, mert eszébe jutott a felesége.

Azok így szóltak:

– Hej, vén kutya, nincs kendnek valami része benne? Hisz kidobja kendet a felesége vele.

– Kit? Engem? kérdezte lármásan Jánosi. Még azt szeretem. Engemet a tulajdon házamból – és verte a mellét. Délben azonban, amikor haza kellett mennie, igaziba nehéz lassúsággal ment be a tiszta házba, inkább belépett volna a gyeheennába...

Együgyü, kedveskedő nevetéssel mutatta meg messziről az asszonynak:

– Egy kis leány.

Az asszony leszólott a tornácról.

– Mi az? Ki az? Egy gyermek? Phi! be piszkos...

– Meghalt az anyja... s nekünk nincsen egy csepp se...

– Egy gyermek! A házamban? És maga poloskát hoz ide? poloskát hozzám? poloskát nekem? rettenetes ember...

– De senkije sincsen a világon... Senkije, kedvesem... Ott kaptam a kórház küszöbén, mint egy kis kutya... Nem volt ez benn az ispotályban... Nem ez... nem volt ez... de az anyja s az is meghalt s elvitték a temetőbe... Senkije sincsen... Hát mit mondsz hozzá. No szóljon... mit mondjon az ember, mi?

Az asszony leszállott a flaszterre s éktelen patáliát csapott.

– S azt hiszi, hogy én beeresztek egy purdét az én tiszta házamba? Egy ilyen cipőbe? Hozzám?

Jánosi megjuhászkodva mondta: – Leveti a cipőjét, kedves...

– Le! (az asszony rettenetesen kiabált) de ugyan vesse le. Senkije sincsen? Nincs? De vesse le a cipőjét, a szoknyáját, az ingét is, ha mondom. Még az ingét is; a tűzbe vele, hogy ne lássam és mindjárt, se a kötényét, se a keszkenőjét... mert ha nem, kihajítom e percben, ki... én...

És úgy lobogott, hogy egészen kikékölt bele. S odaugrott s kapta le a rongyait dühvel.

– Nem, az angyalt se türném, ha piszkos volna, nem én... tudd meg...

Jánosi bá pedig annyi erőt vett magán, hogy a szikrázó fehérnépet derekon fogta s ha hagyta, ha nem, a cselédek előtt megölelte ott az Isten napja alatt.

– Nincsen párod e világon, mondta; úgy rezgett a hangja, hogy tiszta kacagás volt.

Az asszony mérgesen eltaszította Jánosit s a gyermeket bevitte az ölében az ő tiszta házába.

Igy történt az egész, de a baj azután kerekedett. Mert azon a napon igaz, igen szép száraz idő volt, de a más héten igen elkomolyodott az ég s holdváltozáson megnyíltak a felhők csatornái.

Akkorra persze tisztos köntösökkel jól el volt látva a kis poronty s a konyhában oly helyes kis zugot kapott, hogy semmi nemzetsége olyan zugban nem lakott.

A gyermek hamar megbarátkozott a dolgával, Jánosi után úgy járt, mint egy láb alatt való kutya. A nénitől remegett a hitvány, ha látta, de a bácsitól egy csöppet se félt, sőt elejbe futott, ha megjött a székéből. Amint a pipáját szivogatta Jánosi az udvaron, úgy topogott utána, hogy csoda, ha nem lépett rá.

– Mert én kaptam, mondta egyszer dicsekedve a feleségének – süsse meg a rendetlen kölykét, de *be* hozzám, *be* nem, nem, nem soha... érti, soha az én polituros kasztemem mellé... nem... egy rendetlen... egy semmi...

Hát e lucskos őszön az a rettenetes eset történt, hogy a székéből hazamenő Jánosit meglátta messziről a gyermek s kifutott az utca kis kapujába, ahová a tiszta gang vezet. Az asszony a padláson vadászott a pókhálókra s lenézve, meglátta a gyereket a kis kapuban.

Meglátta. Ordított:

– A kölyök, a kölyök a gangon s kiszederjesedve kiáltott s a lajtorjához rohant, hogy rárontson a piszkos kölyökre...

Azután a lába sem kapta meg a lajtorját mérgében s leesett, lezuhant az ajtóból a kemény kőre.

Leesett... Nem is igen kiáltott. A hátát igen megütötte s az ajakára egy vércsepp ült ki...

Jánosi hozzárohant, a gyermek megrémülve félrehúzódott.

Bevitték a kövér, nehéz asszonyt.

Aztán... aztán miért mondjam tovább... a doktorok is eljöttek... amennyi vénasszony lakik az utcánkban, sőt még az idegenek is...

Az asszony már nem tudott szólani. Azonban akkor is az ujjával a Jánosi talpjaira mutatott, amely sáros volt. És a szegény jó asszony lehunyta a szemeit örökre.

Ily időben kísérték ki a szegényt a temető kertbe.

... – ne surolja a pádimentumot, mondta Jánosi a vén Mányi néninek, hogy gyászolja elföldelt hitvesemet... és még azon reggel kézen fogva a gyermeket, kiment a házával szemben való szurdékba, hogy szellőzzék kissé.

A szurdékban valami vásott fiúcskák egy megszelidített szarkát hajszoltak nagy zajjal.

Jánosi igen busan nézte. A szarka ugrált a sárban s szemtelen, éles hangon berregett a gyermekekre. A vásott kölykök hussogtattak, a szarka szembeugrott nekik s nagyokat kiáltott.

– Tied e madár? kérdezte Jánosi keserűen.

– Az enyém hát.

– Pénzért adod el?

– Miért ne? ha kendnek két piculája van érte.

– Kettő? Egy neked még azonfelül, ha megfogod nekem...

A más percben a Jánosi ölében volt a madár. Ah mily piszkos egy madár ez! Nem is mondom el, mily piszkos e szarka a Jánosi ölében. Ő azonban magához szorította a méléző madarat s bevitte az udvarára.

A kicsi kaput kinyitva, beeresztette a madarat, hol Jánosinak járnia soha se volt szabad.

Aztán a pincegádorból kivette a pipáját. Megtömte, kinyitotta szomoruan a szoba ajtaját s széket tett a szoba közepére, meggyújtotta a pipáját s keserűen így szólt:

– Mányi néni... Nincs-e egy darabka borjumáj a huskamarában? Hozza ide ke, hogy csajjam be a házba a madaramat. Lássuk! megeszi-e? Nagyon éhes lehet szegény.

Aztán a gyermek fejét gyöngéden megsimogatva, fojtott hangon így szólt:

– Ölelj meg jól, gyermek... Árvák vagyunk... Csak mi ketten s a szarkánk... Nincsen egyebünk e széles világon.

Két gyermek

Kecses kis leány egy feketeruhás fiucskának így szól:

– Itt nálatok minden szép. Gazdagok vagytok tán?

– Nem...

– Nem? mégis annyi szép virág terem a sirotonkon. Sirlámpátok nincsen, az igaz, hanem csak mécsesek, de az is szép. Nálunk sincsen sirlámpa, csak gyertyák, de virágunk sincs, mert nagyanyó szegény s ő azért jött ki a temetőbe, hogy ő sirjon, de azt én nem szeretem. Azért jöttem ide hozzád. Tégedet hogy hívnak? A nagyanyó sirja ott lenn van, látod?

– Engemet Simonnak hívnak...

– Simon? Ez szép név és te is szép fiu vagy. Engemet Elvirának hívnak. Én untam ott magamat a nagyanyónál. Adj virágot nekem.

– Nem jó virágot szakítani a sirról.

– Ah! pá! Ki mondja? Mi a nagyanyóval itt jártunk a nyáron és rózsát, szegfűt is szakítottam... aztán mi bajom lett? Hát semmi. Mi nagyon szeretjük a virágot. A mama is szereti. Ő most elment messze, ahol mindig virágoznak a virágok. Tudod te hol van az?

– Nem.

– Nem? Én se tudom, de ő elment, látod. Ezt a tollas kalapomat is ő vette nekem és ezt a sottis slájfent is ő vette, mert neki sok pénze van, és micsoda gyönyörű ruhákat vett magának! Egy piros selymet, egy rózsaszín selymet és a téli bundája tiszta bársony. Szép az enyém, ugye?

– Itt laktok-e?

– A mama, nem, tudod. Ő nagyon szép s ő elment, de mikor nagy leszek, engemet is elvisz, ha szép leszek.

– Hát az apád?

– Melyiket kérdezed? A régit úgy hívták hogy Géza báró, de ő se lakik itt, hanem falun és mi is ott laktunk s ő sokszor hozzánk jött s megölelt engemet és azt mondta: „olyan selyem-leányka vagy, mint egy angyal.” De az új nem a régi apa. Ezt én sem szeretem, tudod! egy cseppet se. A cseléd őtet így hívta: „Jules”, de én csak az ajtón keresztül láttam, mert mikor nálunk volt, akkor nem volt szabad bemenni és vele elment a mama oda, ahol, tudod, az a sok virág virágzik. S mert ő nem látott engemet, hát nem vitt el magával, pedig én most is szép vagyok, ugye?

Alant a cigánygyerekek gyufarakétákat pattintgattak s sikoltoztak, amint földobták a sötétedő levegőbe.

Elvira megfogta a Simon kezét s mohó kíváncsisággal mondta:

– Gyere! nézzük meg.

A fiu visszahuzta a kezét.

– Nem jössz? Jó, nem bánom. Rongyos gyermekek azok ugye, s azért nem jössz? A rongyos gyermekeket ki nem állhatom. Azok oly szemtelenek s bepíszkitják a ruhánkat, ha közel érnek hozzánk. Te szép fiu vagy. Megcsókoljalak? Mikor nagy leszel, kocsiba fogsz

járni ugy-e? Akkor nagyon foglak szeretni. De most mégis nem csókollak meg, mert igen sokan járnak itt. Hanem, ha a kápolna háta mellé jössz, ahol bokrok vannak, megcsókollak.

– Menj el.

– Jó. Megbánod. Géza báró is megcsókolt pedig, mikor elment a mama. Akkor tudod, mi ketten benn voltunk a nagyanyóval a kicsi szobában, de a mama nem volt benn, s Géza báró bejött és megcsókolt engemet, pedig olyan illatos volt a bajusza. A nagyanyó mérges volt s azt kérdezte: „Miért jött ide a báró?” de ő nem mondta meg, pedig a nagyanyó nagyon haragudott. Hanem engemet megölelt, azt mondta: „Én nem csaltam meg a leányát, mert ő tudta, hogy nem lehet a feleségem.” De a nagyanyó mégis elrántott engemet tőle.

Akkor a kápolna tornyában meghúzták a csengetyüket. A temetőben zsongtak, tolongtak az emberek s minden hanton fölgyújtották a világokat. A kis fiu komolyan fölállott s keresztet vetett. A leányka csodálkozva nézte meg.

– Miket teszel? Csak jobb itt ülni, mint állani. Valakit látsz tán, hogy keresztet vetsz, aki lássa. Mert tudod! nekem is mindig muszáj keresztet vetni, ha a nagyanyó látja.

A mécses körül rakott moha lángot kapott. Arra letérdeltek mind a ketten, hogy eloltsák. A leányka hamar visszaült, lesimogatva gonddal a ruhácskája gyűrődését.

– Ülj le ide (és a fiúcskához simult) én tégedet szeretlek. Ne fujjuk el a gyertyákat itt? én nagyon szeretem a sötétet, ha megölelek valakit. Most mi magunkra élünk, mióta a mama elment és én, ha akarod, holnap kijövök ide játszani veled. A temető mellett olyan nagy az árok. Akarod, hogy ott játsszunk? A nagyanya pedig addig alszik délután, mert ő öreg.

A fiu csüggedten mondta: De az édes anyám beteg.

– Hát aztán? A mama is beteg volt (mikor Géza báró nálunk volt) egész éjjel, másnap mégis elment.

Fontoskodva, hogy jól értse meg a tudatlan fiu, ujját felemelte s így oktatta:

– Az ugy volt tudod, hogy Géza báró azt mondta a nagyanyónak: „Azért csak nem fog megenni engemet, amiért az apám elhajtotta magukat a faluról, de nem én tettem, és azért csak szerethetem tán magukat és tán ide jöhetnek?” De a nagyanyó azt felelte: „inkább menjen a leányom a gyehehába!” Azt te nem tudod, Simon, hogy hol van a gyeheha, de az ott van tudod, ahol mindig virágoznak a virágok, mert a mama is azt mondta: „Menjünk a gyehehába.” És ő mindjárt bement a nagyszobába (ahová nekem nem volt szabad bemenni), de nyitva hagyta az ajtót, mert ott volt az a másik, akit a cseléd Jules-nek hívott, de azt én nem szeretem egy cseppet se.

A fiúcska ajka hangtalanul mozgott. Az „Urangyalát” mondta, amit harangozáskor kell elmondani. A leányka törődötten mondta:

– Talán nem is hallsz engemet? Igen? Hát Jules azt mondta (de mi nem voltunk benn, de mind hallgattunk): „Ha velem jön, úgy fogom tartani, mint egy királynét és kocsit is fogok venni és elmegyünk oda, ahol a virágok örökké virágoznak.” No látod, ez így volt! Akkor Géza báró nagyon szemtelen volt és hogy miket mondott! még azt is mondta, hogy az „Istennét is” és azt is mondta, hogy ő el fog törni mindent, pedig ez nem is az övé volt. De a nagyanyó azt mondta, hogy: menjen el. És arra el is ment.

Aztán a leányka magasra kuporgott a padra, amelyen ültek, hogy jól szétnézzen a világgossáiban ragyogó temetőn, s a beszédben benne lévén, amíg vizsgálódott ragyogó szemecskéivel, gondtalanul locsogott:

– S azt hiszed, hogy mama örvendett volna a kocsinak? s a virágoknak? Nem. Ő azon este mind sirt és beteg volt. Le is feküdt tudod! És engemet odahívott és úgy megölelt és megcsókolt és én engedtem, pedig egészen bevizezte az arcomat. És azt mondta, hogy jó

legyek és tiszta legyek; pedig én tiszta is vagyok és pedig akkor görcse is volt. Azt mondta, hogy én szeressem a nagyanyót. És én szeretem is, ha ő ad édességet és szép ruhákat, de ezt a kalapomat és a sottis slajfenemet is nem ő vette, hanem mama és a cipőmet, pedig sárga. Lássam, a tied sárga-e? Nem, csak fekete; azt én nem szeretem. – És akkor éjjel fölébresztett engemet sokszor, mert az ágyamhoz jött s úgy megszorított, hogy nem tudtam jól aludni. Reggel, mikor fölkeltem, már elment a mama. De a nagyanyó azt mondta: „Ne félj, majd elvisz, tudom, az anyád, ha nagy leszel és szép leszel”, de ezt ő nem jókedvűből mondta, hanem ő is sirt és nagyon mérges volt. Pedig én nem tudom: miért is haragudott, mert én azért is szép leszek.

A kápolna előtt összegyűlt a sok nép, mert az apát felállott a lépcső tetejére és beszélni kezdett. A csengetyűk elhallgattak s mind odasereglett a sok ember a kápolna elé; csak azok nem, akik a frissen hantolt sírok előtt ölelgették az új kereszteteket; vagy akik tán nem is halották a bánatuktól az összehívó csengetyűszót.

A kis leány sürgölődött, hogy ő is siessen oda, ahová az emberek sietnek. Azért röviden a fiucskához fordult:

- Jössz?
 - Nem. Az anyám ide küldött, hogy itt üljek.
 - Jó! Hát az apád hol van?
 - Ő elment...
 - Hová?
- De ezt is már mentében kérdezte.
- A fiucska a sirdomb alá mutatott. A leányka megállott.
- Meghalt? és szeretettel nézett a fiucskára.
 - Aztán nem is jön vissza az apád soha?
 - Sohasem.
 - Szegény...
- S azzal odább szaladt.

A fekete tulipán

Szolgált a városnál egy őrök, akit Sötér Gusztinak hívtak; egy finom, kivasalt, üresfejű őr, akit valahogy beprotezsáltak a tanácsházhoz, minthogy egyebet nem tudtak csinálni belőle. A hegyes fickó egy reggel a hivatalban Farkas Aurélhoz (az ötvös fiához) így szólt:

– Aurél, egyenesítse meg a nyakkendőmet, azt hiszem, félrecsuszott.

A megszólított (ez is őrök volt) kelletlenül felnézett félszemmel, barátságtalanul kérdezve (pedig megérthette a kívánságot):

– Mi tetszik?

– Valami baja van a fülének?

Aurél felkönyökölt s megnézte azt a bizonyos nyakkendőt, arra felugrott.

A kockás kendő nem volt félrecsuszva, de egy csinos tü ragyogott benne, egy kis tulipán, erdélyi módon zománcozva.

Azonban egy szót se szólt, csak megnézte merően a kis ékszer s Gusztinak, az ő régi tanulóapjtságának komoran intett, hogy menjen odább.

Guszt fanyarul mosolygott, felhuzta a vállát, mondván: „Jó.”

A hivatal e rövid jelenetre ráügyelt (mert a két fiatal ember nem egyezett, mindenki tudtára). Azonban azon a napon a tanácsos ur öklelőző kedvében volt, hát nekigörbültek ismét mind az írásaikra és mindjárt elfelejtették a jelentéktelen esetet. Maga Aurél is suhogva forgatta az aktáit, de valójában csak a dologtalanságát leplezte a lármás forgatással s nyugtalanul forgolódott a széken. Délfelé, mikor egy kis falatozást rendeztek a hivatalban, fölkeltek s a terem másik szögletében unatkozó Gusztihoz ment s rekedt, halk hangon kérdezte:

– Szüksége volt, hogy meglássam a tüjét?

– Bántotta, hogy meglátta?

– Vette-e?

Gunyosan felelt:

– Csak nem azt hiszi, hogy loptam?

– Ajándékba kapta-e hát?

Kissé hangosabban mondta. A teremben csönd lett, mert botrányt szimatoltak.

– Reményilem, tisztességes uton jutott hozzá!

Guszt föluggott. Szembe álltak, sápadt volt mind a kettő.

Abban a pillanatban a mellékszoba ajtaján a tanácsos ur szólt be: „Sötér ur!”

Farkas megfordult, föltette a cilinderét és kiment. A lépcsőn így szólt: „Megölök ma valakit!” Azonban ezt senki se hallotta. Bárha a hivatalos időből még sok hiányzott, egyenesen hazament.

A vén házuk (valamelyik ötvös nagyapja építtette bolthajtásos apró szobáit) eperfás, hűvös udvarán egy hársból fonott karosszékből szunyokált az apja. A legyek sokadalmazták rajta a nagy csöndességben. Valamelyik oldalszobájában halkan reszelt valaki.

Ott benn dologidőben örökös sürgés-forgás, kalapálás volt, tán a világteremtéstől fogva. A Farkasok ott lapították, forrasztották, formálták az ezüst- és aranyféléket a legényekkel.

Régi dolog az már... Az utolsó Farkas vén; a szemeit megette az idő s az üveggolyó, amivel vezette a fényt a munkájára. Legényt se tartott már. A fia nem ért hozzá. A fia ur lett.

A szegény, megboldogult felesége a maga idejében így szólt az urához:

– Tudja meg, fiam, Farkas, hogy a fiamból, akit öregségemre adott nekem az Ég – nem lesz ötvös. Ezt nem fogják Salamonnak hívni, ahogy hívták az apját, a nagypapját s a szép-apját. Ebből a bolondságból legyen már elég. Ez nem fog emailt kotyvasztani, ha az egész világ térden csuszva rimánkodna, hogy még egy kösöntyűt csináljon. Nem... ebből ur lesz.

S beszélnek, hogy akkor a keresztelő papnak oly harsányan kiáltotta a kölyök keresztnévét: „Aurélt!”, hogy a szent férfit majd elejtette a vízhintőjét.

Ha e veszedelmes fehérnép úgy akarta, hogy ur legyen a fiából, igaza volt, amikor a dolgot már a keresztelésnél kezdte. Mert igaz: egy Salamon nevű fiatal ur, ha neki úgy tetszik, kukkra dobhatja a pantofliját az utcán, de egy Aurél nevezetű urfi gombos stílibt hord, amit nem rughat fel. Egy Salamon nevű fiu megtanulja, hogy a faggyugyertya lángja megolvastja a boraxot, ha az ember helyesen fujja s az ezüstlap kihajlik, ha a vésőt a maga módján veregeti valaki s ennyit tudni elég neki; de egy Aurél nevű urfinak sok mindent kell megtanulnia: grammatika, matematika, poétika nevű egyet-másokat, amiknek a szülők a nevét se tudják kimondani.

Aurél persze mindezeket végigtanulta s elég rossz kedvvel (szép, kihajtott, himzett inggallérokat s bársony kitliket viselve), de az öreg Salamon igen morgolódott, mert a gyermek uri nevelésére mind több kellett s ő a rossz szemével mind kevesebbet tudott keresni. Ők valami jeles erdélyi email-munkát tudtak: arany sodrony-szélrajzok közé égetve a ragyogó, sokszínű festékeket, de oly nevezetes módon, hogy szegény volt az a kincsesláda, amelyből a Farkas Salamonok műve hiányzott volna. És im! egy asszony oktalansága okán ennek a dicsőségnek mindenkorra vége vagyon. Nincs, aki folytassa, sőt már az öreg Salamon se művelheti helyesen, minthogy nem vala segítsége.

Ezért a felesége halála után (aki erősen megeskedtette Salamont, hogy a fiát sohase fogja kizavarni az uri életből) egy bumfordi erős leánykát vett maga mellé (egy régi mestertársának az árváját), a kis Ferdinkó Klárit, hogy legyen valaki, aki tartsa a kézhez való szerszámokat a munkánál.

E leány aztán nemcsak igen ügyes kezű lett a műhelyben, de a házat is úgy rendben tartotta, mint egy gazdasszony. A fiuval is jól összefért, de természetesen csak illendő mértékben, minthogy Klári csak keszkenyőben járt. Jól eljátsztak (ha a leánykának ideje volt), de ha tán valami urfi (például a kis Sötér Guszti gyerek) betévedt az ötvös udvarára, így szólt róla: „E leányka dehogy a testvérem, (ez kellene csak!) ez a mi kisebbik szolgálónk” s ingerkedve kacagott a leánykára, ha a Klári égő, fekete szemei könnyel teltek volna meg.

Magukra maradva pedig odahúzódott, hogy engesztelésül megcsókolja; Klári boszusan elfordult s így szidta meg Aurélt:

– Hol járt? Ismét mocskos a szép gunyája, sok-e a pénze, hogy mást vegyen?

Aurél fitymálódva felelt:

– Nekem ne parancsolj! te mim vagy? tán te veszed a ruháimat?

Természetesen, hogy nem ő vette, de annyi sok dolog van egy ilyen nagy háznál, hogy az öreg így szólt:

– Boldog ember lesz, akit e leány megszeret; ő gondoz engemet, azt tudd meg.

– Mert én csak magát is szeretem – s úgy mondta, mintha csak érette is lakna a Farkasok régi fészkeiben. Ruháit tisztán segítette a reszkető kezű öreg emberre; megtöltötte a pipáját; s borocskája, jó falatai sohase hiányoztak.

– Mert ő jól tudja beosztani azt a keveset, amink van.

Aurél csodálkozva kérdezte:

– Hát kevesünk van?

– Azt Kláritól kérdezd meg.

Az egykedvű felelettel elégedetlenül folytatta:

– Az anyámtól maradt sok?

– Sok? Mit gondolsz?

– Aranyneműek? mondjad.

– Tán aranyneműek. – De az öreg Salamon egész életében se foglalkozott azzal, hogy miből élt; minthogy mindig akadt odahaza, amire szüksége volt vala.

De az ilyen kelletlenkedés ritkábban fordult elő köztük. Mikor Aurél elkészült hazulról valamerre, Klári állott mellé, anyáskodóan, kefével a kezében.

– Illik read ez a kabát – mondta s megsimogatta.

Aurél jól belenézett a kis Klári sötét szemébe és rámosolygott:

– Hanem olyan szép leány sincs hét határban, mint te, rigó. S nagy vagy, pedig egy egész esztendővel kisebb is vagy, mint én.

S onnan látszott, hogy csakugyan nagy volt, mert az ilyen szóra felvirult az arca s megütötte a kezével Aurélt és úgy elszaladt, mint a szél.

Aurél elment ilyenkor a kávéházba, vagy urasan fölnézett a városházára; Klári elrendezte az öreg embert (mert nemcsak a szeme romlott el, de a keze is reszketős lett s nem tudott dolgozni és oly lusta lett, hogy a napon mindjárt elszunnyadt) s a házat, a pincétől a padlásig megfutotta, aztán bezárkózott a műhelybe s úgy dolgozott a forrasztó csővel, a kis kalapácsokkal, a reszelőkkel, mint egy legény s az aranyneműt úgy eldörgölte a karja bőrén (mint-hogy a gyenge leánybőr legszebben fényesíti a drága ércet), hogy egészen piros lett patyolat teste.

Néha Aurél is benézett a műhelybe s legénykedve fogogatta az apja szerszámain.

– Nem szeretnél banni velük? – kérdezte Klári.

– Mert mesterség is az! De vagy tudjon az ember valamit, vagy semmit. Amennyit az öregek tudnak, azért nem érdemes fáradni. Te pedig, egy semmi leány! hát te annyit sem tudnál megtanulni.

Egyszer valami szép holmit látott meg a Klári nyakán, egy kis fekete, tulipánalaku emailékszert és így szólt:

– Ezt nem is az apám csinálta. Látod, ezt én megismertem. Ez a nagyapám kezemunkája. Ezt te bizonyosan az anyám örökségéből vetted el.

Klári elfordult szó nélkül.

– Hiszen ne resteld; ha szeretsz cifrálnodni vele, hát viseld. Én tudom, hogy az anyám örökségéből maradt aranyneműkből élünk. Jó. Majd ha jó kenyérbe jutok, megélünk, ami marad, legyen a tied...

Klári szégyenkezve kivonta a tüt és átnyujtotta Aurélnak. Ez eltolta és orozva megcsókolta a Klári fedetlen nyakát (minthogy a tüt kihuzva, fölbomlott a ruhája). A leány eldobta az ékszert és sirni kezdett. Aurél durván kiáltotta:

– Ni! rigó! hát mi lelt? – és két napig rá se nézett.

...Mikor a csöndes udvarra ért Aurél, úgy becsapta a kaput, hogy a legyek mind fölpütek zümmögve s az apja ijedten ébredt föl.

– Valami baj van?

– Nincs semmi, csak a szemem mindjárt kiég a gyalázattól.

S nyersen rákiáltott:

– Ne is aludj fényes nappal, apám, mert ide tiz szem se elég, hogy a becsületünkre ügyelj.

– Megbolondultál?

– Nem, de meg fogok veszni mindjárt s úgy nézzen meg, mert megölök ma valakit.

Berugta a szobája ajtaját, ledobta a kalapját s hajadon fejfel, nagy léptekkel járt fölháborodva az udvaron le s fel.

Klári tiszta kötényt kötött s erős fekete haját megnézte az ezüstpohár tükrében s a küszöbre lépett.

Aurél elfordította a fejét tőle s az apja előtt száguldott.

– Itt szépen élünk, de tudd meg (az öreg emberhez szólt), hogy ma-holnap veheted a koldusbotot te is, mert itt ma-holnap eladják a párnát is a fejed alól.

Klári leszállt s az öreg ember mellé állott.

– De nem bánom a vagyont, nem, de a becsületünk is elkél. Vedd vissza atyám, ha tudod.

– Mink fogyott el? – kérdezte egyszerűen Klári.

Aurél úgy tett, mintha nem is hallotta volna, azonban megállott az apja előtt.

– Ugy nézel reám, apám, mintha azt hinnéd, hogy megbolondultam. Az. Én megbolondulok, amikor látom, hogy ez a becsületes, tiszta ház mocskos lesz, amit az Isten se mos le róla.

Klári türelmetlenül megismételte a kérdést:

– Mink fogyott el, Aurél?

A legény reá meredt.

– Magának, kisasszony, megvan mindene, de a mi becsületünk fogyott el.

Az öreg rebegve kérdezte:

– S mióta nem egy a mienk vele?

Aurél fölháborodva elkapta a fejét s továbblépett. Sötéten visszanézett:

– Elmegyek, mert attól félek, valami szörnyűt fogok tenni. Te is a kisasszonynyal egyet-értsz? Jó. Tágas ez a világ s eldobom a nevemet, mint egy mocskos kapcát, ami nem nekem való.

A déli nap derülten nézett a csendes udvarra, aranyfoltokat vetve az öreghez huzódó leányra.

Klári az Aurél útjába lépett minden sietés nélkül, de szigorubban kérdezte:

– S mit tettem én a becsületemmel? Azt csak kell tudnom?

Aurél durván kiáltott:

– Mi közöm hozzá? Bárha legalább is kellemetlen, hogy a mi fedelünk alatt nyitott boltot a jó hírének.

Az öreg ember megemelte a fejét.

– Megtiltom...

– Mit, te, apám tiltsz meg valamit, ahelyett, hogy sirj?

Aztán elkeseredve folytatta:

– Ugy szerettük mind, mintha a vérünkből való volna. Azt hittük, hogy az Isten ajándékozott meg vele minket. Ami a miénk volt, az övé is volt. Nem esett jól az öröm, ha nem feleztük volna meg vele, eltakarítottuk a követ is útjából. S mikor megnőtt a hátunk mögött,

nem elégszik meg velünk. Nem, hanem eladja magát. Eladja. El... Ne nézz reám, Klári! mert kimondom, ki... ha a föld megnyílik is alattam.

Az öreg ember kerekre nyitotta ráncos bőrrrel körülfogott, veresszélű szemét.

– Hazudsz, – így szólt.

– Eladtam, Aurél? Mit?

– Nem. Elajándékoztad magadat. El... hogy kelendőbb légy, ajándékokat adsz ráadásul.

Én tudom... én tudom... én láttam az én látószememmel.

Klári kigyult. Elrántotta az öreg kezéből a kezét s röviden mondta:

– Mégse hallgatom meg. Azt hiszem, rossz álmot látsz.

– A nagyapám tulipános tüjét is rossz álmodban dobtad oda a szeretődnek?

– A nagyapád tüjét?

– Amit Sőtér Gusztinak adtál. Olcsó vagy. Ráadásul kellett-e csak?

Klári lehajtotta a fejét zavartan. Megölelte szó nélkül az öreg ember vállát s csendes lépéssel odább ment.

Aurél elejébe ugrott.

– Megcsendesedtél. Elszöksz előlem? Arról a türől beszélek, amit nekem adtál egyszer.

Jobb gazdát kerestél neki? – és erősen megrázta a leány karját.

A Klári szeméből kiszökkent a könny. Lassan mondta:

– S te hiszed rólam? Így üldözöl el innen?

És lágyan kivonta a karját. Aztán hirtelen az Aurél szobája felé ment.

Az öreg ember révedezve kérdezte:

– Mi az?

– Hallotta...

– Miféle tü? Miért?

– Ami az anyám ékszerei között maradt.

– Mi maradt? Semmi se maradt.

– Semmi? Nem tudod, mit beszélsz, apám.

– Semmi, semmi se maradt.

– Van. Titokban tartotta, hogy te ne tudj róla.

– Hazudsz, én mondom. Én azt akarom, kérleld meg őt.

– Én? E fajtalan gonoszt?

A leány vonakodva közeledett. Előrenyújtotta kezében a tulipános tü.

– Itt a tüd... Aurél. A tied. Amit te elhajtottál.

A legény szótlanul meredt rá.

– Hát kettő maradt?

Klári az öreg ember ölébe tette. Aztán megcsókolta a vén ember homlokát.

– Ne hidd el rólam. De bármi lesz velem, én nem ülök meg azzal egy fedél alatt, aki úgy megszégyenít.

Aurél egymásután kérdezte:

– A tü? a tü? Én láttam ma mégis. És aki viseli, guny nyal kérdezte: irigylem-e nagyon?

Az öreg ember elevenen mondá:

– Vette a tü. Nem kapta; vette.

– Vette, az anyám örökét?

– Anyádtól nem maradt semmi. Nem; ő csinálta a tü, a leány, az én leányom, az én édes leánykám. Ő csinálta és eladatta, hogy éljünk az árából; hogy te szép gunyákba jársz, hogy az asztalunkon kenyér legyen s bor a poharunkban.

Aurél idegenül nézett szét.

– És nem ezt az egyet csinálta. Amig te nőttél, mennyi minden kellett! Igen, de én nem tudtam mindig eleget szerezni. Most látod, elvette az Isten a szememet, de adta nekem ötet szemem világául, ötet, a kis Ferdinkó Klárát, az én édes leányomat. És amig te aludtál csendesen, ő serényen dolgozott. És ő sirt volna, ha megmondtam volna neked az igazságot, mert ő nem akarta. Nem hagyta, hogy te szégyennel vedd el az ő munkája árát. És akkor te idejössz, mint egy vad... Ez így van, és ez így van, és te megölöd ötet.

Aztán kimerülve, reszkető hangon tette hozzá:

– És megölsz engemet!

S ekkor fölemelkedett:

– De megölöd ötet háromszor. Egyszer pedig értem, egyszer pedig éretted és egyszer pedig őérette, ha ő még tudna szeretni minket.

Aurél lesütötte a fejét.

– Nem, – mondta alázatosan, – nem, hanem a kezét, egyszer éretted és százszor értem, ha ő megengedi. Így van, Klári?

S aztán nem ölt meg senkit Farkas Aurél aznap, hanem azon délután együtt kotyvasztották a festékeket és lopva néha egymásra néztek és olyankor mosolyogtak.

Báranyfelhők

Minden uj és szép volt körülöttük. Kecses fészket vert nekik a vén tutajkereskedő, manzardtetős, rózsaszín, tölgyfapadlós, virágosfalu házacskát. A butorok finom, faragásos apró jószágok voltak, mályvaszín virágos selyemmel kárpitozva, mintha tündérek játékszerének mivelték volna. Az ebédlő viszont sulyos és kemény volt; keleti szőnyegekkel a falán, hogy abban elvesz egy fiatal pár, – és a többiek – a leányaasszony csikos kék selymes piperefülkéje, és a hálószoza. Nem. Ennek az ajtaja be van zárva.

Ah! szemérmes az uj asszonyka.

Még csak imént értek haza az oltár elől. Az urát csak a lakodalmi vacsorán tegezte először, de mily akadozva és bátortalanul! És ez mind az övé... A széktől kezdve az uráig, oda áll minden, ahova ő mondja. Az asztal alatt (annyi ember előtt), megszorította a mezitelen kezét az ura. Elpirult a hajáig. Nem vette-e észre valaki?...

Eliz a szebeni apácaklastromból csak az őszön került haza s tele volt azokkal a bűbajos képekkel a lelke, ama lilimtisztá szüzekről s a Szeplőtelen körül sürgő-forgó csillagfényes szárnyas angyalokról, akikről az imádságos könyvekben képeket rajzolnak; s ama karcsu daliákról, akik sárkányokkal viaskodnak lángpallossal; és ama kegyelmes királyi leventékről, akik kettészelik biborköpenyegüket, hogy a didergő koldussal osszák meg, akikről verseket tanult.

A férjhezmenése valóságos-e? Azzal a tudattal nőtt fel, hogy a Gál Ábris asszonya lesz. Anya nélkül, egy sok dolgu tutajkereskedő egyetlen kincse volt, aki a tisztelendő nővérek szárnyai alá helyezte el Elizt. Az Ábris apjának erdeiben, egyik-másik nyaralójában játsztak a gyermekek nyarankint, zugó patakok nefelejtés partján. Igen összeszoktak, s amikor Ábris az erdészakadémiáról hazatért (ruganyos, karcsu fickó lett) kézenfogták egymást, hogy együtt járják végig az életet. Ennyi... Valóságos-e mindez?

Olyan szép is körülöttük minden, hogy álomba való.

Az esküvő után való nagy vacsora végén magukra hagyták őket. Ábris megfogta a felesége kezét s oly lobogó tekintettel nézte meg, oly szilajul szorította magához, hogy Eliz ijedten jajdult fel.

Ő kicsikorában így szólt:

– Én nagyon szeretlek tégedet Ábris s leszek a te feleséged... Jó? és megcsókolták egymást, minthogy Ábris is helyeselte a dolgot.

Azonban, az akkor volt... Most ugy elszorult a melle az ölelésre, hogy fájdalmat érzett és sirt volna, ha megcsókolta volna. Ábris azonban megsértve a vonakodástól, így fedtte fenhéjázólag Elizt mint egy kis gyermeket:

– No... no... micsoda vadóckodás ez, Eliz.

Eliz is érzékenyebb lévén a szokottnál, valami bántó lenézést érzett ki az Ábris hangjából és sértődve így rebegett:

– Mit mond?

Ábris felgyulva erősebben megnyomta a szót.

– Azt, hogy nevetséges.

– Ezt mondja nekem?

– S ezt, hogy gyerekes...

Az Eliz ajaka ellágyult és köny szökött a szemébe erre a sértésre...

– Így szól hozzám? Mihelyt senki mellett, aki megvédelmezzem.

– Ellenem? Szégyen ilyet mondani.

– Szégyen? s mindjárt lehullott a székre és eltakarta az arcát. Ábris sohase beszélt ily nyersen vele, és senki, soha.

– Hát ellenem kell védni magát valakinek? Bántottam talán? (szavallta Ábris keserűen) és megérdemlem, hogy miattam kioldozza a könyzacskóit?

Boszusan gesztikulált, nagyokat és erőseket lépett, azonban a szoba szegeletéből visszatérve, a gyenge kis galambot busan összegubbaszkodva látva, megenyhült a boszúsága s a tekintete, s mind csendesebb, nesztelenebb lépéssel közeledett Eliz felé.

Melléje ült halkan s megérintette a gyermek kezét. Eliz idegesen visszakapta az ujjait s kutatólag nézett az urára. Ábris jóakaró mosolylyal tekintett rá.

– Visszavonok, így szóló tréfás kéréssel – mindent. Engednéd így, hogy megfogjam a kezedet? és utána nyult.

Eliz félénken még jobban elhajolt Ábristól.

– Igazán visszavonja?

– Mit? enyelgett.

– Mindent.

– Sőt felcserélném ezzel, hogy: édes, hogy bájos és szépséges feleség... és ez mind te vagy.

– Igazán mondja?

– Nem mondanád a személyes névmás második személyében?

– Ugy mon-dod? és kipirult egészen szőke hajáig és annyira szégyenkezett, hogy észre se vette, amint Ábris átölelte az ő édes feleségét.

Akkor kinn egy nagy kakas harsányan kukorékolt az udvaron, mintha trombitát fújt volna meg. A keleti égen a gyergyai havasok fölött a rózsaszínű hajnal földerengett, s azt látta meg.

Eliz kibontakozott az ölelő karokból és félénken, később mind bizalmasabban így szólt:

– Mit tesz? Helytelenül viseljük magunkat és én... és te... amikor pedig hajnalodik.

Aztán nagyon kábultak leszünk reggel, ha nem alszunk eleget, mint amikor a zárdában a karácsonyi misét hallgattuk volt éjfélkor s reggel fejfájással keltünk föl, Majella testvér akkor így szólt...

– Az ördög bujjék Majella testvérbe az ő karácsonyi bölcselkedésével – ily durván vágott közbe Ábris, és ez már igazán mélyen megbántotta Elizt.

Ily illetlenül sohase szóltak hozzá. Ez majdnem káromkodás... ahogy az apa beszél a cselédekkel, ha nagyon rosszak. Azt mondták neki a zárdában, hogy a férfiak durvák, de ki képzelhetné, ki hihetné el Ábristól, a gyöngéd, kedves fiúról, aki úgy turbékol még tegnap, mint egy szelíd gerle... Ah! Eliz feszesen emelkedett fel, sértődve s ridegen szólt:

– Köszönöm, aztán megbiccentette a fejét a lehető legtöbb méltósággal.

Ábris restelkedve nézett reá. Aztán amikor látta, hogy Eliz továbbmegy, mérgesen kiáltott:

– Meggondolták-e, amikor kegyedet férjhez adták, kedves? Szeretnék kiugrani a bőrömből (toporzékolt) s ha valaki pofon verne, igen szeretném, hogy megtudjam: ébren vagyok-e vagy alszom?

Eliz hidegen a szobája felé ment, kimért, nagy lépésekkel s ünnepiesen (mint ahogy Majella testvér szokott menni a dormitoriumba) félarcos visszanevetéssel.

– Isten áldja... mondta.

Ábris megfogta a diván-párnát, (finom aplikáció volt, amit a vizsgára himzett volt Eliz s tegnap még gyöngéden csókolgatta meg) úgy csapta a földhöz, hogy puffant.

Ezt azonban már alig látta Eliz, mert bement és bezárta az ajtaját kulccsal hangosan.

A kakas ismét üvöltött (valami nagy kokinchin sárga) s Ábris oly féktelen káromkodással illette, hogy abba pusztulna az ártatlan pára, ha tudná.

Előbb járt le s fel mérgesen, aztán későn, hogy az ég kékje kivált az éjszakai boruból, leült a diván sarkába s világosságra aludt el nagy végre.

Reggel kidagadt, álmos szemmel (ugy felöltözve, ahogy az oltár előtt esküdt volt) serkent fel valami halk suhogásra. – Eliz állott előtte. Egészen boldog nyugalommal mosolygott reá.

– Megmondtam ugy-e, hogy álmos lesz? Látja. Nem akart nekem hinni. Nem fáj a feje?

Ábris fölugrott s kitörülte a szemét.

Boszus volt és sötéten nézett a feleségére.

Eliz nyájasan a homlokára tette apró szép kezét.

– Ugy-e fáj, szegény?

– De igen, morogta és visszavonult, hogy rendbe szedje magát.

A reggelijét is a szobájában költötte el. Aztán, hogy visszatért, komoran így szólt:

– Elmegyek a fűrészgárba, hadd fujtassam ki a széllel a fejemet. Bizonyosan a zárdában is javallná ezt nekem?

– Mindenesetre, felelte Eliz oly ártatlanul, hogy Ábris szelidebben nézett a feleségére s kezét csókolt neki, míg az inas állott a télikabátjával az előszoba nyitott ajtaja előtt.

Azonban még se ment a fűrészgárba. Alig egy kicsinyég végigment (inkább futott) az utcán, de visszatért mindjárt nyugtalanul az enyhe, illatos szobába, hol az édes asszonyka a legujabb, legcsecsébb bojtos, zsinóros pongyolába oly üdén rendezkedett, mint a tavasz, melynek nyomában virág fakad.

A pompás kis étagéren néhány bontatlan csomag állott, amelyet azon reggel hozott a posta s Eliz babrált rajta azzal a gyerekes kíváncsisággal, amint vár a gyermek, mikor a Jézuska kipakkol karácsonyestén. Mi van bennük vajjon? Nem csenget-e az angyal benn?

Az elkésett ajándékot Eliz nem akarta kibontani az ura nélkül s türelmetlenül várta Ábrist.

Fecsegő jó kedve volt. Valamiért boszus volt Ábris az éjjel. Okoskodva a mutató ujját a homlokára tette: „a vacsorán három pohár pezsgőt ivott,” mondotta s így megfejtve a talányt, hozzátette: „az a bor volt, a férfiak ilyenek,” nyugtatta meg magát. „És nem aludt a szegény, szegény”, gondolta részvétellel. „Olyankor boszusak a férfiak”, mint a kedves Majella testvér mondta. A drága Majella testvér a férfiak természetrajzából több örökbecsű szentenciát csöpögtetett kis tanítványaiba. „Majella testvér igazában ismerte a férfiakat.”

– Megfázott? kérdezte kedvesen Ábristól és hozzásimult, hogy elvegye a hideget tőle.

És fecsegve, derűlten mosolyogva vitte a csomagok felé s gyerekes örömmel bontogatta az ajándékokat kíváncsian.

Az egyik Eliz nevére volt címezve. Azt Majella testvér küldte. Nehéz, szép csipkés szélű szentkép mellett (amelyen lilomot tartott egy báránka a szájában) egy nefelejtsekkkel telehimzett könyvjegyző mosolygott Elizre a hit, remény, és szeretet jelvényei közül.

– Ah! a drága, lehellte Eliz és gyöngéden emelte az ajakához.

A másik egy zárdabeli barátnéja ajándoka. Egyszerű volt. Egy kis koszoru, a borostyán virágjának egymásba fűzött szirmaiból igen egyenletesen lenyomtatva, kiszáritva. Eliznek köny lopózott a szemébe. Mintha látná a zárda kertjének vén bokrát, amely a fekete templom fala mellett áll s tavasszal beillatoz az ablakon a Szeplőtelen oltárjáig. A tömjén illata nem érzik-e meg a kis koszorun?

Aztán egy pompás ezüstmivű tálat bontott ki. Az apja üzletfele küldte. Félretette Eliz, meg se nézve.

A következő csomag az Ábris nevére volt címezve.

– Bontsa ki, sürgette Eliz, karját az ura nyaka köré fonva.

Ábris felszakította a zsineget.

– Honnan jött? Selmecről?

– Onnan, ahol tanultam.

Aztán kíváncsian ráhajolt a csomagra.

– Női írás a címzés, mondta Eliz halkan. A finom vonalak sugár termetű hölgyre mutatnak. Az „A” betű cifráságai azt bizonyítják, hogy cifrázkodó hölgy irta. Mi tanultunk (mondja okoskodva) az írásból következtetni az írójára. No meglássa, igaz, amit mondok!

Egy bolti papirdoboz volt benn.

Eliz babrált vele.

Egy kis babaréklit emelt ki belőle, amely rózsaszín szalagokkal volt felékitve.

Csodálkozva forgatta meg az ujjai között.

– És egy sor írás, csak egy sor mellette, mondta kerekre nyitott szemmel.

Hosszúkás vékony nagy betűkkel ez állott egy finom lapon:

„Emlékezem minden nap... és emlékezzék reám minden nap.”

Ábris elfordult. Aztán hevesen kikapta az ő édes tiszta feleségének a kezéből a lapot és összegyűrte.

Eliz megijedve kérdezte:

– Mi az?

Ábris kiveresedett és komoran köhintett. Mikor összeszedte magát, kissé zavartan, szakgatottan mondta:

– Egy árvaházból való ez... Ahol kisdedeket ápolnak... jó apácák... mint az apácák... a jó apácák. Azoknak segédelmet szoktam én adni... Könyörületességből... tudja, aztán... ez azt teszi... hogy én ne... ne... felejtsem el... tudja.

És minden további szó nélkül a réklit bedobta a dobozába s gyöngéden átkarolta a tiszta asszonykát, hogy elvigye az ajándéktól.

– Milyen jó, irgalmas vagy... rebegte meghatottan Eliz.

Ábris meghajtotta a fejét; árnynyal a szemén és alázattal, mintha bocsánatot kérne valamely bűneért, lassan emelte fel a kezét, hogy megcsókolja.

Eliz boldogan mosolygott s a homlokát nyujtotta. Mintha égi sugár játszott volna az arcán.

Leányharag

Ilyés Gábor, a huszárhadnagy aznap költözött az öreg Mátyus vén házába, s este későcskén érkezett haza.

A lépcsőház fordulóján szokatlan lobogó nagy világosságot látván, hirtelen fölszaladt a kikopott fölépcsőn.

Ott a kerekasztal tetején egy csomó ujságpapír égett nagy lobogással s mellette egy vén, bőrszéken a vén Mátyus bóbiskált. Az Ilyés futása okán a láng az öreg ember fejére csapódott s megperzselte gyöngye, fehér szakállát. Ilyés hirtelen átfogta kesztyűs kezével a fölriadt ember fejét, annál fogva fölrántotta, félredobván, szétverte a kardjával a papirokat s rádöntötte az asztal lapját, hogy elfojtsa. A zajra egy fiatal leány rohant le az emeletről.

– Félre a szoknyával! kiáltott Ilyés.

A leány rá se hallva, a megrémült öreg ember felé tört.

– Hát félre a szoknyával, ha mondom, kiáltotta Ilyés s a karját a leány felé szegte.

A leány eltaszította a kart erővel s átölelte a vén Mátyust.

Keserű füst töltötte be a fordulót. Ilyés hevesen taposta a papírt s egyszerre vaksötét lett.

Egy fehér bajuszu szolga világgal jött, Ilyés idegenül nézte meg a világ mellett a leányt s az erőtelen ember derekát átfogta, hogy fölsegítse a lépcsőn. Így átfogva a leányhoz ért. A leány végigmérte Ilyést s röviden szólt hozzá mély hangján:

– Mit akar itt?

– Hisz nem bírja el.

A leány dacosan fölvetette a fejét s magához szoritotta a vén embert. Ugy vitte az összecsukló lábu öreget, mint egy gyermeket.

A felső lépcsőn mégis visszanézett Ilyésre, (tán, mert igen nehéz volt a terü) de egy szót se szólt. Ilyés a Mátyus hóna alá nyult: bevezették egy homályos terembe.

– Ez szép... ez szép... dadogta az öreg.

Ilyésnek a tekintete rátapadt a vén emberre hajló leányra. Sugár, de vállas, ruganyos és erős volt. Fekete, szinte keménynek látszó haja; benfekvő, égő, barátságtalan szeme; kissé nagy, puha ajku szája érettebbnek mutatta a hamvasbőrű fiatal arcot. Addig nem is látta.

Látván, kissé feszélyezettnek érezte magát s így szólt:

– Lehetek-e még szolgálatára valamiben?

A leány fel se nézett.

Ilyés meghajolt s kiindult. Az öreg Mátyus kissé megemberelte magát.

– Hát a kezedet se adnád ide, öcsém? Aztán öreg ember szokása szerint ellágyulva rebegte: Mi lett volna velem... ha nem jössz?

A leány fölemelkedett s félreállott. Egy pillanatig tekintett a fiatal, karcsu tisztre, de lustán lecsukta szemtakaróit, mintha valami kellemetlent látott volna, egy másik szoba ajtajáig visszavonult.

Az öreg megfogta a tiszt kezét. Remegett.

– Nélküled, milyen nyomoru lennék már. Vanda ideadta egy percig (csak egy perc mult) nem? a kis Mozartot... igen, a kis Mozartot... nem? De a gyertya hogy dőlt le? hiszen nem is aludtam el... nem? Hogy volt Vanda? hogy? hol vagy?

A leány félutra visszatért.

– El kell már felejtetni, nagyapó. Megesett, elmúlt, ne beszéljünk róla.

Ugy hangzott a beszéde, mintha harangot ütne meg valaki. Ilyés ráfelejtette a szemét.

– Ismerd meg őt, öcsém (folytatta biztosabban az öreg), Vandát, bárha ő kerül mindenkit, de Vanda szeretni fog téged, mert te mentettél meg.

A leány összevonta a szemöldökeit s szinte komoran biccentette meg szépformájú kis fejét köszönetül. Aztán kiment.

Ilyés lassan ment le a lépcsőn a földszinten bérelt szobájába. Alig találta meg a kilincset. Fel volt zaklatva. Amint lehajigálta a ruháit, fejcsóválva egy szögletbe meredt és elégedetlenül, félhangon így szólt: „De micsoda szempár, teringette...” és betakarta fejét az ágyban. Alkalmasint azért, hogy ne lássa azt a szempárt.

Az öreg Mátyust alaposan megviselte az ijedtség, mert másnap délfelé, mikor Ilyés felnézett, még ágyban találta. Vandát csak egy pillanatig látta. Mikor belépett akkor ment ki a leány és az üveges ajtón át látta, amint hullámos lassu lépéssel odább lépdelt.

– Ő ilyen gyermekkorától fogva, mondta az öreg. – Ne vedd föl őt. Milyen áldott, csak én tudom azt; de elfelejtették megtanítani mosolyogni.

Aztán melegen beszélgetett a fiatalemberrel, hogy elfelejtesse Ilyéssel a leány idegenkedését.

– Azért ne und meg ezt a rosszkedvű házat, fiu! ha annyi jó kedvet nem találsz, amennyi hozzád illene. De az apádat látom megújulva benned, aki ilyen karcsu vig fiu volt, mikor együtt szolgáltunk. Az elmúlt boldog időt juttatod az eszembe, hát senki sincs kedvesebb nekem, mint te.

– Magára ne szabaditson bátyám, mondta derülten. Az ilyen magára élő ember többször fog járni a nyakára, mintsem szeretné.

S hogy igazolja, amit mondott, esténként mindig fölbaktatott a sötét lépcsőn... Beh szép öreg ház volt az (már egy kacér, rózsaszínű, könnyű tornyos ház kacag ki helyette az utcára), nagyives, vastagfalu ganggal körülvéve. Sárgarézzel kivert törpe tölgyfa-ajtait, széles, törpe ablakait, bolthajtásos emeletit, kissé sötétes, hangtalan szobáit, oh! látom... még látom... És látom a nagy arcképeket a falon, írásos szalaggal a szájuk előtt, buzogánnyal a kezükben; finom dámák, magasra puffos hajjal koronázottan, előttük a kávé ibrikkel megrakott kis asztallal... Látom a sárgatoku, keskeny, hosszú klavirt, gyöngyházás billentyűkkel és fölöttük a falon látom a karabélyeket (még kovás, keskenyagyu, hosszú puska is függött), kardok, keresztbe rakva és mennyi sok dágerrótip-kép keskeny tölgyfakeretekben. Ah! még a szobák illatát is érzem, azt a virágillattal elegyes, kissé dohos, savanykás szagot is... Kedves vén, jószágos katona bácsi! hát valósággal soha se fogom hallani már a hangját? s kék, fiatalos szemeivel nem néz reánk soha?

– Azért mégis meg fogom szelidíteni Vandát, mondta derülten az öreghez. Láttam én már elég ilyen vadat, aki kezes bárány lett... ne féltsen engemet, bátyám...

Akkor a vén Mátyusnak a szemei elborultak.

– Mi lelt tégedet? Még alig láttad Vandát, alig szóltál hozzá... Mi ütött hozzád. A hetykeség illik a te korodhoz, de (s ekkor suttogóra vált a hangja) Vandának a lelkén egy leemelhetetlen terü van. Ne bántsds... Erőtelen arra emberfia.

Ilyés megpödürte a bajuszát.

– Legyek én az az ember, bátyám.

– Meg ne bánd, mondta komolyan.

Mondhatom, a veszély igen távol látszott lenni, mert Vandát nem lehetett megtalálni, ha Ilyés csörtetett fel a kőlépcsőn. Valósággal el lett, mint az a könnyülábu őz, aminek közelétét tudja a vadász, de a nyomát se képes fölfedezni.

Egy jókor reggel Ilyés, amint a gyakorlatra készült volna, a szin eresze szélén egy páva-farku galambot látott meg, amelyik a farkával gangosan söpörte a zsindelet, míg a társai ijedten huzódtak be a búgba. Messziről a kék égbolt alatt egy kis fekete gomoly széles karikákat irt le a fedél felett. Ilyés gyorsan leakasztotta a puskáját. Az ölyv fenn, mind kisebb körökben keringve, egy percre majdnem mozdulatlanul libegett a galamb fölött, aztán lecsapott, mint a villám. Ilyés lőtt.

– Ugy... másodszor menti meg, ami kedves nekem, hallszott mindjárt. Nem fél így belelegezni az én életembe?

Vanda szól le a kertből, szürke, testhezálló ruhában, simára fésült hajjal, kissé szintelenül az izgalom miatt. Ilyés gyönyörűséggel nézett rá s felé indult, könnyedén mondva:

– A kezét azonban eldugja, látom, most, másodszor is előlem... Jó reggelt.

A leány felpirult a homlokáig. Odább tette az ülit s egy lombos ággal betakarta lassan, meggondoltan rendezve el a madár szemfedelét, hogy ne lássa a fiatal embert. Igen derült, szinte nevető reggel volt. A galamb burukkolva sürgölődött a lakás körül. A merész körmös véresen vonaglott. Csak ez az egyetlen folt volt e szép napon. Vandát azonban, mintha csak ez az egy érdekelné.

Aztán gyorsan felugrott s nyájasan intett Ilyés felé, egy percre köszönetet rebegett és mosolygott és felszaladt a tornácra. Az öreg bácsi fejét hevesen megölelte, aztán elfutott mintha üldöznél valaki.

Este sugva, hunyorítva mondta Mátyus Ilyésnek:

– Zongorázott ma – s hüvelykével hátra (Vanda szobája felé) mutatott rejtelmesen – a Mozart Rondót, azt a gyerekes, mosolygó Rondót. Ő, tudod... Vanda... érted-e? Aztán a haját hullámossá tette, hullámossá.

S nevetve (igen hasonlítva a köhögéshez) úgy legyintett, mintha incselkedő legyeket hajtana el. Aztán minden átmenet és magyarázat nélkül magához huzta a tiszt fejét s megcsókolta a homlokán és a köny kihullott a szeméből.

Későn (már jól az éjszakába haladt az idő) egy percre kinyílt a Vanda szobájának az ajtaja. Az öreg mindjárt észrevette.

– Bimbó! Senki sincs itt... Csak magunkban vagyunk...

A leány kilépett. Ugy tetszett, mintha ingadozott volna, amíg az asztalig ért. Árnyékba ült.

Ilyés fenhangon elegyedett beszédbe a vén emberrel, alig véve észre Vandát, nehogy elriaszsa.

Az öreg nagyon ügyelt a beszédre, de egyszer váratlanul Vandához fordult:

– Nagyon szép vagy ma, Bimbó. Sugározol...

A leány elfordult. Ilyés egy korty bort ivott, hogy ne hallja a bácsit, azonban igen nehezen nyelt s szemeit Vandán felejtette. A leány vontatva (mély hangja rebegett) így szólt Ilyéshez:

– Köszönöm...

– Mit?

– A galambomat.

És a kezét nyujtotta; azonban remegett és a szeme úgy elfátyolozódott, mintha sirni készült volna.

Ilyés meghajtotta a fejét.

Aztán azon egész éjjel, mind a lány gyöngye ujjainak az érintését érezte. A jobbkezét a takarón kívül tartotta és mosolyogva aludt el.

Azonban egy hétig se látta azután, pedig mohón kereste.

– Nem riasztottad el egy rossz szóval, egy rossz tekintettel? kérdezte az öregember egy este. – Néha sirt Vanda ezekben a napokban. Nem tudod, miért? Ha megbántottad valammivel, a büntető Istennel számolj. Őt olyan iskolába nevelték, ahol azt tanították, hogy gyűlölni, félni kell a férfit, mert hitszegő és gaz mind. Te nem juttathattad az eszébe, Ilyés Gábor? De mért sir?

Ilyés bátran ránézett.

– És ez az ő rettenetes terhe, bácsi? Azt hiszi, nem tudom-e, amire Vandát tanították?

– Tudod te is?

– Mindenki.

– És mégis, nem zavartad meg őt?

– Hát tudom-e én? Mondja azt, hogy megzavartam őt... jó... azt hiszem, akkor valami bolondot fogok elkövetni örömben... Azt tudja, hogy komizságot nem tehettem. De miért? Még az apámtól hallottam, hogy történt a hontalan, bujdosó lengyelről, aki bepanaszolta, behizelegte magát a bátyám házába, s akit lelkesen ölelgettek, kényeztettek. Az apám is kedvelte őt s tanuja volt a kápolnában, mikor a forradalmi barát zaj nélkül eskette meg a Vanda anyjával.

Az öreg komoran vágott közbe:

– És mikor megtudtuk, hogy mily csaló és gaz volt! aki siró feleséget hagyott odahaza és gyermekeket, elszédítve itt az én leányomat..., és akkor, amint az én lovamon ment el arcátlanul, hogy ne lásson „nyávogó asszonyt”. Óh – mi volt nálam akkor... És így nem tanította meg Vandát az anyja a mosolygásra... és akkor jössz te.

– És én tanítottam meg őt reá, bátyám! Mikor beköltöztem a városba, az apám azt mondta: „hozz hirt nekem a Mátyus unokájáról, akit férfigyűlöletben nevelnek, ha megengedik neked.” Azért kerestem itt szállást, és nem a végzet-e ez? Előbb izgatott a Vanda idegenkedése. A visszautasítása lángbaborított. És már megbolondulok, ha nem látom őt.

– No hát... no hát dadogta zavartan az öreg katona és ellágyult az ajaka...

Egy alkonyatkor, amint hazaért Ilyés, a szobája ablakának a párkányán azonban egy szál rezedát talált. Igen fölhevült a láttára, mélyen fellélekzett, mintha valami gyöngéd, édes üzenetet kapott volna benne, pedig teménytelen illatozik a kerti ágyásban. Másnap este azon a helyen pihent ismét egy szál virág. Ilyés mosolygott s az emeletre merész tervekkel osont föl, tolvaj módon azonban nesztelenül surranva be az öreg nyugalmas nagy szobájába.

Benn Vandánál a gyöngyházás zongora szólott. A vén Mátyus hang nélkül köszöntötte a fiatalembert. Ilyés óvatosan lopózott be Vandához. A virágszál neki szól... Erősen érezve bement és behajtotta az ajtót maga után. Izgatott volt mégis.

Vanda visszafordította a fejét a zajra, s a zongora egy ütemig elhallgatott. De aztán, bizonytalanul bár, folyt az ujjai alól a csendes dal. Ilyés a sötétben egy székre ereszkedett le a leány háta mögé.

A bánatos Mozart Andante borus gondolatai szárnyaltak, átsóhajtva a sötéten. Nem mély buról szólt, amely gyógyíthatatlan, de mint az éj árnyéka, mely besimult az alkonyatba. Soha a könnyü s epekedő sóhajtást szóra szebben nem keltette poéta.

Néha, mintha a sűrűszinű folyó futása egy-egy percig meg-megállana; aztán omlik tovább árnyas partjai között. Ilyés zavartan, ellágyulva hallgatta. A mersze, mely felüzte, az áhitott leány mellett elillant. Igen meg volt indulva. Mintha a zenével telt levegőbe beleolvadt volna maga az édes leány... őt lélekzette. A vér fel-feltódult a fejébe, önkéntelenül simogatta a levegőt. Körülötte mindennek a körvonalai bizonytalanok lettek, bemosva a sötétbe, szertelen nagyok lettek. Akárcsak mintha álmodott volna. Mindenütt siket csönd, csak a melankólikus ének zeng, mely egy áhitott más világból jön.

És fölemelkedett önkéntelenül s megszorította erősen a homlokát, hogy megbizonyodjék: ébren van-e?

Aztán suttogva a leány felé hajolt:

– Édes...

Vanda lehajtotta a fejét s összezavarodtak a hangok az ujjai alatt, s a keze aztán lecsuszott a billentyűkről.

Ilyés Vandához simult és félig zavartan átfogta a leány derekát s szilajul magához szorította.

Vanda felháborodva szakította ki magát a férfi karjából és eltaszította.

Ilyés féktelenül közeledett felé. Minden vére az arcára tódult. Áhitozása a leány után vad erővel tört ki belőle. Az eltaszítása az erejét hívta ki. Átkarolta a leányt ismét féktelenül s félvakon kereste az ajakával az ajakát.

Vanda kétségbeesve feszítette ki a derekát és sziszegett s fellángolásában megsokasodott erejével tépte a merész embert. Minden gyűlölete a gaz, álnok nem iránt, amely annyi keserűséget okozott az anyjának, feltámadt benne.

És azzal a simasággal, mint a vadmacska s éppen olyan erőszakosan, kitépte magát, a falhoz ugrott s az első fegyvert, mely a falon függött leszakította.

Ilyés a küzdelemben lihegve, s álmélkodva állott vele szemben.

Abban a percben rettenetesen dördült a fegyver a leány kezében.

*

* *

Mikor az öreg Mátyus belépett, Vanda ájultan feküdt a padlón.

Ilyés letérdelt a leány mellé.

– Menj el onnan.

Ilyés alig hallotta.

– Alávaló vagy. Menj el onnan.

És maga térdelt az ő édes unokája mellé és visszautasíthatatlan mozdulattal üzte el.

Ilyés fölemelkedett és a szoba sötét szögletében huzódott meg, mint egy farkas, mely a verembe esett.

A nehéz csöndben később halkán rebegte Vanda:

– Mi történt?

Az öreg gyöngéden rebegte:

– Én vagyok itt...

– Hát Gábor?

– Miért?

– Ah, meghalok... ha meghalt...

– Te szereted őt...

A leány ismét lehunyta a szemét s könny buggyant ki szemhéja alól.

Éjjel

Átlépett a korláton.

Tudni akart.

Egy időtől fogva Sárika igen röviden bánt vele.

Szépséges, csillagos, illatos éj volt. Sárika ugyan rajta volt azon, hogy Henrik menjen ez estén a „műszaki kör” estéjére. Rebegve hallgatta a felolvasásokat s aztán mindjárt haza szökött.

Tudni akart... a kerten szökött be, hogy lásson.

A hárs-sor végén a mogoróbokrok sűrűjén át fény szűrődött át. A cseléd az ebédlőből a lépcsőn ment le, nyitva hagyva a verandára nyíló szárnyas ajtót.

Sárika felállott az asztaltól, elrendezte a tükörben a haját s a nagy divány szélére úgy ült le, hogy hátraesett az ülésen. Erre jókedvűen felcuppant. Az asztaltól erre felszökött egy férfi, hogy felsegítse. A divány karjára ülve, bizalmasan szivarozva, könnyen átkarolta Sárrikát s oly jókedvűen kacagtak arra, hogy az egészen Henrikig ért.

Ez rendén volt, mert a férfi a Sárika rokona volt, valami unokabátyja, vagy ilyesféle valami, aki mostanában vált ki a homályból, egy szálas, erős, vidéki földbirtokos. E rokont igen ritkán látják, hát igen örvendenek neki.

E királyilag többes szám csak formailag helyes. Valójában Finke Henrik akár akkor lássa, mikor a háta közepét, ha tőle függne. Igen, de Sárika örvendett a rokonon s a ház tőle függött... Övé volt, s minden egyéb jók.

A vig nevetésre mindjárt igen ellágyultak a jó vacsora után. A férfi lógatta a lábait az ő magas üléséből és fujta a füstöt; Sárika pedig csendesen, igenelve bólintgatott a hamis fejében forgó gondolatokra és később lehunyta a szemeit, hogy jobban értse azokat. Arra a férfi óvatosan lehajolt egészen a Sárika szájacskájáig. (Mily szép vágásu, telt cseresznyepiros ajkak ah! azok!) Az asszonyka fölnevetett és boszusan felszökött, de oly balsikerrel, hogy a férfi karjaiba úgy belebonyolódott, hogy alig tudtak kikászolódni.

Henrik a mogoróbokrok mellett igen heves, zajos mozdulatot tett, szétcsapva a lombos ágakat, előbbre lépven.

Sárika, bárha igen el volt foglalva (tán a lelkiismeretével, tán a fülével), meghallotta ezt a zajt, amelyet az éj erősebbé tett, mint amekkora – és ráfigyelt. A férfi is fölemelte nagy bikafejét, de nem eresztette el a hatalmába kerített karcsu derekat.

Henrik előre lépett dübörögve, de megállott. Mi se volt a kezében. Se lövő, se vágó se ütnivaló szerszáma. Mi lesz ha felrohan? Így fog kiáltani: Mars! Jó! E faragatlan rokon (tán nem is tud a Henrik anyanyelvén) tán parasztoskodni fog. S még hagyján, amit kiejt. Tán verekedni fog, ahogy korhely falusi társaival szokott. A verekedés eredménye kétségtelen. Mit nyer Henrik? Először megverik és kidobják s a becsülete úgy marad, ahogy van.

A logika első dolog a világon!

De másodszorban e triónak még egy szereplője van: Sárika. A kérdés az: melyik pártra áll? Mert kell neki valamerre szegődnie. Az urához? Akkor miért küldte el ma este, hogy az unokabátyjával időzzék? A rokonához? Akkor mit ért el Henrik?

Mindezzel tisztába jöven, visszalépett a mogyoróbokrok mellé. Azonban reszketett.

Mit tehet tisztességgel? Az izzadság kiült a homlokán s oly keserűség borította el, hogy majd meghasadt a szíve. De az ő élete szép, simán csergedezett; semmit se ostromolt meg. Végzett az iskolában s mindjárt segédmérnök lett a városnál. Igen kevés pénzért, de jó embernek kevés kell. Mindjárt összehozták a gazdag mészárosmester árvájával. Mily égő szép volt, oh! szebb volt mind ama vonalak és formáknál, amikről tanult, vagy álmodozott. E révén mindjárt nagyuri, tekintélyes ember lett. Aztán most im egyszerre nekimenjen egy robusztus vad embernek? Nem. Örültség.

Nesztelenül viasszasompolygott. Ha ők nem vették észre, miért tudjon ő is róluk? Ha Henrik nem tud semmiről, nincs is felelőssége. Zajtalanul tovább-tovább húzódott, csitította a fölháborodását. Mit is látott? Mit? Meg se csókolták egymást. Nem, csak akarták. De-hogy. Az asszony nem is, egészen bizonyos. Unokatestvérek között megtörténnek az efélék minden továbbiak nélkül.

Amint a korláton viasszaszökött, már rábeszélte magára, hogy ha hiba történt volna, az a Henrik rovására irandó. Az ajtó nem volt-e nyitva? Csak a bűn rejtőzködik. S ha alkalmuk van arra, hogy az elfelejtkezés egy pillanatában (nem gyarló-e mindenki?) tán megtántorodtak volna, a felelősség azt terheli aki adta rá az alkalmat. Miért is hagyja Henrik az ágaskodó vérrel tele asszonyt? Miért nem ügyel rá?

Feltért a sötét mellékutára, ahová a kert kirug. Ki se látta meg. Ezen kissé megnyugodott, de mégis mintha fojtogatták volna. Megfutamodott, hogy fáraszsza el magát, amig lihegett, s a város végét mindjárt elérte. A cigánymezőben néhány kuvasz megtámadta a futó embert. Arra egy künn heverő vén cigányt keményen lehordott, policiát, istennyilát s egyéb nyavalyákat emlegetve neki. Ez a kiabálás kissé megkönnyítette. Arra visszafordult, s a lába önkéntelenül is a háza felé vitte.

A házán nagy csendesség feküdt. A kapukulcs a zsebében volt, azonban Henrik keményen meghuzta a csengetyűt, hogy zajt csapva, hirt adjon magáról. Időt nyert vele.

Inas nyitotta meg. Rákiáltott mérgesen a késlekedésért. Sárika valahol belülről türelmetlenül kiszólt:

– Miféle lárma az?

Henrik belépett, körülnézett; magára volt, egy hintaszékben himbálva, könyvvel a kezében.

– Még nem feküdt le?

– A vacsoráról jött? Látom a szemén.

– Nem unta magát itt egyedül?

Sárika elfordult kedvetlenül s a könyvet a kezébe vette. Henrik az ablakhoz ment, hogy közömbösnek láttassák. Azonban váratlanul visszafordult:

– Egészen egyedül volt?

Sárika kerekre nyitott szemmel nézett rá.

– Hát kivel legyek?

– Az emberrel megesik ilyféle.

– Mit mond?

– Semmit se szóltam.

– Azt hiszem, mondott valamit. Akarom tudni, mit mondott?

Henrik, mintha nem is hallotta volna, betette az ablakot s egy benrekedt légygyel nagy háboruságba elegyedett.

– Az előbb mondott valamit. Mi volt az?

Annyival hangosabban kérdezte, hogy Henrik tetette magát:

– Mondtam tán valamit?

– Ha nem tudja, mit beszél, ha sokat ivott, ne jöjjön haza.

– Szeretné, ha nem jöttem volna? kérdezte gunyosan.

– Szeretném bizony, elhiheti.

– Elhiszem. Legalább úgy élhetne, ahogy szereti.

– Mit mond? Sérteget? Hát hogy élek én? Hát megesz az unalom egy ily fajankó mellett.

Ahogy én szeretnék? Hát én úgy is élek, amint nekem tetszik. Érti? Akinek nem tetszik, ott az ajtó.

Fölugrott, villogó szemmel elibe toppant.

– Tán les rám? Réám? Hát ki vagyok én itt? Tömlöc ez, ahol maga a porkoláb? Ohó! Vajjon miért? Tán maga tart engemet? Tán maga akar parancsolni itt? Nekem? Azt szeretném én! Maga reguláz? Tán maga építtette ezt a házat? Vagy maga fizeti a cselédeimet? Vagy ruház? Vagy táplál? s ezért vet láncra, mint egy kutyát? Tegye meg azt a szivességet, menjen el a szemem elől, mert igen ideges vagyok.

Henrik a heves támadásra elbátortalanodott, Sárika, mintha új gondolat ötlött volna az eszébe, a lefojtott harag tompa hangján folytatta:

– Menjen el, kedves, mert valami rossz történhetne. Én ideges vagyok ma. Tudja, sirni tudnék. Ilyenkor okos ember térjen ki, mert megbánhatná maga is, én is.

Aztán a Henrik vállára tette lágyan, szép fehér, apró kövér kezét.

– Pedig maga okos, kedves ember. Mi néha magunk se tudjuk miért, türelmetlenek vagyunk. Maga megsért, én megsértem magát s izgatottságunkban kétfelé szakadunk, hogy sohase találkozzunk össze. Pedig mi igen boldogan élünk. No, mondja...

Henrik egészen elboldogtalanodva bólintott. Sárika kacéran, puhán hozzásimult, mint egy macska.

– No ugy-e? Az előbb igen utálatos voltam, lássa! már megbántam (lehajtotta a fejét s a szemét megtörülte), de most nem tudok embert látni. Senkit e világon. Én ilyen vagyok, kedves! Senkit se lássak ilyenkor, ne szóljon hozzám senki, ne lásson, ne vegyen lélekzetet mellettem senki. Az ember van így...

– A szobámba menjek?

– Nem, nem, nem. Ha tudnám, hogy itt közel van, beteggé tenne. Magamra leszek. Imádkozni fogok egyedül s kisirom magamat. Reggelre megkönnyebbülök. Én tudom, kedves. Akarja-e? Hiszen maga az ur itt s azt teszek, amit parancsol; ha azt parancsolja: itt ülök maga mellett; ha nem: elmegyek. De ha egy csöppet szeret, menjen el. A barátaié legyen ma, máskor mindig az enyém.

És amint szép fejét a Henrik vállára hajtotta, a csendben a verandáról erős lábdobogás hallszott.

– Valaki jár ott kinn.

– A kutya tán.

– Látni akarom.

Sárika elejébe szökött, kigyulva.

– Hát nem megy el? Ismét sérteget?

Henrik ordított.

– Megölök valakit.

Sárika félrelépett az útjából s megfenyegette:

– Menjen! tessék! De soha ide be ne tegye többé a lábát. Érti? Tessék! Botrányt akar? Szégyent akar hozni az én nevemre, házamra? Menjen!

Henrik megállott.

Sárka gyorsan csengetett a szolgának.

– Az ur felöltőjét s világítson a lépcsőn.

Henrik az öklével csapta meg az ajtót; a legény vigyorogva kísérté le s a következő percben az utcán volt ismét.

Néhány lépést tett a ház előtt és visszatért. A düh elborította. Kegyetlenül megmarkolta a saját lábszárát, oly erővel, hogy majd felkiáltott. Felkapott egy sáros követ a vizes árokból, az ajtó felé úgy csapta a flaszterre, hogy csattant. Miért van ő itt? S mi történik benn? Kegyetlen lett s ezer rettenetes gondolat fogamzott az agyában. Ölni fog, gyilkol késsel; marcangolni foggal, mint egy veszett farkas; csóvát hány a Sodoma házára ahol a rosszvérű asszony paráznalkodik... bárha neki csak egy pecsétkivakaró penecilusa volt s egy szál gyúfával se rendelkezett, minthogy nem volt pipás.

Fekély fehér testére. Fekély fehér nyakára; gömbölyű, bársonyos meleg vállára, jóillatú vállára, amely sugározza a bódító hőséget; karjára, amelynek édes izét tán szivja egy idegen ajak. Az istenies szép üde test képe megelevenedve a fejében – elkeseredett. Mintha csavarban facsargatnák, feljajdult.

Az óra hármat ütött a várban, egy kis butyik megnyilott s mindjárt becsapott ajtaján éktelen zaj csapódott ki a csendbe. Üvöltő emberi hang s egy klarinett sikoltása. A hold kibukkant egy rongyos felhő mellől. Majdnem a Henrik lábánál hevert egy embergombolyag, amelyet kidobtak.

– Testvér!...

Henrik mogorván félrehúzódott.

– Testvér, segits.

– No.

– Nagyon részeg vagyok? Nincsen semmi baj. Nem kell a kezed se. Senki se kell; jó itt a sárban... a sárban... vagy a sirban... én nem is tudom.

Henrik közelebb lépett. A részeg rámondott:

– Mit nézel rajtam? Mi kell? Részeg vagy? Mért vagy itt? Nincs feleséged? Ha van, sajnállak. Ha megszökött, sajnállak. Azért vagy részeg, mert elszökött tőled a feleséged? Tán te is megveted őt? Megbántottad? és magadra hagyott?

Hirtelen megfogta a Henrik lábszárát.

– Ül le mellém, testvér. Egyedül lenni nem jó. Én is azért iszom... Jaj árván élni... Jaj nekünk...

Nagyot rántott a Henrik lábán.

– Ne légy gőgös, ül le, testvér a földre. Nekem is volt karosszékem, már nincs, de itt jobb, mert magamra hagyott az én feleségem, egyedül, érted, egyes-egyedül. Aztán már mire a karosszék, puha ágy? Ül a földre... bujj a földbe, a föld alá, ha senkid sincs a világon. A bor... a bor...

Szerelem, szerelem a jó bor,
Férfiakkal fog kezet...

És mintha egy gitárt pengetne, pattintott az ujjával, aztán torkaszakadtából ordította a nótát.

Henrik kirántotta a lábát a részeg kezéből.

A haragja csillapodott. A háza egészen néma, fekete volt. Tán pihen pelyhes fészkében a fehér madár... Az alkalmatlan részeg fetrengett a földön és bőgött. Tán kinyilik az ablak s meglátják a magát emésztő Henriket.

Befordult egy mellékutca s egy nyitott kávéház ajtaján bebotorkázott.

Keserű füstben néhány korhely szopogatta a vanilliás tojást, meredt, kidagadt szemmel nézve ki a hajnalba, mely föltetszett a görgényi havasok orma fölött. A kedvetlen, fáradt, gyűrött emberektől, a jó módhoz szokott emberek idegenkedésével, távol ült tőlük.

A kidobott részeg ordítása nagyon befészkelődött az agyába. A bor... a bor... mert elhagyta a felesége... Henrik lerongyosodva látta magát, amint kihányják őt is a pálinkás bódéból... Összeborzongott s csengetett, hogy italt kérjen. Az meg fogja melegíteni. Azonban a röstelkedő, szelid csöngetést a pincér nem hallotta meg. Szeliden abbahagyta.

Odahaza ilyenkor az ő szép, tiszta asszonya állig letakarva a csipkés takaróval, mosolyogva álmodozik, fejét a karjára fektetve. Illatos a lég körülötte. Madarak költögetik már fel egymást a kertben és a kanári nyájasan felelget a nyitott ablakon.

Mindjárt meglevenedik a folyosó, de papucsban csoszog a szolgálóleányzó, nehogy felzaklassa lustálkodó asszonyát. A napsugár beillan a szárnyastáblák finom rácsán. Egy-egy megül a hamvas barackra emlékeztető gömbölyű üde arcra s pihegő, egy parányig nyitott piros ajakra... Aztán nyújtózkodik és megengedi Henriknek, hogy parányi lábacskaíra felhuzza himzett selyemcipőit. Mindjárt a nagyvirágu hálókabátba burkolózik s a bő ujjai-ból kiincselkedő habnál gyöngébb fehér kart lopva megcsókolja Henrik. Sárka rálegyint nevetve. Aztán hozzák az illatos csészét.

A füstös kávéházban füttyöl egy ernyedt, pelyhűdt korhely, kint pedig a világosodó piacon ordít a részeg:

Szerelem, szerelem a jó bor,
Férfiakkal fog kezet...

...És elhagyta a felesége, mert megbántotta őt, és azóta sülyed, sülyed. Volt neki pelyhes ágya, süppedő karosszéke... de már nincsen semmije, csak a bor... a bor... és szégyen és koldusság. Egy kóborkutya ha megnyalja a pofáját a földön.

A Henrik gyilkoló kedve elmúlt.

Mit magyarázza: mi történt.

Ott a szépséges asszony és minden.

Itt az elhagyatottság, a piszok, a nyomoruság... semmi.

Hogy birkózzék a szegény kis Henrik?

Lopva felállott nehogy meghallja valaki a talpa kopogását. Tán fölébredne a férfi büszkesége, ha nagyon kopogna...

Visszatért lassan, kikerülve a horkoló részeget.

Óvatosan a háza kapujáig lopódzott. Kihuzta a kapukulcsát s nesztelenül, mint egy tolvaj, bedugta a zárba, félve, nehogy csikorogjon. Megnyitotta.

A cipőjét lehuzta. Nesztelenül osont be... nehogy felköltsen valakit.

A nap fölkel.

A rossz szerződés

A szurdék elején a két szervíán ház áll őrt, e derék épületek, amilyen nincs is több a környéken. Itt laktak a szervíán urfik: Trátyi és Dani, a helyes, idős uriemberek, akik miután megunták a boltoskodást, itt éltek finom nyugalomban. Trátyi nagy kertész volt, Dani, a gavalléroskodó csinos agglegény kocsi is tartott. Nagyon rendes, tiszta vén fiuk voltak s amikor az utcára kiléptek, úgy kitatarozták magukat, mintha a skatulyából szedték volna ki. Nekik külön asztaluk volt a legfinomabb fogadóban; saját külön ezüst étszerükkel ettek ott, saját külön poharukból ittak; saját külön udvariasságukkal társalogva szokott ismerőseikkel, persze egy azon időben jelenve meg ott s távozva onnan, mint már évek óta. A két ház közül a nagyobbik a Trátyié volt, de ők a Daniében laktak mind a ketten, fölpiperézve azt bársonnyal és szőnyegekkel.

Egy nyáron színészek kerültek hozzánk s a társulat drámai szendéjében Nagy Ferenc Katit ismertük meg (egy idevaló szürszabó leánya) valami fellengős néven. E Potyondi Paula tulajdon ama nagyszáju, nagyszemű, hirtelenszőke leányka volt, ki a fillérestéken régebben Zalártól bölcselmi verseket szokott szavalni, ő se értve, amit mond, mi se. Paula művész nő persze nekünk ok nélkül ájuldozhatott s ölögethette magát a negyedik fölvonásokban, ohó! mi így szóltunk: „Hiszi a pici”; minket ne tégy bolonddá, mi személyesen ismerünk tégedet. Gyönyörű ruhái voltak, ékszerei s mi gyönyörködve néztük, mint halmozza el drágaságokkal az országot a művészet papnőit.

Kati (már magunk közt csak hívjuk így) Kati, számottevő hölgy lévén, egy nap a gálás szervíán fiuk fölmentek a kulisszák közé tisztelegni neki. Kati nyájas barátsággal fogadta őket s másnap viszonzta a látogatásukat a szurdékbeli kertjükben.

– Ah, sóhajtott, boldog gyermekeim (minthogy a szurdékban nőtt volt fel Kati) s igen ábrándos lett, visszaemlékezve minden apróságra; elérzékenyedve dőlve hátra egy hársdiványra, szivarkájából karikákat fujva az ég felé.

Dani igen fellelkesedett erre és természetesen Trátyi is, aki mindig éppen úgy érezett, mint az öcsce.

Este mind a ketten virágot vittek neki a szinpadra és előadás után a saját fogadójukba vitték, pezsgőt is rendelve, ami közbeszéd tárgya lett másnap. Hirlett, hogy a szervíán fiuk táncoltak volna Katival az asztalok tetején, de ez nem volt igaz. Nagyon oda voltak csak, s annyi igaz, hogy mikor Dani a saját kocsijába felsegítette Katit, a szép, fehér leány nagyon rádőlt a gavallérjára, s Dani át is ölelte galanteriából. Trátyi boszankodhatott, mert nem ölelhette meg szintén s azért, mert ő a bakra szorult ki a kocsis mellé. Mikor az öcscsével aztán hazatértek, egy szót se szóltak egymáshoz.

Másnap is szótlanabbak lettek s össze is koccantak valami haszontalan konyhai kérdésen s mind a ketten türelmetlenebbek lettek egymás iránt, mint máskor. Minden igaz ok nélkül e türelmetlenségből az lett, hogy kerülni kezdték aznap egymást s mikor estefelé Dani elővette a halászbótot, hogy mint máskor, a Marosra hívja Trátyit, ez, mintha az ördög bujt volna belé, hátat fordított neki. Dani persze erre elment magában a színházba, ami sohase történt meg.

Trátyi káromkodott s „kétszinű kutyának” nevezte az öcscsét. Restelte, hogy utána menjen, de bizonyosnak tartotta, hogy Katihoz ment Dani s ezért szökött meg tőle: „Félti tőlem a cudar”, gondolta és azért is lefeküdt.

Reggel jókor kelt föl s ő is elment hazulról, hogy reggelizzék egyedül a kétszinű kutya. A délelőtt folytán mind önzőbbnek s rosszabb máju, sőt alávalóbbnak találta magában Danit s nem ment a rendes fogadójába, hanem (mindenféle apró hazugságokkal védekezve) egy külvárosi korcsmában ebédelt. Hazanézvén, Danit ismét nem találta otthon. Ezen felbőszült teljesen. „Ha így kerül el engem az öcsém (így szól magában) megbüntettem őt azzal, hogy az ágyamat átviszem az én házamba” s így is tett, bárha ott igen dohos volt a levegő. Hogy megboszsantsa Danit, mégis elment a színházba is. Bizonyosnak tartotta, hogy ott ténfereg a kis Kati mellett. A felvonás végén szinte egyszerre tértek be a Kati öltözőjébe. Dani már egészen háziurnak találta ott magát. Elfordult tőle Trátyi s a leánynak udvariatalanságokat mondott, amiért a Dani léhaságain nevetett.

Az ügyelő csengetvén, kimentek, Dani megkérdezte a bátyját:

– Mi leli magát?

– Eh! Farizeusokkal nem barátkozom...

Dani erre felkacagott s csak valami jó angyal fogta meg a Trátyi kezét, hogy ne üsse pofon Danit erre. Ezuttal egészen dühös lett s néhány napig úgy elkerülte az öcscsét, mint egy teljesen idegent. A saját felén is hált, más helyt étkezett s alkonyatkor a Maros más részére ment halászni, hogy Dani ne találja meg őt. Mirevaló ez? Dani nem is kereste. Hanem a negyedik nap éjszakáján mégis találkoztak, amiben Trátyinak nem volt köszönete.

Ez úgy történt, hogy a fulasztó éjben, a magányos, unalmas éjszakát megelégleve, Trátyi kiment a kertbe és lefeküdt tulajdon azon hársdiványra, amelyiken szivarozott volt Kati, formás bokáit maga elé szedve. Lefeküdt s nézte ugyanazon égboltot, amelyikre Kati meresztette holyagos, szép szemeit; addig nézve, amíg elaludt csöndesen. Valamikor (hogy rózsaszín fátylát bontogatni kezdte a hajnal,) arra ébredt meg, hogy az öcsce erősen becsapta a kaput, nagyon vesződve a kulcschal, hogy a zárba bedugja ismét.

– A hóhér kössön a drótjára, kiáltotta a kulcsra s elhajította messzire. Aztán egyenesen Trátyi felé ment s egy szó nélkül a bátyja nyakába borult. Trátyi haragosan visszakapta a fejét.

– Honnan jössz? kérdezte.

– Az égből, szavalta. Nagyon piros volt és szépen vasalt ruhája gyűrött vala, s nehezen járó nyelvvvel lelkesen hadarta:

– Minden órának leszakitsd virágját... bátya! A kocsimat nézed? Puh! Nincs! Elment, el, járjunk gyalog. Éljen Garibáldi. Éljen... él-él-éljen.

– Azt hiszem, maga részeg.

– Ezt mondd nekem édes jó testvérem? Kis bátyám, apám, anyám vagy? Így sérted az édes véredet? így marcangolod testvéred szívét; aki érted adná vérét, életét, üdvösségét...

Ráborult Trátyira ellágyulva.

– El, folytatta, – elhagytam a kocsimat, testvérem, el; járok érte, az isteni leánykáért, az angyali Katiért, járok gyalog, járok sárban, járok iszapban érte, édes testvér! Nála hagytam a lovaimat, a kocsimat, akár az életemet; nála, a mennyei leánykánál...

Aztán bizalmasan, borszaguan rálehelte Trátyira:

– Ugy tettem, mint a koszorús Jókai úr irta, mikor Atalanta kapuján behajtott a hercegfiu négy lóval s a négyezerpengős lovait az udvarán hagyta s a címeres kocsit... De az mese volt, testvér! Én megtettem. Nézz reám. Ez a valóság! Ez az igazság! Ott hagytam nála, az an-

gyali leánynál a lovaimat, a kocsimat, a hámaimat, és mint a hercegi, a tárcámat (hetven forint volt benne), hogy vegyen rajta zabot, szénát, kocsist...

Trátyi fölemelkedett. Ez nem tréfa, ha csakugyan igaz. Átölelte az öcscsét, nehogy elesék. De a lovak dolga igen komoly dolog. Az almásszürkék hibátlan állatok voltak. Az ördögbe is! Szépen vagyunk... Kati isteni lény, jó, de lovat nem szerezhetnek minden nap a szervíán fiuk... Szépen besegítette Danit az ágyába s betakargatta. Azonban az almásszürkék az ő szeméből teljesen kiverték az álmod. Ma a lovakat, holnap tán a házat ajándékozza el Dani s holnapután mérhetnek ismét a szervíán fiuk kálmukot s moldont a mócoknak a vásárokon a sátrakban. Az ördögbe! Amit olyan nehezen szereztek s mennyi (a publikum előtt jól elrejtett) nélkülözéssel tartottak meg a tisztességért, most ez a bolond elfecsérli néhány nap alatt.

Mikor jól kivilágosodott, az első dolga az volt, hogy a Nagy Ferenc Kati lakása felé sétált. A leány udvara kihalt volt; csak az istállóban vakarta a lovakat egykedvűen az ismerős kocsis... s a kocsi rudja vigyorgott ki a bezárt nagykapu lyukán.

Hazament. Hogy Dani részeg! az bizonyos, de nem bolond-e vajjon, teremő Uram? Ha még két napig szabadjára hagyja, elajándékozza ez a veszett a földi és jövendőbeli örökét. Mit tegyen?

Dani pompásan horkolt. A cudar! Napok óta titkolódzott előtte. Ime, szépen állunk! Deresedő fejét vakargatta Trátyi és nagy lépésekkel mérte a kertet. Mit tegyen?

Délben elhatározta s csinosan kicsipte magát, vajszerű kesztyűt huzva s cilindert ültetve a fejére. Aztán bekopogott a Kati ajtaján.

A szép leány még nem volt készen a toalettjével, de mégis bebocsátotta s lusta eleganciával fordult felé:

– Csak magára jött?

– Hát egy nem elég magának egyszerre, kedves?

*

Dani csak estére ocsudott fel valahogy s igen ványolt, sőt beteg volt. Kivánszorgott, hogy (szokása szerint) benézzen az istállóba, de támo lygott, mint az ősz levegy. Az istálló üres levén, megcsóválta a fejét. Tehát nem álmodott. Azonban Trátyi csak itt lesz valahol. Nem volt odahaza. Ez elkeserítette már. Az ágyhelye előtt megállott s érzékeny állapotában csaknem sirt, hogy Trátyi ime, komolyan haragszik reá s elvitette az ágyát tőle. Miért? Istenem, miért? Hiszen ha Kati ideköltözik is, hát Trátyinak nem volna-e helye itt elég. Azonban Trátyi tán nem is tud semmit erről a tervről. Igaz! Dani napok óta nem is látta a bátyját, hát el se mondhatta neki. Ez még inkább keserítette és úgy felindult, hogy kiment a friss levegőre sietősen. Mit se közölt vele, mint ahogy testvérnek testvérral szemben kellett volna tennie. Ah pedig Kati mint besugározna a szürke, néma házat, ha ő ideköltözne. Ő volna a királyné, mint egy méhkaptárban, míg a dolgoz méhek minden virágról neki gyűjtenének mézet. Kati édes és engedelkeny. Ő kész arra, hogy lemondjon a dicsőségről Daniért, ott-hagyja a világot jelentő deszkákat s a Dani padimentumára lép, hogy ketten járjanak rajta, amíg élnek. Feláldozza magát Daniért – s érzékenyen felsóhajtott s a nyelvével úgy megnevdesítette az ajkát, mintha cukrot szopogatna.

Azonban ezt már közölni kell mind Trátyival. Végigjárta a kertet. Nem volt ott, de utána kiabálni nem volt ereje. Minél későbbben közli vele a tervét, annál jobban elmérgesíti a

viszonyukat. Pedig Dani megtalálta már a boldogság útját, vezesse rá hát Trátyit is, úgy hogy mind azon járjanak. Elöl Kati. Oly türelmetlenül vágyakozott egyszerre, hogy Trátyival beszéljen, hogy kocsiért küldött. (Kati persze elküldhette volna.)

A fogadóban sem volt Trátyi s a kaszinóban sem volt; a halászbótja a helyén volt. Egy kis kedvetlenséggel az ötlött az eszébe: hátha a színháznál lesz Katival? Tetszett neki, hogy ott sem volt. Mit tegyen? Katihoz alig mert menni Dani, mert igen rendetlenül volt arra felöltözve, hogy így a szeme elé kerüljön. De a türelmetlensége mind nőtt s mégis rávette magát arra, hogy Katit köszönti legalább.

A Kati lakása sötét volt. Amint felmászott a lépcsőn, úgy tetszett neki, mintha az ajtón belül eleven beszélgetés folyt volna. Azonban az előszoba is zárva volt. Finomul kopogott. Sehol... senki...

Későn ért haza. Igen háborodott volt a sok járástól. Alig is evett valamit. Bement a hálószobájába s rádőlt az ágyára, bárha még alig volt 9 óra. Minden zaj bántotta. Az óra ketyegése is háborította; megállította. A párnahajának szappanszaga volt; elhajította. Kinn az utcán jártak-keltek. Bezárta boszusan az ablakot, de akkor majd megfult a rekedt szobában. Ej! nyomorult élet! Se a szeretője, se a bátyja, se a lova, kocsija... oly keserű volt a szája, mint az epe.

Az idő mily lomhán vánszorgott! Mintha belekapaszkodott volna valaki. Behunyta a szemét, hogy Katit lássa. Őt, a husos, gömbölyű fehérnépet, a kandalló előtt egy nagy karosszékekben, előtte a szervián Danit, bolyhos hálórékliben, papucsban, ujjait finomul érintve. Ah! beh rosszul érezte magát...

Valaki későcskén félénken kopogott. A vén szolga volt.

– No mi az? mordult rá.

– Trátyi urfi beteg...

– Mi? hol? beteg?

– Ő küldött, hogy megmondjam, hogy ő beteg. Ő a nagy ebédlőben beteg...

Beteg? Egy perc alatt készen lett Dani s átment az udvaron a bátyjához.

Az ebédlő ajtaja be volt téve s a függönyök leeresztve a kivilágított ablakon.

Dani benyitott. A kiáradt világosság elvette a szemevilágát egy percig.

A szoba közepén a letarolt ebédlőasztal mögött egy kis régimódi szűk diványon egymáshoz szorulva ült Trátyi s ráhajolva Kati, hogy a feje a Trátyi mellén pihent! Az ajtó nyitására fel akart szökni. Azonban maradt, mert Trátyi erősen tartotta a derekán fogva.

A váratlan látványra a Dani szeme vérbe borult. Minden betegségéből egyszerre kigyógyult, s durván rárontott a leányra s rekedten kiáltotta:

– Arcátlan. Eltévesztette az ajtót.

Trátyi az öcsce elé állott s kétszínű mosollyal mondta:

– Nem. Ő helyes ajtón jött be. Ő idehaza van.

– Idehaza? Magánál? Tegnap még nálam volt odahaza s ma itt van itthon? Arcátlan.

A szemétdombon van az ő helye.

Kati merészen Danira kiáltott:

– Ki az, aki így mer hozzám szólani?

– Ki? A tegnapi szeretőd. S aki ma kihajít innen, mint egy piszkos kapcát, mert ezek a becsületes falak összeesnek szégyenükben ha még egy percig alatta maradsz.

Kati makacsul Trátyit perzelte a szemével.

– Magyarázza meg neki, hogy ki vagyok én itt? Kinek kell kimenni innen? Ő, vagy én? A maga számára jöttem ide, a maga rimánkodására, a maga biztosítására, hogy mind a ket-

ten imádni fognak. Maga esküdözött, hogy feleségül vesz s az öcsce is tudja ezt. Írást adott róla, hogy férjhez vesz, nem úgy, mint az öcsce, aki csak időt akar tölteni velem. Hát igaz-e ez? Nekem adta írásban ezt a házat, mikor a felesége leszek. Igaz ez? S hallja ezt a bolondot, mint szólt hozzám:

Dani mintha megütötte volna valaki, visszalépett.

– Maga tette ezt?

Kati merészen utánalépett. Azonban egyszerre világosság gyult a Dani fejében s egy hanggal alább ő is Trátyihoz fordult.

– Többet adott bátya, ezért a portékáért? s megvette? Ravasz kereskedő vagy, görög! Többet ígért érte? Igaz, nem ér meg annyit se, mint amennyire én taksáltam. A bőre ugyan fehér, de belől rothadt. Sokat ígért érte, mert ez egy fabatkát se ér. Miért nem szólt maga nekem, hogy mit akar? Legalább nem adtam volna én is annyit érte.

Fel volt dühödve, reszketett. Trátyi ravasz módon mosolygott, de nem szólt. Katinak erre a mosolygásra fölébredt minden merészsége. Érezte, hogy a talaj inog alatta. Vakmerően Trátyira riadt, hátha még megment mindent.

– Maga esküdözött, hogy nélkülem az élete semmit se ér. Hogy mindene az enyém lesz, ahogy feleségül vesz. Hogy megoltalmaz mindenki ellen s az öcsce ujongani fog örömében. Reggeltől fogva esküdözött és sirt előttem. És most nincs egy szava sem? Jó! az írása jóhelyt van elzárva. Féljen tőlem.

Trátyi megölelte az öcsce fejét, de egy szót se szólt, Kati magára maradt. Akkor furiában, égve kiáltozta:

– Meghurcolom az írásával a szégyenért. Az írást jól őrzöm, kihajítom innen magát is, jó mákvirág, öcscsével együtt. Vén kappan! Van még törvény! S ha maga nem fél a gyalázattól, nem félek én se. Gazemberek, gazemberek.

Trátyi megszorította a Dani fejét s csendesen mosolyogva szólt.

– Legyen nyugodt, Dani. A szerződés egészen rossz.

Az asszony

Nagyon szívós fajták vagyunk. Mégis érthetetlen dolog, hogy nem bolondultam meg akkor az erdőn.

Mert Kálmánt én neveltem fel. Mint csavargó kölyköt szedtem fel, s úgy bántam vele, mintha a tulajdon fiam lett volna. Mindennel adósom volt. Igaz, a könyörületen túl, az a kis önzés is ösztökélt, mikor magamhoz vettem, hogy arra számítottam, miképp öregségemnek a támasza majd ő lesz. Ha vén, fáradt leszek, neki adom át a praxisomat s mellette csendesen elbaktatok a sirig. Nem leszek egyedül, őneki gyermekei lesznek... helyem lesz majd a tűzhelye melege mellett... s az unokák a térdemen hintáznak... és több eféle számárság, amiket képzelni szokott az ember. Az ám!

De Kálmánnak az esze nem járt a tanuláson. Vásott, vakmerő, verekedő fiu volt. Nem tudott sirni. Ez busított s beláttam, hogy nem doktornak való. Nem volt elég szíve.

Azonban kedves, szeretetreméltó, könnyüvéru ifju lett s szakmájában igen szép. Tele volt hiusággal s virtuskodott, hogy csodálják. Azt hiszem, a lovát is azért gyötörte, hogy a kabalát álmélgodásra készítse.

Amint nőtt, mindenféle vesztegetésekre kényszerített. Igen nyárspolgáriásnak talált mindent, megveregetve a vállamat, mondta: „Pedig te jó gazdag vagy, bácsi”. Mert ő nagyon finom fajtából való volt, ha nagyon elszegényedtek is. Hogy urfi lett, mindjárt egy csomó kuzinje, niéceje, onklia kerekedett, akik irtóztak mind a nyárspolgáriasságtól. A pereputtya egy kissé sokba került nekem, de (igazság legyen mondvá) tetszett nekem, amint fraternizáltak velem; velem, a szegények doktorával. Akkor kocsit kellett szereznem s e kocsival mindjárt behajtottam az előkelő betegek bizalmába. Eredetinek találtak s ha gorombáskodtam, geniálisnak neveztek. Mindez hízelt nekem s mire észrevettem magamat, én is egy igen előkelő uriember lettem, aki a huszártisztekkel testvéri poharakat iszik s a pezsgőt az egyetlen italnak tartja e földi tereken.

Egy bálból Kálmán küldött el, hogy Krisztina kuzinját látogassam meg, mert a szegény kedves leány ideggörcsökben szenved. Jól emlékezem, frakk volt rajtam s azóta gyűlölöm ezt a ruhadarabot.

A többi huszártisztek is unszoltak, hogy menjek, gyógyítsam meg a Krisztina ideggörceit s akkor láttam először a kegyelemkenyéren élő szép Krisztinát, ki a Kálmán kuzinja volt.

Ugy tartom, nem voltak ideggörcei. De szép csillagos este volt s Krisztina magára volt. Az ablakok nyitva voltak s a levendulák virágoztak a kertben. Ott felejtettem magamat az ágya mellett s nagyon meghatónak találtam a Krisztina történetét. A szemei is fátyolosak és bánatosak voltak.

Érdekelt.

Másnap azt kérdeztem Kálmántól: „mit tudsz felőle?” Ő kedvetlenül felelt. Nem szerette.

Mégis másnap, mikor szegény betegemet meglátogattam, Kálmán a leány mellett ült a zongoránál s forgatta neki a kottát. Mindjárt felállott s magunkra hagyott Krisztinával.

Este kedvetlenül azt mondta: „Hoditott, bácsi! Az a fájvirág nagyon tetszik magának.” A „fájvirág” Krisztina volt, aki akkoriban csinosan busult, hogy elvegye az eszemet.

De végig igen hüvösön beszélt Kálmán felőle, még amikor el is jegyeztem Krisztinát. Sőt arra kért, hogy falaztassam be a hátulsó két szoba átjáró ajtaját, ahol Kálmán lakott. „Mit akarsz?” kérdeztem. Ő dacosan felrántotta a vállát. „Nem szeretem, na!” felelte gyermeke-sen. Jól lehordtam érte. „De mikor tetszik nekem” mondtam. „Hát egye meg, ha szereti”, felelte hetykén. Jóformán még gyermek volt Kálmán. Simogatta pelyhedző bajuszát. Azt hittem, hogy a tettetést csak hirtől ismerte.

Pedig gyönyörű volt Krisztina. Ez igaz... igaz... nem volt már nagyon fiatal s ideje volt, hogy férjhez menjen. Azután szegény volt s a köréből valók nem kérték meg. A fogsorai ragyogtak, mint a szűz hó, a szeme ragyogott s a hajsátora óh! e drága királyi palást, mely bokáit verdeste, tündérek irigyelhették meg tőle. Bolondultam a muzsikáért. Gyönyörűen zongorázott. „Azért tartották”, mondta Kálmán lenézően.

Mindent összeszereztem, amiről gondoltam, hogy örömére lehetett. Mindezt kedvesen fogadta Krisztina s oly előkelő nagyuri házat csinált az én szürke fészkemből, hogy alig ismertem rá, amint feleségem lett. Fogadónapot tartott s hire futott a környéken az ő finom estéinek. Később lovagolni kezdett s felbiggyesztette az ajakát, mikor megtagadtam azt a kívánságát, hogy mellette lovagoljak. „De mit mondana a mi kis városunk”, mondtam.

– Mi köze a városnak, mondta, Kálmán, – magával? Maga elég gazdag ember, hogy ne is vegye számba őket.

Nem voltam olyan gazdag, de azt resteltem Krisztina előtt elmondani, azért így szóltam:

– Kisérd te őt.

– Én?

Krisztina is kellenlenül hallotta. Mégis erősködtem. Legalább összebarátkoznak. Mindjárt engedelmeskedtek s (nem tudtam miért?) bántott, amint az ablakból láttam, hogy igen vidáman indultak el.

Attól fogva mindennap lóháton kóboroltak a vidéken. Látogatóba jártak a falusi atyafi-akhoz s összegyűltek viszont máskor hozzánk, drága traktamentumokat rendezve nálunk. Ugy bántak velem csakugyan, mintha közülök való lettem volna s reggelig kártyáztam velük, minthogy ez jó társaságban így szokásos, míg Kálmán helyettesített az asszonyok mellett. Előbb több asszonyság tisztelte meg a háziasszonyt, de (nem tudhattam miért?) aztán lassankint el-elmaradoztak s csak egy pár prokátorné tartott ki hiven, a fogadónapokon, kik igen szerették a cukorfélét. Mint vált ki Krisztina oh! ezek közül, Istenem! Sokszor szinte meghatott a Krisztina szépsége, s zavart előkelő, nemes viselete. Sohase volt időm addig arra, hogy boldog legyek; aki kiskoromtól fogva törődtem, viaskodtam sorssal, emberekkel, hogy kiküzdjem magamat. Néha remegve sóhajtottam föl: „miért vajjon az enyém ő?” és igazán az enyém-e? És gyűlölettel gondoltam azokra az asszonyokra, kik elhültek Krisztinától. Kicsinyelni merik tán? őt? ki szememben a tökéletesség vala. Annál gyöngédebb voltam Krisztinához s úgy látszik, ő helyesen értékelte ezt. Oly odaadó, simuló, kedveskedő, hízeglő lett hozzám, hogy alig birtam a boldogságommal.

Semmise hiányzott, csak az, hogy viszont ekkor Kálmán idegenedett el tőlem. Kikerült, ha tehette és komor lett velem szemben. Miért? kérdeztem magamtól, azonban a boldog ember önzésével hamar tultettem magamat ezen.

Ősz felé egyszer Krisztina (aki gondolkozóbb és háziasabb lett) egy kis képen dolgozott napestig a festőállványán. Egy kis tisztást ábrázolt ez az erdőből, egy gyűrűbokrokkal sze-gélyezett gyepes hely, melyet bikkék árnyékolnak be. Az égből csak egy folt látszott fölötte.

A bokrok alján a digitális apró csöngettyűi csüngenek merev szárán. Oh! hiszen ismerem én azt a tisztást. Fűvészkedő tekergéseimben hányszor pihentem meg e kétágu görcsös bikk tövén. Minden apróra ki volt dolgozva a képen, csak a bejáró ösvény mellett, egy kis mélyedésnél egy tenyérnyi helyet hagyott érintetlenül az ecset. Árny- és fényfoltok a finom gyepen neveltséges gonddal, minden, a levelek, ágak pontosan ki voltak rajzolva, csak azon a helyen volt csupasz a vászon.

Miért? kérdeztem magamtól. Krisztina mosolygott, ha kérdeztem. Miért? Emlékezem, hogy nyugtalanított az a folt. Egy nap – az ördög borsolt fel rá – bolyongva az erdőig értem ki s beleizgatva magamat, azt a kis tisztást kerestem meg, bárha semmi okom se volt rá. Csuszva az ismeretes ösvényt – egyszer rátaláltam. Ez az: Hiba nélkül ugyanaz volt a Krisztina kezén. Megütköztem. Mily pontosan megjegyzett mindent magának e helyen. A gyeple volt taposva, ki volt azon a helyen, ahol a képen az üres folt disztelenkedett. Valami névtelen nyugtalanság lepett meg. Azt hiszem ez a nyugtalanság megvolt bennem azelőtt is. Ez hajtott ki az erdőre, csak nem akartam tudni felőle. Lehasaltam és végigszagláltam a gyepet, mint egy vadászó kutya, s áttapogattam a tisztást. Ah! a lovak amott voltak megkötve; a gyűrűbokor mellett ült Krisztina. Az ujjaimat áthúztam a fűven. Egy siltkrot fésű hevert ott... felvettem. Önkéntelenül úgy megszorítottam, hogy összetört. Mellette üres cigarett-hüvelyek voltak. A Kálmán tárcájából valók. Ismerem. Hát ő is itt volt Krisztinával? Ah! a homlokom kigyöngyöződött. Mohón kutattam és elnyultam a fűven. Nagyon rosszul éreztem magamat. Ime, néhány gyöngyház gomb odább. A Krisztina derekáról valók. Onnan, onnan valók, kétségtelenül. A szemem elhomályosodott. A gombok vigyorogtak reám valóssággal. A fejem égett. A paraszti vér felforrt az ereimben; durva és erőszakos kiabálásra kényszerített. „Itt voltak, itt!” üvöltöttem.

No, és? Hiszen tudtam, hogy együtt lovagoltak. De miért üres azon a képen az a folt? Vertem az öklömmel a gyepet. Miért állott meg az ecset a kezében azon a helyen? Én oda tudnám rajzolni, én, minden bizonnyal, ami hiányzik onnan... oda tudnám rajzolni. És reszkettem.

Nem tudom, mint értem haza. Csakhogy csuromviz voltam. Tán esett az eső. Lopva mentem a rendelő-szobámba s azt hiszem, lázban hevertem a diványon valameddig... Azonban hallani élesebben hallottam, mint valaha, pedig kongott a fejem. Azt hiszem, a Krisztina kis szalonjában beszéltek. Csak két hang. Oh, milyen jól ismerem mind a kettőt.

– Elveszett... mondta az egyik. Arra mind a ketten nevettek. Ki? vagy mi? kérdeztem magamtól. Én voltam az, aki elveszett s ők ezen mulattak. Aztán egy halk sikoltást hallottam. Krisztina azt mondta: „Légy nyugodt; senki sincs itthon!” Aztán teljesen elhallgattak. A hallgatásuk bántott. Bár lármáztak volna! Nagyon nyomorult voltam. Fojtogatott olyan érzék, amit eddig nem ismertem. Nesztelenül nyitottam be. Teljesen sötét volt.

– Őn az? kérdezte Krisztina. Egészen rekedt volt. Kálmán a szoba másik szegeletébe huzódott. Ugy láttam az arcukat, szégyentől kigyulva, mintha napfénynél látnám.

*

Ha egyszerre koldussá tehetném magamat. Ha egyszerre házamat, kocsimat, keservesen szerzett minden vagyonomat egy pillanat alatt eldobhatnám magamtól, oh milyen igazi gyönyörűség volna.

Hiszen csak arravaló voltam, hogy éljenek rajtam, mint a kosz a testen. Krisztina is, a fiam is, a fiam, Kálmán, akit úgy tartottam, mintha a vérem lett volna.

Ha belemarkolhattam volna a torkukba és egy szorítással megfojthatnám mind a kettőt: hát mit értem volna el? Egy pillanatig szenvednének, és napokig, hónapokig én sirnék utánuk. Hát elégtétel ez? fizetés-e ez megcsufoltatásomért? Nem. Valami jobb kell.

Koldussá kell tenni őket, minthogy csak általam élnek henye, gaz életüket. Földönfutóvá kell tenni őket; elhagyni őket, hogy roskadjanak le a mocsokba. A boszu kéje megborzonegatott előre. Van erőm, van erőm hozzá...

Majd nyögni fognak utánam... és mikor a nyomoruság leteperi őket, akkor könnyebbülök meg csak, ha földön, ha föld alatt leszek.

Tönkretenni őket, s azután elszökni előlük valahová a székelő hegyek közé, ahol születtem. Bocskorban fogok járni, fejszével a vállamon, a kis mokánylovak után a szűz havasba, mint az apám, aki mosolygós öregségben hajtotta le fejét a haló ágyában... Utálatosnak láttam mindent egyszerre magam körül. A diszt, a förtelmes indulatokat hizlaló puha pamlagokat, az illatos, selyem szalont.

Mint az a gyujtogatónak, aki rettenetes gyönyörűségében a ház mind a négy szögletébe csóvát vet, felperzselni kezdtem egyszerre mindent magam körül.

Derülten így szóltam Krisztinához:

– Szemrehányást teszek magamnak, mert nem bírok elég örömet szerezni magának, cserében azért, hogy boldoggá tesz.

Mosolygott. A fiam (láttam a szeméből) néma gyanuval nézett reám. Ő tán sejtett valamit abból, hogy ismerem a titkukat. Akkor serkedő bajusza hegyét pedergette s kérdőn végignézett.

Mindjárt egy nagy mulatságot rendeztettem Krisztinával. Ehez igen jól értett. A kert akkor hullatta díszét. Konkurráltam a természettel és kosarakkal hoztam messze földről a virágokat. S aminek valaha csak hírét hallottam, mindent, mit ingyenc álmában látott, ládával hoztam idegen országokból. Reggeltől estig új, sokba kerülő gondolatokat gyártottam, amivel álmélkodásra késztessem Krisztinát.

Egy vasárnap délután vittem ki őket kocsikázni. A fiam (oh! milyen jól esik, hogy ezen a néven nevezzem!) ekkortájtban igen szórakozott, néha gondolkozó, sőt komor lett, ami rózsás arcához igen rosszul illett. Ha szembejött velem a tornácon s nem kerülhetett ki, incidens nélkül azt kérdezte: „Tán valami bánt tégedet, bácsi?” Oh, milyen átlátszó, naiv fiú volt! A hetykesége helyett valami buta melankólia ült rá.

– Te hajtod a lovakat? kérdeztem.

Egy szó nélkül a bakra ült.

– Ledoblak onnan, ripakodtam rá jókedvűen, ha úgy viszel, mintha temetésre mennénk.

A kocsis megcsapkodta a jóvérű lovakat s vágatni kezdtek az országuton. A lovakat folytonos kiáltással hajszoltam a kocsiból, s a lázam ráragadt, azt hiszem, az állatokra. Egészen ötletszerűleg jutott az eszembe, hogy kergessem őket. Ah! ha elragadnának! Milyen szépen elvégződne az egész komédia.

Kálmán idegesen rángatta a gyeplőket. A rohanásban kipirultunk mind. A telegráf-fák, jól emlékezem, csak úgy elvillantak a szemünk előtt. Amint előrehajoltam, Kálmán a szemét belekapcsolta az arcomba. Mintha azt kérdezte volna: mit akarsz? S mintha átszökött volna az akaratom az ő agyába, valami veszedelmes villanást láttam meg a szemében s hallhatóan beszívta az ajakát. S vadul rácsapta a gyeplőszíjakat az állatokra.

A Maros szegelete mellett fordult be az ut a falu felé. A lovak vágattak. Krisztina is felemelkedett féltettel a kocsiban s szemei kerekre nyíltak. A kocsi szélsébesen kanyarodott be. A gyeplős megrázta serényes fejét s bevágta a szügyébe aztán. Láttam, hogy az állat nekivadul.

Akkor, a forduló után, messziről látszott a falu utcája, tele zajongó gyermekekkel, parányi játszadozó kis inges kölykökkel.

Előre látható volt a szerencsétlenség.

Krisztina felállott, megfogta a bakkülés vasát s kezét a Kálmán vállára tette. Halkan felsikoltott.

Abban a pillanatban Kálmán, mintha ez érintésre ébredt volna meg, felugrott s a hajtóülésből egy merész szökéssel fiatal, ruganyos lábainak megfeszítésével a gyeplős hátára szállt, mintha a nyeregbe ülné s megragadta a kantárt mind a két kezével.

A meglepett ló visszahorkant s a társa jóformán magára ragadta odább a kocsit. Azonban a futásuk meglassult. Az első házikó előtt a sebes iramban egy kis szöszke (oh, még látom ijedt, fehér orcáskáját) a kocsikerék alá került. Csak lábán ment át, de a szegényke úgy maradt ott, mint egy lehullott falevél, a portól belepve gömbölyü kis teste.

A lovak abban a pillanatban megállottak s Kálmán leszökött a reszkető állatról.

Egy csontos, nagy asszony rögtön ráugrott a fiamra.

– Gyilkos, gyilkos, üvöltötte és arcán verte őt mind a két oldalán, mielőtt megakadályozhatta volna valaki.

A gyermek anyja volt.

Aztán leszállottunk, az ölembe vettem a gyermeket. És nem tudom, nem tudom tovább. Minden idegem végsőig meg volt feszülve, s oly kimerült voltam, mintha én rohantam volna a kocsi előtt, mintha a halálba vittem volna őket.

Csak arra emlékezem, amint Kálmán mind a két kezébe temette az arcát a kocsiban s meg se mozdult ülőhelyén, mintha nem is élt volna.

Azon este nagy sokaság volt nálunk... Kálmánt nem találta odahaza senki.

Másnap egészen földulva, egy percig nézett haza. Az öltözete rendetlen volt. Még ugyanazon kabát volt rajta, még azon ut porától piszkos. Az ablakból láttam, amint Krisztina elejébe szaladt. Belém nyilalt.

Azonban oly igen nyomorultnak látszott fiam, hogy egy pillanatig tán el is felejtettem a haragomat.

Kálmán visszavonult Krisztinától. Tompán mondta:

– Nem látszik az ütés az arcomon, amit az asszony keze csapott reá?

Valamit felelt rá Krisztina suttogva. Kálmán felemelte mind a két karját s még egy lépést hátrált. Aztán hangosan mondta:

– Jaj! Soha le nem mossza senki...

Aztán megfordult és elhaladt Krisztina mellett s feltört hozzám.

Megragadta mind a két kezemet és megcsókolta és a könny kibuggyant a szemén. Aztán körülnézett: nem hallja-e meg valaki. S a szájával majdnem az orcámat érintve, inkább lehelve suttogta:

– Oh! te áldott jó apám, ne haragudj te reám, ha vétkeztem ellened. Nagyon hitvány vagyok, te édes, jó ember. Bocsáss meg nekem s légy te irgalmas hozzám. Nagyon alacsony voltam, de te légy kegyelmes és felejtsd el, édes, jó apám az én gyalázatosságomat.

És megcsókolt.

És elrohant. Azt hiszem, kábult voltam. Nem, nem engedtem volna el mégse. De mintha gyökeret vert volna a lábam, éreztem, hogy csak ürügyet mondott Krisztinának, hogy valami rettenetesen követhessen el...

...S másnap ott találtuk meg a fiamat azon a kis tisztáson, ahol a kettőskaru bikk hullatta fonyadt leveleit a letaposott gyepre.

Én tudtam, hogy ott kell megkeresni őt...

Csak sápadtabb volt, mint máskor s alig valami vér szivárgott a homlokából.

A gyermekek

Lesek a gyermekekre az utcán. Mennek a vizsgára. Gyönyörűek. Világos színű köntösbe vannak öltöztetve, a fejük szépen kikondorítva s nagy csokor a kezükben. Hárman, négyen lépkednek csoportban. Némelyik kis kosárkában viszi az illatos, pompás rózsákat.

Nagyon gangosak. Tetszik nekik, hogy bámulok rajtok. Így szólok:

„Kérem adjon egy rózsa szálacskát.”

S odanyújtja bizonyos részvétellel és nézéssel, mint hogyha egy krajczárt adna a szegény vaknak. Mert ő kissé rebeg bár a vizsga miatt – de igen büszke. Ő rá ma sok szem irányul. Egy czivil, a ki ma nem vizsgázik, nem ér neki egy ennyit la! mint ez a rezedá szál. Gondoljuk meg. Ő tudja a „Megfagyott gyermeket” egészen. „Ki jár amott a temetőn...”

„Ön uram, ön, ha tudja, mondja el!”

Ezenkívül mindent tud. Gyönyörű szalagok vannak a köntösén. A czipője kivágott. A tegnapot elfelejtette, a holnapra nem gondol. A következő perczre sem. Őt figyeli az Isten. Azt hiszem jutalomkönyvet fog kapni. Vajjon odahaza is kap majd valamit? Holnap azonban már nincs iskola.

Olyan szépek, frissek, mint a farügy. Az élet dúzzadoz bennük. Szeretném tudni mi lesz abból a sok édes örömből, a mivel tele vannak. A tudós emberek jól tudják, hogy semmi se vesz el. Tudják, hogy egy haldokló utolsó sohájában kilehelt szénsav illattá változhatik át egy lilium kelyhében és el nem enyészik egy hajszál a nélkül, hogy élet ne keljen az ő nyomában.

A véghetetlen élet, mely megújul untalanul.

De hát abból a tiszta örömből, abból az édes vigságból mi lesz, a mivel e gyermekek vannak tele.

Ah! mennyi szeretet volt. Mennyi szépség. Hát azok hova lettek? A husból, melyen e szépség fénylett, lett valami s a csontból is. Hát a szépségből mi lett?

„Kérem adjon egy rózsa szálacskát.”

Mosolyogva meghivnak az examenre. Szeretném megcsókolgatni őket. Semmi sincs hozzájuk fogható. E reménységekkel tele, bú nélkül való sugaras édes élethez nem hasonlít semmi. Ugy érzem, hogy megújulok, a mint körülvesznek és a fülembe csipegnek. Tünődöm, vajjon voltam-e én is gyermek?

Leülök, hogy irjak róluk. Illatot érzek.

Eszembe jutnak az én pajtásaim.

Az egyik, az a csinos ficzko imponál nekem most is. A legmagasabban ő énekelt, a legszebben ő szavalt, a legerősebb ő volt. Ő nem játszott velünk; ő ítélő széket ült a játékban bűnösök felett. Boldogok voltunk, ha szolgálhattuk. Ő rajta nem volt rücsök, ő nem locsogott haszontalanul, ő a tanár uraknak is ugyan megmondta az igazat.

Vágytunk utánózni őt. Bizonyos volt, hogy a világ csodálatos dolgokat fog látni, ő ha megnő. Csak a nagyanyja élt, egy gyámoltalan öreg néni. Vértől aláfutott, gyenge szemü, jó nanó: a kinek mindene volt a kis Károly.

„Beszéljen nekem fiam valamit róla”, kért minket. És mi boldogok voltunk, ha magasztalhattuk.

„Az apja is ilyen volt, – habogta az öreg néni – ilyen csodálatos fiu. Egyszer a gubernátor is megsimogatta az utcán. Ezt kérdezte: »Kie e gyönyörű gyermek?« – »Az enyém – mondom – exellenciás ur.« Mindenki szerette. Mondtam neki: »Ne mulass annyit Károly. Megbánod.« Igen de mindenki hívta. És énekeltették őt. Gyönyörű hangja volt. S aztán meghalt.

És sirt. Az unokájában vigasztalódott meg. „Az Isten benne pótol ki” – mondta.

S szívesen fogadván az Istentől, hogy ez adósságot így leróvta, örvendezett Károlynak, ki tökéletes s uras gyermek volt. „Mi lesz belőle?” kérdeztük. Bizonyos volt, hogy akármi lehetett. Csak egy szót kelle szólnia s bizonyosan odaadja neki akárki a helyét a világban. Mi odaadtuk volna. Rendelkezett velünk. Ha pénzünk volt, elvette. Szívesen adottuk.

Ah! Milyen boldogság, így lelkesedni tudni, megingathatatlan bizalommal így hinni, reményleni.

És futottak a napok. Nőttünk. Némelyikre erőtlen korában már ránehezedett a gond. Nem birta, leroskadt. Mi tova mentünk. Mindegyik megtanulta, hogy nem azért vagyunk küldve a világra, hogy a szépet és igazat élvezzük, hanem hogy jól megtanuljunk tűrni a szűk-séget és bajt, jól megtudjunk harcolni a nyomorúsággal.

Sok, sok esztendő után visszavetődtem egyszer a városkába, hol gyermekálmaimat álmodtam. Már idegen volt ott nekem mindenki. Valakitől tudakozódtam, él-e még az öreg néni?

Hát Károly? Bizonyosan fényes pálya nyílt meg előtte.

„Az a gazember” – felelték.

És volt egy hosszú történet róla.

Hogy mint adott neki a város kenyeret. Még jóformán semmi se volt s már irnoknak tették. De nem becsülte meg. Az uri élet persze!... Nem fért rá a munka, hogy elmenjen az egyetemre, mint annyi szegény fiu. „Lenyalta a bélyegeket”, mondták szörnyű méltatlankodással.

S hova lett a szegény!

Vállat vontak. „Hát mit hiszek én az ő városukról, hogy itt megtűnnek olyan embert?”

S elmentem az öreg nénihez...

Lenyalta a bélyegeket! Mintha megütöttek volna e hirrel. A csodálatos Károly lenyalta a bélyegeket.

A tiszta udvaron ült egy szalmaszékbén. Lábánál nyulánk, sáppadt leány.

„...Hogy az unokámat elvitték a miniszteriumba, azóta ő van itt mellettem. Egy szegény rokonom leánya – magyarázta. – Öcsém mindig szerette az unokámat. Az Isten áldja meg. Látja milyen nagy ember lett belőle! Tudtam én azt. Az apja is olyan kedves és okos fiu volt. Egyszer a gubernator megkérdezte az utcán, hogy kie. Mondom: az enyém exellenciás uram. De ő oda van, hanem ebbe kifizette nekem az Isten a veszteségemet. Ir nekem lelkem Károly. Ir szüntelenül.”

Azután így szólt:

„Olvasd el leányom az utolsó levelét.”

És a gyermek olvasta:

„Én reád gondolok édes nagyanya. Én itt nagy kenyérbe vagyok s mihelyt lehet elmegyek utánad, hogy te is itt lakjál velem. Mert megérdemled.”

„Már én nem látom a vonásait kedves” – mondá a nagyanyó, de a lányka olvassa fel mióta elment a levelét. Ugy szeretném látni. Azonban mindent nem kívánhat az Istentől az ember. Nincs ideje Károlynak, hogy meglátogasson; mert a miniszter ugyan szereti, s nem

ereszti, de látja öcsém, ő eljön utánam, hogy elvigyen magához. Az Isten öregségemre tartotta fenn ezt a nagy örömet. Áldassék a neve.”

S a szent irgalom nevében így csalják a szegényt.

– – A rózsza illatozik itt előtttem, a mit a vizsgára menő boldog gyermekek adtak.

A szép Katica

Ott kezdem e rosszkedvű történetet, mikor Csifó elperelvén jó kőházát s egyéb javait, a sáncoldalon huzódott meg Katicával, a feleségével egy sárfalu-fészekben. Mije se maradt. Gazdag haragosának (Koronkainak) a vizsláját lötte volt agyon s a nagyságos ur megtáncoltatta Csifót. Az ország minden szegletéből tanuként felhívott előkelő vadásztársaival a törvény előtt bebizonyította, hogy a néhai kutya nevezetes familiából való s híresen pallérozott állat vala; – Csifó konokul állotta a tüzet – és persze leégett.

Le, az utolsóig.

– Csak azt várom, hogy te is Koronkai felé fordulj az egész faluval, elnyomatottságomban – mondta komoran a feleségének.

Az asszony, a nyugodt, hüvös, szép, fiatal nő végignézett Csifón s elfordult szótlanul. Csifó mindjárt dühre fortyant e tekintetre, s szenvedélyesen rázva az öklét, így szájaskodott:

– Jaj annak, ki lenéz azért, mert kimélyeztettek a gazok. Csak a bugyellárisom gyengébb, de az öklöm a régi.

S majdnem tajtékozott dühében. Egész életében ilyen gyilkos, szenvedélyes természetű ember volt.

Ott a sáncoldalon valahogyan berendezkedtek mindenféle ócska maradék-butorokkal. Falun azonban alig veszi észre az ember, ha semmije sincs. Csifó komor volt s a feleségét is kerülte bukásának szégyenében. Napestig bujta a házikójukon felül kezdődő csereerdőt; amikor idő múlva pedig ismét kezesebb kezdett lenni – a parasztokkal barátkozott, amit annakelőtte sohase tett. Benézett a falusi portákra, asszonyok dolga, gyermekek egészsége iránt kezdett érdeklődni.

– Ez az igazi derék ember, – mondták a parasztasszonyok. – Ez tudja, mi bántja a szegény embert.

A felesége városi fehérnép volt. Annak nincsen szive a nyomorúság iránt; bárha ő se volt valami uri rendből. Azonban mindenki kényeztette, szépelgett körülötte (maga Koronkai is), de a kezét csak Csifó kérte meg. Az ilyen hölgy nem kedves a nagytalpu, nagyszájú parasztasszonyokkal, de Csifónak minden elődje abban a házban lakott, melyet elvesztett egy vizslán.

Tavaszi felé már nagyon összebarátkozott a parasztokkal s egy tömegbe összebujtak (mint a prédára készülő farkasok), ha Csifó beszélt valamely kőasztal mellett, mikor munka után a szegényes vacsorát megették.

– Keed tur egy silinka köves oldalt, hogy egy falat kenyere legyen. A négy gyermeke azt a silinkát is négyfelé szakgassa, ha keed behunyja a szemét s marad azon a helyen négy koldus. Üsse kee őket agyon, hogy ne nyomorogjanak. De Koronkait ne féltse keed, az ott fulad meg a zsirjában.

Ezt megérti természetesen mindenki, ha egy csepp esze van.

– Miért? Koronkait külömb agyagból gyurta az Isten? s keedet alábbvalóból? Mér juttattak hát az emberek keednek minden nyomorúságot s neki minden jót?

A török buzakapáláskor Csifó kibujt az erdőből, leült egy-egy nagy köre a szántóföldön. Mindenfelől mellé gyűltek a földről, mert igen szépen tanította őket. Mert testvérek! Az ökör erejét megveszi pénzen az ur; jó. Éljen vele! Mert barom. De az Isten képére teremtett ember erejét is megvegye gaz, piszkos pénzzel, hát nem méltatlanság ez, testvérek?

Nyár derekán, a haragos-zöld csererdő hüse alatt a félfa maga kereste fel Csifót s a gazdatisztnek így szóltak: „Ha majd megérik a gabonátok, arassa le a gazdád, de minket dologba ne hívj. Az én erőm nem eladó, mint a marhádé. Hiszen a Krisztus tán érettünk is halt meg a kereszten. Ha élni akar a gazdád, izzadjon.”

Effélét felénk nem hallott senki, mióta az Isten megteremtette a földet. Rosszkedvűek, mogorvák lettek. Még egymással se sziveskedtek úgy, mint annakelőtte. Az uton csak egy fejbiccentéssel köszöntötték egymást s amint sárgulni kezdett a búza, mindinkább földreszegett fejfelé jártak s esténként a zsidó ivója gyurva volt éjfélig, egy szó nélkül elülve a mocskos asztalok mellett.

– Ezt a Csifót a szegénység tette becsületes emberré – mondták egymásnak, amint látták, hogy az ivóban, a mezőn, velük van minden dolgukban. A gazdagság bűne kevélységet, szivtelenséget kölykezik. Nézd Koronkait, milyen gögös, pedig rajtunk él, mint a kosz a testen. – A sáncoldali sárházban ritkán ült is Csifó. Néha egy-egy nyulat ha bedobott a pitvarba, vagy ha néhány vadrcét sörétezett le. Egyszer egy zsák lisztet küldött haza a molnártól, de annak odaadta érte a pecsételő gyűrűjét. Azonban került a feleségét, mintha félné, vagy utálná. Egyik se igaz pedig. Csifó már nem félt semmit, se eget, se földet. Az asszonyt pedig vadul szerette, mikor elvette.

És amint a Csifó történetét írom, ime, megakad a toll hegye a kezemben, ha rá gondolok a fehér, szép Katicára, a városi irnok sugár, hüvös, tiszta leányára, aki megbabonázott minden fiatalembert, akármilyen rendből való volt is. Látom valósággal tiszta, nagy homlokát, kék, komoly tekintetű szemét, husos, puha piros ajakát; haját, (simára fésülve viselte) melynek valami élettéljes fénye volt... Látom, amint nagy, de hajlékony teste végiglibben a szemetes, széles utcákon, – ah! mintha valami csendes, öreges tánc-zenére lépne: Tünődöm, mint fejezzem ki, a mit gondolok? – Mintha Katica éppen abban a pillanatban lett volna készen teljesen, amikor láttuk. Mintha egészen frissen, érintetlenül kelt volna ki a tűzből, vagy kristályviz mélyéből... Katica, kin nem fog a sár, vagy a szeplő, mint a sugáron... Ah, illatot érzek és ime, nem tudok nem beszélni Katicáról, pedig a Csifó szerencsétlenségéről kell beszédet mondanom...

Mily elhagyatottan élt ott, a sáncoldali sárházban, de azért a Szép, az ő édesanyja, ott se hagyta őt el... Minden kecses és ragyogó volt körülötte. Virágokat nevelt az udvarán; azok a rozoga, ócska egyet-mások a szobában mind (egy maradék csipkétől, egy szál virágtól, egy szalagdarabkától) csinosak, kecsesek lettek.

A nyáron, mikor kiértek a kalászok a mezőn (mintha olvasztott arany folya a Maros-völgyön, ha szellő bolygatta a tömött, gazdag buzavetést), úgy alkonyat felé esetleg hazatérvén Csifó, a szemét megszúrta egy husszinű rózsza, mely a Katica szőke hajkoronájára simult.

– Ritka szép virága van (vetette oda komoran). Maga termeli?

– Nem, egy parasztlányka hozta. – Aztán sietség nélkül kihuzta a virágot s lassan odanyújtotta Csifónak.

– Ha kedveli, – fogja...

Csifó elfordult. Valami keserűség gyűlt meg a szájában. Azon délután nagy dolgot végeztek el a faluban. Ki volt gyulva Csifó. A gazdatiszt nagy istenkáromkodások között elment a szomszédfaluba, hogy idegen aratókat hozzon. „Éhen dögöltök meg, ha nem dolgoztok, a

télen”, fenyegette őket. „Megeszszük éhségünkben a te husod s megszopogatjuk a gazdád gyenge csontját”, vágta oda Csifó. A nép mind melléje állott és úgy morogtak, mintha száz medve egy mély barlangból beszélne ki. Csifó meg volt elégedve magával. Mégis ez a szál rózsza igen megzavarta.

A puskáját a pitvar ajtaja mellé dobta s maga a vesszőkerítés mellett álló padra leült. Egy parasztlányka hozta azt a rózsát? Honnan? Kinek? Küldték-e? Azt akarta hallani, amint alatt a falu nyüzsgölődött. Nagy eseményekre várt, amit ő készített elő veszett dühvel – koldusságának első órájától kezdve.

Egy rózsza?... Csak annyi-e? De ha semmi egyebet se mertek volna adni Katicának – hogy mert csak egy rózsát küldeni is neki valaki? Hirtelen (és most tán nem legelőször, de soha se ilyen világosan), az a kérdés csapódott az agyába: hátha valaki kitarja Katicát? Mit tesz az az asszony egész nap? Mit eszik? És a ruha árát, melyet hord, ki fizette? És a virágmagvak, a kövel szegett rabatokban az udvaron, honnan kerültek? vagy akár a kapa, melyel felporhanyították a köveket, honnan valók? Egy rózsza? Hevesen felugrott és az arca lángolni kezdett. Azonban lekényszerítette magát. Egy rózsza? Őt kétségtelenül megrabolják. Minden vérecseppje felágaskodott. Világos. Koronkai ki sem mozdul a házából. Máskor a városba tekergett, amint az ősz rácsapott a falura. Elment-e a múlt télen? Nem. Ott-hon ül. Világos.

Az első csillag felült, oly éles fényvel, hogy Csifó behunyta a szemeit előle. Az oldalak egymásután felvették barna köpenyegüket, a mélységek feketék lettek, mint a bün. Az oldalban a csorgó locsogott. Ugy bántotta a zaja Csifót, hogy nem tudta tűrni. Fölkelt s bement. Megfogta a puskáját. Benézett a szobába. Az asszony a nyitott ablak előtt tán azon csillag fényében gyönyörködött, melynek sugara türhetetlen volt Csifónak. Mit adna, ha a kasztnenek fiókjait felránthatná, és minden szegeletet felturhatna, hogy lásson, lásson, lásson.

Azonban mert egy percre az asszony sugártiszta gyönyörű testén megpihent a szeme, kilépett viszont a küszöbön s letette a puskát a földre s az ajtó elé lefeküdt.

Az éjszaka nagyon beszédes lett. Tücsök szólt valahol, izegtek-mozogtak a sáncalján a bokrokban a madarak. Némelyik úgy csippent fel, mintha tűt szurna a Csifó fülébe. Egy horihorgas nyírfa nyavalyásan rezgett, ha szellő se lebbent. A csorgó, mintha csufolkodni, nyávogni meg nem szünne egy pillanatig se...

A görgényi havas fölött felderengő első lilaszínű sávra felemelkedett. Nagyon nyomorultnak érezte magát. Amint a fénycsik rózsaszínre vált, egy rettenetes nagy rózsára emlékeztette, mely a Katica szőke hajában virágzik... egy kis parasztlány hozta valahonnan?...

Káromkodva kelt fel. A marhák elnyujtva bőgtek fel alatt. Rebegve elevenedett meg a levegő s mindjárt huss! gyors szárnyzuhogással nyilalt át két kis madár, (valami puha fészek melegét akkor hagyta ott) a Csifó feje felett.

A katolikus templom tornyából komoly hangon szólt a szunyadókhoz a harangszó s végigáradt erdőkön, mélységeken, ormokon, mint egy másvilágból való szó. Szelid, nyájas gyermekarc nem ártatlanabb, mint e reggel. Anélkül, hogy zsongás hallatszott volna, érzett, hogy az élet megkezdődött.

Még ragyogott a mező a harmattól, mikor valahonnan messziről egy-egy hangosabb emberszó töredékei zavarták meg a reggel ünnepies csöndjét. Csifó megemelkedett; a szeme ragyogni kezdett. A zaj lassan erősödött és mind nagyobb területre terjedt. Csifó nyughatatlanul topogott, mint egy láncravert komondor.

Az idegen aratók érkeznek... Ó, hogyne tudná! Az izgatottsága vadul nőtt. A puskája csövét meg-megragadta.

Mégse rohant le a hegyről a falusiak közé. Csordultig volt gyűlölettel, de ha a világ összeomolna – előbb látni akar, feltorni a házat, kutatni, látni...

Hirtelen alakoskodni kezdett. Mintha lerogyni készülne, megtámaszkodott az ajtóféltre s rebegő, gyenge hangon mondta Katicának:

– Valami történik alant a faluban. Gyengülés fogott el, lássa! szédülök (és megtörülte a homlokát), menjen le, lelkem, a falu útjára. Nézze meg, mi történik ott lenn.

De amint Katica a kapun kilépett, egyszerre rácsapott a prédára leső vadhoz hasonlóan a szobára. A szeme majd kiugrott az üregéből. Látni akart. A rozoga kasztni fiókját egy rántással tépte föl.

Oh! És felordított.

Legfelül egy ezüstkeretű tükör feküdt, csipkés fehérneműek tetején.

Nagy lélekzetet vett. A szája tátva maradt.

Aztán betaszította a fiókot. Halálsápadt lett. Körülnézett. Megszorította egyik kezét a másikkal s mindjárt kiment a kis kapu elé (kissé még tántorgott, de összerázkódott), az ajakát összeszorította s a kapuzábé mellé leroskadt a hitvány padra.

Katica sietve közeledett vissza az ösvényen.

– Az Isten tudja mi lesz. Minden teremtet lélek az után van...

– Maga kifáradt, Katica, dadogta rekedten.

– A gazdatiszt vezeti az idegen embereket, de utjukat állották a falu végén.

– Maga reszket... Tán maga is fél?

– Öregek és gyerekek mind. A férfiak bottal, kapával orditva rohannak.

Csifó merően a Katica arcába kapcsolta a szemét. Egy percnyi hallgatás után a kezeivel legyintett, hogy elhallgattassa a beszélőt.

A zugás nőtt alant. Egy-egy rekedt hang, aztán valami fájdalmas üvöltés nyilalt a hangzavarba.

Csifó félig megemelkedett, de le nem vette a szemét Katicáról.

– Rettenetestől félj...

– Maga tudja, hogy mi fog történni?

– Nem állhattam ellenükbe... Ha valaha féltetted valami jó ismerősödnek az életét, féltsd a Koronkaiét most.

Katica megtántorodott, mintha megütötte volna valaki. „Mit mond?”

A Csifó torkából rövid nyögés szakadt fel. Azonban abban a pillanatban ismét még tovább folytatta.

– Mert kedvelted Koronkait, ugy-e, egyszer? Már nem is akarsz emlékezni rá? A finom, mosolygó Koronkaira? A fain, szép gavallér iránt, aki bukétákat küldött neked leánykorodban, már nem is érdeklődöl? Oh, én édes hű hitvesem... meg is tagadod régi barátaidat értem. Mint szeretlek érte. De halál fenyegeti őt.

– A halál.

– Rettenetes halál. Ugy határozták el az este, hogy felperzselik, mint a disznót. Őt okolják minden szerencsétlenségükért. Megfulad a füstben; sima, gyenge teste kihólyagosodik a lángtól. Mig az idegen munkásokat hozzák be, feldobják a vereskakast a fedelére. Oh ne félj, ügyelnek reá, nehogy kiessék kinjában az ablakon vagy az ajtón: őrizni fogják, jól fogják őrizni.

A Katica ajakán halk nyöszörgés rebegett ki.

Alulról (alattomos dörgéshez hasonlóan, mely a föld alól kerülőnek tetszik) a mély morgás erősödött, hogy a levegő rebegni látszott.

Csifó szorosan Katica mellé lépett.

– Reszketsz? – Aztán vontatva folytatta: – Akarod, hogy megmentünk Koronkaid?

És ráeresztette a kezét a vállára. De mindjárt gyengén lelengette a karját.

– Akarod, hogy megmentünk? A régi jó idők emlékéért. Mert ő szeretett tégedet? és te is szíveltetted őt. Ugy-e, ugy-e? Mindenki drága nekem, aki szeretett tégedet.

– Megmenti őtet? – rebegte.

– Ah! megjött a szód? Menjünk le utána s hozzuk ide hozzám? Nálam nem keresi őtet senki. Itt jó helyen lesz, ne féljen. Beláthatja, hogy nálam nem keresik őtet. A sáncoldalon leereszkedünk, átszökünk az éren az iskola mellett és a malomösvényen a Koronkai kertjében vagyunk. Ily közel vagyunk hozzá. Szinte szomszédok vagyunk... Te nem is ismered, tudom, az ilyen buvó ösvényeket. Az ilyen buvó ösvényeket nem is ismeri az én tiszta hit-vesem. Az... én...

És rettenetesen felordított egyszerre, mint egy állat.

– Hiszen itt jön Koronkai, – kiáltotta. – A szeretőd, a szeretőd... a szeretőd... Arra számított, hogy én a faluval tartok. De itthon vagyok. És ő ismeri a buvó ösvényt. Erre tart az ösvényen, látod! fajtalan! Ide menekszik, vagy szerelmeskedni akar veled...

A sáncoldal alján a bokrok közt valaki mozgott.

Csifó diadalordítással emelte fel mind a két karját.

– Jön... jön, – üvöltötte – a körmeim közé jön... Nem kell idecsalnom; jön... magától... ide, ide. Megöllek, ha kiáltani mersz... Hadd jöjjön ide... ide...

A harangot félreverték a toronyban. Az üvöltő hangok mind erősebbek lettek alant s a malom mellett emberfejek tűntek fel. Fegyver dörgött valahol.

Csifó kifehéredve, magánkívül dadogott.

– Mind a kettő, egyszerre, mind a kettő és egy üvöltéssel magához tépte Katicát. – Jön, jön – ordította elváltozott hangon. Minden ér kidagadt a homlokán.

– Te is jössz elejébe... elébe... e-lé... s belevágta a körmét, hogy kényszerítse Katicát a szeretője elé.

Egy nagy lépést tett.

És arra megtántorodott, és arccal lefelé, a gödör alja felé, hol ellensége igyekezett föl az ösvényen – levágódott, mint egy elhajított nehéz kő.

Hörgött, de egy perc múlva mozdulatlanul maradt.

Csendőrök szuronya villant meg a napfényben a gödör alján.

Amáli néni

Dali, jókedvű kancellista volt Miklós az ítélőtáblán. Hatalmas, nagy éneklő hangja a nagypénteki kóruson, mikor mint Péter megszólalt (Péter, ki megtagadta a gecsemáni kertben az Urat); megfáztak, összerázkodtak az áhitatoskodók. És viszont, ha farsangos időben valamely borozó helyen azokat az érzelmes énekeket fujta a szelid szemekről, a furulyázó pásztorokról, az utca tulsó felén járók ijedten állottak meg, mert Miklós hangjától megrezdült a levegő.

Hire menvén pedig e hangnak, a színjátzó direktorok szemet vetettek reá s mikor Czapári érzékeny történetét előlébráztatták, sok noszogatásra Miklós egy pogányhitű basa szerepében fellépett a teatrumban. Nem lehetett elférni az Apolló-teremben akkor. Oh, mint dörgött Miklós! Mintha kocogtatta volna a hangja az ablaküvegeket.

Kitavaszkodván pedig, a direktor elcsalta magával Miklóst, s egy szép nap az Amáli néni kis özvegyi háza-koronája ilyen lehullott.

Lehullott.

Minden egyéb ékességei már előbb porba omlottak. A dolgos jó gazda, ki tenyerén hordta Amálit, s úgy tartotta a háztáját a boltjából, hogy soha semmi hiányosság nem volt. A szép leánya virágkorában, kit a brájné tört le. Csak az Isten maradt és Miklós. A kis bolt csupa nyűg. A világ rosszabb lett, az emberek kapzsibbak, a kereset mind szűkebb. És Miklós elment.

Amáli néni busult. Elment a reggeli misékre, a Mária-vecsernyékre s a bolt homályos belső szegeletében, pergetve az olvasót, szemeit el-elborította a köny. Sirván, hogy megerősítse magát, félhangon felszól: „Atdad Uram, elvetted Uram! dicsértessék a te szent neved” s letörülve a könyeit egyébre igyekezett gondolni. De erőtelen asszony, Istenem! hogy bírjon le egy ilyen veszteséget.

Fényes nappal be-bezárta a boltocskát s elbujt az emberek elől s árvaságát úgy a szívére vette, hogy egy kissé elboldogtalanodott. Mindjárt el-elfelejtett mindent, egykedvűen vett, akár jó, akár rosszat hoztak a futó napok.

Őszön, hazafelé tartva egy szombat délutánján, nagy gyülekezés állította meg Amáli nénit épen a kapuja előtt. Egy sovány kengyelfutó legényke megbotolva egy kőben elvágódott, leesett, s úgy megvágta a fejét, hogy elalélt. Minden rangu népek sereglettek körülötte s egy cifraruhás leányzó, Amáli néni mellett, keservesen jajgatott az elesett felett.

– Oh drágám, drágám – lelkendezett és a kengyelfutóra ráhajolt, gyöngéden szölongatva őt: – Megütöttem magadat, drágám? – Az emberek mind segíteni szerettek volna s kiabáltak, mire nagykésőre a kengyelfutó fölvetette a szemeit s feltámolygott szédelegve. Amáli néni így szól:

– Hozzátok be a szegényt hozzám – s az ajtóra mutatott.

Mert az Isten tudja, Miklós is hol vetődik most. Az ő mesterségével nem volt egészen tisztában a néni. Elalélva ki tudja hol fentereg fáradtan ő: tán ágyszalmát kinosan nyögve. „Hozzátok be a szegényt” és kinyitotta a tiszta szobáját. Egy szál piszkos trikóban volt a fickó, s mindenszinű rongyok libegtek az ágyékán, az idő pedig ekkor hidegre fordult már.

A vén cseléd bort melegített neki, Amáli néni pedig lefektette őt a hótiszta lyukasan himezett párnára.

– Ez a futás a mestersége? – kérdezte.

– A kenyerét keresi, magyarázta a cifra leány.

– Keserű kenyér, édes fiam. – És nehezen felsóhajtva, később bizonytalanul hozzátette: – Egy édes fiam tart a komédiásokkal... Maga tán, édes leányom, ennek az embernek a felesége?

A cifra leány vonakodva felelt:

– A testvére vagyok – és lopva a legénykére nézett. Látszott, hogy nem igazat mondott.

A néni meg csak ennyit mondott:

– Nem hasonlítanak egymásra, édes leányom. De a fiam csak magára van a komédiásokkal... egyedül van, se a testvére vele, se az anyja... Miklósnak hívják őt, Sebes Miklósnak... Nem ismeri őt, hugom?

A leány lehajolt, némi közömbös kicsinyléssel mondá:

– Hogyne ismerném. Mi mind ismerjük egymást.

Amáli néni egyszerre megelevenedett: „Ismeri őt? ismeri őt? Egy szép, szálás gyönyörű ember. Ő kancellista volt. Ismeri őtet! Hát hogyne is ismerné őt, lelkem? Ő az én fiam. Olyan jó szíve van, mint egy falat kenyér. De a komédiásokkal elment. Látta őt, lelkem, valahol?”

Minden kedvességgel sürgölődött körülöttük mindjárt. A leányt megölelgette. Sajat keszkenyőjével takarta be a pihenő fiut. „Az Isten vezérelte a lépéseimet, hogy megtaláltam magukat, édes leányom. A fiam Kolozsvár felé ment. Nagyon hűvösök már az éjszakák pedig, édes fiam!”

Többet a boltba nem is ment azon a napon. Apróra kikérdezte őket, az apjukról, anyjukról. Hallani se akart arról, hogy kimozduljanak a házából. „A fiam ott aludt abban az ágyban, mondta a kengyelfutónak. Ott elfér éjszakára. A leányom a benyilóban aludt kiskorában. De már senkim sincs” – rebegte és megtelt a szeme. Vacsorát főzött nekik és Miklós brünell ünnepi kabátját akasztotta a fiura, hogy ne fájzék... Egészen megfrissült a gyöngéledésben.

A leány a tűzhely mellé kuporgott. Száraz, vén kis feje volt, csepüszzerű sárga hajjal, apró pislogó szemmel, keskeny ajakkal, melyen egy-egy kicsinylő, kesernyés mosoly simult végig. Mindent kutatva ügyelt meg a szobában (mint a veréb az akkor elrabolt fecskéfészekben) s Amáli néninek kedvetlenül felelgetett. A fiu is az asztal mellé ült (ő bizalmasabban nézett a néniére), s a leány mindjárt az ölébe telepedett. Onnan kissé hetykébben vetette oda:

– Mi hogyne ismernők a fiát! Miklósnak hívják, tudjuk. Ugy-e? Mi mind ismerjük egymást. Az asszonyosság fia nem rég ment el. Na, ugy-e? De nekünk koberes szekerekünk van, amivel holnap reggel tovább megyünk.

Amáli néni sováran nézett reá. Ők elmennek a koberes szekérrel s látni fogják Miklóst, mert ők mind ismerik egymást. Vajjon mint fogják találni az ő drága szép fiát? Kinek a tüze mellett fűtözik vajjon? Egy szíves szóval vajjon ki vidítja? Hátha elesett a fia is a keresztje alatt? Ki emeli fel? ki ápolja? ki takargatja? és kinek az asztala mellett ül?

Minden, amit látott maga körül, kétszeresen emlékeztette. Tiszta ágyneműt ki mos reá? ételt ki főz neki? Ők látni fogják Miklóst. Az ő erős, szép kezét érinteni fogják. A leány mellé huzódott Amáli néni; messze, messze az ismeretlen távolságba nézett üres tekintettel és szép szeliden megsimogatta a rongyos leány makrancos sárga haját.

– Oh, mint szeretném látni őt.

– Kit?

– A fiamat, tudja, Miklóst.

Féléjszakán míg forgolódott kis fekvőhelyén kimelegedve, rebegve, őt látta az idegenben. Hírt se vett felőle, mióta elcsalták. És a napi nyüzsgés, dulakodás elzsibbasztották benne a sovárgást a fia után: de a kóborló két szegény nyomorult láttára egyszerre megnövekedett benne a vágy utána.

Mi lenne, ha velük menne a fia után?

És egyszerre felült az ágyban. Többet nem tudta letenni a fejét. Gyertyát gyújtott s fölkelte. Ha elmenne velük! Ezek tudják, hol van Miklós. Tán beteg. Csak titkolják előtte. Mi bajt se okozna a koberes szekeren. Csak egy kicsire huzná össze magát. Hozzá menne s elérne egy szegeletben ott is. Elkészítené a kedves ételeit, tisztát vasalna neki, ahogy ő szereti és a hatsinges nyakravalóját gyöngéden ő facsarná fel. Ah!

Odalopózott a vendégeihez, hogy fölkelte őket és elmondja nekik a tervét. Tízszor hozzákezdett, tízszor bátortalanul visszatért az ágyához s a szélére ült. Mi lesz a boltból? Mi? Hát bezárják. Hát a ház? Itt a vén Zsuzsa, ő várna rájuk, mikor Miklóssal megjönnének. Elvinné a néni a zsenilliás táskában a márjásokat, tallérokat, ami csak van a kaszteni-fiókban, hogy kiváltsa rajta a komédiások közül. És erre boldogan kiragyogott a szeme. Elmegy... Az Isten uja, hogy hozzárendelte a két szegény komédiást, kik a Miklós dolgát tudják. Egészen felöltözött s összepakolta csekély gezemuzáját. Minden féltett arany-, ezüstműit sokszor megfogogatta. A köves gombokat, az ezüst poharakat, amiket sátoros cigányoktól vettek; a facsart colliert a kék emállal, mely úgy fest, mintha ékkő volna; és ezüst kanalaikat, késeit, mind drága emlék. Beh nehezen szerezték, kereszteléskor, ujeszten-dőkön s a gyűrűt az esküvőjén.

Berakta a zsenilliás táskába és mikor a virradat az ablakon derengett, Amáli néni, kezei az ölében, nesztelenül ült, nehezen hallgatva az óra verését, mely lomhán szólt.

És amint jól kivilágosodott, Amáli néni a koberes szekér mélyén összehuzódott, (a szíve mint dobogott!) hogy minél kisebb helyet foglaljon el. A fiu a bakon kedvetlenül ostorozta a gebét, amint az országuton dőcögtek és a leány a fiu mellé kuporgott, összeszorítva boszusan keskeny ajakát.

A lombok az út mellett mindenütt megveresedve, s a dértől fehér füvek a víz martján feszesen, mint egy sarkoszuor csinált papírvirággal. Alig egy-egy fás-szekér kocogott a hideg hajnalban.

Az első faluban a toronyban harang szólt. Amáli néni félve megérintette a leány vállát:

– Reggeli misére harangoznak.

A leány megrántotta a vállát.

Oh, mint szeretett volna a néni imádkozni s az Ur nevével kezdeni ezt a drága napot. Szelid kérleléssel állította meg a szekeret, mikor a templom ajtaja elé értek. Az öreg, falusi asszonyok szállingóztak a templom felé a reggeli méltóságos csendben.

Amáli néni alázatosan keresztet vetett és szóatanul, roskadozva lépett az Isten házába. Az orgona felcsegett. A néni leborult a szentelt víztartó mellett s a térdeplőre szorította a homlokát.

Mit se tudott a körülvalókról. Felolvadt az Urban. Kegyelme alatt megroskadt a szíve az Ur trónusánál, háládatossággal eltelve iránta, ki a fiához vezető utat megmutatta neki.

A szentség felmutatásakor a tömjén szállongott az Amáli néni fehér haja körül és a falusiak már nagy kopogással dőcögtek ki a mise végén, mikor Amáli néni felnézett, összeszedelődött, hogy utánuk menjen.

A falu utcája néptelen volt. Amáli néni körülnézett. A koberes szekér eltűnt. Tétován nézett körül. Nyoma sem volt. Előbb az egyik utcán nézett végig aztán tovább szaporázott, hogy a hegynék vívő utcába nézzen be. A szekér sehol. Később futni kezdett. Megrémült. Az utca végén egy kis bolt volt nyitva.

– Itt voltak akit keresni tetszik – mondta egy veresszakállu, sovány, szeplős ember szolgálatkész – itt ment el egy szekér, akit keresni tetszik, de akik már messze vannak. Ők azt izenik az asszonyságnak, (nem komédiások voltak?) hogy csak tessék megvárni őket, mert nekik nagyon sietős utjuk van. Azok úgy siettek, hogy a ló alig bírta. Egy ur tartotta a gyep-lőt s egy hölgy verte az ostorral a lovat, úgy mentek.

– Elmentek?

A boltos levette a sapkáját, leszállt a lépcsőről s bizalmasabban közeledett a remegő öreg asszonyhoz.

– Elvittek valamit?

– Elmentek? – rebegte.

– De azt izenték, hogy ők odamennek, ahova az asszonyság parancsolta, ők visszahozzák azt az uraságot, akit parancsolni tetszett. Csak tessék nyugton lenni, mert ők hozzák s azért sietnek, hogy el ne késsenek.

Aztán elfordult s félhangon tréfásan ismételte:

– Azt tessék várni csak!

– Visszajönnék?

– Mondták, asszonyság... azt mondták, tetszik tudni...

De minthogy igen gyengének találta az öreg hölgyet, szívesen hozzátette sietve:

– Tessék, asszonyság... az ajtón... tessék bejönni, édes asszonyság... Ne tessék félni, itt vagyunk... itt vagyunk mi...

Amáli néni ekkor végigesett arccal a bolt lépcsőjére egy hang nélkül, mint ahogy a kasza élére eldől a fűszál.

A boltos ijedten emelte fel. Az ölében (oh, nem igen kellett megerőltetnie magát) vitte be a szobába. Egy csomó megrémült inges gyerek bujt össze az ajtó mellett.

Csak delfelé nézett fel Amáli néni, de akkor egészen világos, nyugodt tekintettel. Körüljáratta szelid szemeit s halkán, de biztosan mondta:

– Nem; semmi bajom, már semmi bajom. Csak aludtam, mert Szent Antal jelent meg nekem... Tudom, hogy az utcáról hoztak be. Oh, én mindent tudok, de igen könnyűnek érzem magamat. A szent megjelent nekem fényes koszorúval a fején és megjelentette nekem, hogy az Ur örökibe emel engemet, szegény szolgálóját.

Aztán behunyta a szemét is. A boltos megzavarodva surolta a kezét. A néni szüntelenül, de értelmesen folytatta:

– Én nem alszom, de más világosságon nyugtatom a szemeimet. Nem tudom, (s a hangja bánatosan rezgett) nem lehet megvárnom, amíg idehozzák a fiamat, akik utána mentek. Többet nem láthatom a fiamat. A dicsőséges szent megjelentette nekem az Ur parancsát. Én elmegyek. Még kétszer lehalad a nap és aztán az ő szárnyának oltalma alatt járulok az ő fényes trónusa elé.

Megadással, minden sietség nélkül, sőt néha egy derűs vonással az ajaka mellett, beszélt. A szemét könnyen lehunyta s egyformán, nyugton pihegett.

A nap, amint lehaladt, kissé megemelte a fejét.

– Izennem kell a fiamnak, kit már nem lehet látnom itt alatt... Még egyszer süt a nap fénye reám, aztán többet sohasem. Azért pennát vegyen s én mondani fogom, amit az édes fiamnak izenek, aki messze elment.

Az ujjával megintette a boltost oly ünnepies komolysággal, hogy az ember zavartan sietett engedelmeskedni. Aztán igen csendesesen, meg-megszakgatva a szókat értelmesen diktálta:

...Az én édes fiamnak, Sebes Miklósnak, adassék e levelém...

„Az Ur már magához parancsol, dicsőség legyen az ő szent nevének. Szent Antal, kihez imádkoztam és a böjtjét megtartottam, megjelentette nekem, hogy el kell mennem. De azért nem búsulok, hogy kimozdultam hazulról, mert utánad indultam; az Isten pedig mindenütt jelenvaló... Minekutána pedig te hazatérsz, öreg Zsuzsától, kit te tudsz, elveszed a kulcsokat... A strazza a kasztn felső fiókjában van, hol az adósok fel vannak jegyezve. A szegényeket pedig, kik adósok, ne zaklasd; kinek pedig magad tartozást látsz, megadd. Mert első a becsület... A fehérenemüdet pedig a második fiókban találod meg; a kamuka pedig a diófapolituros sifonban áll, amit saját kezemmel szőttem, mind a 24 személyre való... A ruháimat pedig a szegényeknek add, de a menyasszonyi koszorúmat a fájdalmas Szűz lábához tedd. A smukkjaimból, amit a kezembe fognak adni, akik utánad mentek, azoknak te adjál belőlük, amit ők szeretnek, mert ők megérdemlik; a tallérokat pedig add a papoknak, hogy miséket mondjanak a lelkemért. Te pedig térj haza és ne kísérsd az Urat, ki minden jót megjutalmaz. Mindent pedig elvehetsz bátran, mert egy poltura sincs, amin átok lenne, hanem mind Isten-áldás... Zsuzsát pedig soha se bánts, bárha már oktan sokszor, és télen ne sajnáld a fát tőle, mert ő nagyon fázékony... Én már elmegyek...és őrizni foglak tégedet az igazak házából és látni foglak, hogy jóra menj... és kérni fogom az Urat, kit színről-szinre fogok látni, hogy tartson tégedet szent kegyelmében...”

...Mig pedig diktálta volna, az éjszaka csendesesen leszállt...

A láthatatlan kéz

A menyasszonyi ruháját selyemből vágatná Netti; csipkével borítaná s finom fátyla a sarkát verdesné. Az orgona zugna s az emberek (ajakán álmélkodó sóhaj kel) így szólnának egymáshoz: „Ime, Németi Netti mégis csak az oltár elé megy és mily derék férfi karján! Természetes! Mert im mily gyönyörű leány Netti; mily hajlós a dereka, mily ragyogó a szempárja.”

Mily elégtétel lenne az után a szégyen után, mikor (két esztendő előtt) Sötért, a vőlegényét az agyagdomb gödrében találta meg az erdőpásztor átlőtt fejfel! Az egész világ rázudult akkor Nettire; barátnői, ismerősei elfordultak tőle.

Szép, diadalmas szeretne lenni még egyszer.

Azonban még csak egy becsületes divatos ruháralója se volt. Az édesanyja reggeltől estig kötötte a rékliket, csipkéket a kert fenekén nagy titokban, ő maga zárt ajtó mellett minden cselédi dolgot elvégezett dugva, mégis a nyomorúság ott vonszolódott a sarkuk nyomában, mióta az apja örökös útjára ment. Hogy piperézheti fel hát magát kedve szerint egyszer! Éjjel a selyem suhogását hallotta s arra ébredt, hogy ujjai finom csipkében turkálnak... Ah! pedig a sors elégtétellel tartozik neki.

Egy szép, igazi gyöngyös zafiros fülbevalója volt a fiókja mélyén, aminek az árán kiöltözhette igaziban, de ahhoz nem nyulhatott, mert az halott jegyesének utolsó ajándéka volt. Babonás rebegéssel százszor vette ki, százszor rejtette el, mert mégis kegyetlenség lenne, hogy halott jegyesének a segítségével keritgesse az új szeretőjét. A föld alól nem nyújtja-e ki csontujjait Sötér, hogy letépje a selymet ronggyá?

Egy kacagó tavaszi reggelen azonban, az új kedvesével sétálva a virágzó hársak alatt, lágy, illatos levegőjével, ezer színével elkábitva őket, egy vérgyulasztó kézszorítás után, egy vágytól fátyolozott könyes tekintet után, mely mindent kér s mindent ígér, mikor Netti a választott férfi mellén felejtette piruló arcát, a séta után a kis Németi Netti a féltett drágaságot a kebelébe rejtette s elszaladt vele az aranyműveshez, hogy eladja.

– Az apjától örökölte e függőt? – kérdezte az aranyműves.

– Adjon érte amit akar – rebegte izgatottan Netti és szeretett volna mindjárt elszaladni.

Halott jegyese életének utolsó előtt való napján vitte Nettinek. Az igen élhetetlen, szelíd fiú (ellenőr volt az árvaszéknél) az ő szegényes jövedelméből nem szerezhetette. Azonban Netti bolondult az eféle csecsebecséért s akkor megszerezte a szegény ember azt a mennyei gyönyörűséget magának, hogy hallhatta egyszer Nettit, az ékszer láttára mint sikoltott fel gyönyörűségében. Az ellenőr magánkívül volt boldogságában, oly vad szenvedélyvel csókolt meg Nettit, mintha meg akarta volna harapni. Másnap nem is mutatta magát s harmadnap találta meg az erdőpásztor a hitvány embert az agyagdombon. Csak egy akkora helyen vérezte be a földet, mint egy tallér.

– Adjon érte annyit, amennyit akar – rebegte Netti s csaknem futva vitte haza az árát.

Az új ruha... az új ruha... de nem tudott örülni a pénznek, hanem gyávanak s erőtelennek érezte magát. Valami reszketés fogta el a lábát, szorongás a mellét és mikor félhangon ezt mondta a bátorítása mián, hogy „bolondság”, körülnézett, mert azt hitte, hogy idegen ember

beszél a szobában. Nem tudván helyben maradni, kiszaladt az anyjához s megölelgette az öregasszony fejét, de szégyelte elmondani, hogy mi bántja.

– Lelt valami? – kérdezte csodálkozva az anyja, minthogy nem volt szokva az ilyen gyöngéledéshez.

Amig az ékszer a fiókban hevert, nem is igen gondolt reá Netti, de amint kivette az állóhelyéből, egy egész csomó kellemetlen emlék kelt fel. Halott jegyesének a hangját hallotta s ártatlan szemének a nézését látta valahonnan. A ravasz vereshaju ékszerész vizsgálódva kérdezte: „Az apjától örökölte?” Mintha azt kérdezte volna: „nem lopott portéka?...” Nagyon mohón végezte az üzletet s igen óvatosan, mintha tiltott dolgot végezett volna.

A szerencsétlenség után hire járt annak, hogy Sötér (így hívták az ellenőrt) lopott az árvaszéknél s azért lőtte főbe magát. Ok nélkül senki sem pusztítja el magát. Vőlegény volt, fiatal volt; a kezét senki sem emeli maga ellen, hacsak a szégyen elől nem menekedik... De az eféle hirnek a végére nem lehet járni. A gondos közigazgatás el tudja tussolni az ilyen veszteséget, hogy nyugalanság ne támadjon a közönségben. Lopott... s ha lopott, a szertőjének hordta bizonyosan... Csak várni kell; majd kipattan egyszer az ilyen csunya történet. Akkoriban a kis Netti, ha egy új kalapban ment ki: görbén nézték meg. Ha ugyanazon ruhát többször látták rajta, így szóltak: „Ravasz béka! jól elrejtí, amit csipett Sötértől.” Mert neki lopott; – kinek lopjon másnak? Házasságszerző öreg nénik így szóltak a házasuló fiatalemberhez. „Nézzen körül, öcsém, a Németi Netti házatájéka körül. Formás a leány, ügyes a leány, aki szerzett kalácsot, amit a tejbe aprítson... már ha nem válogatós, öcsém, a falatokban.”

– Örökölte? – kérdezte az ékszerész. A régi gyanu, mely már-már elaludni készült, fel fog kelni ismét. A függőt kiteszik a kirakatba, mindenki megáll előtte és így szólnak: „ez a lopott holmik közül való...” Sötér csipte... férfiember sorsa az asszony.

A nyugalanság áthatotta Nettit. Mindent ismét elevenen látott. Sötér a feleségét egy szűk kis házba akarta vinni. Netti kellenetlenül szólt rá: „Mit gondol, hogy én ebbe az oduba temetkezem el?” Valami hitvány butorokkal rakta meg: „De most nem telik diszesebb”, szégyenkezett szeliden Sötér. „Ne is erőltesse meg magát,” gonyolódott Netti és kinevette. Sötér lesujtva töprengett: „Mit tegyen? Mit tegyen?” A Netti anyja vette az oltalmába Sötért, minthogy nagyon szerette a fiatalembert, és Nettit pirongatta meg. Akkor Netti egy hétig rá se nézett Sötérre. Nehéz napok voltak ezek. Egy ilyen keserves nap után hozta az ékszert engesztelődésül.

Akkor nem gondolt rá. De most, hogy eladta az ékszert, világosan látja, hogy lopta Sötér. A gyanuskodó tekintetekből kiérezhette régebben, hogy a Sötér cinkostársának tartották őt – most ujjal fognak rá mutatni. Az a függő az elárulója lesz; és sohasem veszi le róla a szégyent senki. A kedvese megtagadja őt és eltaszítja. Holnap rendőr fog benyitni óvatosan az ajtón s a Nettike vállára teszi nehéz tenyerét. „A törvény nevében” – így fog szólani és Netti meghal mindjárt. Siri ágyából mintha Sötér kinyújtotta volna csontujjait s megragadta volna Nettit. A sötétből mintha egy nagy fekete száj nyílna fel s ezt lehelné: „cinkos.”

Egészen kimerülve kelt fel. Ilyenkor, ragyogó reggel szoktak sétára menni máskor az anyjával, hogy az erdőalján forrásvizet igyanak. Igaziban ilyenkor az első fordulónál várnak Nettire ezer édes szóval; vad virágokat szedtek s a bokrok mélyén éneklő madarak szavát hallgatták. Vége... vége... A dali fiu elfordul tőle: „egy tolvaj cinkosa...” A szeme körül barna karika támadt az álmatlanságtól, s az arcszíne fakó lett az éjjeli tusakodásban. Bizonyosan mindenki kitalálná, hogy Nettit szégyen érte ismét.

Szótlanul gunnyasztott s majd elesett, mikor még jó reggel óvatosan lopózott be a kapun az aranyműves, akinek eladta a függőjét tegnap.

Egy pillanat alatt átvillant az eszén, hogy mindennek vége van. Az aranyműves följelentette a lopást; a rendőrség bizonyosan már körülfogta a házat. A városszolgák megragadják Nettit és hurcolják végig az utcákon. Most szállingóznak a templomba az öregasszonyok; a boltosok az ajtójukban állanak; a fókák utána fognak kiáltani: tolvaj, tolvaj... A polgármester a kutyáival méltóságosan végigméri a nyomorult leányzót...

– Egy bizodalmas ügy, kedves kisasszony – mondta az aranyműves hizelgő hangon, a veres, szeplős, kis ember.

Ha szól egy szót, Netti sikoltani fog.

– Egy bizodalmas ügy, inkább kérés, – folytatta óvatosan, – ha meg nem sérteném az ily kedves, szép kisasszonyt, mert a világ minden kincseért meg nem bántanék egy ily drága hölgyet, akinek még az édesapját (oh, mily fain, becsületes ember volt) szerencsém volt ismerni...

Netti meredten nézett rá.

– Nem, a gyermekeim életére mondom, inkább veszszek el ebben a helyben, ha kárát kívánjam egy ily szép kisasszonynak. Csak egy szót mondok, kisasszony. Én tudom, hogy nem helyes, ha sokáig itt szemetezek. Csak egy szót mondok... az se rossz, életemre mondom. Csak ennyit, kedves kisasszony; hogy ha van még a kisasszonynak eféle drágasága, akár gyűrű, vagy kösöntyű, vagy fülbevaló, vagy bross... ne vigye máshoz a kisasszony. Mi megegyezünk, becsületemre, az árban. Én olyan ember vagyok, hogy hallgatok, mint a sir, mint a sir. Ha el akar adni efélét, más megcsalná, nekem ne mondjon egy szót se. Én a gyermekeim életére mondom, én egy garassal kevesebbet se mondok érte, mint ahogy illik...

A köny kibuggyant a Netti szeméből. Mintha fojtogatták volna. Ez a gazember a prédára jött, mint a dögmadar a hullára. Amit suttognak két esztendő óta, ez a tolvaj kimondja egyszerre; világosan a maga egész ocsmányságában. Amit loptak, osszszuk... Zokogása feltört a melléből, leroskadtt a székre.

– Ki... ki – rebegte és az ajtóra mutatott.

A kis ember mosolyogva, hajlongva hátrált, nyájasan visszaintve, mintha azt mondta volna, „jó, jó kisasszony, én senkit se sértek meg, én olyan ember vagyok, mint a sir, bennem meg lehet bízni”.

A levegő fojtotta Nettit, mikor a kis ember a kapun kisompolygott, leborult az asztalra, oly keservesen zokogva, hogy az egész teste remegett belé.

A tárcsa, amiben az ékszer ára volt, az asztal szegelyén hevert. Keserű dühvel nézett rá s viszont fáradtan hajtotta le a fejét. Kábultságán, kétségbeesésén át az a keserű gondolat villant át, hogy ezt a pénzt odacsapja a Sötér sirdombjához. A szegény tőle való. Onnan a mélységből is őt üldözi. Hozzácsapja örökös ágyához ezt a pénzt. Ő is megtagadja őt. Gyűlölettel gondolt rá. És keserves jajszó kelt az ajakán.

Ugy, amint volt, a tárcát a kezébe ragadta és kiindult a szobából; tele kétségbeeséssel, hogy megtorolja magát a halotton.

– Kimégysz hazulról? – kérdezte egy csendes hang.

Az anyja volt.

– Kalap nélkül indulsz ki?

Aztán közelebb ért és a Netti kezére nézett.

– Valamit vásárolsz, hogy a tárcát viszed?

– Adósságot fizetek vele...

– Kinek vagy adósa?...
 – Sötérnek, az én holt vőlegényemnek.
 Az öregasszony remegő hangon kérdezte:
 – Mi lelt?
 Arra Netti az anyja nyakába borult és fuldokolva mondta:
 – Meghalok a szégyentől.
 – Mi van a kezében?
 – Annak az ékszernek az ára, amit Sötér adott.
 – Eladtad?
 – Az árát viszem neki vissza a sirjához.
 – Eladtad?
 – Oh bár sohase láttam volna.
 – Eladtad?
 – Te hoztad ide Sötért, te szeretted őtet.
 – Eladtad az *én* fülbevalómat?
 Netti egyszerre kiegyenesedett.
 – A tied volt? Amit Sötér hozott?
 – Eladtad egyetlen, utolsó emlékemet?
 – A tied volt? A kezét az anyja vállára tette s a szemébe nézett erősen.
 – Az anyámtól való egyetlen emlékem az a függő. Ugy őriztem, mint a szememet a nehéz napokra. És te eladtad?
 – Sötértől kaptam.
 – Én adtam neki, hogy örömet szerezzen neked vele. Mikor kinoztad őt a szegénységeért, így szóltam hozzá: „Vigye Nettinek ezt a függőt. Mondja neki, hogy maga vette neki; örvendeni fog rajta.”
 – És nem lopta az árvaszéktől?
 – Oh féld az Istent, Netti!... Semmivel se elégedtél meg, amit ő vett neked... lenéztél mindent. Akkor kétségbeesett, mert őrülden szeretett tégedet...
 Netti alázatosan lehajtotta fejét.
 – Megszenvedtem érte...
 – Ő meghalt érte. Ő tudta, hogy szerencsétlen lennél mellette, mert igen szeretted a fényűzést. Neki egyebe se volt, csak a szive... Ez olyan erős volt, hogy inkább meghalt, sem-hogy tégedet szerencsétlennek tudjon...
 – Ő megbüntetett engem.
 Az ajaka remegett s szorosan az anyjához simult.
 – Azt mondták, hogy szégyenében pusztította el magát, mert én érettem sikkasztott.
 – Ha elhitted, rászolgáltál te is a szenvedésre...
 Az utca kinn megelevenedett már. A nap melegen áradt szét, fényes sugaraival bearnyozva a kis udvart.
 Az öregasszony olyan halkán, hogy alig lehetett megérteni, rebegte:
 – Hanem ha az anyám ékszerének az árán koszorút viszel annak a szegény fiúnak a sirjára, aki úgy szeretett téged, azt megérzi, hidd el, ott alant...
 Netti megértette, és csendesen könyezett.

Sárika

Az este későn kerültek haza a kávéházból, ahol a cigánybanda muzsikált. Sárika a doktorral összefutva, bizalmasan suttogva ment elől. „Holnap” mondták és jól szembenézve, megszorították egymás kezét, egyetértésük jeléül. Jó hátul a Sárika anyját nagy locsogások között egy csomó siheder kísérte.

A leány dudolva ugrált be s táncolva dobta le a kabátját, minthogy a szobájuk elég hideg volt. Egy perc alatt levetkőzött. Bolond jó kedve volt. A ruháit kioldozva a földre taszította s a kis szatin s gyolcsból való dombból kiugorva, sietve bebújt a takaró alá. A nótákkal tele volt a feje s egy-egy szilaj dal végén felkurjantott. Mikor a gyertyát elfujta, odaszólt az anyjához: „Holnap fogsz számolni arról Mama, hogy miért voltál ma kedvetlen? mert ma nem akarok veszekedni” és feleletet nem várva, beleturta magát teljesen a párnába.

Későn ébredtek fel reggel s a kávéházból hozatott lőrét az ágyban itták meg. Jól megnézte az anyját s így szólt:

– Micsoda szerető lenne belőled, mama! Gyönyörű nyakad van s a kövérség az állad alatt harapni való... És nézd micsoda puha fehér karod van. Az aztán a szunnyadni való hely.

– Bolond vagy.

– Elcsavarnám a fejedet, ha fiu volnék, biztos lehetsz. Nem is tudom, hogy lát meg engemet a doktor melletted! Veszedelem olyan szép mamával birni, mint te.

Az asszony az álláig felhuzta a takarót.

– Nem akarsz valamit kicsalni, te suhanc, a hízlekedésseddel?

Sárika füttyölve csalogatta elő a harisnyáját az ágy alól, s mikor némi ruhát dobott magára, csókolgatni kezdte az anyját, hogy kizavarja az ágyból.

– Hanem a hajam hosszabb, mint a tied, bárha nem hullámos, mint a tied...

A napsugarakon játszott a por a rendetlen szobában s a papírlégyező s szalma képtartók mintha meggyulni készültek volna.

– Igen szeretlek, mama – hízlekedett – én melegebben ragaszkodom hozzád. Azelőtt jobban szeretted engemet.

– Mikor, te kolontos!

– Amig kisebb voltam. Most a nyakadra nőttem s félek, alkalmatlan lettem neked. Tudod mit? Adj férjhez, mama! Így menekedhetsz meg legkönnyebben.

– Kihez, te? A seprőhöz?

– A doktorhoz, mama...

Az asszony elfordult. Sárika összeölelgette, megharapta az arcát s féktelen kedvvel csiklandozta, míg felzavarta.

– Nem haragszol-e valamiért, kedves? – kérdezte, de nem igaziból, hanem a kemence mellett álló sakkasztalkán babrált a bábukkal s karonfogva az anyját a nagy kopasz rongyos székbe bekényszerítette s csinosan bókolván így szólt:

– Bárha nem kedvelsz felettébb tisztelt nő! reménlem mégis megtisztelsz a rendes reggeli partieval, te kedves...

A kályha ajtajára támasztotta apró papucsba dugott lábacskaít, bárha tűz nem égett a kemencében s gyorsan, hangosan kopogva felállította a figurákat.

– Mit beszélsz haragról? Én nem haragudtam rád.

– Ügyelj a futódra... Haragudtál az este...

Gondolkozva lépett.

– Illetlen voltál az este... az igaz...

– Miért, mama? Péterrel voltam illetlen?

– Összebujtál vele s suttogtál egész este. Valami ügyed van vele?

– Ügyem? Te kitanulhatatlan vagy, mama! Ügyem van? Mikor még leányka voltam, már jó barátságban éltem Péterrel. Mindennap a patikában volt nálunk s akkor is mondtam, hogy nem az apáért jött, pedig őtet kereste mindig, mikor tudta, hogy nincs otthon. Péter volt a jó fiu, aki mindent jobban tudott, mint más; Péter volt a kedves, aki mindent jobban tudott eligazítani. Mikor magunkra maradtunk, Péter volt a vigasz és a segítség, Péter az öröm és vigság... Hát most, Mama, ez a Péter egyszerre egy cudar fiu lett, ha én suttozok vele, és mindjárt illetlen lettem, ha nekem udvarol...

– Udvarol neked?

– Ügyelj a királynédra mama, mert elfogom... Udvarol nekem? Udvarol, mama, persze. Miért komédiázunk, mama! Hiszen tudhatod, ha akarod. De mi mind bujkálunk egymás elől, mama! Te ugy teszel, mintha nem akarnál látni, mi ugy teszünk, mintha ezt nem vennők észre, hogy te tudod. Miért hazudunk mama? Ha Péterre mosolyogva nézek, ő egy tekintettel így szól: „Ügyeljen! a mama.” Ha a kezemhez ér, hangtalanul az ajaka így szól: „A mama.” Valami bünt követünk el, Mama?

Felkönyökölt az asztalra.

– A mama? A közfelfogás szerint te az én szárnyatlan őrzőangyalom volnál. Te fogod meg igazság szerint a kezemet, hogy egy fiatalember karjába vezess, aki az oltárhoz vigyen s a fészünköt te hordod meg pihével. Azért öltöztettél, piperéztél, idomitottál, hogy hamar akadjon meg a szemük rajtam. S mikor én csipek egyet, egy jeles példányt, akit te már jól kipróbáltál, akkor ez a példány egyszerre kelletlen lesz előttem s mi kénytelenek vagyunk bujkálni előttem és nagy alattomosággal orzunk egy-egy sovány csókot miattad. Mért van ez? Magyarázd meg. Udvarol nekem? Hát hogyne, tisztelt mama! Nem találász elég csinosnak az ő részére? Ő annak talál, minthogy szeme van...

– Csókolóztok?

– Ne vesszünk össze, kedves! Olyan ijedt szemmel nézel rám, mintha valami bünt követtünk volna el... Azt akarod elhítni velem, hogy mikor az én koromban voltál, csak a szentképeket csókolád? Lopva bizony, drága! az ajtó sarka mellett, mert tőled félünk. Egy-egy csókot, mama, mert remélem, elvesz Péter.

A mama fölemelkedett. Szemben állottak.

– Megbolondultál?

– Nem értelek. Ezt a sok cifra hazugságot meguntam; ezt a sok hideg szobát, komisz ebédeket, ki-, befordított ruhákat, paraplikat, kalucsnikat, oh mama! Itt egy jó fiu, aki piros kerekü kocsit ígér, csipkét, fogolypecsenyét, lángos kandallót, hát hogyne adnék neki egy-egy pusztit foglalólul, mama. Persze hogy elvesz... Mit akarsz velem?

– Szeretted tán?

– Oh te kedves! Tudom is én? Tőled tudom, hogy finom hölgyhöz illetlen eféle lelkes érzés. Valami érzékeny hangulatról tudakozol, mikor a holdat lesi az ember s versben sóhajtozik. Ugyan! Ne nevettes, mert csiklandós vagyok... Asszony akarok lenni már! Azonban,

ha a télire egy tegethoff-bársony korcsolyakosztümöt csináltatsz, egy kicsi piros kerekű brommot veszel egy akkora inassal, mint az öklöm, jó, nem bánom, a télen nem fogom még szeretni Pétert... Igen, de neked nincsen pénzed, mama! Péternek van. Meg is ígérte.

– Igért neked?

– Mind csodálatosabb leszel... Mintha megijednél. Péter megmondta, hogy nem szabad tudnod a mi egyezségünkről... Azt se értettem. „Hiszen mama az én pajtásom”, mondtam neki. Ő azzal a szubtilis gesztussal, mikor karikát csinál a hüvelyk- és mutató-ujjából, (amit te nem szeretsz) tiltólag úgy rázta a kezét, mint a kocsonyát s azt selypítette: „A mama ellenségünk...” Hát igaz ez? Ellenségek vagytok?

– Ugy beszélsz, mintha azért sugdostál volna azzal a hitvány emberrel, mert ő jó áron megvesz tégedet.

– De mama, te sértegetsz...

– Mintha megvásárolna... Nem; én anyád vagyok s kötelességem, hogy óvjalak minden szerencsétlenségtől.

– Most jutott az eszedbe, hogy az anyám vagy? De Péter feleségül kér, tudod!

– Ellene mondok... tudd meg, hogy ellene mondok...

– Mama ne forgasd olyan tragikusan a szemeidet. Nem illik az orcádhoz. Ellehetünk a te engedelmedtől is...

– Nem, az én akaratommal soha.

Olyan heves mozdulatot tett, hogy a sakkasztalt feldöntötte. Sáríka ingerkedve megnézte.

– Ravasz vagy, mama. Ugy is elvesztetted volna a partit, azért döntötte fel az asztalt... Jó, hát beszéljünk Péterről...

Felkelt s féllábon táncolva, gyűrött ágyáig ugrált; a szélére ült s papucsos lábacskáit hintáztatta.

– Mi tetszik rajta neked?

– Hiszen elegánsnak, szellemesnek te nevezted...

– Hiszen rokkant, látod; rom... rom...

– Csinosnak, gazdagnak, karakternek hívtad...

– A haja elhullott, szépség nincs rajta... Csak biceg s a keze reszket... Istentelenség volna, hogy fáradt karjai közé dobjalak.

– A magam jószántomból elmegyek magamra.

– Bűn, hogy reád mer nézni. Mivel nyert meg?

– Egészen kikelsz magadból, mama! Ügyelj, csuf leszel... Azt találom kedvesnek rajta, amit te dicsértél rajta, amióta tudom magamat. Beleszoktattál abba, hogy Péter a tökéletesség... Mama. Nem vagyok-e a vetélytársad, Mama?

– Megtiltom ezt a hangot.

A heves, éles szó azonban elakadt az ajakán. Sáríkához lépett s engesztelően megsimogatta a haját.

– Oh édes kicsi leányom... Összetett kézzel kérlek... Mit mondsz? Mit akarsz? Nézzed, a szeretet beszél belőlem csak...

– Irántam, mama, csak?

– Ha úgy ismernéd őt, mint én... Botrányokból szabadult ki egész életében, hogy botrányokba bonyolódjon... Nem való a te füleidnek, hogy részletezzem neked... Én ismerem őt!... Hány szemből csordult könny miatta... Hány szerencsétlen tördelte kezét érte... Hallgass reám, édes... Az Isten úgy áld meg, amint az anyád szavát fogadod meg... Ismertem

(Sárika mellé ült és magához vonta) egy szegény asszonyt ki gonosz lett miatta... Hazug asszony lett miatta... és rossz anya lett miatta... Befonta mézes szókkal és csillogó ígéretekkel... A gondolatait is kitalálta, s hizelkedve, esküdözve kábitotta, nyugton egy percig se hagyva... Mint az árnyék úgy követte... elfoglalta imettjét, álmát... Ismertem jól. És mikor jóllakott, otthagya. A nyálával behuzta, mint a kigyó s aztán visszacsuszott tőle ravaszul... Csak a szemét tartva rajta állandóan... mintha nem is tudna régi esküdéseiről... És azt akarod, hogy egy ilyen hazug, gaz körmei közé vesselek tégedet?

– No mama, mama! Mint tördeled a kezedet! Még ropognak az ujjaid! Jóízlésű ember nem mond nagy szavakat, azt te szoktad mondani. Kigyó... nyúl... mintha az ötödik felvonásban szavalnál. Hiszen feldicséred a kis történetteddel az elvetemedett fickót... Aztán csinos volt legalább az az asszony?

Ekkor kocsi állott meg a ház előtt. Sárika hirtelen kigyult szemmel nézett ki az ablakon.

– A kocsi, mama, a kocsi! a kocsi!... Nézd csak... Ez az enyém! Piros a kereke... tarka lovak előtt; sárga a gyeplője. Oh! (sikoltott) megígérte; ez a karakter! Nézd csak, az időt elfecsegtük! Most nem vagyunk készen és most te fogadd el, amíg én készen leszek... Ah! pedig megígértem neki, hogy várni fogom ma... Akkor ígértem meg, mikor hazafelé jöttünk. Hiszen ez mesébe való dolog!... De ha elmegyünk, visszajövünk mama! Mert csak megmutassa a lakásunkat Péter.

És tapsolt, kacagott s esze nélkül forgolódott az anyja mellett, hogy felöltöztesse s kitaszigálja a vendég elé.

A hideg előszobában a cseléd törülgette a butorokat. Az asszony merően állott meg a küszöbön tul; mintha álmában járna. Az idegen óvatosan tette le fényes cilinderét, kutatva nézett az asszony arcába és szertartásosan hajolt meg.

– Szép idő van – mondta zavartan.

Az asszony semmit se felelt. Az impertinens cseléd rábáméskodott s lassan végezte a dolgát. Mikor becsapta az ajtót kimenve, a kinos csendben mély, rekedtes, gyűlölettel tele hangon így szól a férfihez:

– Alacsony vagy... látod!

A férfi felemelte az ujjait s halkan mondta:

– Ügyelj... Elvesztet magadat...

– Alávaló gaz vagy – ismételte reszketve.

– Elvesztet a leányodat... aki még szeret tégedet... Nyersz valamit vele, ha elárulod magadat?

Akkor Sárika kicsattanó jókedvvel ugrált ki a szobából. Enni való, piperés, ragyogó volt.

Karonfogta a doktort és rohanva vonszolta le a lépcsőn.

– Hát jöjjön... jöjjön... jöjjön... unszolta.

Az anya pedig, amint a kocsi elrobogott, leroskadt a rongyos divánra, befedte az arcát mind a két kezével és keservesen zokogott.

Özvegy asszony bújja

Lakik itt a fejem felett egy vén, összetöpörödött anyóka. Az ura rég porlik a temetőkert pástja alatt, s ő majdnem egyedül él.

Majdnem, mert hát a fia, az ott fekszik – ott abban a sarokban, közel a napsütötte ablakhoz – az ágyban. Régtől óta – a tüdeje van apadó félben – s az hát el nem hagyhatja az édes anyját.

Még egy fiatal cseléd is lakik ott fenn. Kaczagó vig paraszt leány, kinek a képe majd kicsattan a vértől, s ha lejön fáért az udvarra, olyan vigan dudorász, mint egy gond nélkül élő mezei prücsök.

Hármacskán élnek, kevésből bővön.

Alig virrad, már énekel ott kinn a fatornáczon a leány. Seper, s kopogó lépteit hallom, amint a lépcsőn száll alá, fokról-fokra.

Aztán fát czipel fel, vizet húz a kutból olyan erővel, hogy a kút kalingója úgy csörömpöl, mint egy kerékkötő láncz, és karjára veszi a piczike kis kosarat s a csengettyüs kapun kihallad a piac felé.

Itt vár rá az ablakom alatt egy pozsgás törpe legény, aki csattogó hideg télen is kigombolva viseli a lájbiját, mert valami veresköves inggombok diszlenek a mellén. Kézen fogódzanak s himbálják karjaikat. Egymás szeme közé néznek, nem is szólnak, – csak nevetnek.

Oda fenn mind csak csend van. Egy neszelés sem árulja el, mintha ébren lennének, pedig bizonyosan nem alszik egyikök sem. Oh milyen nagyon hosszú is beteg embernek az éjszaka! Betegnek, s akit bánat terhe nyom. – Csak néha rémlik úgy nekem, mintha tompa köhögés hallszanék le az én szobámba. Tévedek bizonyosan!

Nagy idő múlva érkezik haza kosarával a leány. Kézen fogódzva jön a veres inggombos legénynyel. Annyi mondani valójuk van én Istenem! Alig tudnak megválni a kapuban. Rendesen bakalódva hagyják ott egymást. A leány kezére üt a legénynek s azzal beszalad a kapun s bevágja maga után, hogy csak úgy reng, mert tudja, hogy a dereka után kapott az a megütött kéz.

Nevetve szalad fel a lépcsőn s hallom amint kopog be a szobába.

Élet jelei mutatkoznak ott mindjárt. Zaj, mozgás.

Valamit gurítanak végig a padlón. A nagy széket bizonyosan, melyben a szegény özvegy ül. Mert ott ül ám, sötét éjjel, fényes nappal.

Öt hosszú esztendő óta ül ott.

„Az uram temetésén sem voltam ott – mondja. – Az előtt való télen történt, hogy vagy megfáztam, vagy meghültem, vagy ki tudja, hogyan mérte reám az Isten... de nem mozdulhatok azóta. Ez a térdem, ez a lábam...” s végigsimogatja a fájós részt a kezével.

„A fiam is akkor lett beteg; rossz volt a lakásunk, mert hát az apja nagy erős ember volt s nem tőle örökölte a baját. Szép magas férfi volt, oh be szép, igazi férfi. A fiam is magas. Ha felállana, megláthatnák.”

...A széket kimozdítják; azt hiszem, a háta megett seper a leány, mert az öreg asszony nem szereti a rendetlenséget.

Mindent erősen és jól kell megcsinálni, hogy örökké tartson, mindent ügyesen és pontosan kell elvégezni, mintha az egész világ látójával jönne.

Meg aztán ott is ül mindig az öreg asszony s észrevesz mindent. El nem kerüli a figyelmét egy rejtőzködő porszemecske sem.

A fia ágya igazán egész palota. A párnacsúpok mind lyukatosan vannak kihimezve s széleiket rózsaszínű szalag köti össze. A takaró selyemből van. A menyasszonyi kelengyéből való még. Színe megfakult ugyan s néhol kidugja a fejét a vatta, akkora helyt csak, mint egy borsószem, mert tüt forgatni még tud az özvegy asszony. Az ágy oldalai is párnával vannak kirakva. Szalag virít mindegyikről.

A beteg fiu zsémbes nagyon és szeszélyeskedő. Ő parancsol, és engedelmeskedik mindenki. Még a kanári madár is. Olykor egy kék alapú fehér babos zsebkendőt borítanak a kaliczkára, hogy ne csiripoljon.

Ha látogató megy, megered a szava az özvegy asszonynak. Máskor úgy sem beszélhet. Legörömelebb az uráról szól, aki már eddig porrá vált bizonyosan.

„Nagy, szép ember volt – mondja – soha nem volt egy szavunk sem; bár egy szavunk. Ha a boltból jött haza, s jól keresett az nap – dalolt a vacsora után. Én gitároztam, s Károly (a beteg fiu) a térdén ült. Ugy-e Károly?”

A beteg kedvetlen arcczal int igent, s befordul a fal felé.

„Nem volt itt semmi szükség. Ő gondoskodott mindenről. Nem is kapok én azóta olyant semmit, mint amelyeneket ő tudott venni. Nem hagyta volna, hogy valamit más vegyen a világért; s ha én meg voltam a vettével elégedve, megölelt, úgy örvendett...”

„Mikor ez a nyomoruság is ért, hogy tudott vigasztalni! Ne busulj, édes, mondta. Eltartlak én, mint a madarat étellel, itallal, jó szóval. Nem lesz fogyatkozásod semmibe... Itt ültünk azon este az asztalnál. Csak felkiáltott, hátraesett a széken s vége volt... az én gyámolomnak, az én védőmnem, az én...” s megered a könnye.

Károly mérgesen szól ki egy pár tagolatlan szót az ágyból s az özvegyasszony letörli szaporán a könnyét.

„Nem szereti, ha sirok... s nem is busitom...” s mosolyogni próbál.

– Egy este felé, csak egy hete annak, – egy perc a boldog embernek, mérhetetlenség a bánatosnak – a pap ment végig az udvarunkon s a sekrestyés, kezében egy betakart kehelylyel. Itt az ablakom alatt haladtak el s felmentek a lépcsőn.

A leány lejött az udvarra s szorongva állt meg a kut mellett.

Nem mertem megkérdezni, hogy mi történik ott fenn. Láttam, hogy le van sülve a szeme s a lábával rugdossa a havat. Máskor dudorászott folyton – nagy oka lehet, hogy hallgat.

Én nem tudom, miért – de nem volt maradásom itthon. Mikor kimentem, hallottam, hogy egy szomszédbeli leánynak mondta a mi vidám cselédünk:

„...Ott ül a székében és nézi a tusakodását...”

Ott zúgott a fejemben ez a néhány szó. Nem mertem hazatérni. Attól féltem, hogy valaki mondani fogja ismét: „ott ül a székében és nézi a tusakodását.”

Éjfél felé volt az idő, hogy arra kóborogtam.

Az utcáról láttam a csendes éjben, hogy az emelet két kicsi ablaka nyitva van. Gyertya világlott ki rajta. Halk zokogás hallszott ki a nyugalmas éjszakába.

...A kanári madarat lehozták hozzám s a szegény özvegy asszony most már egyedül él itt a fejem felett...

Feltámadás

Két gyermek játszik az udvaron:

– Te leszel a feleségem, Juci! Jó?

– Jó! de nem ütsz meg többet?

– Te se csufolódsz többet a hajammal?

Mert a Jóska haja olyan göndör volt, mint a bárány szőre. Róla azt mondják, hogy cigányfajta.

– De az nem igaz, tudod! Az én apám a nagyapó fia volt, nagyapó pedig igazi nagy ur s aztán ő az igazi magyar, vagy mi!

De mennyire! Kívül és belül. Még ma is csak olyan vörörszinóros pantallont visel, mint a honvédek a nagy időben, bárha a nagyapó nem is volt igazi honvéd akkor.

Nem, ő akkor az elején nem ért rá, minthogy igen boldog ember volt fiatal szép feleséggel s hosszúhaju édes fiacskájával. Egy kicsit nemzetörködött, de még az ősz elején a mócok rászálltak a havasról a kuriájára s uri házát porig égetve, összerombolva mindent, ami elpusztítható vala, édes gyönyörű feleségén egy hóhér vánkuj átdöfött egy rozsdás nyársat. Baranyai a szőlőhegyről (a fiát tartva a kezén) nézte, mint fityeg szépséges társa a gyilkos vason, mint egy rongydarab és arra megirtózott az emberi vadságtól, elkábulva, félig elboldogtalanodva a sötét erdőn átbotorkázott s a bátorságosabb városba húzódott. Ott is volt egy kis háza, abba beletemetkezett a kis fiával s utálattal, gyűlölettel az emberek iránt, látni se, hallani se akarva, mogorván, szinte bután bujkált, míg kinn dúlt a vihar.

Elvonulván pedig a vész dühe, a szükség kikényszerítette Baranyait az odujából. Minden vagyona romban heverve, valami mód után nézett, amiből fentartsa a fiát. Mindenén rajta volt a német keze! Fene éhes csehek szívták az elalélt ország vérét s az oláhok pöfögtek a megalázott nép felett. Baranyai az életeért – a beteg állatok gyógyítására adta a fejét, egy darab kenyérért. Valahogy kimódolta abban a zavaros időben, hogy ne akadályozzák meg és Baranyai – a nagyuri fajtából való ember – egy kampós botot vett a kezébe, gubát a vállára s istállóból-istállóra járt, a könnyesszemű teheneket, csámpás gebéket vizsgálva – a fia életeért.

Az emberek respektussal nézték a mogorva férfit, kit egy esztendő megvénytett és ok nélkül való szóbeszéddel nem zavarták. Baranyai pedig odahaza a fiát a maga bölcsességére tanitgatta. Ez a kis Miklós egy kis medve volt. Fekete és erős, féktelen és kedvetlen. Miket hallhatott odahaza? De játszani nem tanult meg, csak dulakodni, és olyanokat ütni, hogy ökle nyomán daganat lesz, és mit se tudott arról, hogy a gyermekek kacagni is szoktak. Az iskolában féltek tőle, az utcán tán senkise simogatta meg pozsgás arcát. Jaj volt annak az oláh fiucskának, aki a közelébe mert volna férni, és a padban kétfelől nagy tágasságot hagytak mellette.

Az öreg Baranyai fiacskájával odahaza ingre vetkőztek, bezárva a kaput (hogy idegen közönséges népek ne láthassák a Baranyaiak verejtékezését) ástak, kapáltak a kertben és szóltanul elvégeztek minden dolgot maguknak; szóltanul, kerülve minden összelegyedést és mulatságot.

Oly maguknak élő emberek lettek, hogy egészen megzavarta őket az a kis alkalmatlan eset, mikor Miklós egy kicsi kutyakölyköt fogott ki a Poklos patak sebes vizéből, mely a kertjük végén suhant le.

– Megesett a szived rajta, nyavalyás! – mondta az öreg és elfordult csufolódva.

Miklós ekkor már nagyocska fickó volt. Az orra alatt apró fekete pelyhek serkedtek ki s a hetedik iskolát járta. Nagyon csodálta az apját s restelte a szidást, kivált mint hogy a korlát hasadékan észrevette, hogy a szomszéd cigányképű leánya rájuk nézett. Miklós a leányra szólt mogorván:

– Magának volt lelke, hogy beledobta!

Mári – úgy hívták a sugár fekete leánykát – tréfálkozva felelt:

– Nem, lelkem! A felettünk lakó Pintyi, a kalapos dobta be. Legyen a magáé.

– Szép társaság – ennyit mondott az öreg Baranyai és lenézően odább ment. Miklós dacosan a leány felé fordult csak azért is, s áthajította a piszkos kölyköt a korláton.

– Kell is nekem, – mondta dühösen.

A leány fölkacagott s oly bátor volt, hogy mikor vagy egy hét múlva a kert fenekén járva Miklós, a korlát alján, egy uj lyukon át a kutyust áttaszította:

– Szemtelenség... morogta Miklós, de észrevette, hogy a kéz, mely a lyuknál babrált, fekete bár, de keskeny és formás, kezét a zsebébe dugta, megnézte kancsin a kis bestiát egy percig s oly dübörögve, nagyokat lépve ment odább, hogy az alacsony ágyból való fehérnép is megérthette volna.

– Nem szeretem, ha megalázzol idegenek előtt, – mondta az apjának.

– Mi lelt? – kérdezte, – el is felejtvéen már a kutyát.

– A szomszéd leánya előtt gyaláztál le.

– Oh kölyök! Azért nézel olyan sötéten reám? Becsületes ember vagy, hogy észreveszed? Nézz a csecsemőre!

– Hiszen irgalmas legyen az iránt a nagy Isten, akit ez a csecsemő megráz... És a szeme fenyegető tűzben ragyogott.

Az idő csakugyan nem arra való volt akkor, hogy az ember összekapjon a barátaival, azért Baranyai nagyot nyelt és dühvel gondolt a leányra... Mert ekkor a hatvanas évek végén jártunk, mikor uj szellők lengedeztek felénk Olaszország felől. Akkor kezdtek énekelni azt a nótát, mely puskát ígért, Türr Pista és a Garibaldi nevét ekkor tanulgattuk.

– Készülnek valamivel odakinn – mondta.

– Ott leszek, – mondta Miklós s ökölbe szorította a kezét.

Azt beszéltek, hogy légiót küldenek a magyarnak és a szemétdombok alól ismét kiássuk a kardot s emberek husában fényesítjük ki ismét, a szabadság vérében... Baranyai az istállók homályos szegleteiben a polgáremberekkel pussogott halkán, s szorongatták egymás kezét. Néha egy-egy kokárdát tűztek fel a lajbik belső felére s egy tekintettel figyelmeztették rá egymást. Az iskolás fiuk valamiről suttogva beszéltek a pad végén összebujva, mindjárt elhallgatva ha a tanár arra felé fordult volna. Baranyai egy nap, miután elfújták a gyertyát a szobában, odament a fiához és a kezét erősen megszorította. Miklós mit se szólt, de csikorgatta a fogát és hallhatóan lélezett... Valami készült.

Másnap jó reggel a fiu határozott járással a kertjük végébe ment s a Poklos patakán átlépve, a korlátot megkerülve, a szomszéd telekre ment. Amit az apjától megtudott, egyszerre határozott férfivá tette.

– Keresem magát – így szólt a cigányképű leányhoz, oly merészen, hogy még az ajaka se rebegett.

Mári egy almafa gyümölcsét tépegette. Meglepetve nézett az erős fiúra:

– Akar valamit? – kérdezte.

– Semmit.

– Vagy mond valamit...?

– Mit? semmit. Csak látni akartam, annyi – és a leány keze után nyult.

Mári ránézett a Miklós kezére, az almák mind legurultak a kötényéből és nevetett:

– Azt hittem, ittas – incselkedett és úgy tett, mintha csak az elgurult almák érdekelnék.

Félszemmel (félíg lehunytt, ragyogó szemmel) nézett a szép erős fiúra.

– Látni akartam, mert nem akarom elfelejteni, ha el talállok menni.

– El akar menni? – ismét felnyult az ágra alma után.

– Mi köze hozzá?

– Elköltöznek tán a szomszédból? – és a szemébe nézett.

– Nagyon szép leány maga, csak ezt akartam látni közelről és szeretném megölelni.

Ekkor gyönyörű nyárutója idő volt. A fák sűrűen lomboztak; a bokrok dúsak; a virágok nyíltak és illatosak; a bürkök, burjánok hasadoztak ki a víz partján a teltségtől. A levegő, a reggel dacára, lágy és igen meleg volt; szellő se lebbent, madárszó se hallatszott, hacsak a fecskék nem készítgették az utra csiricsárával a fedelek felett az apróságaikat. A víz locsogott egyformán, időközben mélyen csobbanva, mintha két ajak egy csókba fuladna.

– Miért? oh hogyan! – kérdezte incselkedve.

– Oly gyönyörű maga és én sohase láttam. – Közel lépett Márihoz, hozzáhajolt és a faág felé nyult, hogy segítsen az almaszedésben. Hozzáhajolván pedig az arcuk majd összeért, a leány arca erre lángba borult.

– Mit akar? – kérdezte, – menjen el.

– Nagyon szép, – rebegte elbágyadva, de a leány, megijedve valamitől, az almafa alól kilépett s az egyenes utra futott.

– Adj a hát a kezét.

– Búcsura nem.

A kis kutya élesen ugatott messziről és Miklós egy szökésben átugrott a korláton.

Az öreg Baranyai egészen megelevenedett. A házában reteszeket szegezett az ajtókra s az értékes holmikat az udvar nagy eperfája alá ásta el. A pincéből elfalazott egy részt s kemény lakatokkal zárta el az ajtókat. A kis fiucska már az udvaron állott s felhámozva ropogtatták a lovacskákat a szénát az istállóban az éjszakai utra készen. A belső oldalszobában karját csapásra emelgetve s lesujtva, csettintett hangosan. A fiát, oh mely erős, boszuállásra nevelt kemény gyermek! Elkiséri ő is és szembelátja a németet oly közelről, hogy a fogával elérí. Miklós egy árnyékos zugban gubbasztott; az öreg élvezettel legeltette a szemét rajta.

Alkonyatkor a fiu lehuzódott ismét a kert fenekébe és átvette magát a korláton. Végighasalt a füben, mint egy fiatal párdúc, mely prédára les.

– Tán bolond? – mondta egy kacagó hang mellette.

Miklós fölugrott.

– Vártál reám? – és szilajul átkarolta a leány derekát s rátapasztotta a száját a leány remegő ajkára, hogy a sikoltását elfojtsa. A leány feje hátracsuklott, majd elalélt.

– Ne félj tőlem! – Magához szorította s a földön ülve a térdére ültette. Oly könnyen bánt vele, mint egy gyermekkel s a leány fülét perzselte forró lehellete, amint szenvedélyesen sugta:

– Tán hallottad a sürgés-forgást az udvaron? Ha a hold ma felkel, mi elmegyünk. Tán nem is jövök vissza, de meg ne haljak, amíg meg nem mondom, hogy: gyönyörű vagy. A leg-

szebb vagy ezen a világon. Ha visszajövök, hozzám jössz. A feleségem leszel. A lelkemet az ég ne fogadja be s a csontomat vesse ki a föld, ha hazugságot ejtek. Én senkit se szeretek, én csak gyűlölök. Az anyámat megölték... nem mondták tán neked? De te olyan édes vagy, mint a tavaszi lehellet és drágább vagy a szemem fényénél. Szégyen, ha így szólok most? Nem bánom. A hold felkelését nem látod még az égbolton? Oh, megyek... bár ma késlekedve kelne fel a hold, pedig mégis megyek... mert kell... kell...

És magánkívül a melléhez szorította s két kiterjesztett tenyerével végigtapogatta, mint egy vak, fekete hajától kezdve minden izt megérintve.

Az apja hívó hangja élesen, hosszasan nyilalt be a csendbe.

A hold felkelt méltóságosan a tiszta égen...

*
* *

És elmentek.

És háromszor ujult meg ismét a tavasz; az almafa lombját hervasztotta meg a siró őszi szél; míg a Baranyai kis porta kapuját ismét megnyitotta valaki s míg a roskadó térdű lódoktor a lakatok kulcsaival ismét a lajtorjákon mászkálva, megnyitotta az erős zárat.

De csak magára volt. A fia a nápolyi légió sorából kidőlvé, ott maradt a kék ég alatt valahol. A vén Baranyai azonban mindenütt látta őt. A szegeletben, ahol tanult egyszer; a zugolyban, az eperfa alatt, ahol komoran gubbasztott; a grádics szélén, ahonnan célozgatta a kárrogó varjakat; az ágyasokban a kertben, ahol erős nyomással taszította az ásót a kemény földbe; és a Poklos patak szélén, ahol gátokat emelt kövekből, hogy dulakodjék a gyors, haragos habokkal... És látván, sirt. A könyvek kibuggyantak ráncos szemehéja alól. A felesége vesztén csak benn a szívében érezte a rettenetes sajgást; a düh pedig kiszáritotta a könyét. A fia vesztén a sós nedv a szemén kiserkedt és elborította az egész arcát. Teljesen megtört. Ő, ki boszut állani ment, összetörve, kétségbeesve tért meg, ahol készítette a fiát a kegyetlen fizetésre.

Sehol senki. A szomszéd kert is, ahonnan a fekete haju, karcsu leány szemmel kísérté Miklóst, elvadult és pusztá volt. Egy rakás csuf, gubancos kutya ugatott Baranyaira. A vén ember átment a patakon s megölelgette volna a mérges bestiát, valami előérzésből. Nem Miklós mentette-e ezt meg a habokból. A sovány állat vinnyogva iramodott meg, a farkát a lábai közé fogva. Baranyai követte nyomon. Az egyenes utat is befogta a perje; és a futóka indái beszőtte szélteben-hosszában. Botorkázva haladt rajta. A kertet elválasztó léces korlát ajtaja is tárva állott. Egy inges kis gyerek tapogott a pitvar agyagpadlásán, hangosan kiáltva a kutya nevét.

– Itthon van az anyád?

A gyermek ijedten nézett a kérdő öreg emberre. De későn mégis halkan azt mondta:

– Az meghalt, tudja...

– Meghalt? Hát miért?

A vén mester a nyitott ajtón kiszólt, de föl se kelhetett:

– Ki keresi őt?

– A leányát... Marit...

– Miért?

– Izenetet hoztam neki a fiamtól.

- Ha majd az égben egyszer megtalálja... mert ott van.
- Hát hamarabb átadhatta, mint én...

Ez a gögös Baranyai olyan csendesen megsírtak a vén szabóval a rongyos szobában, hogy a tarka kutya is bátran kibújt a kuckóból s szembe mert állani a két öreg emberrel.

Egypár deszkát kidobtak a korlátból néhány nap múlva s a kis fiu szívesen bujt át a résen, mert ott mindenféle jó holmik, játékok és édességek voltak a kiterített gyékényen az eperfa alatt s az öreg ur egy csizmadiaszéken százszor felállította a fiúcskának a bábót ha százszor leverte a gyermek.

És milyen szépen mondta, amit tanult:

– Baranyai...

– Baranyai, így hívnak tégedet, és így mondd: „Nagyapó”, mert én a te apád apja vagyok...

Ezt annál szívesebben megtanulta, mert ezzel a névvel falovak és igazi kis szekér is járt, amibe a tarka kutyát pompásan be lehetett fogni, és egyéb jók; meleg ételek és csinos kis ruhácskák, amilyen egy uri fiúcskát megillet.

Idővel a kis ház, csinos, kellemes fészek lett, játszótársak kerültek az eperfás-udvarra, de mikor a gyermekek bakalódtak s a szomszédból való Juci így szólt:

„A feleséged leszek, ha többet nem ütsz meg”, amire Jóska így felelt: „Nem verlek meg, ha nem csufolkodsz többet a hajammal”, a vén Baranyai komolyan közbe szólott:

– Soha se haragudjatok. Tanuljatok meg elnézni... és szeretni... szeretni... szeretni...

Másodvirágzás

Suhanckorában Makkai Péter a poklospataki molnár leányáról ábrándozott a szabad idejében, virágokat szedegetve neki, gitározva holdvilág mellett a suhogó viz martján. Legénykorában azonban az apja befogta Pétert a boltjába s a dologba mindjárt úgy beragadt, mint a süppedékes mocsárba a vigyázatlan utas. A molnárleány várt, várt az urfíra, aztán férjhez ment egy izmos molnárlegényhez s azzal végigviaskodta az életet szépen, míg csak megöregedtek.

Makkai Péter pediglen igen jeles boltos lett. A világa lett az az odú, ahol dolgozott: a bolt, az iroda, a magazin. Napról-napra, esztendőről-esztendőre ernyedetlenül ott törődött s helyes, becsületes ember lévén, jól meggazdagodott s a haja tisztességben kezdett fehéredni, derült, kedélyes urnak maradvá, mint minden olyan ember, akinek könnyen folyt az élete. Egy időben azonban a teste elkényesedett, valamelyik tagját fájlaltatva hol itt, hol ott, a doktorok rávetették magukat s rábirták, hogy hagyja abba a mesterségét, kerüljön minden gondot, munkát s adjon helyet más, munkabíró embernek.

Makkai ekkor eladta a boltját, keztyűt vont, egy ezüstgombos pálcát fedtetett vízszintesen a háta megett s róni kezdte az utcákat napestig. Ez igen érdekes multság volt az első időben. Míg ő szüntelenül a boltban törődött, a szülővárosa megváltozott. Csupa új házak épültek, új utcák nyíltak; leánykákból kövér asszonyok, vásott fiucskákból törődött férfiak lettek, csemetékből árnyékot adó fák. Érdeklődéssel, élvezettel nézte, mint valami színjátékot, amit neki rendeznek.

Sétálgatva így a Poklos-patak mentén, a régi malom felé vetődött, ahol hajdan a sugár molnárleány a régi popiumfa tövében várt mosolyogva a pelyhes boltoslegényre.

Megváltozott minden ott is. Az emlékében a malom s a berek körülötte nagy és tágas volt. Oly szűk és szegényes lett a valóságban; a fedelek összezsugorodtak és mohosak lettek, a buvóhelyes, madárfészkes berekből fogadóhelyet csináltak asztalokkal, székekkel megrakva. Kissé megindultan nézte messziről. Tavaszi idő volt. A nagy fák ágai között foltok zöldültek, s a gyepek közül a békavirág sárga szőnyege emelkedett ki.

A víz partján egy legényke a nagy fa tönkén ülve egy darab fécskát kopogtatott a térdén a bicskájával; míg egy leány feléjehajolt, ügyelve merőn a munkát. Langyos, nedves levegő szállongott s a víz hangosan suhogott le a laj menedékén. Makkai közelebb lopózott, hogy lássa mit művelnek?

Egy tilinkót csináltak. Amint a zöld haj leguvadt, a fiú belefújt a szerszámba s átnyújtotta a leánynak. Ez is, azon helyen érintve a tilinkót a szájával, ahol a legényke belefújt, mosolyogva a fiú szemébe nézett s mindjárt hamisan félrenézett.

Szembefordulva így, összetalálkozott a Makkai szemével. A finom, idős uriember majd leejtette az ezüstpalcáját. Tulajdon azon nagyszemű, cseppszájú kis leány ez, akiért egyszer hevült Makkai legénykorában. Nem álmodik-e? valami boszorkányos mesterség nincs-e e látványban?

- Szól-e? – babogta Makkai, de egészen idegennek tetszett neki a saját hangja.
- Mi tetszik? – kérdezte vissza zavartan a leány. A fiú felugrott.

– A tilinkó...? szól-e?

A fiu berzenkedve méregette az idegent. A leány közbeállott.

– Pszt, pszt – sziszegte tiltólag a fiuhoz. – Persze, hogy szól. Tessék!

– Köszönöm – és megfogta. – Nagyon szép.

Nagy zavarban voltak. Egy fürj a malom derekán kalickában, élesen vert.

– Ötöt vert – mondta Makkai, mintha álmában beszélne. – Itt lakik a kisasszony? – kérdezte.

– Nem; én nem vagyok kisasszony. Én a molnár leánya vagyok...

– Maga ki? – kiáltotta durván a legényke.

– No nézd, mily paraszt!... Mi itt lakunk, ott van az anyám, tessék! s egy kövér, keszkenyös hölgyre mutatott, aki egy üst juhtejben turkált, a nagy füstből alig látszva ki.

A tilinkó összetört a Makkai kesztyűs kezében. Az anyja az ott? a Makkai ideálja az ott? az a kurtadereku, szörrokolás, széles-csipőjű, vereskaru fehérnép?

– Szépen összetörte a tilinkót – kapcáskodott a fiu s kikapta a Makkai kezéből. A leány hatalmaskodva kiütötte a fiu ujjai közül s berugta a vízbe.

Az asszony egy intésre mellettük volt s mindjárt összezsapta a tenyereit sopánkodva: „Az urfi! – kiáltotta – az urfi! no nézd! Mily szerencse” és bárha igen füstszagu volt, oly közel nyomult Makkai mellé, hogy majd megölelte.

Makkai mindjárt megszökött volna előle, de a lármás fehérnép nyomon követte, összes gondjait közölve a drága urfival, míg a város felé vivő uton végigmentek.

– Jegyesek? – kérdezte Makkai a fiatalokra mutatva.

– Az kellene csak! A leányomat urnak neveltem, lelkem! – és mókásan úgy megtaszította Makkait, hogy majd feldöntötte. – Gyermekkori játszótársak a szomszédból s punktum.

E punktum valamiért jólesett Makkainak odahaza.

Mintha fiatalkora édes emlékeinek a zárját kinyitotta volna a kis leány. Marinak hívták. Csinosnak találta e nevet. Mintha most hallaná először. Mari... Mari... Drága szobáit először találta üresnek. Csekély, jelentéktelen szók, amiket fiatalkorában mondott, az eszébe jutottak; és meglebbent viganókra emlékezett. Nagyon kellemesen érezte magát. Valami szépet szeretett volna mondani. De Makkai fiatalkorában se tudott szépeket mondani. Akkor is nézték egymást... nézték – és ebben maradtak. Most nem volna üres a háza, ha akkor bátorsága lett volna. A fiatal leány láttára visszajöttek régi vágyai, érzései – és gyámoltalanságának az emlékei...

Reggel tehát merészen drága csokrot rendelt... Elviszi maga a leánynak... Azonban a csokrot csak mégis hazavitte és estig mind készülődött vele, míg a hirtelen kinyílt virágok megfoltosodtak, mint a Makkai sebesen kiviritott bátorsága. Attól félve pedig, hogy valaki meglátja s megkérdi: „Mire jó e takarmány?” – eldugta a virágot a kamarába.

A kerítő éjszaka ismét meghozta a Makkai merszét. Beszélni fog Marival. Egészen megfiatalodott e gondolatra. Mit mondana neki? Az ördögbe! Valami kedvest mindenesetre. Ahogy a nyári fellegetlen égből néha vihar ront elé, úgy lepte meg Makkait valami névtelen vágy, hogy tán megölelje a szép Marit, tán ott látni a sugár leányt, amaz öreg puha karoszéken. Ah! A torka kiszáradt a vágyban, és százszor látta minden szegeletben Marit... Marit.

Hirtelen elhatározással reggel egyenest a malom felé ment. Az asztalok mellett egy koryhely-kompanya tejet abrakolt. Messziről ügylte őket Makkai. A kis leány sürgölődött körülöttük. Az egyik legény meg akarta ölelni. A leány kezére ütött és a fickó kétségbeesve feljajdult: „Beleöölöm magamat a vízbe” és mindjárt vetkőződni kezdett. A leány sikoltva me-

nekült el, a társaság pedig tapsolt és kacagott. Makkai felfortyant, mintha személyes sértés érte volna, képes lett volna verekedni... Azonban a molnárné is kilépett és arra Makkai elmenekedett a látóhatárból. Neki lévén tüzelve, nem ment haza, hanem a bokrok között tekergett, míg a korhely legények elmentek. Akkor visszatért és megszólította a leányt.

– Kellemetlen társaság, – rebegte Makkai.

A leány félvállról felelt: „Dehogy...” – mondta, minthogy az öreg ur nem is vendég.

– De az ily finom kis leányt megbánthatják a nyers fickók! Uri szalon illet meg egy ily szép leányt...

De a szerény célzásra elvörösödött. Mari kicsinylőleg vetette oda: „Kell is nekem a szalon...”

Még sokkal szebbnek találta. Néhány szál virágot szakított a mezőn, mosolyogva ballagott hazafelé. A kávéházban a barátaival tréfált s a kártya-pártiban szarvashibákkal boszantotta föl a társait. De nem sértődött meg, sőt lábait lógatta s füttyörészett, amit emberemlékezet óta nem cselekedett.

– Ha az anyjával beszélnek – mondta félhangon odahaza. – Nem! E hölgytől tartott. Mit is mondana neki? Hátha kinevetné érte? Mindenféle öreg emberekre emlékezett, akiknek fiatal feleségük volt. De hát öreg-e egyáltalán Makkai? Frissnek, ruganyosnak érezte magát.

Vasárnap következő, egy szép, köves nyakláncot vásárolt s levéllel elküldte a molnárnénak. Sohase vetett betűt többet oly kinnal: „A szép idők emlékére – irta – küldöm s úgy vegye, mintha akkor adtam volna, pedig most Marinak küldöm, aki éppen olyan, amilyen akkor az anyja volt.”

Amint elküldte, nagyon röstelkedett s durvaságnak találta a tettét. Nem ment ki hazulról, mert úgy érezte, hogy mindenki tud már a tettéről s beszélnek felőle. Egészen keserű lett a szája ize s amint a nyitott ablak alatt járva, valami járókelő hangosan kacagott, behuzódott, mert meg volt győződve, hogy őt kacagják. Izgatottságában nem is ment el az ő szokott ebédlőtársai közé, hanem lehevert, mert bágyadtnak érezte magát. Amint elszenderült, egy csendes kopogtatásra talpra szökött s zavarodottan nyitott ajtót.

A kis Mari volt az ajtóban, elfultan a futástól.

– Azért jöttem, – rebegte, – hogy visszahozzam, amit küldött.

– Megbántottam vele?

– Nem, de nem tudom, miért küldte? Nagy bajt okozott vele nekem... De zárja be az ajtót, mert mintha valaki utánam jött volna fel a lépcsőn... Mit tegyek én vele? Én nem vagyok kisasszony és nem is akarok az lenni, ez nem szegény leánynak való pedig. Mi volt a szándéka vele? Itt van, vegye vissza, nekem nem kell. Ilyen ajándékot vagy a szeretőjének, vagy a jegyesének küldenek. Mi pedig alig ismerjük egymást.

– De az anyja, az anyja.

– Az anyám? De nekem küldte. Jaj lenne, ha csuf szándékkal küldte volna, mert akkor kiütném vele a szemét. Tudja meg! Én nem vagyok szeretőnek való, nem is akarok lenni. Én a molnár leánya vagyok és mi mind becsületes emberek vagyunk. Nem is szorulunk senki kegyére.

Egészen közel állott a megzavart Makkaihoz s olyan kerekre meredt szemmel nézett végig rajta, mint az a veréb, amelyik a fiókáját a komondortól őrzi.

– Vagy ha tisztességes szándékkal küldte volna, így pedig úgy se kell, tudja! Az anyám azt mondja, hogy maga nagy szerencse, mert maga gazdag ember, és rám parancsolt, hogy igen örvendjek magának. Az volna szép csak! Hiszen maga öreg és kopasz, tudja-e azt? Hát a sok pénzével vegyen egy kis fiatalságot, hogy megszeressem magát, mert így nem szere-

tem, tudja! Én szégyenleném magát és aztán megcsálnám. Mert megcsálnám! ha totyogna mellettem, tudja meg! Én az első legényre rákacsintandok, tudja meg. Akkor szerencsétlenek leszünk mind a ketten ebben a szép nagy házban és el se férnénk benne.

Aztán a harcias hangból átmenet nélkül átsapott a keserűbe s elpityeregve folytatta:

– Miért nem hagy békét nekem? Mi csendesen, boldogan éltünk odahaza, akkor maga odajön, pedig senki se hívta. S most nekem nincs nyugtom, pedig én magának nem vétettem soha. Egy hét múlva mind rólam fognak beszélni és ujjal fognak reám mutatni, hogy engemet eladtak pénzen, mint egy szamarat. Kiég a szemem! Odahaza nem lesz nyugtom az anyámtól, mert én háládatlan, lelketlen vagyok, ki elrontom az ő szerencséjüket.

A köny kiserkedt a szemhéja alól. Makkai igen nyomorultnak érezte magát. Mintha csak megcsalt volna valakit s az ügyészség a főkönyvre tette volna a kezét. A sírás egészen lesújtotta, s igen szűknek találta a ruhát a testén. Nem kapott szót, amivel mentegesse magát s egészen megkönnyült, amint a bezárt ajtón kopogtatott ismét valaki.

A leány hevesen megragadta a Makkai kezét.

– Az anyám, – suttogta, – az anyám jött utánam. Tudtam, hogy kitalálta: hol vagyok. Az anyám... Maga nem ismeri őt, mikor dühös... Összetörne... Mi van itt? – kérdezte és a mellékszobára mutatott. – Megöl, ha itt talál... Van ott benn valaki?

Makkai gyorsan kinyitotta a mellékszoba ajtaját.

– Senki, – suttogta, – senki sincs ott benn. – A jövevény pedig sürgölődve kopogtatta künn a nagy ajtót.

– Volt itt valaki? – kérdezte hevesen a molnárné az ajtóközben körülnézve. – Valakinek a hangját hallottam innen.

Makkai összeszedte magát a kigyöngyözött homloku veres asszony láttára.

– Mi tetszik? – kérdezte, mint ahogy valami vevőtől kérdezi az ember, ki portékát keres a boltban.

– Valakinek a hangját hallottam benn. Ki volt?

– Csodálja, hogy valaki beszél nálam?

– De be volt zárva az ajtó...

– Ne bánja, ha bezárom, vagy kinyitom az ajtót idehaza. – A nyugalma visszatért s az üzletből való kerek mozdulattal széket mutatott a veres hölgynek.

A molnárné vontatva kullogott be, kutatva nézett körül a szobán.

– Nincs megelégedve a lakásommal? – kérdezte.

A molnárné kedvetlenül legyintett. – A leányomat keresem, – mondta.

– Nálam?

A molnárné megrázta a fejét s fordított a beszélőn.

– Nagyon szépen lakik, – mondta. – Egyedül lakik?

– Hát ha eszünk lett volna, mikor fiatalok voltunk, most nem lalnám egyedül. Így? Látja? – és ismét helyet kínált.

– Nem. Köszönöm. Nincs most ideje ennek – és egyszerre hangosan felkiáltott, mert a nyitott ajtón hevesen rontott be a tilinkós fickó.

A fickó meglepetve állott meg s kutatva nézett körül. A molnárné nyersen rákiáltott:

– Mi kell?

– Semmi.

– A kalap a fejedre, te paraszt, kit keressz?

– Mindegy... Azt keresem, aki itt van.

– Ki van itt?

– Mari. Én tudom, hogy itt van.

– Itt van? Én is tudom, hogy itt kell, hogy legyen. Engemet nem lehet elbolondítani. Itt van – és ráütött a Makkai vállára. – Mit csinált vele?

Makkai fanyarul mosolygott. A síró leány elbátortalanította, de ezekkel a közönséges emberekkel szemben a régi uriember lett. A fiu kigyulva mondta:

– Én követtem idáig a Mari lépését. Mert tudtam, hogy mit akar. Tudtam, hogy maga hajtotta, maga, az anyja! Attól féltem, hogy bántani fogja őtet... Nem-e – n-e-m? Hiszen el is bujtatták jól. – Az anyja bujtatta el. – Gyalázat.

A molnárné kigyulva rontott rá.

– Te arcátlan! Én bujtattam el? Tudod-e, kivel beszélsz? tudod, hol vagy?

– Én nem hagyom, mert nekem drágább, mint magának – s elmennék érte a gyehennába is, tudja meg.

– Kitakarodsz innen, te gazember?

A kezét felemelte sikoltva, s rárontott a legényre. A mellék szobaajtó abban a pillanatban megnyílt.

– Mit akarnak? – kiáltotta Mari. Megfogta az anyja kezét s Makkaihoz fordult szorongva: Ne hagyjon, ne hagyjon el...

Makkai gyors elhatározással megfogta a mérges néember másik kezét.

– Engedjen, – rángatódzott a molnárné – hogy törjem össze a semmirevalót. Hát a te leányod ez? Hát én készítettem ide?

– Dehogy, – mondta békítőleg Makkai, – magától jött. Dolgunk volt együtt.

– Dolguk? – üvöltötte a fiu; – nem szégyenled magadat, te kigyó? Dolgotok volt?

Mari boszusan rászólt: „szamár”, de aztán engesztelőleg ismételte: „csacsi” és eleresztette az anyja kezét.

– Dolgunk volt, – mondta Makkai – e fiatal urról beszéltünk. E fiatal urról: hogy is hívják, barátom?

– Rólam?

– Róla?

– Róla, akivel jól értik egymást a fiatalok, de akiket Mari anyja eltilt, ok nélkül. A fiu pedig szereti Marit. Ugy-e bár? És a leány is szereti a fiut, mert ők jól össze is találhatnak. Megakar-e hazudtolni engemet, leányom?

A molnárné ránézett a fiura.

– Az én akaratommal soha; én nem ismerem őket.

– Igen, de úgy fordult hozzám Mari, mintha az apja volnék és arra kért, hogy beszéljek az anyjával az ő érdekükben. Mert Mari bizik bennem, mert érzi, hogy én is szeretem őtet. Hogy én kéreljem meg az anyját s mondjam meg, hogy ok nélkül ne tiltsa el őket egymástól. Így volt-e, Mari?

A fickó levette a kalapját és elfordult a beszélőtől.

– Én már csak arravaló vagyok, hogy másoknak a boldogságáért közbejárjak. És én megígértem neki, hogy beszéljek az anyjával, és a lakodalmukat én tartom ki s én segítem meg őket, hogy megkezdhessék az életüket. És ezért ő megígérte nekem, hogy mind a ketten egy kicsit szeretni fognak engemet öregségemben, háládatosságból. Így volt-e, Mari? Hát ezért kellett olyan lármát csapni?

Mari lehajolt, mintha meg akarta volna csókolni a Makkai kezét, de nem tette, hanem még egyszer mosolyogva mérte végig a fickót, ismételve:

– Csacsi!

A pehely a szél ellen

Mindenét a hazának adta. Aranyát, ezüstjét, minden vagyonát. Ruházta, dédelgette a „fiat” s aki megsebesedett közülük, azt úgy ápolta, mintha a vére volt volna.

Mindene elveszett.

Az ura is, ki a piskihidról dőlt be holtan a szennyves vizbe. A német csalárdul fehér lobo-góval jött velünk szembe a hidon s a mieink tárt karral siettek feléjük. Akkor sortüz dördült el s Vidos hadnagy már nem hallhatta meg, mint ordítottak mégis diadalmámorekban az árulásra felbőszült győző magyarok.

Katalin asszony, a Vidos hadnagy özvegye keserű dühvel a szívében vonult meg a vihar után félig felperzszelt házában. Gyűlölte a németet, kiért elvesztette az urát s miatta mindenét. Gyűlölte az oktalanságig; azt is, a ki engedelmeskedett nekik, aki elfogadott tőlük valamit. A nagy romlásból egy kis leánya maradt; azt is, hogy ne zavarja egyetlen érzését, odaadta öreg, áhitatos anyjának a városba; maga pedig mindenkit elkerülve, férfimódra hajnalonkint puskát vetett a vállára s nekiment az erdőnek, sötét éjszakáig bujkálva, azt a kegyetlen vadat hajszolva. Tűrhetetlen, nyers lett mindenkivel szemben s a gyermekek befutottak előle, ha végigment a falu utcáján. Még az a parasztasszony is, akit berendelt magához, hogy napokra előre ételt főzzön neki, vonakodva, félve engedelmeskedett, amihez pedig nincsen jussa egy közrendű fehérnépnek, mikor a földesasszonya parancsol.

A földesasszonya! De Katalin asszonynak alig maradt valamije. A német mián. És elborult szemmel, rekedt, gyűlölettel terhes hangon úgy beszélt róluk, hogy az emberek általában bolondnak tartották s a pap csak egyszer bátorodott előtte papolni a szeretetről s a megbocsátásról, mert Katalin asszony puskát emelt a szent férfiúra. A zsandár kétszer meg gondolta magát, míg a Vidos portájára betette volna a lábát, s a koldus inkább éhen továbbment, semhogy egy darab kenyérért besunnyogott volna. A szép, rendes asszony elvadult kívül és belül s az az egyetlen gondolat éltette, hogy visszafizessen mindent a németnek, minden kárért, szenvedésért, amit neki okozott.

Egy napon azonban, sok esztendő múltán, hazahozták a Katalin asszony leányát: Sárí-kát, egy szelid, kékszemű, gyenge leányt (mert a nevelőanyja örök álmra hajtotta a fejét a városban) s ez kizavarta a tétlen emésztődésből a Vidos özvegyét, hogy tegyen valamit a gyűlöletéért. Kétszeres oka lett. Mert a leánynyal egy csinos, pirosképű legény is jött, egy lengyel bugyogóba öltözött, szélesgalléru, selyemfürtű, egy idegennyelvű mosolygó fiú; oh! mint bámultuk, szerettük, mert a Bem apó népéből való volt.

– Miért hoztad ide? – kérdezte Katalin asszony a leányától. – Semmim sincs! Látod! A német megevett mindent. A pince gádorja is beomlott, a hámbárokából az egerek is kiköltöztek. Miért hoztad ide? Egy öltő ruhám sincs. A német elpusztított mindent. El tudsz venni valamit a némettől, hogy megélhessünk belőle? Vidd vissza...

Sáríka pirulva sugta: „Hova vigyem? Ő menekült...”

Menekült? A városban pöfögött a rosszfogu, sovány német; a katonák szerteszét taposták a vetéseket, idegen szóval riasztva az énekes madarakat a mezőkön. Mit tehessen érte?

Menekült? Ha kicsikarhatná azt a némettől, amit elvett, tejbe-vajba füröszténé e csinos fiút. De így? Miből tartsa fenn őket?

– Szereted is tán? A fajtáját szeretem. Neked való, de van-e lelked, hogy ebben az időben szeretkezni mersz? Szereted? Meg tudnál-e ölelni valakit, mielőtt nem ütöttél egyet azért, amit velünk tettek?

Ekkor gondolkozóbb lett Katalin asszony és valamiben föni kezdett a feje, mert az elvadult kertet rendbe kezdte hozatni és a bátrabb embereket be kezdte eresztetni a Vidos-udvarba, hogy a falakat, ajtókat, ablakokat igazitgassák. Egyszer pedig kis parasztszekérre ült és elment hazulról valamerre, amire addig képtelen lett volna.

– Még mind itt vagytok? – kérdezte keserű csufúsággal, mikor visszatért. – Valamit vissza kell vennem a némettől, hogy egyáltalán megélhessünk. Nem fogod-e megbánni, ha én onnan veszem a módot hozzá, ahonnan lehet, hogy titeket eltartsalak... Bolondok vagytok... Jó. Lelketek legyen rajta!

És nemsokára mindenféle ismeretlen idegen embereket csődített be a Vidos udvarába... Honnan szedte őket? senkise tudta. Egyikről azt mondta, Mátyás-huszar volt Szeben alatt; a másik a reverendáját Mikházán dobta sutba, hogy kardot fogjon... Isten tudja! Mind a Katalin asszony bizalmasai voltak s a parancsai után igazodtak, el-elutazva s beszámolni vissza-visszatérve időnkint.

Amint a Vidos-ház lakályosabb lett, ezek az idegen emberek odaragadtak a régi nemes kuriához s felverték a csendjét éjjelenként. Lármás, kellemetlen külsejű, de vig cimborák voltak, akik ittak, énekeltek s egy szál gyertya mellett a kert fenekén egy kis asztal mellett (oh, hányszor láttuk a víz tulsó partján a bokrok között!) verték a kártyát éjfélig... A lengyel szívesen barátkozott velük, s mikor azt énekelte szép tenorján, hogy „sir a lengyel a hazán, mert Poniatovszki nincsen a csatán”, a bajuszát befogta a fogai közé s elmerengve rágtá. Sárika valahol közel megindulva, könnyezve hallgatta...

A Katalin asszony háza lassankint megváltozott teljesen. A kocsi színe s az istálló megtelek s fényes, új butorokat hoztak a városi szekerek. A pincegádort, úgy látszott, megigazitották, mert finom borokban uszott a kőasztal a kert végében, s megujult a vén ház ajtaja, ablaka. A faluban azt beszéltek, hogy a kisasszony hozta meg a Katalin asszony életkedvét; azt a hirt is onnan hallottuk, hogy Katalin asszony a szőlőhegyből, egy nagy diófa tövéből kiásatta azokat a kincseket, amiket a szűk napokra elástak volt a forradalom előtt... Ez tán igaz lehetett, mert az exbarát olyan hangosan beszélt a templom kapuja előtt álló padon a pájtásainak, hogy azt mind meg kellett hallgatnunk. A pájtásai egyetértőleg mosolyogtak, a lengyel pedig másnap hajnalban, féldél előtt mind ott őgyelgett a szőlőhegyen, megállva a diófák előtt, figyelmesen nézgelődve.

Katalin asszonynak a dolgai természetesen ekkor megsokasodtak. Ő csak olyan szótalan, szinte mogorva maradt, de férfias szokásairól letett. Az erdőt nem bujta, hanem fodros főkötőjében, gyászfekete ruhájában, dolgában a szíjon lógó nagy batárban el-elutazott, s ha az országuton összetalálkozott valamelyik régi ismerősével, átült a kocsijába egy kis beszélgetésre. Még mindig a régít beszélte: „Kárt kell tenni a németnek, összetartani... visszafizetni... neki mindent...” Az emberek csendesen mosolyogtak, mert a rosszfogu német ur a városon keményen ült s a hatalom az ő kezében volt... Katalin asszony kigyult ilyenkor: „Gyávák lettek a férfiak, – mondta keserűen. – Magam ütök, ha nincs más férfit e hazában...” Oly határozottan s fennen beszélt, hogy kételkedőbben néztek rá. E kemény asszony valamiben töri a fejét... Ez mond valamit. A szeme ragyog ilyenkor s megnő és megszépül... Ez valami nagyot akar s tán olyan híreket hall valahonnan, amit nem ismer mindenki.

A marosmenti nemes urak csendesen kezdtek beszállingózni a Vidos-házba. Annak a kapuja tárva állott. A reménynyel úgy tele voltunk akkor; minden kis szellő megrebegtetett minket a vágytól, hogy lerázzuk a nyakunkról a németet. Könnyen lelkesedtünk és tele voltunk merész álmokkal. Semmi se lehetetlen. A Vidos özvegyének titokzatos járása-kelése nem ok nélkül való. Mindenki suttogott valamit rejtelmes meggazdagodásáról. Ő tud valamit. Bizonyos tartózkodó tisztelettel kezdtek Katalin asszonyról beszélni. Nem is zaklatták kérdéssel, hanem egy-egy beszédes tekintettel mondták: „mi is veled vagyunk”. Mert Katalin asszony csak a régít fujta és a terveiből nem árult el semmit. Tenni, akárkiért mohón tett... Dűledező nemes házak emelkedtek fel ismét az ő segítségével s paraszt, szegény lányok kezét ő tette a szeretőjének a kezébe. A pénzt telemarokkal szórta a szükségben szenvedőnek: „A német adja – mondta magyarázatul – ő szegényedik azáltal, amit nektek adok.” Nagy dolgok készültek a Vidos-házban... s a lengyel vidáman mulatva, verset irt a látnok hangján, előre megjósolva, mit szól majd a história „e nemes házról”. A befalazott relikviákat, egy-egy zászlórongyot, egy Kossuth-bankót, egy kokárdát, egy megsárgult kiáltványt elészdedtek óvatosan, s nagy titokban elvitték a Vidos-házba, rejtelmesen sugva Katalin asszonynak: „mi is itt vagyunk öcsémasszony... csak szóljon. Mit is akar velünk?”

Katalin asszony nyersen mondta:

– Semmit... éppen semmit. Én visszafizetem a németnek, amivel adósa vagyok. Szegényitem őt. Elvette mindenemet, visszaszerzem. Szegénynyé tett... Kárositom, hogy gyengüljön... Egyebet semmit se csinálók...

Arra azt suttogták egymásnak: „Valami titka van, amit nem szabad elárulnia... Várjunk... Jófajta asszony... ügyeljünk rá.” – Ügyeltek... azonban ekkor egyszerre egy éjszakan (emlékszem, hogy a barátok tornyában már napokkal annakelőtte a kuvik kiállhatatlanul huhogott) egy csillagatlan, szeles, csuf őszi éjszakában egy szakasz katona lopózott be a falunkba, a hozzánk vezető minden ösvényt elállva, beljebb nyomulva, óvatosan a rombadőlt klastrom udvarán álltak föl s onnan nagy elszánással, mintha száz sárkány ellen mennének – a Vidos-házra mentek, egyszerre elállva a tornácot, ajtót, ablakot.

A nagy hősök, a jól megtöltött puskákkal azonban egyebet se találtak mást, mint Katalin asszonyt, egyesegyedül, kit az ágyából vertek föl. Jeles taktikai mozdulatokkal huzódtak be mind többen-többen s igen óvatosan, sipjelekkel kutatták ki a házat a pincétől a padlásig, minden zugban összeesküvőket keresve. A tartalék kinn erős haptákban egy csomóban harcra készen várt s egy nagybajuszu német tiszt fojtott, rekedt hangon komandírozott.

A lengyel serényen szökött ki az ablakból (a mogyoróbokrok közt bujt meg a kertben, míg a patália tartott) Katalin asszonyt pedig nagy diadallal hozták éles bajonettek között a faluutcára. A barát s a Mátyás-huszár valahol a pincében rejtőzködtek el.

Katalin asszony mély lenézéssel kérdezte a katonáktól: „Csak ennyien vagytok?” és emelt fejjel ment közöttük. A katonák feltúrták a házat fenekéig s az éjszakában is láttuk, mint cipeltek nagy diadallal egy vasalkotmányt, igen óvatosan letéve az ismeretlen portékát a kőkapu előtt tanácstalanul.

Katalin asszony keserűn mosolyogva szólt hozzájuk:

– Ne remegjetez tőle... gyávák. Az nem lő meg titeket. Az csak bankóprés. Ti elraboltatok mindent tőlem, amim csak volt. Én ezen szerezek mindent vissza a bőrtőkön. Jó bankót ad. Ne féljetez tőle.

És aztán nyolc hosszú esztendő telt el ismét, míg a Vidos-portára újra betehette a lábát Katalin asszony.

Akkor eresztették vissza a tömlőcből a hatalmaskodó asszonyt, ki maga egyedül neki-ment az új világrendnek.

Nagyon csendes asszonykát csináltak belőle. Az öreg parasztok kísérték be az ismét elvadult udvarra s az asszonyok szemüket törülgetve kullogtak utána. Az egész falu szóval, levert volt akkor. Gyenge kis ajándékokat hoztak: kerti terményeket, háziállatokat félve ajánlva fel.

– Szeretném, ha magamra hagynátok, – utasította szeliden vissza s abba a kis oldalszobába vonult, ahol a kis Sárika lakott volt. Még ott állott az ablak előtt a hársfa karosszék, amelyből a gyenge kis leány sóvárogva ügyelte a görgényi havasra vezető utat, amelyen a lengyel elment örökre. A szégyenbeesett asszony szegény leányához mi köze se volt. És a többiek is mind elmentek; a barátok, a csodálkozók, a lelkesedők... Katalin asszony leült arra a székre és sirva hajtotta le a fejét.

A küszöbön, a lépcső közepén a kiváslott gödröcskében az esővíz poshadt.

– Attól lett gödrös a fa, – mondták – mert a kisasszony azon a helyen állott reggeltől estig, amíg csak élt, várva, várva valakit, arra tekintve, ahol a nap lemegy...

Katalin asszony a leányát látta, amióta hazatért, aki nem volt immár. Amíg a világ új rendjével szembeszállt, boszuérzésében nem volt érkezése anyának lenni. Mikor semmije se maradt már igazán, akkor találta meg magában az anyát – s a könyeit.

Vidosné kis igénnyel éldegélt. A kertje táplálta és nagyon megelégedett vele, ő, ki a rossz sorssal mert harcba állani. Összefonnyadt; s jól látom kis bus arcát, fekete ruhás kis semmi testét. Alig hinné el, aki nem tudja, hogy ő volt az, aki elszegényíteni indult a gyűlölt németet.

A régi Vidosnéből egy kis guny buborékol fel azonban néha, mikor fát ültet a kertjében úgy, hogy a fát a gyökerével az ég felé, koronájával a földbe állítja be.

– Mit tesz vele tekintetes asszony? – kérdezik az elmenők.

– Ültetek, láthatod! Tudni akarom: megered-e? ha így ültetem... Mert a világ is úgy van elültetve, mégis megered, láthatjátok. Fenn van minden, aminek alól kellene lennie... mégis megered, láthatjátok...

Gát az utban

Amint Cecil a városi nagynénjéhez beköltözött, hamarosan szép szerencse érte. Egy uriember alkonyatkor megszólította az utcán, s „szép leánykának” nevezte, bárha Cecil nem valami diszesen volt öltözve.

Cecil erre kigyult és remegett, pedig odahaza falun előre kiálmodta ezt a jelenetet. Ők cudar szegénységben tengtek sokadmagukkal egy kis falusi korcsmában, miközben Cecil selyem viganóról, tollas kalapokról, aranyláncokról ábrándozott, amilyeneket viselt egy tőlük elszármazott leány, ki meglátogatta a falusi familiáját. Mégis majdnem sírásba fakadt, amint az idegen uri férfit szép szóval hívogatta Cecilt, hogy a nagy öreg ház cifa kapuján belépjen, mely előtt állottak.

Cecil elrántotta a kezét, betakarta az arcát s megiramodott. De csak a szegeletig futott s megállott. Az idegen ur nevetve utánament s erre Cecil igazán elszaladt, meg sem állva a nénye lakásáig.

Hallgatag, töprengő lett azon este s nem aludt. Másnap azonban mégis amaz öreg házig visszasüندörgődött s a cifa kapuja előtt vigyázva nézgelődött szét, mintha tájékoztatni akarta volna magát, bárha jól tudta, hol volt.

Ekkor egy nyolc-tizesztendős rongyos leánykába botolt, ki mohón keresgélt valamit a földön.

- Mit keressz?
- Egy pénzt, rebegte. A szeme könnyel volt tele.
- Egy pénzt? Elvesztetted?

A gyermek sirva intett; s lekuporodva, kétségbeesve vájkálta a flaszter köveit az elgurult pénz után. Az ijedelve, s a fájdalma mind nőtt a sikertelenségre s hangosabban kezdett jajgatni.

A pénz nagyon elbujt valahol s a leányka a kapuhoz dőlt zokogva. Erre a vaskosaras ablak megnyílt és valaki kinézett. Cecil megrezzent. Ő volt, az idegen ur.

Cecil a leánykához lépett, hogy zavarát elrejtse.

A rongyos gyermek fuldokolva dadogott.

- Mi történik? – kérdezte az ur.

Cecil bátrabban, egyenesen az idegen ur felé fordult.

- Elvesztette a gyermek a pénzét, amivel az anyjának ételt akart venni.
- Hol az anyja?

A gyermek sirva rebegte:

- A kórházban van.

Az ur kilépett a kapun. Az utca ekkor elég eleven volt. Szekerek jártak le s fel, s az emberek megállottak a gyermek körül. Az ur pénzt adott a síró leánykának, s a kíváncsiak dolgukra mentek... Mielőtt azonban az ur visszatért volna a házába, merően végignézte lassan Cecilt. Ez üde, kíváncsú leány kipirult a tekintetre s megállt remegve, mint a galamb a kigyó ígétére.

Messzibbról viszont járókelők közeledvén, az idegen ur sietve Cecilhez sugott.

– ...Alkonyatkor itt várom, gyönyörű kis leányom, ma, olyankor, mint a tegnap láttam. Jó? Egy percre lássam csak, drágám... Valamit mutatni akarok. Nem bánja meg.

Az idegen ur sietve becsapta a kaput maga után. Cecil tétován megállott egy percre, aztán sietve, mintha üznék, elsietett, bárha nem is tudta, hova fog menni. Sietve, valósággal félszenderben, a város végén, a Maros vizével körülölelt, nagy fákkal dus sétatéren találta magát.

Mosolygott. Ami vele történt, az mind tetszett neki... Mindjárt elkomolyodott... Valamitől ok nélkül remegett. Nem okoskodott. Nem is tudott. De az érzései úgy hullámoztak, mint a tengervíz, hol felhökkenve, hol alásülyedve.

Odahaza, a falusi korcsmában a szegénység, a sok gyermek, a piszkos, verekedő gyermekek, az ordináré parasztok a korcsmán, és az örökké mérges apja... Mily szépen szólt hozzá itt az idegen ur! „Drágámnak” és „gyönyörűnek” mondta. A szomszédjukban odahaza, a kis Mari, a barátnéja, az esküvője után mindjárt (jó reggel tartották, mert dologidőben minden óra drága) kapálni ment a mezőre. Mégis aratáskor megverte az ura a csűrben, egy tánc után. Mari csak keszkenyőt viselt (Cecil mindig kalapot viselt) és a szobájuk padlója agyagos, amit fel kell sikárolni minden szombaton. Ennek a Marinak ma-holnap gyermeke lesz, pedig még nem is mulatott igazában, mióta a világon van. Köszönöm szépen... Arra ráér később az ember, hogy gyermeke legyen. Az irigységtől meghalna Mari, ha tudná, mily ur nyájas-kodik Cecillel... Mert ő mindig irigy volt.

A Maros mozdulatlanul álló tükre visszaadta a Cecil gömbölyű testecskéjét. Kissé megbillegette fiatal derekát... Domboru mellére selyem csipke borul, csipőjétől kezdve pedig egy pompás slajfen lebegne. Mindig vágyott egy széles, jó széles slajfenre. Kezeit a víz felé tartotta. Erre keztyüt vonna, de kurtanyelűt, hogy gömbölyű fehér karja kilátszódjék. És előrehajolt mosolyogva, hogy lássa magát. Ah! felcsippent, mintha megcsipte volna valami. Oly édes érzés borította el, hogy szinte fájt. E mián porondot rugott be a vízbe, hogy össze-zavarja a csábító képet.

El... el... este elmegy Cecil, hogy meghallgassa azt az egypár szót, amit az idegen mondani fog. És megnézni mindazt, amit mutatni fog a szép uriember, s erre ismét elszorult a Cecil melle s ujjait tördelve, rebegve kérdezte magától: Elmegy-e alkonyatkor? elmegy-e? Kiszáradt ajakát megnedvesítette és felkacagott. Teljesen összezavarodott.

A sétatér kijáró kapujánál egy vén, vén popiumfa görcsös tövén kuporogva, a rongyos kis leány ismét a Cecil szeme elé került.

Bizalmasan nézett fel Cecilre.

– Láttam, hogy maga erre felé jött s azért jöttem, hogy ismét lássam magát.

– Hát nincs neked dolgod, (igen nyájas volt a rongyoshoz) hogy te úgy csak le, fel csavarogsz?

A gyermek felrántotta a vállát:

– Mi dolgom legyen nekem? Én csak délben megyek az anyámhoz a kórházba, hogy ennem adjon.

– Ő beteg?

– Ne-e-m, ő nem beteg, hanem csak köhög és oly sovány; azért keveset is eszik s a többi nekem adja dugva. Ugy köhög, hogy meg se fészülködött ma, mert mind kopogtatta a fésűvel a fejét, amíg fészülködött... Maga is kacagna, ha látná beh borzas.

Cecil maga se tudta mért, halkabban kérdezte:

– Olyan borzas?

– Olyan borzas... Pedig csak látná, milyen szép hosszú a haja. Még hosszabb, mint a magáé, de az övé fekete, tiszta fekete. És látná, hogy cibálja, mert nagyon mérges az anyám, mikor pálinkát nem viszek neki titokban reggel a köntösöm alatt. Nagyon megvert volna ma reggel is, ha nem vittem volna.

– Megverne?

– Azelőtt nem vert (csevegte bizalmasan), mikor a grádicsos szép házban laktunk. Tudja! egy szép grádicsos házban laktunk. Akkor mindenünk volt, ami csak kellett, és mily gyönyörű selyemköntöse volt az anyámnak és nekem is mennyi sok szalagom volt. Akkor nem haragudott rám s nem vert meg.

– Selyem ruhája is volt az anyádnak?

– Bizony Isten, selyem köntöse s mily gyönyörű tollas kalapjai! A szép urak odajöttek este hozzánk s úgy hívták az anyámat: „drágám” s megölelték, úgy szerették és muzsikáltak is ott s énekeltek s mennyi sok édesség volt! Reggel mindig is adott belőle az anyám. De egyszer mind elmentek az urak és az anyám, mivel köhögött is, mindent elvittek s aztán oda mentünk a kórházba...

Cecil a popiumfa törzséhez támaszkodott s kerekre nyitott, ijedt szemmel nézett a gyermekre. Remegve mondta:

– S az apád?

– Az apám? Melyik apám? (és elgondolkozott egy percre). Ezt nem tudom. Csak az anyám van... Nekem volt egyszer apám... de az öreg volt... a falun. Mert mi ott laktunk, tudja... Ott volt nekem egy nyulam és egy galambom, aminek piros szalag volt a nyakán... De az rég volt, s mi eljöttünk onnan az anyámmal, és itt vagyunk, tudja... Akkor még sokat kacagtunk s az apám az ölébe vett és megcsókolt itt... itt... én tudom, pedig akkor kicsi voltam. De aztán nem csókolt meg senki és többet nem kacagtunk.

Cecil lehajtotta a fejét. Az egész teste remegett.

– Nem kacagtatok többet?

– Nem... Az anyám sirt sokat... Én nem is tudom: miért? pedig annyi sok szép holmija volt neki, úgy sirt és most úgy köhög. Hát mikor kacagjon az ember? mondja.

A várbeli templomban megkondult a harang.

A gyermek felszökött:

– Dél van, hallja! Ott már ebédelnek... Az Isten áldja... az Isten áldja.

És szaporán elfutott...

A büntető

Az éjjel, a vár mellett a „surolt grádics” ajtaján, majdnem a lábam elé dobtak ki egy részeg urat.

Az ipse a dulakodástól lihegve, a boros asztal mellett hajtott lelkes szavakatát bágyadtan folytatta a földön: „a barrikádokra magyarok!, a barrikádokra... a becsület veszélyben van...”

Szép holdvilágos éj lévén, a borral tele batyut valahogy kikerültem s odább akartam lépni, de a részeg rám kiáltott: „Hé!”

– Hé, atyafi! Hova futsz? Én László László vagyok. Barát vagy-e? ellenség-e? Megállj!

Az ordítás botrányától tartva, megállottam. A korcsmában csengő férfihang énekelt, hegedűszó mellett. A részeg a habozásomat felhasználva, megcsipte a kabátomat s bizalmasan hozzám hajolt, az ujját magasra felemelve.

– Figyeljünk! A gazfickó odabenn szépen énekel!...

Lekuporodott a grádicsra s a kabátomat erősen tartotta:

– Gyönyörűen énekel. A feleségemmel jól összetalál a hangjuk... Figyeljünk! Nagyon kemény a gazember kezének a fogása. Érzem itt a karomon, amint kidobott. Ő éneklí a kontrát, ha a feleségemmel énekelnek...

A csillagok ragyogtak a tiszta égbolton s a holdvilág oly fényesen rátűzött a László László arcára, hogy láttam a szája szélének keserű vonaglását, amint a feleségéről beszélt. Belém kapaszkodva feltápáskodott s szilajul felfenyegette kiáltotta:

– A barrikádra! Jól esik, hogy kidobott a fickó, pedig én táplálom őket s ruházom urasan. Mégis jól esett, hogy kidobott... Mindenki megkapja a magáét. Quidquid latet adparebit... barrikádra magyarok!

És a nyakamba borult egyszerre s sirni kezdett. A nóta harsányan dőlt ki a korcsmából. A részeg eltaszított magától a vállamnál fogva s merőn az arcomba nézett:

– Bocsánat... dadogta... bocsánat (a köny lefolyt az arcán.) Miért állsz ide atyámfia? Mit kémelelsz? Miért állsz szóba velem? – egy részeg, egy nagyon részeg emberrel, aki nem tudja, mit beszél. Valamit ki akarsz tudni tőlem? Eh... menj... menj... ez nem becsület...

És hevesen eltaszított, megfordult gyorsan, fellépett az ajtóhoz, belépett.

Igen kellemetlenül zavart meg a találkozás. Az utcán egy idő óta nem szoktuk észrevenni László Lászlót. Ő is tudta s restelkedve kikerülte a régi ismerőst. A részegsége teljesen kiforgatta a kicsi eszéből. Szívesen ledobtam volna a kabátomat, melyen a keze szennye, ahol megfogta, bizonyosan rajta maradt.

Mikor vagyonilag letört s kilicitalta a zsidó az utolsó párnát a feje alól, így szóltunk: „Kár érte, de gyenge volt... természetes, hogy a zsidó lenyelte, mint a veréb a legyet...” és mind nekiállottunk, hogy a városban valami csekély állást facsarjunk ki neki, amiből eltengjen.

De mikor a felesége botrányos szeretkezésével szemben alávalóan elnézőnek találtuk, elfordultunk tőle.

Mert mással is megesik az a szerencsétlenség, hogy egy vérmes, erős, bolond asszony egy léha fiatal fickóba beleveszekedik, elfelejti érte az urát, a becsületét, égi, földi jussát. Hanem

hogy László Laci ebbe az elfelejtkezésbe belenyugodott, – az több volt, mint amit el lehet nézni. Ha tán ölné... sajnálnánk s megértettük volna.

De László egy kis szobát bérelt közel hozzájuk s mindenki tudtára, evés idején s esténkint egy kis szórakozásra feljárt a feleségéhez, ki a szeretőjével együtt lakott.

Sőt a bolond, ő tartotta ki a cudar asszony háztartását, minthogy az asszonynak egyebe se volt, mint a gömbölyű, harmincesztendős teste s a lelke... nem, lelke nem volt! László feljárt hozzájuk s úgy látszott, nem is restelte ezt az állapotot, mert megindult velük fényes nappal az utcán...

Mindenki elfordult tőle, de László László is oly kimért s hideg lett mindenkiel, hogy a kimagyarázásra senkinek se támadt kedve.

Ekkor megkoppadt, de rongyait urasan viselte, fiatalkori gérokjait s pepita nadrágait gondosan kivasalva, s a félkeztüjét soha sem felejtette el felhuzni. A hivatalába pontosan feljárt, és szófukar, szinte gőgös lett ott. Alig biccentett a fejével, mikor belépett s mikor az írásaira ráhajtotta a fejét, nem is vett tudomást arról, hogy valaki lélegzik körülötte a szobában. Mohón, szinte dühösen dolgozott, úgy hogy ha valaki tán megszólította volna, idegenül, értelmetlenül riadt föl, mintha álomból verték volna fel... Izgatottnak csak akkor láttuk, ha egy-egy pillanatig kifogyott a munka a keze alól. Mindent maga akart elvégezni, mintha egyébre nem is akarna gondolni a világon a hivatalos dolgon kívül.

– Oh! szegény jó kis fiu: László Laci a kollégiumban! Szép, fehérhaju édesanyja csengős, négy lóval jött utána egy szíjjon lógó batárban a vakációkra. Kézcsókra, mily bátran s örömmel mentünk elejébe. A jóízű, fonatos kalácsokat, ropogós cseresznyéket megköszönni mentünk, amiket évközben küldött nekünk, az osztálytársainak, hogy szeressük a kis fiát... Ilyenkor kivitt a szent ünnepekre, hogy jóbarátokat szerezzen a fiának... Még látom, mint futkosott verset velünk, hogy mindig kéznél legyen, ha a fia gyámolására szükség volna; s úgy, mint az őrzőangyal az imádságos könyvben, szorosan mellette járt, hogy ha a fia útjába tán rög került volna, azt eltakarítsa. – Ah! már hol van a szelidszemű, szép, tiszta, öreg néni? mert a fia rogyásig dolgozik a hivatalban, hogy jól eltartsa a feleségét s az ő szeretőjét...

Az emberek elszoktak Lászlótól. Meg se látták és ha szokásból valami régi ismerőst köszöntötte volna László, az egészen közel, csodálkozva nézett rá s aztán lassan elfordult tőle. Láttam, hogy László ilyenkor a foga között felszívta a levegőt, aztán felvetette a fejét s füttyörészve ment odább.

Nem a régi, alázatos szerény ember volt már. Valami kihívó mozdulattal nézett az emberekre. Tán oly örülten szeretett, hogy csak hogy el ne veszítse, mindent eltűrt; s mindent kicsibe vett egyebet; vagy tán valamire készült, amivel meghazudtolja az emberek véleményét.

Elkerülték... ő is elkerült mindenkit.

Egyedül azzal a fickóval barátkozott. Esténkint vele barangolt az utcákon, egy-egy városvégi kurta korcsmában huzódott meg vele s oly dühös mulatságokat rendezett, hogy csengett miattuk a hely. Reggel felé összeölelkezve düllöngtek hazafelé s a László szűk kis legényszobája ajtaja előtt csókolózva, érzékenyen bucsuztak el egymástól.

Ha pedig tán vagy egy esténkint az asszonynál maradt volna, ilyenkor a bezárt táblák hasadékain nagy fényesség szűrődött ki az éjszakába. Ilyenkor cigánymuzsika csengett ki s mellette az asszony szenvedélyesen énekelt egy férfihang kíséretében, oly szépen, hogy az emberek megállottak utjukban, míg a pincérek mindenféle drága italokkal s ételekkel meg rakodva jártak be s ki.

Reggelenként László komoran ment a hivatalba s szótlanul csapta le magát az asztalhoz, róva a sorokat egy szó nélkül estig, az asszonyka lakása pedig zárva maradt az egész napon át.

A szomszédasszonyok beszállingóztak lassankint a László feleségéhez a jó életre s kíváncsiságból is. Másnap aztán jóllakottan így szóltak egymáshoz: „Milyen kár, hogy a vesszőzés kiment a divatból”, s holnap vigyorogva tértek vissza, hogy a barátságos uriasszony édességeit fogyaszszák.

Általános feltűnést keltett az utcánkban az a kis zárt kocsi, mely az asszonyág udvaráról kigördült egy nap... Az utját csak a mezőnek vette, mintha restelte volna, hogy az emberek közé járjon, bárha minden része vadonat új, igen csinos vala. Az udvarbéliek oly keserűen meredtek rá mindenfelől, mintha a lószerszámot az ő bőrukából szabták volna ki.

Egy este az a baj is történt a kocsival, hogy a cigánysorban egy haszontalan purdén áthajtott a kocsis. Erre a szerencsétlenségre amennyi csufszáju cigányné lakik ott, mind kirohant az utra s körülfogva a csinos broomot, alacsony szókkal s sárral bemocskolták úgy, ahogy csak lehetett. Mikor a kocsis nagy kinnal kimenekedhetett, a cigányné nagy háborúval mind felrohantak a rendőrségre.

A László felesége sirva érkezett haza, bezárkózott, attól félve, hogy a megvesztett némberek idáig üldözik. Remegve küldött el az ura után. Nem találták meg. Ő már behúzódott a „surolt grádicsba” a széphangu fickóval.

Reggel tele volt a város a szerencsétlen eset hírével. A rendőrség vizsgálatot indított a kis purdéért, mikor behatoltak az udvarra, hogy kihallgassák az asszonyt, akkor dülöngve érkezett hazafelé László László a cimborájával.

Messziről meglátta az udvaron a városszolgákat, arra László eleresztette a fiatalember derekát s egy sikátorba befordulva, elsietett.

A hivatalba aznap nem is ment fel. Az feltűnt. Másnap is hiába várták, az este kerestették mindenfelé. Seholy volt s a hivatalban azon éjjel vizsgálatot indítottak.

Mindenki egyszerre megtudta, hogy a hivatalban nagy sikkasztás történt. Bélyegeket loptak el. Abból telt a sok dinom-dánom, és az asszony és szeretője mulatsága abból telt és abból a kocsi s abból minden, a jó bortól a cigánymuzsikáig. S mint mikor kinyitva a zsilipet az áradat, hullám hullám tetején rohan az alantabban fekvő mederbe, úgy még azon éjjel hír hír hátán átrohant a városon s elöntött minden házat.

Másnap reggel a László László főnöke magából kikelve rohant be az ő buzgó hivatalnoka lakására. Otthon volt László. Csinosan felöltözve találta. Az ablakon át a szomszéd házat ügyelte, mintha várt volna valamit. Egy cseppet sem volt megütődve, s azzal az előkelő nyugodt meghajtással köszöntötte a látogatóját, amit tán még uri, finom tiszta anyjától tanult kicsikorában. Sőt felemelve a fejét, szinte derülten közeledett.

– Szerencsétlen, – rebegte az öreg ember.

László László válasza készen felelt. Még a hangja se remegett:

– Miért? Szerencsétlenség történt? Szerencsétlenség lett volna, ha kicsikartam volna egy éhezőnek a szájából a falatot. Szerencsétlenség volna, ha bemocskoltam volna egy ártatlan gyermeket, vagy kést döftem volna egy szeretettel teli szívbe. Szerencsétlenség? Loptam. Csak én esem el. Baj ez valakinek? Kár-e ez valakinek? Én meg vagyok elégedve magammal...

Az udvar megtelt hamarosan kíváncsiakkal.

A László László szeme ragyogott. Gyermekkora óta se láttam oly nyugodtnak és bátornak. Mintha valami nagy sikert, boldogságot ért volna meg. Időnkint az ablakon át a szomszéd házra tekintett, ahol a felesége a szeretőjével él.

Valaki kinn az udvaron hangosan kiáltotta:

– A bűntársait viszik a csendőrök. Az asszonyt is, az urfit is...

A szomszéd kapujából a László feleségét és a szeretőjét hozták... László halkabban kérdezte:

– Ilyen hamar?

A kiabáló szó kinn az udvaron így folytatta:

– Hova vezette őket a gazember...

Az utolsó szóra László összerezzent. Az öregemberhez fordult:

– Az nem igaz, – mondta. – Én nem vagyok gazember. Én a büntető sors vagyok. Nem tudtam várni, hogy az Isten büntesse meg őket. Együtt gázoltak be a gyalázatba s a kétségbeesésbe. Együtt esünk el. Én készítettem fel őket. Én tettem...

És mielőtt megakadályozhatták volna, egy fényes kis fegyver villant meg a kezében és gyorsan elfordult.

A Mária inge

Az idő borus volt; felhők gomolyogtak s az eső pityergett. Délben azonban átsuhant a szürke bolton egy fényes sugár s egy kiségg mosolygott az ég, minthogy szombati nap vala s Mária e napon száritgatja az ingét.

Csak egyetlen egy inge volt a Szűznek, minthogy szegény teremtés vala. Szombat után következő nap azonban az Uré s a Szűz szombaton mindig kimossa egyetlen ingét, hogy vasárnap tisztán jelenjék meg Előtte. Szolgálójának igyekezetét kedvesen vévén az Ur, az ég egy kevés ideig kimosolyog mindig szombaton, hogy Mária inge megszáradhasson.

Este felé azonban csak ismét pityergett, pityergett az idő. A barátok tornyában harangoztak a májusi Mária-ájtatosságra és bárha alig alkonyodott még, gyertyákat kellett gyújtani a templomban, minthogy a festett ablakok mián ott sötét a nagy hajó. A padok gyorsan megteltek a templomban mindenütt s mire a harangozást elvégezték a toronyban, csak a bolthajtásos haranglábnál maradt egy pár üres hely. Az öröklámpa lángja álmosan pislog a sejtelmes szürkességben a nagy oltár előtt, a mellékoltárokon álló barátok szobrának a körvonalait is pedig alig képzeljük ott. Bang... bang... szól felettünk. Mily hűvös és édes a levegő. A tömjén illata leng rajta. A barát-kripta ajtaján tipegnek be az öreg asszonyok, mintha cipőjükkel kopogtatnának, a nyugvó barátoktól kérdeve: „szabad-e bemenni?” A főoltáron apró piros mécsek lobognak fel a homályos kép alatt, melyen Szent István ajánlja fel árva országát a Boldogságosnak.

A gyertyák felgyulnak a szent király feje felett és a csengetésre jönnek a karinges papok, mélyen meghajolva az oltár lépcsőjén. Az orgona fényes csövei bárha szóra nyílnak, az eső sűrű csapkodása a cifra üvegeken mégis jól hallszik.

Az öreg asszonyok térdre borulnak, a kopadt padokra hajtva ráncos homlokukat, minthogy a szolgálattelvő pap fellépked az oltárig. Mint egy sereg madár repülése, úgy suhognak a karton szoknyák, amint a leányok letérdepelnek. Az ének harsányan felzeng, amit szentség kivétele előtt kezd egy mély hang a kóruson.

Egyszerre pedig mély csend borul a sokaságra. Férfiak meghajtják fejüket, az öregek lélekzetüket elfojtva kezükbe temetik a fejüket – az orgona pedig elhallgat.

A csendben a templom ajtaja megnyilván, valaki így szól:

– Arany a fogantyuja...

– Arany...?

– És drágakövek a karperecben...

– Drágakövek...?

Mindenek visszanéznek a templom kis hajójában a kemény bolthajtások alól. Egy sugár, gyermekképző leány lép le a lépcsőn, a barátok kriptájának kapuját kopogtatva sárgacipős lábcskáival. Utána egy testes, csuf, vén asszony csoszog. A hátulsó padba huzódnak. Mintha az eső elől menekedtek volna be, mert az aranygombos esernyőről patakokban foly le a víz. A leányka domboru mellén szép, sárga, olasz földön termett rózsák illatoznak, pedig nálunk csak a borostyán virágozik még. Az esőtartó fogantyuja csakugyan arany... elhihetik... és a karperec kövei is igaziak...

Az oltárnál a pap a szenvedés jelével keresztet ír a levegőben a szentséggel és magasabban helyezi el, hogy látható legyen ott, leborulhassanak előtte. A fejek még alább ereszkednek.

Akkor az orgona ismét szól és a szoknyák suhognak míg a leányok helyre igazodnak. A mozgolódásra meglebbenek a gyertyalángok és mintha égi torok friss levegőt fujna végig a templomon s a borostyán kelyhéből szárnyra kelnének édes illatok tisztább levegőben, az oltárról megkezdik a lauretani litániát.

Óh, milyen szépen szól. A pap előbb fujja, lepegve, komolyan és utána száz száz kiáltja rá: „Könyörögj érettünk Mária.”

Amint pedig az ének mindinkább tölti be a templomot, a csuf vén asszony mind izgatottabban, félhangon suttog valamit a leánynak. A könyörgés közei között hallszik az utálatos rekeszes hang. A leány lehajtott fejjel hallgatja. Az áhitatoskodók rosszalólag néznek reá.

– Nálam várja... kocsival... nálam... négy lóval... kocsival...

Az eső locsog odakinn.

„Oh lelki tiszta erény... – szól a dal. ... Titkos értelmű rózsá...”

Mind kiáltják utána: „Könyörögj érettünk, Mária...”

A Mária-oltáron mintha megelevenedne a Szűz fehér szobra az üveg alatt. Fehér köntösére rálobog a gyertya lángja, futkos kék övkötőjén, olvasójának szemein, a rózsán pihenő kis lábán...

„Elefántcsontból való.” „Oh könyörögj érettünk.”

Ellenséges szemmel néznek a karpereces leányra a kis hajóban, a tisztaság e helyén, hol szelid szemeivel ő, a makulátlan, néz reánk felhőkön felül való házából. A meleg szívből jövő könyörgés mintha megmelegítette volna a levegőt, az éneklők arca kigyul és mind bátrabban, hangosabban zug végig a könyörgés. A gyertyák lobognak és a Mária-oltár mellett való stáció-képek mozogni látszanak: „Az Üdvözítőt ott ostorozzák... a kereszt sulya alatt ott roskadozik össze...”

A karpereces idegen leány alig néz a szenvedés képeire hanem kerekre nyitott buzakék szemeit visszafordítja a Szűz tiszta alakjára ott az oltáron.

Oh ártatlanság, oh szeplő nélkül való tisztaság, képbe formált égi virág, Mária! Szót nem talált az elme, mely méltó volna, hogy az ő érintetlenségét dicsérje. Amint abban a félhomályban, sovárgással, imádással rajongják körül, áll... a burkából most kipattant liliumra, a messze keletről most felderengő hajnalra emlékeztet. Oh Mária! és a karpereces kis leány szemei félelemmel és mondhatatlan vágygyal merednek reá. Mintha most ismerte volna fel. Mintha valami veszélytől megrémülve hozzá fordulna. Tán illatot érez, mert orrcimpái lebegnek, tán sugarat lát a szűz feje felett, mert le-lehunnya pilláit, mintha nem birná a sugár erejét... A litánia kegyes beszédét mind érti, mert az ajaka helyeslőleg utána mondja az énekek: „Elefántcsontból való torony, oh Mária!”

A vénasszony még sug valamit csendesén, a fiatal leány a tüzrózsákat nézi mereven, melyen Mária áll az oltáron és nem hall semmi emberi szót. A szeme aztán tétován néz körül – elborul és megtel fényes könnyel és – látszik önkéntelenül – felemelkedik a helyéről.

– Hova megy?

Nem felel a kérdésre, csak félkézzel elhárítja és előle kilép a padból. A köny áradata feltartóztatlan patakzik, míg megáll egy percig, aztán betakarja keztyűs kis kezével gyerekarát (a karperec igazi kövei csillognak) s sietősen a Mária-oltárig előretör az emberek között. Testét megrázza valami vihar, mely benne dul s a térdére hull az oltár előtt. Csak egy pillanatig néz fel, aztán lesüti a szemét szégyennel s homlokát a kemény fág hajtja le.

Az ének az orgona mellett már harsányan szól:

„Szüzesség szép fája... bűnösök reménye, Mária, Mária.”

Az áhitatoskodók belefeledkeznek az énekbe és hosszan elnyújtják a szavak végét, s a gyermekek éles kiáltása elfedi a mély, reszkető hangokat, melyek mintha a mélyből szólnának fel:

„Oh Mária... mézzel folyó patak” és a cifra leány hangosan sir s jajgatása áthallszik a buzgó éneken, mely pedig mind harsányabban zeng fel, betöltve az egész templomot.

Egy kis fehérruhás tiszta leányka, részvététől ösztökélve kezét a szép leány vállára teszi, szemeivel azt kérdezve: „Mi a bánata, szép leány...” A siró, mint akit az álmából vernek fel, ijedten visszahúzódik az érintéstől és felugrik, mintha megütötték volna.

A pap fellép ismét az oltárhoz, megállva a sugaras szentség előtt. A karinges papok füstölt hoznak, mindjárt átleng a megnehezedett levegőn a tömjén édes illata. A padokban ismét mozgolódnak s térdre borul ismét mindenki.

A szép leány reszkető térddel áll. A sárga rózsához érvén a mellén, kihuzza s kiejti az ujjai közül az oltár lépcsőjére s visszatér a pad szélén ülő vénasszonyhoz. Sietve kikapcsolja a drágaköves karperecet s leteszi a padra:

– Nem kell, – dadogja... nem...

A vénasszony vigyorogva néz rá...

– Nem kell? – jó...

– Nem akarom, hogy kísérjen...

– Vigye az esernyőt, drágám, – mondá csufszággal, mert megveri az eső...

– Nem kell. Maradjon... Már szép az idő odakünn...

És gyorsan, mintha rabságból menekedett volna ki, kifut az ajtón.

Az ének elhallgat benn... A csengetyűk zöngének az oltárnál és a pap áldást int...

A harang ismét szólt a toronyban.

Az idő pedig kitisztul, pedig igazán künn... Mária szennyését kimosva... szárítja az ingét. Az Ur mosolyog pedig reá...

A polgármester fia

A tanulságos iskolai könyvekben olvasható oly fiuról, amelyenről itt szó lesz: aki renyhe, nem szereti a munkát, és aki az olvasmány végén e büne mián keményen megbűnhődik. Az ily fiukat – az olvasókönyvekben – nagyon elkényeztették s ezért kaptak fel; miglen nagy szegény éri valahol a nebulót s arra kijózanodik és megfogadja sirva, hogy ennek utána szerény és szorgalmatos lesz egész életében...

A mi fiunk története, (kiről itt beszédet mondok) szakasztott így kezdődik. Ez: a polgármester egyetlen gyermeke vala, neki megengedtek mindent a világon. A fiu nem engedelmeskedett az édesapjának s az iskolában mit se tanult. Rossz magaviseleteért a tanítók nem merték megbüntetni az apjáért; az apja viszont azért nem regulázta odahaza, mert ennivaló szép gyerek volt. E fiu (kit Ijgyártó Ambrusnak hívtak) következetesnek maradt maga-magához nagy korában is; akkor se csinált egyebet a semminél, de az apja árnyékában felmagozva, mindenki dédelgette, mert dali, sugár legény lett, s minthogy hányi-veti, sőt szemtelenül merész urfi lett, a fehérnépek majd megbolondultak utána. Az uri kisasszonyok „eredetinek” nevezték őt; s az iparos leánykák a szurdékban rajongtak utána, mikor Bányai Tinkát elcsábította a mátkájától, kicsalva a forróvérű feketeszemű leányt a postarétre találkára egy este. Igaz, hogy Ambrust ez estén a jegyese (a mészároslegény kollégái segítségével) pogányul megverte, de a történet igen szépnak látszott s az iparosleánykák titokban irigyeltek, hogy a polgármester fia miért nem őket csábította ki a postarétre.

Megverettetvén Ambrus, (bárha ez nem első volt az életében) annyira szívére vette az esetet, hogy még azon a nyáron beállott irnoknak a városhoz (sőt szemmel többen látták, hogy be is járt a hivatalba) s egy esztendeig, míg a Tinka jegyessége fel volt függesztve, még a régi pajtásaitól is elszokott.

Azonban, mihelyt a következő évben Tinka ismét összebarátkozott az ő régi mészároslegényével s meg is esküdött vele – Ambrus akkor falbarugta a városházat s oly féktelen betyár lett, mintha száz ördög költözött volna belé. Részeget, verekedő lett s az apja vagyonához ugyancsak nekiállott. A polgármester így szólt hozzá: „Csak nem vette volna el a polgármester fia ama mészáros kisasszonyt?” – amire Ambrus egy szót sem felelt, hanem kifordulva a szobából, befogatta a polgármester híres négy szürkéjét s megcsapkodva a tüzes lovakat, kirepült a kapun.

– Nézd csak, – kacagott a polgármester, – a fiam szellőzteti a fejét, látható lévén, hogy mégis többet gondolt Bányai Tinkára, mint sem hozzá illenék.

De Ambrus ekkor úgy kirepült a szülőházból, hogy csak uj hóra érkezett vissza, addig a hatodik városban megéve, megiva kocsit, lovat és minden elpusztíthatót, ami csak ott hitelben kapható volt – s belépven az apjához, mintha csak egy kérdésre felelt volna, így köszöntötte „Hát *így* jobban szereti a polgármester a fiát, mint ha a mészáros kisasszonyt vette volna el...?”

A polgármester ekkor már nem kacagott, minthogy mi jót se várhatott a fiától. Rosszabb is lett nap-nap után s a városszoláknak sok bajuk lett ennekutána vele a verekedései okán s a boltosoknak, kiket „megfejt” a polgármester fia...

Minthogy Ambrus könnyen bujt ki minden csávából, minden dolga sikerült, amibe csak belekezdett, – valami különös embernek kezdte képzelni magát, valami kivételesnek, akinek a szava, cselekedete külömb, mint a másé. Ha valamit mondott, ügyelve nézett szét: hogy megértették-e őt? És ha az egész világ összebeszél is, hogy ne mondja szemtől-szembe, mégis tudta Ambrus, hogy őt csodálja mindenki. Valami a rendesen felülvalónak, külömbnek tartotta magát s azért a föllépése bátorabb, vakmerőbb lett; emelt fejfel jár a közönséges emberek között s nagyobbakat ütött, mint más s nagyobbakat mert mondani.

A dolog nem fért a fogára, de meg volt győződve, hogy ha valamire kedve szottyan, azt jobban tudja, mint más. Így történt, hogy egy napon összekülömbözve a nagyszáju, veresszakállu tanácsossal, (gondolom afölött vitatkoztak, hogy a hasitékba való oltás káros-e a gyümölcsfának, avagy nem?) megverte Ambrus a tisztas férfit s a botrányra előkerülő polgármester úgy fölháborodott, hogy a hivatalos helyiségből kikergette Ambrust és po-fonverte. A polgármester fia elfakulva a megszegyenítéstől, rekedten így szólt: „adjanak nekem egy puskát...” Az elkeseredett polgármester elborultan a falról lekasztotta jó kétszövű puskáját s odavetette a fiának. A megvert tanácsos felmagasztalódva, az igazságtevő apához így szólt: „csodállak, római.” Ambrus pedig reszketve a szégyentől, félrefordulva átvette a gyilkos szerszámot s elment vele.

Elment vele s eladván a puskát, hátat fordított a városnak, úgy hogy híré se hallottuk hosszú ideig. Senki se tudta, merre lett, – csak a fekete szemű Tinka dicsekedett néha valami különös formájú csigákkal a nyakán, amit messziről valaki küldött neki idegen országból.

A polgármester, mint akármiféle közönséges ember, nagyon elkeseredett a fia elvesztén, hamar megvénült (emlékszem, milyen hamar hosszuk lettek a nadrágjai) s egy szomorú őszi napon behunyta örökre a szemeit. Gyönyörű temetése volt, a tűzoltó-banda muzsikált fölötte, de a polgármester erre se mozdult meg. De tudom, félérett siri házából mégis, mikor a fia végre mégis csak visszakerült, ha rongyosan, elhitványkodva is, hogy beleüljön a kőrezidenciába ismét.

Jó fiu lévén különben Ambrus, a polgármesteri ház régi becsületét fenntartotta, igazi uri életet kezdve élni az öreg házban; mindenkivel jó barátságot kezdett s még azzal a mészárosossal is összeelegyedett, ki a feketeszemű Tinkát elvette az Ambrus orra elől.

Ez a mészáros kövér, durva, kemény ember lett, de onnan látszik, hogy a nevelés mindig többet ér, mint az eredő képesség; a kemény mészáros a világért se győzte úgy az italt, mint a pedig silimanabb Ambrus. Tán a régi ráncorból eredő nyakasságból sohase retirált a mészáros Ambrus elől s mikor féléjszakai dorbézolás után a többi ivók kidőltek: Ambrus a mészárosal, mint két vicsorgó farkas, szembekönyököltek egymással s vak dühvel nyakalták a polgármester féltve őrzött régi borait.

– Abból még se ettél, – dadogta részegen a mészáros.

– Jut is marad is... felelte röhögve Ambrus s mind a ketten Tinkára gondoltak.

Az egész város meg volt botránkozva s a tekintélyes emberek bölcs tanácsokkal estek Ambrusra és a közmondások egész felhőjét zúditották rá, ilyféléket, hogy: „addig jár a korsó a kutra” meg, hogy: „ahonnan csak veszel, de sohase teszel...” és a többi.

Ambrus ha rosszkedvű volt, szembekacagta a szavaló bölcseket:

– Mit tudtok ti hozzá? – vetette oda félvállról – hátha éppen azt keresem, hogy semmim se legyen egyszer, hátha unom ezt a ti uraságotokat?...

– Bolond, – mondták fejcsóválva – valósággal megháborodott, mert mégis a legjobb dolog a világon az uri mód.

Mind vadabb multságokat rendezett Ambrus, mintha hamarosan akart volna már végezni a vagyonával. Néha marokkal hajigált fel ezüst pénzt magasra olyan helyűt, ahol valami házat építettek, hogy azon multhasson, mint rohantak az álványokról a szegény munkások, hogy felszedjék az elhajigált pénzt. De Ambrus ilyenkor nem is mulatott; egykedvű, megvető tekintettel fordult el tőlük. Máskor a város minden virágát összevásároltatta, hogy szegfűkkel, nyíló rózsákkal hintesse be éjjel a pintyiközöt, ahol a mészáros lakott az ő feketeszemű feleségével. Más éjjel muzikaszóval hajszolta ki az ágyából a mészárost és összecsókolva az ő kebelbarátját, az utcán teleüveggel a kezükben járta végig vele a várost, bezuzva minden lámpát, minden ablakot, amelyik mellett világ volt volna. Kurjantva, énekelve botorkázott és a rendőrré ráordított: „ide nyulj, pribék – a polgármester fia vagyok, elfelejtetted-e?” és marokkal csapott pénzt a nyomorult pára szemébe.

Délélőttnéki kidagadt, buta szemmel nézgelődött a mészáros boltja előtt, ocsmány megjegyzéseket mondvá a járóelőkre és leült egy portékás ládára a barátja mészárszéke ajtaja előtt. „Mily leereszkedő!” – mondták az elmenők. „Mily lesülyedt” – mondták mások. Ambrus bizalmaskodva ott leste a pajtását, dologtalanul a kezeit a nadrágja zsebében tartva. Néha így szólott a mészáros: „Szívesen látlak egy falat kövér flekkenre odahaza nálam, a feleségem jól süti...” Ambrus felbiggyesztette az ajakát kicsinylőleg: „én? hozzád?” – vetette oda lenézőleg... és csakugyan nem alázta meg magát odáig, hogy a lába a szép Tinka házaküszőbén átlépjen, míg a mészáros magáénak mondhatta... És oly komisz ember volt a mészáros, hogy akár meghatva az Ambrus barátságától, akár gyűlöletében, melyet érzett a haszontalan ember iránt, ki az ő feleségét leánykorában csábította – úgy követte Ambrust, mint a fekete árnyék... Mintha összenőttek volna; pusztították magukat, a vagyonukat, erejüket...

Mindezt a sokat, amit itt elmondtam, azért írom le, hogy szóba foglaljam a töprengésemet afelől: vajjon ami a multkori Szilveszter éjszakán történt, véletlen szerencsétlenség volt-e, vagy gaztett-e.

Akkor is ittak persze, Ambrus s a mészáros, mint mindig ketten, mintha párbajt ittak volna életre-halálra. Már délután kezdték, amint a mészárszék ajtaját bezárták; beültek egy kis putriba s kihajigáltak mindenkit, a hosszú asztalt megrakotva borosüvegekkel végésvégig.

Pogány hideg volt; a föld repedezett a csikorgó éjszakában s a verebek fagyva potyogtak le az eszterhéj alól, – ők ketten benn ledobták a kabátjukat, egymással szemben lekonykoltak s az éjszakánál feketébb, hidegebb tekintettel méregetve egymást, öntötték magukba a korcsmáros borát (a polgármester bora már akkorra régen elfogyott). Amint az éjféli harangozásra kimentünk az utcára, a jégvirágok között néztünk be az ivóba. Most úgy tetszik nekem, hogy igen komor és elszánt volt a két ember arca, vagy csak a képzeletem rajzolja most olyanná... Csak alig pillantottunk be, mert egyrészt attól tarthattunk, hogy vagy egy üveg kirepül az ablakon, másrészt ez az éjszaka nem volt arravaló, hogy az ember künn ácsorogjon. Frissen a markunkba fujtunk, összehuztuk a kabátunk gallérját s reszketve szaporítottunk tovább. A csillagok ragyogtak s a fényük libegni látszott a csikorgó levegőn.

Reggelre pedig a mészáros keményre fagyva a korcsma grádicsa előtt hevert.

Kiesett-e részegen? kidobták-e, hogy ott veszszén el? Ki tudja azt? Oly érzéketlen tömeg volt, mint egy göröngy.

Az ivó asztalára borulva, aludt pedig Ijgyártó Ambrus, a polgármester fia... Mily részeg volt. Még másnap délre is alig tudták felébreszteni.

– – A mészáros temetésén a polgármester fia a koporsó után botorkázott, a feketeszemű Tinkával egy sorban, de reá se nézett a régi ideáljára. Nem, senkire se nézett. Üres szemmel nézett előre valamerrefelé, és elbutult, ijedt, réveteg és kutató tekintettel. Sohase láttam oly magából kikelt arcot. Támogatni kellett, hogy el ne dőljön; de mikor el akartuk vezetni onnan, durván eltaszított minket. Ki akarta kísérni a mészároost. – „Nagyon jó barátok voltak” – beszéltek körülöttünk, „nagyon szerették egymást...”

– – Még egyszer láttam aztán Ambrust. Ez valamikor tavaszkor volt. Azért nézett haza Ambrus, hogy összeszedje azt a keveset, ami még maradt az örökségéből. Valami kis silinka földjeit adta el potom áron... Fel nem kereste a régi ismerőit se, sőt – tudtom szerint – Tinkát se látogatta meg – de tán mégis szántszándékkal várta meg a minoriták temploma előtt, a lombos kertben – míg az áhitatoskodók továbbmentek csendben, hogy egy szót mondjon a szép asszonynak.

Nagyon jól festett Tinka... Fekete ruhába volt begyömöszölve megszélesedett teste; piros arca az egészségtől kicsattanni készült.

Ambrus szembeállott Tinkával, de igen alázatosan.

– Már jól közel kerültünk egymáshoz, Tinka – így szólt. – Már nincs az apám, aki polgármester volt, nincsen is semmim... nem akar-e most az enyém lenni, Tinka...?

Tinka eldobta a kezében megáporodott ibolyacsokrot, s hidegen azt felelte:

– Ne-e-m. Egy részeges társ elég az embernek kedves Ambrus, egy életre.

Aztán a polgármester fia ellett a mi vidékünkől örökre.